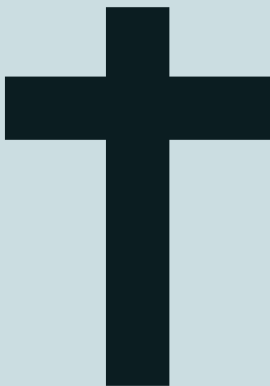

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

**Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of
Uluveu, Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu,
Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de
Uluveu, Vanuatu.**

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

Mattiu	1
Mak	75
Luk	121
Jon	194
Nauman gail	248
Rom	313
1 Korint	347
2 Korint	381
Kalatia	403
Efesus	415
Filippi	427
Kolosse	436
1 Tessalonika	445
2 Tessalonika	452
1 Timoti	457
2 Timoti	466
Titus	473
Filemon	478
Naipru gail	481
Jemes	508
1 Pita	517
2 Pita	527
1 Jon	534
2 Jon	543
3 Jon	545
Jut	547
Na-kel-vəhoti-an	551

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoi

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur tosəɲavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. Ibol husur nəpasian siYesu, naɲusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu len nəmauran san, ehusur aJon Baptais, ehusur ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi ɲais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biɲarɲar ke aYesu evi kiɲ len nəpasusan siTevit tovi kiɲ ta sutuai. Evi kiɲ aGot tokel gati mai alat aIsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isobur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoh. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naɲusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1-7.29)

Nasoran san 2 (10.5-11.1)

Nasoran san 3 (13.1-52)

Nasoran san 4 (18.1-35)

Nasoran san 5 (24.1-25.46)

Imaienan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mō hən galito, bevi kiɲ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1-2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1-4.11)

3) AYesu etuɓat hən nauman san (4.12-25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naɳehuh (5.1-7.29)

5) AYesu igol namerikel isobur (8.1-9.34)

- 6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)
- 7) AYesu eḡusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)
- 8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)
- 9) Nagilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)
- 10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)
- 11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)
- 12) Lutah gat aYesu (26.1–56)
- 13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)
- 14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1–20)

Nəbathuyah siYesu
(Luk 3.23–38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siApraham:

² AApraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʿvan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiḡ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a mō.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aApijah.

Ale aApijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah

* 1:7: Nalobulat galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa.

mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Papilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Papilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,

ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,

tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,

topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

¹⁷ Imagenan, tubat len aAraham vəbar aTevit ikad naur

lotovi 14 pisi, ale tubat len aTevit vəbar nəmaŋiŋiriah vi

Papilon ikad naur lotovi 14 am, ale tubat len nəmaŋiŋiriah

vi Papilon vəbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi

14 tətəs.

AMeri ipas aYesu

(Luk 2.1-7)

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri

ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbibiŋon, isaŋi

ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaʋut san,

aJosef tovi nəvanuan tonor, nəboŋ tosəsəlŋ hən aMeri to-

tian, emətahun biŋol nahurun aMeri bisa, ŋa isaŋ səhoti len

nənanuan san ke teriŋ aMeri, be emətahun avan ideh bələboii.

²⁰ Nəboŋ tonau natgalenan sal, aŋel sua siNasub evisi həni len

naŋəber. Ike, “Josef anatun ulumian siTevit, sagemətahw hən

gəbesəhar aMeri hən bevi asoam, bathut natətai totian həni,

aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatun

ulumian balai, ale geriŋ nahəsən aYesu lan, husur gai tilav kuv

nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen piŋi evisi hən biŋol nəsa aGot tokele len nabuŋon

ahai kelkel ur bisarpoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,

ale tipas anatun ulumian,

ale lekis nahəsən aImmanuel,”

namilen tovi

“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəboŋ aJosef tolele, igol nəsa aŋel siNasub tokel maii.

Esəhar aMeri tovi asoan ²⁵ be sagol naitian maii van vəbar

nəboŋ topas anatun ulumian sua. AJosef eriŋ nəhes Yesu lan.

* 1:11: 2Ki 24.12-16 * 1:23: Isa 7.14, 8.8, 10

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən naməso

¹ Husur nəboŋ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəboŋ aHerot tovi kiŋ, alalumian namitisau hən naməso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ðevi kiŋ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris naməso san nəboŋ tovisi ale namtogəm hən namt̄bilotu həni.”

³ Nəboŋ aHerot aKiŋ tosəsəloŋ hən natenan, nəlon etuharuh, mai alat a Jerusalem p̄isi lumagenan. ⁴ Ekis abiltihai tutumav p̄isi mai ahai p̄usan p̄isi hən nalo luḃonḃon ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḃitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur ahai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-m̄o-an
len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-m̄o-an sua dereh tegəm
balai
hən ḃeil a m̄o hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a m̄o hən galito.’ ”*

⁷ Beti aHerot igol nəbonḃonan tosusuah mai alalumian namitisau hən naməso. Eus galit hən nəboŋ mai namityal naməso tovisi ale lukele. ⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doŋ vahvahur natətai. Nəboŋ mət̄bisabi, kel uri mai ginau hən ginau am nəḃivan valotu həni.”

⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nakij tonon, lorij naut enan, ale naməso lotorisi nəboŋ tovisi, eil a m̄o hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəboŋ lotoris naməso lukemkem masuḃ. ¹¹ Nəboŋ lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəŋedur, lulotu həni, ale losəŋav hən naviolan salit hən ləḃviol mai natətai hən nagol, nafran̄kinsens mai namər.* ¹² Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len nəḃəḃer ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naḃisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alalumian namitisau hən naməso lotovan tia, aŋel sua siNasuḃ evisi hən aJosef len nəḃəḃer ike, “Gile məhat,

* **2:6:** Mic 5.2 * **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyan̄yan. Nagol sətaj. Nəvat hən gəḃeḃur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekiŋ gail. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəbon tosusau. Nəvanuan gail lurur hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel lopəŋasi len natutumavan husur nəbon nəbasuhab han esusau. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləḃeriŋi len nəkaliko lotoruŋ gol niben nəvanuan tomat lan hən ḃipat ebəlav be asike ḃiḃo.

səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən biŋol biimat.”

¹⁴ Na aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale eriŋ naut enan vi Ijip. ¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuḅ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulumān dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalumān namitisau hən naməso lotogəraasi, nəlon ipaŋpaŋ masuḅ vəsa. Esəvat alalumān hən ləbiŋol alathutai piisi, nədaḿ halit toru vi pan, ləbiimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosaḅi len alalumān namitisau hən naməso. ¹⁷ Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

¹⁸ “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,
totan, tois habat len nalolosaan,
ARakel itaŋis anatun gail,
emətahun avan ideh bətəŋov nəlon vi pan
husur ləbuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

¹⁹ Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len nəbəber len naut a Ijip ²⁰ toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləbiŋol biimat, lumat tia.” ²¹ Na ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel. ²² Avil nəboŋ tosəsəlon həni ke aArkelaus tovi kiŋ, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən biivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len nəbəber, eriŋ naut enan, evi Kalili. ²³ Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

3

AJon Baptais eutaut hən naḅisal

(Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas toḅəbesw a Jutea. Etuḅat kel ur naḅisulan siGot. ² Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ.”

³ Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke, “Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəbesw, ‘Məteutaut hən naḅisal mōs Nasuḅ,

* 2:15: Hos 11.1 * 2:18: Jer 31.15

gol naḡisal san gail linor.’ ”*

4 AJon māu esun nahurabat lotovaii hən nasivurhət nəkamel, mai etutuŵ hən nəhau tutuŵ hən nahurhuḡuluk.* Ihan taŵtaŵor, ihan nalokust mai nəhani.* 5 Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut todar vis Nawisel Jortan, luvan van həni. 6 Ale ibaptais hən galito len Nawisel Jortan nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail.

7 Nəboŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosoḡur lotogəm hən ləḡibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun nəmāt gail!† Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mətḡigam dan nabiltilol paŋpaŋ ḡegəmai? 8 Len nəmauran samito mitiŵan hən naŵite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. 9 Samtinau ke mətələboi mətḡikel mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis, aApraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke, aGot eləboi ḡilav nəvat galegai ŋai, ale gol ke legəm vi pasusan siApraham! 10 AGot esumān naulumān toutaut tia hən ḡitai nəkadhuhai gail hən nakuvkuv; nəhai ḡisi ləsəŵan hən naŵit tovoi, gai dereh titaii, bar hən gail vi lan nəhab. 11 Ginau nubaptais hən gamit hən nəwai sil nəpairan dan nəsaan samito. Avil avan sua satogəmai tohusur ginau, idan am səhor ginau, ginau novi naut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəḡisah ruḡat nəhau hən naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. 12 Gai esumān naulumān topat nəhai rivrivhai hən ḡepəpəhun namisurhuwit dan nasugut nawit tommas. Dereh tiḡon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit tosa len nəhab todədas nəmatan.”

Nəbaptaisan siYesu

(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

13 Beti aYesu egəm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan hən aJon ḡibaptais həni. 14 Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, nəsanor hum gaiug. Ivoi am ke gaiug māu gibaptais hən ginau, gol ke gogəm hən ginau mabe?” 15 Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam hən nəḡibaptais gagai, husur inor hən darḡigol natit ḡisi tonor, aGot toləŋoni.” Beti aJon idam hən ḡibaptais həni. 16 Nəboŋ aJon tobaptais həni tonon, vəha-sua ŋai aYesu evi məhat dan nəwai. Nəmav esəŋav mōsi ale eris aNunun aGot togəm vi pan hum nətav,§ ale egəm toh lan. 17 Ale

* 3:3: Isa 40.3 * 3:4: 2Ki 1.8 * 3:4: Nalokust ehun natohtohlomətu, naJu gail lotoləboi ləḡibihanhani. Nəhani evi natit tohehe masuŵ topat len naim sesukapak gail. † 3:7: Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvai pa tovi nəmāt tosa. Len nənauan seJu gail, nəmāt isa masuŵ hum natəmat toil a mō həni. ‡ 3:11: Evi slev gail lotosah ruḡat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § 3:16: Nətav ehum navimal be epəhəpəhw.

nadoldol len nē mav ike, “Anatugw ulumñan bogai notolēmas buni. Nohēhāvur masuṽ hēni.”*

4

*Natēmat italtal ke aYesu tigol nēsaan
(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)*

¹ Beti aNunun aGot esēhar aYesu vi lan naut masmas toḅēbesw hēn natēmat ḅitaltal ke tigol nēsaan. ² Len nēmaribōṅ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu sēhan, gol ke nēmal ihati. ³ Beti natēmat egēm hēni, ike, “Gēḅevi aNatun aGot, kel mai nēvat galegai ke legēm vi bēta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nēvanuan edēdas ḅimaur len nabēta ṅai, be imaur len nasoruan p̄isi aGot tokele.’ ”* ⁵ Beti natēmat esēhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale erin̄i eil gilgile a mēhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gēḅevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike, “ ‘AGot dereh tikele hēn aṅel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi mēhat len navēlalito

hēn asike narien̄ ḅesēhot nēvat.’ ”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nēdaṅan siNasuḅ aGot sam̄ ke timabe.’ ”* ⁸ Ale natēmat esēhar tētas hēni van hēn navēhuh tosaḅsah habat, ale eṽusani hēn nēkantri p̄isi len navile a pan len nēyalyalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg p̄is mai gaiug, gēḅetēṅedur, lotu hēn ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hēn Nasuḅ aGot sam̄ māu, ale gigol nalotuan van hēn gai sēḅon.’ ”* ¹¹ Beti natēmat erin̄i, ale aṅel gail logēm vi tarhēt san.

*AYesu etubāt hēn nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)*

¹² Nēbōṅ tosēsēloṅ hēni ke lototah gat aṀon, rin̄i len naim ḅēbaṅis, aYesu erin̄ naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhēḅiltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahēmar gēlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴ Imagenan, nēsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahēmar Sepulun mai naut sinahēmar Naftali, metp̄isal vi lan nabiltiwai, tarhēwisel Jortan, len naut a Kalili simetḅos gail,

¹⁶ nēvanuan gail lotobētah len nēmarginbut loris nabiltin̄ial;

len galit lotobētah len naut hēn nēḅol hēn nēmatan,

* 3:17: Psa 2.7; Isa 42.1

* 4:4: Deu 8.3

* 4:6: Psa 91.11-12

* 4:7: Deu

6.16 * 4:10: Deu 6.13

* 4:12: Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20

namial siGot evisi, emias galito.”*

¹⁷ Len nəboŋ enan van, aYesu etuŋat kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadaŋ!”

Ahai susur metəkav gail

(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

¹⁸ Len nəboŋ sua aYesu iyar husur nətarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili. Eris alarmiŋan, aSimon, nahəsən togon aPita, mai aAdru aŋan. Arubar hən nalevlev vi lan nabiltiwai, husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁹ Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieh, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” ²⁰ Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlaru, arohusuri.

²¹ Nəboŋ toyar van am, eris alarmiŋan am, nahəsalar aJemes anatun aSepeti, mai aJon, aŋan. Arutoh len nəbot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. ²² Vəha-sua ŋai aroriŋ nəbot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaur

²³ Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili pisi. Epusan len naim nəbonbonan seJu gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaur. ²⁴ Nəkel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəŋas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaur. ²⁵ Nabiltiluŋoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekapolis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail

(Luk 6.20-23)

¹ Nəboŋ aYesu toris naluŋoh gail, etəŋehuh, ebətah. Nəboŋ tobətah, ahai susur san gail logəm həni, ² ale etuŋat ŋusan galit ke:

³ “Alat lotoləboi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləŋoni, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi salito.

⁴ Alat lototaŋ, navoian siGot igol gagai lukab həni, husur dereh leləŋon tivoi am len nəlolito.

⁵ Alat nəlolit tomədau, navoian siGot igol gagai lukab həni,

* 4:16: Isa 9.1-2

husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.

⁶ Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh lihanukub.

⁷ Alat nəlolit totaŋis avan ideh, lotovi tarhət san,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

⁸ Alat nəlolit tomasil, lotoləŋon aGot səbən ŋai,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leris aGot balai.

⁹ Alat lotogol nanoŋan hən nəbalan gail, lotogol natəmat,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tekis galit hən anatun gail.

¹⁰ Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito
sil lotogol nəsa tonor,

navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihəbələn aGot len nəmav evi salito.

¹¹ “Nəboŋ nəvanuan gail ləbisor viles gamit vəsa, ləbemədas
bun gamit gol ke mətbeləŋon bisa vəsa, ləbelibliboŋ ke
məttogol nəsaan tiltile sil məttovi esagw, navoian siGot igol
mətukab həni. ¹² Len nəvide tomaienən lomədas tabtab hən
ahai kelkel ur gail ta mō. Mitikemkem, mətəhəhəvur husur
aGot ikad nakonpūrpuran totibau mōs gamit len nəmav.”*

Nətas mai namial
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit mətəhuh nətas* mōs navile a
pan.† Be nabus hən nətas bimasig hən bədube, tegəm vi tas
tətas am mabe? Savoi hən natideh am. Ivoi ŋai hən ləbibar
həni len tan hən nəvanuan gail ləbipal gati.

¹⁴ “Gamit mətəhuh namial mōs navile a pan. Nəbilitivile
topat məhat len nəvehuh edədas bəsusuah. Nəvanuan pisi
lələboi ləberisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau namial, riŋi
pipit nəhad. Aoa! Eriŋi a məhat hən bəmias galit pisi lototoh
len naim. ¹⁶ Tomaienən, namial samit temial mōs nəvanuan
pisi hən ləberis navoian məttoŋolgole, ale sal suh nəyalyalan
seTəmamit len nəmav.

Naŋusanən husur nalo siMoses

¹⁷ “Samtinau ke notogəm hən nəbikaskas nalo o nəsa ahai
kelkel ur lotokele. Ao, nəsaŋəm hən nəbikaskasi, noŋəm

* **5:12:** 2Chr 36.16; Uman 7.52 * **5:13:** Nətas aYesu tosor husuri evi nasol
tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas tovi wai. † **5:13:** Nətas eləboi bigol
naməŋod ivoi tebəlav, ilav kuvi dan nəboan. Imagenən, alat lotohusur aYesu
lələboi ləbetəgau gat nəsa tovoi ale gol nəsa tosa səsa habat hən nəvanuan navile a
pan ləbivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nətas togol nabus hən nəhanian
ivoi am.

hæn nēbigol b̄isarpoh. ¹⁸ Nōkitin mai gamit ke, van vōbar nēboŋ nēmav mai navile a pan ar̄bimasig, sēkad nēmaŋirhēt natosian b̄imasig dan nalo siGot, vir natit p̄isi b̄isarpoh. ¹⁹ Imaienan, avan ideh bilabur b̄esua tokəkereh len nalo, ale toŋusan nēvanuan gail hæn lēbigol tētōv̄ hēni, dereh tevi ut kēmas balai len galit lototoh pipihabēlan aGot len nēmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toŋusan nēvanuan hæn lēbigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabēlan aGot len nēmav. ²⁰ Be nukel mai gamit ke, mēt̄b̄ike mēt̄b̄ēbis len natohan pipihabēlan aGot len nēmav, mitimasnor sēhor ahai p̄usan hæn nalo mai naFarisi gail.

Nəlōl paŋpaŋ

²¹ “Mētosēsəlōŋ tia hæn nēsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’[‡] ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* ²² Be nukel mai gamit ke, avan ideh nēlon toŋp̄eŋas aŋvan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aŋvan, dereh tevi lan nakotan hæn nēSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, gov̄i hoŋon!’ inor hæn b̄evi lan nēhab naut nēmatan. ²³ Imaienan, gēbilav naviolan sam̄ van hæn nēmel tutumavan ale gēb̄inau tēlmam hēni ke, gotogol natesua togol aŋvam̄ tokad nēsasaan mai gaiug, ²⁴ b̄imaienan, riŋ naviolan sam̄ ei. Givan hæn aŋvam̄ hæn mērb̄inor, mērb̄ikad navoivoian tētās. Beti gēm, lav naviolan sam̄ mai aGot len natutumavan van hēni.

²⁵ “Avan ideh b̄ikot hæn gaiug, len nēyaran sam̄ mai atenan tosor tas gaiug, len naŋisal vi lan nakotan ŋai, gisaŋsaŋut hæn mērb̄ikad natēm̄at tētās. Asike gēbigole, dereh teliv gar-gar gaiug vi lan nēmatsistret, ale nēmatsistret teriŋ gaiug len navēlan nalipah, ale nalipah tibar hæn gaiug len naim bēban̄is. ²⁶ Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vōbar gēbēŋur p̄is nēvat hæn nēpain nēmatsistret toriŋi.

Naitian tosa

²⁷ “Mētosēsəlōŋ tia hæn nēsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian tobur kotov nēlahan,* ²⁸ ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokēta husur napēhaŋut hæn b̄elēŋoni, len nēlon, gai igol naitian maii tia. ²⁹ Namētam̄ nēmātu b̄igol gaiug gēbigol nēsaaan, kis kivi, bar hēni. Nahudhubem̄ b̄eb̄uer enan esēhor lēb̄ibar hæn nibem̄ kavkav len nēhab nēmatan. ³⁰ Navēlam̄ nēmātu b̄igol gaiug gēbigol nēsaaan, ta kotovi, bar hēni. Nahudhubem̄ b̄eb̄uer enan esēhor nibem̄ kavkav b̄evi lan nēhab nēmatan.

[‡] 5:21: Nēboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlōl paŋpaŋ sam̄ o nalēŋonian sam̄ ŋai. * 5:21: Exo 20.13; Deu 5.17 * 5:27: Exo 20.14; Deu 5.18

*Natiᵛosan**(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)*

³¹ “Nalo ike, ‘Avan ideh totiᵛos hən asoan, atenan timaslav nalobulat hən natiᵛosan mai alitenan.’* ³² Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiᵛos hən asoan, naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toᵇur kotov nəlahan. § Ale avan ideh tolah mai napəhaᵛut totiᵛos, gai igol naitian toᵇur kotov nəlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nəhon aGot

³³ AYesu isor am ke, “Mətosəsəlonᵛ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gəgəras, be gigol na-kel-gati-an samᵛ van hən Nasuᵇ aGot, tisarpoh.’* ³⁴ Avil nukel mai gamit ke, samtikel nəhes ideh hən ḅita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nəhes nəmav husur aGot ebətah len nəmav topat pipihabəlan. ³⁵ Samtikel nəhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriᵛriᵛ narien lan nəboᵛ toᵇətah len nəmav. Samtikel nəhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKiᵛ toyalyal, tovi aGot. ³⁶ Sagikel nəhes nəkaduᵛ hən ḅita gat na-kel-gati-an samᵛ husur godədas gəḅigol nasivur ideh ḅepəhw o ḅimermer. ³⁷ Len nəsa gotokele, ‘Evoi’ samᵛ timasvi ‘Evoi’ ᵛjai, ‘Aoa’ samᵛ timasvi ‘Aoa’ ᵛjai. Nasoran ideh am egəm len atenan tosa vəsa masuᵛ tovi təmat.

*Nasisilan**(Luk 6.29-30)*

³⁸ “Mətosəsəlonᵛ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Gəḅigol namətan o nariᵛon avan ideh ḅimasig, namətaᵛ o nariᵛoᵛ timasmasig.’* ³⁹ Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hən avan ideh togol tosa hən gamito, be avan ideh ḅiᵛos nətarhoᵛ nəmatu, pair hən nətarhəte van həni. ⁴⁰ Ale avan ideh ḅikot hən gaiug, ḅilav nəhai susun samᵛ hən ḅisar gel nəkabut samᵛ, gidamᵛ hən nahurabat naut susus am maii. ⁴¹ Nasoltia ta Rom ** ḅigol ke gəḅipat natit san gail van vəbar nəmail†† ḅesua, gipati vəbar nəmail teru. ⁴² Avan ideh ḅeus gaiug hən natideh, lavi maii, ale gai ḅike ḅikabut samᵛ, sagipair dani.

*Ləmas bun aenemi samᵛ gail**(Luk 6.27-28, 32-36)*

⁴³ “Mətosəsəlonᵛ tia hən nəsa aGot tokele ke, ‘Ləmas bun alat lototoh pəpadanᵛ hən gaiug,’* ale ikad nasoruan am toke

* **5:31:** Deu 24.1 § **5:32:** Len naᵛide seJu gail, apəhaᵛut saləboi ḅitoh səḅon, gol ke alitenan timaslah tətəs hən ḅimaur. Be alitenan ḅilah tətəs, atenan totiᵛos həni igol ke asoan igol naitian toᵇur kotov nəlahan. * **5:33:** Lev 19.12; Num 30.2;

Deu 23.21-24 * **5:38:** Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21 ** **5:41:** Nasoltia silat aRom, inor hən ḅigol auleJutea hən ḅitariv nəhad san van vəbar nəmail ḅesua.

†† **5:41:** Nəmail evi namita tovi 1,500. * **5:43:** Lev 19.18

'mõtahun bun aenemi sam̃ gail.' ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, mätelomas bun aenemi samit gail, ale alat lotomēdas bun gamit hən mätbēləŋon b̃isa ṽesa, mitisor tuṽ m̃os galito. ⁴⁵ Mitimaienan hən mätb̃esum̃an aTəmamit len ñemav bathut igol ñəyal tovisi, tovi m̃əhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale ̃esəvat naus ṽan hən alat lotonor mai l̃əsanor. ⁴⁶ Husur mätbēlomas bun ŋai alat lotolomas bun gamito, aGot asike ilav nakonp̃urp̃uran ideh mai gamit sile. Nəvanuan ñətaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Mätb̃ike, 'Ivoi,' mai alat lotosum̃an gamit ŋai, gamit m̃ətotile mabe? Alat l̃əsavi Ju lotovi metb̃os gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit m̃au mitimasnor kavkav hum aTəmamit len ñemav tonor kavkav."*

6

Na-viol-həni-an mai alat lotom̃idol

¹ AYesu isor am ke, "Mätelələgau! Samtigol nagolean tonor samito len ñəhon nəvanuan gail hən l̃əb̃isal suh gamito. Mätb̃imagenan, nakonp̃urp̃uran aTəmamit len ñemav tokade m̃os gamito, eḅuer.

² "Imaienan, nəboŋ mätb̃eviol mai alat lotom̃idol, samtiwal həni hum nəvanuan g̃əg̃əras gail. Galit lugole len naim nabonb̃onan mai len nametp̃isal gail hən nəvanuan gail l̃əb̃isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̃urp̃uran ideh am hən ñəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai. ³ Avil nəboŋ mätb̃eviol mai alat lotom̃idol, gole hən avan ideh asike b̃eləboii. ⁴ Bimaienan, ñəsa mätb̃igole tesusuah. Ale aTəmamit len ñemav, toris ñəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonp̃urp̃uran mai gamito.

Naḅusanan husur na-sor-tuṽ-an (Luk 11.2-4)

⁵ "Nəboŋ mätb̃isor tuṽ, samtesum̃an nəvanuan g̃əg̃əras gail! Lolomas l̃əbeil sor tuṽ len naim nabonb̃onan gail mai tarh̃əp̃isal topasil gail hən nəvanuan gail l̃əb̃isal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonp̃urp̃uran ideh am hən ñəsa lotogole, be nə-sal-suhi-an enan ŋai.* ⁶ Avil nəboŋ mätb̃isor tuṽ, b̃is len naut tosusuah lohoim samito, ale nəboŋ mätb̃ekəkol hən nabopita b̃inoŋ, sor tuṽ vi t̃əban aTəmamit tosusuah. Ale aTəmamit toris ñəsa gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonp̃urp̃uran mai gamito.

⁷ "Nəboŋ mätb̃isor tuṽ, samtiwal tavitav hum nametb̃os gail lotonau ke nagot salit gail losəsəlōŋ hən nasorsoran

* **5:48:** Lev 19.2; Deu 18.13 * **6:5:** Luk 18.10-14

tobəlav ηjai. ⁸ Imagenan, samtesumñan galito, husur aTəmamit eləboi nəsa məttoñidol həni, naut kəmas mətšausi həni sal.

⁹ Imagenan, mitisor tuv̄ maiegai:

“ ATəmanamito len nəmav,
nahəsam̄ tiyalal tabtab.

¹⁰ Gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləb̄itoh pipihabələm̄,
Nəsa gotoləḡoni māu tevisi,
len navile a pan hum ηjai tovisi len nəmav.

¹¹ Viol hən nəhanian husur nəboḡ v̄isusua mai ginamito,

¹² Ruḡat nəsaan sinamit gail,
sumñan ηjai namttoruḡat nəsaan silat lotogole hən gina-
mito.

¹³ Sagidam̄ hən natideh hən b̄italtal ke namtigol nəsaan,
be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa v̄əsa masuḡ,
tovi təmat.’

¹⁴ “Husur mətberuḡat nəsaan gail silat lotogol tosa hən
gamito, aTəmamit len nəmav dereh teruḡat nəsaan samit gail.

¹⁵ Wake asike mətberuḡat nəsaan gail silat lotogol tosa hən
gamito, aTəmamit asike eruḡat nəsaan samito gail.”

Nəboḡ mətšəhan m̄os mətḡinau aGot

¹⁶ AYesu isor am, ike, “Nəboḡ mətšəhan m̄os mətḡinau aGot,
samtesumñan alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lo-
tosar batut, gol nəholit toməraḡraḡ. Lomədəs nəholito, hən
nəvanuan gail ləberis ləboii ke ləšəhan. Nokitin ke asike lukad
nakoḡpurḡuran ideh am hən nəsa lotogole, be na-ris-ləboii-
an sinəvanuan ηjai. ¹⁷ Be gamito, nəboḡ mətšəhan, mətəvəhas
nəkadumit gail ale kəkəs nəhomit gail ¹⁸ hən nəvanuan gail asike
ləberis ləboii ke mətšəhan, avil aTəmamit tosusuah ηjai dereh
teləboii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh
gai tilav nakonḡpurḡuran mai gamito.”

Naviolan aGot totəgau m̄os gamito len nəmav (Luk 12.33-34)

¹⁹ Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail m̄os gamit
gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai
itaḡ, nahurabat, nəbar̄m̄om* lomədasi, ale nəvanuan vənvnənah
lovənoh gail. ²⁰ Aoa, mitigol nəsa aGot toləḡoni ale dereh
tetəgau nakontit gail m̄os gamito len nəmav, len naut enan
naviolan asike itaḡ, asike nəbar̄m̄om emədasi, asike nəvanuan
vənvnənah eḡur naim, vi lohoim hən b̄evənohi. ²¹ Husur, naut
nakontit sam̄ gail lotopat lan, dereh nələm̄ tu tipat tabtab lan.

Nam̄ial hən nibemito (Luk 11.34-36)

* **6:19:** Len naut susus gail, nəbar̄m̄om tokəkereh gail luhanhən nahurabat gail van lomədəs gail.

22 “Namətañ ehum namial tolav namial mai nibemñ. Imaienan, namətañ bimaure, dereh nibemñ kavkav tepul hən namial. 23 Avil namətañ bisa, dereh nibemñ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, namial gəbinau ke gotokade bevi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuŵ!

*AGot mai nasugsugur
(Luk 16.13, 12.22-31)*

24 “Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. Gəsaləboi gəbevi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toŋitoŵ ŋai.

25 “Husur tomaienana, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuŵ hən nəsa mətbihani, nəsa mətbemuni, samtinau masuŵ hən nibemito mai nəsa mətbəsuni. Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat məttosuni. 26 Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsətuani lohaim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətosəhor masuŵ hən nəman galenan. 27 Mətoləboi mətbigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuŵ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

28 “Ale husur nəsa məttonau masuŵ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai naŵide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. 29 Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.* 30 AGot bigol naliol bəpəhas maienan, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tomasmas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit məttokad nədəlomian tokəkereh ŋai! 31 Imagenan, samtinau tuhatuh hən mətbiike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ 32 Husur nametbəs gail ləsələboi aGot lugol tomaienana. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit pisi məttoŋidol həni. 33 Be a məhat hən natit pisi am, məteləŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihəbəlan, mitidoŋ kitev nanoran len nəhon. Ale dereh tilav mai gamito natit pisi məttoŋidol həni. 34 Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa bevisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmariboŋ pisi ikad na-ləŋon-isa-an han, ale nəmariboŋ pisi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən bəgəm bəpat len nəboŋ daməŋai.

* 6:29: 1Ki 10.4-7

7

*Samtisab̃ səhoti ke avan ideh isa, timaspanis**(Luk 6.37-38, 41-42)*

¹ “Samtisab̃ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot b̃erij gamit mət̃bipanis. ² Husur aGot dereh tisaḅ səhoti ke mitimaspanis p̃it̃pitoṽ hən nəpanismen məttosaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənoṽ hən nəsaan samito len naṽide toṽpitoṽ hən mət̃benənoṽ hən nəsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətan aṽaṽ be gəsənau nabiltitarhai len namətaṽ? ⁴ Imabe gotoləboi gəb̃ikel mai aṽaṽ ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətaṽ bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətaṽ sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətaṽ a m̃o, beti dereh gekəta timasil b̃inor hən gəb̃idakuv nakumashəhai dan namətan aṽaṽ. ⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhon nabuai gail. Mət̃bimaienan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

*Usi, doṽji, deldel**(Luk 11.9-13)*

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doṽji van, dereh mitisaḅi; deldel van, dereh nabopita tesəṽav m̃os gamito. ⁸ Husur nəvanuan p̃isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoṽji, dereh tisaḅi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəṽav m̃osi. ⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatan nəboṽj tous nabəta hən b̃ihani a? ¹⁰ Ale b̃eus naieh sua, gamit ideh təlav nəṽmat maii a? Aoa! ¹¹ Naut kəmas məttosa, gamit mətoləboi mət̃bilav naviolan tovoi gail mai anatunit gail. Be aTəmamit len nəmav eviol habat səhor gamito, dereh teviol hən naviolan tovoi gail mai alat lotousi gai. ¹² Imaienan, natit p̃isi məttoləṽjoni ke nəvanuan gail ligole m̃os gamito, gamit m̃au mitigol timagenan m̃os galito. Egai evi naṽusanan kavkav hən nalo siGot, aMoses toṽsi mai natosian sihai kelkel ur gail.

*Nametləkau tomagugun**(Luk 13.24)*

¹³ “Bis tur len nametləkau tomagugun, husur ikad nametləkau toṽposṽos, nabiltip̃isal tomalum̃lum̃, tovi lan naut nəmasigan ale nəvanuan isoḅur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametləkau tomagugun, natuh̃p̃isal tohab̃ taṽtaṽor, evi lan nəmauran, ale evis ṽjai lusab̃ ləboii.

* 7:6: Nanesnes gail lohum nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohum alat lotomətahun nasoruan siGot.

Nəhai mai nəvite
(Luk 6.43-44)

¹⁵“Lələgau! Kətkəta gol gamit dan ahai kelkel ur gəgəras gail. Logəm hən gamit hum nasipsip ləsaləboi ləbēmədas natideh, be ləsəmaienan. Len nəlolito lohūm nalipah katkat tosa lotomədas bun nəvanuan gail. ¹⁶Mətələboi mətbeləboi galit len nəsa lotogole tohum nəvīt nəhai. Nəhai tosa səvan hən nəvīt tovoi; nəhau tosa tokad nasunite səvan hən nakrep, nəhai tosa tokad nasunite səvan hən nafik. ¹⁷Len nəvīde tomaienān, nəhai p̄isi lotovoi luvan hən nəvīt tovoi avil nəhai lotosa luvan hən nəvīt tosa. ¹⁸Nəhai tovoi edədas b̄ivan hən nəvīt tosa, ale nəhai tosa edədas b̄ivan hən nəvīt tovoi. ¹⁹Nəhai ideh səvan hən nəvīt tovoi, nəvanuan tokətkəta tēban nəhol ita kokotovi, b̄ar hēni len nəhab. ²⁰Imaienān, len nəsa lotogole, len nəvīt nəmauran salito, dereh mətələboi ahai kelkel ur gəgəras gail.

Nəsələboi gamito boŋ ideh
(Luk 13.25-27)

²¹“Len alat lotokis gināu hən Nasuḅ, savi galit p̄isi ləbēbis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, be alat ŋai lotogol nəsa aTəmagw totoh len nəmav toləŋoni, galit dereh ləbis lan. ²²Len nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan, dereh tisobur like, ‘Nasuḅ, Nasuḅ, len nahəsəḿ namtukel nasoruan saḿ, len nahəsəḿ namtohut natəmat gail, len nahəsəḿ namtugol namerikel todaŋ gail!’ ²³Beti dereh nikel p̄arḗar hēni mai galit ke, ‘Ginau nəsaləboi gamito boŋ ideh. Mətevi tut dan gināu, gamit məttoŋgol nəsaan!’ ”*

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Luk 6.47-49)

²⁴AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenan, avan ideh tosəsəlōŋ hən nasoruan galen sagw ale togole, gai ehum naulumian tokad nəkadun, toum hən naim san len nəvat mot. ²⁵Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eḅuv, iḅas naim enan, be sateh husur eil gəgat len nəvat butitan. ²⁶Avil avan ideh tosəsəlōŋ hən nasoran galen sagw be sagole, gai ehum naulumian tovi hoḅon, toum hən naim san len nabion. ²⁷Ale naus eus, nawisel ilev, nəlan eḅuv, iḅas naim enan, ale iteh vəmasirsir.”

²⁸Nəboŋ aYesu tokəmagenan tonōŋ, naluḅoh gail luḗaŋ len naḗusanan san, ²⁹husur sahum ahai p̄usan gail hən nalo, gai eḗusan ləboii hum tokad na-il-a-mō-an hən namitisau.

8

Naulumian tokad naleprosi
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)

* 7:23: Psa 6.8

¹ Nəboŋ aYesu tomarin vi pan dan naŋehuh, nabiltiluŋoh gail lohusuri. ² Beti naulumān tokad naleprosi egəm pəpadan həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəbələŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.*” ³ Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. ⁴ Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia ŋusan nibem̄ hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel todaŋ həni hən beŋusan səhot galito ke gotomaur.”*

Naslev sinasenturion
(Luk 7.1-10)

⁵ Nəboŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eŋiri ke, ⁶ “Nasuḅ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsa.” ⁷ AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” ⁸ Be nasenturion ike, “Nasuḅ, nəsanor kasi hən gəbėgəm vi lohoim sagw. Be gəbıkele ŋai, naslev sagw dereh timaur. ⁹ Husur ginau am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmai!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsələŋ həni tonəŋ ipaŋ ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəsəsəb̄ avan ideh tokad nadələmian tosumān nabiltidələmian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isoḅur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbıhan len nabiltihanan mai aApraham mai aIsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatun gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litaŋ, lides batriŋoriŋ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodələmi ke bımaienan, timaienan mōs gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

AYesu igol isoḅur lumaur
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topuḅ hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoḅur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut

* **8:2:** Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade eḅiŋbiŋal len nalotuan seju gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsələboi ləbitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * **8:4:** Lev 14.1-32

nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit p̄isi lotoməсах, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len nabur̄on ahai kelkel ur, alsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməсahan sidat vi tut.”*

Na-husur-aYesu-an imabe?
(Luk 9.57-62)

¹⁸ Nəboŋ aYesu toris nabiltiuvoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. ¹⁹ Beti ahai p̄usan hən nalo egəm həni ike, “Hai p̄usan, dereh nehusur gaiug vi lan naut p̄isi gəbēvi lan!” ²⁰ AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur̄ patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən b̄ipat turuŋ lan, hən b̄ir̄av̄ŋav.” ²¹ Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub̄, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehusur gaiug.” ²² Ris aYesu toke, “Gehusur ginau! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)

²³ Nəboŋ aYesu tosa len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotub̄at wol kotov nabiltiwai. ²⁴ Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuŋ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən b̄ipah dəlom nabot. Avil aYesu ipatmari. ²⁵ Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasub̄, Sanamtimasig! Datomun!” ²⁶ Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit em̄idol, ekəkereh masuŋ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətas. ²⁷ Ale ahai susur gail lumaŋmaŋ, luke, “Naulum̄an tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)

²⁸ Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, naulum̄an eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənahan tosa gol ke avan ideh edədas b̄iyar tur len naut enan. ²⁹ Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəbēmədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtb̄ipanis a?” ³⁰ A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosobur lotohan. ³¹ Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəbēhut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” Nə luvan dan gəlaru, lob̄is len nabuai gail. Ale navəshəbuai p̄isi lugam sarmar mariŋ vi lan nabiltiwai. Lumat p̄isi ei.

³³ Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit p̄isi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad

* 8:17: Isa 53.4

natəmat gail. ³⁴ Beti nəvanuan p̄isi len nabiltivile luvan hən ləb̄ibon̄bon̄ mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

9

AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur

(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)

¹ Nəboŋ aYesu tosaŋ len naḅot, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. ² Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan sam̄ gail lumarubat.” ³ Ahai p̄usan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mədas nahəsan aGot!”

⁴ Nəboŋ aYesu toləboi nənauan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? ⁵ Nəb̄ike, ‘Norubat nəsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” ⁶ Be hən mətbeləboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən ḅerubat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai....” Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, “Gile məhat, pat nəmel sam̄, givahim!” ⁷ Ale ile məhat, ivahim. ⁸ Nəboŋ naluḅoh lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

AYesu ekis aMattiu

(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

⁹ Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel mai ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau.” Ale ile məhat, ehusuri.*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isəbur logəm ḅon hən ləb̄ihan mai aYesu mai ahai susur san gail. ¹¹ Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, “Imabe ahai p̄usan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹² Nəboŋ aYesu tosaḅəloŋ hən natenan ike, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsaŋ ḅai luvan həni. ¹³ Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutumavan.’* Ginau nəsaḅəm hən nəb̄ekis alat lotonor be nogəm hən nəb̄ekis nəvanuan nəsaan gail.”

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en p̄isi, ale nəb̄ike, ‘Norubat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumarubat o ləsəmarubat. Be nəb̄ike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətḅerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27 * **9:13:** Hos 6.6

*Nausian husur naŵide silat lāsəhan
(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)*

14 Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosoḅur namtsəhan hən namtbisor tuṽ, be naŵide sihai susur saŋ gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?”

15 AYesu ikel mai galit ke, “Amahean naulumān tolah gail lodədas ləbitaŋ nəboŋ naulumān totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar naulumān tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

16 “Səkad avan ideh tolav naḷisihoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh naḷisihoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta mō. 17 Səkad avan ideh toḅir nəwain veveu lotomad-hagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan ḷisi lobir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən gəlar ḷisi arbipat ḅivoi ḅebəlav.”

*Natəbarehreh tomat, napəhaṽut toməsah
(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)*

18 Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a mō hən naim naḅonḅonan egəm həni, iteh bathurien, ike, “Anatvavigw imadhamat, avil gəḅegəm riŋ navələŋ lan, dereh timaur.”

19 Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri. 20-21 Len nəboŋ enan, apəhaṽut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəḅibar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaaur.” Ale ibar nagilen nahurabat. 22 AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nəloŋ! Nadəlomian saŋ igol gumaur.” Ale napəhaṽut imaur len namityal enan ŋai.

23 Nəboŋ aYesu toḅis lohoim sitenan toil a mō hən naim naḅonḅonan, toris alat lotoṽuv hən naḅuvimal mai naluṽoh lotosuh taṽtaṽor, lotowal, 24 ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotuḅat sor vilesi. 25 Avil nəboŋ naluṽoh lotovivile, eḅis, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat! 26 Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut ḷisi todar vis naut enan.

AYesu igol ametḅesw eru mai naḅut lumaur

† 9:16: Nəkaliko ta mō, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode. ‡ 9:17: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu ḅurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraɪ pəm, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idaŋ. Ale gəḅebir nəwain veveu len nabiliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar.

²⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametbesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!”[§] ²⁸ Nəboŋ aYesu tobis lohoim, ametbesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodəlomi ke notoləboi nəbigol mərbimaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasub.” ²⁹ Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadəlomian samər m̄au, mirimaur!” ³⁰ Ale namətalar esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!” ³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut p̄isi todar vis naut enan.

³² Nəboŋ artovivile tonəŋ, nəvanuan galevis losəhar naulun̄an sua van hən aYesu. Atenan evi nabut husur ikad natəmat. ³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonəŋ, nabut etuəbat sor. Ale naluəoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.” ³⁴ Be naFarisi gail lukelkele ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan sebiltitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile p̄isi len naut enan. Epusan len naim nəbənəonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəbələn aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur. ³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluəoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuəhatuh, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohūm navəshəp̄sip ləsəkad avan ideh tokətkəta təban galito.* ³⁷ Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. ³⁸ Imagenan, mətəŋjir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru (Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləbēhut nanunūn nəmargobut gail, ale hən ləbigol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur. ² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsalit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aŋan nahəsən aAdru; ikad alarmiəvan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru; ³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatun aAlfeus

§ 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit. * 9:34:

Mat 12.24 * 9:36: Num 27.17; 1Ki 22.17

ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot ðerij aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idan mai galit ke, "Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: 'Natohan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadan.' ⁸ Gol alat lotoməsah limaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səsəjon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbevəjan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ "Ale nəboj mətbebis len nabiltivile o navile ideh, doņ avan ideh ðehəhaʔur hən gamito, ale toh maii vəbar mətberij naut enan. ¹² Nəboj mətbebis lohoim san, us aGot hən ðerij natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbehəhaʔur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbehəhaʔur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike ðehəhaʔur hən gamito, asike ðesəsəloņ hən nasoruan samito, nəboj mətbevivile dan naim o navile enan, dardar hən nar-iemito hən nəmasiav ðimakuv dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboj aGot ðepəpehun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon ðibar alat a Sotom mai a Komorrah.*

Napisal sihai susur siYesu dereh tidan

(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

¹⁶ "Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbike ləbikat sisil gamito.† Imaienan, gamit māu mitikad nənauan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mətelələgau hən asike nəvanuan gail ləbemədas gamito, husur dereh lerij gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim naðonðonan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiņ gail nios ginau hən mətbikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. ¹⁹ Nəboj ləbesəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuʔ hən nəsa mətbikele o navide hən nasoran samito.

* **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluʔoh lotoke libal mai alat a Rom. * **10:10:**

1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhapəhw.

Husur len namityal enan ηai aTəmamit len nəmav dereh teriη nasoruan len gamito hən mət̃bikele. ²⁰ Husur savi gamit mət̃bisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabuηomito.

²¹ “Nəvanuan dereh teriη aṽan len navəlan alat lotoil a m̃o hən bimat, atata dereh timagen hən anatun hən bimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmaloito hən nakotan βeriη alatmisoan gail ləbimat. ²² Nəvanuan p̃isi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw mət̃tokade. Avil avan ideh bidaη len ginau, bikad nə-dan-buri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən bikad nəmauran vi sutuai. ²³ Nəboη ləbēmədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am. Husur nokitin mai gamit ke asike mət̃uyar tur navile p̃isi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

²⁴ “Ahai susur satibau səhor ahai p̃usan san, naslev satibau səhor nəmasta san. ²⁵ Inor ηai hən ahai susur βesum̃an ahai p̃usan san mai naslev βesum̃an nəmasta san. Ginau nosum̃an amasta hən naim, gamit mət̃osum̃an alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləbəkis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

*Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)*

²⁶ “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruη gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. ²⁷ Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit m̃au mitikel uri len nam̃ial. Nəsa notokele mai gamit səbomito, mitikel ur habat həni mai nəvanuan p̃isi. ²⁸ Samtemətahw len alat lotoləboi ləbigol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləbigol nəlomito o nanunumito ləbimat. Ao, mətēmətahw len aGot toləboi bigol nibemito bimat ale bigol nəlomito mai nanunumito bimasig len nəhab nəmatan. ²⁹ Mətoləboi mət̃beṽur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?§ Avil gəlar sua b̃iteh len tan vəmat, aTəmamit len nəmav eləboii, idam̃ həni. ³⁰ Avil gamito, aGot eṽuruη p̃is nasivur hən navurumit len nəkadumito. ³¹ Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot mət̃osəhor masuṽ hən nəsparo tosoḅur.

³² “Imaienan, avan ideh bikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau m̃au nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav. ³³ Avil alat lotosor mətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau m̃au nisor mətahun galito len nəhon aTəmagw len nəmav.”*

*Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)*

³⁴ AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən nəbilav natəmat gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsagəm hən nəbilav natəmat, be hən nəbilav nəbalbalan. ³⁵ ‘Nogəm hən nəbepəpəhun naulumən dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuŋon pəhaʔut. ³⁶ Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.’**

³⁷ “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatun ulumən o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən bevi ahai susur sagw. ³⁸ Avan ideh asike bipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən bevi ahai susur sagw.†† ³⁹ Avan ideh toke betəgau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todaŋ hən nəmauran san bimasig mōs ginau, dereh tikade vi sutuai.

⁴⁰ “Avan ideh tohəhaʔur hən gamit mətbitoh maii, ehəhaʔur hən ginau; ale avan ideh tohəhaʔur hən ginau nəbitoh maii; ehəhaʔur hən atenan tosəvat ginau.* ⁴¹ Avan ideh tohəhaʔur hən ahai kelkel ur sua bitoh maii bathut ikel ur nāpisulan siGot, dereh tikad nakonpurpuran sihai kelkel ur. Ale avan ideh tohəhaʔur hən nəvanuan nanoran bitoh maii bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonpurpuran sinəvanuan nanoran. ⁴² Ale avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot māu tilav nakonpurpuran mai avan enan.”

11

*AYesu mai aJon Baptais
(Luk 7.18-35)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən bepusan mai hən bikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim bəbaŋis, ale nəboŋ tosəsəlon hən nəsa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləbeus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan togəmgəmai o nam-timasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa məttoəsəlon həni, nəsa məttooris notogole. ⁵ Ametbesw gail lukad nakətaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarin bulbulol gail losəsəlon, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsəl gail losəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi notokele.* ⁶ AGot tigol

** **10:36:** Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† **10:38:** Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən bimət sil na-husur-aYesu-an. * **10:40:** Mak 9.37 * **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1

tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etuʔat sor husur aJon mai naluʋoh ke, “Gamit mətovi lan naut masmas toʔəʔesw hən mətberis nəsa? Mətuʋan varis nauluŋan tohum nalut naʋiliol nəlan toʋuvi, tokur həni a? ⁸ Avil mətuʋan hən mətberis nəsa? Nauluŋan tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən lutoh len nabiltiim sekiŋ gail. ⁹ Bimaienən, mətuʋan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a ŋo hən gaiug hən ʔeutaut hən naʋisal ŋos gaiug.’* ”

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaʋut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihəʔəlan aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta ŋo siJon Baptais van vəbar daməŋai, nəvanuan gail lutaltal hən ləʔeʔis len natohan pipihəʔəlan aGot len nəmav, nəvanuan nəʔəlan luke litah gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur ʔisi loʔəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətbike mətʔədəʔomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke ʔegəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədariŋan hən ʔesəsəʔəŋ, tesəsəʔəŋ ŋau!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəʔənoʋ hən nəvanuan gail ta daməŋai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoʋuv naʔuvimal ŋos gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəʔe nəmatan be mətsətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienən husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Nauluŋan tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləʔəkəta ləʔoii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nabiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito

(Luk 10.13-15)

²⁰ Beti aYesu etuʔat sor van hən nabiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosoʔur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug!”

* **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi ʔikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuʋ hən ləʔeʔis len natohan pipihəʔəlan aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləʔeʔis len natohan pipihəʔəlan aGot hən ləʔəmədas masuʋ həni.

Husur nētagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gamēru, gēlaru artēpair dan nēsaan sēlaru len nahurabat toharharo mai nēmasiav.† 22 Be nukel mai gamēru ke, len nēboŋ aGot ðepērehun navoian dan nēsaan, nēpanismen hēn naut a Tair mai a Siton asike idan̄ hum ðibar gamēru. 23 Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug mēhat vēbar nēmav a?* Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nēmatan. Husur nētagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan tēpat sal vēbar nēboŋ ta damēŋai.* 24 Be nukel mai gaiug ke, len nēboŋ aGot ðepērehun navoian dan nēsaan, nēpanismen hēn naut a Sotom asike idan̄ hum ðibar gaiug.”

Nəŋavŋavan kitin
(Luk 10.21-22)

25 Len nēboŋ enan aYesu isor tuŋ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hēn nēmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nēkadulito mai alat lotokad namitisau hēn navile a pan, ale gukel vēhot gail mai alat lotovi ut kēmas hum atuhlahutai. 26 Evoi, aTata, husur gohēhaŋur hēn tomaienān.

27 “Natit p̄isi, aTēmagw ilav gail mai gināu tia. Sēkad avan ideh tolēboi aNatun aGot, be aTata ŋai elēboii. Ale sēkad avan ideh tolēboi aTata, be aNatun ŋai elēboii. Ale gai ilekis hēn nēvanuan galevis hēn ðevēhot p̄arpar hēn aTata mai galito hēn lēbelēboii.”

28 Nēboŋ aYesu tokēmaienān tonōŋ ike, “Gegēm hēn gināu, gaiug nibem̄ tomēhav, nēloŋ tosa hēn natit tomēlas gotovusi, ale dereh neviol hēn nēŋavŋavan mai gaiug. 29 Nayok sagw, lav nēhai enan togol dartōbon hēn nēbesusupah mai gaiug. Ale gegēm vi hai susur sagw. Husur naut kēmas nēbēvi amasta sam̄, nēsēdan̄ taltal, nēlogw mēdau, nēsēnau gināu, ale dereh nēŋavŋavan tegēm len gaiug, len nēloŋ am.* 30 Husur nayok sagw sēdan̄ hēn gēb̄ikade, sēdan̄ hēn gaiug gēbelēboi nēsa notokele, ale nēsa notorin̄i len gaiug, emēlala, sēdan̄ hēn gēbigole.”

12

Masta hēn nēSappat
(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

† 11:21: Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Navide silat a Israel nēboŋ lotolēŋon isa hēn nēsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nēbak namētu, ale lobētah len namilen nēhab, lubarbar hēn nēmasiav len nēkadulito. * 11:23: Isa 14.13-15 * 11:23: Gen 19.24-28

* 11:29: Jer 6.16

¹ Len nəboŋ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSappat. Ahai susur san gail lumalkəkət ale lotuḅat ḅubur nəhəvhət nawit gail hən ləḅihani.* ² Nəboŋ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, ahai susur san gail lugol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat.” ³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətsaḅuruŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?*” ⁴ Eḅis len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səḅolit ŋai ləḅihani.* ⁵ Ale mətsaḅuruŋi len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas loḅur kotov nalo hən nəSappat a?*” ⁶⁻⁷ Avil məttələboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike məttəsəḅ səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuḅ hən naim siGot.* ⁸ Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hən nəSappat.”

Nauluḅan navəlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim nəḅonḅonan sua salito. ¹⁰ Ikad nauluḅan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisəḅ səhot nəsabən ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hən nəvanuan ḅigol avan ideh ḅimaur len nəSappat a?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len naḅur len nəSappat, gətətəgau gati, lav kuvi a? Evoi məttəlav kuvi!” ¹² Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuḅ həni len nənauan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datḅigol navoian len nəSappat.”

¹³ Beti ikel mai auluḅan ke, “Gisar hən navəlaḅ.” Nəboŋ tosar həni tonor, navəlan imaur təlmam inor ŋai hən togon. ¹⁴ Ŋa naFarisi gail luvan, luḅonḅon, lusor utaut hən naḅisal hən ləḅemədas bun aYesu hən ḅimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nəḅiltiḅoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ḅisi lumaur. ¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail. ¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele ḅisarpoh ke:

¹⁸ “Nauluḅan nauman sagw bogai notolekis həni.

Noləmas bun gai,
nəlogw ehəhaḅur həni.

* **12:1:** Deu 23.25 * **12:3:** 1Sam 21.1-6 * **12:4:** Lev 24.9 * **12:5:** Num 28.9-10 * **12:6-7:** Hos 6.6 * **12:6-7:** Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

Dereh nerin aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut
tiltile gail.

¹⁹ Asike eʋitʋituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh bəsəsəloŋ hən nadolon len naʋisal
gail.

²⁰ Asike ikol bur naviyab tomabit tia,

asike ekin bun nəhau naŋial topaŋ kəkereh sal,[†]

van vəbar biŋol nanoran biʋat puŋpuŋ naut piʋi.

²¹ Ale nəvanuan naut tilitile gail piʋi dereh lerin nəlolit lan,
dereh livatvat viri hən biʋav kuv galit dan nəsaan
salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²² Beti nəvanuan galevis losəhar nauluŋan tokad natəmat
togol toʋut mai namətan toʋesw. Losəhari van hən aYesu, ale
igol imaur hən ke eləboi biʋor, eləboi bəkəta. ²³ Naluʋoh piʋi
lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatum siTevit māu
a?”

²⁴ Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke,
“Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a mō
hən natəmat gail.”

²⁵ Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit
ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihabəlan nakin ideh lo-
toʋalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teʋəʋesw. Navile o
nəbathudud ideh toʋalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh teʋəʋehw.

²⁶ ASetan tahut natəmat san gail, gai təʋalkabaŋ. Dereh alat
lototoh pipihabəlan lepəʋehw, asike loil gəgat. ²⁷ Ale nətahut
natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail
lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail
gabag loʋusani ke mətsanor. ²⁸ Be nəbehut natəmat gail len
nədaŋan seNunun aGot, imagenan natohan pipihabəlan aGot
ibar gamit tia. ²⁹ Avan ideh toke teʋis len naim sinabəhariv
todan hən bəvənoh natit san gail, imasbaŋis gat abəhariv.
Nəboŋ tobaŋisi tononŋ ŋai, eləboi biʋariv kuv natit piʋi dan naim
san.[‡]

³⁰ “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi
sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol
imaʋipiʋiriaŋ; asike bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar
nəvanuan gail van vəsab. ³¹ Imagenan, nukel mai gamito
ke, aGot dereh teruʋat nəsaan piʋi naut kəmas nəvanuan gail

[†] **12:20:** Len naut egai ikele ke aKristo asike idan taltal hən alat ləsədan, dereh
tivoi ŋai hən alat lotodədas ləbiʋwol hən nəmauran salit gabag. * **12:21:** Isa 42.1-4

[‡] **12:29:** Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi biʋav kuv nəvanuan dan
aSetan nəboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idan səhori.

lǎbisor mǎdasi, be lǎbisor mǎdas aNunun aGot, aGot asike erubat nǎsaan enan. ³² Avan ideh bisor tas aNatun Nǎvanuan, aGot dereh terubat nǎsaan enan, be avan ideh bisor tas aNunun aGot, aGot asike erubat nǎsaan enan dani boŋ ideh vi sutuai.”

Nǎhai mai nǎvite
(Luk 6.43-45)

³³ Ale aYesu ike, “Gǎbikad nǎhai tovoi, nǎvit dereh tivoi. Gǎbikad nǎhai bǎisa, nǎvit dereh tisa. Bathut goris lǎboi nǎhai nǎboŋ gotoris nǎvite. ³⁴ Gamit anatum nǎmat gail!§ Anatum nǎvaipa gail!** Mǎtolǎboi mǎtbikel natit tovoi nǎboŋ mǎttosa? Aoa! Nǎsa topul sǎsǎhov len nǎlon nǎvanuan evivile len nǎsa tokele. ³⁵ Nǎvanuan tovoi, navoian egǎm len natit tovoi topul len nǎlon; avil nǎvanuan tosa, nǎsaan egǎm len natit tosa topul len nǎlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nǎboŋ aGot bǎpǎpǎhun navoian dan nǎsaan, nǎvanuan gail limaskele sil nǎsa lotokel nasoruan pǎisi lotosor lǎb hǎni. ³⁷ Bathut len nasoruan samǎ aGot dereh tisaǎ sǎhoti ke gotonor, ale len nasoruan samǎ aGot dereh tisaǎ sǎhoti ke gotosa, gimaspanis.”

AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)

³⁸ Beti ahai pǎusan hǎn nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai pǎusan, namtuke namteris namerikel gǎbǎigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta damǎŋai mǎtusa, mǎtsǎdaŋ len aGot sumǎn apǎhaǎvut tohusur aulumǎn tiltile, sǎdaŋ len asoan. Mǎtous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hǎn nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Sumǎn aJonah totoh len nǎmariboŋ totor mai nalenmariug totor len nǎbǎhaǎvun nǎbiltieh, len nǎvide tomagenan, aNatun Nǎvanuan dereh tipat bǎrhulon nǎtan husur nǎmariboŋ titor mai nalenmariug titor.* ⁴¹ Husur natgalenan, len nǎboŋ aGot bǎpǎpǎhun navoian dan nǎsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nǎsaan sinaur ta damǎŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nǎboŋ aJonah tokel ur nǎpisulan siGot, galit lupair dan nǎsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat sǎhor aJonah!†† ⁴² Len nǎboŋ aGot bǎpǎpǎhun navoian dan nǎsaan, naKwin hǎn naSaut dereh tile mǎhat, kel kot nǎsaan sinaur ta damǎŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egǎm len nǎtarhǎt navile a pan hǎn bǎsǎsǎloŋ hǎn namitisau siSolomon hǎn

§ 12:34: Len nǎnauan seJu gail, nǎmat isa masuǎ hum natǎmat toil a mǎo hǎni.

** 12:34: Nǎvaipa evi nǎmat tosa. * 12:40: Jna 1.17 †† 12:41: Jna 3.5, 8, 10. Nǎboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag.

nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”‡‡

*Natəlmaman hən nanunun tosa
(Luk 11.24-26)*

⁴³ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən b̄isaḅ naut ideh hən b̄injavḅav lan, be idon sobuer həni. ⁴⁴ Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim tobəḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit p̄isi tonor. ⁴⁵ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuḅ səhor gai, ale nəboŋ lotob̄is len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsa tibatbat səhor ta m̄o. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməŋai.”

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)*

⁴⁶ Nəboŋ aYesu tosor mai naluḅoh sal, aḅan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. ⁴⁷ Avan sua ikel maii ke, “Geris, anam̄ mai aḅam̄ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” ⁴⁸ Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aḅagw gail ase?” ⁴⁹ Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aḅagw gail bogai! ⁵⁰ Bathut avan ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aḅagw, o aḅavinegw o anana sagw.”

13

*Nəḅol p̄usan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)*

¹ Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. ² Ale nab̄iltiḅoh logəm, ḅonḅon garu lan, gol ke isah len nabot hən ḅebətah, ale naluḅoh loil husur nabitas. ³ Beti ikel natit tosoḅur mai galito len nəḅol p̄usan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. ⁴ Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur naḅisal, ale nəman naməsav logəm, luhan p̄is gail. ⁵ Galevis lorus len naut toban vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. ⁶ Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idan gol nalut gail lom̄ial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. ⁷ Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. ⁸ Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ

‡‡ **12:42:** 1Ki 10.1-10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləḅesəsəloŋ həni.

lotomatu, sua iŵan wəkad 100, sua iŵan wəkad 60, sual am iŵan wəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariŵan, tesəsəlonj!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboŵ gotosor mai galito, guḅol pusan mōs nəsa?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idam̄ hən ke mətḅeləboi nəsa tosusuah len natohan pipihabəlan aGot len nəmav be aGot sədəm̄ hən ke galit ləḅeləboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon tomabur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən ḅepul hən. Avil avan ideh tomətahun ḅeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nusor mai galito len nəḅol pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsa notogole, naut kəmas lotosəsəlonj, ləsasəsəlonj hən nəsa notokele, ləsaləboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ ‘Len nasəsəlonjan samito, dereh mətəsəsəlonj
be asike mətəsəsəlonj ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta
be asike mətəkəta ləboi nəsa notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
pəpadaŵ nədariŵalit eḅulḅulol,
ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŵalit tasəsəlonj hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariŵamito bathut ke lotosəsəlonj. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəḅur loləŵon masuṽ ke lətaris nəsa mətṽorisi, be ləsarisi, loləŵon masuṽ ke lətasəsəlonj hən nəsa mətṽosəsəlonj hən, be ləsasəsəlonj hən.

*AYesu isor vəsvəsai nəḅol pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəlonj hən namilen nəḅol hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len naḅisal esum̄an nəvanuan gail lotosəsəlonj hən nasoruan hən natohan pipihabəlan aGot be ləsaləboii, gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobaŵ vat esum̄an alat lotosəsəlonj hən nasoruan, ale vəha-sua ŵai lotəgau gati len nakemkeman. ²¹ Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboŵ todaŵ ḅibari o avan ideh ḅemədas

* 13:15: Isa 6.9-10

buni gol ləbələŋon bisa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadəlomian len nasoruan. ²² Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esumian alat lotosəsələŋ hən nasoruan avil nə-nau-masuŵ-an hən nəmauran ta daməŋai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an aroruŋ gut bun nasoruan gol səvan. ²³ Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esumian alat lotosəsələŋ hən nasoruan, lotoləboii, lotovən masuŵ. Sual iŵan vəkad 100, sual iŵan vəkad 60, sual am iŵan vəkad 30.”

Nəbəl pusan hən nawit mai naliol tosa

²⁴ AYesu ikel nəbəl pusan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu san. ²⁵ Be nəboŋ topat len mariug, aenemi sua egəm, ebubulan namisurhuliol tosa len nəmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* ²⁶ Nəboŋ nawit totoŵ, tuŵat biŵan, naliol tosa am itov. ²⁷ Naslev gail simahean naim logəm həni, luke, ‘Nasuŵ, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nəmarireu sam be gagai epul hən naliol tosa! Imabe?’ ²⁸ Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ Na naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ ²⁹ Ris toke, ‘Ao, nəboŋ mətbeputi, dereh mətəput mədəs nawit am. ³⁰ Riŋ gəlar piŋi aritov bonbon vəbar nəmatuan, ale len nəboŋ hən nəmatuan, dereh nikel mai nəvanuan nəmatuan ke lepəpəhun gəlaru, banjis tuan naliol tosa hən ləbepəŋasi, ale banjis tuan nawit vi lan naim sagw notoriŋriŋ nəhanian lan.’ ”

Nəbəl pusan hən namisurhumastat (Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹ AYesu iŵol pusan tətəs ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nəhol san. ³² Ekəkereh səhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nəboŋ totoŵ, egəm tibau səhor nəhanian gail len nəhol, ale egəm vi hai, hən ke nəman naməsav logəm um hən nəhai ŋodŋod salit len nəpashət gail.”

Nəbəl pusan hən nayis (Luk 13.20-21)

³³ AYesu ikel nəbəl pusan. Ike, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Mitinau nayis, apəhaŵut sua tolavi. Ebundasi len nəhad nəflaua totor van vəbar nəflaua kavkav totoŵ.”†

* **13:25:** Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nəvanuan eru. † **13:33:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoŵur, len nasoruan ta Kris lokisi hən sata totor.

³⁴ AYesu ikel natgalen þisi mai naluŵoh gail len nēbol þusan. Nəboŋ tosor mai galito, ikel nēbol þusan akis ŋai.‡ ³⁵ Igol tomaienən hən ðigol nəsa ahai kelkel ur tokele bisarpoh ke, “Nəboŋ nəbesəŋav hən nabuŋogw, dereh nisor len nēbol þusan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natuðatan, nəboŋ notoum hən navile a pan.”*

AYesu isor vəsvəsai nēbol hən naliol tosa

³⁶ Beti aYesu eriŋ naluŵoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logəm həni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nēbol hən naliol tosa len nəmarireu.” ³⁷ Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nəvanuan, ³⁸ ale nəmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabəlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vəsa masuŵ tovi təmat. ³⁹ Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natəmat. Nəboŋ hən nəmatuan evi nəboŋ hən nanonŋan hən navile a pan, nagilen hən natit þisi, ale alat nəmatuan lovi aŋel gail. ⁴⁰ Sumən alat nəmatuan lotobaŋis tuan naliol tosa hən nəhab ðihani, dereh timagenan len nagilen hən natit þisi. ⁴¹ Dereh aNatun Nəvanuan tesəvat aŋel san gail hən ləbepəpəhun galit þisi lotogol nəvanuan ðigol nəsaan, mai alat lotogol nəsaan, dan natohan pipihabəlan. ⁴² Dereh aŋel gail libar hən galito vi lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaŋ, likat ðurður nariŵolito. § ⁴³ Beti alat lotonor dereh lesuŋan namityal toŋial habat len natohan pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədariŋan tesəsəlon!

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

⁴⁴ “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua tovoi buni, nəvat han tosoður, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua isaði. Itavun tətəs həni. Ale len nakemkeman san ivan, eður hən natit þisi tokade ale ia vür nəmarireu enan hən ðikad natenan tovoi.

⁴⁵ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toŵur natit gail, þur hən gail, todon nanesnes tovoi gail. ⁴⁶ Ale nəboŋ tosað nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, þur hən natit þisi tokade, ale ia vür nanesnes enan.

⁴⁷ “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad naməŋod totiltile tosoður tovisivis lan. ⁴⁸ Ale nəboŋ topul, lolivi vahut, lobətah, losəŋon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut. ⁴⁹ Dereh timagenan len nəboŋ hən nanonŋan hən navile a pan, nagilen hən natit þisi.

‡ 13:34: Hən naves 34-35, Mak 4.33-34 * 13:35: Psa 78.2 § 13:42: Nəhab egai tosor husuri epud vəsa vagol nametəlai tovi wai.

Añel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor.
⁵⁰ Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi wai; len naut enan dereh litan, likat bərbur nariṽolito.”

⁵¹ AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen p̄isi māu a?” Lusor vari ke, “Evoi, namtoləboii.” ⁵² N̄a ikel mai galit ke, “Ahai p̄usan hən nalo siMoses togəm vi ahai susur len natohan pip-ihabəlan aGot len nəmav, ahai p̄usan enan esum̄an amahean naim toplu hən nakontit gail. Eriñ natgalenan len naut sua hən ləbesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai nakontit tomatu dan naut enan.”

*Lomətahun aYesu len naut a Nasaret
 (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)*

⁵³ Nəboñ aYesu tokel nəbol p̄usan galenan tonon, eriñ naut enan. ⁵⁴ Ale nəboñ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, eṽusan len naim nəbonḅonan salito. Galit luṽa, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran tovoi egai, gai ilavi a be? Nədañan hən biḅol namerikel gail, ilavi a be? ⁵⁵ Be savi anatan ulum̄an sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsən aMeri a? Aṽan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? ⁵⁶ Ale aṽavinen gail p̄isi ləsətəh mai gidato a? Bimaienan, ilav natgalen a be? Savi gai hən b̄imaienan!” ⁵⁷ Ale nələlit epəñasi, lomətahuni. Be aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut p̄isi loputsani len nənauan salito, be len naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” ⁵⁸ Ale aYesu sagol namerikel sasobur len naut enan husur lupar dəlomian lan.

14

*Nəmatan siJon Baptais
 (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)*

¹ Nəboñ aHerot Antipas tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aYesu, ² ikel mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aJon Baptais bolai! Ile məhat dan nəmatan, imagenan nədañan hən biḅol namerikel gail ipat lan.”

³ AHerot ekəmaienan husur a m̄o igol ke lototah gat aJon, riñ len naim bəbañis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aṽan aFilip tosəhar kuvi. ⁴ Lutah gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəḅəsəhar alitenan.”* ⁵ AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nələlit paṽpaṽ sinaluṽoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboñ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhaṽur habat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən b̄eviol hən natideh gai b̄eləñoni maii. ⁸ N̄a nəboñ anan tokel maii hən nəsa hən

* 14:4: Lev 18.16, 20.21

beusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!”⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke tehum tousi.¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaŋis, luta kotov nəkadun aJon.¹¹ Lorin nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan.¹² Beti ahai susur siJon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

*AYesu evəŋan alalumian lotovi 5,000
(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nabot sua, erin naut enan hən bitoh səbon len naut tobbəsw. Nəboŋ naluvoŋ gail lotosəsəlon həni, lorin nabiltivile gail, luyar a ut husuri.¹⁴ Nəboŋ aYesu tomarin dan nabot, eris nabiltivuloŋ, nəlon itaŋis galito ale igol alat lotoməsaŋ lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan pisi tia. Səvat naluvoŋ van, hən ləbevi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbevuri.”¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit māu mitilav nəhanian mai galito.”¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbətə torim mai naieh toru ŋai.”¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.”¹⁹ Beti ikel mai naluvoŋ ke lebətaŋ len naliol. Ale ilav nabətə torim mai naieh toru, ekətə vi lan nəmav, ikel nasipaana. Ebur gail, ilav nabətə mai ahai susur san gail ale lopəpəhun gail mai naluvoŋ.²⁰ Galit pisi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.*²¹ Ikad alalumian lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhaʋut mai alahutai am.

*AYesu iyar len nəpon nəwai
(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)*

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nabot hən ləbeil a mo vi lan nətarhət nabiltiwai. Ale gai esəvat naluvoŋ gail hən ləberin naut enan.²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəvehuh səbon vi lan nəvehuh hən bisor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei.²⁴ Len namityal enan, nabot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkuđ vapus, gol iʋas nabot husur isoh bur nəlan.²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nabiltiwai.²⁶ Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar poniwai, nəkadulit eʋurʋur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat.²⁷ Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke,

* 14:20: 2Ki 4.42-44

“Samtemətahw! Məteil ħuri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “NasuĔ, bevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəĕon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tomarin dan nabot, iyar pəniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəboŋ aPita toris nəlan todaŋ, emətahw, etuĕat sar maduŋduŋ ale ikai ke, “NasuĔ, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəha-sua ŋai aYesu isar hən navəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdəlomian ŋai, nəloŋ eur ginau mabe?” ³² Ale nəboŋ artosah len nabot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len nabot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəboŋ lotolav tukot len nabiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, lopisul van hən naut pisi todaŋ vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni. ³⁶ Loŋiri ke tidan hən ləbbibar ŋai nasumərhət nahurabat san, ale galit pisi lotobari lumaur.

15

Inor ke niben nəvanuan biveveu o nəlon māu?
(Mak 7.1-13)

¹ Beti naFarisi gail mai ahai pusan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke, ² “Imabe ahai susur sam gail lupal sob dan nəpisal hən nəvide sihaĕut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəboŋ lotohan.” ³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətoĕur kotov nalo siGot mōs mətəħusur nəvide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmaŋ mai anan matmat len nənauan sam,* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todaŋ hən atəman o anan, gai timat ebun māu.’* ⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumakuv dan nalo siGot hən mətəħusur nəvide samit ta sutuai nəboŋ mətoĕusan ke, ‘Avan ideh ħikel mai atəman o anan ke, “Nəsa notokade hən nəbevi tarhət sam, noviol həni tia mai aGot. Gai ħigol ħimagenan, inor ŋai ke asike eputsan atəman len nənauan san.”’ Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. ⁷ Mətovi nəvanuan gəgəras ŋai. Nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹ Lulotu soĕuer hən ginau,
loĕusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.’ ”*

Nəsa igol nəvanuan saveveu?
(Mak 7.14-23)

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

¹⁰ Beti aYesu ekis naluñoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəlonj hən nəsa notokele, məteləboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəpan togol nəvanuan tobiñbiñjal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuñon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboñ naFarisi gail lotosəsəlonj hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii n̄mau a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dereh teput kuvi. ¹⁴ Riñ galit lesuh! Lovi metbesw gail lotosəhar alat ləsakəta. Nametbesw sua besəhar nametbesw togon, dereh gəlar p̄isi ariteh, arimasur len nabur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətoləboii tia ke natit p̄isi tovi lan nəpan nəvanuan, evi lan natəbañ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuñon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian tobur kotov nəlahan, naitian tosa, navənahān, naliboñan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsān nəvanuan o tomədas nahəsān aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan ləbiñbiñjal len nəhon aGot. Nañide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

Nadəlomian sitob̄taKenaan
(Mak 7.24-30)

²¹ Beti aYesu eriñ naut a Kalili, evi lan naut pəpadañ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² Atob̄taKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasuḅ, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsā!” ²³ Be aYesu sator vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ñai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Ña alitenan egəm, teh bathurien aYesu, ike, “Nasuḅ, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəbilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbiḅar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasuḅ, be nalipah gail loləboi ləbihan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuḅ! Tevisi n̄mos gaiug hum gotoləñoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isob̄ur lumaur

²⁹ AYesu eriñ naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəb̄iltiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan nañehuh, ebətah ei. ³⁰ Nabiltiluñoh gail logəm həni, losəhar alat lotogau,

nametbesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nabut gail mai isoḅur am. Lorin galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur.
³¹ Naluḅoh lumaḅmaḅ len nəsa lotorisi. Nabut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivonḅəvonḅ, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametbesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyaləyalan siGot silat a Israel.

AYesu evəḅan alalumān lotovi 4,000

(Mak 8.1-10)

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itaḅis alategai, husur lutah mai ginau len nəmaribonḅ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləḅihani. Nəsələḅon nəḅesəvat galit van malkəkət. Nəḅigole, dereh limatmatioḅ husur naḅisal salito.” ³³ Ale ahai susur gail lukel maii ke, “Len naut toḅḅesw topat səḅon maiegai, namtilav natuhbəta tihau mabe hən namtḅevəḅan nabiltiḅoh egai?” ³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵ Na aYesu ikel mai naluḅoh ke leḅətah len tan. ³⁶ Ilav natuhbəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eḅuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpehuni mai naluḅoh. ³⁷ Galit ḅisi luhan vəhanukub. Ale losəḅon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul. ³⁸ Ikad alalumān lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatḅəhaḅut mai alahutai gail am. ³⁹ Beti aYesu esəvat naluḅoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəbar naut a Makatan.*

16

Lous taltal hən aYesu hən namerikel

(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)

¹ Bonḅ sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləḅon ke aYesu tigol nəsaban, ḅa lousi hən ḅəḅusan galit hən namerikel hən nəmav. ² Be aYesu isor var galit ke, “Nəbonḅ namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməḅai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətoləḅoi mətḅeris nəsa tovishi len nəmav, ale vəha-sua ḅai mətoləḅoi ke naut tivoi o tisa, be mətodədas mətḅeris ləḅoi namilen nəsa tovishi len nəbonḅ gail ta daməḅai. Mitimabe? ⁴ Gamit naur ta daməḅai mətusa, mətədaḅ len aGot sumān apəhaḅut tohusur aulumān tiltile, sədaḅ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ḅai namerikel hən nasuhanian sihai kelkel ur, aJonah.” Ale aYesu erinḅ galito, ivan dan galito.

* **15:39:** Datsaləḅoi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləḅoi ḅai ke topat tarhəḅiltiwai Kalili.

*Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail
(Mak 8.14-21)*

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwai, nəlolit iboŋboŋ hən ləbesəŋon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito ŋa ike, “Gamit məttokad natuhdəlomian ŋai, mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? ⁹ Mətsələboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail p̄isi məttosəŋoni a?*” ¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail p̄isi məttosəŋoni a?*” ¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta m̄au a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!” ¹² Beti len namityal enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgauan mai galito, gai sator husur nayis len nabəta. Ao isor tas nəp̄usanan siFarisi mai Sattiusi gail.

*APita ikel kot aYesu
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptaıs. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur sual am.” ¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” ¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷ Ale aYesu ikel maii ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatan aJonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug. ¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan edədas b̄esəhor galito. ¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav. Ale natideh gəbidam̄ həni len navile a pan, evi nəsa aGot todam̄ həni tia len nəmav.”* ²⁰ Beti aYesu ikel p̄uli hən ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mak 8.31-9.1; Luk 9.22-27)*

* **16:9:** Mat 14.15-21 * **16:10:** Mat 15.32-38 * **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23

²¹ Len nəboŋ enan van, aYesu etuḅat kele iḗarḗar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timasləŋon tisa vəsa len naḗide tosoḅur len navəlan alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, aḅiltihai tutumav gail mai ahai ḗusan gail hən nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nəmariboŋ ḅitor dereh aGot tigol tile məhat. ²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhəte, etuḅat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasuḅ! Natgalenan salevisi hən gaiug!” ²³ Be ipair van hən aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hən nəḅipes haḅetw hən nəḅiteh. Nənauan sanḡ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohukur naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh ḅike ḅehukur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənauan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, teukur ginau. ²⁵ Hukur avan ideh ḅike ḅiwol hən nəmauran san gabag hən ḅetəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be nəmauran san ḅimasig mōs ginau, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ²⁶ Nəvanuan ḅikad natit ḗisi len navile a pan, be nəmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nəsa? Nəvanuan eləboi ḅeviol hən nəsa hən ḅikad nəmauran enan a? ²⁷ Bathut aNatun Nəvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aŋel san gail len nədaŋan mai namənas seTəman. Len nəboŋ enan, dereh tilav naḗurḗuran mai nəvanuan gail hən natit ḗisi lotogole, tinor hən nəsa lotogole.* ²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləḅeris nagəmaian siNatun Nəvanuan hən ḅeil a mō hum aKiŋ.”

17

Namənas kitin siYesu (Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

¹ Len nəmariboŋ toməlevtes hukur nəboŋ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmiḅan, aJemes mai aJon. Esəhar galit səḅolito vi məhat len naḗehuh sua tosaḅah. ² Ale len nəholito egəm tile, nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm ḗəhapəhw buni vabilbil.* ³ Vəha-sua ŋai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi hən dattotoh gegai. Gəḅeləŋoni, dereh neum hən nəpasvaləval titor, tesua esanḡ, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nəboŋ aPita tosor sal, nəmavukasw tomial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nəmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulumən notoləmas buni, notohəhaḅur həni. Səsəloŋ husuri!” ⁶ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nəlolit epil vəsa. ⁷ AYesu egəm hən galito, ibar galito, ike, “Mitile məhat. Samtemətahw.” ⁸ Ale nəboŋ

* 16:27: Psa 62.12; Rom 2.6 * 17:2: 2Pit 1.16-18

lotokəta vi məhat, lokəta ris aYesu səbon ɲai, ləsarıs avan ideh am.

⁹ Nəboŋ lotomarın ɲi pan len nəvehuh, aYesu ikele hən galit ke, “Samtikel ur nəsa məttorisı mai avan ideh am vir aGot bigol aNatun Nəvanuan b̄ile məhat dan nəmatan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai pusan hən nalo luke aElijah timasgəm a m̄o, be lukele hən nəsa?”* ¹¹ AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhət sua, aElijah dereh tegəm a m̄o hən bigol təlmam hən natit p̄isi ləbinor. ¹² Be len nətarhəte am, nukele mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale nəvanuan gail ləsakəta ləboii, lugol nəsa lotoləŋoni həni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nəvanuan am teləŋon tisa vəsa.” ¹³ Len namityal enan ɲai ahai susur gail lunau səhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptaıs.

AYesu igol natətai sua tokad natəmat imaur

(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam dan nəvehuh tonon, logəm hən naluvoḥ, ale aulumian sua egəm hən aYesu, etəŋedur bathurien, ¹⁵ ale ike, “Nasub̄, gilolosa hən anatugw ulumian husur nahumatmat ibari gol ke eləŋon isa vəsa batbat. Husur iteh len nəhab tabtab ale iteh vəha-səbsoḥur len nəwai am. ¹⁶ Nosəhari van hən ahai susur sam̄ gail avil lodədas ləbigol b̄imaur.” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Eee naur egai məttomətahun nadəlomian, məttəhusur nəp̄isal tosa tokab̄kabur, nitoh mai gamit tebəlav mabe? MətuPAR dəlomian van van van nupetəmas həni. Səhar natətai gəmai!” ¹⁸ Beti aYesu esivoh len natəmat ale imakuv dan natətai, ale len namityal enan van imaur buni.

¹⁹ Ale ahai susur gail logəm hən aYesu, lusor səbolit mai ke, “Imabe ginamit namtsaləboi namtbəhut natəmat enan?” ²⁰⁻²¹ Ale ikel mai galit ke, “Mətodədasi bathut nadəlomian samit em̄idol, ekəkereḥ masuḥ. Husur nokitin mai gamit ke, mətb̄ikad nadəlomian hun namisurhumastat tomarisoris mətoləboi mətb̄ikel mai nəvehuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kəmas mətunau ke mətodədadas mətb̄igol natesua, dereh mətoləboi mətb̄igole.”*

AYesu isor tətəs husur nəmatan san

(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)

²² Nəboŋ ahai susur gail lotoḥonḥon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh terin aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan gail. ²³ Dereh ligol timat, ale len nəmariboŋ titor aGot tigol tile məhat.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ahai susur gail loləŋon isa masuḥ.

* **17:10:** Mal 4.5 * **17:20-21:** Naləbulat galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 21 Avil məttoləboi mətbəhut tomagenan nəboŋ mətsəhan be məttosor tuḥ ɲai.

Nətaks hən naim siGot

²⁴ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nətaks tovi nətrahma toru, logəm hən aPita luke, “Ahai pusan sam, eður nətaks hən naim siGot mau a?”†

²⁵ APita ike, “Evoi.” Ale nəboŋ tobis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a mo maii ike, “Simon, len nənauan sam nəsa inor? Nau nakiŋ gail len navile a pan. Ase eður nəlaisens mai nətaks lototariv tuani, anatulit gail o nametbos gail a?” ²⁶ Ale aPita ikel maii ke, “Nametbos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaienan, savi len anatulit gail hən ləbevuri. ²⁷ Be hən asike nəlolit bipanpan, givan hən nabiltiwai, bar hən nəhau. Naieh metəkav gəbisah həni, səŋav hən nabuŋon ale dereh gisaḅ nakoin tovi nəstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito mo nətaks sidaru.”

18*Ase iyalyal səhor galit am*

(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?” ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mətbipair dan navide tosa samito hən mətbesumən atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətobis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh bəriŋ gai hum tovi ut kəmas sumən natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh tohəhaṽur hən natuhtətai sumən egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaṽur hən ginau nəbitah maii.

⁶ “Ale avan ideh bigol atuhlahutai sua, tokad nadəlomian len ginau, biteh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbitahətah hən nabiltivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas hən bimaduŋduŋ butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibatbat hən nəvanuan togol natgalen ləbevisi. ⁸ Ale, navələm o narieṁ bigol gaiug gəbigol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be narieṁ bisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbikad

† **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nətrahma evi nakoin tovi nəpurpuran hən nauman hən nəmariboŋ tosa. ‡ **17:27:** Nəstater evi nakoin sua tovi nəpurpuran hən

nauman hən nəmariboŋ tovat. * **18:6:** Nabiltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul həni hən bebul dasdas nawit hən beŋəm vi flaua.

nariem̄ gəlar p̄isi arḅivoi ale aGot ḅibar hən gaiug len nəhab topan̄ vi sutuai. ⁹ Namətaḅ ḅigol gəḅiteh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəḅikad nəmauran vi sutuai be namətaḅ ḅesua ḅibesw, natenan esəhor gəḅikad namətaḅ gəlar p̄isi arḅivoi ale aGot ḅibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

Nəḅol p̄usan husur nasipsip tomasig
(Luk 15.3-7)

¹⁰⁻¹¹ “Mətələləgau hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadəlomian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukele mai gamit ke, aḅel gail lotokətkəta təban galito, loləboi tabtab hən ləḅisor n̄os galito len nəhən aTəmagw len nəmav.†

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh ḅikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriḅ lotovi 99 lesuh len naḅehuh hən ḅia doḅ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale ḅisabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləḅonian seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh ḅimasig.”

Nəbathudud nadəlomian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadəlomian ḅigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səḅon, kel p̄arḅar hən nəsa tosa gai togole maii. Gai ḅesəsəloḅ səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni sum̄an na-ke-wawa-an len nadəlomian. ¹⁶ Be asike ḅesəsəloḅ hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadəlomian tesua o teru am hən gəḅehusur natosian siGot toke, ‘Nəḅoḅ avan ideh ḅikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil p̄arḅar len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.* ¹⁷ Be asike ḅesəsəloḅ husur galito, kel ur natit p̄isi mai nabonḅonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike ḅesəsəloḅ husur alat lotokad nadəlomian am, len nənauan sam̄ riḅi tesum̄an nametḅos səkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

¹⁸ “Nukel nakitinan mai gamito ke, nətideh gəḅikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale nətideh gəḅidaḅ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todaḅ həni tia len nəmav.* ¹⁹ Nukel tətas hən nakitinan mai gamit ke, gamit ḅeru arḅikad nənauan ḅesua husur nətideh len navile a pan, nəsa arḅeusi, aTəmagw len nəmav dereh tigole n̄os gəlaru. ²⁰ Husur toru o totor lotoḅon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Narubətian

† **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNaturan Nəvanuan egəm hən ḅilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito. * **18:16:** Deu

19.15 * **18:18:** Mat 16.19; Jon 20.23

21 Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua ħigol nəsaan tabtab hən ginau, nerubat nəsaan san vəha-vis? Nerubat gail vəha-məlevru a?” 22 AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke gerubat gail səjavur vəha-məlevru vəha-məlevru.‡ 23 Imaienan, natoħan pipihəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. 24 Nəboŋ totubat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi naŋurŋuran hən nauman hən nasihau tovi 15. 25 Husur atenan todədas ħisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke teŋur hən asoan mai anatun gail hən ləbėgəm vi slev gail ale teŋur hən natit pisi am gai tokade, hən ħisar gel nəkabut san. 26 Ŋa naslev iteh bathurien, eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam hən natit pisi mai gaiug.’ 27 Nəlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən ħivan.

28 “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.Š Ale naslev itah gat togon, tubat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’ 29 Ale naslev togon iteh bathurien eŋiri ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dereh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ 30 Be naslev ta mō emətahuni. Ivan, gole hən ləbītah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir ħisar gel pīs nəkabut san. 31 Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuŋ, ale lua kel ur natit pisi lotovisi mai amasta salito. 32 Ale amasta ekis naslev ta mō gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginau nukas kuv nəkabut sam pisi husur goŋir ginau həni. 33 Ivoi am gətalolosa hən naslev togon sumian ginau notololosa hən gaiug.’ 34 Ale len nəlol paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis hən ləbīgol niben atenan ħepəŋas vir ħisar gel natit pisi gai tokabut həni. 35 Len navide tomagenan, len nəlomito asike mətberubat kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dereh tigol timaienan hən gamito.”

19

Natiŋosan (Mak 10.1-12)

1 Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eriŋ naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. 2 Nabiltiluŋoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

‡ 18:22: Nəboŋ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasrubat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanonjan tebuer. Š 18:28: Natenarius evi nəvat naŋurŋuran hən nauman hən nəmaribon tosa.

³ Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləjon ke tekəkos len nasoruan san, mēdas nahəsan ale lousi ke, “Inor hən aulumān betiṽos hən asoan, riŋ gaḅulani husur nənəuan o naləjonian sitenan ŋai a?”* ⁴ Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natuḅatan aGot igol naulumān mai napəhaṽut a?’* ⁵ Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulumān dereh teriŋ atəman mai anan hən ḅeudud mai asoan, ale aresua sumān artovi niben tosua ŋai.*’ ⁶ Husur arsaru am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.” ⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumān tilav naləḅulat hən natiṽosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?”* ⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idamḅ hən ke məttotiṽos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natuḅatan, səmaienan. ⁹ Be nukel mai gamito ke naulumān ideh totiṽos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.” ¹⁰ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Nəlahan naulumān tokade mai asoan ḅimaienan, nəlahan toḅuer ivoi am.” ¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan piŋi loləboi ləḅesəseləŋ səhot naḅusanan enan, be aGot ilav nədaŋan mai galevis ŋai hən ləḅeləboi ləḅigole. ¹² Husur sogsog galevis lovi sogsog nəḅoŋ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsəlah mōs natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losumān sogsog gail. Avan ideh toləboi ḅesəseləŋ səhot natenan, tesəseləŋ səhoti!”†

AYesu mai alahutai

(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən ḅeriŋ navəlan gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. ¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidamḅ hən alahutai ləḅegəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihəḅəlan aGot len nəmav evi silat lotosumān alategai.” ¹⁵ Ale nəḅoŋ aYesu toriŋ navəlan gəlaru len galito tonəŋ, eriŋ naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite

(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəḅoŋ sua, aulumān sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai ḅusan, nigol natit tovoi sa hən nəḅikad nəmauran vi sutuai?”

* **19:3:** Natiṽosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arḅilah am. * **19:4:** Gen 1.27, 5.2 * **19:5:** Gen 2.24 * **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 † **19:12:** Sogsog evi nabuai o nabuluk o naulumān ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi.

17 AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ŋai tovoi. Be gəbıke gəbevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaŋ gail siGot tokele.” 18 Ike, “Nakelean todaŋ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avan ideh timat,‡ sagigol naitian tobur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan, 19 geputsan atəmaŋ mai anam len nənauan sam, ale ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suman gotoləmas bun gaiug gabag.”* 20 Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen pisi tia. Nəsa ipat sal hən nəbigole?” 21 AYesu ikel maii ke, “Gəbıke gəbinor kavkav len nəhon aGot, gia pur hən natit pisi sam, ale viol hən nəvat han mai naməsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

22 Nəbon nəmantuhmar tosəsəlon hən natenan, ivan, eləŋon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isoŋur. 23 Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idaŋ habat hən avan ideh topul hən natite bebis len natoŋan pipihəlan aGot len nəmav.” 24 Ikele am ke, “Idaŋ habat hən nəkamel bebis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite bebis len natoŋan pipihəlan aGot.” 25 Nəbon lotosəsəlon həni, ahai susur gail luŋaŋ habat, luke, “Bimaienən, as tebis lan? Səkad avan ideh bikad nəmauran vi sutuai!” 26 Beti aYesu ekəta bunus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbigol natenan, avil aGot eləboi bigol natit pisi.” 27 Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit pisi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?” 28 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəbon navile a pan biveveu, nəbon aNatun Nəvanuan bebatəh len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum akiŋ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətəbatəh len nabiltihai bətbətah gail lotovi 12 hən mətəpəpəhun navoian daŋ nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael. 29 Ale avan ideh torin naim gail o avan gail o aŋavinen gail o atəman o anan o anatun gail o nətan mōs nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. 30 Ale nabiltivanuan isoŋur gagai, asike lovi natideh; ale isoŋur ləsavı natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

1 AYesu eŋusan am ke, “Natoŋan pipihəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan

‡ 19:18: Nəbon toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam o naləŋonian sam ŋai. * 19:19: Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

sonīlan hən bīdas lalunān mōs nauman hən nēhol nakrep san. ² Lous nēvat ale idam hən bēvur galit hən natenarius hən nēmaribon tesua.* Ale esēvat galit van hən nēhol nakrep san. ³ Len namityal tomēlapat dudulan evivile tētas, ale eris alalumān lotoil kēmas len nēmaket. ⁴ Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nēhol nakrep sagw, ale dereh nēvur gamito tinor.’ ⁵ Ale luvan. Len natubliāl mai len namityal totor ut mēdau, len navīde tomāienan, amahean idas lalunān tētas. ⁶ Len namityal torim ut mēdau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mētoil kēmas gegai len nēmaribon kavkav?’ ⁷ Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namtbēum.’ Nā ikel mai galit ke, ‘Gamit am mētevi lan nēhol nakrep sagw.’

⁸ “Nēbon naut togomgom ut mēdau, amahean nēhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalumān nauman gēmai ale vūr galito, tubat len alat lotoyar a tahw van vēbar alat lotoil a mō.’ ⁹ Ale nēbon alat lototubat len namityal torim ut mēdau lotogēmai, eūr galit vīsusua hən natenarius tosua. ¹⁰ Ale nēbon tobar alat lotoil a mō, lunau ke lēbikad nēvat bēsēhor galit lotogēm a tahw. Be eūr galit vīsusua hən natenarius tosua ŋai. ¹¹ Nēbon lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nētan husur lēsahēhaṽur hən nēvat, ¹² luke, ‘Alategai lotomadhagēmai, loum husur nēhaua tosua ŋai, be gaiug, govur galito pītōv hən ginamito. Be ginamito, namttodan būr nabiltiuman mai nēyal tosun ginamito husur nēmaribon kavkav!’ ¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nēsamēdas gaiug. Gaiug gudanī mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe? ¹⁴ Lav nēvat tovi esamī, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Gunau ke sanor hən nēbigol nēsa notolēḡoni hən natit sagw gail a? Nēlōm itabulol bulos ginau husur noviol habat a?’”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat lēsavi natideh gagai, dereh legēm vi biltivanuan, leil a mō; ale alat lototibau, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh.”

*AYesu isor husur nēmatan mai na-le-mēhat-an san
(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)*

¹⁷ Husur nēbon enan, aYesu evi mēhat vi Jerusalem. Len nēyaran san van, esēhar ahai susur lotovi 12 hən bīsor mai galit sēbolito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mētesēsēlon! Datevi mēhat vi Jerusalem. Ale dereh lerin aNatun Nēvanuan len navēlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab sēhoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh

* **20:2:** Natenarius evi naṽurṽuran hən nēmaribon tosua.

leriņi len navəlan alat ləsavi Ju hən ləbisor vilesi, bilas habat həni, ale þos gati len nəhai balbal. Be len nəmariboņ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

Nausian sinan aJemes mai aJon

(Mak 10.35-45)

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatun ulumñan gəlaru gəm hən aYesu, etəjedur bathurien hən beus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləņon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboņ gəbevi Kiņ, alarmiñan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbemun len nabiliwai hən na-ləņon-isa-vəsa-an ginau nəbemun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrəbigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nabiliwai hən na-ləņon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidañ həni. İpat len aTəmagw hən bidañ hən ase arbəbətah ei, husur gai eutaut hən naut eru mños gəlaru.”

²⁴ Nəboņ ahai susur tosəņavur am lotosəsəloņ hən natgale-nan, nəlolit epəņas alarmiñan. ²⁵ Be aYesu ekis galit þisi gəmai, ike, “Mətələboii ke nəgavna hən nametþos gail lupatpat galit məhat len nədaņan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaņan hən na-il-a-mño-an, nəvanuan totibau salito loil a mño hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədəu hum tovi ut kəmas ŋai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a mño hən gamito, gai tegəm vi slev samit mñau. ²⁸ Tesumñan ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbevi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bevi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən bevi na-þurkui-an mños navivilean hən nəvanuan tosoþur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

AYesu igol nametþesw eru arokəta

(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboņ lotoriņ naut enan, nabiltiľuoh lohusur aYesu. ³⁰ İkad nametþesw eru artobətah len nəgarhəþisal, ale nəboņ artosəsəloņ həni ke aYesu tovtot van, arukai ke, “Nasuþ, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluľoh losivoh len gəlaru hən naut beþut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasuþ, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləņon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasuþ, namroləņon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itaņis gəlaru, ibar namətalaru. Vəha-sua ŋai arokəta tətəs, beti arohusuri.

21

AYesu eĥis len naut a Jerusalem hum aĥiŋ
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvəhuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtonċi uluŋan san. Sah ruĥat gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan ideh ĥikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dereh atenan tidam ĥən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur ĥisarpoh. Ike, ⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke, ‘Geris! AĤiŋ sam egəm hən gaiug, nəlon emədaŋ, ebətah len natoŋki,

natuhtonċi uluŋan tovi anatun natoŋki sua.’ ”*

⁶ Ŋa ahai susur eru aruvan, arugol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru. ⁷ Arosəhar natoŋki mai natuhtonċi gəmai, ale aroriŋ nahurabat naut susus gail len gəlaru hən aYesu ĥebətah len gail. ⁸ Nəbilitluvoh luvolsan nahurabat salit gail metp̄isal. Galevis am lutai nəpashəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametp̄isal. ⁹ Alat lotoyar a m̄o hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke,

“Hosanna van hən aNatun uluŋan siTevit! Putsani! AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasub!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tobis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taŋtaŋor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” ¹¹ Naluŋoh luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

AYesu ivahvatur naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

¹² Beti aYesu eĥis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotopur hən natit gail mai alat lotovur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotopur hən nətav gail.† ¹³ Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən na-sor-tuŋ-an,’* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənənah gail.”*

¹⁴ Nametbesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo nəlolit ipaŋpaŋ nəboŋ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan p̄isi lotomaŋmaŋ lan, mai nəboŋ lotosəsəloŋ hən atuhlahutai lotokai len naholəvat

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am. * **21:5:** Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26 † **21:12:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. * **21:13:** Isa 56.7 * **21:13:** Jer 7.11

todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun ulum̄an siTevit! Putsani!” ¹⁶ N̄a lous aYesu ke, “Gosəsəlōj hən nəsə alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətsaʋuruj natosian siGot boj ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hən nə-sal-suhi-an m̄os gaiug gabag len nabuʋon atuhlahutai mai len nabuʋon atuhtətai gail lotosus sal a?’ ”*

¹⁷ Beti eriŋ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalenmariug.

*AYesu isor len nəhai nafik
(Mak 11.12-14, 20-24)*

¹⁸ Dudulan somilan, nəboŋ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkat. ¹⁹ Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das v̄ite sobuer husur nəhai ibarj lute ŋai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiʋan am vi sutuai!” Vəha-sua ŋai nəhai nafik enan eməlaŋ.

²⁰ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, lumaŋmaŋ. Luke, “Nəhai nafik egai eməlaŋ tutut maiegai mabe?” ²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mət̄bikad nadəlomian, nə-lon-uri-an b̄ebuer, nəsə tovisi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, mətələboi mət̄bikel mai naʋehuh egai ke, ‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. ²² Ale mət̄bikad nadəlomian, natit p̄isi mət̄beusi len na-sor-tuʋ-an, natideh mət̄beusi, dereh mitikade.”

*Nausian husur nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an siYesu
(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)*

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, ebis lan, ale nəboŋ toʋusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-m̄o-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-m̄o-an enan mai gaiug?” ²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mət̄bisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-m̄o-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-m̄o-an aʋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Dat̄bike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mət̄sadəlom aʋon?’ ²⁶ Avil dat̄bike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluʋoh husur galit p̄isi lunau ke aʋon evi ahai kelkel ur.” ²⁷ N̄a lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-m̄o-an notogol natgalenan lan.”

Nəbol p̄usan husur anatun ulum̄an eru

* 21:16: Psa 8.2

28 AYesu isor am, ike, “Mætunau ke nĕsa? Naulunĕan sua ikad anaton ulunĕan eru, ale ivan hĕn gĕlar sua ike, ‘Anatugw, damĕŋai gia um len nĕhol nakrep.’ 29 Anaton isor vari ke, ‘Ao, nomĕtahuni.’ Avil nĕboŋ namityal topair, egĕgel hĕn nĕnauan san, ivan. 30 Beti atata ivan hĕn anaton togon am ikel nasoruan toŋitoŵ hĕn tokele a mĕo tia. Ale anaton togon isor vari ke, ‘Ale NasuĔ, nivan bai.’ Wake sĕvan. 31 Len gĕlaru, anaton ulunĕan ta be igol nĕsa atata sĕlaru tolĕŋoni?” Lusor var aYesu, luke, “Anaton atata tosor maii a mĕo.” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito. Nĕvanuan nĕtaks gail mai alatpĕhaŵut lotoŋur hĕn nibelito saltoyar a mĕo hĕn gamito vi lan natohan pipihabelan aGot. 32 Husur aJon egĕm hĕn gamito hĕn ĕĕvusan gamit hĕn naŋisal hĕn nanoran, be mĕtsadĕlomi, avil nĕvanuan nĕtaks gail mai alatpĕhaŵut lotoŋur hĕn nibelito, lodĕlomi. Naut kĕmas mĕtoris natenan, len namityal tohusuri, mĕtsagĕgel hĕn nĕnauan samito hĕn mĕtĕdĕlom nĕsa tokele.”

*Nĕbol ŋusan husur alat lotorentem nĕhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

33 AYesu ike, “Sĕsĕloŋ hĕn nĕbol ŋusan sual am. Ikad naulunĕan tokad nĕtan. Len naut enan imabul nakrep, eum hĕn nĕhol garu len nĕtan enan. Ehir naĕur hĕn ĕegĕm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hĕn naut na-kĕtkĕta-tĕbanan a mĕhat. Beti idamĕ hĕn nĕhol van hĕn alat lotokĕtkĕta tĕban nĕhol hĕn lĕbirentem, ale eriŋ naut enan len nĕyaran sua.* 34 Nĕboŋ nakrep pĕpadanŋ hĕn ĕimen, amahean nĕhol esĕvat naslev san gail van hĕn alat lotorentem nĕhol hĕn lĕbĕpĕpehun naŵit nakrep galevis tovi esan. 35 Avil alat lotorentem nĕhol lutah gat naslev san gail. Luŵas esua, lugol esua imat ale lotuŵ sual am. 36 Ale amahean esĕvat naslev galevis am sĕhor ta mĕo, be alat lotorentem nĕhol lugol naŵide toŋitoŵ hum ta mĕo. 37 Len namĕkot esĕvat anaton ulunĕan van hĕn galito, isor mai gai gabag ke ‘Dereh leputsan anatugw ulunĕan len nĕnauan salito, ligol nĕsa ĕikele.’ 38 Be nĕboŋ alat lotorentem nĕhol lotoris anaton ulunĕan, lusor mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nĕhol egai nĕboŋ amahean nĕtan ĕimat. Gĕmai, datiparu buni hĕn datĕikad natit ŋisi ĕĕvi esan nĕboŋ atĕman ĕimat.’ 39 Ale lutah gati, bar hĕni vivile dan nĕhol nakrep ale paru buni. 40 Imaienan, nĕboŋ amahean nĕhol nakrep ĕegĕmai, dereh tigol nĕsa hĕn alatenan lotorentem nĕhol?” 41 Lusor var aYesu ke, “Nĕvanuan galen lotosa, dereh tilav nĕmatan tosa vĕsa masuŵ mai galito. Beti tidamĕ hĕn nĕvanuan galevis am lĕbirentem nĕhol, lĕbilav naŵit nakrep maii nĕboŋ lĕbimen.”

* 21:33: Isa 5.1-2

⁴² AYesu ikel mai galit ke, “Mətsaṣṣuruj nategai len natosian siGot a? Ike,

“ Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai beləboi biḡol naim bihav mai binor. Ale evi Nasuḅ aGot togol nəvat tomagenan

ale nəboḡ dattorisi, datumaḡmaḡ len nəsa togole.*

⁴³ “Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipihabəlan dan gamito, ale tilavi mai naluṽoh hən nəvanuan tile ləbiḡol nəvite tovi naləḡonionian san. ⁴⁴ Avan ideh biṽeh len nəvat enan, dereh timaburḅur, mai avan ideh, nəvat biṽeh lan, dereh tipat dole.”‡

⁴⁵ Nəboḡ abiltihai tutumav mai naFarisi gail lotosəsəloḡ hən nəḅol galenan, lunau səhoti ke aYesu tosor husur galito.

⁴⁶ Imagenan ludas piṣal hən ləḅitah gati, be lomətahw len naluṽoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

22

Nəḅol piṣan husur nəhanan hən nəlahan
(Luk 14.15-24)

¹ AYesu ibol piṣan tətəs mai galit am, ike, ² “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai. Ikad nakiḡ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun uluḡan. ³ Eus nəvanuan isoḅur hən ləḅegəm hən nəlahan enan. Ale nəboḡ nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləḅekis nəvanuan galenan gəmai, be lomətahun ləḅegəmai. ⁴ Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun nabuluk uluḡan mai natuhḅuluk tokənoh gail, ale natit piṣi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’

⁵ Avil alat akiḡ tous galit ləḅegəmai, ləsəsəloḡ husuri, luvan. Galit sua evi lan nətan san, togon evi lan naim piṣur san.

⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədəs bun galito vagol lumət. ⁷ Akiḡ nəlon ipaḡpaḡ masuṽ. Esəvat navəshəsoltia san hən ləḅiṽabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləḅepəḡas nabiltivile salito. ⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləḅegəmai ləsəbar nəsa notoləḡoni tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləḅegəmai. ⁹ Imaienan, mitivan hən nametpiṣal pasil gail, ale nəvanuan ideh məḅḅisabi, usi hən ḅegəm vi lan nəhanan nəlahan.’ ¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur naṣisal gail. Lokis galit piṣi lotosəḅ gail ḅonḅon, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hən nəvanuan. ¹¹ Be nəboḡ akiḡ tobis lohoim san hən ḅeris alat lotohan, eris auluḡan sual ei

* 21:42: Psa 118.22-23 ‡ 21:44: Natosian galevis ta sutuai ləsəkad naves 44.

sasun nahurabat nəlahan. ¹² Ale ikel maii ke, ‘Eee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut tobut hən atenan. ¹³ Beti akiñ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Bañis gat nəvəlan gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmargobut! Len naut enan dereh litañ, lides batrivoriṽ.’” ¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isoḅur be ilekis hən evis ŋai.”

Vur nətaks seSisa
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəḅoñ lotovan tonon, Luḅonḅon, lusor utaut hən ləḅigol aYesu ḅekəkös len nasoruan san. ¹⁶ Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke, “Hai pusan, namtoləḅoii ke gokitin, goḷusan hən naḷisal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan ḅetibau o ḅevi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datḅəvur nətaks van hən aSisa māu a? Gunau mab həni?” ¹⁸ Be aYesu eləḅoi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum məḅḅigol ke nekəkös? ¹⁹ Vusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsan ase arupat len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²² Nəḅoñ lotosəsəlon hən natenan, luḷpañ, beti lorinji, luvan.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)

²³ Len nəḅoñ enan ŋai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer), logəm həni, lousi* ²⁴ luke, “Hai pusan, aMoses ikele ke, ‘Aulumān ideh ḅimat anatum ḅəḅuer, aṽan matmat tilah mai nəbatunau enan hən ḅipas anatum gail hən aṽan tomat ḅikad anatum gail.’” ²⁵ Ikad alatmiṽan toməlevru len ginamito. Ahai a mō ilah, ale imat, anatum eḅuer. Ale aṽan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. ²⁶ Aṽan enan am imat, anatum eḅuer, ale aṽan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar alatmiṽan pisi lulah mai alitenan. ²⁷ Ale nəḅoñ alatmiṽan pisi lotomat, alitenan tu imat. ²⁸ Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiṽan toməlevru ta be, husur ilah mai galit pisi?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətsaləḅoi natosian siGot mai nəḅaḅan san.

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləḅon ke sua len nəḅathudud siHerot timasvi kiñ len naut a Jutea, hən naut a Jutea ḅipat akis len nəvəlan aRom. * **22:23:** Uman 23.8 * **22:24:** Deu 25.5-6

³⁰ Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləbilah, be dereh lesuñan añel gail len nəmav ləsəlah. ³¹ Be datbisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətsaʋuruñ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, ³² ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’* Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

³³ Nəboñ naluʋoh gail lotosəsəloñ hən natenan, lumañman len naʋusanan san.

Nakelean todañ totibau, tosəhor gail p̄isi am
(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

³⁴ Nəboñ lotosəsəloñ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luʋonʋon, ³⁵ ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən bəkəkos len nəsor-vari-an san. ³⁶ Ike, “Hai p̄usan, len nalo gail, ta be esəhor gail p̄isi am?” ³⁷ AYesu isor var galit ke, “ ‘Geləmas bun Nasuʋ aGot sam̄ len nəloñ kavkav, nanunuñ kavkav, mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’* ³⁸ Enan evi nakelean todañ totibau, tosəhor gail p̄isi am. ³⁹ Nakelean todañ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadañ hən gaiug suñan gotoləmas bun gaiug gabag.’* ⁴⁰ Nakelean eru enan artodañ arovi nəbathut nalo kavkav mai naʋusanan sihai kelkel ur gail p̄isi.”

Anatun ase aKristo, aGot totabtabuh lan?
(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

⁴¹ Beti aYesu eus naFarisi gail lotoʋonʋon, ⁴² ike, “Mət̄binau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatun ase, nəpasusan sise?” Lusor vari ke, “Anatun siTevit.”† ⁴³ Beti aYesu eus galit ke, “Bimaienan, nəboñ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike,

⁴⁴ “ ‘Nasuʋ aGot ikel mai aMasta sagw, ke

“Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,

vir nəberin aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləbevi ut kəmas.”*†

⁴⁵ “Imaienan, aTevit bəkis aKristo hən aMasta san, evi anatun mabe?” ⁴⁶ Be səkad ideh toləboi bisor var aYesu. Len nəboñ enan van, galit p̄isi lomətahw hən ləbeus nausian ideh həni am.

23

AYesu isor tas nabiltiju gail
(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

* 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39: Lev 19.18 † 22:42: Naju gail p̄isi loləboii ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kin̄ ta situai.

* 22:44: Psa 110.1

¹ Beti aYesu isor mai naluṽoh gail mai ahai susur san gail. ² Ike, “Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləbepusan hən nalo siGot.* ³ Imaienan, səsəloŋ husur galito, gəl natideh lotokel mai gamito hən mətbigole. Avil samtigol tətəṽ hən nəsa lotogole, husur ləsagol nəsa lotopusan həni. ⁴ Lukai tas natit isoḅur, lugol nalo isoḅur am lotodaŋ habat hən nəvanuan ḅehusur gail. Ehum lotobaŋis gat natit toməlas habat, ale lotoriŋi len nəbathuvəson nəvanuan hən ḅevusi. Be lomətahun ləbigol natideh hən ləḅesusupah mai nəvanuan hən ḅerusan natgalenan toməlas. ⁵ Natit pisi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləḅerisi ŋai. Galit, lukad nabokis gail lotosəŋon natosian siGot len gail hən ləḅibaŋis gail len navəlalit mai nabunəholito.* Be məteris, lugol nabokis gail luḅosḅos, lugol nasuŋarhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. ⁶ Loləŋon masuṽ hən ləḅebətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləŋon nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nabonḅonan. ⁷ Loləŋon masuṽ hən nəvanuan gail ləḅike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləḅekis galit, ‘Hai pusan.’† ⁸ Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai pusan,’ husur mətukad ahai pusan tosua ŋai, ale gamit pisi mətoḅitḅitoṽ suŋan na-ke-ṽan-an gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke məttokisi hən, ‘Tata,’ husur esua ŋai evi aTata samit len nəmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai pusan,’ husur esua ŋai evi ahai pusan samito, evi aKristo. ¹¹ Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito. ¹² Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit məttovi ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətokəkəkol hən nabopita hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav len nəhon nəvanuan gail. Bathut mətsəḅis lan ale alat lotoke ləḅəḅis lan, mətsədəm hən ke ləḅis.‡

¹⁵ “Gamit məttovi ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat. Husur len nəyaran samito, mətuyar len tan, wol

* **23:2:** Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləbepusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses.

* **23:5:** Num 15.38-41 † **23:7:** Len nasoruan ta Kris, lovənoh nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai pusan. ‡ **23:13-14:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit məttovi ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail ŋai! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətuhən nəvat sibatunau pəhaṽut gail, vənəh naim salit gail. Ale mətusor tuṽ ebəlav hən mətḅipatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh tipansəm habat hən gamito.

len tas, hən mət̃begəgel hən nadəlomian sinəvanuan bəsua ηai, hən b̃ikad nadəlomian seJu gail. Ale nəboŋ tohusur nadəlomian samito, mətugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ηai.

¹⁶ “Gamit məttoil a m̃o, mət̃tosəhar nəvanuan gail, mətovi metbesw gail, nəmauran samit dereh tisa ṽesa tibatbat! Len naṗusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nagol hən naim siGot, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁷ Metbesw gail! Melmel gail! Mət̃oləboii ke naim siGot esəhor masũ hən nagol topat lan. Nagol enan egəm siGot səb̃on, husur ηai topat len naim siGot. ¹⁸ Ale len naṗusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naviolan topat len nəmel tutumavan, gai timasgol nəsa tokel gati, saləboi b̃imakuv dani.’ ¹⁹ Metbesw gail! Mət̃oləboii ke nəmel tutumavan esəhor masũ hən naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egəm siGot səb̃on husur ηai topat len nəmel tutumavan len natutumavan van hən aGot. ²⁰ Imaienan, avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmel tutumavan, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan natideh topat lan. ²¹ Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan naim siGot, gai ita gat na-kel-gati-an san len nəhes enan, mai len nahəsan atenan totoh lan. ²² Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan nəmav, gai ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan nabiltihai bətbətah siGot, mai len nahəsan atenan tobətah lan.

²³ “Gamit mət̃tovi ahai ṗusan hən nalo mai naFarisi gail, mətovi vanuan gəgəras gail! Nəmauran samit dereh tisa ṽesa tibatbat, husur nahudhut tosua len nasəṗavuran hən naluhai hun namint, natil mai nakumin, mət̃oviol hən gail mai aGot. Avil mət̃sagol natit totibau gail səhor natgalenan len nalo. Mət̃sagol sanor van hən nəvanuan gail, mət̃salolosa hən galito. Mət̃sariŋ nəlomit len aGot, mət̃sədaŋ lan. Ivoi hən mət̃tagol natgalenan ale sa-nəlomit tibəŋboŋ hən mət̃beviol hən tesua len nasəṗavuran.* ²⁴ Gamit məttoil a m̃o, mət̃tosəhar nəvanuan gail, mətovi metbesw gail! Mət̃ohisi hən mət̃behusur natuhlo ṗisi, be mət̃sagol nabiltitit gail lotopat lan. Ehum mət̃tob̃ir nəwai tur len nəkaliko hən asike mət̃bedəlom nahonon ideh, be mət̃odəlom nəkamel mət̃sarisi. §

* **23:23:** Lev 27.30; Deu 14.22

§ **23:24:** Nahonon mai nəkamel, gəlar ṗisi

arsaveveu len nalo siMoses.

25 “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəkəkas navivile hæn nabiliwai mai nasiloh, be nəlolit eþiŋbiŋal. Nəlomit epul hæn na-ləŋon-masuŋ-hən-natite-an mai nagolean hæn natideh mættoləŋoni. Mətsənau nəvanuan ideh am. 26 Farisi namətamit toþesw! Kəkas nəlon nabiliwai a nio, hæn navivile am biveveu.

27 “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəhum naburhes lotopiti pəhapəhw. Navivile epəhw, ikab buni, be butite epul hæn nabəlasun nəvanuan tomat gail mai natit gail am toþos nətan. 28 Gamit mətumaienan. Nəvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mətunor, avil len nəlomito, mətəpul hæn nagægərasan, mətutəh hum nalo savi natideh.

29 “Gamit mættovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mætovi vanuan gægəras gail! Nəmauran samit dereh tisa vəsa tibatbat, husur mətəum hæn naburhes sihai kelkel ur gail, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito, ale mətəvəhas naburhes silat lotonor len nəhənaGot. 30 Beti, surŋan mættəvoi səhor atəmamit gail ta sutuai, mətuke, ‘Dattatoh len nəbəŋ setəmadat ta sutuai, asike dattəbən mai galito nəbəŋ lotogol nəda hihai kelkel ur gail lotosel.’ 31 Nəbəŋ mættəkəmaienan, mətukel koti ke mættovi anatulit gail, mættosa surŋan alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail. 32 Gamit niau, nəsa atəmamit gail ta sutuai lototubət həni, mitigol tihav! 33 Mətovi māt gail mai anatun nəvaipa gail!** Mitigam yav dan nəpanismen hæn naut nəmatan məbe? 34 Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nəvanuan lotokad namitisau hæn nəmauran tonor, mai ahai þusan gail hæn nalo, van hæn gamito. Dereh mititəhətəh hæn galevis len nəhai balbal hæn ləbimat. Galevis am mətəbilas habat hæn galito len naim nabənbənan samito, hut galit van husur nabiltivile vīsusua. 35 Nə nəmatan silat lotonor þisi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tubət len nəda hiApel tonor, van vəbar nəda hiSekariah, anatun ulumŋan aParakiah,†† mættotubuni rivuh hæn nəmel tutumavan mai naim siGot.* 36 Nukel nakitinan mai gamito, nəpanismen hæn nəmatan galen þisi, dereh tibar naur ta daməŋ egai.

AYesu ilolosa hæn naut a Jerusalem

(Luk 13.34-35)

37 “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hæn gaiug.

** 23:33: Nəvaipa evi nəmat tosa, nəbəŋ bihat avan ideh, nabehi han igol timat.

†† 23:35: Len Zec 1.1 lokis aParakiah hæn aPerekiah. * 23:35: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

Akis nuke nigol anatumñ gail libonbon hum natopəhaŭut togol natuhman san gail lubonbon hən bihavhav hən galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot erinġ gabulan naim samñ gol eḃəbesw.* ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətōris ginau am van vəbar mətḃike, ‘AGot tivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasuḃ aGot!’ ”*

24

*AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir
(Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ Nəboŋ aYesu torinġ naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm hənġ hən ləḃeŭusani hən naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətōris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir p̄isi hən asike ikad nəvat ideh gegai ḃepələh len nəvat togon.”

*Natit gail lotoŭusan nagəman hən nanoŋan hən navile a pan
(Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Beti nəboŋ aYesu tobətah səḃon len Naḃehuh Oliv, ahai susur san gail logəm hənġ luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ŋais? Nəsa teŭusan nagəmaian samñ? Nəsa teŭusan nəboŋ navile a pan ḃinoŋ?” ⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətələləgau! Avān ideh sategəras gamito, ⁵ husur dereh tisoḃur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisoḃur nəboŋ ləḃekəmaianan. ⁶ Dereh mətəsəsəlōŋ hən nəwalan hən nabiltibalan gail mai na-kel-uri-an hən nabiltibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi ma-genan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluŭoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluŭoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekinġ gail dereh libal mai nəvanuan sekinġ tile gail. Dereh nəhanian teḃuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen p̄isi lohūm natuḃatan ŋai hən napəŋasan hən nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-sḃḃsoḃur am len nəboŋ ləḃegəmai.

⁹ “Beti dereh lerinġ gamit len navəlan alat ləḃemədas tabtab hən gamito mai ləḃigol mətḃimat. Naluŭoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁰ Ale len nəboŋ enan tisoḃur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, lerinġ galit gabag len navəlan aenemi salit gail. ¹¹ Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḃur. ¹² Ale husur nəsaan ḃipernġan naut p̄isi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ḃisoḃur dereh tegəm kəkereh. ¹³ Avil nəvanuan tokad nə-darġ-ḃuri-an van vəbar nagilen, gai

* 23:38: Jer 22.5 * 23:39: Psa 118.26

dereh aGot tilav kuvi hæn ðikad nēmauran vi sutuai. ¹⁴ Ale nēvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hæn natohan pipihabēlan aGot, len navile a pan kavkav, hæn ke, naluŵoh hæn nēvanuan naut tiltile þisi lēbesēsəlōj hēni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

*Natit tomēdas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)*

¹⁵ Gaiug gotoŵuruj nategai, geŵuruj lēboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nēboj mētberis nēsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a mō, nēboj mētberis natit aGot tomētahun buni, toil len naut tolo, tomēdas bun naut enan van vagol toðbesw vi sutuai,* ¹⁶ len nēboj enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŵ ŵehuh. ¹⁷ Avan ideh ðiŵavŵav mēhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŵ vi lohoim hæn ðitariv kukuv natite dani. ¹⁸ Ale ideh ðeum marireu san, satetēlmam hæn ðilav nahurabat san. ¹⁹ Len nēboj enan nēmauran dereh tidan vēsa habat hæn apēhaŵut ideh totian o toŵēhasus. ²⁰ Be mitisor tuŵ vi tēban aGot ke nēgam-yav-an samit satipat len nahēbati naut susus o len nēsappat ideh. ²¹ Nokēmaienan husur len nēboj natgalen ðevisi, nalējon-isa-vēsa-an dereh tidan habat sēhor nēboj ta sutuai len natubatan, vēbar nēboj ta damējai, ale asike idan sēhori tētas am boj ideh.* ²² Asike aGot tagol na-lējon-isa-vēsa-an tamīdol len nēboj galenan, nēvanuan þisi lētēmat. Avil aGot dereh tigol na-lējon-isa-vēsa-an sinēvanuan þisi temīdol mōs alat, gai tolekis hæn galito, lotovi esan.

²³ “Beti avan ideh ðikel mai gamit ke, ‘Mēteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəlomi. ²⁴ Husur akristo gēgēras gail mai ahai kelkel ur gēgēras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nēvanuan gail lotoþan habat lan. Lētālēboi lētāgēras nēvanuan gail aGot tolekis hæn galito, dereh ligole len namerikel galenan. ²⁵ Nalēlōgauan enan, nukele hæn mētbelēboi nēsa ðevisi. ²⁶ Imagenan, nēvanuan gail lēbikel mai gamit ke, ‘Mēteris, aKristo satotoh len naut masmas toðbesw!’ samtivan varisi. Lēbīke, ‘Mēteris, satususuah lohoim,’ samtedəlomi. ²⁷ Husur, nēboj aNatun Nēvanuan ðegəmai, dereh tehūm nasēmoropun togol nēmav kavkav tomīal, nēvanuan þisi lerisi. ²⁸ Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman namēsav tohanhan natit tomat dereh lemēlah gəm ðon ei.”*

* **24:15:** Dan 9.27, 11.31, 12.11 * **24:21:** Dan 12.1 * **24:28:** Namilen hum ma toke: nēboj nēsa notomadhakele ðevisi, dereh mētēlēboi nēboj hæn nanojan hæn navile a pan togəm pēpadaŵ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nēharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navēshēsoltia dereh legəm ðon ei.

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)*

²⁹ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan binoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike enġial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluŋoh hən nəvanuan gail pisi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nabiltiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut pisi len navile a pan kavkav hən ləbətətariv bənbəon hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbevi esan.”*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)*

³² AYesu ike, “Ivoi hən mətbeləboi səhot natsua nəhai nafik beŋusani. Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todumoh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len naŋide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen pisi notomadhasor husuri, dereh mətələboii ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.”

*Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)*

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot Tata səbən, gai eləboii. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehəm nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludaŋ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobis len nəək.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənau səhot nəsa bevisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit pisi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulumən toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh

† **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan.

* **24:30:** Dan 7.13 ‡ **24:31:** Nəboŋ gotoŋuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9 * **24:38:** Gen 6.9–7.5

* **24:39:** Gen 7.6-24

tikad napəhaʔut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴² Imagenan, mətehulahul, husur mətsaləboi nəboŋ aMasta samit bəgəmai. ⁴³ Be məteləboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvnənah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətsəvatvat viri.”

Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan
(Luk 12.41-48)

⁴⁵ Ale aYesu ibol pusan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bəkətkəta təban naslev san gail len naim san, hən bəvəŋan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta bivaŋim, bisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhaʔur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut tebəlav.’ ⁴⁹ Beti etubət vās naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋ len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutaŋ habat, kat bʊrbʊr nariʋolit bathut loləŋon isa vəsa batbat.”§

25

Nəbol pusan husur navensus tosəŋavur

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiŋ, ike, “Datoləboi datbənənoʋ hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mai navensus tosəŋavur lotolav namial salit, yar van hən ləbēbubur mai naulumān bīlah.* ² Galit erim lovi hoʋon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoʋon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nabīliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboŋ naulumān bīlah tovəlo, navensus gail pisi losusuh metanoʋ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumān bīlah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen

§ 24:51: Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan. * 25:1: Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən bisor vəsvəσαι nəbol pusan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluʋoh sivensus bīlah, ale luvan hən ləbēbubur mai naulumān bīlah mai naluʋoh san. Nəboŋ naluʋoh toru arbībōn, nəlahan etubat.

nawik hən nam̄ial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoʋon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur nam̄ial sinamit gail ləsəpaŋ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datbigol bimaienan, dereh naoil tem̄idol hən gidat p̄isi. Mitia v̄ur ideh samito len naim p̄urp̄ur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləb̄ev̄uri. Be nəboŋ lotoyar van sal, naulum̄an bilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, lob̄is lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboŋ namityal topair, navensus lotov̄ur naoil lotəlmam, lukai ke, ‘Nasub̄, Nasub̄, səŋav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’ ”

¹³ AYesu imaris kotov nəb̄ol enan ike, “Imagenan, mətəhulahul hən asike mətbesum̄an navensus lotovi hoʋon, husur mət̄saləboi nəmariboŋ o namityal hən natəlmaman sagw.”

*Nəb̄ol p̄usan husur naslev totor mai nəvat
(Luk 19.11-27)*

¹⁴ AYesu isor tət̄as husur natəlmaman san, ike, “Natohan pipihəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hən b̄ivan len nəyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriŋ natit san gail len navələlito. ¹⁵ Ilav nəvat mai galit v̄isusua tonor hən namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav tosua mai naslev togon.† Ale vəha-sua ŋai eriŋ naut enan len nəyaran san. ¹⁶ Naslev tokad nətalent torim eum lan van ikad erim am. ¹⁷ Len nav̄ide tomaienan, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. ¹⁸ Be aten tokad nətalent tosua, evivile, ehir nabur len tan ale itavun susuan nəvat simasta san.

¹⁹ “Idareh buni amasta sislev galenan etəlmam hən b̄eləboi nəsa lotogole len nəvat san. ²⁰ Naslev, amasta tolav nətalent torim maii, ipat nətalent torim am gəm həni ike, ‘Nasub̄, gulav nətalent torim mai ginau, ale len torim enan nopisan erim eg am.’ ²¹ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navələm̄, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəber̄iŋ natit tisoḅur len navələm̄. Gegəmai, gehəhəv̄ur mai ginau!’

²² “Beti naslev, amasta tolav nətalent toru maii, egəm həni ike, ‘Nasub̄, gulav nətalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’ ²³ Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokəkereh notoriŋi len navələm̄, imaienan dereh nitabtabuh len gaiug hən nəber̄iŋ natit tisoḅur len navələm̄. Gegəmai, gehəhəv̄ur mai ginau!’

† 25:15: Nətalent esua ŋai evi nəp̄urp̄uran hən nauman hən nasihau tovi 15.

24 “Beti naslev, amasta tolav nətalent tosua maii, egəm həni ike, ‘Nasub, noləboii tia ke govi naulumian totaltal, len nəmatuan gulav nəhanian dan naut gəsəməbule lan, gotətariv wit len naut gəsədaŋdaŋ namisurhute lan. 25 Imagenan nomətahw, ale nua susuan nətalent sam̄ len tan. Nəvat sam̄ bogai.’ 26 Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa gotovekan. Gəbinau ke notovi naulumian totaltal, gəbinau ke notolav nəhanian dan naut nəməməbule lan, gəbinau ke nototətariv wit len naut nəmədaŋdaŋ namisurhute lan, 27 imabe gəsariŋ nəvat sagw len nalulutar? Gətagol tomaienan, nəboŋ nototəlmam, nətəlav nəvat sagw mai naintəres han.’ 28 Ale ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nətalent dan ategai, lavi mai atea tokad tosəŋavur. 29 Husur avan ideh toum tovoi len nəsa tokade, dereh nilav tisoḅur am maii hən bəpul həni. Be avan ideh tom̄idol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade, dani. 30 Naslev sagol natideh savoi, bar həni vivile len nəmargobut, len naut enan dereh tikad nətaŋan mai na-desdes-batriḅoriḅ-an.’

Napəpəhwan naməkot hən navoian dan nəsaan

31 “Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai len namənas hən nəyalyalan san, mai aŋel gail p̄isi, dereh tebətah len nabiltihai bətbətah san toyalyal hum nakiŋ. 32 Beti naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh libonḅon len nəhon. Ale dereh tēpəpəhun galito hum nəvanuan nasipsip toḅəpəhun nasipsip gail dan nənani gail. 33 Dereh teriŋ nasipsip gail len nəmatu san mai nənani gail len nəmair. 34 Beti nakiŋ dereh tikel mai alat len nəmatu san ke, ‘Gamit, aTəmagw tovoi buni hən gamito, mətəgəmai! Mititoh pipihabəlan aTəmagw len naut toutaut həni tia m̄os gamito len natubatan, nəboŋ togol navile a pan. 35 Husur nəboŋ notomalkəkət, mətovəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətulav nəwai mai ginau; nəboŋ notovi metḅos, mətokis ginau vi lohoim samito; 36 nəboŋ notomalmal hən nahurabat, mətukol nahurabat len ginau; nəboŋ notoməsah, mətokətkəta təban ginau; nəboŋ nototoh len naim bəbaŋis, mətogəm, m̄ədoŋ təban ginau.’ 37 Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasub, namtoris gotomalkəkət namtovəŋan gaiug ŋais? Namtoris gotomaduh namtulav nəwai mai gaiug ŋais? 38 Namtoris gaiug gotovi metḅos namtous gaiug vi lohoim sinamit ŋais? Namtoris gotomalmal hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug ŋais? 39 Namtoris gotoməsah o namtom̄ədoŋ təban gaiug ŋais len naim bəbaŋis?’ 40 Ale nakiŋ dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətugole van hən ginau.’

41 “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəməair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətevi tut dan ginau, mətevi lan nəhab topan vi sutuai aGot toutaut həni tia mōs natəmat mai aŋel san gail!’ 42 Husur nəboŋ notomalkəkət, mətsavəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətsəlav nəwai mai ginau; 43 nəboŋ notovi metḅos, mətsakis ginau vi lohoim samito; nəboŋ notomalmal hən nahurabat, mətsakol nahurabat ideh len ginau; nəboŋ notoməsah o nototoh len naim bəbaŋis, mətsamədoŋ təban ginau.’ 44 Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasub, ŋais namtoris gaiug gotomalkəkət, o gotomaduh, o gotovi metḅos, o gotomalmal, o gotoməsah, o gototoh len naim bəbaŋis be namtsavi tarhət sam?’ 45 Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətsagole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas ŋai, mətsagole van hən ginau.’ 46 Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

*Na-sor-utaut-an hən ləḅitah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

1 Nəboŋ aYesu tokəmaianan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike, 2 “Mətələboii tia ke nəboŋ nəmariboŋ ḅeru ḅinoŋ dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋi len navəlan alat ləḅipos gati len nəhai balbal.”

3 Len namityal enan aḅiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḅonḅon len naḅiltiim seḅiltihai tutumav, nahəsən aKaiafas. 4 Lusor utaut hən ləḅigol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləḅigol ḅimat. 5 Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləḅeluvoh hən ləḅibal taḅtaḅor, mēdas natit gail.”

*Napəhaḅut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)*

6 Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. 7 Ale napəhaḅut sua tolav naḅotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav naḅotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eḅiri len nəkadun aYesu. 8 Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomēdas natenan? 9 Ivoi am taḅur həni mōs nəvat tosoḅur ale təlav nəvat enan mai naməsəl gail.” 10 Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. 11 Mitinau nategai! Naməsəl gail lutoh

* 25:46: Dan 12.2

mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.*
 12 Nəboŋ alitegai tobir naoil len ginau, eutaut hən nibegw hən ləb̃itavuni. 13 Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut p̃isi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləb̃inau gati.”

AJutas isor utaut hən b̃eṗur hən aYesu
 (Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

14 Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan aJutas Iskar-iot, ivan hən ab̃iltihai tutumav gail, 15 ike, “Nəberin̄ aYesu len navələmito, mətudañ hən mət̃bilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.* 16 Len nəboŋ enan van, aJutas idas p̃isal hən b̃erin̄ aYesu len navələlito.

NəPasova naməkot
 (Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)

17 Len nəmaribon̄ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləŋon ke namteutaut hən gəb̃ihan nəPasova a be?” 18 Ale ike, “Mətevi lan nab̃iltivile Jerusalem. Dereh məteris naulum̃an sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai p̃usan ike: Nəboŋ sagw egəm pəpadaŋ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam̃.’” 19 Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

20 Nəboŋ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləb̃ihan. 21 Nəboŋ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terin̄ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”* 22 Ahai susur gail nəlolit isa masuṽ, ale galit ṽisusua lotuḅat usi ke, “Nasuḅ, ase lai? Savi ginau a?” 23 Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua torin̄ navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh terin̄ ginau len navəlan aenemi sagw gail. 24 Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̃o, avil atenan torin̄ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa ṽəsa tibatbat! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”* 25 Ale aJutas, gai b̃erin̄ len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai p̃usan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

Nəhanan məkot siNasuḅ
 (Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

26 Nəboŋ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eb̃uri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” 27 Ale nəboŋ tolav nab̃iliwai topul hən nəwain, esipa

* 26:11: Deu 15.11 * 26:15: Zec 11.12 * 26:21: Psa 41.9 * 26:24: Psa 22.2-19; Isa 53

həni ale ilavi mai galito, ike, “Gamit p̄isi mətemun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw b̄isel, eṽusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən b̄erub̄at nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəb̄emuni mai gamit ei.” ³⁰ Beti lokəkai hən nəb̄e hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naṽehuh Oliv.

*AYesu ep̄hav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)*

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit p̄isi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike, “‘Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip, ale navəshəsipsip ligam ṽisusua.’* ”

³² Avil, nəboŋ nəb̄imat ale aGot b̄igol nəb̄ile məhat, dereh neil a m̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³ Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan p̄isi ləb̄igam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boŋ ideh!” ³⁴ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ŋai, a tahw hən natoulum̄an b̄ekəkəraiko, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsələboi ginau!” ³⁵ APita ikel maii ke, “Ao, naut kəmas nəb̄imat mai gaiug, asike nukele ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail p̄isi lokəmaianan.

*AYesu isor tuṽ a Ketsemane
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)*

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale nivan ea hən nəb̄isor tuṽ.” ³⁷ Esəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etub̄at lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

³⁹ Nəboŋ toyar van kəkereh am, iḅov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, b̄ike b̄inor len naləŋonian sam̄, gilav kuv nab̄iliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, Tata gigol nəsa ŋai gaiug gotoləŋoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḅ lo-topatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaŋ səbar mətb̄ilele mai ginau len nəhaua tosua ŋai a? ⁴¹ Mətehulahul ale sor tuṽ hən asike mətb̄iteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon b̄igol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

* **26:28:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **26:31:** Zec 13.7 * **26:39:** Len nasoruan siGot ta m̄o, nəboŋ lotoke nab̄iliwai, lusor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan mai nəlol paŋpaŋ siGot.

⁴² Ale aYesu erinj galit tētas, isor tuv̄, ike, “Tata sagw, gēbīke sanor len naləŋonīan sam̄ hən gēbīlav kuv nabīliwai hən naləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gēbīke nemuni, gigol nəsə gotoləŋoni!”

⁴³ Nəboŋ tosor tuv̄ tononj etəlmam tētas, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoḅ masuḅ. ⁴⁴ Na erinj galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tētas hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətupat sal a? Mətuŋavŋav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaŋ. Avan sua dereh terinj aNatun Nəvanuan len navəlan alat nəsaaan ta bogai! ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅerinj ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴⁷ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabītiluḅoh lototəgau naḅu nəḅalan mai nəbatw gail. Abīltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail losəvat naluḅoh enan. ⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən navusanian sua mai galit a m̄o, ike, “Nəboŋ nəḅesun̄ nətərhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ŋai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai pusan,” ale esun̄ nətərhon. ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol nəsə gotogəm m̄osi.”

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Na galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naḅu nəḅalan san, ita kotov nədarinjan naslev seḅiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel maii ke, “Rinj təlmam hən naḅu sam̄, bathut avan ideh toḅal hən naḅu nəḅalan, dereh naḅu nəḅalan tigol nəmatan san! ⁵³ Gamit mətsaləboii ke noləboi nəḅeus aTəmagw hən na-vi-tərhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nabīltivəshəŋel tovi 12 gag ŋai. ⁵⁴ Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵ Len namityal enan ŋai aYesu ikel mai naluḅoh ke, “Imabe mətogəm, lav naḅu nəḅalan mai nəbatw gail gəmai hən məḅbitah gat ginau hum notovi vanuan nəḅalan toke tiḅal mai alat lotoil a m̄o? Imabe mətsətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nəḅətah, noḅusan ei len nəmariboŋ pisi. ⁵⁶ Avil nəsə tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur ḅisarpoh.”

Beti ahai susur san pisi lorinj, lugam mətahw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nəboŋ lotogam dani tononj, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi bīltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail luḅonḅon ei.

58 Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vëbar naholëvat todar vis naim sebiltihai tutumav. Ale nëboŋ tobis lan, ebëtah ei mai nëvanuan nauman gail hën ðeris nësa bëvisi.

59 Len naim, abilitàhai tutumav mai nëSanhitrin þisi ludas vanuan gëgëras gail læbidaŋ hën læbelibliboŋ ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mō lolæboi læbigol ðimat sile. 60 Be læsësab nalibliboŋan ideh tonor hën aYesu ðimat sile, naut kəmas nëvanuan gëgëras isoþur lotogəmai. Naməkot hën galito, eru arogəmai. 61 Aruke, “Ategai ike, ‘Nolæboi nəbigol naim siGot ðimasirsir ale um tətəs həni len nəmariboŋ ðitor.’”† 62 Beti abilitàhai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəbetətəs gol gaiug? Na-kel-koti-an səlaru ekitin a?” 63 Be aYesu sator. Ale abilitàhai tutumav ikel maii ke, “Nukel idaŋ mai gaiug len nahəsən aGot nəkadun nəmauran, ke, gəþevi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

64 AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nëvanuan bëbëtah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidaŋan. Dereh məteris bëgəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

65 Beti abilitàhai tutumav, nəhon eməkanun taŋtaŋor, itar nahurabat san hən bëvusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədas aGot! Imabe datoləŋon nəvanuan ideh am hən ðikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətosəsəloŋ hən tosor mədas aGot! 66 Gamit mətunau mab həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən ðimat! Timasmat!”*

67 Beti loŋulai nəhon aYesu, lotuhi, luŋosi.* 68 Lohəlası ke, “Kristo, gətavi aKristo gəpəhav utaut! Kel mai ginamito, ase iŋos gaiug?”

APita ikele ke salæboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

69 Len namityal enan aPita ebëtah vivile len naholëvat todar vis naim sebiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Kalili.” 70 Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsalæboi nəsa gotokele!” 71 Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” 72 Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsən aGot ike, “Ginau nəsalæboi atenan!” 73 Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadaŋ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboŋ namttosəsəloŋ hən nadoloŋ, namttosəsəloŋ læboii ke govi auleKalili, nadoloŋ ikel uri.” 74 Beti len nahəsən aGot

† 26:61: Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Nolæboi nəbigol naim siGot ðimasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.” * 26:64: Psa 110.1; Dan 7.13 * 26:66: Lev

24.16 * 26:67: Isa 50.6

aPita ita gati ke n̄sa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nah̄san aGot nokitin, ginau n̄sal̄boi atenan! Asike n̄b̄ekitin, aGot tipans̄em ginau!”

V̄ha-sua ŋai natoulum̄an ek̄ek̄eraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau t̄lmam h̄n n̄sa aYesu tokele tia ke, “A tahw h̄n natoulum̄an b̄ek̄ek̄eraiko, dereh gikel v̄ha-tor h̄ni ke ḡsal̄boi ginau.”* Nasoran siYesu a m̄o etunus n̄lon aPita, ale evivile, itan habat.

27

Lorin̄ aYesu len nav̄elan aPilate

(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan som̄ilan, ab̄iltihai tutumav p̄isi mai alat lotoil a m̄o h̄n n̄vanuan gail, lūbon̄bon̄ t̄tas h̄n l̄b̄ihol kitev nāp̄isal h̄n l̄b̄igol aYesu b̄imat.* ² Beti lubāŋis gati, los̄hari van, loriŋi len nav̄elan aPilate tovi gavna ta Rom.

AJutas itah̄tah h̄n gai

(Uman 1.18-19)

³ AJutas, torin̄ aYesu len nav̄elan aenemi san gail, n̄boŋ torisi ke n̄Sanhitrin torin̄i ke aYesu b̄imat, aJutas ipair dan n̄sa togole. Ilav t̄lmam h̄n nakoin nasilva tovi 30 van h̄n ab̄iltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o h̄n n̄vanuan gail.

⁴ Isor t̄vah mai galit ke, “Ginau nugol n̄saan husur norin̄ ategaii len nav̄elamito h̄n b̄imat naut k̄mas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar h̄n nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itah̄tah h̄n gai gabag h̄n b̄imat.

⁶ Ab̄iltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo h̄n dat̄berin̄ n̄vat egai h̄n b̄ib̄on̄ mai n̄vat h̄n naim siGot bathut ebiŋb̄iŋal, ēvur n̄da h̄n n̄matan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol bon̄bon̄. N̄boŋ lotohol tonon̄, lōvur n̄marireu sivan sua togol natit h̄n n̄tan b̄ulau. Lōvur n̄tan enan h̄n b̄eḡam vi ut nat̄tavunan simet̄bos gail. ⁸ Husur natenan, lokis n̄tan enan h̄n Marireu h̄n N̄da van v̄bar n̄boŋ ta dam̄ŋai. ⁹ Beti n̄sa ahai kelkel ur, aJeremiah tosi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, n̄vat alat a Israel lotodam̄ h̄n l̄b̄ēvur atenan h̄ni, ¹⁰ ale lōvur n̄marireu sivan sua togol natit h̄n n̄tan b̄ulau, hum Nasūb̄ aGot tokele h̄n ginau.”*

* **26:75:** Mat 26.34 * **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a m̄o l̄b̄idam̄ h̄ni, naJu gail lod̄das l̄b̄igol avan ideh b̄imat. * **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

aYesu a m̄o h̄an aPilate
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

11 Nəboŋ lotosəhar aYesu van h̄an nəgavna ta Rom tonon, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” aYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

12 Be nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o h̄an nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. 13 Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəlon h̄an natit tosobur lotosor tas gaiug həni a?” 14 Be aYesu sasor vari, sakel kas natuh-soruan ideh, gol nəgavna ip̄an habat lan.

Pilate eriŋ aYesu len nəmatan
(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

15 Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad nəvide sua. Idam̄ h̄an avan sua totoh len naim bəbanjis b̄evivile husur naləŋonian sinaluṽoh. 16 Len nəboŋ enan, len naim bəbanjis, ikad naulum̄an sua nəvanuan p̄isi lotoləboii, nahəsən aYesu Parappas. 17 Nəboŋ naluṽoh lotobonbon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləŋon ke nigol ase tevivile? aYesu Parappas o aYesu lotokisi h̄an aKristo?”

18 (APilate eləboi buni ke naJu gail lorin aYesu len navəlan husur lototabulol bulosi.)

19 Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah h̄an nakotan. Nəboŋ tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh h̄an atenan tonor, bathut daməŋai len naḅəber, noləŋon isa masuṽ husuri.”

20 Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o h̄an nəvanuan gail lusorsor mai naluṽoh h̄an ləbigol husur galito, us aPilate h̄an bigol aParappas b̄evivile mai aYesu bim̄at.

21 Imaienan, nəboŋ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləŋon nəbigol gəlar ta be b̄evivile m̄os gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” 22 APilate esəhoṽut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa h̄an aYesu lotokisi h̄an aKristo?” Galit p̄is luke, “Timat len nəhai balbal!” 23 Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

24 Nəboŋ aPilate toləboii ke edədas bigol natideh h̄an b̄egəgel h̄an nənauan salito, be nabiltimədasian etub̄at len naluṽoh, ilav nasiloḅ topul h̄an nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda h̄an nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” 25 Beti nəvanuan gail p̄isi lusor vari ke, “Nəda h̄an nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!” 26 Beti igol aParappas evivile m̄os galito, be igol

† 27:24: Ekəkəsəval h̄an b̄eṽusani ke gai ehusur nanoran, sagol natideh tolaḅur nanoran.

nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale erin̄ aYesu len navəlalito hən ləb̄iṗos gati len nəhai balbal.

Nasoltia gail lusor viles aYesu
(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)

27 Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit ṗisi luḃonḃon garu lan. 28 Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiṅ lan. 29 Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum naḃulḡəḡau, ale loriṅi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiṅ. Loriṅ natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekiṅ. Beti lotəḡedur bathurien, lotuḃat sor vilesi ke, “Sal suh nakiṅ seḶu gail!” 30 Loṽulaii, ale lusəḃul natenan hun nəhaie dani, luṽas nəkadun həni. 31 Nəḃoṅ lotosor vilesi tonon̄, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləb̄iṗos gati len nəhai balbal.

Luṗos gat aYesu len nəhai balbal
(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

32 Len nəyaran salit dan naḃiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. 33 Nəḃoṅ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nabəlashukadhutəmat). 34 Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuṽ lan maii, be nəḃoṅ aYesu tomun risi, emətahuni. § 35 Beti luṗos gati len nəhai balbal.*

Nəḃoṅ lotoṗos gati tonon̄, loṗəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḃisəḃ ase ḃilav nahurabat ṽisusua. 36 Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. 37 Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale loriṅ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiṅ seḶu gail.” 38 Ikad nəvanuan vənvnənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

39 Nəvanuan gail lotoṽot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loṅit nəholit van həni,* 40 luke, “Gaiug goləḃoi ḡəḃigol naim siGot ḃimasirsir ale len nəmariboṅ ḃitor um təlmam həni a? Bimagenan, ḡəḃevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariṅ dan nəhai balbal!”*

41 Len naṽide tomaienən, aḃiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai ṗusan gail hən nalo lusor vilesi,

‡ 27:26: Nəḃoṅ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuh-metəlai o nahudhubələshw gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmət, a tahw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəḃanisman totibau toləḃoi ḃigol nəmatan. § 27:34: Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuṽ len nəwain hən nabus hən na-ṗos-gati-an asike

ḃibar masuṽ hən avan ideh lotoṗos gati len nəhai balbal. * 27:35: Psa 22.18

* 27:39: Psa 22.7 * 27:40: Mat 26.61; Jon 2.19

luke, ⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas bilav kuv gai! Inau ke tovi kiŋ seIsrael a? Bimagenan, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiŋ. ⁴³ Eriŋ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot bələŋoni, tilav kuvi.”*

⁴⁴ Nəvanuan vənvənah gəlaru artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienan, arohəlası.

Nəmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

⁴⁵ Len natubliial nəmargobut ikabut gol piŋis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ⁴⁶ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoruan matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, goriŋ gaɓulan ginau sil nəsa?”*

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəloŋ həni, lunau suluvi, lunau ke tokis aElijah. ⁴⁸ Vəha-sua ŋai galit sua ilav nasponts** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* ⁴⁹ Be galevis am luke, “Riŋi! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o tebuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsol, imat.

⁵¹ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuɓat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan ekurkur, nəvat gail lumaɓulɓul, ⁵² nəburhuvat nəmatan losəŋav. Ale aGot igol nəvanuan isobur lotovi esan lule məhat dan nəmatan. ⁵³ Ale lovivile dan nəburhuvat nəmatan gail. Husur na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu lobis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hən nəvanuan isobur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən aYesu len nəhai balbal, nəboŋ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomətahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napəhaɓut tosoɓur lotohusur aYesu, kətkəta təban len nəyaran san a Kalili gəmai. Alatenan loil a tut dan nəhai balbal, lokəta ris nəsa tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nətavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nəboŋ namityal pəpadaŋ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hən aPilate. Eus niben aYesu. APilate idanɓ həni ale ikele idanɓ ke lipat

* **27:43:** Psa 22.8 * **27:46:** Psa 22.1 ** **27:48:** Nasponts evi nəkasbəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanyaŋ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibaŋ bur. * **27:48:** Psa 69.21 * **27:51:** Exo 26.31-33 * **27:55:** Luk 8.2-3

niben mai aJosef. ⁵⁹ Na aJosef eruŋ gole len nēkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Eriŋi len naburhuvat nētavunan san toveveu, tota pūpuli tia len nēvat. Erib hən nabiltivat hən bīpat gol nabopita hən naburhuvat nēmatan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobətah a mō, a tut kəkereh dan nabopita hən naburhuvat nēmatan.

Lokətkəta kəkol hən naburhuvat nēmatan

⁶² Pelan han, tovi nēmariboŋ tohusur Nəboŋ hən Nautautan hən nēPasova, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luḃonḃon, luvan hən aPilate. ⁶³ Ale luke, “Nasub, namtunau tēlmam hən nēsa nēvanuan gəgəras egaii tokele nəboŋ tomaur sal. Ike, ‘Len nēmariboŋ titor dereh aGot tigol nile məhat.’” ⁶⁴ Imaienan, namtuke gikele hən nasoltia sam gail ke lekətkəta kəkol hən naburhuvat nēmatan vəbar nēmariboŋ titor. Asike datbigole, ahai susur san gail hum ma ləbēvənoh niben ale kel mai nēvanuan gail ke tole məhat dan nēmatan tia! Ale bīmaienan, nagəgərasan enan dereh tesəhor nagəgərasan tokele a mō.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Səhar nasoltia na-kətkəta-kəkolan gail van, ale len namitisau ideh məttokade, mətekətkəta kəkol gat naburhuvat.” ⁶⁶ Ale luvan, lokəkol gat naburhuvat nēmatan, loriŋ na-burut-gati-an lan ale loriŋ nasoltia gail hən ləbəkətkəta kəkol həni. Lugol natgalenan len nēSappat.

28

Na-le-məhat-an dan nēmatan
(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nəboŋ nēSappat enan tonon, nēmav topitau dudulan soḃilan, len nēmariboŋ metəkav hən nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis naburhuvat nēmatan.* ² Vəhasua ŋai ikad nabiltidu, bathut aŋel sua siNasub evi pan dan nēmav, ale erib kuv nabiltivat topat gol naburhuvat, ebətah lan. ³ Nənahənah han emial hum nəkabil mai nahurabat san epəhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokətkəta kəkol hən naburhuvat, ninelit epil lan, lominnīnikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aŋel isor mai napəhəvut gəlaru, ike, “Samremətəhw! Noləboi məruke məreris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia suḃan ŋai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəlon! AGot igol ile məhat dan nēmatan. Dereh teil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh məterisi ei.’ Enan ŋai na-kel-uri-an sagw.”

* **27:63:** Mat 16.21, 17.23, 20.19 * **28:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nēmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nēmariboŋ enan hən nēSade. * **28:1:** Mat 27.56

⁸ Napəhaʋut gəlaru arugam tutut dan naburhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemkeman ale arusaʋsaʋut hən arbikele mai ahai susur san gail. ⁹ Vəha-sua ŋai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aʋagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginau ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboŋ napəhaʋut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən naburhuvat nəmatan lovi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit pisi tovisi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luḅonḅon mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail ale ludan hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isoḅur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, “Mətekəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboŋ namttopat.’” ¹⁴ Agavna Pilate bəsəsəloŋ hən natenan, dereh namtetəŋov nəlon hən asike mətbikad nəpanismen ideh.” ¹⁵ Imaienan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboŋ ta daməŋai.

Nakelean naməkot siYesu

(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan nəvehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləbevi lan. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nə-lon-uri-an. ¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaŋan hən na-il-a-mō-an pisi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mətbəʋusan naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləbegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ ʋusan galito hən ləbigol natit pisi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nag-ilen natit pisi.”

* 28:19: Uman 1.8

Mak

Na-kel-uri-an tovoi aMak totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsən aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan pisi ləbeləboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan pisi ləbikad nadəlomian len aYesu.

Itosi mōs ase?

Itosi mōs alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a mō hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədaŋan san iparpar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu eṽusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehusur ahai susur san gail, ehusur naluṽoh gail lotohusur aYesu, maŋmaŋ len namerikel togol gail. Ehusur nəvanuan gail lotomətahun aYesu.

Natgalenan evisi ŋais?

AYesu eṽusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea. NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuṽ hən naṽusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbeləboi səhot nədaŋan san. AMak eləŋon ke tiparpar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən beləŋon bisa vəsa ale hən bimat. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidaŋ am hən ləbehusur aYesu, naut kəmas nəmauran bidaŋ o ləbeləŋon bisa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nau-man siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14-9.50)

3) AYesu eriŋ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1-15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən naṗisal
(*Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28*)

¹ Egai natuḅatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot. * ² Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totos gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,
“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw
teil a mō hən gaiug,
hən ɓeutaut hən naṗisal sam.*

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəḅesw ke,
‘Geutaut hən naṗisal mōs Nasuḅ,
gigol naṗisal san gail linor!’ ”*

⁴ Imagenan, aJon evisi, itoh len naut masmas toḅəḅesw, ikel uri ke, nəvanuan gail limasbaptais hən ɓimasil ke lotopair dan nəsaan salito van hən aGot hən ɓeruḅat nəsaan salit gail.

⁵ Nəvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən ləḅesəsəloṅ həni. Ale nəboṅ lotokel vəhot nəsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siJon, luvaii hən navurun nəkamel, ale nəhau tutuḅ evi nahurhuḅuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nəhani nasukapak toum həni.† ⁷ AJon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegəm a tahw len ginau, gai idanṅ səhor ginau, ale ginau nəsanor kasi hən nəḅetəṅadur, sah ruḅat nəhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nəwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nəbaptaisan siYesu
(*Mat 3.13-17; Luk 3.21-22*)

⁹ Len nəboṅ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gəmai ale aJon ibaptais həni len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nəboṅ aYesu tomadhale məhat dan nəwai enan, eris aGot totar ɓul nəmav hən tosəṅav ale eris aNunun togəm vi pan vi lan, suman nətav. § ¹¹ Beti esəsəloṅ həni nadoldol togəm len nəmav toke, “Gaiug govi anatugw ulumən sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaḅur masuḅ hən gaiug.”*

ASetan italtal sobuer hən aYesu hən ɓigol bisa
(*Mat 4.1-11; Luk 4.1-13*)

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot. * **1:2:** Mal 3.1 * **1:3:** Isa 40.3 † **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomətu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. § **1:10:** Nətav evi nəman naməsav sua tohum navimal toḅəḅəpəhw. * **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1

¹² Vəha-sua ŋai aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut mas-mas tobəbesw. ¹³ Itoh ei len nəmariboŋ tovi 40 ale aSetan italtal sobuer ke tigol nəsaan. Itoh mai narivatvat nalililai lotoləboi ləbisah pəpasi ale aŋel gail lovi tarhət san.

Ahai susur metəkav gail

(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nəboŋ galenan, aenemi siJon lutah gati, riŋi len naim bəbaŋis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egəm tia, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaŋ. Mitipair dan nəsaan samito, dəlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boŋ sua aYesu toyaryar bitas tarhət Nabiltiwai Kalili, eris alarmiŋan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nəsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Məregəmai! Mərehusur ginau ale nigol məregəm vi vanuan nə-sah-hən-nəvanuan-an!” ¹⁸ Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlar gail, arohusuri.

¹⁹ Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJon alarmiŋan, anatun aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobotan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ŋai ekis gəlaru hən arbitah maii, ale aroriŋ atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

AYesu ehut nanunun sua tosa

(Luk 4.31-37)

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kaper-naum, ale len nəSappat ebis len naim nabonbonan seju gail, eḫusan. ²² Nəvanuan luḫaŋ len naḫusanan san bathut eḫusan sumān naulumān tokad na-il-a-mō-an kitin, sasumān ahai ḫusan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ŋai len naim nabonbonan salito ikad naulumān tokad nanunun nəmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən gina-mito? Gogəm hən gəbigol namteḫuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm mōsi.” ²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəmargobut, ike, “Gemədaui! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nəmargobut igol atenan totaltaləŋ hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəmargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaŋmaŋ lan, lotuḫat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naḫusanan veveu tomabe ganan? Ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperŋan tutut hən naut ḫisi len naut a Kalili.

** **1:14:** Lutah gat aJon Baptais nasihau esua hudhute husur nəboŋ aSetan totaltal ris aYesu hən bigol bisa. AHerot Antipas eriŋ aJon len naim bəbaŋis husur aJon tokel tabtab hən aHerot ke togol nəsaan. Ris Mak 6.14-29.

*AYesu igol nəvanuan isoḅur lumaur
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Nəḅoŋ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim nəḅonḅonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJon, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu toḅis, vəha-sua ŋai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən ḅebətah. Naməsahan inoŋ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəḅoŋ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan pisi len nəḅiltivile kavkav loluḅoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoḅur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoḅur ale igol lodədas ləḅisor husur loləḅoi gaitia.

*AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Pelan han, dudulan somilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toḅəḅesw ale isor tuḅ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoŋi. ³⁷ Nəḅoŋ lotosəḅi luke, “Nəvanuan pisi lokətəkəta doŋ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəḅikel ur nasoruan siGot ei. Husur noḡəm mōsi.” ³⁹ Na iyar tur pis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim nəḅonḅonan salito ale ehut natəmat gail.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Naulumian tokad naleprosi egəm təŋedur təḅan aYesu, eŋiri ke, “Gəḅeləŋoni, goləḅoi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaŋis masuḅ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” ⁴² Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu. ⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi ⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia ḅusan gaiug hən ahai tutumav hən ḅebunus husur nibenḅ. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan sam aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləḅeləḅoi səhoti ke gotomaur.”*

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur nəsa tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḅur. Naten igol aYesu saləḅoi ḅebis len navile ideh len nəhon nəvanuan gail bathut naluḅoh ludar visi, be itoh len naut gail lotoḅəḅesw. Be nəvanuan gail len naut pisi ei logəmgəm həni sal.

* 1:44: Lev 14.1-32

2

*AYesu igol avan sua natarhæben tomat imaur
(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)*

¹ Husur namariboŋ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboŋ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoður lotosəsəloŋ həni ke totoh ei, ²logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsələboi ləbeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito. ³Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat naulumnan natarhæben tomat, ⁴be lodədas ləbibar aYesu bathut naluvoḥ. Ale lopələu vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol nabur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale lorin tur hən nəbateh vi pan, atenan natarhæben tomat, topat lan. ⁵Nəboŋ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan natarhæben tomat ke, “Natugw, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁶Be ahai pusan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke, ⁷“Gai ekəmaienan məbe? Isor mədas aGot! AGot səboŋ ŋai eləboi bəruḅat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸Vəha-sua ŋai aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito? ⁹Nəbikel mai ategai natarhæben tomat ke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o nəbike ‘Gile məhat, pat nəbateh sam̄, giyar,’ nəsa emədmədaḥ am?”* ¹⁰Be nuke məteləboii ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən bəruḅat nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəbeḅusan nədaŋan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan natarhæben tomat ike, ¹¹“Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄, givahim sam̄.”

¹²Vəha-sua ŋai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhoŋ nəvanuan pisi. Lumaŋmaŋ masuḅ lan ale lusal suh nəyalalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienan boŋ ideh sal!”

*AYesu ekis aLevi (aMattiū)
(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)*

¹³Beti aYesu evivile, etəlmam hən biyar tarhət nabiltiwai Kalili. Nabiltiluḅoh egəm həni ale eḅusan galito. ¹⁴Len nəyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tobətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

¹⁵Ŋa aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləbihan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoður

* **2:9:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas biŋol eru en pisi, ale nəbike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsələboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəbike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətberisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

lotohan ei husur ikad nəvanuan tosəbur maienan lotohusur aYesu.)¹⁶ Be nəboŋ ahai pusan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən ħirer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsəgəm hən nəbəkis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəbəkis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan

(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboŋ galevis ahai susur siŋon mai naFarisi gail ləsəhan‡ hən ləbisor tuṽ. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siŋon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləbisor tuṽ, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulum̄an tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulum̄an tolah totoh mai galit sal. ²⁰ Be naulum̄an tolah, nəboŋ ħegəmai hən ləbəsəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

²¹ “Səkad avan ideh toṽsihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, naṽsihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tar-sili-an tamədasi səhor ta m̄o. ²² Natsual am, səkad avan ideh toṽir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mədəs nəwain mai nahurhuwain ṽisi.”

Nausian husur nəSəppat

(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Len nəSəppat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotuṽat kin bur nəhavhuwit gail.* ²⁴ Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSəppat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mətsəṽuruŋ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah maii lotopar hanian, lotomalkəkat a? Nəboŋ aAṽiatar tovi biltihai tutumav, aTevit eḅis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləḅihani.* Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.”* ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit

‡ **2:18:** NaJu gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləbisor tuṽ, ləsəhan hən ləḅitan ħusur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. § **2:22:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu burhulon. * **2:23:** Deu 23.25 * **2:25-26:** Lev 24.9 * **2:25-26:** 1Sam 21.1-6

ke, “NəSappat, aGot igole mōs nəvanuan, sagol nəvanuan mōs nəSappat. ²⁸ Imaienan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSappat am.”

3

*AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)*

¹ Len nəboŋ sua tile am, aYesu ebis lohoim nabonbonan seju gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləberis biŋol atenan bimaaur len nəSappat. Bigole, dereh likot həni ale kel uri ke tobur kotov nalo hən nəSappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hən datbiŋol bivoi len nəSappat o hən datbiŋol bisa? Inor hən datberin təlmam hən nəmauran o hən datbiŋol nəmatan?” Be naut ebut, ləsasor vari.

⁵ Len nəlol paŋpaŋ san ekəta mətaltal hən galito, ilolosa hən galit husur nəkadulit iŋonŋon. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navələm!” Ale isar həni, navəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ŋai naFarisi gail lovivile, luḅonḅon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hən ləbisor utaut hən ləbemədas bun aYesu hən bimət.

Naluḅoh tarhəbiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiḅoh lohusuri. Nəboŋ lotosəsəloŋ husur natit piŋi aYesu togole, nəvanuan isoḅur logəm həni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluḅoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hən nabot viri hən asike nəvanuan ləbeluḅoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboŋ enan igol isoḅur lumaaur tia ale isoḅur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hən ləbibari. ¹¹ Ale nəboŋ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəhon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

*AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12
(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)*

¹³ Beti aYesu etəvehuh vi məhat, ekis alat gai toləŋon galito ale logəm həni. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hən ləbitah maii; ekis galit hən ahai pispisul gail hən bəsəvat galit van hən ləbikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləbehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsalit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hən

aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aJon aʋan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMat-tiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot ʔerinj aYesu len navəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluʋoh logəm ʔonʔon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hən ləʔihan. ²¹ Nəʔon nəbathudud siYesu lotosəsəloŋ hən nakelean husur nəsa tovisi, luke lith gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai ʔusan hən nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a nŋo hən natəmat gail iwol həni. Ehut natəmat gail len nədaŋan səbilitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləboi ʔehut aSetan mabe? ²⁴ Nəʋanuan lototoh pipihəlan nakiŋ len nəkantri sua ʔiʔalkabaŋ, nəkantri dereh timaʔulʔul. ²⁵ Nəbathudud ʔiʔalkabaŋ, dereh timaʔulʔul. ²⁶ Len naʋide tomaianan, aSetan təʔal mai gai gabag, alat pipihəlan lətaʔəpehw, gai asike taləboi tail gəgat am, nədaŋan san tanəŋ. ²⁷ Nisor kəta maiegai ke: Avan ideh saləboi ʔeʔis lohoim sinabəhariv todaŋ hən ʔitariv kuv natit san gail. Be a nŋo, ʔibaŋis gat abəhariv, ʔeti eləboi ʔitariv kuv natit ʔisi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruʔat nəsaan ideh dan nəʋanuan gail naut kəmas ləʔisor tas aGot o ləʔemədəs nahəsan. ²⁹ Avil avan ideh tosor mədas aNunun aGot, asike aGot eruʔat nəsaan enan dani ʔon ideh. Be nəsaan enan san, tonor hən nəpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekəmaianan husur ahai ʔusan hən nalo gail luke tokad nanunun tosa.

Nəbathudud kitin siYesu

(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)

³¹ ʔeti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm təʔan naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopusul van həni, kisi gəmai. ³² Naluʋoh lobətah dar vis aYesu, ale lukel maii ke, “Geris, anaŋ mai aʋaŋ gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aʋagw gail?” ³⁴ Ale ekəta garu len alat lotobətah dar

* **3:18:** NaSelot evi avan ideh len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləʔiʔal mai galito, hut galit dan naut a Jutea. † **3:27:** Namilen ke avan ideh saləboi ʔevənah dan navəlan aSetan, be ʔibaŋis gat aSetan, eləboi ʔehut natəmat san gail.

visi, ike, “Gamit mətovi anagw mai aṽagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nəsə aGot toləṽoni, gai evi aṽagw o aṽavinegw o anagw.”

4

*AYesu ibol husur namisurhuwit
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹AYesu etuḅat pusan tətəs tarhəḅiltiwai Kalili. Nabilitluṽoh logəm ḅonḅon dar visi gol tosaḅ len naḅot, bətah hən ḅepusan. Ale nəvanuan gail pisi losuh pəpadaṽ hən nabiltiwai, a ut. ² Eṽusan galit hən natit isoḅur len nəḅol pusan gail. Ale len naṽusanan san ikel mai galit ke, ³ “Səsəloṽ! Nəvanuan nəmabulan hən namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nəḅoṽ tobubulan gail, galevis luteh metp̄isal, ale nəman naməsav gail logəm han p̄is gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobaṽ vat, nətan tokəkereh lan, ale lutov tutut husur nətan enan səsareh. ⁶ Nəḅoṽ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur ləsəkad nəharhəte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobaṽ hau tokad nasunit lan, ale nəḅoṽ nawit totoṽ, nəhau eruṽ gut buni, gol səṽan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokənoh. Lutov, lovivi məhat ale luṽan. Sua iṽan vəkad 30, sual am iṽan vəkad 60 ale sua tətəs am iṽan vəkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nəvanuan tokad nədariṽan hən ḅəsəsəloṽ, tesəsəloṽ!”

*AYesu ibol pusan hən nəsə?
(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰Nəḅoṽ aYesu totoḅ səḅon mai aḅai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nəḅol pusan gail həni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vəhot nəsə tosusuah husur natohan pipihəḅəlan mai gamito hən mətḅeləḅoii. Be alat lototoḅ vivile, nukel nakitinan pisi mai galito len nəḅol pusan gail ¹² hən natosian siGot ḅisarpoh toke,

“ ‘Naut kəmas ləḅəkəta, kəta,
ləsakəta ləḅoi nəsə aGot togole;
naut kəmas ləḅəsəloṽ, səsəloṽ,
ləsasəloṽ ləḅoi nəsə aGot togole.
Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
ale taruḅat nəsaan salito.’ ”*

*AYesu isor vəsvəsai nəḅol pusan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

¹³ Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləḅoi namilen nəḅol pusan enan a? Bimagenan, mətələḅoi nəḅol pusan ideh mabe?

* 4:12: Isa 6.9-10

¹⁴ Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵ Namisurhuwit toteh metp̄isal ehum alat lotosəsəloŋ hən nasoruan siGot. Ale nəboŋ lotosəsəloŋ həni, vəha-sua ŋai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶ Nəvanuan galevis lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŋ vat. Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ŋai lohəhəvur lan. ¹⁷ Be husur lohūm nawit nəharhəte sakir sədaŋ, ləsətov sabəlav. Ale nəboŋ lotoləŋon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadəlomian. ¹⁸ Nəvanuan galevis am lohūm namisurhuwit toteh len tan tobaŋ hau tokad nasunite lan. Losəsəloŋ hən nasoruan ¹⁹ be nəlolit etuhətuŋ hən nəmauran hən navile eg a pan, naləmasian hən natite mai na-ləŋon-masuŋ-həni-an hən natgalevis am loḃis len galito gol lorūŋ gut bun nasoruan hən asike biŋvan. ²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohūm namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəloŋ hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luŋvan masuŋ, galevis luŋvan vəkad 30, galevis luŋvan vəkad 60, galevis am luŋvan vəkad 100.”

Nəḃol p̄usan husur namial
(Luk 8.16-18)

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən ḃesusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai namial toilil lan. ²² Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tiḃarḃar. ²³ Nəvanuan tokad nədariŋan hən ḃesəsəloŋ, tesəsəloŋ!”

²⁴ Beti isor tətəs mai galit ke, “Mətələləgau hən gamito! Mətesəsəloŋ husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəloŋ-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵ Bathut avan ideh nəlon tomaḃur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətahun ḃeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəḃol p̄usan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Natohan pipihəbəlan aGot imaiegai: Ikad naulumian tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷ Nəboŋ topat len nalenmariug o tolele len nalennəyal, namisurhuwit itov, eviŋi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸ Nətan səbon evəhasus hən nawit: a m̄o nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iŋan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹ Be nəboŋ namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan ivan, ita kokotovi hən nəḃu tohaḃ husur nəboŋ hən nəmatuan egəmai.”*

* 4:29: Jol 3.13. Nəḃu tohaḃ, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nəḃu tomaienən.

*Nəbōl p̄usan husur namisurhumastat
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)*

³⁰ AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoṽ hən natohan pip-ihabəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəbōl p̄usan tomabe? ³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail p̄isi len tan ³² be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian p̄isi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbeum hən nəhai ɲodɲod halit len gail, len nəm̄ol han.”

³³ AYesu ikel nəbōl p̄usan isoḅur hən b̄ikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbeləboi səhoti. ³⁴ Len nəhon nəvanuan gail, natit p̄isi tokele, ikel mai galit len nəbōl p̄usan gail ɲai. Be nəboɲ totoh mai ahai susur san gail səbōlito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

*AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arovi pan
(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)*

³⁵ Len nəboɲ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ Ɲa lorin naluṽoh, lusah maii len nabot ale luvan. (Ikad nabot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losəhoṽut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nabot gol totubət pul hən b̄emun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəɲoni, lukel maii ke, “Eee Hai p̄usan, namtomun! Gəsənau ginamit a? Nabot idod!” ³⁹ Ɲa aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədau! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmət. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadəlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lom̄inn̄inikot habat. Lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

*Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)*

¹ Ale lubar nətarhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboɲ lotobar naut enan, aYesu imarin dan nabot. Vəhasua ɲai naulum̄an tokad nanunun tosa egəm len naburhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh burhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləb̄iban̄isi am hən natsen. ⁴ Luban̄is narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəhasoḅsoḅur tia, be igol natsen toban̄is navəlan imarmarikot, mai natsen toban̄is narien, ilabuburi. Səkad avan ideh tokad

nədaŋjan hən bətəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmar-iug, iyar lab len naburhuvat nəmatan mai naṽehuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboŋ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəjedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəbēmədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsən aGot noŋir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsəm ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuṽoh husur namtusobur.” ¹⁰ Ale loŋir vəha-sobsobur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətarhəṽehuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat galenan loŋir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtbəbis len gail.” ¹³ Nə idam̄ həni. Ale natəmat lumakuv dan naulum̄an, lobis len nabuai gail. Ale navəshəbuai lom̄ur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokətkəta təban navəshəbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut lotodar visi hən ləbikel ur nəsa tovisi. Ale nəvanuan gail lugam gəm hən ləberis nəsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logəm hən aYesu, loris atenan a m̄o tokad naluṽoh hən natəmat ale loris ke esun nahurabat, ebətah, imaur tətəs, nənauan san etəlmam, imasil. Nə lomətahw. ¹⁶ Beti alat lotoris nəsa tovisi, lukel ur natit p̄isi tovisi mai galit lotomadhagəmai. Lusor husur naulum̄an tokad natəmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan gail len naut enan lotubət ŋir aYesu ke teriŋ naut salit gail.

¹⁸ Nəboŋ aYesu toсах len nabot, naulum̄an a m̄o tokad natəmat gail eŋir aYesu hən bitah maii. ¹⁹ Be aYesu sədam̄ həni, ike, “Givahim van hən nəbathudud sam̄ ale kel mai galito hən natit p̄isi Nasub̄ togole m̄os gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekaṽolis, etuḅat kel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi. Galit p̄isi ei lumaŋmaŋ len natit tokele.

Natəbarehreh tomat, napəhaṽut toməsah
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len nabot təlmam vi lan nətarhəte. Nəboŋ tobar nətarhəwai ei, nabiltiluṽoh logəm bonbon dar visi. ²² Beti avan sua, nahəsən aJairus toil a m̄o hən naim nabonbonan ei egəm hən aYesu. Iteh bathurien. ²³ Eŋir aYesu, ike, “Nasub̄, anatvavigw pəpadaŋ hən bim̄at. Gegəm vahim bai hən gəberin̄ navəlam̄ lan hən bimaur, asike bim̄at.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiluṽoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napəhaṽut sual ei toməsah, nəda han togam hən nasihau tovi 12 tia. ²⁶ Nəvanuan

nareran lusobur lurer sobuer hani be lugol eləjon isa vasa ɲai. Eɸur hən natit ɸisi san hən beɸur galito, be səmaur. Eməsah habat am. ²⁷⁻²⁸ Esəsəlon ɲən nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Nəb̄ibar nahurabat san, dereh nimaur.” ɲa eliligis hən gai len naluɸoh madun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Vəha-sua ɲai nəgaman hən nəda esib, ale eləboi len niben ke tomaur təlmam, naməsahan san inoɲ. ³⁰ Nəboɲ alitenan tobar aYesu vəha-sua ɲai eləboi len gai gabag ke nədaɲan ivan dani. ɲa ipair len naluɸoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluɸoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekətkəta garu hən bisab nəvanuan tobari. ³³ Beti napəhaɸut toləboi nəsa tovisi həni, emətəhw, ipab. Egəm həni, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadəlomian sam̄ igol ke gotomaur. Givan, len nəloṃ gikad natəmat, na-ləjon-isa-an sam̄ inoɲ.”

³⁵ Nəboɲ tosorsor sal, nəvanuan galevis logəm len naim siJairus toil a m̄o hən naim nəbonbonan, lukel maii ke, “Anatvavin̄ imat tia. Sagemədas ahai ɸusan am.” ³⁶ Be aYesu, tosəsəlon ɲən nəsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemətəhw. Riɲ nəloṃ len ginau ɲai.” ³⁷ Beti aYesu sədam̄ hən avan ideh hən behusuri, be idam̄ hən aPita, aJemes mai aJon, aɸan aJemes ɲai.

³⁸ Nəboɲ lotobar naim sitenan toil a m̄o hən naim nəbonbonan, aYesu eris nəvanuan gail lotowal taɸtaɸor, lototaɲ, lotois habat. ³⁹ Nəboɲ tobis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mətəlon ɲa, mətutaɲ maiegai? Natəbarehreh enan səmat, ipatmari ɲai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esəvat galit vivile ale esəhar atəman natəbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale eɸis len naut natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ɲai natuhtəbarehreh nədam̄ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboɲ lotoris natenan lumaɲmaɲ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idaɲ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən bihani.”

6

*Alat a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ AYesu eriɲ naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəSappat etubət hən napusanan len naim nəbonbonan ale isobur lotosəsəlon luɸaɲ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran

tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaienan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ηai, anatun aMeri, aŷan aJemes, aJoses, aJutas mai aSimon. Aŷavinen gail lutoh gegai!" Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, "Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut p̄isi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni."

⁵ Edədas bigol namerikel ideh len naut enan, be eriη navəlan len nəvanuan evis ηai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale iŷaη husur nadəlomian salit toβuer.

*AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləb̄eum m̄osi
(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)*

Beti aYesu iyar husur navile v̄isusua, eŷusan. ⁷ Ale ekis bonbon hən ahai susur san gail ale etuβat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaηan hən na-il-a-m̄o-an hən ləb̄ehut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, "Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariv nəhad səsəηon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuŷ samit gail. Miti-pat nəhai təbatehw ηai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariv nahurabat gəgel."

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, "Naim ideh mət̄b̄eβis lan, mititoh ei vəbar mət̄beriy naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsahəhaŷur hən mət̄bitoh lan, ləsəsəsəlōη hən gamito, məteriy naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav βimakuv dan gəlaru. Natenan tevi hən βimasil hən galit ei ke aGot sahəhaŷur hən galito."*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isoβur, ale lovəhas nəvanuan isoβur lotoməsah hən naoil naoliv, ale lumaur.*

*Nəmatan siJon Baptais
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

¹⁴ AHerot Antipas, aKiη esəsəlōη hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail p̄isi loləboi nahəsan.† Galevis luke "Ate-nan evi Jon Baptais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi bigol namerikel gail." ¹⁵ Galevis am luke, "Gai evi Elijah." Galevis tile am luke, "Ahai kelkel ur bolai, esum̄an ahai kelkel ur gail ta sutuai."

* **6:11:** Nəboη naJu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav βimakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail ləβiηβiηal. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur navide enan hən βimasil hən naJu gail lotomətahun ləβipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusian siGot galit ləβiηβiηal ale dereh lipanis.

* **6:13:** Jem 5.14 † **6:14:** Nəboη toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalal. AHerot toyalal ike aYesu timat nəboη tokəkereh ηai.

¹⁶ Nəboŋ aHerot tosəsəloŋ hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

¹⁷ Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, bəŋisi, ale riŋi len naim bəbəŋis. Igol tomaienan sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aŋan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii. ¹⁸ AHerot eriŋ aJon len naim bəbəŋis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəbesəhar asoan aŋan.”* ¹⁹ Na aHerotias, nəlon epəŋas aJon, eləŋon ke tigol timat be edədasi, ²⁰ husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ŋai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboŋ aHerot tosəsəloŋ hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas bəsəsəloŋ hən aJon.

²¹ Imaienan van van, be boŋ sua aHerotias isaḅ nəp̄isal sua. Len nəbiltiboŋ hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanan m̄os nəbiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboŋ enan husur eləboi ḅigol aJon ḅimat. ²² Nəboŋ anatvavin aHerotias toḅis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaṽur masuṽ həni. Ale aKiŋ ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləŋoni ale dereh nilavi mai gaiug.” ²³ Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsən ke, “Natideh gəḅeusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas ḅevi nahudhut nətan notovi kiŋ lan.”

²⁴ Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

²⁵ Vəha-sua ŋai natəbarehreh esətəḅul van hən aKiŋ, ike, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais. Noləŋoni len nasiloḅ sua. Noləŋoni gag ŋai!”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan igol aKiŋ nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. ²⁷ Na vəha-sua ŋai esəvat nasoltia nətata-vanuan-an van hən naim bəbəŋis hən ḅita kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbəŋis. ²⁸ İpat nəkadun aJon len nasiloḅ, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. ²⁹ Nəboŋ aḅai susur siJon gail lotosəsəloŋ həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len nəbur nəmatan.

AYesu evəŋan alalum̄an lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

³⁰ Nəboŋ aḅai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləḅikel maii hən natit p̄isi lotogole mai lotoḅusan həni.* ³¹ Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan

* 6:18: Lev 18.16, 20.21

* 6:30: Mak 6.7, 12

gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləbīhan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datbītoḥ səbōdato ale ḡavḡav kəkereh.”

³² Nəboḡ len nabōt səbōlito, lorinḡ naut enan, lovi lan naut tobəbesw. ³³ Wake isoḡur loris lotovan ale loləboi naut ləbevi lan. Ale nəvanuan isoḡur len navile gail lugam vi lan naut en tobəbesw ale lubari a mō.

³⁴ Nəboḡ aYesu galit lotobar naut enan, lotomarinḡ dan nabōt, aYesu eris nabiltiḡvoh ale nəlon itaḡis galito husur lohūm nasipsip gail lotopar vanuan hən bəkətkəta təban galito. Ale etubat vusan galit hən natit isoḡur.* ³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logəm hən luke, “Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan pisi tia. ³⁶ Səvat galit van, hən ləbevi lan naim vīsusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hən ləbeḡur hanian halit hən ləbīhani.” ³⁷ Ris tosor var galit ke, “Gamit māu mitilav nəhanian mai galito!” Ale lukel maii ke, “Hən namtbēvur nəhanian hilategai nəvat han dereh tevi hən naḡurḡuran hən nahəbati toməlevtor. Namtodədasi!” † ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, “Mətukad nabəta evis? Mitia us kitevi.”

Nəboḡ lototəlmam lukel uri ke, “Nabəta erim mai naieh eru.”

³⁹ Beti aYesu ikele hən galit ke letuan naluḡvoh lebətah pəpəhw len naliol tokəsan. ⁴⁰ Ale nəvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobətah bōnbōn van vəbar galit pisi lobətah. ⁴¹ AYesu ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan hən gail ale eḡur nabəta. Ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbeḡpəpəhuni. Ale epəpəhun naieh eru enan am van hən nəvanuan gail pisi. ⁴² Ale galit pisi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluḡvoh lotohan tononḡ, ahai susur losəḡon nahudhubəta mai nahudhuieh lotopat vagol nəhad lotovi 12 lopul.* ⁴⁴ Len nəboḡ enan alalumān lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nəḡon nəwai
(Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)

⁴⁵ Nəboḡ nəhanan tononḡ, vəha-sua ḡai aYesu igol ahai susur səbōlit lusah len nabōt, il a mō, hən ləbīgam vi Pet-saita, tarhəbiltiwai Kalili. Ale aYesu esəvat naluḡvoh luvan. ⁴⁶ Tosudəlamḡ galit tononḡ, etəvehuh len naḡehuh hən bīsor mai aGot. ⁴⁷ Nəboḡ naut togomgom, nabōt ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh səbōn a ut. ⁴⁸ Eris lotomabit hən nəvarusan husur nabōt isoh ḡur nəlan. Len nadudulan somīlan naut səlan sal, aYesu egəm hən galito, iyar len nəḡon

* **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 † **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nəvat tomaienān eləboi bēvur nauman hən nəvanuan hən nahəbati toməlevtor.

* **6:43:** 2Ki 4.42-44

nabiltiwai. Ike tiṽot tēban galito, ⁴⁹ be nēboŋ lotoris toyar len nēṽon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nēboŋ lotorisi galit p̄isi lom̄inm̄inikot. Be v̄əha-sua ŋai aYesu ikel mai galit ke, “Samtemətahw. Ginau bogai. Mitikad nail-ḅuri-an.” ⁵¹ Ŋa isah len nabot mai galito ale nēlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumaŋmaŋ v̄əsa, ⁵² husur ləsələboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabəta gail, bathut nəkadulit iṽonṽon.

*AYesu igol galit lotoməsah a Kennesaret lumaur
(Mat 14.34-36)*

⁵³ Nēboŋ lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴ Lumariŋ dan nabot, v̄əha-sua ŋai nēvanuan gail len naut enan lokəta ləboii. ⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosəsəlōŋ hēni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotoməsah van hēni len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut p̄isi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nēmarireu, lorin alaten lotoməsah lupat len naut nēmaket. Loŋjiri ke tidam̄ hən ləḅibar nasum̄arhət nahurabat san. Ale galit p̄isi lotobari lumaur.

7

*AYesu isor husur nəsə togol nabih̄iḅiḅalan len nēvanuan
(Mat 15.1-9)*

¹ Boŋ sua naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləḅeris aYesu. ² Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsəkəkəsəval. (Navələlit saveveu len nēnauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naJu gail p̄isi am lohusur tin hən navide silat t̄a sutuai toke limaskəkəsəval len navide tonor beti loləboi ləbihan. ⁴ Nēboŋ lototəlmam dan nēmaket, asike luhan vir ləḅelilos.* Lohusur navide tosobur am ta sutuai hum nakəkasan hən nabiliwai munmun, nabiliwai totile mai naketel gail.)†

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̄ gail ləsahusur navide sihaṽut sidat gail ta sutuai, ləsahusur navide hən nakəkəsəvalan, be luhan nabəta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsə mətukele, mətsagole! AIsaiah ekitin nēboŋ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke,

“Nēvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
wake len nələlito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu sōḅuer hən ginau,

* 7:4: Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi ḅikad namilen ke: asike luhan vir ləḅəkəkəs hanian ideh lotoṽuri. † 7:4: Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nabiliwai munmun, nabiliwai totile, naketel mai nəmel gail.

loþusan hæn nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.*

8 Husur gamito mətugam dan nakelean todaŋ siGot hæn mətbehusur tin hæn naŋide samit ta sutuai lotovi naþusanan sinəvanuan ŋai.”

9 Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hæn nagelean, husur mətugel tabtab hæn nakelean todaŋ siGot hæn mətbeil gəgat len naŋide samit ta sutuai. Mətunau ke nakelean san savi natideh a? 10 Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmañ mai anam matmat len nənauan sam,* mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hæn atəman o anan, gai timasmat tebung.* 11 Be gamit mətuke ivoi hæn avan ideh bikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hæn nəbevi tarhət sam, noviol həni tia mai aGot.’ 12 Imagenan mətuke inor ŋai hæn asike evi tarhət setəman mai sinan len namidolan səlaru. 13 Ale len naŋide ta sutuai məttokade, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isoþur tomaiənan.”

Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)

14 Beti aYesu ekis naluþoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit þisi, mətesəsəloŋ hæn ginau, mətələboi nategai. 15-16 Nəvanuan eþiŋþiŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi þigol þeþiŋþiŋal nəboŋ natenan toþis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”‡

17 Nəboŋ aYesu toriŋ naluþoh hæn þevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. 18 Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətsaləboi səhoti a? Mətsaləboii ke natit þisi vivile toþis len niben nəvanuan saləboi þigol þeþiŋþiŋal a? 19 Husur nəboŋ toþis, səbis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaiənan, aYesu ikele ke nəhanian þisi iveveu.)

20 Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. 21 Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənauan tosa, naitian tosa, nəvənahān, nagolean hæn nəmatan, 22 naitian toþur kotov nəlahan, nə-ləŋon-masū-an hæn natite, nagolean sasa gail, nagəgərasan, naŋide naitian taŋtaŋor, nəlon tovəvənah, nasoruan tomədas nahəsān nəvanuan o tomədas nahəsān aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelməlan. 23 Natgalen þisi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalənan togol nəvanuan toþiŋþiŋal, saveveu.”

* 7:7: Isa 29.13 * 7:10: Exo 20.12; Deu 5.16 * 7:10: Exo 21.17; Lev 20.9

‡ 7:15-16: Ikad natosian galevis ta sutuai tosuhud hæn naves egai ke: 16 Avan ideh tokad nədariŋan hæn þesəsəloŋ, tesəsəloŋ ŋəu!

Nadəlomian sepəhāvūt sua savi Ju
(Mat 15.21-28)

²⁴ AYesu ile məhat, eriŋ naut enan, evi lan naut gail pəpadan hən naut a Tair. Ebiš lohoim sua, be emətahun avan ideh beləboii ke totoh ei. Be edədas bəsusuan naut totoh lan.

²⁵ İkad napəhāvūt sual ei, nanunun nəmargobut tobis len anatvavin. Nəboŋ nəbareab enan tosəsəloŋ həni ke aYesu totoh, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien. ²⁶ Evi atohtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hən bəhut natəmat dan anatvavin. ²⁷ AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor hən nəbilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəbibar həni van hən nalipah gail.” ²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, be nalipah gail pipitev am loləboi ləbihan nasugbəta hilahutai.” § ²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut na-sor-vari-an sam̄ tovoi, givan, natəmat eriŋ anatvavin̄, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboŋ tovi lohoim san isabi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹ AYesu eriŋ naut gail pəpadan hən nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekapolis van vəbar Nabiltiwai Kalili. ** ³² Nəvanuan galevis losəhar nabut sua van hən aYesu ale loŋiri hən bəriŋ navəlan lan. ³³ AYesu esəhar səbon həni vi tut kəkereh dan naluḅoh ale esiriv hən nəŋarhuvəlan gəlaru len nədariŋan gəlaru. AYesu epulai, ibar namean atenan ³⁴ ale ekəta vi məhat vi lan nəmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səŋav!”). ³⁵ Vəha-sua ŋai nədariŋan nabut gəlaru arosəŋav, namean eməlala, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaŋmaŋ vəsa. Luke, “İgol ivoi hən natit p̄isi togole, ale igol alat lotodariŋ ḅulol, losəsəloŋ mai nabut gail, igol lusor.”

8

AYesu evəŋan alalum̄an lotovi 4,000
(Mat 15.32-39)

¹ Len nəboŋ sual am, ikad nabiltiḅoh lotogəm ḅonḅon, ale ləsəkad natideh hən ləbihani. AYesu ekis ahai susur gail gəm həni, ikel mai galit ke, ² “Nəlogw itaŋjis naluḅoh egai bathut

§ 7:28: NaJu gail lokis alat ləsavı Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “İvoi hən nəbevi tarhət seju gail ŋai.” Ale apəhāvūt isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhəte-an ideh am hən bevi tarhət san həni. ** 7:31: Naut a Tekapolis evi naut tokad navile tosəŋavur lan.

lutah mai ginau husur nēmaribon totor tia ale lēsəkad natideh hən lēbīhani. ³ Nēmal ihat galit tia. Nēbesəvat galit van, dereh limatmatiov husur nametpīsal, ale galit galevis, nāpīsal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴ Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai ebēbesw, ipat səbon. Avan ideh eləboi bisab nabəta a be len naut egai tonor hən bēvəṅan alat eg?” ⁵ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶ Beti aYesu ikel mai naluvoḥ ke lebətah len tan. Ale itariv nabəta toməlevru, ikel nasipaan, eḅur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən lēbepəpəhun gail van hən naluvoḥ. Ale lugole. ⁷ Ikad natuhieh evis ṅai lotokade. Nəbon aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke lepəpəhuni am. ⁸ Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəṅon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹ Ikad alalumian lotovi 4,000 ei.

Nəbon lotohan tonon, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰ Ale vəha-sua ṅai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua

(Mat 16.1-4)

¹¹ NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuḅat vitvituh maii. Loləṅon ke tigol nəsaban ṅa lous taltal ke tigol namerikel hən nəmav.* ¹² Nəbon tosəsəlon hən natenan, aYesu eṅud habat, ike, “Naur ta daməṅai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi bon ideh!”

¹³ ṅa isah təlmam len nabot, erin naut enan, igam tukot len nabiltiwai.

Nayis hiFarisi gail mai siHerot

(Mat 16.5-12)

¹⁴ Ahai susur gail nəlolit ibonbon hən nabəta. Lēsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhbəta sua ṅai. ¹⁵ Ale aYesu isor pusan mai galito, ike, “Mətələləgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶ Nəbon lotosəsəlon hən natenan lotuḅat vitvituh mai galit gabag husur lēsəkad nabəta ideh. ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salit tia, ṅa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsəsəlon ləboii a? Nəkadumit egəm vonvon a? ¹⁸ Mətukad namətamito be mətodədəs mətḅekəta a? Mətukad nədaringamito, be mətodədəs mətbesəsəlon a?*

* **8:11:** Lunau ke aYesu edədas bigol namerikel bəgəm len nəmav. Ale ləbeusi hən, nəbon bədədas bigole, dereh leləboi ləbekisi hən nəvanuan gəgəras, hum ma leləboi ləbikot hən sil nəsaban. * **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2

Mətsənau təlmam hən ¹⁹ nəboŋ notobur nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?" Ale lusor vari ke, "Səŋavur pisan eru."

²⁰ AYesu eus galit ke, "Ale nəboŋ notobur nabəta toməlevru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?" Ale lusor vari ke, "Məlevru."

²¹ Ale eus galit ke, "Be mətsaləboi səhoti sal a?"

AYesu igol ametbesw sua ekəta

²² Nəboŋ lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametbesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən bībari hən bəkəta. ²³ Ale aYesu etəgau navəlan ametbesw, esəhari vivile dan navile. Beti efulai len namətan gəlaru, eriŋ navəlan gəlar lan ale eusi ke, "Goris natideh m̄au a?"

²⁴ Ametbesw ekəta təlmam, ike, "Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar."

²⁵ Beti aYesu eriŋ navəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit p̄isi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, "Sagiyar tur len navile."†

*APita ikel kot aKristo
(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)*

²⁷ AYesu mai ahai susur gail loriŋ naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit van, aYesu eus ahai susur san gail ke, "Nəvanuan gail luke ginau novi ase?" ²⁸ Lusor vari ke, "Galevis luke gotovi aJon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai." ²⁹ Beti eus galit ke, "Be gamito, mətunau ke ginau ase?" Ale aPita isor vari ke, "Gaiug govi aKristo, aGot totabtabuh lan."

³⁰ N̄a aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.21-23; Luk 9.22)*

³¹ Len nəboŋ enan aYesu etuḅat hən b̄eḅusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa v̄əsa len natit tisobur. Alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmariboŋ b̄itor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel p̄arpar hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən b̄isor səbon maii, etuḅat sor lan husur tokəmaienan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, "Gevi tahw dan ginau Setan! Nənauan sam̄ gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohusur naləŋonian sinəvanuan ŋai."

† 8:26: Len natosian galevis ta sutuai ike, "Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh."

Na-husur-aYesu-an
(*Mat 16.24-28; Luk 9.23-27*)

³⁴ Beti aYesu ekis naluvoḥ mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh bələḥon ke bəhusur ginau, timaske, ‘Aoa,’ hən nənauan mai naləḥonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginau. ³⁵ Husur avan ideh bələḥon ke bətəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san bimasig mōs ginau mai nakel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan bikad natit pisi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai bimasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas bəviol hən natideh hən bikad nəmauran enan vi sutuai tətas am. ³⁸ Husur avan ideh bəməmau len ginau mai nasoruan sagw len nəhon naur ta daməḥ egai ləsədaḥ len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboḥ bəgəm mai aḥel siGot gail len nəyalyalan mai namənas seTəman.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vəbar ləberis nagəmaian hən natohan pipihabəlan aGot, nədaḥan han.”

Namənas kitin siYesu
(*Mat 17.1-13; Luk 9.28-36*)

² Nəmariboḥ toməlevtes tonəḥ aYesu esəhar aPita, aJemes mai aJon səbolito vi məhat len nəvəhuh sua tosaḥsah. Ale len nəholito egəm tile. ³ Nəhon emial hum namityal, nahurabat san egəm pəhw yesyes vabilbil. Epəhapəhw səhor avan ideh len navile a pan toləboi biḡole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hən galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, ivoi hən dattotoḥ gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekəmaianan husur saləboi nəsa bīkele, husur lomətahw habat.) ⁷ Ale nəmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egəm len nəmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulurman notoləmas buni. Səsəloḥ husuri!”

⁸ Losəhoṽut, lokəta garu, ləsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ḥai totoḥ mai galit ei.

⁹ Nəboḥ lotoput mariḥ dan nəvəhuh, ikai tas galit ke saliwal hən nəsa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nəvanuan bīle məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaianan lotəgau gat nəsa aYesu tokele len galit gabag, be luhol daḥir husur namilen nasoruan san nəboḥ toke “bīle məhat dan nəmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai pusan gail hən nalo luke aElijah timasgəm a mō. Lokəmaianan hən nəsa?”* ¹² AYesu isor var

* 9:3: 2Pit 1.16-18 * 9:11: Mal 3.1, 4.5

galit ke, “aElijah egəm a mō hən bigol natit p̄isi binor tətās. Bimaienan, husur nəsa natosian siGot ike aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoḅur ale nəvanuan gail limasmətahuni?”¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egəm tia, ale lugol nəsa sun̄an lotoləŋoni həni, hum ŋai natosian siGot tokel husuri.”*

*AYesu igol natətai tokad natəmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nəboŋ lototəlmam van hən ahai susur san gail, loris nabiltiḷvoh lotodar vis galito mai ahai p̄usan gail hən nalo lotov̄itv̄ituh mai galito. ¹⁵ Nəboŋ naluḅoh lotoris aYesu, luḅaŋ, ale lugam van həni hən ləḅike, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mətov̄itv̄ituh mai galit husur nəsa?” ¹⁷ Nəhaḅūt sua len naluḅoh isor vari ke, “Hai p̄usan, nosəhar anatugw ulun̄an gəm hən gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabūt. ¹⁸ Nəboŋ natəmat enan totah gati, ekuḅ hən anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriḅoriḅ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur san̄ gail hən ləḅehut natəmat be lodədasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta daməŋai mətəkad nadəlomian ideh! Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mitikad nadəlomian ŋais? Səhar natətai gəmai.” ²⁰ Ale losəhari van hən aYesu. Be nəboŋ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natətai, ekuḅ hən natətai len tan gol italtaloŋ, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atəman natətai ke, “Imaiegai ŋais tia?” Isor vari ke, “Etuḅat len nəboŋ tovi tuhtətai ŋai. ²² Vəhasoḅsoḅur tia natəmat ekuḅ həni len nəhab o len nəwai hən bigol ḅimat. Gəbeləboi gəbigol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəloḅ titan̄is ginaməru.” ²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəbeləboi gəbigole?’ AGot eləboi bigol natit p̄isi. Gəḅikad nadəlomian, aGot eləboi bigol natideh mōs gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ŋai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadəlomian, be gevi tarhət sagw len nadəlomian sagw toḅuer!”

²⁵ Nəboŋ aYesu toris naluḅoh lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotoḅut, gotodariŋ ḅulol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sageḅis lan boŋ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuḅ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoḅur ei luke, “Gai imat!” ²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səḅon.

* **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aJesepel, arugol risi hən arbigoḷ aElijah ḅimat (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kiŋ mai asoan, nahəsən aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nəboŋ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

28 Nəboŋ aYesu tononj ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səbolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtəbehut natəmat enan?” 29 AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi bəhuti, be na-sor-tuŋ-an ŋai.”†

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

30 Beti lorinj naut enən, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh bələboi naut lototoh lan, 31 husur eŋusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh terinj aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboŋ bimat, dereh tile məhat len nəmaribonj bitor husur nəmatan san.” 32 Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləbeusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

33 Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, lobis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətəvitvituh husur nəsa len nəyaran metpəisal?” 34 Be naut ebət, bathut metpəisal lovitvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit pəsi. 35 Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh bike bəil a mo len nabunusian siGot, temədau, timassuŋan naslev, teum salit pəsi.” 36 Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugumŋ gati, ikel mai galit ke, 37 “Avan ideh tohəhaŋur hən natuhtətai suŋan egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaŋur hən ginəu nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhaŋur hən ginəu nəbitah maii, be savi ginəu ŋai, ehəhaŋur hən atenan tosəvat ginəu.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

38 Ale aŋon ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsamŋ, ale namtukai tasi husur savi ginəmit ideh.” 39 Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhəgol namerikel toləboi bikel natideh tosa husur ginəu. 40 Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato. 41 Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətəvi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonpərpəuran mai avan enən.

*Nəsəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)*

† 9:29: Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuŋ-an mai nəhanan ebuer ŋai.

‡ 9:31: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot terinj aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan gail.

42 “Ale atuh̄tətai tokad nadəlomian len ginau sum̄an egai, avan ideh bigol b̄iteh len nəsaan, aGot dereh tipansəm avan enan səhor ləb̄itah̄ətah hən nab̄iltivat len naholoan, ale ləb̄ibar h̄əni len tas. § 43-44 Ale navələm̄ bigol gəb̄iteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəb̄evi velm̄etw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad navələm̄ b̄eru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topaŋ vi sutuai. 45-46 Ale narieṁ bigol gəb̄ipes hab̄etw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəb̄evi rim̄etw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad narieṁ b̄eru ale vi lan nəhab nəmatan. 47 Ale namətaṁ bigol gəb̄iteh len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətaṁ b̄esua bib̄esw ale gəb̄eb̄is len nəmauran vi sutuai, səhor gəb̄ikad namətaṁ b̄eru ale aGot b̄ibar hən gaiug len nəhab nəmatan. 48 Len naut enan naul lotov̄is nəvanuan, ləsəmat boŋ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boŋ ideh.*

49 “Husur aGot dereh tiv̄aditdit nəhab len nəvanuan p̄isi hum dat̄bidardar hən nətas len nəhanian.**

50 “Nətas ivoi, be nabus han b̄imasig, b̄eduḅe, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit b̄ivoi, hən mət̄bikad natəṁmat mai gamit gabag.”*

10

Nativosan

(*Mat 19.1-12; Luk 16.18*)

1 Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluṅoh gail logəm h̄əni, ale husur nav̄ide san akis, eṅusan galito.

2 NaFarisi galevis logəm h̄əni, luke ligol tisab len nasoruan san ŋa lousi ke, “Len nalo, inor hən nauluṁian b̄etiṅos hən asoan a?” 3 AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” 4 Lusor vari ke, “AMoses idam̄ hən nauluṁian b̄itos gat nalob̄ulat hən nativ̄osan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* 5 Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan n̄os gamito bathut nəkadumit ihaihai. 6 Be len natuḅatan,

§ 9:42: Nabiltivat enan emələs habat, naton̄ki esulsul h̄əni hən b̄ebul dasdas nawit hən b̄egəm vi flaua. * 9:48: Isa 66.24 ** 9:49: Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan p̄isi lukad nəboŋ galevis lotodaŋ len nəmauran salito, nəboŋ gail lotogol nəvanuan gail loṅəŋas hum nəhab togole.

Nəboŋ aGot togol tomaianan, isaḅ alat lotovi esan kitin, ale nəboŋ galen lotodaŋ lugol nəvanuan san gail ludaŋ am lan. Be isaḅ am alat ləsavi esan. †† 9:50: Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh d̄ədasi hən b̄ekəkereh ale b̄ar h̄əni len nəhanian hən bigol nabus han b̄ivoi. Nəboŋ nəhanian b̄imanuŋ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar h̄əni len naṅisal. * 9:50:

Mat 5.13; Luk 14.34-35 * 10:4: Deu 24.1-4

nəboŋ aGot togol natit ƣisi, 'igol nəvanuan, naulum̃an mai napəhaʋut.*' 7 'Husur natenan, naulum̃an dereh teriŋ atəman mai anan hən ʃeudud mai asoan, 8 ale aresua sum̃an artovi niben nəvanuan tosua ŋai.* Husur arsarū am, arosua ŋai. 9 Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni."

10 Nəboŋ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur nativosan. 11 Ale ikel mai galit ke, "Avan ideh totivōs hən abareab san ale tolah mai napəhaʋut ideh am, atenan igol naitian toʃur kotov nəlahan. 12 Ale napəhaʋut ʃetivōs hən nəhaʋut san ale ʃilah mai naulum̃an ideh am, alitenan igol naitian toʃur kotov nəlahan."

AYesu mai atuhlahutai
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

13 Boŋ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən ʃeriŋ navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. 14 AYesu toris natenan, nəlon ipaŋpaŋ. Ikel mai ahai susur gail ke, "Mitidam̃ hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosum̃an alategai. 15 Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ʃehəhaʋur hən natohan pipihabəlan aGot sum̃an natuhtətai, imabe? Asike ikade boŋ ideh!"

16 Ale len na-ləmas-buni-an san eriŋ navəlan gəlaru dar vis alahutai. Eriŋ navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən ʃivoi hən galito.

Naulum̃an topul hən natite
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

17 Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naƣisal, avan sua igam gəm həni, etəŋedur bathurien. Eus aYesu ke, "Hai ƣusan gotovoi, nigol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?" 18 AYesu eusi ke, "Imabe gotokis ginau ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səbōn ŋai. 19 Gaiug goləboi nakelean gail lotodaŋ lotoke, 'Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toʃur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibōn len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəbikad natideh esan, geputsan atəmaŋ mai anaŋ len nənauan sam̃.' " 20 Ale ikel mai aYesu ke, "Hai ƣusan, nugol natgalen ƣisi tia, tuʃat len nəboŋ notovi natətai." 21 AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, "Gupar tetesua sal. Gia ƣur hən natit ƣisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsal gail hən gəbikad

* **10:6:** Gen 1.27, 5.2 * **10:8:** Gen 2.24 * **10:19:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam̃ o naləŋonian sam̃ ŋai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəməv. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləŋon isa, ivan husur topul hən natit tosoḅur.

²³ Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hən avan topul hən natite bəbis len natohan pipihabəlan aGot!” ²⁴ Luḅaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaŋ habat hən avan ideh bəbis len natohan pipihabəlan aGot. ²⁵ Idaŋ habat hən nəkamel bəbis tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan tokad natite bəbis len natohan pipihabəlan aGot.”

²⁶ Nəboŋ tokəmaienan, luḅaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaienan, as tebis lan? Səkad avan ideh bıkad nəmauran vi sutuai!” ²⁷ AYesu ekəta bonus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləbıgol natenan, avil aGot eləboi bıgol natit pısi.” ²⁸ Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorıŋ natit pısi hən namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torıŋ naim o aḅan gail o aḅavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginau mai na-kel-uri-an tovoi, ³⁰ dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋai. Dereh tikad naim gail, aḅan gail, aḅavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isoḅur mai alat ləbemədas buni. Ale len nəboŋ bəgəmai len nəməv, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³¹ Be nəvanuan isoḅur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kəmas; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, lotovi ut kəmas, dereh letibau, leil a mō.”

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Len nəyaran salit len naḅisal vi Jerusalem, aYesu iŋad il a mō. Ale ahai susur gail luḅaŋ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai suşur lotovi 12 vi tarhəte. Etubat kel mai galit hən natit gail ləbevisi həni asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəsəloŋ! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh terıŋ aNatun Nəvanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh leriŋi len navəlan alat ləsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, leḅulaii, lebilas habat həni ale ligol timat. Len nəmariboŋ bitor husur nəmatan san, dereh tile məhat.”

Nausian siJemes mai aJon
(Mat 20.20-28)

³⁵ Beti aJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai þusan, natideh namrþeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidam hən ginamər tesua tebətah len nəmatu sam̄ mai togon tebətah len nəmair sam̄ nəboŋ gəbēgəm vi kiŋ.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi mərbemun len nabiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an nəbemun lan a? Məroləboi mərbibaptais len nəbaptaisan nəbibaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrþigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nabiliwai nəbemun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəbibaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nabətahan len nəmatu sagw o len nəmair sagw, savi len ginau hən nəbīkele. Ipat len aGot hən bilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəboŋ ahai susur lotosəŋavur lotosəsəloŋ hən natenan, nəlolit epəŋas aJemes mai aJon. ⁴² Ŋa aYesu ekis galit gəm həni, ikel mai galit ke, “Mətəloboii ke alat lotoʋat nəhes hən ləbēil a mō hən nametþos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan lotokade təban nəvanuan salit gail. Ale len nədaŋan hən na-ila-mō-an, nəvanuan totibau salito, loil a mō hən nəvanuan salit gail. ⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kəmas ŋai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit þisi. ⁴⁵ Tesum̄an ŋai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbēvi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bēvi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən bēviol hən nəmauran san, egəm hən bimat mōs nəmakuvan hən nəvanuan tosoþur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

APartimeus tovi metþesw ekəta
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ nabiltivile enan, nabiltiluʋoh lohusur galito. Ametþesw, ebətah len nəgarhəþisal. (Nahəsan aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus. Atenan eŋir nəvanuan gail akis hən nəvat.) ⁴⁷ Nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuþat kai ke, “Yesu, anatun siTevit, nəloŋ titanjis ginau!” ⁴⁸ Nəvanuan isoþur losivoh lan hən bəmədau. Be ikai habat am ke, “Anatun siTevit, nəloŋ titanjis ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, eil. Ike, “Kisi gəmai!” Ale lokis ametþesw ke, “Gehəhaʋur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van

† **10:38:** Len naut egai aYesu inau nəmatan san, be gəlar arsaləboii.

həni!”⁵⁰ Ametbesw ebil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu.⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləjon nəsa hən nəbigole mōs gaiug?” Ametbesw isor vari ke, “Hai pusan, nuke nekəta!”⁵² Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadəlomian san̄ igol gumaur.” Vəha-sua ηai ekəta, ale ehusur aYesu husur naḫisal.

11

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Naḫehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van.

² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ηai dereh mərekəta ris natuhton̄ki ulum̄an totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḫati ale səhari gəmai.³ Avan ideh ḫeus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub̄ eusi gag ηai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusab̄ natuhton̄ki toil metp̄isal to-tahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruḫati.⁵ Nəboŋ artosah ruḫati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhton̄ki enan, mərusah ruḫati hən nəsa?”⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludam̄ hən arḫesəhari van.

⁷ Arosəhar natuhton̄ki van hən aYesu, aroḫir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu ebətah səŋaḫuti.⁸ Ale nəvanuan isoḫur luḫolsan nahurabat salit gail husur naḫisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, loriŋ gail husur naḫisal.⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke,

“Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm

len nahəsən Nasub̄!”

¹⁰ AGot tivoi hən natohan togəmai,

natohan pipihabəlan atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”

¹¹ Beti aYesu ebis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit p̄isi, be husur namityal igam gole tia, eriŋ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik

(Mat 21.18-19)

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotoriŋ naut a Petani, aYesu imalkəkat.¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsən buni. Ale aYesu ivan hən bisab̄ navite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsab̄ natideh lan, be naluhai ηai, husur savi nəboŋ hən

* 11:9: Psa 118.25-26

naŵit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan naŵit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

AYesu ivahvahir naut siGot
(*Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22*)

¹⁵ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḅat hut alat lotoḅur hən natit gail mai alat lotoḅur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḅur hən nətav gail lotovi man naməsav.* ¹⁶ Ale aYesu sədəm hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot. ¹⁷ Beti eḅusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim nasor-tuḅ-an sinaluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’* Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənvənah gail.’”*

¹⁸ Nəboŋ aḅiltihai tutumav gail mai ahai ḅusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas ḅisal hən ləḅigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluḅoh ḅisi lotoḅaŋ len naḅusanan san.

¹⁹ Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

Nəhai nafik toŋod
(*Mat 21.20-22*)

²⁰ Len nadudulan luyar van, ḅot pəpadaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.*

²¹ APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai ḅusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan inod.” ²² Nə aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadələmian len aGot. ²³ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅikel mai naḅehuh egai ke, ‘Gimakuv, bar hən gaiug len tas!’ ale asike ḅikad nəlon-uri-an, be ḅədələmi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan mōs atenan. ²⁴ Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh məttousi len nasor-tuḅ-an, dələmi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. ²⁵⁻²⁶ Ale nəboŋ məttoil, məttosor tuḅ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, məteruḅati dani, hən aTəmamito len nəmav ḅeruḅat nəsaan samit am.”†

Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siYesu
(*Mat 21.23-27; Luk 20.1-8*)

²⁷ Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale aḅiltihai tutumav gail, ahai ḅusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni. ²⁸ Lous taltal həni

* **11:15:** Nətav ehum navimal toḅəhapəhw. * **11:17:** Isa 56.7 * **11:17:** Jer 7.11 * **11:20:** Mak 11.12-14 † **11:25-26:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike məḅeruḅati dani, aTəmamit len nəmav asike eruḅat nəsaan samito. Mat 6.14-15.

ke, “Gukad nēdaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotogol natgalen p̄isi? Ase ilavi mai gaiug hən gəb̄igol gail?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Mətb̄isor vari, dereh nikel mai gamito hən nēdaŋan na-il-a-mō-an notokade hən notogol natgalenan. ³⁰ Kel mai ginau, na-il-a-mō-an aJōn tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o egəm len nəvanuan? Mitikele!”

³¹ Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datb̄ike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘bimaienan, imabe mət̄sadəlom aJōn?’ ³² Be datb̄ike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Lokəmaienan husur lotomətahw len naluṽoh husur len nabunusian sinəvanuan p̄isi, aJōn evi ahai kelkel ur kitin.

³³ Na lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Mətb̄ekəmaienan, asike nukel mai gamit hən nēdaŋan na-il-a-mō-an notokade hən nəb̄igol natgalenan.”

12

Nəb̄ol p̄usan husur alat lotorentem nəhol nakrep (Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)

¹ Beti aYesu etuḅat sor mai galito len nəb̄ol p̄usan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəṽod garu lan. Ehir nəb̄ur hən b̄egəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idam̄ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləb̄irentem, ale eriŋ naut enan itoh len nəyaran sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadəŋ hən b̄imen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləb̄epəpəhun nəv̄it nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luṽasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luṽasṽas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isoḅur am, be luṽas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən b̄esəvati, be ikad anatun tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw ulum̄an len nənauan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan b̄imat. Datia paru buni hən datb̄ikad natit p̄isi b̄evi esan nəboŋ atəman b̄imat.’ ⁸ Na lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm ṽabun alat lotorentem nəhol, beti tidam̄

* 12:1: Isa 5.1-2

hən nəvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep. ¹⁰ Mətsaʿvurun nategai len natosian siGot a? Ike,

“ ‘Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ɲai bələboi biɟol naim bihav mai binor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan

ale nəboɲ dattorisi, datumaɲmaɲ len nəsa togole.’ ”*

¹² Beti abiltivanuan hən naJu ludas piṣal hən ləbitah gat aYesu bathut loləboii ke tokel nəbol piṣan enan sil galito. Be lomətahw len naluvoh ɲa loriɲ aYesu, luvan.

Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)

¹³ Beti abiltivanuan hən naJu lotodas piṣal hən ləbitah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləbiɟol bisab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, “Hai piṣan, namtoləboii ke gotokitin. Nəvanuan betibau o bevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goʿvusan napisal siGot len nakitinan. Gikele, inor m̄au hən datbeʿur nətaks van hən aSisa? ¹⁵ Dateʿuri o asike datoʿuri?”

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum mətbiɟol nəbisab len nasoruan sagw? Vusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəboɲ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsən ase ipat lan?” Luke, “ASisa.” ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəboɲ lotosəsəloɲ həni, luɲaɲ habat len na-sor-vari-an san.

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mat 22.23-33; Luk 20.27-40)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan toḅuer, logəm hən aYesu.* Lousi ke, ¹⁹ “Hai piṣan, aMoses itos gat nategai m̄os gidato ke, aulunian biṃmat, ale asoan bitoh anatun beḅuer, aʿvan matmat tilah mai nəbatunau enan hən biṃpas anatun aʿvan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiʿvan lotoməlevru. Ahai a m̄o ilah be imat, anatun eḅuer. ²¹ Aʿvan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatun eḅuer. Aʿvalar tohusur gəlaru am imaienan. ²² Alatmiʿvan piṣi lulah mai napəhaʿvut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nəboɲ hən na-le-məhat-an dan nəmatan,

* 12:11: Psa 118.22-23 * 12:18: Uman 23.8 * 12:19: Deu 25.5-6

alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru p̄isi lulah maii.”*

²⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətsaləboi natosian siGot, mai mətsaləboi nədaŋan san. ²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləb̄ile məhat, asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləb̄ilah. Be dereh lesum̄an aŋel gail len nəmav. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləb̄ile məhat. Mətsaʋuruŋ natosian len naləb̄ulat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siAraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!”

Nakelean todaŋ tosəhor gail p̄isi

(Mat 22.34-40; Luk 10.25-28)

²⁸ Ahai p̄usan sua hən nalo tosəsəloŋ hən na-sor-ḅalḅal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-vari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail p̄isi?” ²⁹ AYesu isor vari ke, “Nakelean egai esəhor gail p̄isi: ‘Israel mətesəsəloŋ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua səb̄on. ³⁰ Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nələm̄ kavkav, nanunum̄ kavkav, nənauan sam̄ kavkav mai nədaŋan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’* ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”* ³² Ahai p̄usan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai p̄usan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot tosua səb̄on ale səkad ideh am be gai səb̄on ŋai.* ³³ Datimasləmas buni len nələdat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datimasləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datḅigol natgalenan səhor naviolan ideh datḅetutumav həni mai natit p̄isi am datḅeviol həni mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-vari-an sitenan, ikel maii ke, “Gaiug gəsatoh a tut dan natohan pipihəlan aGot.” Ale len nəboŋ enan van, səkad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən beus nausian ideh həni am.

Naḅusanan husur aKristo

(Mat 22.41-46; Luk 20.41-44)

³⁵ Nəboŋ aYesu toḅusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai p̄usan gail hən nalo luke aKristo,

* **12:23:** Natosian galevis ta situai luke, Ale, nəboŋ ləb̄ile məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? † **12:26:** Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aAraham, əIsak mai aJakop lumaur mai aGot, ləsəmat. * **12:30:** Deu 6.4-5 * **12:31:** Lev 19.18 * **12:32:** Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6 * **12:33:** Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6

aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatum siTevit? ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike,

“ ‘Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke,
 “Gebətah təban ginaw, len navəlagw nəmatu

vir nəberinj aenemi sam gail pipit narieṃ gəlaru

hən ləbevi ut kəmas.”*³⁷

³⁷ ATevit māu ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienan, imabe evi anatum siTevit?”

Nabiltiṽoh lohəhəvur hən lotosəsəloṅ hən aYesu tokəmaienan.

Nalələgauan husur ahai pusan gail hən nalo

(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len nəpusanan siYesu ike, “Mətelələgau. Ahai pusan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləbesun nahurabat tobəlav. Loləmas nəvanuan ləbike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləbebətah len nəhai bətbətah tovoi ṅai len naim nəbonbonan. Ale loləmas ləbebətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁰ Lulav kuv pīs naim mai nasugsugur sibatunau pəhəvut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuṽ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

Naviolan sibatunau

(Luk 21.1-4)

⁴¹ Nəboṅ aYesu tokəmaienan tonon, ebətah pəpadan hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bonus nəvanuan gail nəboṅ lotobubulah vat salito len nabokis enan. Nəvanuan isoḅur lotopul hən nəvat lobulan isoḅur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsəl sua egəm riṅ natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsəl enan, nabulahan san esəhor galit pīs am lotobubulah vi lan nabokis enan. ⁴⁴ Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenan, naut kəmas tovi məsal, eviol hən natit pīs san hən ḅimaaur lan.”

13

AYesu epəhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboṅ aYesu toriṅ naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel maii ke, “Geris! Hai pusan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!” ² AYesu ikel maii ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail pīs limasirsir, asike ikad nəvat ideh bəpələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naṽehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, ajemes, aJon, aAdru logəm sor səbolit

* 12:36: Psa 110.1

mai. ⁴Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, lev-isi ηais? Dereh tikad nesa beŵusani ke natgalen p̄isi p̄epad̄an lisarpoh?”

⁵AYesu isor var galito. Ike, “M̄etel̄el̄ogau h̄en gamito. Avan ideh sateḡaras gamito. ⁶N̄evanuan tisoḅur dereh leḡam len nah̄esagw, like, ‘Ginau bogai, aKristo.’ Ale dereh leḡaras n̄evanuan tisoḅur am. ⁷Be m̄et̄bes̄es̄el̄oŋ h̄en n̄əbalan mai n-akel-uri-an h̄en n̄əbalan gail, sa-n̄elomit tetuhatuh. Natgalenan limasvisi, be n̄əboŋ nam̄əkot saḡam sal. ⁸Naluḅoh h̄en n̄evanuan naut sua dereh ligol nab̄iltibalan mai naluḅoh h̄en n̄evanuan naut tile, ale n̄evanuan sekiŋ gail dereh libal mai n̄evanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nab̄iltidu gail husur naut gail. Ale dereh n̄əhanian teḅuer len naut gail. Natgalenan loh̄um natuḅatan h̄en nap̄əŋasan h̄en n̄əpasusan.

⁹“Be m̄etel̄el̄ogau h̄en gamito. Dereh likot h̄en gamito len n̄ekaunsel gail. Ale len naim nab̄onḅonan dereh lebilas habat h̄en gamito. Ale dereh m̄eteil len n̄əhon n̄əgavna mai nakiŋ gail m̄os ginau h̄en m̄et̄bikel kot ginau len n̄əholito. ¹⁰A tahw h̄en n̄əboŋ nam̄əkot, n̄evanuan sagw gail dereh limaskel ur n-akel-uri-an tovoi mai naluḅoh h̄en n̄evanuan naut tiltile p̄isi. ¹¹N̄əboŋ l̄əbitah gat gamito, kot h̄en gamito, samtinau masuḅ h̄en nesa m̄et̄bikele. Len namityal enan mitikel nesa aGot ḅikel mai gamit ηai. Husur savi gamit m̄et̄bisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹²N̄evanuan dereh teriŋ aḅan len nav̄elan alat lotoil a m̄o h̄en ḅimat, atata dereh timagen h̄en anatun h̄en ḅimat, ale alahutai dereh lile m̄əhat, pair dan analito mai at̄əmalito h̄en nakotan ḅeriŋ alatmisoan gail l̄əḅimat. ¹³N̄evanuan p̄isi dereh lem̄ətahun bun gamito bathut nah̄esagw m̄əttokade. Avil avan ideh ḅidaŋ len ginau, ḅikad n̄ə-daŋ-ḅuri-an van v̄əbar nagilen, dereh aGot tilav kivi h̄en ḅikad n̄əmauran vi sutuai.

Natit tom̄ədas naut tolo
(*Mat 24.15-28; Luk 21.20-24*)

¹⁴“N̄əboŋ m̄et̄beris natit aGot tom̄ətahun buni, natit tosa masuḅ tom̄ədas bun natit isoḅur, n̄əboŋ m̄et̄beris toil len naut sanor h̄en toil lan, (gaiug gotoḅuruŋ nategai geḅuruŋ l̄əboii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan nav̄ehuh gail.* ¹⁵N̄evanuan ḅiŋav̄ŋav m̄əhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan h̄en beḅis lohoim h̄en ḅilav kuv natideh. ¹⁶Ale n̄evanuan ḅitoh marireu, satet̄əlmam vahim h̄en ḅilav nahurabat ideh. ¹⁷Len n̄əboŋ enan n̄əmauran dereh tidaŋ v̄əsa habat h̄en ap̄əhaḅut ideh totian o tov̄əhasus.

* 13:14: Dan 9.27, 11.31, 12.11

18 Be mitisor tuŵ ke natgalenan salevisi len nahəbati naut susus. 19 Husur len nəboŋ natgalen ləbēvisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an maienan savisi len natuβatan hən natit p̄isi aGot togole nəboŋ toum hən navile a pan van vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am boŋ ideh.* 20 Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tam̄idol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. 21 Beti avan ideh b̄ikel mai gamit ke, 'Məteris, aKristo bogai!' o 'Gai saga!' samtedəlomi. 22 Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləb̄ip̄aŋ habat lan. Lətaləboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. 23 Be gamit, mətələgəu! Nukel natit p̄isi mai gamit tia a tahw hən ləbēvisi."

Nagəman siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

24 AYesu isor am, ike, "Be nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan b̄inoŋ, 'dereh namityal timotmot, mai nahəbati asike em̄ial; 25 dereh nam̄eso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.*' 26 Beti dereh məteris nagəman siNatun Nəvanuan len nəmavukasw len nab̄iltidaŋan mai nəyalyalan.* 27 Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləb̄itariv b̄onb̄on hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)

28 "Ivoi hən mətəb̄eləboi səhot natsua nəhai nafik b̄eŵusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todum̄oh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. 29 Imagenan, nəboŋ mətəberis nəsarpoan hən natgalen p̄isi notosor husuri, dereh mətələboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. 30 Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləb̄isarpoh. 31 Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasig boŋ ideh.

Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)

32 "Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil

* **13:19:** Dan 12.1 * **13:25:** Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10 * **13:26:** Dan 7.13 * **13:27:** Deu 30.4; Neh 1.9

aGot aTata, gai sãbon ñai elãboii. ³³ Mætãlãlãgau! Mætãhulahul! Husur mætãsalãboi namityal enan ke ñais. ³⁴ Nagãman siNatun Nãvanuan imaiegai ke: Ìkad avan sua toyar len nãýaran sua. Nãboñ toriñ naim san, eriñ natit ðisi mai naut san len navãlan naslev san gail. Ikel mai galit vïsusua nauman salit sãbolito, ale ikel buni mai naslev tokãtkãta kãkol hãn nabopita ke timashulahul. ³⁵ Imagenan, mætãhulahul! Husur mætãsalãboi namityal amahean naim ðetãlmam, len naut mãdau, len natubloh len mariug, namityal natoulunãan bekãkãraiko o len nadudulan somilan. ³⁶ Amahean naim ðevisi vãha-sua ñai, satisã gotopatmari. ³⁷ Nãsa notokel mai nãvanuan ðisi, nukel mai gamit am ke, mætãhulahul!”

14

Luke litah gat aYesu

(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Ale nãPasova mai Nãhanan hãn nabãta sãkad nãyis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai ðusan gail hãn nalo, ludas ðisal hãn nagãgãrasan, hãn lãbitah gat aYesu hãn lãbigol ðimat.

² Be luke, “Sadatigole len nãhanan hãn nãPasova hãn asike nãvanuan gail lãbeluvoh beti ðal taãtaãvor mãdas natit gail.”

Napãhaãvut evãhas aYesu a Petani

(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)

³ Len nãboñ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seS-imon tokad naleprosi a mão. AYesu ipat hãn nãgarin tarhãtev. Ale napãhaãvut sua tolav nabotel lotoum hãni hãn nãvat topãhw, egãm hãn aYesu. Nabotel enan epul hãn naoil pãhpãhas to-susau, nãvat han totibau, ale alitenan ilaãpul nabuñon nabotel, eãiri len nãkadun aYesu. ⁴ Nãvanuan galevis ei nãlolit ipanpañ ale lusor mai galit gabag ke, “Eãir kãmas hãn nãhai pãhas egai sil nãsa? ⁵ Taãur hãni, tãlav nãvat tasãhor naãurãpuran hãn nasihau tosua ale taviol hãni mai namãsal gail.” Ale losivoh masuv len alitenan.

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekãmaien hãni! Imabe mãtomãdasi! Gai igol natit tokab hãn ginau. ⁷ Husur namãsal gail lutoh akis mai gamito, ale nãboñ mãtãbelãñoni mãtolãboi mãtãbigol navoian van hãn galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nãsa tokade ñai, alitegai igol nãsa tolãboi ðigole. Eãir nãhai pãhas len nibegw hãn ðeutaut hãni vir natãtavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut ðisi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovoi lan, dereh linau gat nãsa alitegai togole ale lihol husuri.”

* 14:7: Deu 15.11

Na-sor-utaut-an seJutas
(*Mat 26.14-16; Luk 22.3-6*)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len tosəŋavur pisan toru, ivan hən nabiltihai tutumav gail hən ɓerinj aYesu len navəlalito. ¹¹ Lohəhaʔur hən lotosəsələŋ həni, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasilva maii. Na aJutas idas p̄isal hən ɓerinj aYesu len navəlalito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail
(*Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30*)

¹² Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboŋ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namtɓeutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gə̄bihani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulum̄an topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh ɓeɓis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke, “Narum̄ simetɓos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵ Atenan dereh teʋusan gaməru hən nabiltirum̄ a məhat tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, aroɓis len nabiltivile, ale arusaɓ natit p̄isi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboŋ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nəboŋ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh terinj ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit ʋisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəp̄ol mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̄o, avil atenan ɓerinj aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

Nəhanian məkot siNasuɓ
(*Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25*)

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eɓuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit p̄isi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai

* 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53

nəvanuan san gail. Nəda eg hagw dereh tisel len nəmatan sagw mōs nəvanuan tosoḅur.* ²⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəḅemuni mai gamit ei.” ²⁶ Beti lokəkai hən nəḅe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naḅehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita
(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

²⁷ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike, “Dereh niḅabun nəvanuan nasipsip, ale nasipsip gail ligam ḅisusua.”*

²⁸ Be nəboŋ nəḅimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat dan nəmatan, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.”

²⁹ Be aPita ikel mai ke, “Naut kəmas galit p̄isi ləḅigam dan gaiug, asike nigole!”

³⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalenmariug egai, a tahw hən natoulum̄an ḅekəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³¹ Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit p̄isi am lokəmaianan.

AYesu isor tuḅ a Ketsemane
(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

³² Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətebətah gegai, nia sor tuḅ.”

³³ Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. ³⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuḅ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

³⁵ Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuḅ. AYesu eus nəp̄isal ideh hən ḅimakuv dan namityal hən naləŋon-isa-vəsa-an. ³⁶ Ike, “Appa, Ita, goləboi gəḅigol natit p̄isi. Lav kuv nəḅiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ŋai.”

³⁷ Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəḅilele len nəhaua tosua ŋa? ³⁸ Mətehulahul. Mitisor tuḅ hən asike məḅḅiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədaŋ, edədasi.”

* **14:24:** Exo 24.8; Jer 31.31-34 * **14:27:** Zec 13.7 * **14:36:** Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

³⁹ Ale ivan vasor tuŵ tētas am. Na-sor-tuŵ-an san eŵitoŵ hən tomadhakele. ⁴⁰ Nəboŋ tosor tuŵ tonoŋ etəlmam tētas, isab lotopatmari husur namətalit inoŵ masuŵ. Evəŋon galito, be ləsələboi nəsa ləbikel maii.

⁴¹ Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətupat, mətunjavŋav sal a? Nəpatan tinon! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. ⁴² Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ɓeriŋ ginau len navəlalito satogəm pəpadaŋ.”

Lutah gat aYesu

(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋjavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluŵoh lototəgau naɓu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən naJu gail losəvat naluŵoh enan.

⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naŵusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboŋ nəbesumŋ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esumŋ nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naɓu nəbalan san, eɓil həni van hən naslev seɓiltihai tutumav, ita kotov nədariŋan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naɓu nəbalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətɓitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toɓal mai alat lotoil a mō? ⁴⁹ Len nəmariboŋ pisi nutah mai gamito, noɓusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot ɓisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur pisi san loriŋi, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam ɓur malmal dan galito, riŋ nəkaliko san ipat mai galito.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵³ Beti naluŵoh losəhar aYesu van hən naim seɓiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən naJu gail mai ahai pusan gail hən nalo luɓonɓon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toɓis len naholəvat todar vis naim seɓiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi ludas kel-koti-an ideh toke aYesu toɓur kotov nalo hən ɓimat sile. Be ləsəsab ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isoɓur lolibliboŋ husur aYesu be nəSanhitrin isabi ke nakelean salit gail ləsəpitoŵ. ⁵⁷ Galevis

* 14:49: Isa 53.7-12; Zec 13.7

loil vi məhat, lukel nalibliboŋan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Namtosəsəloŋ hən ategai toke, ‘Ginau dereh nilaŋuŋul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboŋ titor, nəvanuan lotodədas ləbeum həni.’”^{*} ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəŋitoŋ.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəbetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sasor, sasor vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan bəbətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidaŋan. Dereh məteris bəgəmai len nəmavukasw hən nəmav.”^{*}

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taŋtaŋor, itar nahurabat san hən bəvusan tomətahun nasoruən enan siYesu. Ike, “Imabe datoloŋon nəvanuan ideh am hən bikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsəloŋ hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau məb həni?”

Galit pisi lusəb səhoti ke tonor hən bimasmat.^{*} ⁶⁵ Beti galevis lotuəbat v̄ulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luŋosi, lotuhi.^{*}

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev sebiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboŋ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsələboi nəsa gotosor husuri! Nəsələboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulun̄an ekəkəraiko.[†]

⁶⁹ Nəboŋ alitenan tovi slev torisi ei, etuəbat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs həni ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadaŋ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitin. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəbəkicin, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ŋai natoulun̄an ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulun̄an bəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaŋ.

^{*} 14:58: Jon 2.19 ^{*} 14:62: Psa 110.1; Dan 7.13 ^{*} 14:64: Lev 24.16 ^{*} 14:65: Isa 50.6 [†] 14:68: Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulun̄an ekəkəraiko.

15

aYesu len nakotan sePilate

(Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o h̄en naJu gail, mai ahai p̄usan gail h̄en nalo; n̄eSanhitrin kavkav luḅonḅon h̄en l̄ebisor utaut. Luban̄is gat aYesu, los̄ehari van h̄en aPilate, loriṅi len nav̄elan. ² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kiṅ seJu gail a?”

aYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Abiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḅur tosa. ⁴ Na aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Ḡesas̄es̄eloṅ h̄en natit tosoḅur lotosor tas gaiug h̄eni a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate ip̄an lan.

aYesu mai aParappas

(Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16)

⁶ Len N̄ehanan n̄ePasova p̄isi, n̄egavna ikad naḅide sua. Idam̄ h̄en avan totoh len naim b̄eban̄is ḅevivile husur nal̄eṅonian sinaluḅoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nah̄esan aParappas lotoban̄isi len naim b̄eban̄is mai alat lotobal mai n̄egavmen, lotogol n̄evanuan lotomat len n̄ebalan mai alat aRom. ⁸ Naluḅoh loḡem h̄en aPilate, lousi h̄en ḅehusur naḅide san m̄os galito, h̄en ḅesua ḅevivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “M̄etuke nigol aKiṅ seJu tevivile van h̄en gamit a?”

¹⁰ Ek̄amaienan bathut el̄eboi ke abiltihai tutumav gail lotoriṅi aYesu len nav̄elan husur lutabulol bulosi. ¹¹ Be abiltihai tutumav lusorsor mai naluḅoh h̄en l̄eb̄ehusur n̄enauan salito, us aPilate h̄en ḅigol aParappas ḅevivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit t̄etas ke, “Bimagenan, m̄etoloṅon ke nigol n̄esa h̄en ategai m̄ettokisi h̄en aKiṅ seJu?”

¹³ Luvari, lukai ke, “Timat len n̄ehai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluḅoh ke, “Sil n̄esa? Igol n̄esa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len n̄ehai balbal!”

¹⁵ Na aPilate toke tet̄eṅov n̄elon naluḅoh tevi pan, eriṅ aParappas evivile van h̄en galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat h̄en aYesu, beti eriṅi len nav̄elan nasoltia gail h̄en l̄eb̄ip̄os gati len n̄ehai balbal.

Nasoltia lusor viles aYesu

(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)

¹⁶ Beti nasoltia gail los̄ehar aYesu vaḅis len nahol̄evat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis p̄is nav̄esh̄esoltia luḅonḅon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboṅboṅ len aYesu, ale lovisvis h̄en n̄ehau tokad nasunite tohum nabulḡegau, ale loriṅi len n̄ekadun

aYesu hum nəkraun sekiŋ. ¹⁸ Lotuḅat kai van həni ke, “Nam-tusal suh gaiug, Kiŋ seJu gail!”

¹⁹ Luḅasi, ḅasi, ḅas nəkadun hən nəhai, ale loḅulaii, ale lotəŋedur bathurien. ²⁰ Nəboŋ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat toboŋboŋ dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləḅiḅos gati len nəhai balbal.

AYesu len nəhai balbal
(*Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27*)

²¹ Ikad auleSairin sua, nahəsan aSimon, atəman alarmiḅan, aAleksada mai aRufus. Atenan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imadhaḅot.* Ale nasoltia lukele hən atenan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luḅos gati len nəhai balbal. Lopəpehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləḅisab̄ ase ḅilav nahurabat ḅisusua.* ²⁵ Namityal emələpat dudulan nəboŋ lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale loriŋ na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiŋ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənvənah artogolgol nasənahen len nəvanuan, luḅos gat gəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoḅot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loŋit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi gəḅigol naim siGot ḅimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboŋ ḅitor a?*” ³⁰ Bimagenan, gilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariŋ dan nəhai balbal!”

³¹ Len naḅide tomaianan, aḅiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail mai ahai ḅusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas ḅilav kuv gai! ³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKiŋ seIsrael, timariŋ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiŋ.” Alaruenan artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaianan, arusor isa həni.

Nəmatan siYesu
(*Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30*)

³³ Len natubliial, nəmargobut ikabut gol ḅis naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan,

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəbon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəŋasan hən na-ḅos-gati-an ḅevi pan. * **15:24:** Psa 22.18

† **15:27-28:** Natosian galevis ta situai losuhud hən naves egai: 28 Len naḅide tomaianan, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotoḅur kotov nalo.” Luk 22.37; Isa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, gorinġ gaḅulan ginaw sil nəsə?”[‡]

³⁵ Nəḅoŋ nəvanuan galevis lotoil pəpadaŋ ei lotosəsəloŋ həni, luke, “Səsəloŋ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav naspons[§], igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən ḅemuni.* Ike, “Rinġi. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teḅuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḅat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəḅoŋ nasenturion toil pəpadaŋ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaḅut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsə tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaḅut tosoḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

Nətavunan siYesu

(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁴² Nəmariboŋ enan evi Nəḅoŋ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaŋ hən ḅetuḅat. Nəḅoŋ namityal pəpadaŋ hən ḅimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi ḅiltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihəḅəlan aGot, ale len na-il-ḅuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoḅut hən aYesu tomat tia, ŋa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ŋa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ŋa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruŋ gol niben len nəkaliko enan, ale eriŋ aYesu len nəḅurhuvat nəmatan lotota pūpuli tia. Beti erib hən nəvat hən ḅipat gol nəḅurhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotoriŋ niben aYesu topat lan.

16

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

[‡] **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea. [§] **15:36:** Naspons evi nəkasḅəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanyarġ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Ibaŋ ḅur.

* **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33 * **15:40:** Psa 38.11

¹ Nəboŋ nəSappat tonoŋ, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loʋur nəhai pəhas hən ləbevēhas niben aYesu. ² Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan soŋilan, lovi lan nəburhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən nəbilitivat enan dan nəburhuvat nəmatan?”

⁴ Be nəboŋ lotokəta van hən nəbilitivat enan, loris ke, naut kəmas tovi bilitivat, səpat gol nəbur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale nəboŋ lotobis len nəburhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan nəmatu, tosun nahura-bat topəhapəhw.† Lumaŋmaŋ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətodoŋ aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriŋi topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a mō hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaʋut galenan lotovivile, lupab, lodədarŋəbu, lugam dan nəbur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 ebuer.]

*AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)*

⁹ Nəboŋ aYesu tole məhat dudulan soŋilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaŋ. ¹¹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlovi.

*AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)*

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur naʋisal dan naut a Jerusalem. Be len nəboŋ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

*AYesu evisi hən ahai susur tosəŋavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboŋ ahai susur tosəŋavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

* **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. † **16:5:** Nəmantuhmar savi natətai be evi ulumian

nədəm han tonor hən nəlahan, be səlah sal. * **16:7:** Mak 14.28

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut p̄isi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail p̄isi.‡
¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlomi, aGot dereh tisab̄ səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəm̄at gail, təgau hən navəlalito; ləb̄emun nabehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerin̄ navəlalito len alat lotoməsah, ale limaur.”

AYesu evi məhat vi lan nəmav
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)

¹⁹ Nəboŋ Nasub̄ aYesu tokəmaienan mai galit tonon̄, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot.
²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut p̄isi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

‡ **16:15:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, savi nəboŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboŋ tile am.

Luk

Na-**kel-ur**-an tovoi a**Luk** to^{tosi}

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai naʔusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ toʔusan, ehusuri len nəboŋ toʔubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ʔais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eʔusʔus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəloŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit ʔisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən bidōŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan ʔisi, savi naJu gail ʔai.

ALuk itos husur aYesu surŋan aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaʔut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas na-pul-hən-natite-an mai eʔusan husur natohan pipihabəlan aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəbol husur alaruevis artosor mai aYesu len naʔisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəbol enan ipat len nalobulat egai ʔai, səpat len na-**kel-ur**-an siMattiu, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5–2.52)

3) Napisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptisan siYesu mai nəboŋ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21–4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14–9.50)

- 6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51–19.27)
 7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28–23.56)
 8) AYesu imaūr tətəs (24.1-12)
 9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəməv (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isoḅur tokel ur natit gail tosarpoh len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit p̄isi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit p̄isi len natubatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuḅ Teofilus, ⁴ hən gəbeləboi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoḅusani hən gaiug. Nəḅol egai imagegai:

Aḅel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəḅoḅ aHerot tovi kiḅ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsan aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsan aApijah,* aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsan aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoi, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit p̄isi tokele. ⁷ Be anatularu eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸ Boḅ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ḅepəḅas nəhai p̄əhas len naim siNasuḅ aGot.* Boḅ sua aSekariah eḅis lan, ¹⁰ len nəḅoḅ enan nabiltiḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹ Ale aḅel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu.* ¹² Nəḅoḅ aSekariah toris aḅel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris aḅel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloḅ hən na-sor-tuḅ-an sam̄. Ale asoam̄ aElisapet dereh tipas anatun̄ ulun̄an. Geriḅ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaḅur habat mai nəloḅ tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaḅur hən nəḅoḅ ḅevisi, ¹⁵ bathut tiyalal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaḅ, ale tepul hən aNunun aGot nəḅoḅ topat sal len nabəhaḅun anan.* ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatun seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito.* ¹⁷ Len nanunun mai nədaḅan siElijah, dereh teil a m̄o hən Nasuḅ hən ḅipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən

* **1:5:** 1Chr 24.10 * **1:9:** Exo 30.7-8 * **1:11:** Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * **1:15:**

Num 6.3 * **1:16:** Mal 2.6

naḡisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləb̃eutaut vir Nasuḡ.*”

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aḡel ke, “Neləboi mab hən natgalegai? Husur novi haḡut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aḡel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel* notoil len nəhon aGot tosəvat ginau m̃os nəḡisor mai gaiug, hən nəḡikel ur nakel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḡut, gedədas gəḡisor van vəbar nəboḡ natgalegai ḡevisi. Natit ḡisi dereh tevisi suḡḡan notokele.”

²¹ Len nəboḡ enan naluḡoh lutoh vir aSekariah, ale luḡaḡ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəboḡ tovivile, saləboi ḡisor mai galito, ale loləboii ke, eris na-kəta-risi-an sua togəḡ len nəmav len naim siGot, husur eḡutḡut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəboḡ hən nauman sinahəmar san gail tonor, eriḡ naut aJerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəboḡ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḡ aGot togole m̃os ginau nəboḡ tohəhaḡur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaḡ ḡuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aḡel sua isor husur nəpasian siYesu

²⁶ Ale len nahəbati toməlvtes siElisapet, aGot esəvat aḡel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən ḡisor mai naven-sus sua, nahəsən aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsən aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Aḡel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḡ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhath hən nasoruan en san, inau soḡuer hən namilen nasoruan aḡel tokele. ³⁰ Beti aḡel ikel mai ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhaḡur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anatum̃ ulum̃an sua, geriḡ nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalyal balai, lekisi hən anatum aGot a məhat buni, ale Nasuḡ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kiḡ. ³³ Nəpasusan siJakop dereh lith pipihəbəlan vi sutuai; nanoḡan han eḡuer.*”

³⁴ Ris aMeri tokel mai aḡel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aḡel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəḡ len gaiug, nədaḡan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəḡol. Husur enan ategai gəḡipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatun aGot. ³⁶ Geris amaheam̃ aElisapet. Alitenan am etian,

* **1:17:** Mal 4.5-6 * **1:19:** Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26 * **1:33:** 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14

ikad anatum ulumān naut kēmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ģigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasuġ. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aņel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, injad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobaņ vėhuh. ⁴⁰ Nəboņ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboņ aElisapet tosəsəloņ hən na-ke-ivoi-an san, anatum ekurkur len nabəhaṽun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhaṽut, igol navoian am van hən anatum ģəġipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboņ notosəsəloņ hən nadolomġ, anatum ekurkur hən nahəhaṽuran san len nabəhaṽugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəłomi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsan aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:
 “Nəlogw eputsan Nasuġ,
⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
 gai tolav kuv ginau dan nəsaan.
⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kēmas,
 ale vi sutuai naur ģisi
 lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.
⁴⁹ AGot todaņ buni igol
 natgalevis tovoi buni hən ginau,
 gai səboņ, nahəsan esəhor nəhes ģisi.
⁵⁰ Ilolosa hən naur ģisi ta sutuai vi sutuai
 lotomətahw len nəyalyalan san.
⁵¹ Eṽusan nədaņan san hən navəlan tia,
 ehut alat lotoviv, lumapipiriah,
 alatenan lotopatpat galit məhat len nəlolito.
⁵² Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
 ale eputsan alat lotovi ut kēmas.*
⁵³ Evəņan alat lotomalkəkət, luhanukub,
 avil esəvat alat lotokad natit ģisi, luvan səselav.
⁵⁴ Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
 inau gati hən ģigol nalolosaan mai navoian hən galito,
⁵⁵ hum tokel gati mai atəmadat gail,
 mai aApraham mai nəpasusan san van van vi sutuai.”*

* **1:37:** Gen 18.14 * **1:52:** Job 5.11, 12.19 * **1:55:** Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10

⁵⁶ AMeri itoh mai aElisapet pəpadaŋ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

⁵⁷ Len nəboŋ aElisapet topas naulunġan san, ⁵⁸ amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ həni, losəsəloŋ həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhaʿur maii. ⁵⁹ Len nəmariboŋ toməlevtor logəm hən ləḅetiv dalus anatun ale luke lerin nahəsan atəman aSekariah lan.* ⁶⁰ Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsan māu aJon!”

⁶¹ Ris lotokel maii ke, “Amaheamġ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

⁶² Ale lusor len navəlalit mai aSekariah hən ləḅisaḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. ⁶³ ASekariah isor len navəlan, eus natit hən bitos lan ale itosi ke, “Nahəsan aJon.” Galit pisi luḷaŋ lan. ⁶⁴ Vəha-sua ŋai eləboi ḅisor tətəs, ale etuḅat hən ḅisal suh aGot. ⁶⁵ Alat lototoh pəpadaŋ həni, lumaŋmaŋ, lomətahw, mai alat aJutea, naut enan tobaŋ vėhuh, luhol husur natgalegai. ⁶⁶ Nəvanuan gail pisi lunau masuʿ hən nəsa lotosəsəloŋ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

⁶⁷ Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

⁶⁸ “Noputsan nahəsan Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

⁶⁹ ale esəvat avan sua todaŋ len nəpasusan sivanuan nauman san, aTevit,

atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

⁷⁰ AGot ekəmaienan

len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

⁷¹ ke atenan ḅilav kuv gidato dan aenemi sidat gail,

dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

⁷² Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai

ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

⁷³ na-kel-gati-an tota gati len nahəsan mai aAraham atəmadat ta sutuai:*

⁷⁴ hən ḅilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail

hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

⁷⁵ ale datḅinor len nəhon

mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

⁷⁶ Gaiug māu anatugw,

dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;

husur dereh gaiug geil a mō hən Nasuḅ

* 1:59: Gen 17.11-12; Lev 12.3 * 1:73: Gen 22.16-18

hən gəbeutaut hən naṣisal san gail,*
 77 hən gəbilav mai nəvanuan san gail
 naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan
 len narubatian dan nəsaan salito.
 78 Nalolosaan mai navoian siGot sidato
 dereh tesun gidato
 suṃan nəyal tovisi len nəmav,
 79 temias alat lototoh len nəmargobut,
 lotomətahw len nəmatan,
 hən bəsəhar gidato len naṣisal totəmat.”*
 80 Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idan len nanunun. Itoh
 len naut masmas tobəbesw vəbar nəboṅ togəm visi len alat a
 Israel. †

2

AMeri ipas aYesu (Mat 1.18-25)

¹ Len nəboṅ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad
 naṣuruṅan hən nəvanuan ṣisi lototoh len navəlan alat a Rom.
² Naṣuruṅan enan evi nametəkav nəboṅ aKwirinius tovi
 gavna len naprovens Siria. ³ Ale galit ṣisi lovi lan naut salit
 matmat hən ləbitos gat nahəsalito.
⁴ Na aJosef am eriṅ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem
 a Jutea lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len
 nəpasusan siTevit. ⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah,
 arovi Petlehem hən arbitos gat nahəsalaru be aMeri pəpadaṅ
 hən bīpasus. ⁶ Nəboṅ artotoh len naut a Petlehem, aMeri
 ipasus. ⁷ Ipas ahai a mō san tovi uluṃan. Eruṅ gole hən
 nahudhukaliko gail. Eriṅ ipat len naut nəhanan sinarivatəvat
 gail husur nahotel epul varirihit ṣisi.*

Aṅel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail,
 lotokətkəta təban navəshəsipsip pəpadaṅ hən naut a Petlehem.
⁹ Nəboṅ lototoh magenan, aṅel siNasuḅ evisi hən galito mai
 namənas siNasuḅ emias galito ale lomətahw, lomīnṃinikot.
¹⁰ Ris aṅel tokel mai galito ke, “Samtemətahw, husur nukad
 na-kel-uri-an tovoi bīgol nəvanuan ṣisi ləbikemkem ma-
 suḅ. ¹¹ Bathut daməṅai len nabiltivile siTevit lupas natətai
 sua bīlav kuv nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasuḅ, aGot
 totabtabuh lan. ¹² Egai natit mətberis ləboii lan, ke: dereh

* **1:76:** Mal 3.1 * **1:79:** Isa 9.2 † **1:80:** Len nasoruan ta Kris hum ma tovi
 len nanunun o hum ma tovi len aNunun aGot. * **2:7:** Nəvanuan galevis lotokad
 namitisau len nasoruan siGot lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud
 siJosef. Ale naim enan ikad narum alat len nəyaran lotoləboi ləbīpat lan, be narum
 epul tia.

mitisaḅ natətai lotorunḡ gole hən nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ḡai ikad nabiltiluḡoh hən aḡel hən nəmav lototah mai, lotoputsan aGot ke,

¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni,
mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan ḡisi,
navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

¹⁵ Nəboḡ aḡel gail lotoriḡ galito hən ləḅetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke dat-
evi Petlehem hən datḅeris nategai tovisi, Nasuḅ tokele mai
gidato.”

¹⁶ Na lusaḡsaḡut van, lusaḅ aMeri mai aJosef, mai amas
topat len naut nəhanan sinarivatəvat. ¹⁷ Nəboḡ lotorisi tononḡ,
lukel ur nəsa aḡel tokel husur natətai enan. ¹⁸ Ale nəvanuan
ḡisi lotosəsəlonḡ həni, luḡaḡḡaḡ len nəsa nəvanuan nasipsip
lotokele. ¹⁹ Be aMeri inau gat natgalen ḡisi, len nəlon inaunau
namilen. ²⁰ Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh
nəyalyalan siGot, loputsani husur natit ḡisi lotosəsəlonḡ həni
mai lotorisi. Esuman ḡai aḡel tokel mai galito.

*Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai
aAnna arorisi*

²¹ Nəboḡ nəmariboḡ toməlevtor simas tononḡ, lotiv dalusi,*
ale loriḡ nəhes Yesu lan. Nəhes enan aḡel ikel uri nəboḡ aMeri
satian sal.

²² Ta sutuai aMoses itos nalo husur latḡəhaḡut lotopasus
ke limastoh vir nəmariboḡ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len
nəhon aGot. Imaienan, nəboḡ nəmariboḡ hən aMeri ḅegəm
veveu buni tononḡ, arupat aYesu vi Jerusalem hən arḅəḅusani
ke tovi siNasuḅ husur nalo siNasuḅ aGot aMoses totoḡi.*
²³ (Imaiegai, len nalo siNasuḅ aGot ike, “Hai a mō gail ḡisi
lotovi ulumən, levi siNasuḅ aGot. AGot itabtabuh len galito
hən ləḅevi esan.”)* ²⁴ Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutu-
mavan hum nalo siNasuḅ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin
eru.”†

²⁵ Len naut a Jerusalem ikad ahaḡut sua nahəsən aSimeon.
Atenan inor mai ehusr kitin hən naḡisal siGot. Itoh vir
avan sua ḅevi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai.
²⁶ ANunun eḅusani ke gai asike imat vəbar ḅeris aKristo
siNasuḅ, aGot totabtabuh lan. ²⁷ ANunun esəhar aSimeon
vəbis len naim siGot. Nəboḡ anan aYesu mai atəman artopati

* 2:21: Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31 * 2:22: Lev 12.2-8 * 2:23: Exo
13.2, 12, 15 † 2:24: Lev 12.8. Nətav ehum navimal topəhapəhw mai napijin ehum
nəhoib.

vi lohoim hən arbigol nəsa nalo siMoses tokele, ²⁸ aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

²⁹ “Masta, ginau notovi slev sam̄,
gagai nəlogw ikad natəmat, riŋ ginau nimat
hum nasoruan sam̄ tokele,

³⁰ husur namətagw eris ategai bilav kuv nəvanuan sam̄ gail vi lan nəmauran.

³¹ Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

³² Gai evi namial bəmias naḡisal sam̄ gail m̄os alat ləsavi Ju, gai am dereh teputsan nahəsən nəvanuan sam̄ gail, aIsrael.”*

³³ Nəboŋ anan mai atəman artosəsəloŋ hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḡaŋ. ³⁴ Beti aSimeon eus aGot hən bigol bivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoḡur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsən tisoḡur am. Gai dereh tehum natsua nəvanuan tosoḡur ləb̄isor tasi balai, ³⁵ ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoḡur. Meri, gaiug am, dereh geləŋon tisa sum̄an nabu tokan tosar nəloḡm̄.”

³⁶ Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsən aAnna, anatvavin aFanuel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ŋai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. ³⁷ Evi batunau vəbar nədaḡm̄ han tovi 84. Gai sariŋ naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi. Len nalotuan san, səhan, isor tuḡ ŋai. ³⁸ Len namityal enan ŋai egəm pəpadaŋ ale ike sipa vi təban Nasuḡ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot bilav kuv a Jerusalem‡ hən bikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboŋ aJosef mai aMeri artogol natit p̄isi nalo siNasuḡ aGot tokele tonon, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idaŋ. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai naḡide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

aYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail p̄isi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. § ⁴² Nəboŋ nədaḡm̄ hiYesu tosəŋavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru sum̄an naḡide hən nabiltihanan. ⁴³ Nəboŋ nəhanan tonon, lotuḡat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta doŋi len amahealar gail mai nabubur salit gail soḡuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam

* **2:32:** Isa 42.6, 49.6, 52.10 † **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel p̄isi. § **2:41:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seJu gail husur lohəhaḡur hən nəboŋ aGot togol ahai a m̄o gail p̄isi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12.

vəbar naut a Jerusalem hən arḅekəta doṅji. ⁴⁶ Husur nəmariboṅ totor arusabi len naholəvat todar vis naim siGot. Ebətah mai ahai pusan gail, esəsəloṅ hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷ Galit p̄isi lotosəsəloṅ hən aYesu, luṅaṅ len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸ Nəboṅ artorisi, aruṅaṅ ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmaṅ mai ginau namroləṅon isa nəboṅ namrtokəta doṅ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoṅ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ṅa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai naṅvide tovoṅ siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhaṅur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an sifon

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Len nasihau tosəṅavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboṅ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboṅ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aṅan, nahəsən aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisantias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboṅ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatun aSekariah len naut masmas toḅəḅesw. ³ ṅa aJon iyar vi lan naut p̄isi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidamṅ həni ke tibaptais hən galito hən naruḅatian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totesi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəḅesw,

‘Məteutaut hən naṅisal m̄os Nasuḅ,

gol naṅisal san gail linor,

⁵ dereh nabur madiṅdiṅ gail p̄isi tepul,

naṅehuh gail p̄isi tipapav,

naṅisal tohab taṅor tegəm tinor

mai naṅisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail p̄isi leris ləboi naṅisal

hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

* 2:52: 1Sam 2.26; Pro 3.4 * 3:6: Isa 40.3-5

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluṽoh lotogəm hən ḃibaptais hən galito ke, “Anatun nēmat gail!”^{*} Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mətḃigam dan nabiltitol paṅpaṅ ḃegəmai?⁸ Len nēmauran samito, mitiṽan hən naṽite tinor hən nēpairan samito dan nēsaan. Ale samtetuḃat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aApraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi ḃilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siApraham!^{*} ⁹ AGot esumān naulumān toutaut tia hən ḃitai nəkaduhai gail hən nakuvkuv; nəhai ḃisi ləsəṽan hən naṽit tovoi, gai dereh titai, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluṽoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləḃibaptais. Ale lousi ke, “Hai ḃusan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtital hən nəvanuan gail hən ləḃilav nəvat mai gamito, samtelibliboṅ husur galito len nakotan. Mətehəhaṽur hən naḃurḃuran samit ḃai.”

¹⁵ Len nəboṅ enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma ḃevi aKristo, aGot totabtabuh lan a?”¹⁶ Ale aJon isor var galit ḃisi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ḃai. Avil avan sua todaṅ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ḃai, nəsanor kasi hən nəḃisah ruḃat nəhau hən naributbut san.[†] Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab.¹⁷ Gai esumān naulumān topat nəhai rivrivhai tia hən ḃepəpehun namisurhuwit dan nəbavhut tomasmas. Dereh tiḃon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəṅas nasugut nawit tosa len nəhab todədas ḃimat.”[‡] ¹⁸ Na len naṽide tosoḃur aJon isor idaṅ mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəboṅ aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aṽan, ale nəboṅ aJon tosor tasi am husur natesasa ḃisi togole tia, ²⁰ imagenan

^{*} **3:7:** Len naut egai nasuruan ta Kris ike nəvaipa tovi nēmat tosa. Len nənauan seju gail, nēmat isa masuṽ hum natəmat toil a mo həni. ^{*} **3:8:** Jon 8.33, 37, 39

[†] **3:16:** Evi slev gail lotosah ruḃat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. [‡] **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpehun navoian dan nəsaan, ale epəṅas nəsaan len nəhab.

aHerot igol isa masuŵ səhor ta m̄o: ekəkol gat aJon len naim bəbaŋis.

AJon ibaptais hən aYesu
(*Mat 3.13-17; Mak 1.9-11*)

²¹ Loriŋ aJon len naim bəbaŋis a tahw, be nəboŋ nəvanuan gail p̄isi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəboŋ aYesu tosor mai aGot, nəmav esəŋav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben sum̄an nətavŶ, itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anaturgw ulum̄an sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaŵur masuŵ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu
(*Mat 1.1-17*)

²³ Nəboŋ aYesu totuŋat hən nauman san, nədaŋ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatun aJosef, siHeli, ²⁴ siMattat, siLevi, siMelki, siJannai, siJosef, ²⁵ siMattatias, siAmos, siNahum, siEsi, siNakkai, ²⁶ siMaat, siMattatias, siSemein, siJosek, siJota, ²⁷ siJoanan, siResa siSeruppapel, siSealtiel, siNeri, ²⁸ siMelki, siAtti, siKosam, siElmatam, siEr, ²⁹ siJosua, siElieser, siJorim, siMattat, siLevi, ³⁰ seSimeon, seJutah, siJosef, siJonam, siEliakim, ³¹ siMelea, siMenna, siMattata, siNatan, siTevit, ³² siJesse, siOpet, siPoas, siSalmon**, siNahson, ³³ siAmminatap, siAtmin, siArni††, siHesron, siPeres, seJutah, ³⁴ siJakop, seIsak, siAraham, siTerah,

Ŷ 3:22: Nətav ehum navimal topəhapəhw. Nalobulat galevis ta sutuai lokisi hən aSala. ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai.

* 3:22: Psa 2.7; Isa 42.1 ** 3:32: †† 3:33: Nalobulat galevis ta sutuai

siNahor,³⁵ siSeruk,
 siReu, siPelek,
 siEper, siSelah,
³⁶ siKainan, siArfaksat,
 siSem, siNoah,
 siLamek,³⁷ siMetuselah,
 siEnok, siJaret,
 siMahalaleel, siKenan,
³⁸ siEnos, siSet,
 siAtam, siGot.

4

Natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan
 (Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas toḃəḃesw.
² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigoł nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati. ³ Nə natəmat isor maii ke, “Gəḃevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḃimaaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eḃusan nəkantri pisi len navile a pan hən aYesu len namityal toḃidol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan pisi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəḃilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəḃetənedur, lotu hən ginau, natit pisi dereh tevi esam̄.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasuḃ aGot sam̄ māu, gigol nalotuan van hən gai səḃon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəḃevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləḃekətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ”* ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navələlito hən asike nariem̄ ḃesəhot nəvat!’ ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasuḃ aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soḃuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

AYesu etubat hən nauman san
 (Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)

* 4:4: Deu 8.3 * 4:8: Deu 6.13 * 4:10: Psa 91.11 * 4:11: Psa 91.12

* 4:12: Deu 6.16

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaŋan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut p̄isi todar vis naut enan. ¹⁵ Eḡusan len naut nəbonḡonan seJu gail, ale galit p̄isi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSappat eḡis len naim nəbonḡonan hum nəvide san akis. Ale eil hən ḡevurunḡ natosian siGot. ¹⁷ Lulav nalobulat tobul maii, nalobulat ahai kelkel ur, aIsaiah totoŋi. Ale evuhe, isaḡ naut aIsaiah totoŋi ke:

¹⁸ “ANunun aGot eḡis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən ḡitabtabuh len ginau,

hən nəḡikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsal* gail.

Gatosəvat ginau hən nəḡikel ur navivilean van hən alat lotobəḡanḡis,

nakətaan van hən ametḡesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəḡikel ur nasiḡau

Nasub aGot ḡigol ḡivoi masuḡ van hən nəvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəboḡ aYesu toḡurunḡi tononḡ, ebul gat nalobulat, ilav təlmam həni mai avanuan na-vi-tarḡəte-an, ale ebətah. Nəmet p̄isi len naim nəbonḡonan lokəta mətaltal həni, ²¹ ale etuḡat sor mai galit ke, “Daməḡai len na-səsəlonḡ-həni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit p̄isi lusor ivoi husuri. Luḡanḡ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ateḡai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereḡ gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaur! Gole len naut matmat samḡ hun namtosəsolonḡ hən gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideḡ lotohəḡaḡur həni len naut a im san, lomətahuni. ²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboḡ siEliḡah naut a Israel ikad nəbatunau pəḡaḡut isoḡur. Len naut enan ipar us len nasiḡau totor mai nahəḡati toməlevtes. Len naut p̄isi nəhanian eḡuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat aEliḡah van hən nəbatunau ideḡ ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sual a Sarefat pəpadanḡ hən naut a Siton.* ²⁷ Ale Len nəboḡ siEliḡah tovi hai kelkel

* **4:18:** Naməsal evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhanian, səkad naim. * **4:19:** Isa 61.1-2 * **4:25:** 1Ki 17.1 * **4:26:** 1Ki 17.8-16

ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusobur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ηai imaur.”*

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim nəbonbonan lotosəsəlon hən tokəmaienan, nəlolit p̄isi ipaŋpaŋ masuŵ. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuŋon hən naŵehuh, naut enan topat lan, hən ləb̄ibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluŵoh, iyar vi tut.

*AYesu ehut nanunun tosa
(Mak 1.21-28)*

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eŵusan nəvanuan gail. ³² Luŋaŋ len naŋusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hən namitisau mai na-il-a-mō-an. ³³ Len naim nəbonbonan ikad naulum̄an, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hən gəb̄igol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm m̄osi!”

³⁵ AYesu isor idaŋ maii ke, “Gemədau! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad nasənahān.

³⁶ Nəvanuan p̄isi lomətahw, luŋaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanan saganan? Len na-il-a-mō-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut p̄isi todar visi naut enan.

*AYesu igol nəvanuan isoŋbur nibelit ivonəvoŋ
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)*

³⁸ AYesu eriŋ naim nəbonbonan, evi lan naim sivan sua nahəsān aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon isa masuŵ hən topud hən naməsahan, ale lous aYesu hən b̄igol b̄imaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaŋ van hən naməsahan. Vəha-sua ηai naməsahan inoŋ dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboŋ namityal tomasur,† nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah p̄isi hən naməsahan tiltile van hən aYesu. Eriŋ navəlan gəlar len galit v̄isusua, ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isoŋbur lumakuv. Nəboŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəboŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut tobəb̄esw. Naluŵoh ludoŋi, doŋi van ale nəboŋ lotosabi, loil kəkol həni hən asike b̄eriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi

* 4:27: 2Ki 5.1-14 † 4:40: NəSappat seJu gail inoŋ nəboŋ namityal tomasur.

lan nabiltivile tile gail am hən năbikel ur natohan pipihabəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau mōsi.”

⁴⁴ Beti len naim nabonbonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etubat tabtabuh len ahai pispisul gail

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kennesaret. Naluŋoh loririhit garu lan hən lăbesəsəloŋ hən nasoruan siGot. ² Ale aYesu eris nabot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkəkəs nalevlev salito. ³ Isah len nabot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len nabot, eŋusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəboŋ tosor tonoŋ, ikel mai aSimon ke, “Rusan nabot vi lan naut tosareh am, ale bar hən nalevlev hən mətġisah hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisihisi sobuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəboŋ lotobar həni, lusab naieh isoŋur lan, gol ke nalevlev etubat hən ħemətar.* ⁷ Imagenan lobilival van hən alat lotosuh len nabot togon hən lăbegəm susupah həni mai galito. Logəm, usan nabot gəlar pisi aropul vətah bəhbəhw! ⁸ Nəboŋ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuġ, husur novi vanuan tosa masuġ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəhoŋut hən naieh tosoŋur lotosah həni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlar artobon mai aSimon len nauman, gəlar tu arosəhoŋut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətahw; asike gosəsahieh am, daməŋai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv nabot eru enan salito vahut, ale loriŋ natit pisi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəboŋ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəboŋ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eŋiri ke, “Nasuġ, gəbeləŋoni, goləboi gəġigol nəġimaur, nəġiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dani.

* 5:6: Jon 21.3-6

¹⁴ Beti aYesu ikele hēni ke, “Sagikel nēsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geŵusan gaiug hēn ahai tutumav. Ale geviol hēn naviolan mōs natūtumavan hum aMoses tokele tia hēn naveveuan sam̄ hēn gōbeŵusan galit ke gumaŵur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ŋa nēvanuan isoḅur logēm hēn lēbesēsəlōŋ hēni ale hēn gai ḅigol galit lēḅimaŵur dan namēsahan salito. ¹⁶ Avil aYesu eriŋ galit akis, evi lan naut tobḅesw sēḅon ale isor mai aTēman.

*AYesu igol avan sua todēdas berusan gai, imaur
(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)*

¹⁷ Len nēboŋ sua aYesu eḅusḅusan, ale naFarisi gail mai ahai ḅusan gail hēn nalo lobētah ei. Logēm len navile ḅisi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nēdaŋan siNasub eḅis len aYesu hēn ḅilav kuv namēsahan. ¹⁸ Len nēboŋ enan laluman galevis lupat avan sua len nēbateh, salēboi berusan gai. Luke lipati vi lohoim hēn lēberinḅi bathurien aYesu, ¹⁹ avil lohisi sōḅuer, naim epul hēn nēvanuan varirihit. Beti lopēlau vi mēhat len navurun topapav, ludakuvi, gol naḅur lan, ale lorinḅ tur hēn gai mai nēbateh san vi pan. Lorinḅ rivuh len naluḅoh, a mō hēn aYesu. ²⁰ Nēboŋ aYesu toris lēboi nadēlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nēsaan sam̄ gail lumarubāt.”

²¹ NaFarisi gail mai ahai ḅusan gail hēn nalo, nēnauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase elēboi berubāt nēsaan? AGot sēḅon ŋai!” ²² Be aYesu elēboi nēnauan salito ale ike, “Nēnauan len nēlomito satimaienan. ²³ Nēḅike, ‘Norubāt nēsaan sam̄ gail,’ o ‘Gile mēhat, giyar,’ nēsa emēdmēdau am?”* ²⁴ Imagenan neŵusan gamito ke aNatun Nēvanuan ikad nēdaŋan hēn berubāt nēsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan salēboi berusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile mēhat, pat nēbateh sam̄ ale vahim!”

²⁵ Vēha-sua ŋai ile mēhat len nēholito, ipat nēsa topat lan, isal suh nēyalyalan siGot, ivahim. ²⁶ Galit ḅisi lumanḅmaŋ vēsa ale lusal suh nēyalyalan siGot. Lumanḅmaŋ masuḅ, lomētahw ale luke, “Damēŋai nēsa dattorisi etile buni.”

*AYesu itabtabuh len aLevi
(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)*

²⁷ Natgalenan tonōŋ, husur nēboŋ enan, aYesu evivile ale eris nēvanuan nētaks sua, nahēsan aLevi, tobētah len nēpasvalēval hēn nētaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

* **5:14:** Lev 14.1-32 * **5:23:** Nēboŋ aYesu tokēmaiēnan, nēvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edēdas ḅigol eru en ḅisi, ale nēḅike, ‘Norubāt nēsaan sam̄ gail,’ mētālēboi ke lumarubāt o lēsamarubāt. Be nēḅike, ‘Gile mēhat, giyar!’ mētolēboi mētberisi ke imaur. * **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14

²⁸ Ale erinj natit gail p̄isi ipat, ile mēhat, ehusuri.

²⁹ Beti aLevi eutaut hən nabiltihanān m̄os aYesu len naim san, ale ikad nabiltiṽoh hən alat lotoum sur̄mān aLevi mai galevis am luhan mai galito. ³⁰ Be naFarisi gail mai ahai p̄usan salit gail hən nalo, lukel mēt̄mētān hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe mēt̄tohan, mēt̄tomun mai nēvanuan nētaks gail mai alat nēsaan am?”*

³¹ AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nēvanuan nareran, be alat lotomēsah ŋai. ³² Ginau nēsagēm hən nēbikel alat lotonor hən lēb̄ipair dan nēsaan salito be nogēm hən nēb̄ikele mai alat nēsaan.”

Nausian husur nav̄ide silat lēsəhan
(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

³³ Beti lukel maii ke, “Ahai susur siJon gail, nēboŋ isoḅur lēsəhan hən lēb̄isor tuṽ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̄ gail imabe lotohan, lotomun?”

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nēboŋ avan sua tolah, godēdas gēbigol nēvanuan san gail lotoḅon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nēboŋ hən lēḅesəhar naulum̄an tolah dan nēvanuan san gail. Len nēboŋ enan asike luhan.”†

³⁶ Beti aYesu epusan, iḅol‡ ke, “Sēkad avan ideh totar naḅisihoh dan nahurabat veveu ale toside len nahurabat tomatu. Tagole, tamēdas nahurabat veveu ale naḅisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nēvanuan gail lēsābir nēwain lotomadhaum hēni len nahurhuwain tomatu.§ Nēvanuan tagole, ale nēwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapəlaus. Nēwain tariv dani ale nahurhuwain tēsa. ³⁸ Aoa, nēvanuan gail lēḅir nēwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil sēkad avan ideh tomun nēwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nēwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mēt̄umaianan, mēt̄omətahun natit toveveu.”

6

AYesu evi masta hən nēsəppat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)

¹ Len nēsəppat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nēmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotuḅat kin ḅur nēhavhuwit gail. Lusarsari len nav̄əlalito ale luhan namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mēt̄ugol nēsa nalo tokai tasi len nēsəppat?”

* **5:30:** Luk 15.1-2 † **5:35:** Len nēḅol p̄usan egai aYesu isor husur gai gabag tosur̄mān naulum̄an tolah. ‡ **5:36:** Len naut egai aYesu ikel naḅusanan egai hən ḅeṽusan galito ke naḅisal san iveveu, sanor hən naḅisal tomatu lotohushusuri.

§ **5:37:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nēwain veveu ḅurhulon. * **6:1:** Deu 23.25

³ AYesu isor var galit ke, “Mætsaʋurun ʎəboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a? ⁴ Ebiŋ len naim nətaʎolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalumān san.* Be nalo ike ahai tutumav səbolit ŋai loləboi ləbihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSappat. NəSappat ipat len navəlan.”

AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur

(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)

⁶ Len nəSappat sua tile am, aYesu evi lan naim naʎonʎonan, eʎusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai ʎusan gail hən nalo ludas ʎisal hən ləbisab nəsabən ideh len aYesu hən ləbikot həni. Na lokəta bunusi ke ʎigol atenan ʎimaur len nəSappat salito. ⁸ Be aYesu eləboi nəsa lotonau, ale ikel mai naulumān tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ʎisi.” Imaienan naulumān ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSappat: datʎigol navoian o nəsaan, datʎetəgau gat nəmauran o datʎigol ʎimasig?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navəlañ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətəs.

¹¹ Avil galito, lopul hən nəlol paŋpaŋ vəsə, ale lotuʎat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləbigole van hən aYesu.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul san gail lotovi 12

(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len naʋehuh hən ʎisor tuʋ, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʋan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot ʎeriŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

AYesu eʎusan, igol nəvanuan gail lumaur

(Mat 4.23-25)

¹⁷ AYesu eput vi pan mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluʋoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoʎur lotogəm aJerusalem mai naut tosoʎur aJutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləbesəsəlon həni, ale hən gai ʎigol naməsahan salit ʎinoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit ʎisi

* 6:4: 1Sam 21.1-6 * 6:4: Lev 24.9 * 6:15: NaSelot evi nəvanuan len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbiʎal mai galito.

lugol risi ke libari bathut nēdanjan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttoṃidol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur natohan pipihabəlan aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkəkat gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†

Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mēdas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, mətēməlməlah len nahəhaṽuran husur nakonṽurṽuran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losuṃan atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttoṃkad natit tosoḅur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa məttoṃkade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit məttoṃkad nəhanian tosoḅur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh mitimalkəkəkat.

Gamit məttoṃman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətḅeum ṃos nəvanuan ṽisi ləḅisal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

Geləmas bun aenemi samṃ gail
(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu eṽusan am ike, “Samtimaienan. Nukel mai gamit məttoṃsəṣəloŋ hən ginau ke: Mətələmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən ḅigol navoian van hən alat lotosor mēdas gamito, sor tuṽ ṃos alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh ḅiṽos nətarhoṃ, gipair hən nətarhoṃ togon van həni. Avan ideh ḅilav nahurabat naut susus samṃ, gidamṃ həni ke tilav nəhai susun samṃ am. ³⁰ Geviol mai galit ṽisi ləḅeus gaiug hən natideh,

† **6:21:** Ta sutuai naJu gail luke malkəkəkat, be namilen evi malkəkəkat hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * **6:23:** 2Chr 36.16; Uman 7.52

ale avan ideh bilav natideh sam̄, sageusi ke tilav talmam h̄eni. ³¹ Nāvide m̄ttol̄oŋoni ke n̄evanuan gail ligole van h̄en gamito, mitigol nāvide enan van h̄en galito.

³² “M̄t̄bel̄emas bun ŋai alat lotol̄emas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat n̄esaan am lol̄emas bun alat lotol̄emas bun galito. ³³ M̄t̄bivoi ŋai h̄en alat lotovoi h̄en gamito, savi natideh. Bathut alat n̄esaan am lugol tomagenan. ³⁴ M̄t̄bidam̄ h̄en n̄evat ŋai mai alat m̄ttonau ke l̄ebisar gele, savi natideh. Alat n̄esaan am ludam̄ h̄en n̄evat mai galit gabag, h̄en l̄ebisar gel nekabut p̄isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit m̄tetile. M̄tel̄emas bun aenemi samit gail, mitivoi h̄en galito. Mitidam̄ h̄en n̄evat mai galito, be samtitoŋ vir n̄e-sar-gele-an. M̄t̄bimaienan, dereh aGot tilav nakonp̄urp̄uran totibau mai gamito ale m̄tegeŋ vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi h̄en alat l̄esasipa vi t̄oban mai n̄evanuan n̄esaan gail. ³⁶ N̄elomit timastan̄is n̄evanuan gail sur̄nan aT̄emamit len n̄emav n̄elon totan̄is galito.”

Gikel nakitinan husur n̄evanuan p̄isi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike n̄evanuan tile isa ale aGot asike ike m̄tusa. Samtisab̄ s̄hoti ke n̄evanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isab̄ s̄hoti ke gamit mitimaspanis. M̄eterub̄at n̄esaan n̄evanuan togole h̄en gamito, image-nan dereh aGot terub̄at n̄esaan samito. ³⁸ M̄teviol, image-nan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol h̄en tisob̄ur mai gamito, teirir h̄eni, tepul s̄es̄ohov variviriv. Bathut m̄t̄beviol habat o m̄t̄beviol k̄ekereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu ep̄usan am, ibol maiegai ke: “Ametbesw el̄boi bes̄ehar ametbesw togon a? Aoa, ḡelar p̄isi dereh aripal suluvi, ariteh len nabur. ⁴⁰ Ahai susur, satibau s̄ehor ahai p̄usan san, be avan ideh tol̄eboi s̄ehot p̄is nāp̄usanan sihai p̄usan san, dereh tesur̄nan gai.

⁴¹ “Husur n̄esa gotok̄eta kot nakumash̄ehai len nam̄etan āvam̄, be ḡes̄enau nabiltitarhai len nam̄etām̄? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumash̄ehai dan nam̄etām̄,’ n̄eboŋ gotokad n̄etarhai ḡesarisi len nam̄etām̄? Gaiug gotovi vanuan ḡeḡeras, gilav kuv n̄etarhai dan nam̄etām̄ bai. Ḡeb̄igole bin̄oŋ nak̄etaan sam̄ dereh timasil tinor h̄en ḡeb̄idakuv nakumash̄ehai dan nam̄etan āvam̄.

N̄ehai mai nāvite

(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “N̄ehai tovoi s̄evan h̄en nāvit tosa. N̄ehai tosa s̄evan h̄en nāvit tovoi. ⁴⁴ Goris l̄eboi n̄ehai ideh n̄eboŋ gotoris nāvite. N̄evanuan gail l̄esav̄erus nāvit tovoi hun nafik o nakrep len

nəhau tosa tokad nasunite.‡ ⁴⁵ Nəvanuan tovoi igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan tosa igol nəsaan len nəsaan topul len nəlon. Bathut, nəsa nəvanuan tokele, evivile len nəsa topul səsəhov len nəlon.

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətokis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətsagol nəsa no-tokele. Imabe? ⁴⁷ Nəvanuan p̄isi lotogəm hən ginau, lotosəsəlon hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriŋ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboŋ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iṽas naim be sakur həni husur eum həni idan̄ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəlon̄ hən nasoruan sagw ale sagole, esum̄an avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḅuer. Nəboŋ nawisel tolev, toṽas naim enan, vəha-sua ŋai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon̄, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḅeməsol. ³ Nasenturion esəsəlon̄ hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a m̄o hən naJu gail van həni hən ləḅeusi ke, tegəm hən ḅigol naslev san timaur. ⁴ Nəboŋ lotogəm hən aYesu, lon̄jiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḅigol nategai m̄osi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim naḅonḅonan sinamito.”

⁶ ŋa aYesu ivan mai galito. Nəboŋ pəpadaŋ hən ḅibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḅikel maii ke: “Nasub̄, ivoi ke sagegəm pəpadaŋ am, husur ginau nəsanor kasi hən gəḅḅis lohoim sagw. ⁷ Imaienan nunau ginau ke, nəsanor kasi hən nəḅebubur mai gaiug. Avil gəḅikele ke naslev sagw ḅimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihabəlan alat lotoil a m̄o hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nəḅikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḅikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḅikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəlon̄ həni, ipan̄ lan. Ipair van hən naluṽoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəsəsab̄ nadəlomian todaŋ maiegai len alat seIsrael.”

‡ 6:44: Nəhau enan ehun nabulgəgau.

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusabi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatan uluman sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltiluʋoh lutah maii. ¹² Nəboŋ aYesu toyar pəpadaŋ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat nauluman sua tomat vivile, tovi aʋisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltiluʋoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboŋ Nasub toris alitenan, nəlon itaŋisi ale ike, “Sagitaŋ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etubət sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit pisi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən bevi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut pisi a Jutea mai naut pisi todar visi.

AYesu mai aJon Baptais

(Mat 11.2-19)

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen pisi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasub hən arbeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arousi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’ ”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoʋur lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametbesw isoʋur. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametbesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarin ʋulʋulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi.* ²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etubət sor husur aJon mai naluʋoh ke, “Nəboŋ məttovi lan naut masmas toʋəbesw, mətuvan varis nəsa? Nəviliol nəlan toʋuvi tokurkur a?* Aoa! ²⁵ Beʋuer, mətuvan hən mətberis nəsa? Nauluman tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienən, lotokad nakontit pisi, galit losuh len

* 7:22: Isa 35.5-6, 61.1 * 7:24: Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair, togəgel hən nənauan akis.

nabiltiim sekiŋ gail! ²⁶ Bimaienan, mətuvan hən mətberis nəsə? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenan evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nesəvat ahai pispisal sagw a mō hən gaiug toutaut hən naṣisal sam̄ mōs gaiug.’*

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaṽut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoh pipihabəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isobur mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naṣisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalo, aJon səbaptais hən galito, lomətahun ṣis naṣisal siGot mai naləŋonian siGot mōs galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Noləboi nəbike lohūm nəsə? ³² Losumān alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoṽuv naḅuvimal mōs gamito be mətəsəsav; namtokəkai hən nəbe nəmatan be mətəsətaŋ!’ ³³ Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nokəmaienan husur nəboŋ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulumān tohan təməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat lotohusur naṣisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eṽusani ke naṣisal siGot ekitin.”

AYesu erubət nəsaan sepəhaṽut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsən aSimon, tous aYesu hən bihan maii, ale aYesu eḅis lohoim san, ipat tarhəgarin hən bihan. ³⁷ Nəboŋ napəhaṽut nəsaan sua len nabiltivile enan tosəsəloŋ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat naḅotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpadaŋ hən narien, itaŋ. Nəboŋ totaŋ, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̄ narien ale eḅir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natenan. Nəboŋ torisi inau len gai səḅon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naṽide san ke alitenan evi pəhaṽut nəsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəbikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai ṗusan, kele.”

⁴¹ AYesu iḅol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todaṽ hən mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50. ⁴² Gəlar ṗisi arsəkad nəvat hən

* 7:27: Mal 3.1 † 7:41: Natenarius evi nəvat naṗurṗuran hən nauman hən nəmariboŋ tosa.

arbisar gele, ŋa gai ikas kuv nekabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nekabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaʔut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notobis lohoim sam̄ gəsəlav nəwai hən nəbekəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun. ⁴⁵ Gəsasum̄ nətarihogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosum̄ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naʔide sidato, wake gai eβir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosəbur lumaruβat tia, imaienan gai eləmas masuʔ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruβat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ŋai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̄ gail lumaruβat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruβat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadələmian sam̄ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̄ gail. Givan, natəmat tipat len nəloim̄.”

8

Latpəhaʔut lototah mai aYesu

¹ Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 luth maii. ² Napəhaʔut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am luth maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a m̄o hən naim siHerot Antipas tovi kiŋ; aSussanna; mai isəbur am. Latpəhaʔut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̄os aYesu mai nəvanuan san gail.

AYesu ibol husur namisurhuwit (Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)

⁴ Nəboŋ naluʔoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luβonβon, ale ikel nəbol pusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ tobubulani maienan, galevis luteh len napisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan p̄isi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eβuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit.

⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nētan tokənoh. Lutov ale sədareh luṽan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədarinjan hən ḅesəsəlon, tesəsəlon m̄au!”

AYesu ikel nəḅol p̄usan m̄os nəsa?
(Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəḅol p̄usan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idam̄ hənī tia hən mətḅeləboi nəsa tosusuah husur natohan pipihabəlan aGot, avil nusor mai alatevis tile am hən nəḅol p̄usan hən ke, “ ‘naut kəmas ləḅekəta, kəta, ləsakəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləḅesəsəlon, səsəlon, ləsasəsəlon ləboi nəsa aGot togole.’* ”

AYesu isor vəsṽəsai nəḅol hən namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)

¹¹ “Namilen nəḅol p̄usan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len naḅisal losum̄an alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləḅikad nadəlomian, asike aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaŋ vat losum̄an alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboŋ lotosəsəlon hənī, be nəharhət salit gail ləsakir sədaŋ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboŋ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losum̄an alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləŋon-isa-an mai nahəhaṽuran, lorun gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito. ¹⁵ Avil namisurhuwit gail lototeh len nētan tokənoh, losum̄an alat lotokad nəlolit tonor mai tovōi buni. Nəboŋ lotosəsəlon hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-daŋ-ḅuri-an, luṽan hən naṽit nəmauran tovōi.

Namial tomial
(Mak 4.21-25)

¹⁶ “Avan ideh asike epigau namial hən ḅikabut gole len naḅiliwai o susuani pipimel. Aoa, eriŋi a məhat hən ḅemial len narum̄ hən alat lotovi lohoim ləḅerisi. ¹⁷ Imaienan, natit p̄isi tosusuah, dereh tevisi p̄arḅar, natit p̄isi tokəkōl, dereh aGot tesəŋav hənī, tevəhoti. ¹⁸ Imaienan, mətəsəsəlon vah-vahur nasoruan hən mətḅeləboi. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol hənī am maii, be avan ideh tomətahuhn ḅeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

* 8:10: Isa 6.9-10

Anan aYesu mai aʋan aYesu gail
(*Mat 12.46-50; Mak 3.31-35*)

¹⁹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləberisi, be lodədas ləbēgəm pəpadaŋ həni husur naluʋoh. ²⁰ Imaienan napisulan sua egəm həni ke, “Aʋam̄ gail mai anam̄ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəsəloŋ hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai aʋagw gail.”

AYesu igol nəlan todaŋ etəmat
(*Mat 8.23-27; Mak 4.35-41*)

²² Boŋ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Nə lusah len nabot, lugam van.

²³ Nəboŋ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan eʋu idan len nəwai, nabot epul, pəpadaŋ hən bəmun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovəŋon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idan van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi pan, nəwai etəmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadəlomian samit gai be?” Len namətahwan salito luŋan lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idan van hən nəlan mai nəwai be gəlaru arugol husur nəsa tokele.”

Naulum̄an tokad natəmat gail
(*Mat 8.28-34; Mak 5.1-20*)

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəboŋ aYesu tomariŋ vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəha-sobsoḅur tia nanunun nəmargobut itah gati, naut kəmas lotobariŋis gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut toḅəbesw. Nəboŋ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulum̄an. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəbēmədas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Noŋir gaiug, sagipansem ginau m̄ud!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Isor vari ke, “Luʋoh,” husur nanunun nəmargobut isobur loḅis lan. ³¹ Ale loŋirŋiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len naʋehuh ei. Ale nanunun tosa gail loŋiri ke tidam̄ hən galito ləbēbis len nabuai gail. Idam̄ həni. ³³ Nəboŋ lotomakuv dan naulum̄an, loḅis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar mariŋ len naʋehuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

* 8:31: KelV 9.1-5

³⁴ Nəboŋ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut p̄isi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboŋ lotobar aYesu, lusəb naulum̄an, nanunun nəmargobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənauan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, nəvide hən naulum̄an tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa p̄isi lous aYesu hən bivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Nə aYesu isah len nabot hən bəriŋ naut enan. ³⁸ Naulum̄an, nanunun nəmargobut gail lotomakuv dani, eŋiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəbikel nəsa aGot togole m̄os gaiug.” Nə atenan ivan, iyar tur len naut p̄isi len nabiltivile enan, ikel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi.

*Napəhaṽut toməsah mai natəbarehreh tomat
(Mat 9.18-26; Mak 5.21-43)*

⁴⁰ Nəboŋ aYesu totəlmam vi Kalili, naluṽoh lohəhaṽur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a m̄o hən naim nabonbonan, nahəsən aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eŋiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ŋai nədaṽ han tovi 12, be pəpadaŋ timat.

Nəboŋ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluṽoh lori-hiti. ⁴³ Galit sua, napəhaṽut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas biŋol biṽaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadaŋ a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ŋai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit p̄isi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluṽoh lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədaŋan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboŋ napəhaṽut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tətəs. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian sam̄ igol ke gumaur. Givan, nəloṽ tikad natəṽat.”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a m̄o hən naim nabonbonan, ike, “Anatvaviṽ imat ebun, sagemədas ahai p̄usan am.” ⁵⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riŋ nəloṽ len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədaṽ hən avan ideh bebis lohoim maii, be idaṽ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ŋai. ⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan p̄isi lutaŋ vasis həni. Ris aYesu toke, “Samtitaŋ,

* **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eṽur ahai rerer gail hən ləbiŋol biṽaur soḅuer. † **8:46:** Nədaŋan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədaŋan san ipat p̄itp̄itoṽ sal.

gai səmat, ipatmari ŋai.”⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia.⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!”⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani.⁵⁶ Anan mai atəman arumanmaŋ avil aYesu ikel idan mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

*AYesu esəvat ahai pispisul san gail
(Mat 10.5-15; Mak 6.7-13)*

¹ Nəboŋ aYesu tokis bonbon hən ahai pispisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-mo-an mai nədaŋan hən ləbehut natəmat pisi mai hən ləbīgol alat lotoməsah ləbimaaur.² Ale esəvat galito hən ləbīkel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləbīgol nəvanuan gail ləbimaaur.³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyan samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səseŋon, nəvat o nəhai susun gəgel.”⁴ Naim ideh mətbebis lan, toh ei vəbar nəboŋ mətberin navile enan.⁵ Nəvanuan gail ləbemətahun gamito, nəboŋ mətberin navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən bimasil ke aGot sahəhaʋur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tonon lovivile, luyar husur navile visusua. Len naut pisi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsah lumaur.

*AHerot saləboii ke aYesu ase
(Mat 14.1-12; Mak 6.14-29)*

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəlon hən natgalenan lotovisi. Edədarŋabu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan,⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəlon hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idon naŋisal hən bəbubur mai aYesu.

*AYesu evəŋan nauluman tovi 5,000
(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)*

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləbītoh ei səbolito,¹¹ avil nəboŋ naluʋoh lotosəsəlon ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaʋuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihabəlan aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadaŋ hən bimasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluʋoh vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbisəb nəhanian mai

naut nəpatan, husur naut egai eḅəbesw, ipat a tut.”¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbəta erim mai naieh eru ηai, Goləηon ke namtivan hən namtbəvur nəhanian mōs naluṽoh p̄isi a.”¹⁴ (Husur ke ikad naulum̄an tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke lebətah hən b̄ikad naulum̄an len natuhluṽoh v̄isusua ḅevi 50.”¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit p̄isi lobətah.¹⁶ AYesu ilav nabəta erim mai naieh eru, ekəta vi lan nəmav hən b̄ike sipa, ale eḅur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləḅepəpəhuni mai nəvanuan gail.¹⁷ Nəboη galit p̄isi lotohan vəhanukub tonon, ahai susur gail losəηon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

*APita ike aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)*

¹⁸ Len nəboη sua, nəboη aYesu mai ahai susur san gail lototoh səbolito, aYesu isor tuṽ. Nəboη tosor tuṽ tonon eus galit ke, “Naluṽoh gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

*AYesu epəhav utaut hən nəmatan san
(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)*

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele,²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləηon tisa vəsa, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, ab̄iltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo, limasmətəhuni, mai gai timasmat, ale len nəboη b̄itor dereh timakuv dan nəmatan.”

²³ Beti ikel mai galit p̄isi ke, “Avan ideh ḅeləηon ke ḅevi ahai susur sagw, satigol nəsa ḅeləηoni be len nəboη p̄isi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau.²⁴ Bathut avan ideh toke ḅetəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san ḅimasig mōs ginau, dereh aGot tigol timaur vi sutuai.²⁵ Avan ideh totəgau gat natit p̄isi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai eḅuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan?²⁶ Avan ideh ḅeməmau hən ginau mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau həni balai nəboη ḅegəm len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTəman mai

* 9:17: 2Ki 4.42-44 * 9:24: Len naut egai nəboη aYesu toke avan ideh toke ḅetəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke ḅetəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig.

aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vëbar læberis natohan pipihabëlan aGot.”

Namënas kitin siYesu
(*Mat 17.1-8; Mak 9.2-8*)

²⁸ Nëmariboŋ tomëlevtor husur aYesu tokëmaienan, esëhar aPita, aJon mai aJemes, ale lovi mëhat len nañehuh hën ðisor mai aGot. ²⁹ Nëboŋ tosorsor mai aGot, nëhon egëm tile mai nahurabat san egëm pëhapëhw buni hun nëkabil. ³⁰ Vëha-sua ŋai naulumñan eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namënas nëmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nësa aYesu ðigole ðisarpoŋ len naut a Jerusalem a tahw hën ðeriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nëboŋ lotolele, lokëta ris namënas san mai naulumñan eru artoil maii.* ³³ Nëboŋ artosudëlañ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hën dattotoŋ gegai. Namteum hën nëpasvalëval titor: tesua esañ, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita salëboi nësa tokele.)

³⁴ Nëboŋ tosor sal, nëmavukasw egëm kabut gol galito, ale nëboŋ lotobis len nëmavukasw, aPita galit lomëtahw. ³⁵ Nadoldol isor len nëmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mëtesësëloŋ husuri!”*

³⁶ Nëboŋ nadoldol tosor tonoŋ, lusabi ke aYesu sëbon ŋai itoh. Naut ido hën gëlaru. Len nëboŋ galenan læsasor husur nësa lotorisi mai avan ideh.

AYesu igol natëtai imaur
(*Mat 17.14-18; Mak 9.14-27*)

³⁷ Pelan han, nëboŋ lotomariŋ dan nañehuh, nabiltiluvoŋ lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulumñan sua len galit ikai ke, “Hai þusan, noŋir gaiug ke geris anatugw ulumñan husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vëha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltaloŋ ŋa nabusun iyau, sëvanvan dani be nëboŋ tomakuv igol ke niben imaþulþul habat. ⁴⁰ Noŋir ahai susur samñ gail hën læbëhuti be lodëdasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mëtsëkad nadëlomian, nëmauran samit naur ta damëŋai ikabkabur masuñ. Nitoh mai gamit tebëlav mabe? Mëtuþar dëlomian van van van nupetëmas hëni. Sëhar anatumñ gëmai.”

⁴² Nëboŋ natëtai togëm sal, natëmat ibar hëni len tan gol ke italtaloŋ. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natëtai imaur, ale eviol tëlmam hëni mai atëman. ⁴³ Galit þisi luþaŋ len nëyalyalan, nëdaŋan siGot.

AYesu isor husur nëmatan san tëtas
(*Mat 17.22-23; Mak 9.30-32*)

* **9:32:** 2Pit 1.16-18 * **9:35:** Isa 42.1; Luk 3.22

Nəboŋ galit p̄isi lotoŋaŋ, lotosor husur natit p̄isi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vah-vahur nasoruan galegai: Avan sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen əsusuah hən ke lodədas ləbələboii ale lomətahw, lomətahun ləb̄eusi həni.

Ase iyalyal am?

(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)

⁴⁶ Ahai susur gail m̄au lotuḅat v̄itv̄ituh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənauan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhaḅur hən natuhtətai sun̄an egai ḅitah maii len nahəsagw, gai ehəhaḅur hən ginau nəḅitah maii. Ale avan ideh tohəhaḅur hən ginau nəḅitah maii, gai ehəhaḅur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai m̄au etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam̄, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadaŋ ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai pispisul galevis luvan a m̄o. Len nəyaran salito loḅis len navile sua a Samaria hən ləḅeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahuni husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasub, guke namtekis nəhab len nəmav hən ḅihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idaŋ, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?

(Mat 8.19-22)

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur naḅisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehusur gaiug naut p̄isi gəḅevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nəḅur p̄atəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən ḅipat turuŋ lan, hən ḅiŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehusur ginau!” Avil ike, “Nasub, gidam̄ hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Gerin̄ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihəlan aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile

† 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail. * 9:54: 2Ki 1.10, 12

am ike, “Dereh nehusur gaiug, Nasuḅ, be gidam̃ hən ginau nivahim hən nābesudəlam̃ nābathudud saḡw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəḡau gat nəhai tivtivan‡ be tokətkəta təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihabəlan aGot.”

10

AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72

¹ Husur nəboḡ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a m̃o hənī van hən navile mai naut p̃isi ke pəpadaḡ bevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isobur, be nəvanuan nauman lovis ḡai. Imagenan, mətəḡir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nosəvat gamito məttoḡum̃an natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətbeḅubur mai galit metp̃isal. ⁵ Nəboḡ mətbeḅis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəḡmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəḡmat ei, natəḡmat məttokele tipat len nəlon; beḅuer, dereh natəḡmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ḡai, mitihan, mətəmun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad naḡurḡuran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboḡ mətbevi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləḅehəhaḅur hən gamito, mitihan nəsa ləḅeutaut hənī m̃os gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməsaḡ limaaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaḡ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboḡ mərbevi lan navile ideh ale ləḅemətahun gamito, mətəvi lan nametp̃isal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eḅusani ke aGot saḡhəhaḅur hən gamito. Be mitimasləḅoii ke, natohan pipihabəlan aGot egəm pəpadaḡ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke, len nəboḡ aGot beḅəḅehun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen ḅibar naut a Sotom.”*

Navile gail ləsəpair dan nəsaan (Mat 11.20-24)

‡ **9:62:** Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad nametəlai tokan a pan. Naḅuluk o natoḡki elivi mai nəvanuan etəḡau gat nəhai a tahw hən ḅiwol hənī nəboḡ totiv nətan.

* **10:1:** Natosian galevis ta sutuai luke: 70. Imagegai len 10.17 † **10:3:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat. * **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18

* **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətasun nahurabat toharharo,‡ lətabətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansem gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəloŋ hən gamito, gai esəsəloŋ hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhaṽur ale luke, “Nasub, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsam̄.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mətəbipal gat nəmat mai naskopion§ gail mai hən mətəbesəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mətəbesənah lan. ²⁰ Imagenan samtehəhaṽur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

AYesu ikemkem

(Mat 11.25-27, 13.16-17)

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhaṽur hən tomaienana.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit p̄isi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata ŋai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun ŋai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot p̄ar p̄ar hən aTata mai galito hən ləbeləboii.”

²³ Beti nəboŋ lototoh səbolito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa

‡ **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15 § **10:19:** Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariṽriṽon totibau a m̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi bəvələs nəvanuan. Nəboŋ tovələs nəvanuan, eləboi bigol nəmatan.

mættorisi, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosoḅur loləŋon ke lətaris nəsa mættorisi be ləsarisi, loləŋon ke lətasəsəloŋ hən nəsa mættosəsəloŋ həni, be ləsasəsəloŋ həni.”

Nəbol pusan husur aule Samaria tovoi

²⁵ Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai pusan, nigol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goḅuruŋi ke ekəmabe?” ²⁷ Isor vari ke, “‘Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloḿ kavkav, nanunuḿ kavkav, nədaŋan sam̄ kavkav mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav’;* ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suḿan gotoləmas bun gaiug gabag.’”* ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.”* ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, ŋa eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginau, ase lai?” ³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu iḅol pusan ke, “Nəboŋ aulum̄an sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvənah gail loḿur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luḅasi, ḅasi, ḅasi van, ale loriŋi imatmatioḅ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehusur naḅisal enan, be nəboŋ toris atenan, iyar tab tarhəḅisal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehusur naḅisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəḅisal dani. ³³ Avil len nəyaran seule Samaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ torisi, nəlon itaŋisi. ³⁴ Na ivan həni, eḅir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natonki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai nauluḿan hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh nəḅur nəkabut ideh san.’” ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam̄, len alat lototor, ase itoh pəpadaŋ hən nauluḿan, nəvanuan vənvənah gail lotomədasi?” ³⁷ Nauluḿan namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiḅan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhaḅut sua, nahəsan aMarta totohtoh lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aḅan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasuḅ, esəsəloŋ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuḅ hən naliliuman san, ŋa egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, gumabe? Aḅagw ebətah kəmas be ginau səḅogw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasuḅ isor vari ke, “Marta, Marta,

* 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

gunau masuŵ hən natit tosoḅur togol nəlōm̄ totuhatuh hən; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəs̄a tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

Na-sor-tuŵ-an siNasub̄
(Mat 6.9-13, 7.7-11)

¹ Boŋ sua aYesu isor tuŵ len naut sua. Nəboŋ togole tonoŋ, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasub̄, ŵusan ginamit hən naŵide hən na-sor-tuŵ-an suŵan aŋon toŵusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboŋ mət̄bisor mai aGot, mət̄ekəmaiegai ke:

“ ‘ATəmanamito,
nahəs̄am̄ tiyalyal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləb̄itoh pipihabələm̄.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboŋ ŵisusua.

⁴ Geruḅat nəsaan sinamito,
suŵan namt̄toruḅat

nəs̄aan silat lotogole hən ginamito.

Sagidam̄ hən natideh

hən ḅitaltal ke namtigol nəs̄aan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm hən̄i tuḅloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidam̄ hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəḅilav maii.’ ⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiŵ tia, ale anatugw gail namtupat tia. Nodədas hən nəḅile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəs̄a togon toləŋoni husur eus tabtab hən̄i. ⁹ N̄a nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol hən̄i mai gamito; doŋi van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav m̄os gamito. ¹⁰ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav m̄osi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anatum̄ ḅeus naieh, gilav nəm̄at maii a? ¹² O anatum̄ ḅeus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas mət̄tosa, gamit mət̄oləboi mət̄ḅilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul
(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəboŋ sua aYesu ehut natəmat toḅutḅut. Nəboŋ natəmat tomakuv tonoŋ, naulum̄an toḅutḅut a m̄o isor, ale

naluŵoh luŵaŋ lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* abilitəmat setəmat gail!” ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotobalkabaŋ, dereh timasirsir, teħəbesw. Mai nahəmar toħalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am. ¹⁸ ASetan təbal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuŵ! Nokəmaienan husur mətuke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul. ¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədaŋan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loŵusani ke məttosab. ²⁰ Be nəbehut natəmat gail len nədaŋan siGot, imagenan, natoħan pipihəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esumən naulumən todaŋ tokad natit hən nəbalan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit pisi san losuh ivoi. ²² Avil nəboŋ avan sua todaŋ səhori toħal maii, iħal səhori, beti ikol nametəlai nəbalan san dan niben, ilav kuv natit hən nəbalan gai todaŋ lan, ale epərehun natit pisi san. ²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaŋipiriah; asike ħəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.”

*Natəlmaman hən nanunun nəmargobut
(Mat 12.43-45)*

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən ħisab naut ideh hən ħinjavħav lan, be idon soħuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ ²⁵ Nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toħəbesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit pisi tonor. ²⁶ Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuŵ am səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoħ tin ei. Na nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səhor ta mō.”

²⁷ Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaŵut sua len naluŵoh ikai van həni ke, “Anam, napəhaŵut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!” ²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəlon husur nasoruan san ale lotogole.”

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsən aSetan sua toil a mō hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

Nəvanuan gail loləjon namerikel
(*Mat 12.38-42; Mak 8.12*)

²⁹ Nəboŋ naluvoḥ pəpadəŋ hən aYesu lotosoḅur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuṽ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai. ³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah eṽusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa ḅevisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teṽusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.* ³¹ Len nəboŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən ḅesəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.* ³² Len nəboŋ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

Namial hən niben nəvanuan
(*Mat 5.15, 6.22-23*)

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau namial, sasusuani o sariŋi pipibiliwai, be eriŋi len nəhai ririŋ məhat hən alat lotoḅis lohoim ləberis namial han. ³⁴ Namətaṽ ehum namial tolav namial mai nibemṽ. Nəboŋ namətaṽ tovoi, nibemṽ kavkav epul hən namial. Be nəboŋ toməsah, nibemṽ epul hən nəmargobut. ³⁵ Gigole ke namial len nələmṽ savi margobut. ³⁶ Bimaianan, nibemṽ kavkav ḅepul hən namial, səkad nahudhubemṽ tomotmot, dereh tepul hən namial hum namial nəboŋ tomias gaiug.”

AYesu isor tas naFarisi gail
(*Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47*)

³⁷ Nəboŋ nasoran en siYesu tomadhanəŋ, naFarisi sua eusi hən ḅihan maii, ale aYesu eḅis lohoim, ipat hən nətarhəgarin təban natev, ihan.† ³⁸ Avil naFarisi esəhoṽut husur aYesu sakəkəsəval a tahw hən ḅihan. ³⁹ Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail māu, mətokəkəs navivile hən nabiliwai mai nasiloh avil len nələmito mətopul hən na-ləjon-masuṽ-hənatite-an, mai nəsaan. ⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am. ⁴¹ Be dan nəsa topat len nələmito, viol mai alat lotomṽidol, imagenan natit pisi tiveveu len gamito.

* 11:30: Jna 3.3-5 * 11:31: 1Ki 10.1-10 * 11:32: Jna 3.5, 8, 10 † 11:37: Len nəboŋ enan nəvanuan gail lupat len nəməl təban natev toḅitol ale luhan. Lohusur navide silat a Rom.

42 “Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoviol mai aGot hən esua len tosəḡavur hən namint, narue mai natuhluhai‡ gail am dan nəhol samito be mətsaləḡon husur nanoran mai na-ləmas-buni-an siGot. Miti-masgol eru enan be sa-nələomit tibəḡbəḡ hən naviolan len tosəḡavur.* 43 Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoləḡon buni ke mətobətah a mō len naim naḡonḡonan, mətoləḡon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. 44 Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətosuḡan naḡur nəmatan səkad naḡurhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətan hən ke tokad natit toḡo butite.”§

45 Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai ḡusan, nəbəḡ gotokəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” 46 AYesu isor vari ke, “Gamit məttoḡad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat. Husur mətoriḡ namələsan len nəvanuan gail gol lodədas ləḡevusi, avil gamito mətsasusupah mai galito hən natideh sasua. 47 Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətoum hən naḡurhes topəhas mōs ahai kelkel ur gail ke mətsahusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. 48 Imagenan mətugol iparḡar ke məttoḡad hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətoum hən naḡurhes salit gail. 49 Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereh nesəvat ahai kelkel ur mai ahai pispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereh nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ 50 Husur enan aGot dereh teriḡ nəmatan sihai kelkel ur ḡisi ta mō len natuḡatan hən navile a pan len naur ta daməḡai. 51 Nəmatan salit etuḡat len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansəm naur ta daməḡai sil nəmatan galen ḡisi.*

52 “Gamit məttoḡad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat! Husur mətokəköl gat naḡisal hən nəvanuan gail ləḡətətan hən aGot. Gamito mətsaləḡoi aGot, ale mətomədas alat lotoləḡon ke leləḡoi.”

53 Nəbəḡ aYesu toriḡ naut enan, naFarisi gail mai ahai ḡusan gail hən nalo lupair dani, lotuḡat hən ləḡisor tasi vəsa, ale lotuḡat hən ləḡeusi nausian toḡaḡ gail. 54 Lusor utaut hən ləḡitah gati, luke ligöl tekəkös len nasoruan san.

‡ 11:42: Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotoriḡi len nəhanian hən nabus han ḡivoi am. * 11:42: Lev 27.30; Deu 14.22 § 11:44: AYesu ike naFarisi gail lugöl nəvanuan lotohusur galito ləḡiḡḡiḡal len nalo siMoses, ləsaveveu am. Num 19.16. * 11:51: Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

12

Sagesumān naFarisi gail
(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluŋoh lotogəm bōnbon, lusobur masuŋ, loririhit palpal rielito, ale aYesu etubat hən bisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Mətələləgau! NaFarisi gail lohūm nayis, naŋusanan salito iperŋan nəvanuan pisi be galit gabag ləsagol nəsa lotokele. ² Natit pisi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhe. Natit pisi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imaienan, nəsa məttokele len nəmargobut, dereh tegəm len naŋial, ale nəsa məttoŋor lahlah həni lohoim, dereh tevivile, nəvanuan pisi lesəsəloŋ həni.

Mətemətahw len aGot ŋai
(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit bimat. Nəboŋ lotogole tonon lodədas ləbigol natideh am. ⁵ Avil dereh neŋusan gamito hən ase māu məttemətahw lan: Mətemətahw len atenan togol nibemit bimat mai tokad nədaŋan hən bibar hən gamito vi lan nəhab nəmatan. Nokitin, məttemətahw lan! ⁶ Mətələboi mətbeŋur nəsparo* erim hən nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonboŋ hən ideh. ⁷ AGot eŋurun gat nasivur viŋusua len nəkadumito. Samtemətahw, len nənauan siGot mətəsəhor masuŋ hən nəsparo tosobur.

Sageməmau hən aYesu
(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, aNatun Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nəvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh toŋor tas aNatun Nəvanuan, nəsaan san dereh timarubat dani. Avil nəvanuan toŋor mədas aNunun aGot, aGot asike erubat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ ləbesəhar gamito a mō hən nəbōnbonan o alat lotoil a mō o nəvanuan totibau gail, samtinau masuŋ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa, ¹² bathut len nəboŋ enan ŋai aNunun aGot dereh teŋusan gamito hən nəsa māu mətbikele.”

Amelmel sua topul hən natit pisi

¹³ Beti sua len naluŋoh ikel mai aYesu ke, “Hai pusan, kel mai aŋagw ke tepəpəhun nasugurun atəmanamər tomat mai

* 12:6: Nəsparo evi natuhman naməsav. * 12:9: 2Tim 2.12

ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel maii ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hən nəbisaḅ səhot nəsa ḅinor hən gaməru? Səpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluḅoh ke, “Mətələləgau! Kətkəta kəkol hən gamito ke na-ləḅon-təməhav-həni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nəmauran sinəvanuan səpat len natit tosoḅur tokade.”

¹⁶ Epusan, iḅol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hən nəvat, nətan san topul masuḅ hən nəhanian, ¹⁷ ale gai səḅon inau ke, ‘Nigol nəsa? Nəsəkad naut ideh hən nəḅetuan nəhanian hagw ḅesuh lan.’ ¹⁸ Beti ike, ‘Nigol maieg həni. Dereh nitohtoh naim nəhanian sagw gail ale neum hən ideh ləḅetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, nəhanian mai natit pisi sagw gail lan. ¹⁹ Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isoḅur ləḅesuh teḅəlav, nasiḅau tisoḅur. Giḅavḅav ḅai! Han, mun vahəḅaḅur.”’ ²⁰ Avil aGot ikel maii ke, ‘Gumelmel! Len mariug daməḅai gimaslav təlmam hən nəmauran sam! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut həni mōs gaiug?’

²¹ “Dereh timaienan hən avan ideh tosaḅ tuan natite mōs gai gabag, be səkad nəsa aGot toləḅoni.”

Sa-nauan sam tetuhatuh
(Mat 6.25-34)

²² Beti aYesu isor mai ahai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito, nəsa mətḅihani; samtinau masuḅ hən nibemito mai nəsa mətḅesuni. ²³ Nəmauran esəhor nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat gail. ²⁴ Mitinau nəman sua, nareven†: ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsətan nəhanian sasuh lohaim, avil aGot evəḅan galito. Mətosəhor masuḅ hən nəman gail! ²⁵ Mətələḅoi mətḅigol nəmauran samit teḅəlav am len nənau-masuḅ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan! ²⁶ Mətḅədədas mətḅigol natit tokəkereh maienan, imab mətunau tuhatuh hən natit pisi am? ²⁷ Mitinau napusihai mai nəvide hən natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* ²⁸ AGot ḅigol napusihai naliol ḅepəhas maienan, naut kəmas topus daməḅai ale pelan topan len naoven; a məhat hən natenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Werek! Nadəlomian samit ekəkereh! ²⁹ Gamito, samtinau tabtab hən nəsa mətḅihani mai nəsa mətḅemuni, samtinau tuhatuh həni! ³⁰ Samtehum naluḅoh hən nametḅos len navile a pan lotoumum mōs natgalenan. ATəmamit len nəmav eləḅoi tia ke mətumaur len natgalenan. ³¹ Avil

† 12:24: Nareven evi nəman tomermer sua tohanhan namisurhutite.
1Ki 10.4-7

* 12:27:

mäteləjon nəsa aGot toləjoni len natohan pipihabəlan, ale dereh natgalenan am legəm hən gamito.

Samterij nəlomito len nəvat
(Mat 6.19-21)

³² “Samtemətahw, ahai susur sagw məttohum natuhvəshəsipsip. ATəmamito ehəhəvur hən beviol hən natohan pipihabəlan mai gamito. ³³⁻³⁴ Mətbələjon nəsa aGot toləjoni, ehum məttohum hən nəpəus mōs gamito len nəmav hən asike emətartar be topul hən nakontit gail. Nakontit galenan, asike ebuer, nəvanuan vənvənah asike evənohi, nəbarmōm asike emədasi.‡ Bathut ke, naut nakontit sam gail lotopat lan, dereh nəlōm tu tipat tabtab lan. Imaienan mətəpūr hən natit samit gail, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail.”

Utaut tabtab

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol namial samit tipaŋ tabtab. ³⁶ Mətesuŋan nəvanuan nauman gail lototoh vir amasta salito bətəlmam dan nəhanan hən nəlahan. Beti nəboŋ bətəlmam, bīdeldel, vəha-sua ŋai lesəŋav hən nabopita mōs gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta bətəlmam, bēris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh tepəpehun nəhanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləbeutaut hən nəgəmaian simasta salito naut kəmas bəgəm tuḅloh len mariug o nəboŋ nəman bəkəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvənah tagəmai, tautaut hən atenan asike tabur naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasub, nəbōl pusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan pisi am?” ⁴² Nasub isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-mō-an amasta san toriŋi ke teil a mō hən nəvanuan nauman pisi, toke tepəpehun nəhanian halito len namityal nəhanan? ⁴³ Amasta bīvahim, bisab naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh təhəhəvur habat. ⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁵ Avil naslev en bikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən bəgəmai,’ ale bətubat vās alalumian mai alatpəhəvut nauman, bīhan, bəmun vatərog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan

‡ 12:33-34: Len naut susus nəbarmōm ikat tətər nahurabat gail.

səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nadələomian. ⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta tiŋas masuŋ həni. ⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta tiŋasi be savi vəha-sobsobur. Avan ideh aGot tolav tosobur mai, aGot ike tilav təlmam hən tisoŋur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosoŋur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisoŋur am təban.

AYesu igol nəvanuan lopəpəhw
(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəbepəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatuŋat paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad nəbaptaisan[§] hən nəbibaptaisan; ale noləŋon isa masuŋ vir nanonjan han. ⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəbilav natəmət gəm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav napəpəhwan. ⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləbepəpəhw dan galit gabag, eru ariŋal mai itor, itor liŋal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman lepəpəhw, atəman tiŋal mai anatun ulumjan, anatun ulumjan tiŋal mai atəman; anan tiŋal mai anatvavin, anatvavin tiŋal mai anan; avilah tiŋal mai avuŋon pəhaŋut, avuŋon pəhaŋut tiŋal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Isor tətəs mai naluŋoh ke, “Nəboŋ məttoris nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai nəboŋ nəlan toŋuv len nasaut^{**} mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətbəkəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmət mai aenemi sam gail
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ “Imabe mətodədas mətbələboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naŋisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmət tətəs. Asike gəbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim həbaŋis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəbəvur piŋis nəvat hən nəpain nəmatsistret

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san biŋasvi lan. * 12:53: Mic 7.6 ** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuŋ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboŋ nauman san gail.

torinji. Len nāvide tomaienana, gimasgol natə̄mat mai aGot tutut, hən asike gə̄bipanis.”

13

Gipair dan nəsaaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, ðon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumə̄v həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili p̄isi husur nəmatan salit isa maienana? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mət̄bipair dan nəsaaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboŋ naim tosahsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit p̄isi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mət̄bipair dan nəsaaan samito, gamit p̄isi dereh mitimat maienana.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eḡusan, iḡol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vėdas v̄ite lan soḡuer. ⁷ Ŋa ikel mai naulum̄an tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasihau itor tia noḡəm das soḡuer hən nāvit nafik len nəhai egai. Ta ḡuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasub̄, rinji tipat vir nasihau tesual am. Dereh nekir garu lan beti rin̄ nat̄ibuluk lan. ⁹ Ale ḡiḡan len nasihau ḡegəmai, ivoi; be asike ḡiḡan, ta ḡuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eḡusan len naim naḡonḡonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasihau tovi 18. Ale etəmadehw masuḡ, gai edədas ḡeil ḡinor. ¹² Nəboŋ aYesu torisi, ekisi ḡəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam̄.” ¹³ Ale erin̄ navəlan ḡəlaru lan. Vəha-sua ḡai eil inor təlmam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van. ¹⁴ Naulum̄an toil a m̄o len naim naḡonḡonan, nəlon ipan̄pan̄ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluḡoh ke, “Ikad nəmariboŋ nauman toməlevtes. Ŋa mətəḡəm hən mət̄bimaaur len nəmariboŋ galenan, samteḡəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasub̄ tosor vari ke, “Mətovi vanuan ḡəḡeras! Gamit p̄isi mət̄səsaḡ ruḡat naḡuluk o natoŋki len nəSappat ale mət̄sasəhari vivile hən ḡemun a? ¹⁶ Be napəhaḡut egai, tovi anatvavin aApraham, aSetan toban̄is gati nasihau tovi 18, sanor hən ḡimakuv dan nəban̄isian len nəSappat a?”

* 13:14: Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienan, galit p̄isi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluṽoh kavkav lohəhaṽur len natit tovoi buni gai togol gail.

*Nəbol p̄usan gail husur namisurhumastat mai nayis
(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)*

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəmabe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ŋodŋod len nəpashəte.”

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəhaṽut sua tolavi, toḅundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua p̄isi totob.”

*Nabopita tomagugun
(Mat 7.13-14, 21-23)*

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eḅusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasub̄, dereh nəvanuan levis ŋai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasobur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hən mət̄bēbisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisoḅur luke leḅis lan be lodədasi. ²⁵ Nəboŋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh mət̄eil vivile. Mət̄etub̄at deldel len nabopita, mitike, ‘Nasub̄, səŋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mət̄etub̄at sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goḅusan len naḅisal sinamit gail.’ ²⁷ Avil tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mət̄evi tut, gamit mət̄togolgol nəsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititaŋ, mitidesdes batriṽoriṽ len nəboŋ mət̄beris aApraham, aIsak mai aJakop mai ahai kelkel ur p̄isi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səḅomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹ Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut p̄isi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰ Ale mət̄eris! Ikad nəvanuan kəmas ləḅegəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləḅegəm vi ut kəmas.”

*AYesu mai aHerot
(Mat 23.37-39)*

³¹ Len nəboŋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerin̄ naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosoḅur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor. * **13:27:** Psa 6.8 † **13:32:** Nafoks ehum nalipah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naṽide hum nahit tosusuan gai.

ke, 'Daməŋjai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaur, ale hois nesib.' ³³ Naut kəmas, len naŋisal sagw nimasvan daməŋjai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ŋai ahai kelkel ur p̄isi loləboi ləbimat.

³⁴ "O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboŋ isoḅur tia nuke nihavhav hən alahutai sam̄ hun natopəhaḅut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni. ³⁵ Məteris, naut a im samit eḅəbesw.* Nukel mai gamit ke asike mətoris ginau am vir mətḅike, 'AGot tigel navoian van hən ategai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot.' "*

14

AYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat

¹ Len nəSappat sua, nəboŋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a m̄o hən naFarisi gail, hən ḅihan, lokəta mətani. ² Ale len nəhon aYesu ŋai ikad naulun̄an narien mai navəlan gəlaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hən nalo mai naFarisi gail ke, "Inor hən nəvanuan ḅigol avan ideh ḅimaur len nəSappat a?" ⁴ Be naut eḅut, ləsasor. Na aYesu etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van. ⁵ Beti eus galit ke, "Gamit ideh ḅikad anatun o nabuluk toteh len naburhuwai, asike golv kuv tutut həni, naut kəmas tovi nəSappat a?" ⁶ Ale lodədas ləḅisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

⁷ Nəboŋ aYesu tobunus ke alat lotogəm hən nəhanan lotolekis hən naut tovoi rivuh, iḅol, eḅusan magegai ke: ⁸ "Nəboŋ avan ideh ḅeus gaiug hən gəḅegəm hən nəlahan ideh, sagilekis hən naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hən nəlahan ḅeus avan ideh totibau tosəhor gaiug, ⁹ dereh gai ḅegəm hən gaiug tike, 'Gilav namilen̄ mai ategai.' Ale dereh nahurun̄ tisa, gimasḅətah vi tut. ¹⁰ Be nəboŋ avan ideh ḅeus gaiug hən gəḅegəm hən nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hən nəhanan, hum ma ḅegəm sor mai gaiug hən ḅike, 'Tegai, gaiug gevi rivuh hən gəḅəḅətah ḅivoi.' Ale len nəhon nəvanuan p̄isi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* ¹¹ Husur avan ideh ḅipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh ḅigol gai gabag ḅevi ut kəmas, dereh aGot teputsani."

¹² Beti aYesu isor mai atenan tousi hən ḅihan ke, "Nəboŋ gəḅikad nəhanan tublial o ut mədau, sageus nabubur sam̄ gail,

* 13:35: Jer 12.17, 22.5
naves 8-10, Pro 25.6-7

* 13:35: Psa 118.26; Luk 19.37-38

* 14:10: Hən

aŵanñ gail, amaheanñ gail o alat lotosuh pəpadañ lotopul hən natite. Gəbigole maienan, dereh leus təlmam hən gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-an samñ tegəm hən gaiug. ¹³ Be nəboñ gəbeutaut hən nəhanan, us naməsəl gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametbesw gail; ¹⁴ ale aGot tigol navoian van hən gaiug. Naut kəmas lodədas ləbisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegəm hən gaiug len nəboñ alat lotonor ləbile məhat dan nəmatan.”

Nəbol pusan hən nabiltihanan
(Mat 22.1-14)

¹⁵ Nəboñ galit sua, tohan maii, tosəsəloñ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh bihan len nabiltihanan topat len natohan pipihəlan aGot, navoian siGot igol ikab həni!” ¹⁶ AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hən nabiltihanan ale eus isoḅur. ¹⁷ Len namityal hən nəhanan esul naslev san hən bikel mai alat tous galit ke, ‘Mətegəmai, husur natit pisi eutaut tia.’ ¹⁸ Be loñit nəholito, logəraşi maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nətan sua ale nimasvan hən nəberisi.’ ¹⁹ Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaḅur nəbuluk tosəḅavur lotoum vīruaru ale nimasvan hən nəḅeum risi lan gail.’ ²⁰ Sua tətəs am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodədas nəḅegəmai.’ ²¹ Ŋa naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nəlon ipaḅpaḅ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giḅad tutut vi lan nabiltipisal mai naḅisal gail len nabiltivile, ale səhar naməsəl gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametbesw gail mai alat narielit togau.’ ²² Sədareh naslev ike, ‘Nasub, nəsa gotokele, nugol pisi, be naut kəmas alaten lotosoḅur, nəhanian isoḅur ipat sal.’ ²³ Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naḅisal, husur napisbihol gail, taltal hən nəvanuan gail hən ləḅegəm vi lan naim sagw hən ḅepul. ²⁴ Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a mō, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.’”

Idaḅ hən nəvanuan ḅevi ahai susur siYesu
(Mat 10.37-38)

²⁵ Nabiltiluḅoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike, ²⁶ “Avan ideh ḅegəm hən ginau ḅeləmas masuḅ hən ginau səhor nəbathudud san surman tomətəhun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, aŵan mai aŵavinen gail, o nəmauran san am, ale eləboi ḅevi ahai susur sagw. ²⁷ Avan ideh asike ḅipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas ḅevi ahai susur sagw.† ²⁸ Husur gamit ideh bike ḅeum hən naim sahsah vi məhat; gai teḅətah bai hən ḅepuruḅ tuan nəvat hən ḅeləboii

† 14:27: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən ḅimat sil na-husur-aYesu-an.

ke ihau hæn naim b̄ihav m̄au a? ²⁹ Asike b̄imaienan, tehir n̄epaudesen san be ed̄edas b̄eum p̄isi, ale dereh n̄evanuan p̄isi lotorisi, letubat sor vilesi, ke, ³⁰ ‘Geris atenan. Etubat um hæn naim be ed̄edas b̄eum p̄isi.’ ³¹ O nakiñ ta be ia gol n̄əb̄alan mai nakiñ togon be sab̄ətah hæn b̄ebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san el̄əboi b̄ib̄al s̄əhor togon tokad 20,000 toḡəm hæn b̄ib̄al maii m̄au a? ³² Binau ke ed̄edas b̄ib̄al s̄əhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiñ togon n̄əboñ totoh a tut sal, hæn b̄eusi ke, ‘N̄əb̄alan tinoñ mabe?’ ³³ Imagenan, gamit ideh asike b̄eriñ gaḅulan natit p̄isi san, gai ed̄edas b̄evi ahai susur sagw.

N̄etas, nabus han tomasig

(*Mat 5.13; Mak 9.50*)

³⁴ “N̄etas ivoi len n̄əhanian, be nabus hæn n̄etas b̄imasig hæn b̄eduḅe, teḡəm vi tas t̄etas am mabe? ³⁵ N̄etas enan sanor hæn b̄igol n̄ətan b̄ivoi, sanor hæn b̄igol natib̄uluk len naut soḡsoḡ b̄ivoi hæn n̄ətan, n̄evanuan p̄isi lubar h̄əni ŋai.‡ Avan ideh tokad n̄ədariñan hæn b̄esəsəloñ, tesəsəloñ buni.”

15

Nasipsip tomasig

¹ Boñ sua n̄evanuan n̄ətaks gail mai alat n̄əsaan loḡəm t̄əban aYesu hæn l̄əb̄esəsəloñ h̄əni. ² Ale naFarisi gail mai ahai p̄usan hæn nalo loñit n̄əholito, lusor m̄ətm̄ətan h̄əni ke, “Atenan eh̄əhaḅur hæn alat n̄əsaan, ale ihan tu mai galito.”

³ Imagenan ikel n̄əbol p̄usan egai mai galito, ike, ⁴ “Gamit ideh b̄ikad nasipsip tovi 100 ale esua b̄imasig, timabe? Dereh teriñ lotovi 99 len n̄əmarireu ale tidoñ tosua tomasig van v̄əsabi. ⁵ N̄əboñ tosabi tonon, eriñi len n̄əbathuv̄əson, ikemkem. ⁶ Ale n̄əboñ tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh p̄əpadañ, loḡəm b̄onb̄on. Ike, ‘M̄əteh̄əhaḅur mai ginau husur nusab̄ nasipsip sagw tomasig!’ ⁷ Nukel mai gamit ke, imagenan, len n̄əmaḅ dereh tikad nakemkeman t̄əban avan ideh topair dan n̄əsaan van hæn aGot b̄esəhor nakemkeman t̄əban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke n̄əpairan dan n̄əsaan sanor hæn galito.”

N̄əvat tovi silva tomasig

⁸ Ale aYesu isor am ke, “Nap̄əhaḅut ideh, b̄ikad nakoin lotovi silva* tosəḅavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau nam̄ial, tesisir lohoim, ale doñ vahvahuri van v̄əsabi. ⁹ Ale n̄əboñ tosabi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh

‡ **14:35:** Len n̄əbol egai n̄etas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut. * **15:8:** Nakoin tovi silva len naut egai evi n̄ətrahma tovi naḅurp̄uran hæn n̄əmariboñ tosua. Ehun natenarius.

pəpadaŋ, legəm ðonðon. Ike, 'Mətehəhaʋur mai ginau husur nusab nəvat sagw tomasig.' ¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aŋel san gail lukemkem nəboŋ nəvanuan nəsaan ideh topair dan nəsaan san."

Anatun ulumān tomasig

¹¹ Ale aYesu isor tətəs ke, "Ikad naulumān sua tokad anatun ulumān eru. ¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, 'Tata, nahudhutite ðevi esagw nəboŋ gəbimat, gilavi mai ginau gagai.' Ale gai epəpəhun natit p̄isi mai anatun gəlaru. ¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit p̄isi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴ Nəboŋ nəvat p̄isi san tohav, ikad nəboŋ nəhanian toḅuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etuḅat par hanian. ¹⁵ Ŋa ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan toḅəvati vi lan nəmarireu san gail hən ðevəŋan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nəbilit nəvīt nəhai toḅəŋan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboŋ nənauan san tovan vəmasil, ike, 'Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoḅur mai hudhuhanian toḅuh, be gegai ginau numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, "Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəb̄ike anatum̄ hən ginau am. Gol ke nehum nəvanuan nauman sam̄ ŋai." ²⁰ Ale nəboŋ tole məhat tonon, ivan hən atəman. Be nəboŋ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaŋjisi ale igam van həni, elugum̄ gati, esum̄ nətarhon.

²¹ "Beti anatun isor maii ke, 'Tata, nugol nəsaan vi təban aGot len nəmav mai nugol nəsaan vi təban gaiug. Sanor kasi hən gəb̄ike anatum̄ hən ginau am.' ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, 'Mətetutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariŋ len nəŋarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru. ²³ Liv natuhḅuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhaʋur, ²⁴ husur anatum̄ egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.' Ale lotuḅat hən nahəhaʋuran.

²⁵ "Len nəboŋ enan ahai a m̄o itoh marireu. Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naim, esəsəlon hən nəwalan hən navus beltaŋ mai nəsavān, ²⁶ ŋa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vari ke, 'Aʋam̄ etəlmam, ale atəmaŋ etibun natuhḅuluk tokənoh husur aʋam̄ imaur, etəlmam.' ²⁸ Ahai a m̄o, nəlon ipaŋpaŋ, emətahun ḅəbis lohoim ale atəman evivile, isor v̄əhv̄əhi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, 'Geris! Len nasihau isoḅur noum sam̄, ale səkad nəboŋ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboŋ ideh gotolav natuhnani mai ginau hən nəb̄ikad nahəhaʋuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil

nəboŋ anatum̄ togəmai, aten boh tohan þis natit þisi sam̄ len alatpəhaʋut lotoþur hən nibelito, gotibun natuhbuluk tokənoh m̄osi!’³¹ Beti isor malum̄lum̄ ke, ‘Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginau, natit þisi sagw evi esam̄.’³² Datimasgol nahəhaʋuran, datimaskemkem bathut aʋam̄ enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’ ”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulum̄an sua topul hən natit isoþur tokad nabiltivanuan nauman tokətkəta təban natit þisi san. Amahean enan esəsəloŋ hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan no-tosəsəloŋ həni len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman sam̄ hən natit þisi sagw, husur nauman enan sam̄ hən na-kətkəta-təban-an esib.’ ³ Nabiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginau dan nauman sagw. Nəsədaŋ hən nakiran; nahurugw isa hən nəbeŋir nəvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəbigole hən ke, nəboŋ nəbesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginau vi lohoim salito.’ ⁵ Imagenan, ekis nəvanuan ʋisusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’ ⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’ ⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam̄ gəmai, gitos 800.’ ⁸ Naut kəmas nabiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi həni husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaienan! Naur ta daməŋai hən navile a pan lukad namitisau hən naʋide silat lotosum̄an galito be anatum̄ nam̄ial ləsəkad namitisau hən naʋide silat navile a pan.” ⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbėgəm vi bubur samito. Na nəboŋ nəvat bihav, dereh aGot tikel nahəhaʋuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoþur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoþur. ¹¹ Asike mətβetəgau binor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot erin̄ natit tosoþur san len navələmito. ¹² Ale asike mətβinor hən natit sinəvanuan tile, ase terin̄ natit len navələmito hən bevi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŋ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidan̄ len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas.

Mətodədas mətbeum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŋ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŋ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Nə ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupəpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nəlomito. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŋ lan len nənauan salito, lotoləŋon masuŋ həni, evi pəhsago len nənauan siGot, emətəhun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŋ siJon. Husur nəboŋ siJon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, totaltal hən nəvanuan pisi hən ləbəbis lan.* ¹⁷ İdaŋ hən nəməv mai navile a pan arbeŋuer, be idəŋ səhori hən nəməpırhət natosian hən nalo bimasig.

¹⁸ “Naulumən ideh totiŋos hən asoan ale tolah mai napəhaŋut tile, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.* Ale naulumən ideh tolah mai napəhaŋut asoan totiŋos həni tia, aulumən enan igol naitian tobur kotov nəlahan.”

Nəbol pusan husur naulumən tokad natite mai aLasarus

¹⁹ AYesu isor am ke, “İkad naulumən sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ pisi ikad nakontit tosobur səhor nəsa tonor hən nəməauran san, ale akis ihan len nahəhaŋuran hən nəhanian tovoi ŋai. ²⁰ Len nametləkau san lorin naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. ²¹ İke tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

²² “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, rinji təban aApraham len nəməv. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. ²³ Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsa masuŋ, ekəta vi məhat ale eris aApraham mai aLasarus təban. ²⁴ Nə ikai van həni ke, ‘Tata Apraham, gilolosa hən ginəu ale səvat aLasarus hən bətur nagelhəŋarhuvəlan len nəwəi, bimosmos hən bərinji len nameəgw bəsusus. Nibəgw epəŋas vəsa masuŋ len nəhab egai.’ ²⁵ Avil aApraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit saŋ gail tovoi gotokade len nəməauran saŋ, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. ²⁶ Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot erin nəbiltibur toseŋav tosareh hən bəpəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai iməegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbəlan aGot, nəvanuan pisi lototaltal hən ləbəbis lan. * **16:18:** Exo 20.14

lotoke læbivan dan naut egai van hæn gamito, lodədasi. Ale alat lotoke læbegəm hæn ginamito dan naut enan lodədasi.’ ²⁷ Na isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbesəvati van hæn nəbathudud sagw, ²⁸ husur nukad aʋagw erim, ale eləboi bikel nalələgauan mai galito hæn ke, salegəm len naut na-lərjon-isa-an egai.’ ²⁹ Be aApraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəlōŋ husuri.’ ³⁰ Ike, ‘Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hæn galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ ³¹ Beti aApraham ikel maii ke, ‘Asike læbesəsəlōŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hæn nənauan salit hæn læbedəlōm avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.’”

17

Nəsaan, narubatian, nadəlōmian mai nauman
(*Mat 18.6-7, 21-22; Mak 9.42*)

¹ AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hæn nəvanuan gail hæn læbigol bisa, læbiteh dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.

² Atenan, bigol avan ideh bigol nəsaan, ivoi am hæn atenan ke lubaŋis gat nabiltivat toŋormōri len naholoan ale bar həni len tas.* ³ Mətelələgau hæn gamito. Aʋaŋ bigol nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bipair dan nəsaan san, gerubati dani.

⁴ Bigol nəsaan van hæn gaiug vəha-məlevru len nəmariboŋ tosua, ale bətəlmam van hæn gaiug vəha-məlevru toke, ‘Nupair dan nəsaan sagw,’ gerubat nəsaan galen dani.”

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasuḅ ke, “Gigol nadəlōmian sinamito tetibau am!” ⁶ Na Nasuḅ ike, “Məttəkad nadəlōmian tokəkereh hun namisurhumastat, məttələboi məttəkəl mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaianan.

⁷ “Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokətkəta təban nasipsip, nəboŋ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan?’ ⁸ Aoa, səmaianan. Take, ‘Geutaut hæn nəhanian mōs ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunun binōŋ. Ale nəboŋ gotogole binōŋ goləboi gəbihan, gəbemun.’ ⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa! ¹⁰ Imaianan hæn gamit am. Nəboŋ məttogol natit pisi aGot tokel mai gamit hæn məbigole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ŋai; namtugol nəsa aGot tokele ŋai.’”

* **17:2:** Nabiltivat enan eməlas habat, natoŋki esulsul həni hæn bəbul dasdas nawit hæn begəm vi flaua. † **17:6:** Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosəbur, toharhar təlmam.

Naulumian tosəjavur lotokad naleprosi

¹¹ Len nəyaran san, nəboŋ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. ¹² Nəboŋ tobar navile sua, naulumian tosəjavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut* ¹³ ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!” ¹⁴ Nəboŋ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia vusan gamit mai ahai tutumav gail.”* Ale len nəyaran salit van, lumaur, luveveu. ¹⁵ Galit sua, nəboŋ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat. ¹⁶ Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷ Beti aYesu ike, “Be savi tosəjavur lotoveveu a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametbəs egai ŋai a?” ¹⁹ Beti ikel maii ke, “Gile məhat, givan; nadəlomian saŋ igol gumaur.”

*Natohan pipihabəlan aGot tegəm ŋais?**(Mat 24.23-28, 37-41)*

²⁰ Boŋ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihabəlan aGot tegəm ŋais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihabəlan aGot sagəm len nakətaan. ²¹ Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihabəlan aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboŋ bəgəmai, dereh məteləŋon ke məteris nəmariboŋ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboŋ san, tesumian nasəmoropun tomias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgalen bəvisi, timasləŋon tisa hən natit bisoḅur ale naur ta daməŋai limasmətahuni. ²⁶ Navide ləbikade len nəboŋ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun navide silat lototoh len nəboŋ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludam hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobis len nabiltiḅot totibau masuṽ lotokisi hən nəək. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit pisi imasig.‡ ²⁸ Imagenan len nəboŋ gail siLot. Luhan, lomun, loṽur natite, loṽur hən natite. Lumabul tite mai loum hən naim gail. ²⁹ Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfa§ aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.** ³⁰ Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan bəvisi len nədaŋan san.” ³¹ AYesu isor am ke, “Len nəboŋ

* **17:12:** Lev 13.46 * **17:14:** Lev 14.1-32 † **17:27:** Hən naves 26-27, ris

Gen 6.5-7.24 § **17:29:** Nəsalfa evi nəvat toyanyan. Goləboi gəbīsabi pəpadaŋ hən

nəhab a Bu. ** **17:29:** Hən naves 28-29, ris Gen 18.20-19.25

enan, avan ideh bitoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən bitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən bipat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh bigol risi ke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh bidaŋ həni ke bimasig, dereh aGot tigol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel bəsua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Napəhaŋut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasub?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat tomat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm bən ei. Avan tokad namətan eləboi bərisi.”

18

Na-sor-tuŋ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu ibol mai galit ke limassor tuŋ tabtab, nəlolit sa-teur na-sor-tuŋ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaŋut togəm akis həni hən bəniri ke, ‘Gigol tinor hən ginau hən asike aenemi sagw bəmədas ginau am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginau. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toŋir batrinriŋ hən ginau, nupetəmas həni! Dereh nigol tinor həni hən asike bəniri akis hən ginau van nimat.’” ⁶ Beti Nasub ike, “Mətesəsəloŋ hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tigol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van həni len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən bevi tarhət salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tigol nanoran hən galit tutut. Avil nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh tisaŋ nadələmian len navile a pan o tebuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

⁹ AYesu ikel nəbol pusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavi natideh. Isor kəta ke, ¹⁰ “Nauluŋan eru arovi məhat vi lan naholəvat todar vis naim siGot hən arbisor tuŋ. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuŋ van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginau nəsasumən alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləbilav kuv nəvat, alat ləsənor, alat lotogol naitian tobur kotov nəlahan, o sumən ategai am

* 17:32: Gen 19.26 †† 17:35-36: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves
36 Nauluŋan eru areum bənbon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

tovi nəvanuan nətaks. ¹² Nəsəhan vəha-ru len nawik p̄isi, noviol hən nahudhut tosua dan tosəḡavur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuṽ, eil a tut, saləḡon ke tekəta vi məhat vi lan nəmav be len na-ləḡon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginau, ruḡat nəsaan dan ginau notovi vanuan nəsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imaruḡat. Len nəhon aGot, atenan inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh b̄ipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas be ideh togol gai gabag tovi ut kəmas, aGot dereh tēputsani.”

AYesu mai natuhtətai gail

(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nəvanuan gail losəhar anatulit gail am van hən aYesu, hən b̄eriḡ navəlan len galito hən navoian b̄egəm hən galito. Nəboḡ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gəmai, ike, “Mitidam̄ hən natuhtətai gail legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosum̄an galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike b̄ehəhaṽur hən natohan pipihabəlan aGot hum natuhtətai, asike asike eḡis lan.”

Naulum̄an toil a m̄o topul hən natite

(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Naulum̄an sua toil a m̄o eus aYesu ke, “Hai p̄usan gotovoi, nimabe hən nəb̄ikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁹ Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Səkad avan ideh tovoi—aGot səḡon ḡai. ²⁰ Gaiug goləboi nakelean todaḡ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toḡur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sagelibliboḡ—len nakotan am sageliboḡ, putsan atəmaḡ mai anam̄ len nənauan sam̄.’ ”* ²¹ Atenan ike, “Nəboḡ notovi tuhtətai vəbar daməḡai nugol natgalenan p̄isi.” ²² Nəboḡ aYesu tosəsəloḡ həni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Pur hən natit p̄isi gotokade ale pəpehuni mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəḡau gati m̄os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.” ²³ Avil nəboḡ atenan tosəsəloḡ hən natgalenan, nəlon isa husur ke topul hən natit toḡoḡur.

²⁴ Nəboḡ aYesu tokəta van həni ike, “Idaḡ masuṽ hən alat lotopul hən natite ləḡevi lan natohan pipihabəlan aGot. ²⁵ Mətələboii ke idaḡ habat hən nəkamel b̄eb̄is tur len nəburhunil səsod. Idaḡ səhori am hən nəvanuan topul hən natite b̄eb̄is len natohan pipihabəlan aGot.” ²⁶ Be alat lotosəsəloḡ hən natenan lousi ke, “Bimaienan, ase tēḡis lan? Səkad avan ideh b̄ikad nəmauran vi sutuai.” ²⁷ Ale aYesu

* **18:20:** Nəboḡ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paḡpaḡ sam̄ o naləḡonian sam̄ ḡai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

ike, “Natideh nəvanuan todədas bigole, aGot eləboi bigole.”
²⁸ Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorin sinamit pisi tia hən namttohusur gaiug.”
²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torin naim o asoan o aVan gail o tata mai nana o anatun gail mōs natohan pipihabəlan aGot,
³⁰ dereh tikad natgalen pisi tisoḅur tətəs am len nəboḅ eg ta daməḅai len navile a pan. Ale len nəboḅ ḅegəmai len nəmav dereh tikad nəmauran vi sutuai.”

AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)

³¹ AYesu esəhar tosəḅavur pisan toru san lutoh səḅolito, ale ikel mai galit ke, “Datovi məhat vi Jerusalem, ale natit pisi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Nəvanuan, dereh lisarpoh.
³² Alatevis a Jerusalem leriḅi len navəlan alat ləsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mədasi, leḅulaii,
³³ lebilas habat həni ale ligol timat. Be len nəmariboḅ titor dereh tile məhat tətəs.”
³⁴ Ahai susur gail ləsaləboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke ləsaləboi nəsa aYesu tosor husuri.

Partimeus
(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)

³⁵ Nəboḅ aYesu tovan pəpadaḅ hən naut a Jeriko, ametḅesw sua ebətah gəgarhəḅisal, eḅir nəvanuan gail hən nəvat.
³⁶ Nəboḅ tosəsəloḅ hən naluḅoh toḅot eus ke nəsa tovisi enan.
³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.”
³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, nəloḅm titanḅis ginau, gol tivoi hən ginau!”
³⁹ Ale alat lotoyar a nō losivoh lan hən ḅemədəu, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, nəloḅm titanḅis ginau, gol tivoi hən ginau!”
⁴⁰ Na aYesu eil, ale ikel ke lesəhar atenan gəm həni. Nəboḅ toḅəm pəpadaḅ aYesu eusi ke,
⁴¹ “Guke nigol nəsa hən gaiug?” Ale ike, “Nasuḅ, nuke nekəta.”
⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekəta! Nadəlomian saḅi igol gumaur.”
⁴³ Vəha-sua ḅai ikad nakətaan ale ehusur aYesu, isal suh nəyalyalan siGot. Nəboḅ nəvanuan pisi lotorisi, galit am loputsan nahəsən aGot.

19

AYesu mai aSakias

¹ Beti aYesu eḅis len naut a Jeriko ale iyar tur lan.
² Ikad aulunān sual ei nahəsən aSakias; gai eil a nō hən nəvanuan nətaks gail ale epul hən nəvat mai natite.
³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toḅitol edədasi bathut ke naluḅoh lotoil kəkol hən gai.
⁴ Na igam vi nō ale epəlau len nəhai sikanḅor* hən ḅeris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei.
⁵ Ale nəboḅ aYesu tobar

† **18:38:** AYesu savi anatun matmat aTevit be ehusur nəpasusan siTevit.

* **19:4:** Nəhai sikanḅor ehun nəbaḅ be goləboi gəḅihan navite.

naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariņ tutut. Daməņai nimastoh len naim sam̄.” ⁶ N̄a imariņ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nəvanuan p̄isi lotoris natenan loņit nəholito, lusor mət̄mətan həni ke, “Gai evi lohoim sinaulum̄an nəsaan hən bitoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasuḅ, len nahudhut toru hən natit p̄isi sagw, gagai ņai nulav nahudhut tesua mai naməsal gail. Ale nəbēgəras avan ideh hən nəbēvənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməņai nəlav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siApraham. ¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bidoņ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan.”

*Nəbol p̄usan husur nəvat
(Mat 25.14-30)*

¹¹ Nəboņ nəvanuan gail lotosəsəloņ hən natgalenan, aYesu iḅol p̄usan, husur egəm pəpadaņ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natohan pipihəbələn aGot ḅevisi ta bogai.† ¹² Imagenan aYesu ike, “Aulum̄an sua len nəbathudud toil a m̄o len nəkantri san eutaut hən ḅevi lan nəkantri sual a tut hən abiltikiņ ei bitabtabuh lan hən ḅetəlmam ḅegəm vi kiņ hən naut san. ¹³ Ale ekis naslev lotovi ulum̄an tosəņavur gəmai, ilav namina‡ tosəņavur mai galit v̄isusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ ¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləḅikel mai nabiltikiņ ke, ‘Namtsaləņon ategai hən ḅevi kiņ sinamito.’ ¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiņ ale nəboņ totəlmam episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. ¹⁶ Esua toil a m̄o egəm ike, ‘Nasuḅ, namina sam̄ episan esəņavur am.’ ¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam̄ ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaņ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nabiltivile tesəņavur.’ ¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasuḅ namina sam̄ episan erim am.’ ¹⁹ N̄a nakiņ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nabiltivile terim.’ ²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasuḅ, namina sam̄ bogai; noruņ gole len natuhtaol hən nəḅesusuan buni. ²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduḅ ehəhaiḅ, gulav kuv nəsa gəsariņi, gotətariv nəsa gəsəmbule.’ ²² Nakiņ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsə! Len nasoruan sam̄ gotomadhakele, neḅusan gaiug hən nəsaban sam̄. Gaiug gukele ke nudaņ taltal, nəkadugw

† **19:11:** Naju gail lunau ke aKristo salito dereh tegəm vi kiņ hən bilav namilen aTevit tovi kiņ ta sutuai. Ale nəboņ aYesu togəm pəpadaņ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiņ ale dereh gai tehut alat a Rom dan naut a Israel.

‡ **19:13:** Namina evi nakoin silat a Kris tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor.

ehəhaiṽ, nulav kuv nəsa nəsarinji mai notətariv nəsa nəsəməbule.
²³ Bimaienan, husur nəsa gəsariṽ nəvat sagw len nalulutar
 hən ke nəboṽ nototəlmam nətəlav nəvat enan mai naintəres
 han?’[§] ²⁴ Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina
 dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəṽavur.’ ²⁵ Ris
 lotoke, ‘Nasuḅ, gai ikad namina tosəṽavur tia!’ ²⁶ Isor var
 galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan p̄isi lotoum tovoi len
 nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh
 toṽidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav
 kuv tokəkereh gai tokade dani. ²⁷ Be galen p̄isi lotovi enemi
 sagw gail, lotomətahun ginau notovi kin salito, səhar galit
 gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(*Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19*)

²⁸ Nəboṽ aYesu tokəmaianan tononj, iyar tab vi məhat vi
 Jerusalem. ²⁹ Nəboṽ tovan pəpədanj hən natuhvile eru, a Petfas
 mai a Petani, len naut lotokisi hən Naṽehuh Oliv, esəvat ahai
 susur eru, ³⁰ ike, “Mərevi lan navile ea topat a ṽo. Nəboṽ
 mərḅebis lan dereh mirisaḅ natuhtonji totahətah ei, avan
 ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³¹ Avan ideh
 ḅeus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ṽai ke, ‘Nasuḅ
 timaskade.’ ” ³² Nəboṽ aYesu tosəvat gəlar tononj, aruvan ale
 arusəḅ natit p̄isi hun aYesu tokele. ³³ Nəboṽ artosah ruḅat
 natuhtonji enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruḅati hən
 nəsa?” ³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasuḅ timaskade.” ³⁵ Beti
 arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len
 natuhtonji ale arugol aYesu ebətah səṽaṽuti. ³⁶ Len nəvanan
 san, luṽolsan nahurabat salit gail metp̄isal. ³⁷ Nəboṽ togəm
 pəpədanj hən naut naṽisal tovi pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh
 hən ahai susur gail kavkav, len nahəḅaṽuran salito, lotuḅat
 kai, putsan nahəsən aGot habat husur namerikel p̄isi lotorisi
 tia. ³⁸ Lukai ke,

“Got igol ivoi hən atenan, nakinj togəm

len nahəsən Nasuḅ aGot!*

Natəṽmat len nəməv

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluṽoh lusor mai aYesu ke, “Hai
 p̄usan, kai tas ahai susur sam̄ gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit
 ke, “Nukel mai gamito, naut taḅut hən galito, nəvat galegai
 lətəkai.”

AYesu itanjis naut a Jerusalem

§ 19:23: Naintəres evi nəvat, nəvat sam̄ topasi nəboṽ topat tobəlav len nalulutar.

* 19:38: Psa 118.25-26

⁴¹ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, toris nabiltivile enan, itaŋisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmat mai gamito nəboŋ daməŋai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboŋ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboŋ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətan tisahsah vi məhat hən bīpat kəkol hən nabiltivile samito, lidar vis gamito hən ləbeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nabiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh bəpələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəm hən gamito.”

*AYesu len naholəvat todar vis naim siGot
(Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22)*

⁴⁵ Beti aYesu ebiş len naholəvat todar vis naim siGot ale etubət hut alat lotoŋur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuŋ-an,’* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənvnənah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu eŋusan len nəboŋ p̄isi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləb̄igol b̄imat. ⁴⁸ Be ləsəsəb̄ naŋisal hən ləb̄igole, bathut nəvanuan p̄isi loləŋon buni ke lesəsəlōŋ həni.

20

*Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-m̄o-an
(Mat 21.23-27; Mak 11.27-33)*

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toŋusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hən nalo mai alat lotoil a m̄o hən nəvanuan gail, logəm həni. ² Lukel maii ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siJon, egəm len aGot len nəmav o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datb̄ike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’ ⁶ Be datb̄ike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan p̄isi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi ahai kelkel ur.” ⁷ N̄a lusor vari ke, “Namtsaləboi as tolav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-m̄o-an sise topat len ginau hən nəb̄igol natgalenan.”

*Alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Mak 12.1-12)*

* 19:46: Isa 56.7 * 19:46: Jer 7.11

⁹ Beti etub̄at kel n̄əbol p̄usan egai mai n̄əvanuan gail, ke: “Avan sua imabul n̄əhol nakrep* ale idam̄ h̄əni van h̄ən alat lotok̄ətk̄əta t̄əban n̄əhol h̄ən l̄əb̄irentem, ale len n̄əyaran san gai ivan eb̄əlav. ¹⁰ Len n̄əboŋ nakrep tomen, es̄əvat naslev sua van h̄ən alat lotorentem n̄əhol h̄ən l̄əb̄ep̄əp̄ehun nakrep galevis tovi esan. Avil lūvasi, los̄əvati van, s̄əlav natideh. ¹¹ N̄a amahean n̄əhol es̄əvat naslev sual am, be gai am lugol maien h̄əni, lūvasi, lugol isa h̄əni, ale los̄əvati van, s̄əlav natideh. ¹² N̄a es̄əvat sual am t̄ətas ale lūv̄ab̄ub̄uri, lubar h̄əni vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol n̄əsa? Nigol timaiegai ke: dereh nes̄əvat anatugw ulum̄an notol̄emas buni h̄ən ke hum ma nahurulit bisa, ale l̄əbigol b̄inor h̄əni.’ ¹⁴ Be n̄əboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut h̄əni ke, ‘Atenan, n̄əboŋ at̄əman b̄imat, gai tikad n̄əhol balai; datiparu buni h̄ən dat̄b̄ikad nasugsugur san p̄isi!’ ¹⁵ N̄a lubar h̄əni dan n̄əhol nakrep ale luparu buni.”

AYesu isor am ke, “Amahean n̄əhol dereh tigol n̄əsa h̄ən galito? ¹⁶ Dereh teḡəmai, tigol alat lotorentem n̄əhol limat, ale tilav n̄əhol nakrep enan mai ideh tile.” N̄əboŋ n̄əvanuan gail lotos̄əs̄əloŋ h̄ən natenan, luke, “Natenan satimaienan!” ¹⁷ Be aYesu ek̄əta inor van h̄ən galito ale ike, “Bimaienan, namilen natosian egai topat len n̄əbe sua ta sutuai n̄əsa?

“ ‘N̄əvat, n̄əvanuan na-um-im-an gail lotom̄ətahuni, gai eḡəm vi vat sua ŋai b̄el̄əboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor.*”

¹⁸ N̄əvanuan p̄isi l̄əb̄iteh len n̄əvat enan, dereh lim̄əbur̄bur̄, mai avan ideh, n̄əvat b̄iteh lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai p̄usan gail h̄ən nalo mai ab̄iltihai tutumav gail ludas p̄isal h̄ən l̄əb̄itah gat aYesu len namityal enan ŋai bathut lol̄əboii ke len n̄əbol p̄usan enan isor tas galito. Avil lom̄ətahw len n̄əvanuan gail.

Vur n̄ətaks van h̄ən aSisa
(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)

²⁰ Beti lok̄əta bunusi ale los̄əvat n̄əvanuan galevis lotoḡerasi ke lotokitin h̄ən l̄əb̄isab̄ n̄əsaban len nasoran san h̄ən l̄əberin̄i len nav̄əlan mai n̄ədan̄an seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan n̄əvanuan naḡəḡərasan gail lousi ke, “Hai p̄usan, namtol̄əboii ke gaiug gotosor, gotop̄usan tonor. Nav̄ide sam̄ ep̄itōv van h̄ən n̄əvanuan p̄isi, ideh satile, ale gōp̄usan h̄ən nap̄isal siGot len nakitinan. ²² Inor h̄ən dat̄b̄ev̄ur n̄ətaks van h̄ən aSisa māu a?” ²³ Avil aYesu ek̄əta l̄əboi na-sor-ḡerasi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Vusan ginau h̄ən natenarius* tesua. N̄əhon

* **20:9:** Isa 5.1 * **20:17:** Psa 118.22 * **20:18:** Isa 8.14-15 * **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi n̄əvat h̄ən nauman h̄ən n̄əmaribon̄ esua.

mai nahəsan ase arupat lan?" Ale luke, "ASisa." ²⁵ Ikel mai galit ke, "Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot." ²⁶ Ale lodədas ləbisaḅ nəsabən ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luḅan len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan
(*Mat 22.23-33; Mak 12.18-27*)

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),* logəm hən aYesu. Lousi ²⁸ ke, "Hai ḅusan, aMoses itos mōs gidato ke, aulumān ideh, aḅan ḅimat be asoan ḅitoh mai anatan ḅeḅuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən ḅikad anatan gail mōs aḅan." ²⁹ Ale boḅ sua ikad alatmiḅan lotoməlevru. Ahai a mō ilah mai apəhaḅut sua, be imat, anatan eḅuer. ³⁰ Aḅan tohusur ahai a mō ilah mai nəbatunau, ³¹ beti aḅan tohusuri am imaienan. Alatmiḅan lotoməlevru lumat maienan ḅisi, anatulit eḅuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, ḅimagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhaḅut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatmiḅan lotoməlevru ḅisi lulah maii." ³⁴ Na aYesu ikel mai galit ke, "Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludam hən nəlahan. ³⁵ Avil alat aGot totabtabuh len galit hən ləḅitoh vi sutuai, mai hən ləḅitoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam hən ləḅilah. ³⁶ Ale lodədas ləḅimat am, husur losumān aḅel gail, lovi anatan aGot gail bathut togol lotole məhat dan nəmatan. ³⁷ Be len nəḅolan husur nəhai topan,* aMoses boh isor vəhoti ke, alat lotomat lule məhat dan nəmatan husur ekis Nasuḅ hən 'aGot siApraham mai aGot seIsak mai aGot siJakop.' ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur, husur len nabunusian siGot, galit ḅisi lumaur." ³⁹ Ahai ḅusan galevis hən nalo lusor vari ke, "Gokitin ahai ḅusan!" ⁴⁰ Beti avan ideh sail ḅuri hən ḅeusi hən nausian ideh am.

AKristo anatan aTevit māu a?
(*Mat 22.41-46; Mak 12.35-37*)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, "Nəvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatan ulumān siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len naləḅulat hən Nəḅe gail ke:

"'Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
"Gebətah tarhət len nəmatu sagw,

⁴³ vir nəḅeriḅ aenemi sam gail pipit narieḅ gəlaru
hən ləḅevi ut kəmas."*^{*}

⁴⁴ Imaienan aTevit ḅekisi hən 'aMasta,' evi anatan mabe?"

* **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6 * **20:37:** Exo 3.1-6 * **20:43:** Psa 110.1

*aYesu ikel p̄uli ke nāvivan isa
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)*

⁴⁵ Nəboŋ nəvanuan p̄isi lotosəsəloŋ, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətelələgau hən ahai p̄usan gail hən nalo. Loləmas hən ləb̄iyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hən nəvanuan gail ləb̄ike, ‘Ivoi,’ mai galit len nəmaket, loləmas nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nabonbonan, mai loləmas hən ləb̄ebətah rivuh len nəhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv p̄is naim mai nasugsugur sibatunau pəhāvut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuv̄ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaienan.”

21

*Naviolan sibatunau pəhāvut
(Mak 12.41-44)*

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eris alat lotokad natite nəboŋ lotoriŋ naviolan salito len nabokis hən nəvat len naim siGot. ² Beti eris nəbatunau naməsəl sua toriŋ natuhkoin eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau egai tovi məsal eviol səhor galit p̄isi. ⁴ Husur galit p̄isi loviol kinit naviolan gail dan tosoḅur lotopul həni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hən natit p̄isi san hən b̄imaur lan.”

*Nagilen nəboŋ ta tahw
(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)*

⁵ Nəboŋ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hən nəvat tobilbil mai naviolan gail van hən aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nəboŋ gail ləb̄egəmai, asike ikad nəvat ideh bəpələh gat togon, dereh limasirsir p̄isi.” ⁷ Ŋa lousi ke, “Hai p̄usan, natgalenan levisi ŋais? Ale dereh tikad nəsa bəv̄usan nəboŋ hən natgalenan ləb̄isarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətelələgau ke avan ideh sategəras gamito hən mətb̄isab, husur dereh tisoḅur legəm len nahəsəgw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadaŋ nəboŋ tegəmai!’ Samtehusur galito! ⁹ Nəboŋ mətb̄esəsəloŋ həni ke, ikad nabiltibalan gail mai nəb̄alan tomətahun alat lotoil a m̄o, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a m̄o, be nəboŋ ləb̄imadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluḅoh hən nəvanuan naut sua dereh tib̄al mai naluḅoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh lib̄al mai nəvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nabiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit b̄evisi, nəvanuan p̄isi ninelit b̄epil lan, mai natetətan toyalyal len nəmav. ¹² Avil a tahw

hən natgalenan, galit dereh litah gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nabonbonan mai naim nəbanjisian gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakin mai gavna gail sil nahəsagw. ¹³ Len nəboŋ enan dereh tipat len gamito hən mətbikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mətbisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləbisor var gamito o ləbisor tas gamito. ¹⁶ Atəmamit, anamit, aŋamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh lerin gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereh lerin gamit galevis len nəmatan. ¹⁷ Nəvanuan pisi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nə-daŋ-buri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)

²⁰ “Be nəboŋ mətberis naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəboŋ enan dereh məteləboii ke pəpadan timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mətahw dani vi lan naut toban vėhuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu salebis lan. ²² Husur nəboŋ galenan levi nəboŋ hən nəpanismen, hən natit pisi natosian gail lotokele ləbisarpoh.* ²³ Nulolosa hən alat ləbetian mai alat ləbevəhasus len nəboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad na-biltiləŋon-isa-an mai nəlol paŋpaŋ topansem nəvanuan galegai. ²⁴ Nabu nəbalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh libanjis gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri pisi. Ale nametbos gail dereh lipal sar nabiltivile Jerusalem, il a mŋo həni van vəbar nəboŋ salit besib.

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai naməso gail.* Len navile a pan, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətahw, ledədarŋabu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəbasoduŋ. ²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlolit tiŋonŋon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa bevisi len navile a pan. Husur nədaŋan gail len nəmav dereh lekurkur. ²⁷ Beti len nəboŋ enan dereh leris aNatun Nəvanuan beŋəm len nəmavukasw, len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ²⁸ Nəboŋ

* 21:22: Hos 9.7 * 21:25: Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * 21:27: Dan 7.13; KelV 1.7

natgalenan ləbetuβat visi, məteıl gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kuvi-an samito dan nəmauran hən navile a pan, dereh tihav.”

Nəbol pusan hən nəhai nafik
(*Mat 24.32-35; Mak 13.28-31*)

²⁹ Beti ikel nəbol pusan mai galit ke: “Məteris nəhai nafik mai nəhai pisi am. ³⁰ Nəboŋ lotodumoh, mətoləboi mətberis ləboii ke nəboŋ naut pudpud bəgəm pəpadaŋ. ³¹ Imagenan, nəboŋ mətberis natgalenan bəvisvisi, məteləboii ke natohan pipi-həbəlan aGot satogəm pəpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoh. ³³ Nəməv mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaut!

³⁴ “Mətelələgau hən ke samtetərog, samtigol nəvide tosa len natərogan mai samtinau masuʋ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətosəhoʋut lan hum məttobat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit pisi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətehulahul tabtab, ale sor tuʋ ke məteləboi mətbigam yav dan natgalen pisi pəpadaŋ hən bəvisi, ale mətbeil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Na len nalennəyal pisi aYesu epusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Nəvehuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan pisi lulele dudulan somilan hən ləbevi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləbesəsəloŋ həni.

22

AJutas epur hən aYesu
(*Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53*)

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.* ² Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo luke lisab nəpısal ideh hən ləbigol aYesu bimat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan eβis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a nəo silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən bisor mai galit husur nəpısal ideh hən bəriŋ aYesu len navəlalito. ⁵ Lohəhəvur masuʋ ale ludam hən ləbilav nəvat nasılva maii. ⁶ Ale aJutas idam, beti idas pısal hən bəriŋ aYesu len navəlalito nəboŋ naluvoh ləsətah maii.

* **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a nəo gail pisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

NəPasova naməkot siYesu
(*Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30*)

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan voutaut hən nəhanian hən nəPasova hən datb̄ihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaut həni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərbebis len nabiltivile, naulun̄an sua topat nabiliwai topul dereh tebubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim tobis lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai p̄usan eusi ke: “Narun̄ simetb̄os gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.”’ ¹² Atenan tev̄usan gaməru hən nabiltirun̄ tokad natit p̄isi dattoləŋoni. Məreutaut ei.” ¹³ Na aruvan, arusaḅ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

Nəhanan naməkot siNasub
(*Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25*)

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən b̄ihan. Ale ahai pispisul san gail lubon mai. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəbeləŋon b̄isa. ¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoan han len natohan pipihabəlan aGot.”

¹⁷ Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpəhuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihabəlan aGot b̄egəmai.”

¹⁹ Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni m̄os gamito. Gol timaiegai hən mət̄binau gat tin hən ginau.”

²⁰ Len naḅide toḅitoḅ, nəboŋ lotohan tonəŋ ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw b̄isel m̄os gamito len nəmatan sagw. ²¹ Be atenan b̄eriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan sum̄an aGot toriŋ gati tia,* avil atenan b̄eriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beti lotuḅat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

† **22:18:** Len naut egai, natosian ike naḅit nəhau (tovi naḅit nakrep), be namilen nəwain. * **22:21:** Psa 41.9 * **22:22:** Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24

* **22:22:** Uman 1.18

²⁴ Lotubat vitvituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakin hən nametbos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametbos gail lokis alat lotoil a mō hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’ ²⁶ Be gamit samtimaienan. Ideh len gamito totibau masuŋ, gai timasgəm suñan ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a mō, timasgəm suñan nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən bilav nəhanian maii? Len nabunusian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas naŋisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹ Suñan aTəmagw tolav na-il-a-mō-an len natohan pipihabəlan mai ginau, imaienan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətemun len natev sagw len natohan pipihabəlagw ale mətebətah len nabiltihai bətbətah gail hən mətəpəpəhəhun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael.

*Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito
(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)*

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən bisab gamito ke mətumabe, hum naulumān hən nəhol todardar hən nəhad mōs namisurhuwit biteh tur lan, be nəsogsog piŋi han besuh. ³² Avil nusor tuŋ mōs gaiug tia hən ke, nadəlomian sam asike iteh. Ale nəboŋ gəbipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidaŋ am.” ³³ Be aPita ikel maii ke, “Nasub, noutaut hən nəbitah mai gaiug van hən naim bəbaŋis mai nəmatan!” ³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulumān asike ekəkəraiko daməŋai vəbar gəbikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəboŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut tobuer, mətoimidol hən natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.” ³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan bikad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike bikad naŋu nəbalan, timaspuŋ hən nahurabat naut susus san hən həvur besua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpoh len ginau ke, ‘Len nənauan salit lorinji hum alat lotosa.’* Ale nəsa lototosi husur ginau egəm bar nəsarpoŋan han ta bogai.” ³⁸ Na lukel maii ke, “Geris, Nasub, naŋu nəbalan toru!” Be gai ike, “Tinoŋ!”

*Len Navəhuh Oliv
(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)*

* 22:37: Isa 53.12

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Naṽehuh Oliv hum naṽide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəboṅ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitoris tuṽ hən asike mətḃiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri.” ⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh ḃeləboi ḃetuṽ hən nəvat lan, etəjedur, ale isor tuṽ. ⁴² Ike, “Ita, ḃevi naləṅonionian samḃ, lav kuv nabiliwai hən naləṅon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsa gotoləṅoni tevisi, savi nəsa notoləṅoni.” ⁴³ Ale aṅel sua hən nəmav evisi həni ale igole idan.‡ ⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuṽ, isor tuṽ habat van van napilal san etuḃ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəboṅ tole məhat dan na-sor-tuṽ-an, etəlmam van hən ahai susur gail ale isaḃi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Na ikel mai galit ke, “Imabe mətupat? Mitile məhat, sor tuṽ hən asike mətḃiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri!”

Lutah gat aYesu

(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11*)

⁴⁷ Nəboṅ tosorsor sal, naluṽoh sua egəmai. Ale aJutas tosua len tosəṅavur pisan toru, gai eil a mḃo. Egəm ben aYesu hən ḃesumḃ nətarhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosumḃ nətarhogw hən gəḃeriṅ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəboṅ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa ḃevisi, luke, “Nasubḃ, namtiḃal mai galito hən nabu nəḃalan a?” ⁵⁰ Beti galit sua itai naslev seḃiltihai tutumav, ta kotov nədariṅan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinoṅ, samtimagenan!” Ale ibar nədariṅan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai aḃiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot mai alat lotoil a mḃo hən naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav nabu nəḃalan mai nəbatw gail gəmai hən mətḃitah gat ginau hum notovi vanuan nəḃalan toke tiḃal mai alat lotoil a mḃo? ⁵³ Len nəmariboṅ piṣi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hən nədaṅan hən nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu

(*Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27*)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim seḃiltihai tutumav. APita ehusur galit van, be səyar pəpadaṅ. ⁵⁵ Nəboṅ lototuṅ nəhab rivuh len naholəvat todar vis naim ale lototitileh ḃonḃon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboṅ tobətah ale nəsalsalumean hən nəhab

‡ **22:43:** Natosian gəlevis ta sutuai ləsəkad naves 43-44 egai.

tomias. Ale eketa metaltal van hani, ike, "Ategai am itah mai atenan!" ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, "Litegai, ginau notetan han gai!" ⁵⁸ Beti sadareh nai togon torisi, ike, "Gaiug am, govi galit sua!" Avil aPita ike, "Aoa Tegai, savi ginau!" ⁵⁹ Ale husur nehaua tosua tovan, sual am isor sabi, ike, "Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili." ⁶⁰ Avil aPita ike, "Tegai, notetan han nesa gotokele." Vaha-sua nai, nebon tosor sal, natouluman ekakraiko. ⁶¹ Nasub ipair, eketa inor van han aPita, ale aPita inau talmam han nasoruan siNasub nebon tokel maii ke, "A tahw han natouluman bekakraiko damenai, gaiug dereh gikel vaha-tor hani ke gesalabo ginau." ⁶² Ale aPita evivile, itan lolosa masuv.

*NəSanhitrin lukot han aYesu
(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)*

⁶³ Alat lotokaketa kakol han aYesu lotubat sor vilesi van, luvasi, vasi, vasi van, ⁶⁴ lubanis gat nametan ale loususi ke, "Sss Hai kelkel ur, ase tovas gaiug?" ⁶⁵ Ale lukel natit isobur am, losovari vesa tibatbat.

⁶⁶ Nebon naut tolan nesanhitrin lubonbon. Alat lotoil a mo han nevanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail han nalo lobetah len nabonbonan enan. Ale losohar aYesu van han galito. ⁶⁷ Luke, "Gabevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito." Avil ikel mai galit ke, "Nebekamaienan mai gamito, asike metodolom ginau, ⁶⁸ ale nebeus gamito, asike metusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNaton Nevanuan dereh tebetah len nematu siGot han bikad nedarjan."* ⁷⁰ Galit pisi lousi ke, "Gaiug mau, aNaton aGot a?" Ale isor var galit ke, "Gamit metuke ginau boh." ⁷¹ Beti luke, "Datsalohon avan ideh am han bikel ur nesaan ategai tokele. Husur gidat sabodato datosesolon hani len nabunon gabag!"

23

*AYesu len nakotan sePilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)*

¹ Beti, naluvo kavkav han nesanhitrin lule mehat, sehari van han aPilate. ² Lotubat sor tas aYesu, il hirhir lan ke, "Namtusab ategai ke tosohar suluvo nevanuan sinamit gail len napisal tosa. Ikai tas na-vur-netaks-an van han aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kin sua." ³ Na aPilate eus aYesu ke, "Gaiug govi kin seJu gail a?" Ale isor vari ke, "Gaiug boh gukele." ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluvo gail ke, "Nusabi ke ategai sakad nesaban." ⁵ Avil lutaltal ke, "Gai ipair han nenanuan sinovanuan

* 22:69: Psa 110.1

gail hən naḡusanan san len naut ḡisi a Jutea, gol loluḡoh ḡal taḡtaḡor. Etuḡat a Kalili vḡabar naut egai!”

AYesu len nḡhon aHerot

⁶ Nḡboḡ aPilate tosḡsḡloḡ hḡni, eusi ke gai ḡevi auleKalili. ⁷ Ale nḡboḡ tosḡsḡloḡ lḡboii ke aYesu totoh pipihabḡlan aHerot Antipas, esḡvati van hḡn aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nḡboḡ enan. ⁸ Nḡboḡ aHerot toris aYesu ehḡhaḡur masuḡ, husur sutuai elḡḡoni tia ke terisi, bathut esḡsḡloḡ hḡn naholan tohusuri, ale ike teris aYesu ḡigol namerikel ideh. ⁹ Na aHerot eusus nausian tosḡbur be aYesu sator vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai ḡusan gail hḡn nalo, lusor idaḡ, lusor lol paḡpaḡ ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail loḡit nḡholit van hḡni hum gai tovi ut kḡmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losḡvati tḡlmam van hḡn aPilate. ¹² Len nḡboḡ enan ḡai aHerot mai aPilate gḡlar gabag arogḡm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi sḡlar gabag.

AYesu len nḡhon naluḡoh

(Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16)

¹³ Nḡboḡ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mḡo mai nḡvanuan gail tonḡ, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mḡtosḡhar ategai gḡm hḡn ginau hum ke avan sua tosḡhar suluḡ nḡvanuan gail len naḡisal tosa. Nḡboḡ notoususi len nḡhomito, nḡsḡsḡb nḡsaan ideh len ategai mḡttosor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am sḡsḡb nḡsaan ideh lan, husur aHerot esḡvat tḡlmam hḡni gḡm hḡn gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hḡn ḡimat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh nigol lebilas masuḡ hḡni ale telḡboi ḡivan.”* ¹⁸ Avil galit luḡon, kai habat ke, “Sḡhar ategai vi tut, aParappas tevivile mḡos ginamito!” ¹⁹ (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar hḡni len naim ḡḡbaḡis sil togol nḡvanuan lotoluḡoh, ḡal taḡtaḡor len nabiltivile hḡn lḡḡemḡdas nḡgavmen, mai igol avan sua imat.) ²⁰ APilate isor van hḡn galit tḡtas am bathut ike teriḡ aYesu tivan. ²¹ Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nḡhai balbal!” ²² Len na-vḡha-tor-an aPilate isor van hḡn galit ke, “Imabe? Igol nḡsa tosa? Nḡsḡsḡb kas nḡsaan ideh lan tonor hḡn ḡimat sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuḡ hḡni ale neriḡi tivan.” ²³ Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nḡhai balbal, ale ludan ḡur aPilate. ²⁴ Na aPilate eriḡi ke tigol nḡsa lotolḡḡoni. ²⁵ Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim ḡḡbaḡis sil togol nḡbalan hḡn ḡemḡdas nḡgavmen mai togol

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hḡn naves 17 Len nḡhanan enan APilate timasriḡ nḡvanuan sua tobaḡis gati a mḡo tevivile.

nəmatan, erinji evivile. Avil erin aYesu len navəlalito hən ləbigol nəsa lotoləhoni həni.

Lup̄os gat aYesu len nəhai balbal

(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27)

²⁶ Nəboŋ nasoltia gail lotosəhari van, lutha gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gəm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nəhai balbal lan hən ħipati husur aYesu. ²⁷ Ale nəvanuan isobur masuŋ lohusuri. Galevis lotovi alatpəhaŋut lois, luŋosŋos nibelito, lutanġisi. ²⁸ Be aYesu ipair van hən galit ke, “ToġtaJerusalem gail, samtitanġis ginau be mititanġis gamit gabag mai anatumit gail. ²⁹ Husur len nəboŋ ħegəmai nəvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hən alatpəhaŋut lotobutoh, nəhad hən natətai gail ləsəpasus, mai nasus gail ləsavəhasus!’ ³⁰ Beti ‘dereh lisor mai nabiltiŋvehuh gail ke, “Rus vi pan bar ginamito!” Lisor mai natuhŋvehuh gail ke, “Kabut gol ginamito!”’* ³¹ Husur ke nəvanuan gail ləbigol natgalenan nəboŋ nəhai tomaur sal, nəsa ħevisi nəboŋ nəhai ħiŋod?”†

³² Ikad nauluŋan eru, artoġur kotov nalo silat aRom, ale losəhar gəlaru van hən ləbigol arħimat mai aYesu. ³³ Ŋa nəboŋ lotobar naut lotokisi hən Nabəlashukadhutəmat, loriŋi itahətah len nəhai balbal ei, gai mai nauluŋan eru artosa, esua len nəmatu san, togon len nəmair. ³⁴ AYesu ike, “Ita, geruġat nəsaan egai dan galito, husur ləsələboi nəsa lotogole.”‡ Beti lubar hən nəvat hən ləbisabi ke as tikad nahurabat san gail.* ³⁵ Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail lobit nabuŋolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; ħevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” ³⁶ Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinika§ van həni.* ³⁷ Luke, “Gəħevi kiŋ seġu gail, lav kuv gaiug səboŋ!” ³⁸ Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, “AKiŋ seġu gail bogai.”

³⁹ Gəlar sua, tovi uluŋan tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mġə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” ⁴⁰ Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam ħiŋoŋ hən esan. ⁴¹ Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” ⁴² Ale ike,

* **23:30:** Hos 10.8 † **23:31:** Namilen ke ləbigol natgalenan hən aYesu, dereh ligol isa vəsa səhori hən galit tile. ‡ **23:34:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, ruġat nəsaan egai dan galito husur ləsələboi nəsa lotogole.”* **23:34:** Psa 22.18 § **23:36:** Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * **23:36:** Psa 69.21

“Yesu, nau gat ginau nəboŋ gəbēgəm vi kiŋ.”⁴³ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋjai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaʋuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30*)

⁴⁴ Pəpadaŋ hən natubliəl nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav vəbar namityal totor ut mədau,⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəpehun naim siGot emətar len nahudhut eru.*⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriŋ nanunugw len navələm̄.” Nəboŋ tokəmaienan tonon, eməsol, imat.*

⁴⁷ Nəboŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!”⁴⁸ Naluʋoh luβon hən ləbəkəta ris nəsa tovisi. Nəboŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito.⁴⁹ Ale galit p̄isi lotoləboi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaʋut lotohusuri a Kalili, loris p̄is natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42*)

⁵⁰ Ikad naulum̄an sua, nahəsan aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor.⁵¹ (Gai sədam̄ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natohan pipihabəlan aGot.⁵² Ivan hən aPilate ale eus niben aYesu.⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəburhuvat nəmatan lotota p̄uʋuli tia. Ləsətavun avan ideh len nəbur enan sal.⁵⁴ Ale evi Nəboŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ bətubət**.⁵⁵ Alatpəhaʋut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris nəburhuvat nəmatan mai naʋide toriŋ niben topələh lan.⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəbon tosusau mai nəhai pəhas gail m̄os niben.

Ale len nəSappat luŋavŋav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10*)

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, alatpəhaʋut lovi lan nəburhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusaβ nəvat nabopita torib tia

* **23:45:** Exo 26.31-33 * **23:46:** Psa 31.5 * **23:49:** Psa 38.11 ** **23:54:**

Evi naut mədau, pəpadaŋ hən namityal bimasur. * **23:56:** Exo 20.10; Deu 5.14

* **24:1:** NəSappat seju gail etubət len naFraite nəboŋ namityal tomasur, ale inon len nəSarete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade.

dan nabur nĕmatan ³ avil nĕboŋ lotobis, lĕsĕsab niben Nasub aYesu. ⁴ Nĕboŋ lotonau tĕtan hĕn natenan sal, be losĕhoŭt len naulumĕan toru artoil ben galito, artosun nahurabat tok-abkabil. ⁵ Ninelit epil vĕsa, ale lotĕnedur kĕta vi pan be gĕlaru arukel mai galit ke, “Mĕtudon mab hĕn avan tomaur len naut silat lotomat? ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile mĕhat tia! Mitinau tĕlmam hĕn nĕboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nĕvanuan gail limasriŋ aNatun Nĕvanuan len navĕlan nĕvanuan nĕsaan gail, ale gai timastahĕtah len nĕhai balbal, ale len nĕmariboŋ totor timasle mĕhat tĕtas.’ ”* ⁸ Beti lunau tĕlmam hĕn nasoruan san, ⁹ ale nĕboŋ lototĕlmam dan naburhuvat nĕmatan, lukel pĕis natgalenan mai Tosĕjavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatpĕhaŭt galenan lotokĕmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototah mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail lĕsadĕlom nasoruan enan husur lunau ke sĕkad namilen. ¹² Be aPita ile mĕhat, igam vi lan naburhuvat nĕmatan. Nĕboŋ tobĕtĕt hĕn ĕkĕta vi lan ĕurhuvat, eris nĕkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, ipan len nĕsa tovisi.

Napĕisal vi Emmaus
(Mak 16.12-13)

¹³ Len nĕmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hĕn Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gĕlaru arusorsor mai gĕlar gabag husur natit pĕisi tovisi tia. ¹⁵ Nĕboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu mĕau egĕm, itah mai gĕlaru len nĕyaran sĕlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakĕta lĕboii. ¹⁷ Ale eus gĕlar ke, “Len nasoruan samĕru nĕboŋ mĕrtoyar van, mĕruhol husur nĕsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gĕlar sua, nahĕsan aKleopas isor vari ke, “Len nametĕos pĕisi a Jerusalem, gaiug sĕbomĕ gĕsalĕboii nĕsa tovisi ei len nĕboŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gĕlar ke, “Nĕsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulumĕan sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nĕhon aGot mai nĕvanuan gail pĕisi. ²⁰ Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mĕo sidato, loriŋi len navĕlan alat a Rom hĕn lĕberinċ nĕmatan lan, ale lugol itahĕtah len nĕhai balbal. ²¹ Avil a mĕo namtuvatvat viri ke, tovi atenan bilav kuv a Israel dan alat lototĕgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, damĕŋai evi nĕmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatpĕhaŭt sinamit galevis

* **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33 † **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nĕstatia han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nĕstatia evi nabĕlavan tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

lugol namtosəhoʻvut. Daməŋ dudulan somilan lovi lan nabur nəmatan ²³ ale nəboŋ ləsəsəb niben, lotəlmam, luke lotoris nakəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototah mai ginamito, lovi lan nabur nəmatan ale lusabi hum alatpəhaʻvut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iʻvonʻon. Iday hən mərbədəlom p̄is nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləŋonian siGot ke aKristo imasləŋon isa vəsa m̄os natgalenan, beti b̄is len nəyalalan san.” ²⁷ Beti tubat len aMoses mai ahai kelkel ur gail p̄isi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit p̄isi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadan hən navile artovan həni, aYesu iyar surman b̄ivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale ēbis lohoim hən b̄itoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətərhəgarin hən b̄ihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, ēburi ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusəb Tosəŋavur Pisan Tosua lotobonbon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasub̄ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai na-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu tobur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat.” ³⁷ Be losəhoʻvut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətomətahw hən nəsa? Imabe nəlomit euri ke notomaur tətəs? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru; ginau bogai! Bar ginau hən mətəbeləboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələseh̄w mai navisoh surman ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonon eʻvusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nəlolit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² Ŋa lulav nahudhuieh lotoləŋasi mai, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasuruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit p̄isi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəbē gail

limassarpoh.” ⁴⁵ Beti esəḡav hən nənauan salit hən lə̀belə̀boi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləḡon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmariboḡ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsən dereh nəvanuan gail likel ur nəpairan dan nəsaan n̄os narubətian dan nəsaan van hən naluṽoh hən nametḡos gail p̄isi, tubat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot b̄ikol nədaḡan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən b̄igol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboḡ tosorsor sal erinḡ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Na lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuṽ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* **24:46:** Isa 53; Hos 6.2 * **24:49:** Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəjavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri ke aYesu tovi aNatun ulumən aGot tosua səbon, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberin nəlolit bidaŋ lan, ləbikad nadəlomian lan.

AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naṗusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Nalobulat ehusur as galito?

Ehusur aYesu, ehusur aTəman, ehusur aNunun. Ehusur aYesu toṽusan aTəman hən nəvanuan gail, ehusur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ṗais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totoni nalobulat egai “hən mətbedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberin nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mət bikad nəmauran len nahəsan” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəboŋ togol natit ṗisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len nalobulat egai aYesu ikel vəhasobur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhatan dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi ṗisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəboŋ tokəmaienan ehum toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəboŋ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəboŋ toke, “a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len naṽide tomaienani ikel

vəhoti ke tovi Got, natubatan san ebuer, nanonjan san ebuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs nagəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubat hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1-12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toḡusan həni pəpadaṅ hən naut a Jerusalem (13.1-17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1-19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11-21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natubatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ² Atenan itah mai aGot len natubatan. ³ Len atenan aGot igol natit pisi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh. ⁴ Gai evi nəkadun nəmauran, ale nəmauran enan evi namial sinəvanuan gail. ⁵ Namial satomial van sal len nəmargobut be nəmargobut sasəhori.

⁶ Aulumān sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən bikel vəhot nakitinan husur namial, hən nəvanuan pisi ləbedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi mial, be egəm hən bikel vəhot nakitinan husur namial. ⁹ ASoruan egai togəm hən navile a pan, gai evi namial kitin tomias nəvanuan pisi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit pisi lotohəhaṽur həni, lotoriṅ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləbegəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləṅon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulumān, avil nəpasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ṅai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas həni, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai begəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil

* 1:6: Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2

len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boŋ ideh. ANatun səbon ŋai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

*AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan
(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)*

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləḃeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kel-koti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavı aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ Ŋa lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavı gai.” Luke, “Govi ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtbikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke,

“Novi nadoldol tokai len naut masmas toḃəḃesw ke,
‘Gol naḃisal tinor mōs Nasub!’ ”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəḃevi aKristo, asike gəḃevi aElijah, asike gəḃevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

²⁶ AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, məsakəta ləboii. ²⁷ Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəḃisah ruḃat nəhau hən naributbut san.”† ²⁸ Len nəboŋ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

²⁹ Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot ḃilav kuv nəsaan sinavile a pan.‡ ³⁰ Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’ ³¹ Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəḃigol aIsrael ləḃeləboii.”§

³²⁻³³ Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəḃibaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboŋ gəḃeris aNunugw ḃevi pan, ḃitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum

* **1:21:** Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu 18.15, 18 * **1:23:** Isa 40.3 † **1:27:** Evi slev gail lotosah ruḃat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nəvanuan salit gail. ‡ **1:29:** Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh. § **1:31:** Israel len naut egai evi nəpasusan siJakop aGot tokisi hən alsrael am.

nətav^{**} ale itoh tin len ategai. ³⁴ Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkav gail siYesu

³⁵ Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. ³⁶ Nəboŋ toris aYesu toʋot van ike, “Məteris! Natuh-sipsip siGot bolai.”

³⁷ Nəboŋ ahai susur artosəsəloŋ hən nəsa tokele, arohusur aYesu. ³⁸ Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai pusan), gutohtoh a be?” ³⁹ Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Nə aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut mədau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

⁴⁰ AAdru aʋan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəloŋ hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. ⁴¹ Natit metəkav aAdru togole, isaḅ aSimon, aʋan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMes-siah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). ⁴² Beti aAdru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anaton aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”‡‡

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

⁴³ Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Eubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” ⁴⁴ (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita). ⁴⁵ AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsən aYesu, anaton aJosef ta Nasaret.” ⁴⁶ ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi m̄au egəm a Nasaret a? Eḅuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

⁴⁷ Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” ⁴⁸ ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətah pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” ⁴⁹ ANatanael esəhoʋut len natenan, isor vari ke, “Hai pusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”* ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godəlom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəḅipəŋ lan səhor masuʋ hən natenan.” ⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav ḅesəŋav, aŋel siGot gail ləḅevi məhat ale ləḅevi pan len aNatun Nəvanuan.”*

** **1:32-33:** Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† **1:34:** Natosian galevis ta sutuai luke evi anaton ulur̄nan siGot ‡‡ **1:42:** Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta Kris. §§ **1:48:** Nafik evi nəhai sua, navite am lokisi hən nafik. * **1:49:** Psa 2.7 * **1:51:** Gen 28.12

2

Nəlahan len naut a Kana

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbēgəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.” ⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəm sal.” ⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa bikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nabiltibiliwai nəvat toməlevtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, nəju gail lugol galit luvēveu len nəwai enan. Nəboŋ nabiltibiliwai vīsusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nabiltibiliwai galegai.” Ale lobir nəwai van vapul səsəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan to-damis nəwai togəm vi wain, ekis naulumān tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəm lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulumān en tolah ke, “Nəvanuan pīsi ləpəpəhun nəwain tovoi a mō, ale nəboŋ galit lototərog, ləpəpəhun togon savoi masuṽ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail lorin nəlolit todaŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonon aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aṽan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmaribon galevis.*

AYesu ivahvahir naut todar vis naim siGot
(*Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46*)

¹³ NəPasova seju gail egəm pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotoṽur hən nəbuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.* ¹⁵ AYesu ebutan ḃonḃon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan pīsi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nəbuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotoṽur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagw tehun naim nəmaket!”

* **2:12:** Mat 4.13 * **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nabiltivile Jerusalem mōs nəPasova. Logəm len naprovens isobur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludamṽ hən nəvanuan lotoviol len naim siGot leviol hən nəvat nasilva səlani ŋai.

17 Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogw ipat tabtab len naim sam̄ totəgau gat tabtab hən ginau.”*

18 Nəlon naJu gail epəjasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotoləboi gəbigol natgalenan? Gigol namerikel ideh hən namtʔekəta ləboi nədaŋan sam̄!”

19 AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmariboŋ titor.”*

20 Ale lusor vari ke, “Namtəum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəbeum həni bile məhat təlmam len nəmariboŋ bitor məbe?” 21 Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben. 22 Imagenan, nəboŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənauan sinəvanuan gail

23 Ale nəboŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasova, isoḅur lorin̄ nəlolit len nahəsən nəboŋ lotoris namerikel gai togolgole. 24 Avil aYesu səkad nadələmian len nəlolit lotorin̄i len gai husur eləboi nəḅoruan nəsaan salit gail.

25 Avan ideh asike bikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəḅoruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

1 Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsən aNikotemus toil a mō hən naJu gail. 2 Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gaiug govi ahai pusan sua aGot tosavati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi bigol namerikel gotogolgole, asike aGot bitoh maii.” 3 AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike bikad nəpasian tətəs,* edədas bəris natohan pipihabəlan aGot.”

4 ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haḅut tia bikad nəpasian tətəs? Edədas bəbis təlmam len nəhad hən natətai len nəbəhaḅun anan hən bipas vəha-ru həni!”

5 AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən bələboi bəbis len natohan pipihabəlan aGot. 6 Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ŋai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu. 7 Imaienan, sagiḅaŋ len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian

* **2:17:** Psa 69.9 * **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29 * **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi bikad namilen tovi avan ideh asike bikad nəpasian togəm a məhat, edədas bəris natohan pipihabəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuŋavŋavan. Len natosian seju gail nəboŋ lotosor husur aGot, lokəmaienan.

tetas.' ⁸ Nəlan eŋuv husur nələŋonian san ale gosəsəlon hən nəwalan han, be gəsələboi naut toŋuv gəm lan mai naut toŋuv vi lan. Len nəvide tomaianan, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu." ⁹ ANikotemus eusi ke, "Natgalenan levisi mabe?" ¹⁰ AYesu isor vari ke, "Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a? ¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboii, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadələlom na-kel-koti-an sinamito. ¹² Nəboŋ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadələlom ginau. Gol ke nəbisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətodələlom ginau! ¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi bikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ŋai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ŋai eləboi bikel husuri. ¹⁴ Len naut toŋəbesw, tomasmas, aMoses esuhun nəlablab hən nəmat len nəhai.* Len nəvide tomaianan, limasuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan pisi ləberinŋ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ "Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbən hən avan ideh berinŋ nəlon bidaŋ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən berinŋ ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avan ideh tokad nadələlomian lan, aGot sariŋi ke bipanis, avil avan ideh səkad nadələlomian lan, aGot erinŋ tia ke tipanis, husur səkad nadələlomian len nahəsən aNatun aGot tovi aNatun tosua səbən. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebis len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgol nəsaan lomətahun bun Namial, ləsavi lan Namial husur lomətahw len Namial bəmias pəpəpə hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namial hən bəmias nəsa togole len nədaŋan siGot."

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboŋ natgalenan tononŋ, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon pəpadaŋ hən naut a Salim, husur nəwai isobur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləbibaptais. ²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).*

* **3:14:** Num 21.9 * **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur navide hæn nalilosan hæn læbiveveu mōs nalotuan. ²⁶ Ale logəm hæn aJon, luke, “Hai þusan, ategaii totoh mai gaiug tarhæwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hæn nævanuan gail, ale nævanuan pisi logəm hæni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nævanuan elæboi þikad næsa ŋai aGot len næmav toviol hæni maii. ²⁸ Gamit māu mætölæboi mæþikel kot næsa notokele ke, ‘Ginau næsavi aKристо, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a mō tia, beti atenan.’*²⁹

Næþikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulumnan tolah maii. Be naulumnan tovi tarhæt sitenan tolah, toil təban, tosəsəloŋ hæni, gai ehəhəvur hæn tosəsəloŋ hæn nadolon aten tolah. AKристо esumnan atenan tolah, ale nævanuan lotovan hæni hæn þibaptais hæn galito, losumnan alitenan tolah. Ginau nosumnan naulumnan tovi tarhæt sitenan. Nopul hæn nahəhəvuran næboŋ notosəsəloŋ hæn nævanuan gail lotovan hæn aKристо. ³⁰ AKристо timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit þisi; avan tovi hæn navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len næmav iyalyal səhor natit þisi. ³² Ikel kot næsa torisi, næsa tosəsəloŋ hæni be səkad avan ideh todəlom næsa tokele. ³³ Be avan ideh todəlom na-sor-ləboii-an san, isaþ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot tosəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hæn aNunun kavkav maii, nagilen toþuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit þisi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriŋ nəlon todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun þeriŋ nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol paŋpaŋ siGot ipat tabtab lan.

4

AYesu mai atobtaSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəloŋ hæni ke aYesu tobaptais hæn nævanuan lotosəbur hæn læbegəm vi hai susur san gail, lusəbur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hæn nævanuan, ahai susur san gail ŋai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi næsa naFarisi gail lotosəsəloŋ hæni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nævanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsan a Sikar, topat pəpadaŋ hæn nətan aJakop tolavi mai aJosef, anatun.† ⁶ Ikad

* **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1 * **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboii ke naFarisi lotosəsəloŋ hæn tobaptais hæn nævanuan tosəbur, emətahun læþiþal maii ale eriŋ naut enan. † **4:5:** Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun aIsak tovi natun aAraham.

naburhuwai sijakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nøyaran tobəlav, ebətah tarhəburhuwai enan. Natubliabolai.

⁷ AtoḅtaSamaria sua egəm hən ðevəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səḅon husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləḅevur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaḅut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toḅtaSamaria. Gous mab hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəḅon mai alat a Samaria boḅ ideh).^{*} ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətələboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub, gəsəkad nabiliwai, nəhau ebuer, ale naburhuwai eg isareh masuḅ. Goləboi gəḅevəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai məau ilav naburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatun gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan pisi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil avan ideh tomun nəwai nəḅilav maii, asike imaduh boḅ ideh. Be nəwai nəḅilavi maii ehum nabəko toḅuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaḅut ikel maii ke, “Nasub, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəḅimaduh boḅ ideh, asike nəḅegəm gegai hən navəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaḅut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboḅ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam erim tia, ale ahaḅut gotokade gagai savi asoam, gəsələh maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaḅut ike, “Nasub, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len navəhuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ḅai evi naut nalotuan.”

²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboḅ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən məḅilotu hən aTata len navəhuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttolotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləḅilotu kitin hən aTata len nəlolit kavkav, len nədaḅan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doḅ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan tokad niben gotoləboi gəḅerisi, ao, ehum nanunun sua o nasuḅavḅavan

* 4:9: Luk 9.52-53; Ezr 4.1-5; Neh 4.1-2

gotodədas gəberisi be tovi nəkadhumauran. Ale alat lotolotu həni limaslotu hən aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hən gai len nəlolit kavkav, len nədaŋan seNunun.”²⁵ Apəhaʋut ikel maii ke, “Noləboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegəmai, aten lotokisi hən aKristo. Nəboŋ begəmai dereh tikel ur natit ʋisi mai ginamito.”²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotəlmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotəlmam, losəhoʋut habat hən aYesu tosor mai apəhaʋut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Goləŋon nəsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mabe mai alitegai?”

²⁸ Beti napəhaʋut eriŋ nəbiliwai san, etəlmam vi lan nəbiltivile ale ikel mai nəvanuan gail ei ke,²⁹ “Mətegəm ris avan sua tokel mai ginau hən natit ʋisi notogole. Mətunau ke aKristo, aGot totabtabuh lan a?”³⁰ Na nəvanuan gail loriŋ nəbiltivile, lotuʋat van həni.

Nəbol ʋusan husur nəmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai ʋusan, gihan.”³² Be ikel mai galit ke, “Nukad nəhanian hagw gamit mətsaləboii.”³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav nəhanian maii?”³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Nəhanian hagw evi hən nəbigol naləŋonian sitenan tosəvat ginau hən nəbigol vurvur nauman san.³⁵ Mətukad nasoran sua toke, ‘Nahəbati tivat beti nəmatuan,’ be mətesəŋav hən namətamito, mətekəta ris nəmarireu hən nawit tomasmas, toutaut hən nəmatuan tia.³⁶ Nəvanuan tota kokotov nawit enan, tosəgovi, gai etuʋat lav napurpuran san, ale esəsəgov hən nawit mōs nəmauran vi sutuai.‡ Igole hən gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arbehəhaʋur ʋonʋon.³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosəgov tomatu.’³⁸ Nosəvat gamit hən mətbesəgov ʋonʋon hən nəsa mətsaum mōsi. Galevis am loum idaŋ mōsi. Be gamit mətohusur galito ale mətopul hən nəmatuan.”

³⁹ Alat a Samaria isoʋur len nəbiltivile a Sikar loriŋ nəlolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepəhaʋut toke, “Ikel mai ginau hən natit ʋisi notogole.”⁴⁰ Beti nəboŋ alat a Samaria lo-togəm həni, lousi hən ʋitoh mai galito, ale itoh ei vəbar nəmariboŋ eru.⁴¹ Ale husur nasoruan san, isoʋur am lukad nadəlomian.⁴² Beti lukel mai napəhaʋut ke, “Nadəlomian sinamit len aYesu sahusur nəsa gotokele am, bathut ginamit

‡ 4:36: Len naves egai, nawit tomatu evi nəvanuan toutaut hən ʋesəsəlori hən nasoruan siGot, toutaut hən ʋikad nadəlomian lan.

gabag namtosəsəlonj həni, ale namtoləboi səhoti ke ategai ilav kuv kitin hən navile a pan dan nəsaan.”

AYesu igol anatum nəvanuan nauman sekinj imaur

⁴³ Nəboj nəmariboj toru togam gole, aYesu erinj naut enan, evi Kalili. ⁴⁴ AYesu m̄au ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, ləsaputsan atenan len nənanuan salito.”* ⁴⁵ Imagenan, nəboj aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohəhəv̄ur həni husur loris natit p̄isi togole len nəhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len nəhanan enan.*

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol nəwai togəm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toun sekinj, anatum ulum̄an toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nəboj atenan tosəsəlonj hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Eñiri hən bəgəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatum timaur husur pəpadañ timat. ⁴⁸ Na aYesu ikel maii ke, “Asike mətberis namerikel gail o natit mətbiṃaṃmaṃ lan, asike mətukad nadəlomian!” ⁴⁹ Abiltivanuan toun sekinj eñiri tətəs ke, “Nasub̄, asike gəbəgəm gagai, dereh anatum timat!” ⁵⁰ AYesu isor vari ke, “Givan, anatum imaur.” Edəlom nəsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatum imaur tia!” ⁵² Eus galit ke, “Eləṃon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inoñ nino len namityal tosua ut mədau.”§ ⁵³ Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ṅai aYesu ike, “Anatum imaur.” Ale gai mai galit p̄isi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadəlomian. ⁵⁴ AYesu evi Jutea təlmam vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboj enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seju gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəpadañ hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiḃurhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seIpru gail. ³⁻⁴ Nəvanuan isoḃur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail,

* **4:44:** Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * **4:45:** Jon 2.23 * **4:46:** Jon 2.1-11

§ **4:52:** Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlevru husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau. * **5:2:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris luke Betesta.

galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməsaħ len nasiħau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməsaħ tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləŋon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməsaħ isor vari ke, “Nasuḅ, nəsəkad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəḅevi lan nəwai nəboŋ toŋaluŋalw. Nəboŋ notohisi hən nəḅevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a mō, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh sam, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat. ¹⁰ Imaienan, alat lotoil a mō hən naJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel sam, goḅur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel sam, yar van.’ ” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəḅigol maien həni?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluḅoh len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta mō ḅevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naulumān ia kel mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ Imaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ Imaienan, alat lotoil a mō hən naJu gail ludas p̄isal am hən ləḅigole ḅimat. Savi husur toḅur kotov nə-kai-tasi-an hən nəSappat ŋai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toḅitḅitoḅ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ Ŋa aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas ḅigol natideh səḅon, eləboi ḅigol ŋa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale evusani hən natit p̄isi gai togole, ale dereh teḅusani hən natit gail lotosəhor natgalenan hən məḅḅimanḅman lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləŋon ḅilavi maii. ²² Husur aTata səsaḅ səhoti ke avan ideh ḅipanis, aoa erinji len aNatun hən ḅisaḅ səhoti ke nəvanuan gail ləḅipanis, ²³ hən nəvanuan p̄isi ləḅeputsan aNatun len nənanuan salito

† **5:3-4:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai ḅiŋaluŋalw, 4 husur aŋel siNasuḅ egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur. * **5:10:** Neh 13.19; Jer 17.21

hum lotoputsan aTata a mēhat. Asike gēbēputsan aNatun len nēnauan samī, gēsaputsan aTata tosəvati len nēnauan samī.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəloŋ hən nasoruan sagw, tokad nadəlomian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nēmauran vi sutuai, asike eβis len nēpanismen, be imakuv tia dan nēmatan vi lan nēmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nēboŋ βegəmai, hun nēboŋ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəloŋ hən nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəloŋ hən, dereh likad nēmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nēmauran, gai eriŋi len aNatun am hən βevi nəkadun nēmauran. ²⁷ Ale eriŋ nēdaŋan len navəlan hən βikot hən nēvanuan gail, husur evi aNatun Nēvanuan. ²⁸ Samtiŋaŋ len natgalenan, husur ikad nēboŋ togəmai hən alat lotomat len naβur nēmatan salito ləβesəsəloŋ hən nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile mēhat dan naβur nēmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile mēhat hən ləβimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile mēhat hən ləβesəsəloŋ ləboi nēpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nēβigol natideh len ginau səβogw. Nopəpəhun navoian dan nēsaan hum aTata tokele. Ale napəpəhwan sagw inor husur nəsagole husur naləŋonian sagw, be nugole husur naləŋonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naJu gail ke, “Ginau səβogw ŋai nətator ləboi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hən aJon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nəsariŋ gat nəlogw len nasor-vi-tarhəte-an nēvanuan tokele, ao, nusor husuri ŋai hən mətβimakuv dan nēsaan samito. ³⁵ AJon ehum namial topaŋ, tomial. Ale gamit mətulekis hən mətβitoh kəkereh len namial san, hən mətβehəhaʋur. ³⁶ AJon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hən nēβigol pis gail, natgalenan notogole, loʋusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor ləboi ginau. Gamit mətsəsəloŋ hən nadolon, mətsakəta ləboi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətsadəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətudoŋdoŋ nēmauran vi sutuai len natosian siGot bathut mətunau ke nēmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mətsaləŋon mətβegəm hən ginau hən mətβikad nēmauran enan.

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27, 3.22-30

⁴¹ “Nəboŋ məttosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur noləboi mətsaləmas bun aGot len nəlomito. ⁴³ Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətahun ginau, mətsahəhaʋur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am bəgəm len nahəsan gabag ŋai, dereh mitidaŋ həni, mətehəhaʋur həni. ⁴⁴ Imabe mətodədas mətbedəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səboŋ ŋai. ⁴⁵ Samtinau ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua biŋole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.‡ ⁴⁶ Avil məttadəlom aMoses tia, məttadəlom ginau tia bathut gai māu itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike mətbedəlom nəsa gai totesi husur ginau, mitimabe hən mətbedəlom nəsa notokele?”

6

AYesu evəŋan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nəboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən aTiperias am. ² Nabiltiŋvoh lohushusuri bathut ke lotokətkətaris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsah. ³ Ale aYesu etəvəhuh vi lan naʋəhuh, ebətah mai ahai susur san gail ei. ⁴ Nəboŋ hən nəPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaŋ.

⁵ Nəboŋ aYesu topair hən namətan, toris naluʋoh lotogəm həni, eus aFilip ke, “Dateʋur nabəta a be hən alateg ləbihani?” ⁶ AYesu epus kitev nənauan seFilip maienan hən bəbunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa biŋole ta bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naʋurʋuran hən nahəbati toməlevtor saləboi bəʋur nabəta tonor hən galit ʋisusua bihan kəkereh həni.”* ⁸ Ale ahai susur sua san, aAdru, aʋan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiŋvoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Na naulumən gail lotovi 5,000 lobətah len naut enan tobaŋ liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tonəŋ, epərehuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh. Galit piŋi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ

‡ **5:45:** Nəboŋ tosor husur aMoses, isor husur naləbulat torim aMoses totesi lotovi naləbulat metəkav torim len nasoruan siGot. * **6:7:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naʋurʋuran hən nauman hən nəmariboŋ tosua, ale natenarius tovi 200 evi naʋurʋuran hən nəmariboŋ tovi 200 o pəpadaŋ hən nahəbati toməlevtor. † **6:9:** Namisurhut nəpali ikad nəhavhəte ale lotuh dədasi hən ləbikad nəflaua hən ləbeum hən nabəta lan.

lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəjon nasughanian. Sa-ideh tesuh.”¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəjon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

¹⁴ Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”[‡]

¹⁵ Bathut aYesu eləboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləbigol bəgəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan nəvehuh hən bitoh səbon.

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

¹⁶ Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. ¹⁷ Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. ¹⁸ Sədareh nəlan eʋuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. ¹⁹ Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len nəponit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. ²⁰ Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” ²¹ Imagenan lohəhəʋur hən bisah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

²² Pelan han naluʋoh lotosuh tarhəwai, ludon aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səсах len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səbolit ŋai. ²³ Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuʋ tosipa hən nabəta lan, naut naluʋoh lotohan bəta lan. ²⁴ Nəboŋ naluʋoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluʋoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləbidon aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

²⁵ Nəboŋ nəvanuan galenan lotosaʋ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai pusan, gubar naut egai ŋais?” ²⁶ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadon ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudon ginau ŋai husur mətuhənuke hən nabəta. ²⁷ Samteum mōs nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pahsago. Ao, məteum mōs nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh bəviol həni mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən bəum san mōs bəviol hən nəmauran enan.” ²⁸ Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datbigol nagolean aGot toləjon?” ²⁹ AYesu isor var galit ke, “AGot eləjon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.” ³⁰ Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh

[‡] **6:14:** AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur suman gai bəgəm hən alat a Israel bonj ideh. Deu 18.15-19

hæn namtberisi hæn namtbedelom gaiug. Dereh gigol nesa?
³¹ Atamadat ta sutuai luhan nēmanna len naut masmas hum
 aMoses totoni ke, 'Eviol hæn nabeta togem len nē mav mai galito
 hæn lēbihani.' ”* ³² Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin
 mai gamit ke, savi aMoses toviol hæn nabeta togem len nē mav
 mai gamito. Avil evi aTēmagw toviol hæn nabeta kitin togem
 len nē mav mai gamito. ³³ Bathut nabeta siGot evi atenan
 togem vi pan dan nē mav, eviol hæn nēmauran mai nēvanuan
 navile a pan.”

³⁴ Imaienan lukel maii ke, “Nasub, geviol tabtab hæn nabeta
 enan mai ginamito.”

³⁵ AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi beta hæn nēmauran.
 Avan ideh begem hæn ginau, asike imalkakat. Ale avan ideh
 berin nelon len ginau, asike, asike imaduh bon ideh. ³⁶ Nukel
 mai gamit ke, naut kemas mēttoris ginau, mētsarin nēlomit len
 ginau sal. ³⁷ Avil alat aTēmagw toviol hæn galit mai ginau,
 dereh legem hæn ginau. Ale avan ideh togem hæn ginau asike
 nomatahuni. ³⁸ Husur nēsagem len nē mav hæn nēbigol nesa
 notolənoni. Ao, nogem hæn nēbigol husur nalənonian siGot
 tosəvat ginau mōsi. ³⁹ Ale nalənonian san imaiegai ke: galit pisi
 gai toviol hæn galito mai ginau hæn lēbevi esagw, salimasig, be
 len Nəbon Naməkot hæn navile a pan dereh nigol lile məhat.
⁴⁰ Husur nalənonian seTēmagw imaiegai ke: galit pisi lotoris
 aNatun, lotorin nēlolit lan, dereh likad nēmauran vi sutuai, ale
 dereh nigol lile məhat len Nəbon Naməkot hæn navile a pan.”

⁴¹ Nəbon lotosəsəlon hæn natenan, naJu gail lukoblen husuri
 bathut toke, “Novi nabeta togem len nē mav,” ⁴² ale luke, “Ategai
 savi aYesu, anatan aJosef na? Datoləboi atəman mai anan.
 Imabe toke togem len nē mav?” ⁴³ AYesu isor var galit ke,
 “Samtikoblen mai gamit gabag. Mitinon. ⁴⁴ Ikad napisal tosua
 nai hæn avan ideh beləboi begem hæn ginau. Nəbon aTēmagw
 tosəvat ginau beliv avan enan, eləboi begem hæn ginau, ale
 dereh nigol tile məhat len Nəbon Naməkot hæn navile a pan.
⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai
 pusan salit pisi,’ na nēvanuan pisi lotosəsəlon husur aTata, lo-
 tosəsəlon ləboi nesa tokele, galit logem hæn ginau.* ⁴⁶ (Namilen
 sake avan ideh saris aTata. Atenan togem len aGot, atenan
 nai eris aTata.) ⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh torin
 nelon len ginau, gai ikad nēmauran vi sutuai. ⁴⁸ Ginau novi
 nabeta hæn nēmauran. § ⁴⁹ Sutuai atəmamit gail luhan nēmanna
 len naut tobəbesw, be naut kemas natenan, lumat pisi. ⁵⁰ Egai

* **6:31:** Exo 16.4, 15; Psa 78.24 * **6:45:** Isa 54.13 § **6:48:** Nəbon aYesu toke
 tovi nabeta hæn nēmauran, ike ehum nabeta datbihani dereh datikad nēmauran, evi
 nəkadhumaaran.

evi nabəta togəm len nəməv hən avan ideh b̄ihani, asike imat. ⁵¹ Ginau səbɔgw ɲai novi nabəta nəmauran togəm len nəməv. Avan ideh b̄ihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəb̄eviol həni evi nibegw; dereh neviol həni m̄os nəmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naJu gail lovitvituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datb̄ihani?” ⁵³ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mət̄bihan niben aNatun Nəvanuan, asike mət̄bemun nəda han, mətukad nəmauran kitin mabe? Mətsəkade len gamit gabag. ⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. ⁵⁵ Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶ Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. ⁵⁷ ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len naṽide tomaienān, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. ⁵⁸ Ginau novi nabəta togəm len nəməv, be nabəta egai sasum̄an nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nəboŋ toṽusan len naim nabonbonan a Kapernaum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nəboŋ ahai susur san gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, luke, “Naṽusanan enan idan habat. Ase eləboi b̄esəsəloŋ səhoti?” ⁶¹ AYesu eləboii len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadələmian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mət̄beris aNatun Nəvanuan b̄etəlmam vi məhat? Mətedələmi beti a? ⁶³ ANunun aGot ɲai eləboi b̄eviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədanjan sinəvanuan edədas b̄igol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətsəkad nadələmian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natuḅatan eləboi alat lotokad nadələmian lan, ale eləboi nəvanuan sua b̄erinj len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi b̄egəm hən ginau len gai səbon. ATata ɲai eləboi b̄igol nəvanuan b̄ikad nadələmian hən b̄egəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isobur lupair dani, ləsausuri am. ⁶⁷ ɲa aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit

am mətuke mitivan a?" ⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, "Nasuḅ, namtivan hən ase? Gaiug səḅom̃ ḡai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtoriñ ḡelonamito len gaiug, namtoləḅoii tia ke gaiug govi siGot səḅon gotogəm̃ m̃osi."* ⁷⁰ Beti aYesu ike, "Ganan! Ginau nulekis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat."

⁷¹ Nəḅoḡ tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh teriñi len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəḅoḡ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a m̃o hən naJu gail ludonḡoñi hən ləḅigol ḅimat. ² Ale nəḅoḡ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm̃ pəpadaḡ. Evi nəhanan sua seJu gail.* ³ Beti aḅan aYesu matmat gail lusor maii ke, "Geriñ naut enan vi Jutea hən aḡai susur sam̃ gail ləḅeris natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke ḅetibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gai! Gəḅigol namerikel gail, gigol gail len nəhon nəvanuan p̃isi len navile a pan hən ləḅeləḅoi gaiug!" ⁵ Lokəmaienan husur aḅan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, "Namityal tonor hən ginau sagəm̃ sal. Be samito, namityal p̃isi inor ḡai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləḅemətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətevi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm̃ sal." ⁹ Nəḅoḡ tokəmaienan tonoñ, itoh a Kalili ḡai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəḅoḡ aḅan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonoñ, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a m̃o hən naJu gail, ludonḡoñi, lous kitevi ke, "Atenan itoh a be? Gai be?" ¹² Len naluḅoh nəvanuan isoḅur lusor lahlah husuri. Galevis luke, "Evi naulum̃an sua tovoi masuḅ." Galevis am luke, "Ao, egəras nəvanuan gail." ¹³ Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a m̃o.

¹⁴ Be nəḅoḡ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etuḅat p̃usan. ¹⁵ Beti naJu gail

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20 * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seJu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəḅoḡ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

lotoil a m̄o, lotosəsəlōj hēni, luṣṣaṅ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau toṣusan hēni maii. Imabe?”

¹⁶ Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naṣusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginau evi nəkadhut naṣusanan sagw. ¹⁷ Avan ideh toke ḡigol naləṣonion siGot, dereh teləboii ke naṣusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səbōgw. ¹⁸ Nəvanuan tosor len naləboian san səḃon, eləṣon ke tipat-pat gai məhat. Avil gai toləṣon ke teputsan nahəsən atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan. ¹⁹ Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas ṗisal hən mətḡigol nəḃimat sil nəsa?”

²⁰ Naluṣoh lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas ṗisal hən ḡigol gəḃimat?” ²¹ AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol nauluṃan imaur, ale nəvanuan ṗisi losəhoṣut sil notogole len nəSappat.* ²² Be gamit am mətoum len nəSappat nəḃoṅ mətəttov dalus natətai uluṃan husur nalo siMoses. (Be naṣide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aApraham.)* ²³ Mətəttov dalus natətai uluṃan len nəḃoṅ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike mətḃəḃur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətḃimagenan, imabe mətutabulol bulos ginau nəḃoṅ notogol nauluṃan kavkav tomaur len nəSappat?* ²⁴ Sagenənoṣ hən nəsa notogole mai na-kəta-suluṣi-an mai nənau-suluṣi-an samit ṗai. Mitimasnənoṣ hēni mai natit tonor, tokitin ṗai.”

AYesu evi aKristo a?

²⁵ Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləḃigole ḡimat a? ²⁶ Be məteris! Gai boh tosorsor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh maii. Hum ma nəvanuan na-il-a-m̄o-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? ²⁷ Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəḃoṅ aKristo ḃegəmai, asike ikad avan ideh ḃeləboi naut togəm lan.”

²⁸ Ṗa aYesu, toṣusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginau a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginau gabag ṗai notogəmai. Be atenan tosəvat ginau, ekitin. Gamit mətəsaləboii, ²⁹ be ginau noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginau.”

³⁰ Nəḃoṅ lotosəsəlōj hən natenan, alat lotoil a m̄o lohisi soḃuer hən ləḃitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal

* 7:21: Jon 5.1-18 * 7:22: Gen 17.10-13; Lev 12.3 † 7:23: Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmariboṅ toməlevtor husur nəpasian san. * 7:23: Jon 5.8-9

san sagəm sal. ³¹ Avil isoḅur len naluḅoh loriṅ nəlolit lan. Luke, “Nəḅoṅ aKristo ḅegəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategaii togole.”

³² Nəḅoṅ naFarisi gail lotosəsəloṅ hən natgalenan naluḅoh lotosor lahlah həni husur aYesu, galit mai abiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, hən ləḅitah gati. ³³ Na aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netəlmam van hən atenan tosəvat ginau. ³⁴ Dereh mitidoṅ ginau, be asike mətusaḅ ginau, ale mətsaləboi məḅḅegəm vi lan naut nəḅevi lan.”

³⁵ Beti alat lotoil a mō hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datḅisabi? Hum ma ḅivan hən naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris hən ḅepusan mai alat a Kris a? ³⁶ Nəḅoṅ toke, ‘Dereh mitidoṅ ginau be asike mətusaḅ ginau,’ ale ‘Mətsaləboi məḅḅegəm hən naut nəḅevi lan,’ namilen evi nəsa?”

Naḅusanan husur aNunun aGot

³⁷ Len nəḅoṅ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboṅ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh ḅimaduh, tegəm hən ginau!” ³⁸ Avan ideh toriṅ nələn len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nələn hum nawisel gail.’” ³⁹ (Nəḅoṅ tokəmaianan, isor husur aNunun aGot, alat lotoriṅ nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san ḅiḅarḅar.)

Nənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluḅoh lotosəsəloṅ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniṅan? AKristo asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəpasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehem, navile matmat siTevit aKiṅ. Imaianan o səmaianan a?” ⁴³ Na naluḅoh loḅitvituh, loḅəḅehw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke litah gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən abiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətsətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloṅ hən avan ideh sator sumān atenan boṅ ideh.” ⁴⁷ Na naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a mō mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriṅ nələn lan nāu a? Eḅuer kaskasi! ⁴⁹ Naluḅoh loriṅ nəlolit

* 7:37: Lev 23.36

* 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8

* 7:42: 2Sam 7.12; Mic 5.2

lan, be ləsaləboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsan aNikotemus, togəm hol mai aYesu a mō, ale ike,* ⁵¹ “Asike datbikot hən avan ideh hən datbisaḅ nəsa gai togole, sanor len nalo sidato hən datberinj hən bipanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia vurun kitevi len natosian siGot. Dereh gisaḅi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boḅ ideh!”

[*Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53-8.11.*]

⁵³ Ale lopəpəhw, luvahim gail.

8

Napəhaṽut togol naitian toḅur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naṽehuh Oliv. ² Ale nəboḅ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail logəm həni, ale ebətah, eḅusan. ³ Ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaṽut sua lotosaḅi len naitian toḅur kotov nəlahan. Lugol eil len nəhən naluṽoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai pusan, alitegai, namtusabi len naitian toḅur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datbetubun alatpəhaṽut lotosumian alitegai. Be gaiug, gukel nəsa?”* ⁶ (Lokəmaienan hən ləḅigol aYesu ḅekəkos len nasoruan san hən ləḅikot həni.) Be aYesu ebətah, iḅetḅet, itos len tan hən nəḅarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən ḅisor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuṽi a mō.” ⁸ Beti ebətah tətəs, iḅetḅet, tos len tan. ⁹ Nəboḅ lotosəsəloḅ həni, lotuḅat van, alat lotovi haṽut loil a mō. Ale aYesu itoh səḅon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəḅipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nasuḅ.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsaḅe gəḅipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, namial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tətəs am, ike, “Ginau novi namial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad namial hən nəmauran.”* ¹³ Na naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səḅonḅi ḅai gotokele, na-kel-koti-an samḅi savi natideh len nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut

* **7:50:** Jon 3.1-2 * **8:5:** Lev 20.10; Deu 22.22-24 * **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5

kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsaləboi naut notogəm lan, mətsaləboi naut notovi lan. ¹⁵ Mətonənoṽ husur naləboian sinəvanuan ŋai, ginau nəsanənoṽ hən avan ideh mai nəsa nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶ Nəbenənoṽ, na-nənoṽ-həni-an sagw inor, husur savi ginau səbɔgw notogole, be nugole mai atenan tosəvat ginau, nonənoṽ husur nəsa aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arɓeɓitoṽ, nakotan isaɓi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuɓat usi ke, “ATəmañ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətsaləboi ginau, mətsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.” ²⁰ AYesu ekəmaienan pəpadaŋ hən nabokis hən nəvat nəboŋ toɓusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tətəs, ike, “Gagai noriŋ gamito, nuvan, ale dereh mətekəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaan samito. Naut notovi lan, mətodədas mətbəgəm həni boŋ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a m̄o lusor mai galit gabag ke, “Nəboŋ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətodədas mətbəgəm həni boŋ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hən navile eg a pan; ginau savi hən navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nəsaan samito. Husur asike mətbedəlomi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsaan samito.”* ²⁵ Ŋa lous taltal həni ke, “Be gaiug ase?” Ale aYesu isor var galit ke, “Sumñan notokele a m̄o tia. ²⁶ Nukad natit isoɓur hən nəbikēle husur gamito, hən nəbisəɓ səhoti hən mətɓipanis, be nəboŋ notosor mai alat hən navile a pan, nosəsəlɔŋ hən atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsa ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be ləsaləboi sal ke aYesu tosor husur aTəman. ²⁸ Ŋa aYesu isor mai galit tətəs am ke, “Nəboŋ mətbevus aNatun Nəvanuan vi məhat, dereh məteləboii ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau səbɔgw nəsəgol natideh, avil nukel nəsa ŋai aTəmagw toɓusan həni mai ginau. ²⁹ Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sariŋ gaɓulan ginau.

* **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsən ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nəbevi ginau.

Bathut nugol tabtab hən nəsa gai tohəhaʿvur həni.”³⁰ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən tokəmaienan, nəvanuan isoḅur lorin nəlolit lan.

Anatun aApraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotorin nəlolit lan ke, “Məḅbigol husur naḅusanan sagw, mətovi ahai susur sagw kitin,³² ale dereh məteləboi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am.”³³ Lusor vari ke, “Namtovi nəpasusan siApraham, namtsavi slev sivan ideh boŋ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad nəmakuvan, asike mətovi slev am?’”³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nəsaan evi slev sisaan.³⁵ Naslev savi nəbathudud ideh simasta hən naim, naut kəmas totoh mai galito. Avil anatun ulunān amasta evi bathudud sua vi sutuai.³⁶ Imaienan, aNatun aGot ḅigol asike məḅbevi slev am, dereh mitikad nəmakuvan tokitin.³⁷ Noləboii ke mətovi nəpasusan siApraham gail, be mətəum kitev naḅisal hən məḅbigol nəḅimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nəlomito.³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito mətugol nəsa məttosəsəloŋ hən atəmamit māu tokele.”

³⁹ Lusor təvah ke, “Atəmanamito aApraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Məḅtavi anatun aApraham gail, məḅtagol husur nəsa aApraham togole.⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosəsəloŋ hən aGot tokele, be gagai mətudas ḅisal hən məḅbigol nəḅimat. Apraham sagol natideh tomaienan.⁴¹ Gamit mətugol natit atəmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai naḅisal. Namtukad aTəmanamit esua ḅai, aGot.”⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmanamito, məḅtaləmas bun ginau husur nogəm təban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ḅai notogəmai, be gai esəvat ginau.⁴³ Imabe mətsaləboi səhot nasoran sagw? Husur mətsaləboi məḅbesəsəloŋ husur nasoruan sagw.⁴⁴ Husur mətovi anatun atəmamit tovi təmat. Məḅuke mitigol husur nəsa gai toləḅoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natuḅatan hən navile a pan van van sal. Gai emətahun nakitinan husur nakitinan eḅuer lan. Nəboŋ tosor libliboŋ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboŋan mai nəkadun nalibliboŋan.⁴⁵ Imagenan, nəboŋ notokel nakitinan, mətsadəlom nəsa notokele.⁴⁶ Gamit ta be eləboi ḅikel vəhoti ke notokad nəsaan? Ale nəḅikel nakitinan, imabe mətsadəlom nəsa notokele?⁴⁷ Avan tovi siGot esəsəloŋ səhot nasoruan san. Be gamito, mətsavi siGot. Husur enan mətsasəsəloŋ səhot nasoruan san.”

* 8:33: Mat 3.9; Luk 3.8

⁴⁸ NaJu gail lotosəsəlonj həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəboj namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat sua!” ⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəəkad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsən aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətomədas nahəsagw hum notovi ut kəmas. ⁵⁰ Ginau nəsadoj nəyalyalan mōs ginau gabag, be ikad atesua toləjon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tepəpəhun navoian dan nəsaan. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəboj lotosəsəlonj hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəlonj hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, məttosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mətsaləboii, be ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətavi nəvanuan naliblibonjan sumjan gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsa tokele. ⁵⁶ Atəmamit aApraham ehəhaʔur hən bəkəta vi mō hən nəboj sagw, erisi, ale ikəmkem.” ⁵⁷ Beti naJu gail luke, “Nədəm ham səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboj tokəmaianan, lotətariv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametbəs w imaur

¹ Nəboj aYesu toyar van eris naulumjan sua namətan tobəs w nəboj lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai pusan, nəsaan sise igol namətan ategai artobəs w nəboj lotopasi? Esil nəsaan setəman mai sinan o esil esan səbon?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaan san o setəman mai anan, avil evi metbəs w hən nəvanuan gail ləberis nədanjan siGot bəvisi len nəmauran san. ⁴ Nəboj tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboj nototoh len navile a pan sal, novi namjal hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu efulai len tan, igol nətan evi bal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artobəs w hən nəbal enan. ⁷ Ale ikel

* 8:58: Jon 1.1-3; Exo 3.14 * 9:2: Exo 20.5 * 9:5: Jon 8.12

maii ke, “Gia kəkas nəhoñ len nəbilitiburhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Nə aulumñan ivan, ekəkas nəhon, totəlmam, ekəta.

⁸ Alat lototoh pəpadañ həni, mai alat lotoris toñirñir nəvanuan hən nəvat a mño, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esumñan atenan.” Ale aulumñan enan ikel ur gai səbon ke, “Ginau nə bogai.” ¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsa igol gokəta?” ¹¹ Aulumñan isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkas nəhoñ.’ Imaienan, nəboñ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniñan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

¹³⁻¹⁴ Nəboñ aYesu togol nəbal ale togol aulumñan tokəta, nəmariboñ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulumñan enan, tovi metbesw a mño, van hən naFarisi gail. ¹⁵ Nə naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriñ nəbal len namətagw ale nokəkasi kuvi, ale nokəta.” ¹⁶ NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-ħalbal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan. ¹⁷ Imagenan, tətəs am lous aten tovi metbesw a mño ke, “Ategaii togol namətañ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulumñan enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

¹⁸ NəbilitiJu gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mño, nə lokis atəman mai anan gəmai. ¹⁹ Ale lous gəlaru ke, “Ategaii evi anatuməru a? Evi metbesw nəboñ mərtopasi a? Bimaienan, ekəta mabe gagai?” ²⁰ Atəman mai anan aruser var galit ke, “Namroləboi ategai, anatuməmar bogai, ale nəboñ namrtopasi evi metbesw. ²¹ Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəjav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi bisor husur gai gabag, məteusi həni bai.” ²² Arokəmaienan husur aromətahw len nəbilitiJu gail husur galit ludamñ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nəbonbonan salito. ²³ Husur enan aruke, “Etibau tia, məteus gai.”

²⁴ Imaienan, lokis vəha-ru hən atenan tovi metbesw a mño. Ale lukel maii ke, “Len nəhəsən aGot, namtukele hən gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” ²⁵ Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua nəai. A mño namətagw ibesw, be gagai nokəta.” ²⁶ Nə lousi ke, “Igol nəsa hən gaiug? Igol

namətañ arosəjav mabe?” ²⁷ Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətsasəsəloŋ. Mətuke nikel tətəs hən mab həni am? Gamit am mətəloŋon ke mətəvi ahai susur san gail m̄au a?” ²⁸ Beti losəvar buni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. ²⁹ Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” ³⁰ Ris aulum̄an enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəjav hən namətagw. Mətumabe? Nosəhoʋut len gamito! ³¹ Datoləboii ke aGot sasəsəloŋ hən nəvanuan nəsaan gail, be esəsəloŋ hən alat lotolotu van həni, alat lotogol nəsa toləŋoni. ³² Sutuai tia van vəbar daməŋai, avan ideh sasəjav hən namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. ³³ Atenan asike bəgəm len aGot, mətunau ke eləboi biŋol natideh a? Ao, edədasi.” ³⁴ Lusor vari, luke, “Nəboŋ lotopas gaiug, gopul hən nəsaan tia, gaiug ase hən gəbēʋusan ginamito?” Ale lubar həni dan naim nabonbonan, lukai həni.

Namətan nəlon iʋesw

³⁵ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən lotobar həni vivile, isaʋ aulum̄an enan, ale eusi ke, “Goriŋ nəloñ len aNatun Nəvanuan m̄au a?” ³⁶ Aulum̄an isor vari, ike, “Nasub, ase ganan hən nəberin nəlogw lan?” ³⁷ AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganan.” ³⁸ Na ike, “Norin nəlogw len gaiug, Nasub,” ale ilotu həni. ³⁹ Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan m̄os napəpəhwan hən navoian dan nəsaan, hən ametbesw gail ləbikad nakətaan, ale hən alat lotokəta, ləbēgəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsəloŋ hən tokəmaianan, ale lousi ke, “Gokəgabe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hən nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hən nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokətkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvnənah, evi nəvanuan toparparu vanuan m̄os navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokətkəta kəkol hən nabopita, esəjav hən nabopita m̄os nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hən bəbis lan. Nasipsip gail losəsəloŋ ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito. Ale ekis nasipsip san səbən, ekis nahəsalit ʋisusua ale esəhar galit vivile. ⁴ Nəboŋ tosəhar galit piŋi vivile tonon, iyar a m̄o ale nasipsip gail lohusuri bathut

lösəsəlonj ləboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəlonj ləboi nadolon atenan.”
⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsələboi nəsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs həni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hən nasipsip ləbiyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a mō len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mōs nəvənohian; be nasipsip ləsəsəlonj hən galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh bəbīs tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvnənah egəm ηai hən ḅevənah, ḅigol nasipsip ləḅimat, sah pəpəs gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləḅikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləḅepul səsəhov həni.

¹¹ “Ginau səḅogw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən ḅimat mōs nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip mōs naḅurḅuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəḅoḅ toris nalipah katkat togəmai, eriḅ nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale nəvəshəsipsip lugam pəpəhw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs naḅurḅuran ηai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginau səḅogw novi vanuan nasipsip tovoi. Sumān notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.* Ale noutaut hən nəḅimat mōs galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile ləsavi len nəvəshəsipsip egai. Nimassəhar galito hən ləḅevi lan nəvəshəsipsip sagw. Ale galit am dereh ləsəlonj səhot nadologw, ale liḅon hən ləḅegəm vi vəshəsipsip ḅesua ηai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷ “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəḅimat, hən nəḅikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸ Səkad avan ideh toləboi ḅilav kuv nəmauran sagw dan ginau, be ginau səḅogw noviol həni husur naləḅonian sagw ηai. Ginau nukad nədaḅan hən na-il-a-mō-an. Ipat len nəvəlagw hən nəḅeviol hən nəmauran sagw, ipat len nəvəlagw hən nəḅilav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəḅigole.”

¹⁹ Nəḅoḅ tokəmaienan tonoḅ, ikad napəpəhwan tətəs am len naḅu gail husur nasoruan san. ²⁰ Isoḅur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətosəlonj həni?”

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael.

* **10:14-15:** Mat 11.27; Luk 10.22

²¹ Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi ħisor maienan. Natəmat saləboi ħesəḡav hən namətan ametħesw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an

²² Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an len nahəbati naut susus.[†] ²³ Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴ Nabiltiju gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarḡabu maiegai vir ḡais? Gəḃevi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətsadəlom ginau. Nəsa notogole len nahəsən aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶ Be mətsadəlom gail am, husur mətsavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷ Nasipsip sagw gail losəsəloḡ səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸ Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boḡ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egaii iyalyal səhor natit ḡisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰ Ale ginau mai aTata namrosua ḡai.”

³¹ Nabiltiju gail lotətariv vat tətəs hən ləḃetubuni. ³² AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isoḃur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuḃ ginau sil ta be?” ³³ NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuḃ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mədas nahəsən aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ḡai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mətovi “got” gail.’[‡] ³⁵ Gamit mətoləboii ke natosian siGot edədas ħəḃuer boḡ ideh. Mətoləboii ke aGot tokis nəvanuan galenan, napisulan san togəm hən galito, ‘got gail.’ ³⁶ Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. Imaienan, nəboḡ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe məttoke notosor mədas nahəsən aGot? ³⁷ Asike nəḃigol nəsa aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. ³⁸ Wake nəḃigol nəsa togole, naut kəmas mətsadəlom nəsa notokele, mitikad nadəlomian len nəsa notogole hən

[†] **10:22:** Nəhanan hən Na-səḡav-həni-an evi nəhanan seJu gail hən na-səḡav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasihau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboḡ naju gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi Ju. Len nəboḡ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am. * **10:33:** Lev 24.16

[‡] **10:34:** Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a mto hən nəvanuan san gail hən got gail. Ekəmaienan husur ilekis hən galito hən ləḃeil gel gai len nəhon nəvanuan gail, ale hən ləḃənənoḃ hən nəvanuan san gail mai nalo san.

mætbeləboi səhoti, hən mætbeləboi tabtab həni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaianan, alat lotosəsəloŋ həni ludas p̄isal hən ləb̄itah gati, be ivan dan galito.

⁴⁰ Nəboŋ tovan, iloŋ tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbaptais lan a m̄o tia, ale itoh ei.* ⁴¹ Beti nəvanuan isoḅur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboŋ tosor husur ategai, natit p̄isi tokele ekitin.” ⁴² Ale tarhəwisel Jortan ei, isoḅur lorin̄ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

¹ Ikad atesua toməsah, nahəsən a Lasarus. Itoh a Petani mai aṽavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* ² (Evi aMeri enan boh tobir naoil pəhas len Nasuḅ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)* Am̄inen aMeri, aLasarus, eməsah. ³ N̄a napəhaṽut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi m̄os nəvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot b̄ikad nə-sal-suhi-an lan.” ⁵ Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, ⁶ nəboŋ tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboŋ eru am. ⁷ Beti husur nəboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” ⁸ Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̄usan, naJu gail lumadhadas p̄isal hən ləb̄etubun gaiug, be goləŋon gəb̄etəlmam tətəs am a?”

⁹ AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhaua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes həbetw, husur ekəta len nam̄ial hən navile eg a pan. ¹⁰ Avan ideh b̄iyaryar len mariug, dereh tipəs həbetw husur səkad nam̄ial lan.”

¹¹ Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəŋoni.” ¹² Imaianan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasuḅ, gai b̄ipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.” ¹³ Lunau ke aYesu tosor ŋai husur nəpatmarijan, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus. ¹⁴ Imaianan beti, aYesu ikel p̄arp̄ar həni mai galit ke, “ALasarus imat tia! ¹⁵ N̄a nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadəlomian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

* **10:40:** Jon 1.28 * **11:1:** Luk 10.38-39 * **11:2:** Jon 12.3

16 Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləbetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor vāhvāh aMarta mai aMeri

17 Nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len naburhes hən nəmariboŋ tovat tia. 18 (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ŋai,* 19 ŋa naJu tosobur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləbigol nəlolar bələŋon bivoi am husur nəmatan səminəlaru.)

20 Beti nəboŋ aMarta tosəsəloŋ həni ke aYesu togəm pəpadaŋ, evivile hən bərisi, be aMeri saləboii, ebətah lohoim. 21 Ŋa aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasuḅ, gətatoh geg tia, aṃinegw asike təmat. 22 Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəbeusi həni mai gaiug.” 23 AYesu ikel maii ke, “Aṃineṃ dereh tile məhat tətəs.” 24 AMarta isor vari ke, “Noləboii ke dereh tile məhat len na-le-məhat-an len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.” 25 AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan mai novi nəmauran. Ginau nugol nəvanuan lule məhat dan nəmatan, ginau noviol hən nəmauran mai galito. Avan ideh toriŋ nəlon len ginau, dereh timaur, naut kəmas bimat. 26 Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriŋ nəlon len ginau, asike, asike imat vi sutuai. Godəloṃi a?” 27 Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, nodəloṃi ke gotovi aKriso, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

28 Nəboŋ tokəmaienan tonoŋ aMarta eriŋi, etəlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aṃan, isor səboŋ maii ike, “AHai pusan egəmai, eus gaiug.” 29 Nəboŋ aMeri tosəsəloŋ hən natenan, vəha-sua ŋai ivan həni. 30 AYesu səbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. 31 Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən ləbigol nəlon bələŋon bivoi am, loris tole məhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan naburhes siLasarus hən bitaŋ ei, ale lohusuri.

32 Nəboŋ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasuḅ, gətatoh gegai, aṃinegw asike təmat.”

33 Nəboŋ aYesu toris aMeri totaŋ, eris naJu gail lototaŋ maii, ale nəlon ipaŋpaŋ, nəlon isa habat. 34 Eus galit ke, “Mətorinji a be?” Lusor vari ke, “Nasuḅ, gəm risi.” 35 Namətarur siYesu isel. 36 Beti naJu lotoil pəpadaŋ luke, “Məteris! Gai eləmas bun aLasarus vəsa.” 37 Be galit galevis luke, “Ategai igol ametḅesw to maur. Imab satəgau gat aLasarus dan nəmatan?”

AYesu igol aLasarus ile məhat dan nəmatan

* 11:18: Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike nəstatia tovi 15.

³⁸ Nəboŋ aYesu tobar nəburhes, nəlon isa habat tətəs am. Nəburhes enan evi nəburhuvat sua tokad nəbilitivat lotokəkol gole həni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nəvat vi tarhəte.” AMarta, aŋavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasub, gai iŋo tia. Daməŋjai, nəmariboŋ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberin nəlōm len ginau, dereh geris nəyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəloŋ hən ginau. ⁴² Nələboii ke gotosəsəloŋ hən ginau akis, be nokəmaienan mōs alategai lotoil pəpadaŋ, hən ləbedəlomi ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko iŋəŋis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile iŋəŋis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruŋati hən bivan!”

*Naju gail lusor utaut hən ləbigol aYesu bimat
(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)*

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isoŋur loriŋ nəlolit len aYesu husur loris nəsa togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole. ⁴⁷ Beti abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nəbonbōnan hən nəSanhitrin.† Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikel tosoŋur. ⁴⁸ Datbīdanī hən bīgol tomagenan van, nəvanuan pisi dereh leriŋ nəlolit lan, lehusuri hum akiŋ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mədas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi biltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətsaləboi natideh! ⁵⁰ Mətsə nau səhoti ke, ivoi am hən gidat pisi ke, naulumān sua bimat mōs nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləbēmədas gidat pisi dattovi Ju hən datbīmasig.” ⁵¹ (Nəboŋ aKaiafas tokəmaiean, sakel səbōn həni, be aGot eriŋ nənauan sua len nənauan siKaiafas. Ale len namilen hum abiltihai tutumav, epəhav utaut həni ke, aYesu dereh timat mōs alat lotovi Ju. ⁵² Be savi mōs naju gail ŋai, timat mōs aGot bəpisan bōnbōn hən anatun gail pisi lotogam pəpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.) ⁵³ Imagenan, len nəboŋ enan van, lusor utaut hən ləbigol aYesu bimat. ⁵⁴ Husur enan, aYesu səyaryar am len nəhon alat a Jerusalem, be eriŋ naut enan, evi lan navile a Efraim topat pəpadaŋ hən naut masmas toŋəbesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

† **11:47:** NəSanhitrin evi nəkaunsel seju gail lotobətah hən nakotan. ‡ **11:48:** Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemədas naju gail pisi. Ale dereh lilav kuv nədaŋan hən na-il-a-mō-an dan abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin.

⁵⁵ Nəboŋ nəPasova seJu gail togəm pəpadan, nəvanuan isoður len naut p̄isi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vāgol səbōlit hən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir nəhanan enan. ⁵⁶ Lokətkəta doŋ aYesu. Ale nəboŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke nəsa? Tegəm hən nəPasova o tēbuer?”

⁵⁷ Len nəboŋ enan, abiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele həni ke avan ideh bēləboi naut aYesu totoh lan, timaskel vəhoti hən ləbitah gati.

12

*AMeri evəhas aYesu
(Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)*

¹ Len nəmariboŋ toməlevtes səbar nəPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ² Loutaut hən nabiltihanian mōsi. ALasarus mai galevis am luth maii len natev, ale aMarta ipat nəhanian mai galito. ³ Beti aMeri ilav nahudhulita hən nəhai pəhas naoil, nəvat han totibau.* Evəhas narien aYesu həni ale igar kuvi dan narien gəlaru hən navurun. Ale naim epul hən nəbōn naoil enan tosusau. ⁴ Ikad ahai susur san sua, nahəsən aJutas Iskariot, bəriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike, ⁵ “Nəvat hən nəhai pəhas egai etibau hun naṗurṗuran hən nasihau tosua! Imabe datsaṗur həni, lav nəvat han mai naməsəl gail?” ⁶ Ekəmaienan, be sənau naməsəl gail, husur evi vanuan vənvenah. Gai ekətkəta təban nabokis nəvat salito, be ilavlav kuvi mōs gai gabag. ⁷ AYesu isor vari ke, “Sagemədasi! Alitegai etəgau gat nəhai pəhas egai vir nəboŋ ləbitavun ginau. ⁸ Akis naməsəl gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit ebəlav.”*

⁹ Nəboŋ naJu gail lotosəsəloŋ həni ke aYesu totoh a Petani, nabiltiľvoh logəm hən ləberisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan nəmatan. ¹⁰ Imaienan, abiltihai tutumav gail lusor utaut hən ləbigol aLasarus am bimat, ¹¹ husur nəvanuan isoður lugam dan abiltihai tutumav gail hən ləberin nəlōlit len aYesu sil nəsa tovisi hən aLasarus.

*AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakin
(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)*

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. Nəboŋ nabiltiľvoh lotogəm hən Nəhanan nəPasova lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv

* **12:3:** Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike naməlasan han ibar 325 gram. * **12:8:** Deu 15.11

nəpashət nadet,† luvan hən ləbēbubur maii. Lukai habat ke,

“Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot.

Got tigol na-voi-buni-an van hən nakiŋ naut a Israel.”*

14 Nəboŋ aYesu tosaḅ natuhtonŋki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

15 “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakiŋ samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonŋki!”‡

16 (Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoŋan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

17-18 Nəvanuan galenan loluḅluḅoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan naḅurhes hən ḅimaaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləbēbubur mai aYesu, bathut losəsəloŋ husur namerikel enan todaŋ gai togole.

19 Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad naḅisal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan ḅisi lohusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

20 Len alat lotovi Jerusalem hən ləḅilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. 21 Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” 22 AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu.

23 Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot ḅevəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. 24 Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit ḅiteh hən ḅimat len tan, ipat səḅon maien ŋai. Wake ḅiteh hən ḅimat len tan māu, dereh titov vi məhat, tiḅan masuḅ. § 25 Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginau səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* 26 Avan ideh ḅike

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel ləḅilḅil həni hən ləḅevusani ke lotoḅal səhor aenemi salit gail len nəḅalan. Len naut egai hum ma lotoḅilḅil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakiŋ hən ḅegəgel hən alat a Rom lotoiti a mō len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtonŋki namilen ke anatan

natonŋki totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi ḅevi tarḅət silat a Kris van vəbar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi ḅevi tarḅət sinəvanuan ḅisi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad navit tisəbur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

βevi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur ginau, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh βevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

²⁷ “Gagai nəlogw etuhath masuṽ. Nekəmabe beti? Dereh nike, ‘Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləṅon tisa vəsa’? Ao asike nokəmaienan husur nogəm mōsi. Nogəmai hən nəbələṅon bisa vəsa! ²⁸ Tata gigol nahəsəṁ tiyalyal!”

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətəs am.”

²⁹ Nəboṅ naluṽoh lotosəsələṅ hənī, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aṅel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau. ³¹ Gagai evi namityal hən aGot βepəpəhun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot βehut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəboṅ mətβipat ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan p̄isi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən bigol naṽide hən nəmatan san bimasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluṽoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Nam̄ial dereh tem̄ial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboṅ nam̄ial βem̄ial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut βikabut gol gamito. Mətβiyar len nəmargobut, asike mətələboi naut mətβevi lan. ³⁶ Nəboṅ məttoḱad nam̄ial sal, mətəriṅ nəlomit lan, hən mətβegəm vi anatun nam̄ial.”

Nadəlomian eβuer len nəvanuan gail

Nəboṅ aYesu tokəmaienan tonəṅ, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoβur len nəhon nəvanuan gail, ləsariṅ nəlolit lan. ³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke,

“Nasuβ aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədaṅṅan saṁ, gaiug goṽusani van hən ase hən βeris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsaləboi ləβikad nadəlomian sun̄ian nəsa aGot tokele len nabuṅon aIsaiah totos tətəs hənī ke,

⁴⁰ “Nugol namətalit iβesw

nugol nəkadulit iṽonṽon,

imagenan, namətalit lodədas ləbekəta ləboi nəsa notogole

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1

nəlolit lodədas ləbələboi səhot nəsa notokele
ale lodədas ləbipair van hən ginau
hən nəbīgol ləbīmaur.”**

41 Isaiəh ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKris̄to a m̄o tia,
ale isor husuri.

42-43 Avil len alat lotoil a m̄o, isoḅur lorin̄j nəlolit len aYesu.
Be husur lotoləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nə-sal-
suhī-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut
lomətahw ke naFarisi gail ləbīkai tas galito hən asike ləbīlotu
len naim nəḅonḅonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəḅon naluḅoh

44 Beti aYesu ikai habat van hən naluḅoh ke, “Avan ideh
ḅerīn̄j nəlon len ginau, gai erīn̄j nəlon kitin len aGot tosəvat
ginau gəmai. 45 Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris
atenan tosəvat ginau. 46 Nogəm len navile a pan suḅian
naḅial hən ke avan ideh ḅerīn̄j nəlon len ginau asike itoh len
nəmargin̄but am. 47 Avan ideh ḅesəsəloḅj hən nasoruan sagw
be sagol husuri, ginau nəsəsəḅ səhoti ke timaspanis, husur
nəsagəm hən nəḅisəḅ səhoti ke navile a pan timaspanis, ao,
nogəm hən nəḅilav kuv navile a pan dan nəpanismen sil nəsaan
salito. 48 Avan ideh topair dan ginau mai nasoruan sagw, len
Nəḅoḅj Naməkot hən navile a pan, len nəḅon aGot nasoruan
sagw dereh tisəḅ səhoti ke avan enan timaspanis. 49 Bathut
ginau nəsasor len nədaḅan hən na-il-a-m̄o-an sagw. Avil nusor
sitenan tosəvat ginau, aTata. Gai ikele hən ginau hən nəsa
nəḅimaskēle nəḅoḅj nəḅisor. 50 Ale noləboii ke nəsa aTata tokel
buni, evi nəkadun nəmauran vi sutuai; imaienan, nukel nəsa
aTata tokel mai ginau hən nəḅikele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkas narielito

1 NəPasova tipat pelan, ale aYesu eləboii ke namityal togəm
hən ḅerīn̄j navile a pan, hən ḅivan hən aTata. Eləmas bun alat
lotohusuri len navile a pan, ale gagai eḅusan ḅarḅar hən na-
ləmas-buni-an san kavkav təban galito.

2 Nəḅoḅj lotohanhan ut mədau, natəmat esəhar aJutas anatun
aSimon Iskariot tia, hən aJutas ḅerīn̄j aYesu len navəlan aen-
emi san gail. 3 AYesu eləboii ke aTata torin̄j natit ḅisi len
navəlan, ale eləboii am ke togəm len aGot, mai dereh tetəlmam
van həni. 4 Na ile məhat dan nəhanan, ikol nahurabat san dani,

** 12:40: Isa 6.9-10. AGot eləḅon ke nəvanuan gail ḅisi lerin̄j nəlolit len aYesu, ipat
len galit hən ləḅilekis hən nəḅisal enan. Be asike ləḅilekis həni, aGot igol nəlolit
sasəḅav, lodədas ləbələboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot torin̄j
len galito husur lomətahun ləḅerīn̄j nəlolit len aYesu.

ale ilav nētaol, epitavisi. ⁵ Beti eβir nēwai len nabesin, etuβat kēkas narien ahai susur gail, ale igar gail hēn nētaol topitavisi. ⁶ Nēboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasub, gekēkas nariēgw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gēsalēboi sēhot nēsa notogole, be boŋ ideh dereh gelēboii.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokēkas nariēgw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nēbekēkas nariēm, darepēpēhw. Gēsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor tēvah ke, “Bimaienan, Nasub, sagekēkas nariēgw ŋai be gekēkas navēlagw mai nēkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avan tolilos tia iveveu, inor hēn βekēkas narien ŋai hēn βiveveu kavkav. Gamit mētūveveu, avil savi gamit pisi.” ¹¹ AYesu ekēmaiēnan husur elēboi ase βeriŋi len navēlan aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit pisi mētōveveu.”

¹² Nēboŋ tokēkas narielit tonōŋ, esun tēlmam hēn nahurabat san, ale ipat tarhēgarin tētas. Ikel mai galit ke, “Mētōlēboi nēsa notomadhagole mōs gamito?” ¹³ Mētōkis ginau hēn ‘Hai pusan’ mai ‘Nasub’ ale inor hēn mētβigole husur ginau boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, ginau notovi ahai pusan mai Nasub notoil a mō hēn gamito, bathut notokēkas nariēmto sunān naslev, gamit gabag mitimassunān naslev hēn mētβevi tarhēt samito, kēkas nariēmto. ¹⁵ Ginau novusan navide tonor hēn mētβigol tētōv hēni. Natgalen notogole hēn gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau sēhor amasta san, mai ahai pispisul satibau sēhor gai tosāvati.* ¹⁷ Mētōlēboi natgalen tia, ale mitigole! Mētβigol natgalenan, aGot tivoi hēn gamito.

¹⁸ “Nēsasor husur gamit pisi. Nolēboi bun gamit vīsusua notolekis hēn gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nēvanuan namrtohan katēpōl hēn nabēta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.’* ¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hēn ke nēboŋ βevisi, dereh mētedēlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.* ²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohēhaṽur hēn nēvanuan notosāvati, ehēhaṽur hēn ginau, ale avan ideh tohēhaṽur hēn ginau ehēhaṽur hēn gai tosāvati ginau.”

AYesu ikel ur nēsa βevisi hēni balai
(Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23)

²¹ Nēboŋ aYesu tokēmaiēnan tonōŋ, elēŋon isa vēsa hēni, nēlon etuhatuh masuṽ ale isor tēvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navēlan aenemi sagw gail.”

* **13:16:** Hēn naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohēhaṽur hēn βigole, gidat dattovi nēvanuan san gail, datimashēhaṽur hēn datβigol tētōv hēni. * **13:18:** Psa 41.9 * **13:19:** Jon 8.24

²² Ahai susur gail ləsənau ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ηai. ²³ Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu. ²⁴ Imaienan, aSimon Pita eñit nəhon van hən aten topat təban aYesu hən ðeus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasuð, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbetutur hən natuhbəta len nasiloh hən nasuð hən nəbilavi maii, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonon, vəha-sua ηai aSetan ebiş lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saŋsaŋut hən gəbigol nəsa gəbigole.” ²⁸ Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke tēvur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsal gail.† ³⁰ Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonon, vəha-sua ηai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kel-buni-an veveu

³¹ Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etuðat biş len nəyalyalan san, ale dereh aGot tikad nəyalyalan len nəsa ðevisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³² AGot ðikad nəyalyalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalyalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut hənı maii. ³³ Anatugw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəbivan. Beti, naut kəmas mətβidoŋ ginau, be len naut nəbevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail.* ³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Məteləmləmas bun gamit gabag! Suñan ηai notoləmas bun gamito, məteləmləmas bun gamit gabag. ³⁵ Mətβeləmləmas bun gamit gabag, len nəvide tomaienan, nəvanuan pişı dereh leləboi səhoti ke, məttovi ahai susur sagw gail.”

Na-kel-gati-an sePita

(*Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34*)

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuð, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəbevi lan, gaiug godədas gəbehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuð, husur nəsa nəsaləboi nəbehusur gaiug gagai ηai? Noutaut hən nəbimat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəbimat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai gaiug, pelan

† **13:29:** Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmariboŋ toməlvor ale hum ma aJutas tovan hən ðevur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naJu gail lukad nəvide sua hən ləbilav nəvat mai naməsal gail. * **13:33:** Jon 7.34

dudulan dereh gikel vøha-tor hēni ke gəsäləboi ginau, beti natoulumian tekəkəraiko.”

14

AYesu, naḡisal van hən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-nəlomit tetuhatuh. Mətorin̄j nəlomit len aGot tia, məterin̄j nəlomit len ginau am. ² Lohoim seTəmagw ikad narum̄n tosəbur, ale nuvan hən nəbēutaut hən naut samit ei. Asike təmaienan, nətakel koti mai gamito. ³ Nəboŋ nəbēutaut hən naut samito ḡinoŋ, dereh netəlmam, səhar gamit hən mətḡegəm toh mai ginau, hən mətḡitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale mətələboi naḡisal van hən naut nəḡevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasuḡ, namtsaləboi naut gəḡevi lan, namteləboi mab hən naḡisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi ḡisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh saləboi ḡegəm hən aTata len naḡisal ideh am, ginau səḡogw ŋai naḡisal. ⁷ Məttaləboi kitin hən ginau, məttaləboi aTəmagw am. Ale gag van mətələboi gai, mətorisi tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasuḡ, vusan aTata hən ginamito. Enan ŋai namttoləŋoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit ebəlav, be Filip, gəsäləboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ‘Vusan aTata hən ginamito?’ ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Gəsadəlomi a? Nasoruan notokel mai gamito, nəsakele len ginau səḡogw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ Mətedəlom nəsa notokele nəboŋ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ŋai. Be asike mətḡedəlomi, mətedəlom nəsa notokele bathut namerikel gail məttoris notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nadəlomian len ginau dereh tigol nəsa toḡitoḡ hən nəsa notogole. Evoi, dereh tigol natit ləḡesəhor nəsa notogole husur nuvan hən aTata. ¹³ Ale natideh mətḡeusi len nahəsagw, dereh nigole hən nəḡevusan nəyalyalan siTata. Ale len aNatun, nəvanuan gail dereh lisal suh nəyalyalan san. ¹⁴ Evoi, mətḡeus natideh len nahəsagw, dereh nigole!”

Naḡusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “Mətḡeləmas bun ginau dereh mitigol husur nəsa notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol hən a-Vi-tarhəte-an ideh am mai gamito hən ḡitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan ləsaləboi ləḡikade bathut ləsakəta risi, ləsakəta ləboii. Be gamit

mətoləboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “Nəboŋ nəbivan asike noriŋ gaḅulan gamit hən mətḅitoh səḅomito sunŋan məttovi milesw, dereh netəlmam gəm hən gamito. ¹⁹ Asike idareh nəvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be nəboŋ nəḅimaur təlmam, dereh gamit məteris ginau tətəs. Bathut nəḅikad nəmauran tətəs, gamit am dereh mitikad nəmauran. ²⁰ Len nəboŋ enan dereh məteləboii ke nototoh len aTəmagw ale məttotoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaŋ gail, gai eləmas bun ginau. Ale gai toləmas bun ginau, aTəmagw dereh teləmas buni, ale ginau dereh neləmas bun gai, nevəhot ginau maii hən ḅeləboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasub, husur nəsa gəḅevəhot gaiug mai ginamit ŋai hən namḅeləboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?” ²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh ḅeləmas bun ginau, dereh tigol nəsa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴ Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau toḅuer lan, gai asike igol nəsa notokele. (Be natsua, nasoruan məttosəsəloŋ hən notokele, savi esagw səḅogw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw ḅesəvati len nahəsagw, gai dereh teḅusan gamit hən natit pisi, ale tigol mitinau təlmam hən natit pisi notokel mai gamito.

²⁷ “Natəmat, noriŋi len nəlomito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasunŋan natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəloimit tetuhatu, samtemətəhw. ²⁸ Mitinau təlmam hən nəsa notokele nəboŋ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətəs. Məttaləmas bun ginau, məttahəhaḅur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləḅevisi, hən ke nəboŋ ləḅevisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau. ³⁰ Asike nusor masuḅ am mai gamito, husur ategai toil a mō hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaŋan hən ḅigol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nəsa aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu ibol þusan, ike, “Ginau novi nēbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nēvanuan tokətkəta tēban nēhol nakrep. ² Ita kukuv nēpashəhau þisi len ginau ləsəvan, ale evišvis nēpashəhau þisi lotovan, hən ləbivān masuŵ am. ³ Gamit mətuveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nēpashəhau saləboi bivān len gai səbon. Nēpashəhau eləboi bivān ŋai len nēbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləboi mətβivān len gamit səbomito, mətoləboi mətβivān ŋai len ginau.

⁵ “Ginau novi nēbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nēpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai ivān masuŵ. Husur ginau nēbēbuer, mətəsaləboi mətβigol natideh. ⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nēpashəhau səvan, nēvanuan nēhol tota kuvi, bulani hən bimasmā. Bēti nēvanuan nauman gail lusah tuan nēpashəhau lotomagenan, bar hən gail len nēhab hən ləbipaŋ. ⁷ Mətβitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləbipat tin len gamito, natideh məttoleŋoni, mətəusi ale aGot dereh tigole mōs gamito. ⁸ Nəboŋ məttovan masuŵ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natenan mətusal suh nəyalyalan seTəmagw len nəhon nēvanuan gail. ⁹ Sumān aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len navide tomaienan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Mətβigol nəsa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw, sumān ŋai notogol nəsa aTəmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw βipat len gamito, ale hən nakemkeman samito βepul səsəhov. ¹² Nakelean sagw todaŋ imaiegai ke: mətəlemləmas bun gamit gabag sumān ŋai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tosəhor na-ləmas-buni-an sinəvanuan tomat mōs abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mətβigol nəsa notokele todaŋ, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mətoləboi tia natit þisi aTata tokel mai ginau. ¹⁶ Gamit mətəlekis hən ginau, avil ginau nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mətβivān, van hən navit lotopat tin; hən ke natideh mətβeusi hən aTata len nahəsagw, dereh teviol hēni mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw todaŋ: mətəlemləmas bun gamit gabag!”

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulumān gotoleŋoni o gəbikē gəbilah maii. Ao, abubur evi nēvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi mai gotoriŋ nəloŋ lan.

Na-mətahun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbēmətahun bun gamito, mitinau ginau, galit lomətahun bun ginau a mō. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətsavi sinavile a pan. Ginau nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətahun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbēmədas bun ginau notovi masta samito, dereh lemədas gamit am. Ləbigol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen pisi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginau. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətas-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətahun bun ginau, emətahun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginau nugol namerikel avan ideh am saləboi bigol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan, lomətahun bun ginau mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito bisarpoh. Ike, ‘Lomətahun bun ginau sil naut kəmas ŋai.’* ²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginau. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginau, husur mətutah mai ginau len natubatan hən naḡusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mətbiteh len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim nəbənḡonan. Ale ikad nəboŋ bəgəmai hən alat ləbīḡabun gamito linau ke, len nəsa lotogole loun mōs aGot. ³ Dereh ligol natgalen maianan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginau boŋ ideh. ⁴ Nokəmaianan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan ləbevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a mō husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginau savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginau, be gamit ideh saus ginau, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loḡul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke

* **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16 * **15:25:** Psa 35.19, 69.4

nivan. Nəbītoḥ, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəbivan, dereh nesəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an bəgəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluṽi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen bəgəmai. Dereh tigole hən nahurulit bisa.* ⁹ Lunau suluṽ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariŋ nəlolit len ginau.* ¹⁰ Lunau suluṽ nanoran ke sanor, husur ginau nuvan hən aTata, ale asike mətoləboi mətberis ginau am. ¹¹ Lunau suluṽ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a mō hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

¹² “Nukad isoḅur sal hən notoke nəbikel mai gamito, be gagai esəhor natideh məttoləboi mətbidaŋ buri. ¹³ Be nəboŋ aNunun nakitinan bəgəmai, dereh tigol naṽisal hən nəlomit bələboi nakitinan pisi. Asike isor len gai səbon be nəsa tosəsəloŋ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləbəgəmai. ¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. ¹⁵ Natit pisi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinaŋ dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhaṽur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginau.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəboŋ toke, ‘Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginau?’ Ale nəboŋ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” ¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəboŋ toke, ‘Namityal bəkəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsa lotoke ləbeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal bəkəkereh, asike mətoris ginau am; ale husur namityal bəkəkereh am, dereh məteris tas ginau.’ Mətousus gamit gabag hən namilen mōau a? ²⁰ Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaŋ be navile a pan tehəhaṽur. Dereh nəlomit titaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhaṽuran. ²¹ Nəboŋ apəhaṽut toləŋon nabəhaṽun, eləŋon epəŋas vəsa masuṽ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəboŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat na-ləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuṽ len anatun toviveu, tovisi len navile a pan. ²² Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh

* **16:8:** Uman 24.25 * **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31

neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhaʋur. Beti nahəhaʋuran samito, avan ideh saləboi bīlav kuvi.

²³ “Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginau. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətbeus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai gamito. ²⁴ Vəbar gagai mətəsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaʋuran samit tepul səsəhov.

²⁵ “Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tegəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tiṗarṗar mai gamito. ²⁶ Len nəboŋ enan dereh mətəus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito. ²⁷ Husur aTata, gai eləmas masuʋ hən gamito, bathut məttołəmas bun ginau, ale məttođəłomi ke notogəm len aGot. ²⁸ Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriŋ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹ Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan samī iṗarṗar, gəsasor am len nasoruan kəta. ³⁰ Gagai namtołəboi səhoti ke gotoləboi natit ṗisi, goləboi nənəuan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh beus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtođəłomi ke gotogəm len aGot.”

³¹ AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəłomian a? ³² Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətbigam pəpehw husur nəṗisal samit vīsusua vahim. Dereh mətəriŋ ginau hən nəbitoh səbogw. Be nəsatoh səbogw husur aTata itoh mai ginau. ³³ Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəlomit bīkad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-ləŋon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidəŋ. Be mətəil ḅur namətəhwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaŋan san imasig.”

17

Na-sor-tuʋ-an siYesu

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonəŋ, ekəta vi məhat vi lan nəməv ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNaturm hən aNaturm bisal suh nəyalyalan samī. ² Husur gulav nədaŋan hən na-il-a-mō-an maii, hən beil a mō hən nəvanuan gail ṗisi, hən ke beviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan ṗisi gotolav galit maii. ³ Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləbeləboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴ Nusal suh nəyalyalan samī len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəbigole, noum vurvuri. ⁵ Beti, Tata, geputsan

* **16:30:** Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal.

ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboŋ navile a pan satubat sal, geputsan ginau həni, hən gidar ƣisi darbikade.

⁶ “Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esam̄ tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan sam̄. ⁷ Gagai loləboii ke natit ƣisi gotolavi mai ginau logəm len gaiug. ⁸ Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəlomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəlomi ke gotosəvat ginau.

⁹ “Nəsasor tuṽ m̄os navile a pan. Nusor tuṽ m̄os alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esam̄. ¹⁰ Galit ƣisi lotovi esagw lovi esam̄, ale galit ƣisi lotovi esam̄ lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹ Gagai ginau noriŋ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoh sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səbom̄, gulav nahəsam̄ mai ginau tia. Ale len nədaŋan hən nahəsam̄, havhav gol galito hən ləbesua sum̄an gidaru dartosua. ¹² Husur nəboŋ nototoh gegai nuhavhav gol galito len nədaŋan hən nahəsam̄ gotolavi mai ginau. Nokətkəta təban galito, hən galit ideh asike bimasig, avil galit sua ehusur napisal van hən bəkəkös gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ bisarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen ƣisi len navile a pan hən alategai ləbikad nakemkeman sagw bəpul səsehov len galito. ¹⁴ Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, sum̄an ŋai ginau nəsavı vanuan navile a pan. ¹⁵ Nəsaus gaiug hən gəbilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ŋai hən gəbihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat. ¹⁶ Hum ginau nəsavı sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷ Gigol levi esam̄ səbom̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸ Sum̄an gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹ Noriŋ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nəbevi esam̄ səbom̄, hən ke galit am ləberin galit len navələm̄ hən ləbevi esam̄ səbom̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tuṽ m̄os alategai ŋai, avil nusor tuṽ m̄os avan ideh bəriŋ nəlon len ginau boŋ ideh husur nasoruan silategai. ²¹ Tata, nusor tuṽ ke galit ƣisi lesua. Nousi ke litho tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan ləbedəlomi ke gotosəvat ginau. ²² Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito,

* 17:12: Psa 41.9; Jon 13.18

hən læbesua suñan dartosua: ²³ ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm sua buni, hən navile a pan læbeləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito suñan ñai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləñoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am litah mai ginau len naut nototohtoh lan, hən læberis nəyalyalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuʋ hən ginau nəboñ navile a pan satubat sal. ²⁵ Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan læsaləboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. ²⁶ Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab həni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau həni, bīpat len galito, ale ginau nəbītoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53*)

¹ Nəboñ aYesu tosor tuʋ tonon, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov nəbur madiñdiñ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan. ² Be natsua. AJutas tolavlav aYesu vi lan navəlan aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu iñonñon tabtab ei mai ahai susur san gail.* ³ Beti aJutas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail losəvat naluʋoh hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən læbītah maii, ale aJutas esəhar galito. Lupat namial mai nəhai tuntuñ mai natit hən nəbalan gail, ale logəmai. ⁴ Husur aYesu toləboi natit pisi ðevisi həni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudoñ ase?” ⁵ Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” Ikel mai galit ke, “Ginau bogai.” (AJutas toriñi len navəlalito, eil mai galit).

⁶ Nəboñ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. ⁷ Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudoñ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.” ⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Mətbidoñ ginau, riñ alateg livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san bīsarpoh nəboñ tosor tuʋ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəgau suluʋ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti ASimon Pita tokad nəbu nəbalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədariñan nəmatu sinaslev sebiltihai tutumav. (Nahəsan naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Gerin təlmam hən nəbu len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nabiliwai hən na-ləñon-isa-vəsa-an aTata tolavi mai ginau a?”*

* **18:2:** Luk 21.37, 22.39 * **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42

AYesu len nəhon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubanjsi. ¹³ A mō losəhari van hən aAnnas tovi avuṇon aKaiafas tovi abiltihai tutumav len nasihau enan.* ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail ke, “Ivoi am ke nauluṇan sua bimat mōs nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(*Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57*)

¹⁵ Nəboṇ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohusur aYesu. Ahai susur togon eləboi abiltihai tutumav. Imaienan, eḅis len naholəvat todar vis naim sebiltihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abiltihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita, esəhar aPita, aroḅisutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkol hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail loṇṇas naṽidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

Nausian sebiltihai tutumav gail van hən aYesu

(*Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71*)

¹⁹ Len nalohoim enan, abiltihai tutumav etuḅat us aYesu husur ahai susur san gail mai naṇusanan san.* ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail pisi; noṇusan len naim nabonḅonan gail mai naim siGot, naJu gail losuh ḅonḅon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloṇ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboṇ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkol hən naim siGot iṽos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abiltihai tutumav maienan?” ²³ AYesu isor vari ke, “Nəḅikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəḅikel nakitinan, guṽos ginau hən nəsa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkol ei ke, lesəhar aYesu lotobanjsi, van hən aKaiafas, abiltihai tutumav hən bikot həni.

APita ike saləboi aYesu tətəs

(*Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62*)

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev sua sebiltihai tutumav, amahean

* **18:13:** Luk 3.2 * **18:14:** Jon 11.49-50 * **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abiltihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi biltihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi biltihai tutumav a mō, iṽat nəhes hum abiltihai tutumav sal.

atenan aPita tota kotov nɛdariŋan ike, “Eniŋan, be noris gaiug maii len nɛhol naoliv.” ²⁷ APita isor tɛtas ke sakitin. Vɛha-sua ŋai natoulumian ekɛkɛraiko.

Nakotan siYesu len nɛhon aPilate
(*Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5*)

²⁸ Nɛboŋ aKaiafas tokot hɛn aYesu tononɟ dudulan somilan, losɛhar aYesu van hɛn aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltiim sisoltia gail. NaJu gail lɛsɛbis lohoim, hɛn asike lɛbɛbiŋbiŋal len nabunusian husur nalo. Lɛbimagenan, asike lolɛboi lɛbihan len nɛhanan hɛn nɛPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van hɛn galito, ike, “Gamit mɛtuke ategai togol nɛsa tosa hɛn tobur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttasɛhari gɛmai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, sɛhari van, kot hɛni, nɛnoʋ hɛni mai nalo samit ŋai!” Alat lotoil a mɔ hɛn naJu gail lusor vari ke, “Nalo samito sɛdam hɛn namtbigol avan ideh bimat.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mɔ husur naʋide hɛn nɛmatan san, isarpoh.)§

³³ Beti aPilate etɛlmam vi lohoim, ekis aYesu gɛmai, ale eusi ke, “Gaiug nakiŋ seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan sam, evi nɛnauan sam sɛbomɔ o nɛvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju sual a? Ao, nɛvanuan sam gail mai abiltihai tutumav gail losɛhar gaiug gɛm hɛn nakotan sagw. Imabe? Gugol nɛsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabɛlagw savi hɛn navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lɛtɛbal hɛn avan ideh asike tariŋ ginau len navɛlan alat lotoil a mɔ hɛn naJu gail. Be natohan pipihabɛlagw savi hɛn navile eg a pan.” ³⁷ Na aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakiŋ mɛau a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akiŋ. Lupas ginau mɔsi. Ale nogɛm hɛn navile a pan mɔs nategai ke hɛn nɛbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losɛsɛlonɟ hɛn ginau.” ³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate eriŋi ke aYesu bimat
(*Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25*)

Nɛboŋ tous naten tononɟ aPilate evivile van hɛn naJu gail, ikel uri ke, “Nɛsɛsɛb natideh lan tonor hɛn biŋpanis. ³⁹ Be ikad

† **18:28:** Agavna evi auleRom toil a mɔ hɛn naprovens sua. ‡ **18:28:** Len nɛnauan seJu gail, alat lɛsavi Ju mai nalohoim salito lobɛbiŋbiŋal bathut lɛsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naJu ideh bɛbis lohoim silat lɛsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egɛm biŋbiŋal gol ikon hɛn bihan nɛhanan hɛn nɛPasova, be timasgol gai tiveveu len natutumavan gail husur nalo siMoses. § **18:32:** Jon 3.14, 12.32. A mɔ aYesu isor husur naʋide hɛn nɛmatan san. Ikele ke dereh timat len nɛhai balbal. Namilen ke naJu lɛsagole husur alat a Rom ŋai luɔos gat nɛvanuan len nɛhai balbal.

nañvide sua len nəPasova þisi hən məttous nəvanuan sua dan alat namttobanjis galito, hən þevivile n̄os gamito. Mətoləŋon ke nigol aKiŋ egai seJu gail tevivile van hən gamito a?" ⁴⁰ Be lukai vari ke, "Aoa! Savi atenan, namtoləŋon aParappas." (Be natsua: aParappas evi naulum̄an toþal mai alat a Rom, ale luban̄jisi sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat hən aYesu hən nəhau tokad natuhmetəlai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nəhau tokad nasunite, lopir garu hən̄i hum nəkraun sekiŋ, lorin̄i len nəkadun ale lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu. ³ Logəm hən̄i, lusor vilesi ke, "Ivoi! Kiŋ seJu gail!" ale luṽosi.

⁴ APilate evivile tətəs, ikel mai naluṽoh ke, "Məteris! Gagai nosəhari vivile van hən gamito, hən mət̄beləboii ke, nəsəsəb̄ natideh lan hən þipan̄is sile." ⁵ Imaienan, esəhar aYesu vivile. Ikad nəkraun hən nəhau tokad nasunite len nəkadun mai nahurabat toboŋboŋ len niben. Pilate ikel mai galit ke, "Məteris, ategai bogai!"

⁶ Nəboŋ aþiltihai tutumav gail mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotorisi, lukai, ke "Pos gati len nəhai balbal! Pos gati len nəhai balbal!"

APilate ikel mai galit ke, "Ipat len gamito, gamit mitiþos gati, husur ginau nəsəsəb̄ natideh tosa lan hən þipan̄is sile."

⁷ NəbiltiJu gail lusor vari ke, "Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hən aNatun aGot."*

⁸ Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən natenan emətahw am. ⁹ Esəhar aYesu təlmam tətəs vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, "Govi nəvanuan naut a be?" Ris aYesu sasor vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, "Imabe gəsasor mai ginau? Gəsələboii ke ginau nukad nədaŋan hən nəþidaṽ hən gəþivan, mai nədaŋan hən nəþigol gəþitahətah len nəhai balbal a?"

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, "Gaiug, nutoh len navələṽ husur ŋai aGot a məhat tolav nədaŋan mai gaiug. Imaienan, nəvanuan toriŋ ginau len navələṽ ikad nəsaan totibau səhor gaiug."

¹² Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən natenan idas þisal hən þeriŋ aYesu þivan, be nəbiltiJu gail lukai habat ke, "Gəþeriŋi þivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hən nakiŋ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!"

¹³ Nəboŋ aPilate tosəsəloŋ hən nasoran enan, esəhar aYesu vivile tətəs. Ale aPilate ebətah len nəhai bətbətah simatsistret hən þeriŋ nəsəbian san. Nəhai bətbətah enan ipat len naut lotokisi hən Naut nəvat papav be len nasoruan seIpru gail

* 18:40: Uman 3.14 * 19:7: Lev 24.16

evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tublial len nəmaribon hən nautautan hən nəPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Məteris, akiñ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len nəhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mətələjon ke niḡos gat akiñ samit len nəhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsəkad nakiñ ideh, be aSisa ḡai.”

¹⁶ Imaienan aPilate eriñ aYesu len navəlalito hən bitahətah len nəhai balbal. ḡa nasoltia gail losəhar aYesu van.

Nətahətahan len nəhai balbal
(*Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43*)

¹⁷ AYesu səbon ipat nəhai balbal, iyar van vəbar naut lotokisi hən Naut hən Nabəlashukadhutəmat (lotokisi hən Kolkota len nasoruan seIpru gail). ¹⁸ Len naut enan luḡos gati len nəhai balbal. Luḡos gat naulumān eru am hən arbitahətah, sua len nətarhət nəmatu, sua len nəmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos nəhes sua ale loriñi len nəhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiñ seJu gail.” ²⁰ NaJu isoḡur loḡurun nəhes enan, husur naut aYesu totahətah lan ipat pəpadañ hən nabiltivile, ale aPilate itos nəhes enan len nasoruan seIpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiñ seJu gail,’ be gitosi ḡai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiñ seJu gail.’” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəbon nasoltia gail lotoḡos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpəhun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datbisabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot bisarpoh toke, “Lopəpəhun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləbisabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

ḡa natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadañ hən nəhai balbal mai napəhaḡut totor am. Ikad aḡan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopa, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəbon aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatum bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam sam bolai.” Ale tubat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu
(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49*)

* 19:24: Psa 22.18

28 Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit p̄isi ihav tia. Ale hən natosian siGot b̄isarpoh, ike, “Numaduh.”*
 29 Nəbiliwai topul hən navinika* ipat ei. Loduŋ nasponents lan, rinji len nəpashət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabuŋon.* 30 Nəboŋ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

31 Evi nəmariboŋ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləbitahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nəbilitiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nəbilitiJu gail lous aPilate ke tidam̄ hən ləbiṽaḅuḅur narielito hən ləbimat, ale sah sur nəbirimat gail.‡ 32 Na nasoltia gail logəm, ṽaḅuḅur narien alaruenan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. 33 Be nəboŋ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol ləsəṽaḅur narien gəlaru. 34 Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən nəvisusua,§ ale vəha-sua ŋai nəda mai nəwai arusel vi pan. 35 (Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsa torisi, ale nakel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mətb̄ikad nadəlomian.) 36 Natgalenan lovisi hən natosian siGot b̄isarpoh toke, “Nəbəlasun ideh asike imaḅur.”* 37 Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

38 Nəboŋ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nəbilitiJu gail. Gai ivan hən aPilate hən b̄eusi ke tidam̄ hən b̄ilav kuv niben aYesu. APilate idam̄ həni maii, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. 39 Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər tob̄on mai nəalos.** 40 Husur nəvide seJu gail hən natətavunan,

* **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon.

† **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nəbəlavan hən tobar namita sua ŋai. Napusit nahisop iyanŋan ale nalohisop ikad nəḅon tosusau. * **19:29:** Psa 69.21

‡ **19:31:** Nəboŋ nasoltia ta Rom lotoḅos gat nəvanuan len nəhai balbal, luḅos gat nəvəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luḅos gat narien gəlaru bonḅon len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuŋavŋavan idan, be b̄eil hən narien, eləboi b̄esuŋavŋav tətəs. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədas arbiŋgol toil am, beti husur todədas b̄esuŋavŋav imat. Nasoltia ləb̄eləŋon ke nəvanuan b̄imat tutut, luṽaḅur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas b̄eil, gol ke todədas b̄esuŋavŋav, ale imat tutut. § **19:34:** Nəvisusua evi namətəs tokad namətan tosua ŋai.

* **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec

12.10 ** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Nəalos ehun naluvera ale evi nəvide seJu gail hən ləb̄evəhas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan.

lupat niben aYesu van, lorunj gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadan̄ hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad nəburhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəboŋ Nau-tautan hən nəPasova seJu gail, ale husur nəburhuvat nəmatan enan ipat pəpadan̄ ei, lorin̄j aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(*Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Dudulan somilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan nəburhuvat nəmatan, ale eris nəbiltivat torib dan nabopita hən nəburhuvat. ² Nja igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gəlar ke, “Lupat kuv niben Nasuḅ dan nəburhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotoriŋj lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis nəburhuvat. ⁴ Len nəgamgaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar nəburhuvat a mō. ⁵ Ibetbet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai səbis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale eḅis vi lan nəburhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toḅuruŋj, riŋj səḅon həni. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a mō eḅis lohoim, gai am erisi ale edəlomi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, natosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.* ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(*Mat 28.9-10; Mak 16.9-11*)

¹¹ Nəboŋ artovan tonon̄, aMeri enan eil taŋtaŋ sal vivile hən nəburhuvat. Ibetbet vakəta vi lohoim. ¹² Eris aŋel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturuŋj lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel maii ke, “Bareab, gutan̄ hən nəsa?” Isor var gəlar ke, “Lupat kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotoriŋj lan.”

¹⁴ Nəboŋ tokel natgalenan tonon̄, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵ AYesu ikel maii ke, “Bareab, gutan̄ hən nəsa? Gudon̄ ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban

†† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etuḅat nəboŋ namityal tomasur len naFraitē. Nəboŋ artopat kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboŋ hən nautautan hən nəPasova pəpadan̄ hən ḅinoŋ, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadan̄ hən ḅetuḅat. * **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboŋ enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10

nəhol enan, ikel maii ke, “Nasub̄, gaiug gəb̄ipati van, kel mai ginau hən naut gotoriŋi lan, ale dereh nivan hən nəb̄ipati.”

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair kəta van həni, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai p̄usan” len nasoruan seIpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginau am, husur nəsav̄i məhat van hən aTata sal. Avil givan hən na-ke-ʋan-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi məhat van hən aTata sagw mai aTata samito, van hən aGot sagw mai aGot samito.’” ¹⁸ N̄a aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasub̄!” Ale ikel mai galito hən natit p̄isi aYesu tokel maii.

AYesu evisi hən ahai susur san gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Len nəSade ut mədau naut togomgom, ahai susur luḅonḅon lohoim. Lokəkol gat nabopita husur lomətahw len nabiltiJu gail. AYesu egəm il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natə̄mat!”

²⁰ Nəboŋ tokəmaienan eʋusan navəlan gəlaru mai nəgarin hən galito. Ahai susur gail lukemkem masuʋ hən lotoris Nasub̄. ²¹ Imaienan aYesu isor tət̄as mai galit, ike, “Nəlomit tikad natə̄mat! Hum aTata tosəvat ginau, ginau am nosəvat gamito.” ²² Beti esuŋav̄ŋav̄ ale ike, “Mitikad aNunun aGot. ²³ Mətberuḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruḅat gail tia. Asike mətberuḅat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruḅat gail.”*

AYesu evisi hən aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi hən galit am, gai satoh. ²⁵ Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasub̄!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəḅeris naburhunil len navəlan gəlaru, mai nəḅesiriv hən nəŋarhuvəlagw len gəlaru ale siriv hən navəlagw len naburhugarin.”

²⁶ Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokəkol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nəlomit tikad natə̄mat.” ²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv hən nəŋarhuvəlaḅ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv hən navəlaḅ len naburhugarigw. Nə-lon-uri-an sam̄ tinon̄! Geriŋ nəloḅ len ginau!” ²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govi aGot sagw!” ²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginau. Alat ləsaris ginau be lotoriŋ nəlolit len ginau, navoian siGot igol lukab həni.”*

AJon itos nalobulat egai m̄os nəsa?

* 20:23: Mat 16.19, 18.18 * 20:29: 1Pit 1.8

³⁰ Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isoḅur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai. ³¹ Be nutos natgalegai hən mətbedəłomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətberin nəłomit lan, ale len nadəłomian samit mətbikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi hən ahai susur lotoməlevru

¹ Len nəboḅj sual am aYesu evisi hən ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmiḅan artovi anatun aSepeti gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nəsəsaḅieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len nəḅot. Nəmərgobut egəmai. Losəsaḅieh len mariug kavkav, ləsəsaḅ hən ideh.

⁴ Nəboḅj naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsaləboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusah hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Eḅuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarḅəḅot, ale dereh mitisaḅ ideh.” Nə lubar həni, be lodədas ləbelivi gəm hən nəḅot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasuḅ bolai!” Nəboḅj aSimon Pita tosəseloḅj həni ke tovi Nasuḅ, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len nəḅot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ḅai. ⁹ Nəboḅj lotomariḅj vahut, loris nəḅab tominen, naieh toləḅas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Nə aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətegəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasuḅ. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur na-le-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəas len aPita

¹⁵ Nəboḅj lotohan tonoḅj, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anatun aJon, goləmas masuḅ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəḅan natuhsipsip sagw gail.”*

* **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias hən Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai. * **21:6:** Luk 5.4-7 * **21:14:** Jon 20.19, 26

* **21:15:** Uman 20.28; 1Pit 5.2

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anatum aJon, goləmas masuŵ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasuḅ, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anatum aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titaŋ. Ikel maii ke, “Nasuḅ, goləboi natit ɸisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat samī, govi lan naut ɸisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəḃevi haŵut, dereh gisar hən navəlaḿ gəlaru ale avan ideh am ticol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəḃemətahun gəḃevi lan.”

¹⁹ AYesu ekəmaianan, hən ḃikel ɸarɸar hən nəmatan sePita ḃimat həni hən ḃeɸutsan nahəsən aGot. Nəboŋ tokəmaianan tonon, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasuḅ, ase ḃeriŋ gaiug len navəlan aenemi samī gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasuḅ, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəḃeləŋoni ke gai ḃitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug ḿau gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike imat. Be enan savi nəsa aYesu tokele. Ike, “Nəḃeləŋoni ke gai ḃitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴ Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len naləḃulat egai. Ale namtoləboii ke na-kelkoti-an san ekitin.*

Nə-maris-kotovi-an

²⁵ Ikad natit isəḃur am aYesu togole. Ale nəvanuan lətatos gat vīsusua hən natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike tənəv hən naləḃulat galen ɸisi lətəpat lan.*

* 21:20: Jon 13.25 * 21:24: Jon 19.35 * 21:25: Jon 20.30

Nauman gail

Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos nalobulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nařisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboŋ tobar naut řisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboŋ aYesu tovi məhat len nəmav.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iřol husur galevis am.

Natgalenan evisi řais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai iřol husur nəsa tovisi len nabiltivile isořur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1-8.3)

- 1) Nəboŋ aYesu tořusan len alat lotohusuri tonoŋ, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)
- 2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)
- 3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludaŋ am (2.1-13)
- 4) Natuřatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14-8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4-12.25)

Nəbol husur nəsa aPol togole nəboŋ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isořur van vəbar nabiltivile Rom (13.1-28.31)

- 1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1-14.28)
- 2) Nařonřonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)
- 3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36-18.22)
- 4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23-21.16)
- 5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17-23.22)
- 6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23-26.32)
- 7) Losəhar aPol vi Rom (27.1-28.31)

¹ Teofilus,* len nalobulat ta m̄o sagw* nuhol husur natit p̄isi aYesu totubat gole mai p̄usan h̄eni v̄ebar n̄eboŋ aGot tolavi vi m̄ehat vi lan n̄emav. ² Len n̄eboŋ savi m̄ehat sal, len n̄edaŋan seNunun aGot, aYesu ikel naŋisal h̄en nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-l̄eŋon-isa-an mai n̄ematan san, aYesu evisi h̄en galito, be imaur. Ale eŋusan n̄emauran san h̄en galito h̄en l̄eberis l̄eboii ke imaur kitin. Gai evisi h̄en galito v̄eha-sob̄ur len n̄emariboŋ tovi 40 ale isor husur natoŋan pipihab̄elan aGot. ⁴ Boŋ sua ihanhan mai galito, ale ikel n̄e-kai-tasi-an sua, ike, “Samterin̄ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aT̄emagw tokel gati tia.* Egai n̄esa notokel mai gamito, m̄ettos̄es̄eloŋ h̄eni; ⁵ husur aJon ibaptais h̄en n̄evanuan gail h̄en n̄ewai be asike idareh aGot tibaptais h̄en gamito h̄en aNunun.”*

AYesu evi m̄ehat vi lan n̄emav

⁶ Na n̄eboŋ lotob̄onb̄on, lousi ke, “Nasub̄, imabe? Gagai gilav t̄elmam h̄en naut a Israel titoh pipihab̄elan nakiŋ salit gabag t̄etas am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito h̄en m̄et̄bel̄eboi namityal o n̄emariboŋ aT̄emagw torin̄i len n̄edaŋan h̄en na-il-a-m̄o-an san. ⁸ Dereh mitikad n̄edaŋan n̄eboŋ aNunun aGot b̄eḡem len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van v̄ebar tarh̄et navile a pan.”*

⁹ N̄eboŋ aYesu tok̄emaienan tonon̄, aGot ilavi vi m̄ehat vi lan n̄emav.* Lok̄eta husuri van n̄emayukasw esusuani.

¹⁰ N̄eboŋ tovi m̄ehat lok̄et̄k̄eta vi m̄ehat, v̄eha-sua ŋai n̄evanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat top̄ehap̄ehw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe m̄etok̄eta vi m̄ehat maienan? AYesu egai aGot tolavi vi m̄ehat dan gamito, dereh tet̄elmam sur̄an tovi m̄ehat.”

Loḡegel h̄en aJutas

¹² Beti luyar t̄elmam dan Naŋehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi n̄eyaran h̄en n̄eSappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ N̄eboŋ lotobar naut enan, lop̄elau vi lohoim len naim a m̄ehat lototot̄oh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len n̄enauan sua lūb̄onb̄on tabtab h̄en l̄eb̄isor tuŋ, galit mai alatp̄ehaŋut mai aMeri anan aYesu, mai aŋan aYesu gail.

* **1:1:** Len nasuruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot. * **1:1:** Luk 1.1-4 * **1:4:** Luk 24.49 * **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48 * **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16

¹⁵ Len nəboŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mō hən alat lototah gat aYesu,* ¹⁷ naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot sumān gidato.”

¹⁸ (AJutas eŋur nətan hən nəvat tokade sil naŋide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhaŋun imaŋul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Nəboŋ alat a Jerusalem pisi lotosəsəlon ləboi natenan, lorin nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hən Nəda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len naləbulat hən Nəbe gail aTevit itosi ke,

“ ‘Naim san timasbəbesw,
nəvanuan ideh satitoh lan,’*
mai,

“ ‘Ivoi ke avan sua tigel namilen.’* ”

²¹⁻²² “Imaienān, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat dattosəŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəboŋ aYesu totah mai gidato, tuŋat len nəboŋ aJon tobaptais hən aYesu* van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris aYesu tomaur tətəs ale timasbən mai gidato hən datbikel ur na-le-məhat-an enan san dan nəmatan.”

²³ Nə nəboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hən naulumān eru. Esua nahəsān aJosef lotokisi hən aParsappas (lokisi hən aJustus am), togon nahəsān aMattias. ²⁴ Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug māu goləboi nəlon nəvanuan pisi. Gigol pərpə hən tesua len gəlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵ hən bilav namilen aJutas hən nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vəsab.”

²⁶ Ale lubar hən nəvat hən ləbisab ase len gəlaru. Lusab aMattias ale ibən mai ahai pispisul səŋavur pisan esua.

2

ANunun aGot egəm len naPentikost

¹ Len nəboŋ hən naPentikost* togəmai luŋon len naut esua. ² Vəha-sua ŋai ikad nəwalan dan nəmav tosumān nəlan paru, ale naim lotobətah lan epul həni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopəpəhw ale lupat len galit visusua. ⁴ Galit pisi

* **1:16:** Psa 41.9 † **1:19:** Hən naves 18-19, Mat 27.3-8 * **1:20:** Psa 69.25

* **1:20:** Psa 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21 * **2:1:** Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

lopul hæn aNunun aGot ale lotuþat sor len nasoruan tiltile gail tonor hæn nęsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len nęboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hæn aGot, nęvanuan naut þisi lotohusur kitin hæn na-lotu-hæn-aGot-an. ⁶ Nęboŋ lotosęsęloŋ hæn nęwalan enan, naluřoh logęm þonþon nęnauan salit ebutbutut husur lotosęsęloŋ lęboi nasoruan salit řisusua. ⁷ Lumaŋmaŋ, luþaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili řmau? ⁸ Imabe datosęsęloŋ hæn nasoruan lotopas gidat řisusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhæt a Lipia pępadaŋ hæn naut a Sairin, mai galevis lovi metþos hæn naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a řno ale galevis datohusur nadęlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit þisi datosęsęloŋ lęboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nęyalyalan siGot len natit gai togol gail len nędaŋan san!”

¹² Galit þisi luþaŋ mai lodędaraŋabu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nęwain toveveu ale lotęrog.”

APita isor mai naluřoh

¹⁴ Be aPita eil mai eřęavur pisan esua, ale isor habat am hæn tokel mai naluřoh ke, “Gamit a Jutea mai gamit męttotoh a Jerusalem, ivoi ke gamit mętelęboi naten tovisi; mętesęsęloŋ hæn nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kęmas nęsa męttonau maienan, alategai lęsatęrog husur namityal evi męlapat dudulan řai. ¹⁶ Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia:

¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len nęboŋ hæn nanaŋan hæn navile a pan, ginau dereh nevir san aNunugw hæn nębilavi mai nęvanuan þisi.

Natętai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail, ale hařut samit gail dereh lipat ris naþęber gail.

¹⁸ Dereh nevir san aNunugw hæn nębeviol hęni mai naslev sagw gail, alalurman mai alatpęhařut, Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

¹⁹ Dereh nigol namerikel gail len nęmav mai natit len navile a pan męttomaŋmaŋ lan, nęda, nęhab mai nęmaroř.

²⁰ Namityal tegęgel vamotmot mai nahębati tehun nęda beti nęmariboŋ namęnas toyalyal siNasuþ dereh tegęmai.

21 **Beti nēvanuan p̄isi lotokai vi tēban nahēsan Nasuḅ hən ḅevi tarhēt salito,**

gai dereh tilav kuv galit dan nēpanismen sil nēsaan salito.*

22 “UleIsrael gail, mētesəsəlonḡ hən nēsa nēbikēle: aYesu ta Nasaret, aGot itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nēhomito, husur len aYesu egaii, aGot igol namerikel lotodaḡ, namerikel mēttomaḡmaḡ len gail, mai namerikel lotokel kot aYesu. Gamit p̄isi mētələboi natgalenan tia. 23 Nēsa tovīsi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot erinḡ ke lēbilav aYesu mai gamito ale gamit mētupos gati len nēhai balbal. Alat lēsavi Ju losusupah mai gamit hən mēttogol tomat len nēhai balbal.* 24 Wake aGot ilavi dan nēmatan. Igol imakuv dan na-p̄əḡas-masuḅ-an hən nēmatan, husur nēmatan edēdas ḅetəḡau gati.* 25 Imagenan aTevit isor husuri ke,
“ ‘Noris Nasuḅ akis a mō len ginau.

Bathut totoh len nēmatu sagw, asike nomətahw.

26 Husur enan nəlogw ivoi,
nasoruan sagw epul hən nahəhaḅuran,
ale len natohan sagw, nē-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.

27 Husur gaiug, Nasuḅ aGot, asike gerinḡ gaḅulan ginau len naut nēmatan,
asike gerinḡ niben Nēvanuan Sam̄ tibos nētan.

28 Goḅusan ginau hən naḡisal gail hən nēmauran;
dereh gigol ginau nepul hən nahəhaḅuran hən natohan sam̄.†

29 “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato, aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale naḅurhes han ipat sal van vəbar nəboḡ daməḡai. 30 Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an sua todaḡ toke, avan sua len nēpasusan siTevit dereh tegəm vi kinḡ sumān aTevit.* 31 ATevit eləboi nēsa ḅevīsi balai, ale isor husur na-le-məhat-an seKristo dan nēmatan. Ike,

“ ‘Asike ipat len naut nēmatan,
asike niben iḅos nētan.*

32 “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole mēhat dan nēmatan tia, ginamit p̄isi namtoris ləboi natenan. 33 Itoh tia a mēhat len nətarihēt nēmatu siGot. Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san nēsa mēttomadhārisi mai səsəlonḡ hənī vi lan ginamito. 34 Husur aTevit savi mēhat vi lan nēmav, be gai səḅon ike,

“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebətah tēban ginau, len navəlagw nēmatu,

* **2:21:** Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * **2:23:** Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33;

Jon 19.18 * **2:24:** Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † **2:28:** Hən naves 25-28,

Psa 16.8-11 * **2:30:** Psa 132.11; 2Sam 7.12-13 * **2:31:** Psa 16.10

35 vir nãberinj aenemi sam̃ gail pipit narierm̃ gëlaru hãn læbëvi ut kãmas.”^{*}

36 “Imagenan, ivoi ke alat a Israel p̃isi lelëboi koti ke aYesu egaii, mättorinj len nãhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-m̃o-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

37 Nãboj nãvanuan gail lotosësölöj hãn nasoran enan, ibar nãlolito ale lous aPita mai ahai pispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

38 APita isor var galit ke, “Mitipair dan nãsaan samito ale gamit p̃isi mitibaptais len nahãsan aYesu Kristo hãn aGot ðerubãt nãsaan samito, beti aGot dereh teviol hãn aNunun mai gamito. 39 Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur p̃isi læbëhusur gamito, mai silat p̃isi lotosuh a tut, alatenan, Nasuð aGot sidato ðekis galit balai.”

40 Beti aPita isor ebëlav, ikel nalëlögauan mai galito, ikel taltal hãni ke, “Mäteus aGot hãn ðilav kuv gamit dan nãpanismen ðibar naur egai lotosa, lotomõtahun aYesu.”

41 Alat lotodëlom nãsa tokele, ahai pispisul lubaptais hãn galito, ale 3,000 am lohukur aYesu len nãboj enan ñai. 42 Akis losësölöj bun nãsa ahai pispisul gail lotopusan hãni, luðon len nãmauran salito; loður nabëta hãn lotohan ðonðon, ale lusor tuṽ.

Nãmauran silat lotokad nadëlomian

43 Nãvanuan p̃isi lomõtahw len nãyalalan siGot, husur len nãdanjan siGot ahai pispisul gail lugol namerikel isoður tovusani ke galit siGot. 44 Alat lotokad nadëlomian losuh ðonðon, natit p̃isi lotokade evi salit p̃isi.^{*} 45 Nãboj lotopar tete sua, loður hãn nãtan o natit salit gail ale lopëpehun nãvat han mai galito lotomïdol. 46 Len nãboj p̃isi luðon tabtab len naholëvat todar vis naim siGot ale nãnauan salit esua. Lohukur naim visusua salit gail loður nabëta hãn lotohan ðonðon husur ke nãlolit ehãhãvur, nãlolit inor, 47 lusal suh aGot ale luvoi, lunor len nãnauan sinãvanuan p̃isi. Len nãboj p̃isi Nasuð ilav kuv galevis dan nãsaan salito, gol ke alat lotokad nadëlomian lusobsoður am.

3

APita mai aJon mai namãsal togau

1 Boj sua aPita mai aJon arovi mähãt len naim siGot len namityal hãn na-sor-tuṽ-an, namityal totor ut mädau. 2 Len nãboj enan nãvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nãpasian. Lupati hãn læberinj ben nabopita len naholëvat todar vis naim siGot, nahãsan Nabopita Tokab. Lorinj akis hãni ei hãn ðeususalat lotovi lhoim hãn nãvat. 3 Nãboj atenan toris

^{*} 2:35: Psa 110.1 ^{*} 2:44: Uman 4.32-35

aPita mai aJon pəpadaŋ hən arḃēbis len naim siGot, eus gəlaru hən nəvat. ⁴ APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵ Na ebətah mədau vir gəlaru ke arḃilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nagol ideh, avil nəsa no-tokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷ Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Eməlah vi məhat, eil, iyaryar. Beti ebis len naholəvat todar vis naim siGot mai gəlaru, iyar, eməlah, eputsan nahəsən aGot van. ⁹ Nəvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokəta ləboii ke tovi ulurman enan tobətbətah usus nəvat len Nabopita Tokab hən naim siGot. Losəhoʋut, lumaŋmaŋ len nəsa tovisi həni.

APita isor mai naluʋoh len naut siGot

¹¹ Len navərada siSolomon, auluman enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan p̄isi lugam van hən galito husur luḃaŋ lan. ¹² Nəboŋ aPita toris lotogəm pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttomaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nəsa məttokəta haihai len ginaməru? Mətunau ke namrtogol toyar len nədaŋan sinamər ŋa o len naḃoruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito mətorinji len navəlan alat aRom, mətomətahuni. Nəboŋ aPilate toke terinji tivan, gamit mətukai tasi. ¹⁴ Mətomətahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale mətous aPilate ke tidaŋ hən avan toʋabun nəvanuan, timakuv.* ¹⁵ Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, mətugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶ Len nadəlomian san len nahəsən aYesu, ategai məttorisi mai məttoləboii, egəm daŋ am. Ale mətoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a m̄o samito am ləsaləboii. ¹⁸ Be len nəsa məttogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail p̄isi isarpoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləŋon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot ḃepipitas nəsaan samito, ²⁰ hən Nasuḃ aGot ḃilav nəboŋ nəŋavŋavan mai gamito, ale hən ḃesəvat aKristo, gai totabtabuh lan m̄os gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nəmav vir aGot ḃigol natit p̄isi ḃinor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuḃ aGot samito dereh tigel ahai

* **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

kelkel ur sua samit besumñan ginau tile mēhat dan gamit balai. Mitimassəsəlon hən natit p̄isi bikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike besəsəlon hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuvi dan nəvanuan san gail timasig.* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail p̄isi, tuḅat len aSamuel van vəbar daməḅai, galit p̄isi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboḅ ta daməḅai. ²⁵ Gamit m̄au mətovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuḅolito, eriḅi tipat m̄os gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele m̄os gamito. Ikel mai aApraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah p̄isi len navile a pan.*’ ²⁶ Nəboḅ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a m̄o hən bivoi hən gamito len nəpairan samit v̄isusua dan navide tosa samit gail.”

4

NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon

¹ Nəboḅ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipaḅpaḅ husur gəlaru aroḅusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləḅimaur dan nəmatan sumñan aYesu. ³ Na lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, lorinḅ gəlar len naim bəbaḅis salit vir nəboḅ pelan. ⁴ Nəvanuan isoḅur lotosəsəlon hən nasoruan, lodəlomi; lalumñan p̄isi lotokad nadəlomian, pəpadaḅ hən lotobar 5,000.

⁵ Pelan han, alat lotoil a m̄o hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a m̄o len naut a Jutea, galit luḅonḅon len naut a Jerusalem. ⁶ Annas evi aḅiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəboḅ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaḅan sa o len nahəsən ase?”

⁸ Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a m̄o hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a m̄o hən nəvanuan gail, ⁹ daməḅai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel p̄isi mətələboi nategai ke, len nahəsən aYesu Kristo ta Nasaret, məttoḅos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsənan, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egaii natosian siGot tosor husuri nəboḅ toke tovi, “ ‘nəvat gamit məttoivi vanuan na-um-im-an məttoḅmətahuni;

* 3:23: Deu 18.15, 18-19 * 3:25: Gen 22.18, 26.4

gai egəm vi vat sua ŋai ðeləboi ðigol naim ðihav mai ðinor.*

¹² AYesu ŋai ikad nədaŋan hən ðilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləboi ðilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

¹³ Nəboŋ lotokəta ləboii ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumadhaləboii ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Luŋaŋ, lunau ləboii ke alaruenan arutah mai aYesu a mō. ¹⁴ Be husur lotoris aulumān tomaur toil təban gəlaru, ləsaləboi ləbikel natideh. ¹⁵ Ŋa lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru. ¹⁶ Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail pisi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaŋan savi səlaru. Datsaləboi datbike savisi. ¹⁷ Be hən ðigol ke satevivile len nəvanuan gail pisi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan am len nahəsan aYesu.”

¹⁸ Nəboŋ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saarepusan tətəs am len nahəsan aYesu. ¹⁹ Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰ Ginaməru, asike namresib, namrodədasi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsəloŋ həni.”

²¹ Beti lukel mai gəlaru tətəs ke arbisor len nahəsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsəb nəpisal ideh hən ləbipansəm gəlaru bathut nəvanuan gail pisi loputsan nahəsan aGot husur nəsa tovisi. ²² Husur atenan, narien tosa a mō be tomaur husur namerikel, nədaŋ han tosəhor 40.

Nəvanuan nadəlomian gail lusor tuv

²³ Nəboŋ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō len naut a Jutea, lotokele. ²⁴ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian lotosəsəloŋ həni, len nənauan sua luðon hən ləbikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit pisi, gaiug m̄au gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit pisi lotopat.* ²⁵ Gaiug m̄au gusor, len aNunum̄ gusor len nabuŋon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman sam̄, ke,

“ ‘Imab naluvoḥ hən nəvanuan naut tiltile gail nəlolit ipaŋpaŋ? Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasub aGot?

Lusor utaut soḅuer.

²⁶ Nakiŋ gail len navile a pan loutaut hən nəbəlan,

* 4:11: Psa 118.22 * 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6

alat lotoil a m̄o h̄en n̄evanuan gail luḅon

h̄en l̄əb̄ib̄al mai Nasuḅ aGot mai aKris̄to san, gai
totabtabuh lan.*

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate
aruḅonḅon mai alat l̄əsavi Ju mai alat a Israel h̄en l̄əb̄em̄ətahun
n̄evanuan nauman sam̄ gotos̄əvati, aYesu, gototabtabuh lan.*

28 Bathut gaiug Got, gudaḅ habat, galit lugol husur n̄əsa ḅai
gotonau utaut h̄əni, n̄əsa gotonau koti sutuai tia. 29 Nasuḅ
aGot, bunus nasoran salit ke lipans̄em ginamito beti, ale
gilav na-il-ḅuri-an mai ginamit namtovi slev sam̄ gail, h̄en
namtbikel ur nasoruan sam̄. 30 N̄əb̄oḅ namtbikel uri, gigol
n̄evanuan gail l̄əb̄imaḅur mai gigol namerikel l̄əb̄emaḅmaḅ len
gail. Natgalenan l̄əb̄evisi, dereh levisi len nah̄əs̄an n̄evanuan
nauman sam̄ gotos̄əvati, aYesu.”

31 N̄əb̄oḅ lotosor tuḅ tonoḅ, naut lotoḅonḅon lan ekurkur;
ale galit p̄isi lopul h̄en aNunun aGot mai lukel ur nasoruan
siGot len na-il-ḅuri-an.

N̄evanuan nad̄əlomian gail luḅon len n̄əsa lotokade

32 N̄evanuan nad̄əlomian gail p̄isi luḅon, len n̄ənauan mai
n̄əlolito losua ale s̄əkad avan ideh toke natideh san, evi esan
ḅai, be natit p̄isi losum̄an salito.* 33 Len nabiltidaḅan seNunun
aGot, aḅai pispisul gail lukel uri ke, aGot igol aYesu Kris̄to ile
m̄əhat dan n̄əmatan. Ale aGot ivoi habat h̄en galito. 34 Husur
s̄əkad ideh len galito tom̄idol h̄en natideh. Husur alat lotokad
n̄ətan o naim, loḅur h̄en gail ale lulav n̄əvat 35 h̄en l̄əb̄eriḅi
bathurien aḅai pispisul gail. Ale lop̄əp̄ehun n̄əvat h̄en ḅevi
tarh̄ət sin̄əvanuan ideh topar.

36 Ikad avan sua, nah̄əs̄an aJosef len nah̄əmar aLevi tovi
auleSaiprus. Atenan, aḅai pispisul gail lokisi h̄en aParnapas,
(namilen ke, “N̄evanuan togol n̄evanuan gail loləḅon ivoi am len
n̄əlolito”). 37 AParnapas eḅur h̄en n̄əmarireu sua san ale ilav
n̄əvat han h̄en toriḅi bathurien aḅai pispisul gail.

5

AAnanias mai aSafira

1 Naulum̄an sual am, nah̄əs̄an aAnanias mai asoan nah̄əs̄an
aSafira aroḅur h̄en nahudhutan. 2 Ananias et̄əgau gat nahud-
huvat h̄en n̄ətan enan mai asoan. Ḡəlar p̄isi arudam̄. Beti ate-
nan ilav nahudhuvat topat h̄en ḅeriḅi bathurien aḅai pispisul
gail, be s̄əlav p̄isi. 3 Ale aPita ike, “Ananias, imabe n̄əlom̄ topul
h̄en aSetan gol ke gotoḡəras aNunun aGot ale gotot̄əgau gat
nahudhuvat h̄en n̄ətan? 4 N̄ətan gotoḅur h̄əni evi n̄ətan esam̄

* 4:26: Psa 2.1-2 * 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

* 4:32: Uman 2.44-45

māu? Ale nəboŋ gotoŋur həni tononə nəvat ipat len navəlaŋ māu? Nəloŋ imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ŋai, gogəras aGot!”

⁵ Nəboŋ aAnanias tosəsəlonə hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit pisi lotosəsəlonə hən nəsa tovisi lomətahw habat. ⁶ Beti nəmantuhmar gail logəm, ruŋ gol niben, pati vivile ale tavuni.

⁷ Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan ebiŋ, avil saləboi nəsa tovisi. ⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəŋur həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹ Ŋa aPita ikel maii ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaŋan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoaŋ saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ŋai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, səbi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu pisi lomətahw, galit mai alat lotosəsəlonə hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isobur lumaur

¹² Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit pisi lotokad nadəlomian luḃonḃon akis len navərada siSolomon. ¹³ Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nəvanuan gail loputsan galit len nənauan salito. ¹⁴ Be akis alaḥ lotokad nadəlomian len Nasuḃ lusobsoḃur am, Lalumaŋ isobur mai latpəhaḃut isobur. ¹⁵ Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametpisal, lorin galito lupat len nəmel o nəbateh hən ke nəmōl hePita tibar galevis nəboŋ toḃot van. ¹⁶ Nəvanuan lusobur logəm dan navile gail pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədəs tabtab hən galito. Ale galit pisi lumaur.

Aŋel esəŋav hən nabopita hən naim bəbaŋis

¹⁷ Imaienan, abiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutabulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale lorin galito len naim bəbaŋis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aŋel siNasuḃ esəŋav hən nabopita hən naim bəbaŋis ale esəhar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, məteil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur pīs nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan somilan lobis len naholəvat todar vis naim siGot suriaŋ aŋel tokel mai galito, ale lotuḃat ḃusan nəvanuan gail.

Nəboŋ abiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləḃiḃonḃon, galit pisi lotobətah len nabonḃonan silat lotoḃil a mō len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḃesəhar kuv ahai pispisul gail dan naim bəbaŋis gəmai. ²² Be nəvanuan nauman galenan ləsəsəḃ galit len

naim bəbaŋis ŋa lotəlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusaḅi ke naim bəbaŋis ekəkol sal, mai alat lotokətkəta kəkol həni, loil vivile len nabopita gail, be nəboŋ namttosəŋav hən gail, naut eḅəḅesw.”
²⁴ Nəboŋ nakomada silat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis mai aḅiltihai tutumav gail lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii məttoriŋ galit len naim bəbaŋis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nəvanuan gail!”
²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən ləḅesəhar ahai pispisul gail. Losəhar mədau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəboŋ lotosəhar galit tonon, lugol loil len nəhon nəSanhitrin ale aḅiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahəsənan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

²⁹ APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimasgol husur nəsa aGot tokele səhor nəsa nəvanuan gail lotokele. ³⁰ AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nəmatan, aYesu məttoḅabuni, tahətah həni len nəhai.*

³¹ Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nəmatu, gol ke eil a mō hən nəvanuan ḅisi mai eləboi ḅilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu ḅigol gidat a Israel datḅipair dan nəsaan sidato ale hən ḅerubət nəsaan galen dan gidato.

³² Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol həni mai alat lotogol husur nəsa tokele.”

³³ Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuḅ, luke letubun aPita galito. ³⁴ Be naFarisi sua, nahəsənan aKamaliel, ahai ḅusan hən nalo, nəvanuan ḅisi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idaŋ ke ahai pispisul gail litho vivile kəkereh bai. ³⁵ Nəboŋ lotovivile tonon ikel ḅuli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, mətebunus tivoi nəsa məttoke mətḅigole hən alatenan. ³⁶ Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nəvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alaluḅian lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luḅabuni ale alat lotohusuri lopəḅehw ŋa ləsagol natideh. ³⁷ Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən naḅuruŋan hən nəvanuan, ale egəras nəvanuan gail hən ləḅehusuri, ḅal mai alat a Rom. Gai am luḅabuni, ale ahai susur san gail, lopəḅehw. ³⁸ Imagenan, nukele hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, riŋ galit livan, husur nə-nau-utaut-an salit mai nəsa ləḅigole ḅevi sinəvanuan, dereh lehisi sḅuer suḅian alaruenan. ³⁹ Be ḅevi siGot,

* 5:28: Mat 27.25 * 5:30: Deu 21.23

mætedædas mætþemædas galito; dereh mitisaþi ke mættobal mai aGot.”⁴⁰ Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokætkæta kækol hæn naim siGot lobilas galito, beti lukele hæn galito ke salisor len nahæsan aYesu, ale lorin galit luvan.⁴¹ Næboŋ ahai pispisul lotorin næSanhitrin, lukemkem husur aGot idan hæn ke lotolæŋon tosa mōs næhes enan.⁴² Ale len næboŋ pisi len naholævat todar vis naim siGot loþusan, ale loþusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Læsanon hæn nakelean enan.

6

Lorin nævanuan emælevru hæn læbækætkæta tæban næbatunau pæhaŷut gail

¹ Len næboŋ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadælomian, lusobsoþur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru læsapæpehun næhanian sanor len næbatunau pæhaŷut lotosor len nasoruan ta Kris.

² Imagenan, ahai pispisul toseŋavur pisan toru lokis nævanuan nadælomian pisi logæm þonþon beti luke, “Sanor hæn ginamit namtþerin gæbulan na-kel-uri-an hæn nasoruan siGot hæn namtþepæpehun næhanian.”³ Bathudud gail mitilekis hæn temælevru len gamit lotopul hæn aNunun aGot mai namitisau hæn næmauran tonor. Ale dereh namterin galit hæn læbigol nauman egai.⁴ Ale ginamit dereh namtþidan len na-sor-tuŷ-an mai na-kel-uri-an hæn nasoruan siGot.”

⁵ Galit pisi lohæhaŷur hæn nænauan sihai pispisul gail. Lulekis hæn aSteven, auluman sua topul hæn nadælomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hæn aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togæm vi Ju.⁶ Naluvoŋ losæhar galit gæm hæn ahai pispisul gail, ale ahai pispisul lusor tuŷ mōs galit lotomælevru, lorin navælalito len nækadulito hæn læbigol nauman enan.

⁷ Na nasoruan siGot husur aYesu iperperŋan naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasoburan halito evi mæhat tutut, ale ahai tutumav isoþur lugol husur næsa naþusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuŷ hæn navoian mai nædanjan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel tæban nævanuan gail. Lumanjan len namerikel galenan ale nædanjan siGot imasil len gail.⁹ Be nævanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hæn naluvoŋ sua lokisi hæn Naim Naþonþonan seFriman.* Lovi Ju ta

* 6:9: Friman lovi alat lotovi slev a mō be læsavi slev am.

Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ðalðal mai aSteven. ¹⁰ Be nəboŋ tosor, aNunun aGot eviol hən namitisau hən nəmauran tonor maii, gol ke lodədas ləbisor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nəvanuan galevis hən ləbisor tas aSteven ke, “Namtosəsəloŋ hən atenan tosor mədas aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nəvanuan gail nəlolit ipaŋpaŋ, galit mai alat lotoil a mŋo hən galito mai ahai pusan gail hən nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nəhon nəSanhitrin. ¹³ Ale losəhar nəvanuan galevis vi rivuh hən ləbelibliboŋ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosəsəloŋ həni toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai timasirsir ale tegəgel hən navide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.” ¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm suŋan nəhon aŋel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti abiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, mətesəsədariŋ! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aAraham nəboŋ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Gerij naut egai, naut matmat sam, mai nəbathudud sam, ale gevi lan naut nəbesəhar gaiug vi lan.’* ⁴ Imagenan aAraham erij naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboŋ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai məttotohtoh lan.* ⁵ Len nəboŋ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən ðevi naut matmat san; səlav nəmaŋirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboŋ enan aAraham səkad anatun. ⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sam gail lotohusur gaiug dereh levi metðos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau ðevi 400.’ ⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginou dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sam lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sam dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginou gegai.’*

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulumŋan san gail hən ðevusani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus aIsak, anatun len nəboŋ san toməlevtor,

* 7:3: Gen 12.1

* 7:4: Gen 11.31, 12.4-5

* 7:7: Gen 15.13-14; Exo 3.12

ale alsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.*

⁹“Anatun aJakop galenan lutaḅulol bulos aḅalito, aJosef, ɲa loḅur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,* ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuḅ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiŋ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihabəlan aJosef.* ¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.* ¹² Nəboŋ aJakop tosəsəloŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aḅan gail ke gai tovi aḅalito, husur ləsakəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəsəloŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.* ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbēgəmai; lovi 75 pisi.* ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.* ¹⁶ Nəpasusan gail lupat təlmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len naḅur aAraham toḅur kuvi dan anatun aHamor gail.”*

¹⁷ Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadaŋ hən aGot ḅigol nəsa tokel gati mai aAraham, nəsoḅuran hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸ Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.† ¹⁹ Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke leriŋ gaḅulan amas salito hən ləḅimat.* ²⁰ Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhaḅur həni. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.* ²¹ Beti nəboŋ artoriŋi vivile, anatvavin aFero isabi, ipati van vahisi sumān tovi anatun.* ²² Ahai pusan gail lotovi uleIjip loḅusan aMoses hən naləboian pisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

²³ “Nəboŋ nədaḅ hiMoses tovi 40, ike tivan hən ḅeris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴ Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ɲa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. ²⁵ AMoses inau ke auleIsrael gail

* **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutaḅulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuḅ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32 † **7:18:** Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * **7:19:** Exo 1.10-11, 22 * **7:20:** Exo 2.2 * **7:21:** Exo 2.3-10

lɛtaləboii ke aGot tosəvati hən ɓilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsələboii. ²⁶ Pelan han ɲai aMoses eris auleIsrael eru artoɓal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərəvi larmiṽan; imabe mərəubal maiegai?’ ²⁷ Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a m̄o, hən gəɓikel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸ Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ ²⁹ Nəboɲ aMoses tosəsəlɔɲ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametɓos, ilah, ikad anatan ulum̄an eru.

³⁰ “Husur nasihau tovi 40 tovan, aɲel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topaɲ wunwun len naut masmas toɓəɓesw, pəpadaɲ hən nəbilitṽehuh Sinai. ³¹ Nəboɲ aMoses torisi, imaɲmaɲ lan, ivan pəpadaɲ həni hən ɓekəta bunusi, ale esəsəlɔɲ hən nadolon Nasuɓ aGot toke: ³² ‘Ginau novi Got setəmaɲ gail ta sutuai, aGot siApraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun ɓekəta husur emətahw masuṽ.

³³ “Beti Nasuɓ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut sam̄ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴ Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəlɔɲ hən nakiloban salito ɲa nogəm hən nəɓilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”‡

³⁵ ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboɲ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a m̄o, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot m̄au esəvat atenan hən ɓeil a m̄o hən galito ale hən ɓilav kuv galito. Len nabuɲon aɲel tovisi hən aMoses len nəhai topaɲ, aGot esəvati.* ³⁶ AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toɓəɓesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaɲmaɲ len gail, namerikel galen lugol nədaɲan siGot iparɓar.*

³⁷ “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito sum̄an ginau tile məhat dan gamit balai.’* ³⁸ AMoses enan itoh mai galito nəboɲ lotoɓon len naut masmas toɓəɓesw, itoh mai aɲel tosor maii len nəbilitṽehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ɓilavi mai gidato.*

³⁹ “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləɓehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* ⁴⁰ Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail m̄os gidato hən ləɓeil a

‡ 7:34: Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * 7:35: Exo 2.14 * 7:36: Exo 12.41,

14.21; Num 14.33 * 7:37: Deu 18.15, 18 * 7:38: Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33

* 7:39: Num 14.3

m̄o h̄en gidato. Be aMoses enan tos̄ehar gidato dan naut a Ijip, datsal̄eboi n̄esa tovisi h̄eni!*" 41 Ale len n̄eboŋ enan lugol n̄elablab sua hun natuh̄buluk. Lotutumav h̄en naviolan salit van h̄eni, ale loh̄ehāv̄ur t̄eban n̄elablab lotogole h̄en nav̄elalito.*

42 Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gābulan galit h̄en l̄ebilotu h̄en n̄oyal, nah̄ebati mai nam̄eso gail len n̄emav. Eh̄um ahai kelkel ur gail lotokele len nalob̄ulat salito ke,

“ ‘Alat a Israel, m̄etotibun narivatvat gail h̄en natutumavan len nasihau tovi 40 len naut masmas be m̄etsatutumav h̄en naviolan galenan van h̄en ginau!

43 Ao, m̄etob̄uruŋ naim n̄etāpolen sinagot Molek, m̄etupati mai n̄elablab h̄en nam̄eso siRefan, nagot samito;

m̄etugol n̄elablab eru enan h̄en m̄et̄bilotu h̄en ḡelaru.

Imagenan dereh nigol gamit m̄etem̄esev vi tut sua s̄ehor naut a Papiion.’ ”*

44 ASteven isor am ke, “Len naut masmas tob̄̄besw at̄emadit gail ta sutuai lukad naim n̄etāpolen siGot togol natohan siGot mai galito tōpar̄par. Loum h̄eni sum̄an aGot tokele mai aMoses, ale ēpitōv̄ h̄en n̄eplan aMoses torisi tia len nab̄iltīvehuh Sinai.* 45 Beti galito lupati ḡemai n̄eboŋ aJosua toil a m̄o h̄en galito. Lupati n̄eboŋ lotolav n̄etan simet̄bos gail aGot tohut galit dani m̄os at̄emadit gail. Ale ipat magenan van v̄ebar n̄eboŋ siTevit.* 46 AGot eh̄ehāv̄ur h̄eni, ale aTevit eus aGot h̄en b̄eum h̄en naim natohtohan m̄os aGot siJakop.* 47 Be aSolomon boh eum h̄en naim enan.*

48 “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim n̄evanuan gail lotoum h̄eni. Esum̄an Nasūb aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur toke:

49 “ ‘Novi kiŋ, n̄emav ehun nab̄iltihai b̄et̄b̄etah sagw ale navile a pan ehun nakes k̄emas notoriŋ nariegw lan.

M̄etol̄eboi m̄et̄beum h̄en naim tomabe sagw?

O naut tomabe h̄en n̄eb̄iŋav̄ŋav lan?

50 Aoa! m̄etod̄edas m̄et̄bigole husur ke ginau s̄ebogw ŋai nugol natgalen p̄isi.’ ”*

51 Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit n̄ekadumit ihaihai masūv̄. N̄elomit imabe? N̄edariŋamit ēbul̄bulol! M̄etop̄itōv̄ h̄en at̄emamit gail ta sutuai. §

* 7:40: Exo 32.1, 23 * 7:41: Exo 32.2-6 * 7:43: Amo 5.25-27 * 7:44: Exo 25.9, 40 * 7:45: Jos 3.14-17 * 7:46: 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * 7:47: 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * 7:50: Isa 66.1-2 § 7:51: Len nasoruan ta Kris ike n̄elomit mai n̄edariŋamit s̄ekad na-tiv-dalusi-an namilen ke n̄elomit eh̄um n̄elon alat l̄es̄ekad nad̄elomian len a Got husur l̄esas̄es̄el̄on husuri, l̄es̄agol husur n̄esa tokele.

Mətomətahun aNunun aGot akis! ⁵² Mətunau təlmam hən ahai kelkel ur ideh atəmamit gail ləsəmədasi a? Ao, lomədas galit van van van vəgol nəmatan hən alat lotopəhav utaut hən nəgəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mətumadhariŋi len navəlan aenemi san gail gol ke lutahətah həni imat! ^{**}
⁵³ Gamito mətukad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mətsəgol husur nəsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ Nəboŋ nəSanhitrin lotosəsəloŋ hən aSteven, nəlolit ipaŋpaŋ masuŋ van lukat bubur nariŋolit van həni. ⁵⁵ Be aSteven topul hən aNunun aGot, ekəta haihai vi lan nəmav ale eris namənas siGot mai aYesu toil len nətarhət nəmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Məteris! Nokəta ris nəmav toşəŋav ale aNatun Nəvanuan toil len nətarhət nəmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuŋ, pəon gol nədariŋalito, mūr van həni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nəbiltivile, ale tuŋat hən ləbətuvī. Ale alat lotosəsəloŋ həni lorin nahurabat salit gail len narien aSol, nəmantuhmar sua. ⁵⁹ Nəboŋ lototuŋtuŋvī, aSteven isor tuŋ ke, “Nasuŋ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etəŋedur ale ikai habat ke, “Nasuŋ, sagipansəm galit sil nəsaan egai salito.” Nəboŋ tokəmaianan tonon, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idamī mai galit lototubun aSteven.

Lupīŋiahir nəvanuan nadəlomian gail

Tuŋat len nəboŋ enan nəvanuan gail lomədas tabtab hən alat siYesu len naut a Jerusalem. Nə galit pisi lorin naut enan, lugam pəpəhw vi lan naut pisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hən aGot lutavun aSteven mai lutanis habat həni.

³ Len nəboŋ enan aSol emədas bun alat siYesu. Ehusur naim gail vīsusua, ale eliv gargar alalumnan mai alatpəhaŋut hən bəriŋ galit len naim bəbaŋis.*

aFilip evi Samaria

⁴ Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut pisi lotobari. ⁵ Galit sua, aFilip evi pan vi lan nəbiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ naluŋoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit pisi losəsəloŋ vahvahur nəsa tokele. ⁷ Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoŋur. Ale nəvanuan isoŋur lotodədas ləberus

** 7:52: Hən naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31
 22.4-5, 26.9-11

* 8:3: Uman

mai lotodēdas lēbiyar, lumaur. ⁸ Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohēhaṽur habat.

⁹ Len naut enan ikad avan sua, nahēsan aSimon, totoh ei ebēlav. Egēgol behi gol ke nēvanuan p̄isi len naut a Samaria luṽaṽ lan. Akis isor patpat gai mēhat hum toyalyal, ¹⁰ ale nēvanuan namēsāl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losēsəlōṽ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daṽan siGot lotokisi hēn aYalyal.” ¹¹ Lohushusuri ebēlav bathut togol galit lotoṽaṽ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹² Avil nēboṽ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabēlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodēlomi. Ale lubaptais, lalunān mai latpēhaṽut. ¹³ ASimon māu, gai am edēlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale iṽaṽaṽ len namerikel gail torisi.

¹⁴ Nēboṽ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosēsəlōṽ hēni ke alat a Samaria lotodēlom nasoruan siGot tia, losēvat aPita mai aJōn van hēn galito. ¹⁵ Nēboṽ artobar naut a Samaria, arusor tuṽ mōs galit lotokad nadēlomian ke aNunun aGot tegēm hēn galito. ¹⁶ Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahēsan aYesu ṽai. ¹⁷ Beti aPita mai aJōn arorinṽ navēlalar len galit ṽisusua, ale aNunun aGot eḅis len galito.

¹⁸ Nēboṽ aSimon toris ke aGot toviol hēn aNunun nēboṽ artorinṽ navēlalar len galito, ilav ris nēvat mai gēlaru hēn ḅēṽur nēdaṽan enan. ¹⁹ Ike, “Mirilav nēdaṽan enan mai ginau hēn ke nēboṽ nēḅerinṽ navēlagw len avan ideh aNunun aGot tēḅis lan.” ²⁰ APita isor vari ke, “Nēvat sam̄ tibos nētan mai gaiug, husur gunau ke gotolēboi gēḅēṽur naviolan siGot hēn nēvat! ²¹ Gaiug godēdas gēḅitah mai ginamito len nauman egai husur nēlōm̄ sanor len nēhōn aGot. ²² Gipair dan nēsaan egai, kel nalolosaan sam̄ mai aGot. Gēḅigole, hum ma aGot ḅerubāt nēnauan enan topat len nēlōm̄ dan gaiug. ²³ Bathut noris ke nēlōm̄ topul hēn nē-tabulol-bulosi-an ale nēsaan iban̄is gat gaiug tia.” ²⁴ ṽa aSimon ike, “Tii! Mirisor tuṽ van hēn Nasuḅ mōs ginau hēn nēsa mērtokele asike ḅevisi hēn ginau.”

²⁵ Nēboṽ artokel nēsa lotolēboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJōn arotēlmam vi Jerusalem. Len naṽisal sēlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isoḅur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶ Boṽ sua aṽel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile mēhat! Gehusur naṽisal torinṽ naut a Jerusalem vi Kasa, naṽisal toḅēḅesw.” ²⁷ Imagenan aFilip iyar husur naṽisal

enan, be esəhoŭt, eris auleItiopia sua tovi sogsoĝ* . Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eŭuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹ Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰ Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən nəkat, esəsəloŋ hən toŭuruŋ natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goŭuruŋ ləboi nasoruan enan a?” ³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab həni, asike b̄ikad avan ideh hən b̄isor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən b̄isah, bətah təban. ³² Atenan tovi sogsoĝ eŭuruŋ natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
 suŋan natuhsipsip sais nəboŋ lotogut navurun,
 gai am sator.

³³ Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,
 len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi b̄isor husur anatun san gail o naur ta tahw
 han gail?

Ebuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a
 pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?” ³⁵ Ale aFilip etubat len natosian enan ŋai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. ³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naŋisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsoĝ ike, “Geris, nəwai! Ikad natideh hən b̄ipat kəkol hən nəbaptaisan sagw a?”† ³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumarin vi pan len nəwai ale aFilip ibaptais həni. ³⁹ Nəboŋ artovahut, vəha-sua ŋai aNunun Nasuḅ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboŋ tohusur naŋisal san van, ikemkem habat. ⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail p̄isi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu
(Uman 22.6-16, 26.12-18)

¹ Len nəboŋ enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuḅ. Ikel ke temədas galit hən b̄igol galit ləb̄imat. Italtal həni van vaus abiltihai tutumav ² hən b̄itos naləb̄ulat van hən naim nabonbonan gail seju len naut a Tamaskus. Ike

* **8:27:** Sogsoĝ: naulum̄an o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi. * **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 37 aFilip ike, “Gəbədəloḃi ke aYesu tovi aNaturan aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəloḃi ke aYesu tovi anatun aGot.”

tisaḅ alalumān mai alatpəhaṽut ideh lotohusur naḅisal siYesu ei hən ḅibanjis gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem. ³ Len nəyaran san, nəboḅ togəm pəpadaḅ hən naut a Tamaskus, vəha-sua ḅai namial sua togəm len nəmav ebilasi. ⁴ Iteh len tan ale esəsəloḅ hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?” ⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuḅ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau. ⁶ Be gile məhat, geḅis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa geḅimasgole.” ⁷ Alat lotoyar maii loil ḅutḅut, losəsəloḅ hən nadoldol be ləsarīs avan ideh. ⁸ ASol ile məhat, naut kəmas namətan tosəḅav sarīs natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus. ⁹ Ale sakəta len nəmariboḅ totor, səhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsən aAnanias. Nasuḅ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.” ¹¹ Beti Nasuḅ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametḅisal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsən aSol, husur ke, gagai isor tuṽ. ¹² Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsən aAnanias togəm, toriḅ navəlan lan hən nakətaan san ḅetəlmam.” ¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuḅ, nosəsəloḅ hən nəvanuan isoḅur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan samī gail a Jerusalem. ¹⁴ Ale abiltihai tutumav gail lulav nədaḅan hən na-il-a-ḅio-an maii hən ḅegəm gegai hən ḅibanjis gat alat lotokis gaiug Nasuḅ.” ¹⁵ Nasuḅ ikel mai aAnanias ke, “Naut kəmas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən ḅisor husur ginau mai alat ləsavī Ju mai nakiḅ salit gail mai alat a Israel. ¹⁶ Ginau dereh nəṽusani hən natit piḅi ḅigol na-ləḅon-isa-an san ḅos ginau.” ¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale eḅis lan. Eriḅ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasuḅ aYesu tovisi hən gaiug len naḅisal nəboḅ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən geḅikad nakətaan tətās ale hən geḅepul hən aNunun aGot.” ¹⁸ Vəha-sua ḅai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətās. Ile məhat ale ibaptais. ¹⁹ Nəboḅ tohan, idaḅ tətās.

ASol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboḅ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. ²⁰ Vəha-sua ḅai len naim nabonḅonan gail seJu, etuḅat kel uri ke aYesu tovi aNatun aGot. ²¹ Galit piḅi lotosəsəloḅ həni, luḅaḅ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadəlomian len nahəsənan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən ḅibanjis gat galito hən ḅesəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?” ²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat

lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur eŷusan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nəmariboŋ tosobur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləb̄igol aSol b̄imat, ²⁴ be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug p̄isi lokəta bunus nabopita gail hən nabiltivile hən ləb̄igol aSol b̄imat. ²⁵ Imaienan alat lo-tohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad loriŋ aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nabiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶ Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsadələmi ke tovi ahai susur kitin. ²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasuḅ tia ale Nasuḅ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsən aYesu, namətahwan eḅuer. ²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ḅuri-an, isor tabtab len nahəsən Nasuḅ. ²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən b̄imat. ³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadələmian lotosəsəloŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut p̄isi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludaŋ am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusobur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboŋ aPita toyar tur len naut p̄isi, ia m̄ədoŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta. ³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsən aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor. ³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaaur gagai. Gile məhat ale v̄olsan namilen̄.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat. ³⁵ Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabə mav Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuḅ.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsən alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkəs niben ale loriŋi len narum̄ a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artonjiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Ŋa aPita ile məhat, iyar mai

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan naruŋ a məhat. Nəbatunau pəhaʋut ʋisi loil garu, lutan ale loʋusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas tosode nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etəjedur, isor tuʋ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəjav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi hən ʋeil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴² Len naim ʋisi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isəʋur lukad nəvanuan nadəlomian len Nasuʋ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nəmariboŋ isəʋur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsən aKornelius, nasenturion sua toil a mō hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən naʋisal siGot mai lomətahw len nəyalalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətaltal həni, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasuʋ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuʋ-an saŋ mai naviolan saŋ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhaʋur həni. ⁵ Imaienan, gesəvat alalumian vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tonon, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən naʋisal siGot. ⁸ Ikel natit ʋisi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadan hən nəbiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən ʋisor tuʋ. ¹⁰ Imalkəkat, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta ʋerʋer. ¹¹ Eris nəmav tosəjav, natit hun nəbiltikaliko, nəhau tovat lotobanjis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmat mai naməhob gail lotokələh len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuʋ, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”*

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan.

* **10:14:** Lev 11.1-47;

¹⁵ Nadoldol isor tētas maii ke, “Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.” ¹⁶ Tomagenan vōha-tor tonon, vōha-sua ŋai nēkaliko enan evi mēhat vi lan nēmav.

¹⁷ Nēboŋ aPita tonau masuŵ hēn namilen nēsa torisi, alalumān aKornelius tosēvat galito, lusab naim seSimon ale loil len nametlēkau. ¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahēsan aSimon Pita itoh ei a?” ¹⁹ Nēboŋ aPita tonau nēsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalumān itor lous kitev gaiug. ²⁰ Gile mēhat, gimariŋ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosēvat galito.” ²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nēvanuan mētous kitevi. Imabe? Mētogēm mōs nēsa?” ²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mō hēn nasoltia tovi 100, esēvat ginamito. Gai evi naulumān sua tonor, tomētahw len nēyalalan siGot. Alat lotovi Ju pisi luke ivoi. Aŋel sua siGot ikele hēni ke teus gaiug hēn gēbevi lan naim san hēn bēsēsəlōŋ hēn nēsa gaiug gēbīkele.” ²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hēn lēbitoh maii.

Pelan han aPita galito loriŋ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale ²⁴ len nēboŋ tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nēbathudud san mai nabubur san gail hēn lēbegēm bōnbon. ²⁵ Nēboŋ aPita tobis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etēhedur bathurien aPita, ilotu hēni. ²⁶ Avil aPita elivi vi mēhat ike, “Gile mēhat, ginau bogai, novi vanuan ŋai.” ²⁷ Nēboŋ tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nēvanuan lotosōbur lotobōnbon ei. ²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mētōlēboii tia ke sanor hēn nē-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hēn namtbītah mai o hēn namtbēmēdoŋ tēban avan ideh savi Ju. Be aGot eŵusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomētahuni. ²⁹ Imaienan nēboŋ gotosēvat galit hēn lēbēsēhar ginau, nogēmai, nēsake nodēdas nēbegēmai. Nuke neus gamito, imabe mētous ginau ke nēbegēmai?” ³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nēmariboŋ tovat tovan, len namityal egai totor ut mēdau, nusor tuŵ. Vōha-sua ŋai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mō hēn ginau ³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esēsəlōŋ hēn na-sor-tuŵ-an samī tia mai inau gat naviolan samī van hēn alat lotopar tite. ³² Imaienan, gesēvat alalumān vi Joppa hēn lēbēsēhar tēlmam hēn avan sua nahēsan aSimon lotokisi hēn aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hēn nahurhūrivatvat, naim san ipat bitas.’ ³³ Husur enan, vōha-sua ŋai nosēvat galit hēn lēbēsēhar gaiug. Sipa len nagēmaian samī. Gagai namtutoh gegai len nēhon aGot hēn namtbēsēsəlōŋ hēn natit pisi Nasub tokele tia ke gaiug gēbīkele mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etub̄at h̄en b̄isor ike, “Gagai nol̄əboii ke tokitin ke nāvide siGot ep̄itoŵ van h̄en n̄əvanuan p̄isi, ideh satile.*
³⁵ Imagenan, n̄əvanuan naut p̄isi lototə̄jedur van h̄en aGot mai lotogol n̄əsa tonor, eh̄əhāvur h̄en l̄əbegəm h̄eni. ³⁶ M̄ətoləboi napisulan aGot topisul h̄eni van h̄en alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, n̄əvanuan el̄əboi b̄ikad navoivoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta h̄en n̄əvanuan tiltile gail p̄isi. ³⁷ M̄ətoləboi n̄əsa tovisi len naut a Jutea totub̄at a Kalili husur n̄əbaptaisan aJon tokel uri. ³⁸ M̄ətoləboii am ke aGot tov̄əhas aYesu ta Nasaret h̄en aNunun mai n̄ədaŋan, gol ke, gai iyar tur len naut p̄isi ale igol navoian mai igol alat natəmat toban̄is gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii. ³⁹ Ale ginamit namtoris l̄əboi natit p̄isi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit luth̄ətah h̄eni tomat len n̄əhai sua, ⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan n̄əmatan len n̄əmaribon̄ totor, ale igol ke evisi h̄en n̄əvanuan l̄əb̄eləboi l̄əb̄erisi. ⁴¹ N̄əvanuan p̄isi l̄əsaris, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtoris h̄en namtb̄ikel uri. N̄əbon̄ aYesu tole m̄əhat dan n̄əmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idan̄ mai ginamito ke namtikel uri mai n̄əvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan h̄en b̄əp̄əp̄ehun navoian dan n̄əsaan h̄en alat lotomaur sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nah̄əsan aYesu, n̄əvanuan gail p̄isi lotorin̄ n̄əlolit lan, aGot dereh terub̄at n̄əsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ N̄əbon̄ aPita tokəmaianan sal, aNunun aGot eb̄is len galit p̄isi lotosəsəlön̄ h̄en nasoruan. ⁴⁵ N̄əvanuan nadələomian lotovi Ju, lototah mai aPita, losəhōvut husur aGot tovur san aNunun len alat l̄əsavi Ju am. Lol̄əboii ke toviol h̄en aNunun mai galito ⁴⁶ husur losəsəlön̄ h̄en galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh n̄əyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit h̄en l̄əb̄ibaptais h̄en n̄əwai, husur aGot eviol h̄en aNunun mai galito sum̄an gidato.” ⁴⁸ N̄a ikel buni ke libaptais len nah̄əsan aYesu Kristo. Beti lous aPita h̄en b̄itoh mai galito h̄en n̄əmaribon̄ galevis am.

11

APita isor v̄əsv̄əσαι n̄əsa tovisi h̄en ḡəlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai n̄əvanuan nadələomian gail len naut a Jutea losəsəlön̄ h̄eni ke alat l̄əsavi Ju am lodələom nasoruan siGot tia. ² N̄a n̄əbon̄ aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masūv̄ h̄en na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug

* 10:34: Deu 10.17 * 10:43: Isa 53.11

gobis len naim silat ləsəkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!”⁴ Beti aPita ikel mai galito hən natit p̄isi tovisi tuḃat len natuḃatan van vəbar nagilen. Ike:⁵ “Ginau nusor tuḃ səbōgw len navile Joppa, ale nokəta ḃerḃer, noris natit hun nabiltikaliko nəhau tovat lotobaḃis nagilen tovat han, ale evi pan dan nəmav, egəm hən ginau.⁶ Nəbōḃ notokəta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatəvat katkat, ale nəm̄at mai naməhob gail mai nəman naməsav gail.⁷ Nosəsəloḃ hən nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile məhat Pita, paru bun naməḃod. Hani!’⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḃ, sanigole! Nəsariḃ natideh tosa o tokolkol len nabuḃogw bōḃ ideh.’⁹ Nadoldol len nəmav isor var ginau tətəs ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’¹⁰ Imagenan vəha-tor, ale natit p̄isi evi məhat vi lan nəmav.¹¹ Be məteris! Alalun̄an itor, aKornelius tosavat galito a Sisarea gəm hən ginau, logəm pəpadaḃ hən naim nototoh lan.¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuḃ husur natilean salit ləsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotoməlevtes lotokad nadəlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtoḃis lohoim naim sitea a Sisarea.¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aḃel sua toil lohoim san toke, ‘Gesəvat galevis vi Joppa hən ləḃesəhar təlmam hən aSimon lotokisi hən aPita.¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nəbathudud sam̄ dan nəsaan samito.’¹⁵ Nəbōḃ notosor kəkereh ḃai, aNunun aGot eḃis len galit sum̄an toḃis len gidato len nəbōḃ ta m̄o.¹⁶ Len nəbōḃ enan nunau gat nəsa Nasuḃ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’*¹⁷ Imaienan, aGot ḃeviol mai galit naviolan toḃitoḃ hən nəsa toviol həni mai gidato nəbōḃ dattokad nadəlomian len Nasuḃ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəḃeil kəkol hən aGot?”¹⁸ Nəbōḃ lotosəsəloḃ hən aPita tonōḃ, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən napisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləḃipair dan nəsaan, hən ləḃikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

¹⁹ Alat lotogam pəpəhw dan na-ləḃon-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ḃai.²⁰ Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuḃat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuḃ aYesu.²¹ Nədaḃan siNasuḃ

* **11:3:** Len nasoruan ta m̄o, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat ləsavi Ju ləsəkade. Ale avan ideh tohan mai nəvanuan savi Ju eḃur kotov nalo seju gail.

* **11:16:** Uman 1.5 * **11:19:** Uman 8.1-4

ipat len galito, ɲa nəvanuan isoɓur lodələm napisulan salito ale lupair van hən Nasuɓ. ²² Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. ²³ Nəboɲ tobar naut enan eris ləboii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem həni, igol loləɲon ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaɲ len Nasuɓ, leriɲ kot nəlolit len Nasuɓ, il gəgat lan. ²⁴ AParnapas evi naulunɲan tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadələmian. Nəvanuan isoɓur losəsələɲ həni ale loriɲ nəlolit len Nasuɓ. ²⁵ Beti aParnapas evi Tarsus hən biɲoɲ aSol. ²⁶ Nəboɲ tosaɓi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruɓonɓon mai alat siYesu, mai aroɯusan galit isoɓur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis ahai susur gail hən naKristen.

²⁷ Len nəboɲ enan, ahai kelkel ur galevis loriɲ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. ²⁸ Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən biikel ur nəsa aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəboɲ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* ²⁹ ɲa ahai susur gail lunau koti ke, ləbikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadələmian lototohtoh len naprovens Jutea hən bevi tarhət salit ei. ³⁰ Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləbilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Angel sua ilav kuv aPita dan naim bəbaɲis

¹ Len nəboɲ galenan aHerot Akrippa* tovi kiɲ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. ² Gai igol nasoltia ita bun aJemes, aɯan aJon hən naɓu nəɓalan. ³ Nəboɲ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəhaɯur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləbitah gat aPita am. Igole len nəboɲ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan tovi nəhanan sua ta sutuai seju gail. ⁴ Nəboɲ lototah gat aPita tonoɲ, aHerot eriɲi len naim bəbaɲis, natuhluɯoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəhon nəvanuan piisi, nəboɲ Nəhanan hən nəPasova biɲoɲ.† ⁵ ɲa lokətkəta kəkol hən aPita len naim bəbaɲis, be alat siYesu lusor tuɯ tabtab van hən aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboɲ aHerot biiket həni, aPita ipat buɲbuɲol rivuh hən nasoltia eru, natsen‡ eru artobaɲis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbaɲis. ⁷ Vəha-sua

* **11:28:** Uman 21.10 * **12:1:** AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməhaibən aHerot toyalyal. † **12:4:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhaɯur hən nəboɲ aGot togol ahai a mō gail piisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. ‡ **12:6:** Natsen evi nəhau metəlai tokad naɓur gail tomarmarikot.

ηai aηel sua siNasub̄ evisi, ale nam̄ial em̄ial lohoim. Aηel iṽas aPita tarh̄aben ike, “Gile m̄əhat tutut!” ale natsen aruteh dan nav̄əlan ḡəlaru. ⁸ Beti aηel ikel maii ke, “Gepitavis n̄əhau tutuṽ sam̄, v̄əlas naributbut ḡəlaru.” Ale aPita igole. Aηel ike, “Geruη gol gaiug h̄ən nahurabat naut susus sam̄ ale gehusur ginau!” ⁹ Ņa aPita evivile husur aηel be et̄ətan h̄ən ke n̄əsa aηel togole ek̄itin o sakitin. Inau ke toris na-k̄əta-risi-an ηai. ¹⁰ Ḡəlaru aruṽot p̄əpadaη h̄ən naut eru nasoltia lotok̄ətk̄əta k̄əkol h̄ən naut toru enan len naim b̄əbaηis, ale arubar nabopita tovi met̄əlai tovan h̄ən nabiltivile. Es̄əηav s̄əb̄on m̄os ḡəlaru ale aruyar tur lan. N̄əb̄oη artobar nagilen naṽisal tomagugun sua, v̄əha-sua ηai aηel eriη aPita. ¹¹ Beti aPita tomadh̄al̄əboii ke tovivile kitin ike, “Gagai nol̄əboi koti ke Nasub̄ es̄əvat aηel san h̄ən b̄ilav kuv ginau dan nav̄əlan aHerot mai dan natit p̄isi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² N̄əb̄oη aPita tonau l̄əboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nah̄əsan togon aMak. N̄əvanuan tosoḅur luḅon ei h̄ən l̄əb̄isor tuṽ. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nah̄əsan aRota eḡəm h̄ən nabopita h̄ən b̄es̄əs̄əloη. ¹⁴ N̄əb̄oη tos̄əs̄əloη l̄əboi nadolon aPita, ikemkem masuṽ ηa igam t̄əlmam, sas̄əηav h̄əni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug gov̄inu!” N̄əb̄oη tokelkel t̄ətas h̄əni ke ek̄itin, luke, “Hum ma tovi aηel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti n̄əb̄oη lotos̄əηav h̄əni, l̄ərisi, lumaηmaη habat. ¹⁷ APita eḅil h̄ən nav̄əlan ke lem̄ədaυ, ale isor husur naṽisal Nasub̄ togole tolav kuvi dan naim b̄əbaηis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriη naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau soḅuer h̄ən n̄əsa tovisi h̄ən aPita, lol̄əηon isa masuṽ. ¹⁹ N̄əb̄oη aHerot togol nadon̄ian h̄ən aPita soḅuer, eus taltal h̄ən alat lotok̄əta k̄əkol h̄ən aPita husur n̄ə-gam-yav-an san ale aHerot ikele h̄ən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. N̄əb̄oη aHerot togole ton̄oη, eriη naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aηel sua siNasub̄ igol aHerot imat

²⁰ Len n̄əb̄oη enan n̄əlon aHerot ep̄əηas alat a Tair mai a Siton, eṽitṽituh mai galito. Beti galito luḅon len n̄ənauan sua h̄ən l̄əb̄isor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nah̄əsan aPlastus, idam̄ mai galit ke tevi tarh̄ət salito, ale lous ke likad nat̄əmat mai aHerot, asike luḅal am. Lousi maienan husur loṽur p̄is n̄əhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len n̄əb̄oη h̄ən naḅonan, aHerot tosun nahurabat tobilbil, eb̄ətah len nabiltihai b̄əb̄ətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobon̄on ei lukaikai ke, “Nagot sua satosor, savi vanuan.” ²³ V̄əha-sua ηai, aηel siNasub̄ iṽas aHerot husur

gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ɲa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperɲan naut gail am, nəvanuan isobur am losəsəlon ɲəni, lorin ɲələlit len aYesu.

²⁵ Nəboɲ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut aJerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai ɲusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hən aNiker*, Lusius a Sairin, aManaan (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai naməkot aSol. ² Nəboɲ lotolotu hən Nasuɓ mai ləsəhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol mōs ginau hən arɓigol nauman notokis gəlar ɲəni tia.”

³ ɲa nəboɲ ləsəhan, lotosor tuɓ tonon, lorin navələlit len gəlaru mai losəvat gəlaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esəvat gəlaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len nabiltibot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Nəboɲ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim nabonɓonan gail seJu. Arukad aJon Mak am hən toum mai gəlaru.

⁶ Nəboɲ lotolavutur len naholoul kavkav van vəbar naut a Pafos, lusab ɲaju sua, nəvanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gəgəras, nahəsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkius Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nəvanuan toləboi natite ale episul hən aParnapas mai aSol gəmai hən ɓəsəsəlon hən nasoruan siGot. ⁸ Be nəvanuan nabehi enan, nahəsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gəlaru ale igol risi ke agavna asike edəlom nəsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahəsan togon aPol, topul hən aNunun aGot, ekəta mətaltal van hən aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hən naliblibonan mai nagəgərasan, govi anatun natəmat, govi enemi hən natit ɲisi tonor. Gugol naɲisal tonor siNasuɓ ihaɓ tabtab, gesib ɲəni ɲais? ¹¹ Gagai Nasuɓ tipansəm gaiug. Dereh gevi metɓesw. Len nəmaribon galevis dereh gedədas gəɓəkəta ris nəyal!” Vəha-sua ɲai namətan arumotmot ale itaɲtaɲ kitev avan ideh hən ɓətəgau navəlan hən ɓəsəhari. ¹² Nəboɲ agavna enan toris nəsa tovisi, ikad nadəlomian husur ipaɲ len naɲusanan husur Nasuɓ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

* **13:1:** Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** aHerot egai evi aHerot Antipas anatun aHerot toyalyal.

¹³ APol mai alat lototah maii lorin naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak erin galito, etəlmam vi Jerusalem. ¹⁴ Lorin naut a Perka luvahut van vəbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len nəSappat lobis lohoim len naim nəbonbonan seju ale lobətah. ¹⁵ Nəboŋ nəvurunjan hən nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon, alat lotoil a mō len naim nəbonbonan seju lopisul van hən galit ke, “Bathudud, mətbikad nasoruan bigol namtbələŋon bivoi am len nəlonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Na aPol eil, ebil hən navəlan ke lemədaul ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mətsavi Ju be məttomətahw len nəyalyalan siGot, mətesəselon hən ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hən atəmadat ta sutuai; igol galit lusobur masuŋ nəboŋ lototohtoh hum nametbos gail len naut a Ijip. Len nədaŋan san totibau esəhar galit dan naut enan.* ¹⁸ Naut kəmas lotohaihai, gai itah mai galit van vəbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* ¹⁹ Beti iβal səhor piis naluŋoh lotoməlevru hən nametbos len naut a Kenaan, ale epəpəhun nətan salit mai nəvanuan san gail* ²⁰ Natgalenan evisi len nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nəmatsistret lotoil a mō hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* ²¹ Beti nəvanuan gail lousi hən nakin, ŋa aGot itabtabuh len aSol, anatun aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kin nasihau tovi 40.* ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kin salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatun aJesse, evi naulumān notoləmas buni; gai dereh tigo natit piis notoləŋoni.* ²³ Len nəpasusan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mō, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsan aYesu. ²⁴ A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel piis ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* ²⁵ Nəboŋ nauman siJon pəpadaŋ hən tonon aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsavi atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəbisah ruβat nəhau hən naributbut san.’*
²⁶ “Bathudud siApraham mai gamit mətsavi Ju məttomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mō salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotovurunji len nəSappat piis. Na lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. ²⁸ Ləsəsəb

* **13:17:** Exo 1.7, 12.51 * **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31 * **13:19:** Deu 7.1; Jos 14.1 * **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21 * **13:22:** 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27

natideh tonor hən bimat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən bigole bimat.* 29 Nəboŋ lotogol natit p̄isi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, loriŋi ipat len nəburhuvat tovi burhes.* 30 Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, 31 ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, lorisi len nəmariboŋ tosobur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəselon hən tokele.

32 “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, 33 igol isarpoh m̄os gidato, anatulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sum̄an aTevit totoŋi len nəbe na-vəha-ru-an ke, “ ‘Gaiug govi aNatugw ulum̄an,

daməŋai ginau nogəm vi Təmañ.’* ”

34 AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike b̄ibos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,

“ ‘Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati mai atəmamit ta sutuai aTevit.’* ”

35 Na len nəbe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədañ hən Nəvanuan Sam̄ b̄ibos nətan.’* ”

36 Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben ībos nətan. 37 Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan sabos nətan. 38 Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mətbeləboii ke, len aYesu, aGot eləboi b̄eruḅat nəsaan samito. 39 AGot eriŋi ke nəvanuan p̄isi lotokad nadələomian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa aYesu togole. Be nalo siMoses edədas b̄eriŋi ke avan ideh tonor len nəhon aGot. 40 Mətelələgau hən ke nəsa ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

41 “ ‘Məteris, gamit məttosor viles ginau, mitiḅaŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəboŋ samito, ale asike mətodələmi ke tokitin,

naut kəmas avan ideh b̄ikel husuri mai gamito.’ ”*

42 Nəboŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arb̄isor husur natgalenan tətəs len nəSappat togon.

43 Nəboŋ nəbonan tonon mai lotopəpəhw, naJu tosobur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohukur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke leriŋ nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

* 13:28: Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * 13:29:

Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * 13:31: Uman 1.3

* 13:33: Psa 2.7 * 13:34: Isa 55.3 * 13:35: Psa 16.10 * 13:41: Hab 1.5

44 Len nəSappat togon pəpadan galit p̄isi len nabiltivile enan luḅonḅon hən ləḅesəsəloḅ hən nasoruan siNasuḅ. 45 Nəḅoḅ alat lotoil a m̄o hən naJu gail lotoris naluvoh, lutabulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədas nahəsan. 46 Beti namətahwan eḅuer, aPol mai aParnapas arusor idan var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut məttomətahuni, gamit mətugol imasil ke mətsanor hən mətḅikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namroriḅ gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. 47 Husur Nasuḅ aGot ikele hən ginamit tia ke,
 “ ‘Ginau nugol gaiug govi nam̄ial m̄os alat ləsavi Ju,

hən gəḅikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan p̄isi len navile a pan kavkav.’ ”*

48 Nəḅoḅ alat ləsavi Ju lotosəsəloḅ hən natgalenan, lohəhaḅur ale lusal suh nasoruan siNasuḅ. Galit p̄isi aGot totabtabuh len galit hən ləḅimaur vi sutuai, lodəlom nasoruan enan. 49 Nasoruan siNasuḅ iperḅan naut p̄isi lotodar vis naut enan. 50 Avil alatpəhaḅut lotoḅat nəhes lotolotu hən aGot, mai alalun̄an lotoil a m̄o len nabiltivile enan, naJu gail lugol ke lotomətahun aPol mai aParnapas. Ale lomədas tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito. 51 Na gəlaru arudardar hən narielaru hən nəmasiav naut enan ḅimakuv hən ḅimasil ke aGot tomətahun galito, dereh tipansəm galito.‡ Beti arovi Ikonium. 52 Ale aḅai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

14

aPol mai aParnapas len nabiltivile Ikonium

1 Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim naḅonḅonan seJu hum navide səlaru. Nasoruan səlaru igol isoḅur lukad nadəlomian, naJu gail mai alat a Kris. 2 Be naJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlolit epəḅas nəvanuan nadəlomian gail. 3 Imaienan aPol mai aParnapas arutoh eḅəlav ei. Arsamətahw, arusor m̄os Nasuḅ. Ale Nasuḅ igol p̄arp̄ar həni ke, napisulan artokele husur navoian toviol kəmas həni ekitin, bathut len nədaḅan san aroləboi arḅigol namerikel gail. 4 Alat lototoh len navile enan lopəpəhw. Galevis lohusur nənauan seJu gail, galevis lohusur naḅusanan sihai pispisul eru enan.

5 Alat ləsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a m̄o hən galito, lusor utaut həni ke, lemədas gəlaru ale letubun gəlaru. 6 Nəḅoḅ artoləboii ke ḅimaienan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. 7 Len nəyaran

* 13:47: Isa 42.6, 49.6 ‡ 13:51: AGot igol imagenan husur galit lomətahun nasoruan husur aYesu.

səlaru pəpadaŋ hən nəbilitvile eru enan, arukelkel na-kel-urian tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar pisi arugau. Nəboŋ lotopasi, imaienan tia. Gai səyar boŋ ideh. ⁹ Atenan esəsəloŋ hən aPol nəboŋ tosor. APol ekəta van həni ale eris ləboii ke tokad nadəlomian hən bimaaur. ¹⁰ APol ikai habat van həni ke, “Gile məhat len nariem! Geil!” Ale aten eməlah vi məhat, etuəbat yar.

¹¹ Nəboŋ naluəoh lotoris nəsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nəbilitvile. Ahai tutumav siSeus esəhar nəbuluk ulumian gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nəbilitvile, husur gai mai naluəoh luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴ Avil nəboŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloŋ hən natenan, arutar nahurabat səlaru, aronur van hən naluəoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumian, imabe mətugol nategai? Namrovi vanuan ŋai sumian gamito. Namrogəm hən namrbikel na-kel-urian tovoi mai gamit hən mətbipair dan natgaleg lotodədas ləbevi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nətas mai natit pisi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam həni ke naluəoh hən nəvanuan tiltile gail lotohusur nəpisal salit visusua. ¹⁷ Naut kəmas natenan, igol nəvanuan pisi loləboi ləberis ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəhanian tovan len nəboŋ han; igol ke məttopul hən nəhanian mai nəlomit toplul hən nakemkeman.” ¹⁸ Be naut kəmas artokəmaianan, arusabi ke idan hən arbigol ke ləbesib hən natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nəboŋ tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluəoh van hən galito. Lotuə aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nəbilitvile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nəboŋ ahai susur gail lotobon il garu hən aPol, ile məhat, iyar təlmam van hən nəbilitvile. Pelan han aPol mai aParnapas aroriŋ naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotəlmam vi Antiok a Siria

* **14:12:** ASeus eil a mo hən nagot pisi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusobur logəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol lolənon ivoi am len nəlolito hən ləbeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdan bur na-lənon-isa-an tosobur hən datbebis len natohan pipihabəlan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaʋut galevis hən ləbeil a mo hən alat siYesu len naut visusua. Arusor tuʋ, arsəhan, ale arorin galit len navəlan Nasub, gai lotorin nəlolit lan.

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia. ²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nabiltivile Perka tonon, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Arorin nabiltivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorin gəlaru len navəlan aGot moŋ nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbiḅonḅon, ale arukel ur mai galit natit piŋi aGot togole len naḅonan səlaru maii. Arukel husur naḅisal aGot togole hən ḅesəŋav hən nabopita hən nadəlomian moŋ alat ləsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loʋusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito məttovi lalunʋan, hum naʋide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas arusor tas naḅusanan salito ale arusor ḅalḅal mai galito. Na alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləbevi Jerusalem hən ləbiŋsor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo hən alat siYesu husur naḅusanan enan. ³ Ale alat siYesu losəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Na-kel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukemkem masuʋ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit piŋi aGot togole len naḅonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimasor tidan mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mo luḅonḅon hən ləbiŋsor husur natenan. ⁷ Nəboŋ lotosor ḅalḅal sil naten tobəlav, aPita

* 15:1: Lev 12.3

ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətoləboii ke len nəboŋ ta m̄o aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbesəsəlōŋ həni ale dəlomi.* 8 AGot toləboi nəlon nəvanuan p̄isi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito suŋan toviol həni mai gidat dattovi Ju.* 9 AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadələmian salito igol nəlolit iveveu. 10 Imabe mətsədəm̄ hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tipaŋpaŋ a? Imabe mətorin̄ na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas datb̄evusi? 11 Satimaienan! Datoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas həni mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Ep̄itoŋ hən alatenan ləsavi Ju.”

12 Galit p̄isi len nəbōn̄bōnan ləsasor, losəsəlōŋ nəboŋ aParna-pas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke aru-gole len alat ləsavi Ju. 13 Nəboŋ artosor tonōŋ, aJemes isor ike, “Mətesəsəlōŋ hən ginau. 14 Mitinau gat nəboŋ aSimon* tosor vəsvəsai mai gidato, nəp̄isal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən b̄ilav dan galito naluv̄oh sua hən ləb̄evi esan səb̄on.* 15 Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

16 “ ‘Len nəboŋ enan dereh netəlmam
ale neum təlmam hən naim nətaṗolen siTevit
tomaruŋruŋ,

nəsa tomətartar dereh neum təlmam həni
ale nigole tehun ta m̄o,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kin̄ tətəs.

17-18 Imaienan galit p̄isi am,

nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,

dereh leusus kitev ginau hən ləbələboi ginau.

Nasub̄ aGot togol ke,

nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia,

gai ekəmaienan.’ ”*

19 AJemes isor am ke, “Norin̄i timaiegai ke: sadatigol tidan hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. 20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit b̄ike, salihan naməṇod lototutumav həni van hən nələblab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməṇod lotobaŋis bun navədolon mai salihan o mun nəda.*

21 Husur ta sutuai lukel ur nəsa aMoses totosi len navile p̄isi

* 15:7: Uman 10.1-43 * 15:8: Uman 2.4, 10.44 * 15:14: Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi naulum̄an sua ŋai, aYesu tokisi hən aPita.

* 15:14: Uman 11.1-18 * 15:17-18: Amo 9.11-12 † 15:20: AGot idam̄ hən naitian mai asoam̄ gotolah kitin̄ mai ŋai. Lev 18.6-23. * 15:20: Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

mai loʻvuruŋi len naim naʼbonʼbonan seJu gail len nəSappat ʼpisi.”

Naloʻbulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

²² Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a m̄o mai alat siYesu ʼpisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləbesəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a m̄o hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas. ²³ Arulav naloʻbulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a m̄o mai alat siYesu, namtutos naloʻbulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mət̄savi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

²⁴ Namtosəsəloŋ hən ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nə-dam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsa lotokele. ²⁵ Imaienan ginamit ʼpisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len naulum̄an galevis hən namtbesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru, ²⁶ artodañ hən nəmauran səlaru m̄os nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁷ Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arʼbikel natgalegai mai gamito toʼpitoʼv hən namttotosi. ²⁸ ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an toməlas habat, avil nalo galegai tovis ʼɲai ke: ²⁹ Samtihan naməŋod lototutumav hən van hən nələblab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməŋod lotobaŋis bun navədolon mai samtigol naitian tosa. Mətbehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsa tovoi. Enan ʼɲai, pelan.

³⁰ Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəboŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu lubonʼbon ale lulav naloʻbulat mai galito. ³¹ Nəboŋ nəvanuan gail lotoʻvuruŋ naloʻbulat enan, lukemkem masuʼv husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito. ³² AJutas mai aSilas, gəlaru artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arʼbigol alat lotokad nadələmian ləbələŋon ʼbivoi am len nəlolito mai ləbidaŋ am. ³³⁻³⁴ Nəboŋ artotoh len nəmariboŋ galevis, nəvanuan nadələmian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arʼbetəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok.‡ ³⁵ Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoʻbur am loʻpusan, lukel ur nasoruan siNasub̄.

aPol mai aParnapas aropəpəhw

‡ **15:33-34:** Natosian galevis ta situai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei.

³⁶ Husur nēmariboŋ galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile p̄isi dartokel ur nasoruan siNasub lan hən darberis alat lotokad nadəlomian ke lumabe.”
³⁷ AParnapas ike tesəhar aJon lotokisi hən aMak mai gəlaru.
³⁸ Avil aPol idaŋ ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamflia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.*
³⁹ Arusor bəlbəlabat ŋa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus. ⁴⁰ Be aPol ilekis len aSilas, ale nəboŋ ahai susur gail lotoriŋi len navəlan aGot, eriŋ naut enan. ⁴¹ APol mai aSilas aruyar tur len naut gail aSiria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludaŋ am.

16

ATimoti itah mai aPol mai aSilas

¹ APol iyar van vəbar naut aTerpe mai aListra. Len naut aListra ikad ahai susur sua nahəsən aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ² Alat lotokad nadəlomian len naut aListra mai aIkonium luke gai evi vanuan tovoi.
³ APol ike aTimoti titah maii len nəyaran san, ale esəhari hən bətiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit p̄isi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴ Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləb̄igol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a m̄o len naut aJerusalem lotodam̄ hən̄i. ⁵ Imagenan alat siYesu len naut gail ludaŋ am len nadəlomian salito mai logəm lusoḅur am len nēmariboŋ v̄isusua.

Len naut aTroas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶ Pol galito luyar tur len naut gail aFrijia mai aKalatia husur aNunun aGot ekəkol hən nap̄isal hən ləb̄ikel ur nasoruan len naprovens Asia. ⁷ Nəboŋ lotobar naut aMisia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iḅon gol galito. ⁸ ŋa luyar tur naut gail aMisia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹ Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ŋiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəḅevi tarhət sinamito.” ¹⁰ Nəboŋ toris na-kəta-risi-an tonon, vəha-sua ŋai eutaut hən namtḅevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹ Nəboŋ namttoriŋ naut aTroas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut aNeaḅolis.
¹² Namtoriŋ naut enan, namtuyar vi Filippi, alat aRom lotoum hən̄i vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil a m̄o len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nēmariboŋ galevis.

* 15:38: Uman 13.13

13 Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuŭ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatpəhaŭut lotobonbon ei. 14 İkad apəhaŭut sua, nahəsan aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlon hən ginamito. Evi tobtaTiatira toŭur hən nəkaliko toboŭboŭ. Nasuŭ eŭur nəlon hən bəsəsəlon husur nəsa aPol tokele. 15 Nəboŭ gai mai alat lototoh maii lotobaptais tonon, eus ginamit ke, “Mətbisəŭ səhoti ke notodəlom kitin len Nasuŭ, mətegəm hən mətbitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudaŭ hənı.

APol mai aSilas len naim bəbaŭis

16 Len nəboŭ sua namtovi lan naut na-sor-tuŭ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa bəvisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isoŭur lan. 17 Alitenan ehusur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Laluŭnan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito napisal hən nə-lav-kuvian dan nəsaan samito.” 18 Ehsi imagenan len nəboŭ tosoŭur. Be igol nəlon aPol ipaŭpaŭ, ipair van hənı, ikel mai natəmat ke, “Nukele idaŭ mai gaiug len nahəsan aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua űai imakuv. 19 Be nəboŭ alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas bilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar gəlaru vi lan nəmaket hən ləberin gəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nabiltivile. 20 Nəboŭ lotosəhar gəlaru van hən nabiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-bal-taŭtaŭor-an len nabiltivile sidato. Arovi uleJutea, 21 ale arukel ur naŭide gail nalo sidat toke sanor hən datbidam hənı mai datbəhusuri, husur datovi uleRom gail.”

22 Naluŭoh am lomətahun gəlaru ale nabiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale űas gəlaru. 23 Nəboŭ lotoűas gəlaru vəha-soŭur, lubar hən gəlar len naim bəbaŭis. Ale lukele hən nauluŭnan hən naim bəbaŭis ke tekətkəta kəkol gat gəlaru. 24 İgol nəsa lotokele, erin gəlaru len narum lohoim buni ale ibaŭis gat narielaru len nəhai.*

25 Tubloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuŭ mai arokəkai hən nəbe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim bəbaŭis losəsəlon hən gəlaru. 26 Losəhoŭut, nadu todaŭ ekur hən nəpaudesen hən naim bəbaŭis. Vəha-sua űai nabopita gail losəűav ale natsen salit pisi lumaruŭ. 27 Nəboŭ nauluŭnan hən naim bəbaŭis tolele, toris nabopita lotosəűav, eliv kuv nabiltibu san hən bisar bun gai gabag, husur inau ke alat

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarhəte, nalok tarhəte, mai ikad nabur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail.

lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat p̄isi datosuh gegai.”

²⁹ Naulum̄an enan eus nam̄ial, igam lohoim, ale ipab, etəjedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar gəlaru vivile, eus gəlar ke, “Nasuḅ gəlaru, nigol nəsa hən asike nəḅipanis sil nəsaan sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu ale dereh tilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄. Imagenan hən alat lotosuh len naim sam̄ am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuḅ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurhubelaru tomaḅulḅul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar gəlaru vi lohoim ale eriḅ nəhanian a m̄o hən gəlaru ale gai mai galit p̄isi lotosuh maii lukemkem masuḅ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləḅike, “Sah ruḅat alaruenan arivan.”

³⁶ Ale naulum̄an hən naim bəḅan̄is ikel mai aPol ke, “Nəmatsistret gail lopisul ke nəḅeruḅat gaməru. Imagenan mərələboi mərəberin̄ naut egai. Mirivan mədau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəḅan̄is. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləḅeləboii a? Aoa! Ivoi ke galit səḅolit m̄au legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmatsistret gail. Lomətahw nəḅoḅ lotosəsəloḅ hən̄i ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ Na luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arḅerin̄ nabiltivile enan. ⁴⁰ Nəḅoḅ artorin̄ naim bəḅan̄is, arovi lan naim seLitia, ale nəḅoḅ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləḅon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

APol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəḅoḅ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiḅolis mai a Aḅollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəḅonḅonan seju gail. ² Sum̄an naḅide san, aPol eḅis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən ḅəḅusan len natosian siGot ke, aKristo, aGot totabtabuh lan imasləḅon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egaii notokel uri mai gamito, evi aKristo boh.”

* 16:37: Uman 22.25-29, 23.27

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḅon mai aPol mai aSilas. Isoḅur am lutah mai gəlaru: alat a Kris lotolotu hən aGot, mai alatpəhaḅut lotoil a mō len nabiltivile enan.

⁵ Be naJu ləsadəlom nasoruan siPol lutabulol bulos gəlaru, ale losəhar naulumān galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluḅoh hən ləḅiḅal taḅtaḅor, mēdas natit gail len nabiltivile enan. Lomūr van hən naim sijason hən ləḅidoḅ aPol mai aSilas hən ləḅipat kuv gəlaru vivile van hən naluḅoh. ⁶ Nəḅoḅ ləsəsāḅ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a mō len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomēdas naut pisi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhaḅur hən lototoh lohoim san. Galit pisi loḅur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakiḅ tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəḅoḅ naluḅoh mai alat lotoil a mō lotosəsəloḅ hən natgalenan, lodədarḅabu masuḅ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kelgati-an ke asike lomēdas naut tətəs am, ale lorin galito luvan.

aPol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ḅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəḅoḅ artobar naut enan aroḅis len naim naḅonḅonan seJu gail. ¹¹ Len naḅoruan salito, alat a Perea lohəhaḅur hən ləḅesəsədariḅ səhor alat a Tessonika. Loləḅon masuḅ hən ləḅesəsəloḅ hən nasoruan. Len nəḅoḅ pisi lobunus tas natosian siGot hən ləḅisāḅi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit lusəḅur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toḅtaKris lotoḅat nəhes mai auleKris isoḅur. ¹³ Be nəḅoḅ naJu gail len naut a Tessonika lotosəsəloḅ ləḅoii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluḅoh, gol nəlol paḅpaḅ mai nabiltidədarḅabuan len navile enan. ¹⁴ Beti vəha-sua ḅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Atens ale nəḅoḅ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶ Nəḅoḅ aPol totoh vir gəlaru len naut a Atens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu həni. ¹⁷ Na isor vahvah len naim naḅonḅonan mai naJu gail mai alat ləsavi Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəḅoḅ pisi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai pusan

gail, lotokis galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavgav, gai ike tikel nəsə?” Galevis am luke, “Esumñan tovi ulumñan na-kel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaianan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.)¹⁹ Nə losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.‡ Nəmətsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi naḡusanan veveu gotokel uri.²⁰ Namtosəsəloḡ hən natgalevis lototile masuḡ ale namtuke namteləboi namilelito.”²¹ Alat a Atens mai nametḡos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəloḡ tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuḡ hən nalotuan van hən nagot samit gail.²³ Husur nəboḡ notoyar tur len naut egai, nokəta bonus natit mətlototu hən gail. Ale nusab̄ nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsə mətlototu həni be mətosaləboii, ategai nikel uri mai gamito.²⁴ AGot togol navile a pan mai natit ḡisi lan, atenan tovi Nasub̄ hən nəmav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail.²⁵ Mai nəvanuan gail ləsələboi ləḡevi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səḡon eviol mai nəvanuan ḡisi hən nəmauran, nasuḡavḡavan mai natit ḡisi am. §²⁶ Len nəvanuan esua ḡai igol naluḡoh ḡisi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləḡitoh len navile a pan kavkav. Ale eriḡ gat nəboḡ hən natohan salito mai naut a im salito.²⁷ Igol natgalenan hən ləḡiyar kitev aGot, mai hum ma ləḡitaḡtaḡ kitevi ale sabi, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat ḡisusua.²⁸ Bathut

“ ‘Len gai datukad nəmauran,

datugol natideh dattogole mai datukad natohan.’

Hum galevis silat lototos nəḡe samito luke,

“ ‘Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esumñan nəlablab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nəlablab nəvanuan toum həni len namitisau mai nənauan san.³⁰ A nño aGot səpansem alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətan anan. Be len nəboḡ ta daməḡai van, isor idanḡ mai nəvanuan ḡisi len naut ḡisi ke, lipair dan nəsaan salito.³¹ Bathut aGot ilekis hən nəboḡ tia hən ke, len nanoran

* **17:18:** Epikurian gail lodəlomi ke, nəmauran ipat nño nahəhəvuran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodəlomi ke, nəvanuan ḡai ikad nənauan tonor hən bekəta təban gai səḡon. Lunau ke, got evi natit ḡisi len navile a pan ale nəvanuan ḡisi mai natit ḡisi loḡitḡitov. ‡ **17:19:** NəAreopakus evi naḡehuh sua tokad nahəsan nagot hən nəbalan salito mai lokis nəmətsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am. § **17:25:** Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

gai dereh tikot hən nəvanuan p̄isi len navile a pan. AGot gatotabtabuh len avan sua hən b̄ikot hən galito. Ale igol avan enan ip̄arpar nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.”

³² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəloŋ hən gaiug tətəs husur natenan.”

³³ Imagenan aPol eriŋ galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaʋut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

APol len naut a Korint

¹ Husur nəboŋ enan aPol eriŋ naut a Athens, evi Korint.

² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsən aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke leriŋ naut a Rom. APol ia ris gəlaru, ³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum b̄onb̄on. Galit p̄isi losəsod im nətaʋolen.

⁴ Len nəSappat p̄isi isor vahvah len naim nəb̄onb̄onan seJu hən b̄igol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Mase-tonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ŋai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mədas nahəsən, aPol ekur hən nahurabat san hən b̄imasil ke, aGot sahəhaʋur hən galito, ike, “Nəsa b̄evisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”*

⁷ Beti eriŋ naim nəb̄onb̄onan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəb̄onb̄onan seJu.*

⁸ AKrispus, toil a m̄o hən naim nəb̄onb̄onan, ikad nadəlomian len Nasub̄ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoʋur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodəlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasub̄ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat b̄utb̄ut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən b̄emədas gaiug hən b̄igol gəb̄ikad nasənahən, husur nəvanuan isoʋur len nab̄iltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasi hau esua mai nahəbati eməlevtes, eʋusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luʋon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³ Luke, “Ategai italtal

* 18:6: Uman 13.51 * 18:7: Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus.

hən nəvanuan gail hən ləbilotu hən aGot len naṽide sanor hən nalo.”† 14 APol esəṽav hən nabuṽon hən bisor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttasor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloṽ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. 15 Avil husur ke nəbathut na-sor-ḅalḅal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit māu mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəḅevi nəmatsistret hən natgalenan.” 16 Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. 17 Beti galit pisi lutah gat aSostenes toil a mō hən naim naḅonḅonan seJu ale luṽasi a mō hən nakotan, be aKallio səṽau masuṽ hən natgalenan.

APol etəlmam vi Antiok

18 APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaṽ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir pīs navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. 19 Nəḅoṽ lotobar naut a Efesus, aPol eriṽ gəlar ei be gai səḅon ebis len naim naḅonḅonan seJu hən bisor levlev mai naJu gail. 20 Nəḅoṽ lotousi hən biṽoh kəkereh am, sədaṽ. 21 Be nəḅoṽ tosudəlaṽ galito tonor ike, “AGot ḅeləṽoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. 22 Ale nəḅoṽ tomariṽ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. 23 Nəḅoṽ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən biḡol ahai susur pisi, ludaṽ am.

AApḡollos ikel ur nasoruan siGot

24 NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aApḡollos. Evi naulumān tokad namitisau hən biḡol nasoran biḡol, ale eləboi bun natosian siGot. 25 Atenan esəsəloṽ ləboi naḡisal siNasuḅ tia, ale nəlon idaṽ hən tosor mai pusan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ṽai. 26 Etuḅat hən nasoran len naim naḅonḅonan seJu, namətahwan ebuer. Be nəḅoṽ aPrisilla mai aAkwila ar-tosəsəloṽ həni, arusor mai gai səḅon, arusor vahvah hən naḡisal siGot tonor am maii. 27 Nəḅoṽ toke tevi lan naprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləṽon ivoi am len nəlon, ale lutos naləḅulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaṽur hən naḡəmaian san. Nəḅoṽ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. 28 Len nəhon nəvanuan pisi, len natosian siGot, isor idaṽ, ṽusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

† 18:13: Nalo silat a Rom idam hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toḡusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədaṽ həni.

19

APol len nabiltivile Efesus

¹ Nəboŋ aApollos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isab əhai susur galevis ei, ² ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboŋ məttogəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, bıkad aNunun aGot, namtsasəsəloŋ hən natideh husuri.” ³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” ⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerin nəlolit len ategaii bəhusuri. AJon isor husur aYesu.”* ⁵ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsən Nasub aYesu. ⁶ Ale nəboŋ aPol torin navəlan gəlar len galit vısusua tonon, aNunun aGot ebis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷ Galit pisi lovi 12.

⁸ APol ebis len naim nəbonbonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan ebuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihəbələn aGot. ⁹ Be nəboŋ galevis lotohaihai, ləsadəlomi, lotosor isa hən nəpısal siNasub van hən nəbonbonan, aPol erin galito. Esəhar əhai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namıtısau seTirannus. ¹⁰ Imagenan tabtab len nasıhau eru hən ke, galit pisi lototoh len naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris pisi, losəsəloŋ hən nasoruan siNasub.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahan togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləbehut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasub aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltıhai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulunıan toməlevru togol magenan həni. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Noləboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulunıan tokad nanunun nəmargobut eməlah van hən galito, idan masuŧ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan bürmalmal mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris pisi, lotosəsəloŋ ləboi natenan, galit pisi lumanıan lan ale loputsan nahəsən Nasub aYesu. ¹⁸ Galit lusobur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis

* 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

lotogolgol nabehi a m̄o, lusah tuan nalobulat na-gol-gol-behi-an salit gail, ale lopəŋas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaɸur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len naɸide tomagenan aGot eɸusan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusobur am losəsəlon hən nasoruan siNasuɸ tobar nəlolit am.

Naluɸoh ibal taɸtaɸor, mədas natit gail

²¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai aAkaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəbivan ei binoŋ nimasvi Rom am.” ²² Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səbon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltibalan tomədas alat lotohusur naɸisal siNasuɸ. ²⁴ Ikad naulum̄an sual ei, nahəsən aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isobur m̄os alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail lubonbon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalum̄an, mətoləboii ke dattolav nəvat tosobur len nabisnis egai. ²⁶ Mətoris ləboii, mətosəlon ləboii ke, savi geg a Efesus səbon ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isobur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehum nəhes hən nauman sidato bəgəm bisa, mai len nənauan salit p̄isi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaɸut toyalyal, bəgəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

²⁸ Nəboŋ lotosəlon həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuɸ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋabuan mai nəlol paŋpaŋ. Naluɸoh lom̄ur vi lan naut hən nabiltibonbonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboŋ aPol toke tivan hən bisor mai naluɸoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a m̄o len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopisul van həni ke, satevi lan nabiltibonbonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsua tile am husur nabonbonan edədarŋabu, ale isobur ləsaləboii ke nabonbonan salit m̄os nəsa. ³³ NaJu gail lorusan aAleksada vi m̄o ale galevis len naluɸoh lukel maii hən nəsa bikele. Beti ebil hən navəlan hən ləbemədau hən bisor gol gai gabag. ³⁴ Nəboŋ naluɸoh lotokəta ləboii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, lubon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵ Nəboŋ aklak hən nəbilitivile tosor v̄əhv̄əh naluvoḥ hən ləbēmədaḥ ike, “Lalum̄an a Efesus, nəvanuan p̄isi loləboi ke nəbilitivile Efesus ekətkəta təban naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən b̄ike natgalenan ləsakitin, mətemədaḥ, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətosəhar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan nəvənvənahān gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəhaḥut sidato. ³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləb̄isor mətahun avan ideh, nakotan gail losəŋav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerin̄ nakoble-nan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Mət̄beləŋon natideh am, datibonbon tivoi hum nalo tokele, hən dat̄bigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsa tovisi daməŋai, hum ma alat a Rōm ləb̄isor tas gidato husur na-bonbon-bunoh-an sidato toḡerhado, bathut savi m̄os natideh.” ⁴¹ Nəboŋ tokəmaienan tonon̄, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəboŋ nəwalan hən nədədarn̄abuan enan tonon̄, aPol ekis ahai susur gail gəmai. Nəboŋ togol lotoləŋon tovoi am len nəlolito, esudəlaḥ galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nədələmian gail ei gol loləŋon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəbati itor. APol eutaut hən b̄iwol vi Siria nəboŋ tosəsələn̄ həni ke tokad na-sor-utaut-an seJu lotovi enemi san gail hən ləbēmədasi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len nəprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrh̄us ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofim̄us. ⁵ Alatenan lotovan a m̄o lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəboŋ hən Nəhanan hən nəbətə səkad nayis lan, namtorin̄ naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmaribon̄ erim. Namtuḡon tətəs mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmaribon̄ nametəkav hən nawik, namtuḡon mai nəvanuan nədələmian gail hən namtb̄ihan bonbon. APol isor van hən galito vəbar tuḡloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narum̄ a məhat namt̄toḡonbon̄ lan, ikad nam̄ial isoḡur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsān aEutikus, ebətah len natuhbopita tosəŋav. Ale nəboŋ aPol tosorsor van, namətan atenan inoḡ van vəbar ipat bun̄bun̄ol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəboŋ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erin̄ nəvəlan garu lan, ale ike, “Samtinau

masuŵ hēni, imaur tia!” ¹¹ Beti galit ƿisi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eḅuri ale luhān ḅonḅon hēni. Nəḅoŋ lotohani tonon, aPol isor tətās vəbar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəhar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləŋon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi mō vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtḅeusan aPol ei husur isor utaut maienan hən ḅiyar vi Assos len tan səḅon. ¹⁴ Nəḅoŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorin naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Sarḅos ale pelan tətās am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike ḅitoh ḅebəlav len nəprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma ḅibar naut a Jerusalem a tahw hən nəḅoŋ hən naPentikost.

APol esudəlaḅ alat lotoil a mō siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mō silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəḅoŋ lotogəm hēni ikel mai galit ke, “Mətoləboi nəvīde hən nəmauran sagw len nəḅoŋ metəkav notobar nəprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasub. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənauginau, namətarur sagw isel, be nudan ḅuri naut kəmas natit ƿisi tosa naJu gail lotogole nəḅoŋ lotosor utaut hən ləḅemədas ginau. ²⁰ Nəsətəgau gat natideh ḅevi tarhət samito, nutor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noḅusan gamito len nəhon nəvanuan ƿisi mai len naim vīsusua. ²¹ Nukel ƿuli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair māu dan nəsaan van hən aGot, ale lerin nəlolit māu len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəḅevi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa ḅevisi hən ginau ei. ²³ Noləboii ŋai ke, len navile ƿisi notovi lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerin ginau len naim ḅəḅanjis mai ligol ginau neləŋon tisa masuŵ.* ²⁴ Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləŋon ŋai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasub aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas hēni.*

²⁵ “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihəlan aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶ Imaianan nukel koti mai gamit ke, len nəḅoŋ daməŋai nəsa ḅevisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut nəsatəgau gat natideh hən nəḅesusuani dan gamito.

* 20:23: Uman 21.4, 11 * 20:24: 2Tim 4.7

Nukel naləḡonion kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Məteləḡgau hən gamito, mətekətkəta təban navəshəšipsip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a mō hən alat siGot, aGot toṽur galit hən nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau noləboii ke, nəboḡ nəbivan tia dereh galevis legəm len gamito surman nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəšipsip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətəhulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəšəḡavḡav be nukel naləḡəḡauan tabtab mai gamit ṽisusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-sobsoḡur nutanḡis gamit ḡisi.

³² “Gagai nerinḡ gamit len navəlan aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi ḡigol mətḡidanḡ am mai ḡeviol mai gamit hən nəsa ḡevi samit balai, gamit məttoivi siGot. ³³ Nəsaləḡon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətoləboii ke, noum hən navəlagw hən ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* ³⁵ Len natit ḡisi notogole, noṽusani ke datimasum tidanḡ magenan hən datḡevi tarhət silat ləsədanḡ. Mitinau gat nasoruan siNasub aYesu toke, ‘AGot tigol navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’ ”

³⁶ Nəboḡ aPol tosor tononḡ, etəḡedur, gai mai galit ḡisi ale isor tuṽ. ³⁷ Galit ḡisi lutanḡ habat; lolugumḡ gat aPol, losumḡ nətarhon. ³⁸ Lulolosa masuṽ bathut nəsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

¹ Nəboḡ namttorinḡ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. ² Nəboḡ namttosaḡ nəwag wolwol ḡevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. ³ Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboḡ namttowol dani len nəmair sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədanḡ tite ei. ⁴ Namtusah ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboḡ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. ⁵ Nəboḡ namttotoh ei tononḡ, namtorinḡ naut enan len nəyaran sinamito. Galit ḡisi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarḡəvile. Len nabitas ei ginamit ḡisi namtotəḡadur, namtusor tuṽ, ⁶ ale namtosudəlaḡḡ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

* 20:28: 1Pit 5.2 * 20:34: Uman 18.3

⁷ Namtuwol a Tair van vëbar naut a Ptolemis. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nëvanuan nadëlomian gail ale namtutoh mai galito hën nëmaribon esua. ⁸ Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotomëlevru.* ⁹ Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nësa aGot tokel mai galito. ¹⁰ Nëbon namttotoh ei len nëmaribon galevis, ahai kelkel ur sua, nahësan aAkapus egëm len naut a Jutea gëm vi pan.* ¹¹ Egëm hën ginamito, ilav nëhau tutuŵ siPol ale ibanjis gat gabag narien mai navëlan pisi hëni. Ike, “ANunun aGot ekëmaiegai ke, ‘Naulunian nëhau tutuŵ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh libanjis gati hën lëberinj len navëlan alat lësavi Ju.’” ¹² Nëbon namttosësolon hën natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namtonjiri ke, aPol satevi Jerusalem. ¹³ Beti aPol isor var ginamit ke, “Mëtumabe? Mëtutan, ale nëlogw itanjis habat hën gamito. Be savi në-banjis-gati-an nji notoutaut hëni, noutaut hën nëbimat len naut a Jerusalem sil nahësan Nasub aYesu.” ¹⁴ Husur namttohis sobuer, namtsasor am be namtuke, “Nësa Nasub tolënoni niau tevisi.” ¹⁵ Husur nëbon galenan namtoutaut ale namtovi mëhat vi Jerusalem. ¹⁶ Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losëhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a mō tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

¹⁷ Nëbon namttobar naut a Jerusalem, nëvanuan nadëlomian gail lohëhävur hën namttogëmai. ¹⁸ Pelan han namtutah mai aPol hën namtberis aJemes, ale alat lotoil a mō silat siYesu logëmai. ¹⁹ APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit pisi vïsusua aGot togole len alat lësavi Ju nëbon aPol toum mōs galito. ²⁰ Alat lotosësolon hën natgalenan lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris lëboii ke naJu gail lusobur masuŵ logëm vi vanuan nadëlomian gail. Galit pisi lolënon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losësolon hën na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoŵusan naJu gail lotosuh mai alat lësavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur naŵide seJu gail. ²² Dereh lesësolon hën gotogëmai, ale namtigol nësa? ²³ Gigol nësa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hën aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nëhon aGot mai galito, ale lav nëvat mai galit hën lëbesir nëkadulito. Imagenan nëvanuan pisi dereh lelëboii ke, nësa lotosësolon hëni husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhët alat lësavi Ju, namtutosi tia ke salihan namënod tovi violan len

* 21:8: Uman 6.5, 8.5

* 21:10: Uman 11.28

* 21:24: Uman 18.18

natutumavan van hən nələblab, salihan nəda o naməᵛᵛod nəhau tobaᵛᵛis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alalumān ale lugol luvėveu. Beti eᵛᵛis len naholəvat todar vis naim siGot hən ᵛᵛikel ur nəᵛᵛoᵛ hən nanonān hən naveveuan salito, nəᵛᵛoᵛ ahai tutumav ᵛᵛetutumav hən naviolan mōs galit vīsusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəᵛᵛoᵛ nəmariboᵛ toᵛəlevru pəpadaᵛ hən tonon, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluᵛoh kavkav nəlolit ipaᵛpaᵛ van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi nulumān toᵛusan nəvanuan p̄isi len naut p̄isi. Len naᵛᵛusan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai eᵛᵛiᵛᵛiᵛᵛal len nəhon aGot.”* ²⁹ (Lokəmaianan husur lotoris aTrofimus ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol tosəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† ³⁰ Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipaᵛpaᵛ, lomur ᵛᵛonᵛon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəhasua ᵛᵛai nabopita gail lokəkol. ³¹ Nəᵛᵛoᵛ lotohisi hən ləᵛᵛiᵛᵛabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a mō hən nasoltia gail p̄isi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-baltaᵛtaᵛor-an tomədas natit gail. ³² Vəha-sua ᵛᵛai esəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluᵛoh. Nəᵛᵛoᵛ naluᵛoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a mō, ləsəᵛas aPol am. ³³ Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libaᵛᵛis gati hən natsen teru. Ale eus naluᵛoh ke nahəsān ase mai igol nəsa. ³⁴ Galevis len naluᵛoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur edədas ᵛᵛeləᵛoi nəsa tovisi bathut nəwalan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail. ³⁵ Nəᵛᵛoᵛ aPol tobar nāmel-pəlpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nabiltiᵛol paᵛpaᵛ sinaluᵛoh. ³⁶ Naluᵛoh lotohusur galito lukaikai ke, “ᵛᵛabuni! ᵛᵛabuni!”

aPol isor kitin husur gai gabag

* **21:25:** Uman 15.23-29 * **21:26:** 1Kor 9.20 * **21:28:** NaJu gail lunau ke alat ləsavi Ju lovi naut kəmas, ləsānor hən ləᵛᵛeᵛis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh ᵛᵛivile ᵛᵛai len Naut silat ləsavi Ju. Alat a Israel loləᵛoi ləᵛᵛeᵛis vi lan naut gail pəpadaᵛ hən naim siGot: Naut silatpəᵛᵛaᵛut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat. * **21:29:** Uman 20.4 † **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7 ‡ **21:31:** Nahəsān aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a mō hən nasoltia lotovi 100.

³⁷ Nəboŋ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəbisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a? ³⁸ Be gaiug gəsavi uleIjip togol nəbalan mai a Rom a mō, ale tosəhar alalumñan lotogolgol nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” ³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, naulumñan hən nabiltivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəbisor mai nəvanuan galeg bai a?” ⁴⁰ Nəboŋ todamñ hən aPol eil len na-mel-pəlpəlaunan ale ebił hən navəlan van hən naluvoħ. Nəboŋ naut tobut, isor mai galit len nasoruan seIpru gail ke, **

22

¹ “Lalumñan, aŋagw gail mai atəmagw gail, mətesəsəloŋ hən na-sor-gole-an sagw tokitin.” ² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən ke tosor len nasoruan seIpru gail, naut ebut habat ale ike, ³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nabiltivile egai. Nəboŋ notosəkul, ahai pusan sagw aKamaliel. Len napusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləŋon masuŋ hən notohusur aGot sunñan gamit pisi daməŋai. ⁴ Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur naŋisal siNasub, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nubanjs gat alalumñan mai alatpəhaŋut, bar hən galit len naim bəbanjs. ⁵ Abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail loləboi ləbikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav nalobulat napisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəbibanjs gat alat lototoħ ei, səhar təlman hən galit vi Jerusalem hən ləbipanis.*

*APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan
(Uman 9.1-19, 26.12-18)*

⁶ “Nəboŋ notoyar van, pəpadaŋ hən naut a Tamaskus tubliial, vəha-sua ŋai namñial togəm len nəmav tomñial habat ebilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nosəsəloŋ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasub?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris namñial tomñial habat be ləsasəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasub, nigol nəsa bai?’ Nasub ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, gebis len nabiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit pisi notoriŋi len gaiug hən gəbigole.’ ¹¹ Nodədas nəbəkəta sil namñial enan tobilas ginau.

**

21:40: Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram. * **22:5:** Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

Ŋa alat lototah mai ginau lotəgau navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Naulumān sua, nahəsān aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən naṣisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³ Eil təban ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sam̄ etəlmam!’ Vəha-sua ṛjai nokəta vi məhat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəbələboi naləṇonian san, hən gəberis Nəvanuan Nanoran mai hən gəbesəsəloṇ hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəbikel kot nəsa gotorisi mai gotosəsəloṇ həni mai nəvanuan ṣisi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsa? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasuḅ hən bəkəkas kuv nəsaan sam̄ gail.’

AGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboṇ notosor tuṽ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodələm na-kel-koti-an sam̄ husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit loləboii ke, len naim naḅonḅonan ṣisi seJu nubaṇis gat alat lotoriṇ nəlolit len gaiug ale nuṽas galito. ²⁰ Ale nəboṇ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam̄, ginau noil pəpadaṇ, nudam̄ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’ ”

²² Naluṽoh losəsəloṇ hən aPol vəbar tokəmaianan. Be nəboṇ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kivi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisabi ke, husur nəsa naluṽoh lotokai van həni maianan. ²⁵ Avil nəboṇ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baṇis gat gail hən ləḅebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsabi ke tosab?”* ²⁶ Nəboṇ nasenturion tosəsəloṇ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsa? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom māu?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosoḅur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboṇ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ṛjai alalumān pəpadaṇ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani.

* 22:20: Uman 7.58, 8.1

* 22:25: Uman 16.37

Nakomada am emətahw husur inau læboii ke, tobanjis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

APol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike telæboii ke alat lotoil a mō seju gail lukot hən aPol hən nəsə. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idaŋ ke abiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḅətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a mō len nəholito.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Laluḡan, aḡagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ² Beti abiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liḅos nabuŋon. ³ APol ipair van həni ike, “AGot tiḅas gaiug, gohum napisbile toḅiŋḅiŋal gotopiti topəhapəhw!”* Gobətah ei, gusaḅ səhoti ke nəsəgol husur nalo siGot, avil gaiug goḅur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liḅos ginau.” ⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən abiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “Aḡagw gail, nəsalæboii ke tovi ḅiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a mō hən nəvanuan sam̄ gail.’ ”*

⁶ Nəboŋ aPol tokəta læboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aḡagw gail, novi Farisi sua, notovi anatun siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an dan nəmatan!”* ⁷ Nəboŋ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotuḅat sor ḅalḅal ale nəbonḅonan egəm nətarhət eru. ⁸ (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nəmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodəlomi ke ikad galen piŋi.)* ⁹ Na-sor-ḅalḅal-an iwal habat. Galevis lotovi hai piŋusan hən nalo siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ḅal habat ke, “Namtsəsəḅ natideh tosa len ategai. Hum ma nanunun ideh o aŋel ideh māu tosor maii.”

¹⁰ Nəboŋ lotosor ḅalḅal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaŋan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

¹¹ Len mariug enan Nasuḅ eil təban aPol ike, “Gitah gat nələm̄! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nəmatan siPol

† 22:29: Sanor ke avan ideh ḅibanjis gat auleRom hən natsen. * 23:3: Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən abiltihai tutumav * 23:5: Exo 22.28 * 23:6: Uman 26.5; Flp 3.5 * 23:8: Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

¹² Len nadudulan naJu gail luḅonḅon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunan van vəbar nəḅoŋ ləḅigol aPol ḅimat. ¹³ Nəvanuan lotoḅonḅon len na-sor-utaut-an enan luṣoḅur səhor 40. ¹⁴ Luvan hən aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seju gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtḅigol aPol ḅimat. ¹⁵ Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito suḡian ke mətḅike mətḅisab nakitinan am husuri. Namtutaut hən namtḅigole ḅimat a tahw hən ḅibar gamito.”

¹⁶ Nəḅoŋ ailolan uluḡian matmat siPol tosəsəloŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eḅis lan ale ikel uri mai aPol. ¹⁷ APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ḅikel ur natsua mai atenan.” ¹⁸ Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ḅikele mai gaiug.” ¹⁹ Nakomada etəgau navəlan ailolan aPol, elivi hən arḅisor səḅolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” ²⁰ Isor vari ke, “NaJu gail ludam̄ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəḅesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləḅisab nakitinan am husuri, be logəgəras. ²¹ Sagedəlom galito. Laluḡian lotosəḅur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləḅigol aPol ḅimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəḅidam̄ hən nəsa lotousi.” ²² Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

²³ Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləḅevi Sisarea len namityal toməlapat daməŋ len mariug. ²⁴ Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

²⁵ Itos naləḅulat maiegai ke:

²⁶ Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi. ²⁷ NaJu gail lutah gat ategai hən ləḅiḅabuni. Nəḅoŋ notosəḅi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləḅoi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito. ²⁹ Nusəḅi ke lotokot həni husur na-sor-ḅalḅal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim ḅəḅan̄is sanor hən nəsa lotoke togole. ³⁰ Nəḅoŋ notosəsəloŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləḅemədas ategai, vəha-sua ŋai

nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Sisarea lulav nalobulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale loriŋ aPol len navəlan. ³⁴ Nəboŋ aFeliks tovrurŋ nalobulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboŋ tosəsəloŋ həni ke tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboŋ alat lotosor tas gaiug ləbibar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltiim siHerot, gai toum həni tia sutuai.†

24

APol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboŋ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoil a mō seju mai avan sua, nahəsan aTertullus tovi ulumnan tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile. ² Nəboŋ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuʔat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam hən nautautan namtohəhəvur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut pisi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəbigol gəbivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəloŋ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulumnan namədasian togol nəbal-mətahuni-an len naJu pisi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluʋoh lotosab,* lotohusur ahai pusan ta Nasaret.*

⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən tobiŋbiŋal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboŋ gəbeusi, dereh gisabi ke, natit pisi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luʔon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəboŋ agavna totinuh van hən aPol hən bisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau

† **23:35:** Naim enan, aHerot toyalyal eum həni. * **24:5:** Nalo siRom idam hən nalotuan galevis ŋai. Tertulus ike napisal siYesu Nasuʔ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur napisal siNasuʔ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam həni husur epitpitoʋ hən nalotuan seju gail. * **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot həni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisias, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaŋan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtbegəm hən gaiug.

tosobur gotopəpəhun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaienan nohəhaḥur hən nəbisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sədaŋ hən gəbisabi ke, səbar nəmariboŋ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəbilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor balbal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarŋabuan len naluḥoh len naholəvat todar vis naim siGot, len naim nəbonḥonan seJu ideh o len naut ideh len nəbilitvile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodədas ləbeḥusan nakitinan hən nəsa lotokele. ¹⁴ Nukel ləboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḥisal siNasub alategai lotoke tosab. Nodəlom natit pisi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Suman nəsa alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəboŋ aGot biŋol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai ləsanor.* ¹⁶ Imaienan nohisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan pisi tabtab.

¹⁷ “Husur nasihau tosobur notəlmam hən nəḥeviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotomidol ale hən nəbetutumav. ¹⁸ Nəboŋ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusab ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluḥoh, səkad nadədarŋabuan ideh.† ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, ləbeləboi natideh notogol tosa, ivoi hən ləbitoh gegai len nəhoḥ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosabi len ginau nəboŋ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Suman ma tovi nategai notokai habat həni nəboŋ notoil len nəbonḥonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməŋai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Beti aFeliks toləboi masuḥ hən Naḥisal siNasub, igol nakotan evəlo, ike, “Nəboŋ aLisias, nakomada bəgəmai, nerin na-sor-sabi-an sagw husur gaiug.” ²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be terinji hən biyaryar kəkereh, ale tidam hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴ Nəmariboŋ galevis tohusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsan aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol bəgəm həni ale esəsəloŋ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ APol ihol husur nanoran, mai nədaŋan hən avan ideh bike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəboŋ aGot bikot hən nəvanuan pisi. Nəboŋ tokəmaienan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəbisab nəboŋ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəbəgəmai.” ²⁶ Bathut

* 24:15: Dan 12.2 † 24:18: Hən naves 17-18, Uman 21.17-28 * 24:21: Uman 23.6

aFeliks tonau ke hum ma aPol bilav nēvat maii hēn ħimakuy, episul vāha-sōbsoḅur hēni hēn ħegēm hol maii.

²⁷ Nəḅoḅ nasihau toru togam gole tonoḅ aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləḅon ke naJu gail lehəhaṽur hēni, eriḅ aPol totoh tin len naim bəḅaḅis.

25

APol eusi ke aSisa tikot hēni

¹ Len nəmariboḅ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus eriḅ naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seJu gail, lukel uri mai aFestus nəsa lotoke aPol togol tosa. Ale loḅiri ke, ³ ħike ləḅehəhaṽur hēni, tilav aPol gēm vi Jerusalem. (Lusor utaut hēni tia ke ligol aPol timat len naḅisal.) ⁴ AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaienan, alat lotoil a mō hēn gamito, litah mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsa togol tosa len nakotan sagw ei.”

⁶ AFestus itoh mai galit len naut enan len nəmariboḅ sasəhor toməlvtor o tosəḅavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəḅoḅ aPol togəmai tonoḅ, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləḅeṽusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸ APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh toḅur kotov nalo seJu gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigol naJu gail lehəhaṽur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hēn nəḅikot hēn gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hēn nəḅikot lan. Gaiug goləḅoi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hēn naJu gail. ¹¹ Nəḅigol natideh tosa, tonor hēn nəḅimat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike ħekitin, səkad avan ideh toləḅoi ħeriḅ ginau len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Beti nəḅoḅ aFestus tosor husur natenan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan saḅ, ale dereh givan hēn aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aAkrrippa aKiḅ

¹³ Nəḅoḅ nəmariboḅ galevis tovan, aAkrrippa aKiḅ* mai aPernis tovi aṽavinen arogəm hēn naut a Sisarea hēn arḅike, “Ivoi,” ale arḅeləlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei nəmariboḅ

* **25:13:** AHerot Akrippa egai evi anatan aHerot Akrippa togol aJames aṽan aJon imat ale totoh gat aḅai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

isobur ale len natohan sɛlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akiŋ, ike, “Ikad avan sua aFeliks toriŋi len naim bɛbaŋis gegai. ¹⁵ Ale nɛboŋ nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mɔ seJu gail, lukel mai ginau nɛsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisab sɛhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi navide silat aRom hɛn lɛberinɛ avan ideh len navɛlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nabonbonan mai alat lotosor tasi hɛn bisor vi tarhɛt san gabag. ¹⁷ Imaienan nɛboŋ lotogɛm bon gegai, nɛsavɛlo be pelan han ŋai nobɛtah len nakotan, ale nukele ke lesɛhar aPol gɛmai. ¹⁸ Nɛboŋ alat lotosor tasi lotoil, lɛsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nɛbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahɛsan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nɛsalɛboii ke timabe hɛn nɛbɛpuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke bɛhɛhaʋur mɔu ke tevi Jerusalem hɛn bikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nɛboŋ aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letɛgau gati vir nɛbesɛvati van hɛn aSisa.” ²² AAkrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesɛsɛlonɛ hɛn atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesɛsɛlonɛ hɛni.”

APol len nɛhon aAkrippa

²³ Na pelan han aAkrippa mai aPernis arogɛm len navivan totibau hɛn arbipat gɛlar mɛhat, arobis len narum hɛn nabonbonan. Nakomada gail mai nɛvanuan totibau gail len navile, lutah mai gɛlaru. Beti aFestus ikele ke lesɛhar aPol gɛmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrippa aKiŋ mai galit lototoh mai ginamito, mɛtoris ategai. NaJu gail pisi lous taltal hɛn ginau len naut a Jerusalem mai gegai hɛni, lukai ke sanor hɛn bimaaur am. ²⁵ Nɛsɛsabi ke togol natideh hɛn bimat sile. Ale nɛboŋ toke tivan hɛn aSisa, noriŋi ke nesɛvati van. ²⁶ Avil nɛsalɛboii ke nitos nɛsa husur ategai van hɛn aSisa. Imaienan nosɛhari gɛm a mɔ len nɛhomit pisi, mai gaiug mɔu Akrippa aKiŋ. Nɛboŋ namtɛus nausian gail van hɛni hum ma nɛbisab natideh hɛn nɛbitos gati. ²⁷ Husur len nɛnauan sagw sanor savoi hɛn nɛbesɛvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an hɛn nɛsa togol tosa eʋuer.”

26

APol isor mai aAkrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor mɔs gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hɛn navɛlan, etuʋat sor vi tarhɛt san gabag ke, ² “Len nɛhoŋ damɛŋai, nohɛhaʋur hɛn nɛbisor vi tarhɛt sagw gabag. Nisor tas nɛsa naJu gail lotokel ke notogol

tosa. ³ Nohəhaʿur husur gaiug, aAkrippa aKiŋ, goləboi naʿvide ʔisi mai na-sor-ʔalʔal-an seJu gail. Imagenan noŋir gaiug ke, gesəsəloŋ mədau vir ginau. ⁴ NaJu ʔisi loləboi naʿvide hən nəmauran sagw nəboŋ notokəkereh vəbar daməŋai, len natubatan len nəmauran sagw nəboŋ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləbıke ləbıkel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi Farisi sua ale naFarisi gail ludan hən ləbəhusur ʔis naʿvide hən nalotuan seJu gail.* ⁶ Daməŋai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoh, ale ludan len nalotuan van hən aGot tabtab məsi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKiŋ. ⁸ Imab mətsaləboi mətbedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A mə ginau am nunau ke nımasgol natit tisəbur hən nəbəmədas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Abiltıhai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim bəbaŋis, ale len nakotan nudan hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim nəbonbonan ʔisi seJu nupansəm galito vəha-səbsobur, nohisi ke galit ideh ləbısor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəŋas galit hum notovıvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar nəbiltıvile gail a tut.*

*APol isor husur nəpairan san dan nəsaan
(Uman 9.1-19, 22.6-16)*

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədanjan səbiltıhai tutumav gail ale nukad naləbulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKiŋ, len natublıal, nəboŋ notohusur nəʔisal, noris namıal togəm len nəmav toŋıal səhor namıyal, toŋıas ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit ʔisi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboŋ gotomətahun ginau, gaiug səbomı gosənəh hun nəbuluk toşəvat nəhai tokan, amahean toturi həni hən bıyar bınor.’ ¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasuʔ?’ Ale Nasuʔ ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau! ¹⁶ Be gile məhat, geil len nariemı gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəbevi vanuan nauman sagw, ale hən gəbıkel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəbevisi hən gaiug lan. ¹⁷ Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan samı gail mai alat ləsavi Ju notosəvat gaiug van hən galit gagai. ¹⁸ Nosəvat gaiug van hən

* 26:5: Uman 23.6; Flp 3.5 * 26:11: Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

galit hæn gæbesəŋav hæn namətalito ale hæn gæbipair hæn galit dan nēmargobut van hæn namīal, dan nēdaŋan siSetan van hæn aGot. Timagenan hæn ləbīkad narubātian dan nēsaan, ale hæn ləbīkad namilelit len alat lotoveveu husur nadəlomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹ “Imaienan, aAkrrippa aKīŋ, nosəsəloŋ husur atenan togəm len nēmav, ale nugol nēsa tokele. ²⁰ Nukel ur mai nēvanuan p̄isi ke, lipair dan nēsaan salit van hæn aGot, ale nēsa ləbīgole timasnor hæn nēpairan dan nēsaan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus metəkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan hæn alat ləsavi Ju, nukel uri mai galit am.* ²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²² Vəbar daməŋai aGot evi tarhət sagw. Ale noil gegai, nukel ur nēsa notorisi mai nēvanuan kəmas gail mai nēvanuan gail lotoyalyal. Nēsa notokele ep̄itoŋ ŋai hæn nēsa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³ Luke aKristo, aGot totabtabuh lan, teləŋon tisa, ale husur ke tevi nametəkav hæn na-le-məhat-an dan nēmatan, tikel ur namīal mai nēvanuan sidat gail mai alat ləsavi Ju!”*

APol eus aAkrrippa hæn bikad nadəlomian

²⁴ Nəboŋ aPol tosor vi tarhət san gabag sal aFestus isor habat kəkol həni ke, “Pol govinu! Na-bīltiləboi-səhoti-an sam̄ igol ke gotovinvinu!” ²⁵ Be aPol ike, “Nəsavinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad nənauan tovoi. ²⁶ AKīŋ eləboi natgalenan tia, husur enan noləboi nəbekəmaienan maii. Nunau ləboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan ləsavisi hum lotosusuah be lovisi p̄arpar. ²⁷ Akrippa aKīŋ, godəlom nēsa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Noləboii ke gotodəlomi.” ²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tom̄idol maiegai, gunau ke gotoləboi gəbīgol ke nəbēgəm vi Kristen a?” ²⁹ APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tom̄idol o tobəlav, savi gaiug ŋai be galit p̄isi am lotosəsəloŋ hæn ginau daməŋai, legəm sum̄an ginau! Avil natsen galegai ebuer.”

³⁰ Beti aKīŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotobətah mai galito, galit p̄isi lule məhat. ³¹ Nəboŋ lotoriŋ narum̄ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor hæn bimat o bitoh len naim bəbaŋis.” ³² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, taləboi tavivile.”

* **26:20:** Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * **26:23:** 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

27

APol iwol vi Rom

¹ Nəboŋ aFestus toriŋi ke namtb̄iwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotobəbaŋis am len navəlan nasenturion sua, nahəsan aJulius, tovi gai sua len Nabiltiłuṽoh Nasoltia SeSisa. ² Namtusah len nəwag wol ta Atramittium toke b̄iwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotuḅat wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi hən aPol, idam̄ hən ke aPol b̄ivahut van hən nabubur san gail hən ləb̄ekətkəta təban. ⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhəbab a Saiprus husur nəlan eṽuv gol ginamito. ⁵ Nəboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶ Len naut enan nasenturion isaḅ nəwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len nəmariboŋ isoḅur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idan masuṽ. Pəpadaŋ hən naut a Knitus nəlan eṽuv gol nəgaman sinamito ale namtuwol tarhəholoul a Krit səhor nabuŋon a Salmone. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idan vəbar naut sua nahəsan tovi Naut Susuahan Tokab, pəpadaŋ hən nabiltivile a Lasea.

⁹ Nəmariboŋ isoḅur ivan tia, ale nətəs isa hən nawolan husur Nəboŋ hən Nabəbaŋan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel naləlagəuan mai galit ¹⁰ ke, “Lalum̄an, noris ke dereh nawolan egai tidan habat ale natit tisoḅur timasig, savi nəkako mai nəwag ŋai, be nəmauran tisoḅur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadəlom masuṽ hən nəsa aPol tokele, esəsəlon hən ahai wolwol mai amahean nəwag wol ŋai. ¹² Husur ke naut hən nasusuahan enan sanor hən namtb̄itoh lan len nahəbati naut susus, isoḅur len galit p̄isi luke namtiwol dani hən hum ma namtb̄ibar naut a Finiks hən namtb̄itoh ei len nahəbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokəta vi nəsauswəs mai nanotwəs.

Nəlan paru

¹³ Nəboŋ nəlan toṽuv kəkereh len nasaut, lunau ke ləḅibar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotuḅat wol tukot pəpadaŋ hən naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sədareh nəlan paru, nahəsan aNotis, eṽuv idan tukot len naholoul a Krit gəmai. ¹⁵ Husur nəlan iṽas nəwag wol gol ke edədas b̄iwol len nəlan topat gol nəhon maienan, namtupair, sarmar mai nəlan. ¹⁶ Nəboŋ namttogam tarhəbab len natuhholoul, nahəsan a Kauta, namtoləboi namtb̄eliv

* **27:9:** Nəboŋ hən Nabəbaŋan evi nəboŋ totibau seju gail. Len nəboŋ enan ləsəhan, lobəbaŋ mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hən b̄ebəbaŋ hən nəsaban mai nəsaan seju gail. Nəboŋ enan ipat len nahəbati Septeba o Oktoba ŋa nətəs isa masuṽ hən nawolan.

natuhbot vi məhat len nəwag wol, naut kəmas ke todaŋ, ale namtubaŋis gati. ¹⁷ Nəboŋ tovi məhat tonoŋ, lopis garu hən nəwag wol hən nəbilitihau hən asike bimaŋul. Beti husur lomətahw ke likos len nasəhau a Sirtis, lubar hən nəlai tovi aga, ale nətas isar hən galito, nəwag wol igam mədau. ¹⁸ Nətas ekur habat hən ginamito gol ke pelan han lotubat bubulan nəkako len tas. ¹⁹ Ale len nəmariboŋ totor han lubar hən nahudhutit hən nəwag len tas hən navəlalit ŋai hən ləbimaur. ²⁰ Len nəmariboŋ isoŋur namityal mai naməso gail ləsavisi. Nəlan paru iŋas habat hən ginamito van gol ke namtsadəlomi am ke namtbimaur.

²¹ Nəboŋ ebəlav ləsəhan, beti aPol ile məhat, ikel mai galit ke, “Laluŋan, ivoi məttasəsəloŋ hən nalələgauan sagw. Asike məttawol dan naut a Krit, natit gail hən nəwag asike lətəmaŋulŋul, asike lətəmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mətetəgau gat nəlomito husur nəmauran samito asike imasig, nəwag wol ŋai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil təban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemətahw Pol. Dereh gimaur, geil māu len nakotan seSisa, ale aGot eviol həni mai gaiug tia hən nəmauran salit pisi lotosah len nəwag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, laluŋan, məteləŋon tivoi am len nəlomito husur nukad nadəlomian len aGot ke dereh tesuŋan nəsa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsarehan hən nətas, sabi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətəs, sabi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namtbikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuŋ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale lorin natuhbot vi pan gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləbitoh len nəwag wol, asike mətoləboi mətbimakuv dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhbot, gol ke isal.

³³ Pəpadaŋ hən naut bəlan aPol eŋir galit pisi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmariboŋ evi 14 məttotoh van mətsəhan, ale nəhanan samit eŋuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən bevi tarhət samito. Mitimasgole hən mətbimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaienan tonoŋ, len nəholit pisi ilav nabəta, esipa len aGot, eŋur nabəta ale etubat hani. ³⁶ Galit pisi

† 27:28: Len nəboŋ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaŋ hən namita eru.

loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit p̄isi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonon, lobubulan nawit len tas hən bigol nəwag wol bəmələla.

Nəwag wol ikos, imaṗulṗul

³⁹ Nəboŋ naut tolan, ləsaris ləboi naut be lokəta bunus nəburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsaləboii ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ Nə luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləbipat butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusah ruḅat nəhau gail lotopis gat nəvos wolwol gəlaru həni. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan bəv̄uvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəməshuwag edədas b̄erus be nəbilitas iṽas nəbathuwag van van vəmaṗulṗul. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hən ləbigol alat lotobaŋis gat galito limat hən asike ləb̄egəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat lotoləboi nagəgaran lemələh len tas a m̄o, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh litah gat nətarhai, ideh litah gat nahudhuwag. Imagenan galit p̄isi lubar nabitas, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboŋ namttovahut namtusabi ke nahəsan naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaṽuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəm̄at sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəm̄at totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulum̄an togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaṽut sidato, aNoran†, asike idam̄ ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəm̄at vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut timat. Avil lutoh viri ebəlav sobuer. Natideh savisi həni. Ale logəgel hən nənauan salito, lotuḅat kele ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadaŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor. ⁸ Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsah. Ipat len nəmel, epud mai ep̄irṗir. APol ivan həni, isor tuṽ. Nəboŋ tonon eriŋ navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit p̄isi len naholoul lotoməsah, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit

* **28:3:** Nəvaipa evi nəm̄at tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat.

† **28:4:** ANoran evi nahəsan nagot tovi pəhaṽut sua silat a Kris. * **28:6:** Uman 14.11

hum namttovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namtbiwol vi lau, lousan natit pisi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. İkad Naməlav Larmiŋan[‡] tovi naməlauah han. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor. ¹³ Beti namtorin naut enan namtubar naut a Rekiium. Pelan han nəlan len nəsutwes etəvah, namtorin naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusəb nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbitoh mai galito len nawik esua. Imagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəloŋ həni ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŋav İtor[§] hən ləbebur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon ivoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludaŋ hən aPol bitoh səbon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəkəl həni.

APol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmariboŋ totor tohusuri, aPol ekis nəju gail lotoil a mə gəmai. Nəboŋ lotobonbon ikel mai galit ke, “Lalumən, aŋagw gail, naut kəmas nəsəgol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai nəvide setəmadat ta sutuai, nəju gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale lorin ginau len nəvəlan alat a Rom. ¹⁸ Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke lerin ginau nivan husur ləsəsəb natideh tonor hən nəbimat. ¹⁹ Avil nəboŋ nəju gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nəbikot hən nəvanuan sagw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-iri-an seIsrael, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vari ke, “Namtsəlav naləbulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²² Be namtuke namtesəsəloŋ hən nənauan sam gail, husur namtoləboii ke, nəvanuan gail len naut pisi lusor tas naluvoh egaii hən nalotuan totile.”

²³ Lorin gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isəbur logəm vi lan naim totoh lan. Tubat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəbəlan aGot ale len

[‡] **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a mə salito ikad anatun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks **§ 28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŋav İtor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. ***** **28:19:** Uman 25.11

nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgale-
nan hən ləbēgəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴ Galevis
lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsədəlomi. ²⁵ Husur nənauan
salit sasua, lotuḅat riŋ naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke,
“ANunun aGot ekitin nəḅoŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len
ahai kelkel ur, aIsaiah, ²⁶ ke,

“ ‘Givan hən nəvanuan galegai, gike,
“Len nasəsəlōŋan samito, dereh mətəsəsəlōŋ
be asike mətəsəsəlōŋ ləboi nəsa notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta
be asike mətəkəta ləboi nəsa notogole.”

²⁷ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
pəpadaŋ nədariŋalit eḅulḅulol,
ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsa notogole,
nədariŋalit tasəsəlōŋ hən nəsa notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,
ale nətagol galit lətəmaur.*

²⁸⁻²⁹ “Ale ginau nuke mətələboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan
nəsaan, aGot esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh
ləsəsəlōŋ balai!”* **

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale
ehəhaṽur hən nəvanuan p̄isi lotogəm həni. ³¹ Ikel ur natohan
pipihəḅalan aGot, eḅusan husur Nasuḅ aYesu Kristo len na-il-
ḅuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

* **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10 * **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:**
Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəḅoŋ tokel nasoruan enan
tonoŋ, naJu gail luvan, lusor ḅalḅal habat mai galit gabag.

Rom

Naloʻbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beʻvusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datʻbinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datʻbikad nəmauran tovoi.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʻnais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 57 nəboŋ totoh len naut a Korint.

APol itos naloʻbulat napisulan egai hən beutaut hən naʻpısal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naʻvide hən nadəlomian enan beğəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləŋonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail ʻpısi loləboi ləbımaur len aYesu ʻnai (1.18–3.20)

3) Naʻpısal siGot hən ʻbilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran toveveu len aKристо (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naʻvide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos naloʻbulat napisulan egai. Novi naslev sua seKристо, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəbevi hai pıspısul mōs na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboŋ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.* ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusur aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiŋ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaŋan nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kристо, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəbevi ahai pıspısul mōs nahəsən aKристо, hən nəbekis nəvanuan dan naluʻoh hən

* 1:2: Isa 52.7, 61.1 * 1:3-4: Mat 1.1 * 1:3-4: Psa 2.7 * 1:5: Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namıtısau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səbən.

nəvanuan naut tiltile p̄isi, hən ləb̄igol husur nəsa tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mət̄bevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos naləb̄ulat napisulan egai van hən gamit p̄isi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mət̄bevi esan səb̄on.

AGot atəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Naləḅonian siPol hən bevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit p̄isi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan kavkav. ⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəb̄oḅ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun uluḅan, aGot eləboii ke notokitin nəb̄oḅ notokel ke notosor tuḅ m̄os gamit tabtab. ¹⁰ Akis vəbar daməḅai len na-sor-tuḅ-an sagw, nous aGot ke, b̄eləḅoni, dereh tigol naḅisal ideh hən nəb̄em̄ədoḅ təban gamito. ¹¹ Husur noləḅon masuḅ hən nəb̄eris gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mət̄bikad naviolan ideh seNunun aGot hən b̄igol mət̄bidan am. ¹² Noləḅon masuḅ hən nəb̄eris gamito hən datb̄igol datb̄eləḅon b̄ivoi am len nəlodat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadəlomian samito mai gamit am mət̄evi tarhət sagw len nadəlomian sagw.

¹³ Bathudud nadəlomian gail, nuke mət̄eləboii ke notonau utaut hən nəb̄em̄ədoḅ təban gamito. Nugol vəha-səb̄ur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməḅai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad naḅite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.* ¹⁴ Noləboii ke aGot eriḅ nauman len ginau ale nimasgole m̄os nəvanuan gail p̄isi, nəvanuan nab̄iltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləḅon nəb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahurugw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədanjan siGot m̄os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadəlomian: m̄os naJu gail a m̄o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naḅisal hən aGot b̄igol datb̄inor len nəhon. Naḅisal enan etuḅat len nadəlomian van van, inoḅ len nadəlomian. Hum natosian siGot toke, "Len nadəlomian nəvanuan nanoran ikad nəmauran."*

Nəlol paḅpaḅ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nəlol paḅpaḅ san. Nəlon epəḅas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4

19 Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol iþarþar hən galito. 20 Naut kəmas lotodədas ləberis nədaŋan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nəboruan san aruþarþar len natit piŋsi togole. Husur len natubatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaienan ləsələboi ləbetətas gol galito. 21 Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maienan, ləsəsal suh nəyalyalan san sumān tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. 22 Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŋon gail. 23 Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nəlablab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəlkəlah.*

24 Imagenan, aGot eriŋ gaḅulan galito hən ləbigoł natideh lotoləŋoni len nəlolito, gol ke, len nəbiŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. 25 Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsəlotu hən aGot togol natgale-nan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

26 Husur lotogol natgalenan aGot eriŋ gaḅulan galito hən ləbigoł naḅide tobiŋbiŋal ideh lotoləŋoni. Alatrəhaḅut salit tu lupair dan naḅisal hən naitian mai asoalit gail hən ləbigoł naitian mai galit gabag. 27 Len naḅide tomaienən alalumān lupair dan naitian mai alatrəhaḅut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alalumān loḅur kotov naḅide tonor, lugol tobiŋbiŋal mai galit gabag. Ale sil nəsaan lotogol gail, nəpanismen tonor hən nəsa galit səbolit lotogole ibar galito.

28 Bathut lotonau ke na-ləboi-aGot-an savi natideh, aGot eriŋ gaḅulan galit hən ləbitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienan lugol nəsa sanor hən ləbigole. 29 Logəm pul hən nəsaan tiltile gail: nəboruan sasa, na-ləŋon-masuḅ-hən-natite-an hən natite, nəsaŋan, lutəbulol bulos avan ideh husur nəsa tokade. Lugolgoł nəmatan, lopul hən naḅitvituhan mai nagəgərasan. Loḅəhaḅur hən ləbigoł na-ləŋon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail, 30 lusor mədas nahəsəsalito. Lomətahun bun aGot, len naḅivan salit ləsənanu avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən ləbinau tabtab hən naḅisal toveveu hən ləbigoł nəsaan. Ləsəgol nəsa atata mai anana artokele. 31 Len naḅide hən nəmauran salito ehum lotomelmel, loḅur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an eḅuer len galito, nəlolit sətaŋis avan ideh,

* 1:23: Deu 4.16-18

ehum ləsəkad nalolosaan ideh. ³² Loləboii ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naṽide lotomaienan limasmat. Avil lohurus naṽide galen sal. Savi natenan ŋai, be lohəhəṽur hən ləberis nəvanuan gail am ləbehusur naṽide salito.

2

AGot inor len nə-sab̄-səhoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḅ səhoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsələboi gəbetətas gol gaiug, husur gaiug am gusa suṽan galito. Nəboṽ gotosaḅ səhoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaan san, be gaiug gusaḅ səhoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaan toṽitṽitoṽ.* ² Datoləboii ke, nəboṽ aGot tosaḅ səhoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-sab̄-səhoti-an san inor hən nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəboṽ gotosaḅ səhoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naṽide toṽitoṽ hum galito, gunau ke gotoləboi gəbigam yav dan nəpanismen siGot a? Ao! ⁴ Gəsələboii ke aGot tovoi masuṽ hən gaiug a? Gai satutut hən bəmətahun gaiug; len nasusumaran, itoh mədau mai gaiug. Gəsələboii a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən bəsəhar gaiug van hən nəpairan dan nəsaan, gəsəṽau səhoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkaduṽ iṽonṽon, gomətahun gəḅipair dan nəsaan saṽ. Bathut gotomaienan gugol ke nəpanismen saṽ gabag evivi məhat am, husur nəboṽ hən nəlol paṽpaṽ dereh tegəmai. Evi nəboṽ aGot bikel vəhot nə-sab̄-səhoti-an san tonor, mai nəpanismen.* ⁶ AGot dereh tilav naṽurṽuran mai nəvanuan ṽisi tinor hən nəsa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən ləḅigol navoian, lotodaṽ len aGot hən bəviol hən nəyalyalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai. ⁸ Be len nabiltilol paṽpaṽ san, dereh nəlon aGot tepəṽas alat lotonau galit səḅolito ŋai, ləsagol nəsa nakitinan tokele, be lotopul hən nəsaan len nəmauran salito. ⁹ Na-ləṽon-isa-vəsa-an mai nəmauran todaṽ dereh aribar nəvanuan ṽisi lotogolgol nəsaan: naJu gail a ṽo, beti alat ləsavi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot tisal suh galito, teputsan nahəsalito, teriṽ natəṽat len nəlolito: naJu gail a ṽo, beti alat ləsavi Ju. ¹¹ Husur naṽide siGot eṽitoṽ van hən nəvanuan ṽisi, ideh satile.*

¹² Alat ləsəkad nalo siGot be lotogol nəsaan, dereh limasig naut kəmas ləsəkad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naJu gail husur lupatpat galit məhat səhor alat ləsavi Ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro

24.12 * **2:11:** Deu 10.17

nəsaan, nalo dereh tisaḅ səhoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotosəsəloŋ hən nalo aGot togol lotonor len nəhon; be alat lotogol nəsa nalo tokele, dereh aGot teriŋi ke galit linor len nəhon. ¹⁴ Husur, alat ləsavi Ju ləsəkad nalo siGot, ləbēhusur nəboruan salito ale gol nəsa nalo tokele, ehum lotokad nalo len nəlolito, naut kəmas ləsəsəloŋ həni boŋ ideh. ¹⁵ Len naṽide salito imasil ke aGot totos gat nalo len nəlolito, husur nəlolit gail mai nənauan salit səḅolit arukel vəhot nəsaan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigoł natgalenan len nəboŋ bəpəpəhun navoian dan nəsaan len natit gail nəvanuan pisi lotosusuani. Napəpəhunian enan, dereh teriŋi len navəlan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

Naju gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudaŋ len nalo siGot, gusor patpat gaiug məhat hum aGot tovi amaheam. ¹⁸ Gaiug goləboi nəsa Nasuḅ toləŋoni, goləboi nəsa tonor mai nəsa tosa husur nalo san eṽusan gaiug. ¹⁹ Len nənauan samŋ gunau suluṽi ke gotoləboi gəḅesəhar nəvanuan gail, lotovi metḅesw len nənauan salito. Gunau suluṽi ke gotohum namial toləboi bəmias napisal mōs alat lototoh len nəmargobut. ²⁰ Gunau suluṽi ke gotovi hai pusan mōs alat lotovi hoṽon mai alat ləsəmatmatu len nadələmian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien həni husur gukad nalo siGot tovi nəkadun naləboian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, gəḅeṽusan avan ideh gail, imabe gəsəṽusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samtevənvənah!” be gaiug, govənvənah a? ²² Gukele ke, “Samtigoł naitian toḅur kotov nəlahan!” be gaiug, gugol naitian toḅur kotov nəlahan a? Gaiug gomətahun bun nəlablab gail, be naim nalotuan hən nəlablab gail, govənah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot məhat, be goḅur kokotov nalo enan mədas nahəsən aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit məttovi Ju, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile lusor mədas nahəsən aGot sil gamito.”‡

²⁵ Gəḅigoł husur nəsa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be gəḅeḅur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an samŋ savi natideh. Ehum gəsavi Ju. Ehum gəsəkad na-tiv-dalusi-an len gaiug boŋ ideh. ²⁶ Imagenan, alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit ləḅigoł husur nəsa nalo tokele, len nabunusian siGot esumian lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esumian lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur nəsa nalo tokele be ləsəkad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisaḅ səhoti ke, gaiug

† **2:22:** Deu 7.25. Najū gail lomətahun nəlablab husur nalo siGot tokai tasi, be lovənoh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale lohəhəṽur hən nəvat lotokade len nəboŋ lotoḅur həni. ‡ **2:24:** Isa 52.5.

gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be gobur kokotovi. ²⁸ Savi nɛpasian o na-tiv-dalusi-an nɛvanuan tokade len niben togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju m̄au len nɛlon. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nɛlon. Na-gol-husur-nalo-an edədas b̄igol na-tiv-dalusi-an kitin len nɛlon, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nɛvanuan tomaianan. Nɛvanuan gail asike ləb̄isal suhi, be aGot m̄au dereh tisal suhi. §

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh b̄evi Ju? Ivoi mabe hən b̄ikad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit p̄isi! Metəkav ikad natsua: aGot erij nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləb̄idaŋ len aGot, gunau ke nɛ-par-dəlomi-an salito igol aGot sɛdaŋ len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəs̄a tokele, naut kəmas nɛvanuan p̄isi lovi vanuan nalibliboŋan gail. Hum aTevit aKin tokele sutuai ke,

“Nasub̄ aGot, natit p̄isi gotokele m̄au, ekitin.

Avan ideh b̄ike b̄isor tas gaiug len nakotan,
dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, gokitin,
ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəs̄aan sidat b̄ɛvusan p̄arḅar hən nanoran siGot, datekəmabe? Datoləboi datb̄ike aGot sanor nəboŋ topansem gidato a? Ao! Ikad nɛvanuan lotonau tomaianan, ⁶ be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpəhun navoian dan nəs̄aan hən navile a pan.

⁷ Ikad nɛvanuan lotoke, “Be nalibliboŋan sagw b̄igol p̄arḅar hən nakitinan siGot gol nɛvanuan gail ləb̄isal suh nəyalyalan san, b̄imaienan, imabe aGot ipansem ginau sal sil nalibliboŋan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nɛvanuan galevis lusor m̄edas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəs̄aan hən nəs̄aan b̄igol navoian!” Alat lotokəmaianan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləb̄ipanis!†

Səkad nɛvanuan nanoran ideh

⁹ Ale datekəmabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvovi səhor nɛvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaianan. Noil hirhir len nəs̄a notokele tia ke, nɛvanuan p̄isi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit p̄isi lugolgol nəs̄aan. Nəs̄aan iwol hən nəmauran salito. ¹⁰ Hum natosian siGot toke,

§ 2:29: Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nɛ-sal-suhi-an. Gen

29.35. * 3:2: Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri. * 3:4: Psa 51.4 † 3:8: Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nələlit topəŋas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas.

“Səkad nəvanuan nanoran ideh,
sasua kasi.

11 Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləjon ke teləboi aGot

12 Galit p̄isi lupair dani,
nəvide salit p̄isi isa batbat.

Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.”‡

13 “Nasoruan salit isa hum nəbon nəbirimat tobos nətan.
Namealito igol nagəgərasan.

Nəsa lotokele igol nasənahān,
hum nabehi hən nəmāt togole nəboŋ tohat
nəvanuan.”*

14 “Nabuŋolit epul hən nasoruan namədasian mai na-
mətahun-buni-an.”*

15 “Lusaṽsaṽut hən ləbigol nəmatan.

16 Lugol namədasian mai na-ləjon-isa-an len naut p̄isi lo-
tovi lan.

17 Ləsələboi ləbitoh mai nəvanuan tile ideh len natəmət.”§

18 “Ləsəmətahw len nəyalyalan siGot. Ləsə nau.”*

19 Gidat datoləboii ke natideh nalo tokele, ikele van hən
alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləbələboi
ləbetətas gol galit am, ale hən bimasil ke nəvanuan p̄isi len
navile a pan dereh likot len nakotan siGot. 20 Imaienan, avan
ideh saləboi b̄inor len nəhon aGot husur togol husur nalo.
Nalo ipat ŋai hən datb̄ebunus ləboi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəhon aGot?

21 Be gagai, aGot evəhot naṽisal hən datb̄inor len nəhon, ale
na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Naṽisal enan, nalo
siMoses mai ahai kelkel ur gail lopəhav utaut həni sutuai tia.**

22 AGot erinŋi ke dattonor len nəhon nəboŋ dattoriŋ nəlodat len
aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan p̄isi lotokad nadəlomian.
Nəvanuan p̄isi loṽitp̄itov̄, 23 husur nəvanuan p̄isi lugol nəsaan,
ŋa lutoh a tut, a tut masuṽ dan aGot, ləsənor kasi hən ləb̄ibar
nəyalyalan san. 24 Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol
kəmas həni, len aKristo aYesu toṽur nəmakuvan sidato, aGot
erinŋi ke dattonor len nəhon. 25 AGot eviol hən aYesu hum
naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san b̄idakuv nəlol
paŋpaŋ siGot, nəlon topəŋas nəvanuan gail sil nəsaan salito.
Len nadəlomian lotokade len nəmatan siYesu m̄os galito, aGot
erub̄at nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol

‡ 3:12: Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * 3:13: Psa 5.9, 140.3 * 3:14:

Psa 10.7 § 3:17: Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * 3:18: Psa 36.1 * 3:20:

Psa 143.2; Kal 2.16 *** 3:21: Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake
siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi naləbulat torim aMoses totos gail.

nanoran siGot iþarþar, bathut ke, satutut hæn tomætahun galito, ekæta səhor nəsaan silat ta mō, ta sutuai, səpansəm galito. ²⁶ AGot igol natgalenan hæn nanoran san bimasil len nəboŋ ta daməŋai. Igol tomaienən hæn gai gabag bīnor, ale hæn bigol nəvanuan ləbīnor len nəhōn, ləbīkad navoivoian maii nəboŋ lotokad nadəlomian len aYesu topanis salito.

²⁷ Imagenən, datoləboi datbisor patpat gidat məhat hæn natideh a? Aoa! Datoləboi datbīkad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadəlomian len aYesu. ²⁸ Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadəlomian dattokade, aGot eriŋi ke dattonor len nəhōn, savi len nalo dattogol husuri. ²⁹ AGot evi Got seJu gail ŋa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! ³⁰ Husur Got esua ŋai. Len nadəlomian eriŋi ke nəvanuan gail lunor len nəhōn, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† ³¹ Namilen ke nadəlomian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienən! Nəboŋ dattoriŋ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadəlomian siAraham

¹ Ginamit namttovi Ju, ivoi hæn namtbīnau aAraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datbisor husur naþisal hæn nəvanuan bəgəm bīnor len nəhōn aGot, aAraham isaþi ke imabe? ² AGot təsab aAraham tanor len nəhōn husur natit aAraham togol gail, aAraham təkad natesua hæn tasor patpat gai məhat lan. Be səmaienən. Avan ideh saləboi bisor patpat gai məhat len nəhōn aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenən aGot eriŋi ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, naþurþuran san savi naviolan, be evi þurþuran hæn nauman san.* ⁵ Be datsəmaienən mai aGot. AGot evi aGot toriŋi ke nəvanuan nəsaan lunor len nəhōn. AGot sariŋi ke galit lunor len nəhōn hum tovi naþurþuran hæn nauman salito, be eriŋi ke lunor len nəhōn hum tovi naviolan husur nadəlomian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienən, nəboŋ tosor husur nahəhaʋuran silat aGot toriŋi ke galit lotonor len nəhōn, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot toruþat na-þur-kotov-nalo-an salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hæn nəsaan salit gail,

†† **3:30:** Deu 6.4; Kal 3.20. * **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6 * **4:4:** Gəbeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman sam̄ igol gai ikabut sam̄. Natenən igol naþurþuran sam̄ savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san.

navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni,
husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum
nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaṽuran enan, ipat mōs alat lotokad na-tiv-dalusi-an ḡa? Ao! Ipat mōs galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AApraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot eriḡi ke tovi vanuan nanoran.”* ¹⁰ Be natenan evisi ḡais? Evisi a mō len na-tiv-dalusi-an siApraham o a tahw lan? Imasil ke aGot eriḡi ke tovi nəvanuan nanoran nəboḡ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aApraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toḡarḡar ke, aGot toriḡi ke, inor len nəhon. Imaienan, imasil ke aApraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadəlomian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aApraham evi atəmalit ḡisi lotokad nadəlomian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot eriḡi ke lunor len nəhon bathut nadəlomian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləbikad nadəlomian toḡitoṽ hum nadəlomian aApraham atəmadat tokade nəboḡ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aApraham evi atəman alatenan am.

Len nadəlomian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aApraham mai nəpasusan san gail. Nəboḡ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aApraham togol husur nalo, be husur, len nadəlomian aApraham tokade lan, aGot eriḡi ke inor len nəhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat mōs alat lotogol husur nalo ḡai, nadəlomian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotoḡur kotovi. Be nalo taḡuer, na-ḡur-kotov-nalo-an am taḡuer.†

¹⁶ Imaienan, len nadəlomian ḡai aGot eriḡi ke gidat datunor len nəhon, hən datḡikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siApraham ḡisi ləbikad nəsa aGot tokel gati. Ale datḡikad nadəlomian len aGot sumān aApraham, dereh datikad nəsa aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aApraham evi tata sidat ḡisi dattokad nadəlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.”* Len nəhon aGot, aApraham evi atəmadato husur ikad nadəlomian len aGot tokel nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsa toḡuer, ale natit evisi.

* **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14 * **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo eṽusan nəsaan sidato, be saləboi bilav kuv nəpanismen sile dan gidato. * **4:17:** Gen 17.5

18 Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aAraham ikad nadəlomian hən bəgəm vi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan sam̄ dereh lisobur maienan.”* 19 Ale nadəlomian siAraham sateh naut kəmas nədaṁ hən pəpadaṁ tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadaṁ hən tomat mai aSarah tobutoh.* 20 Gai sariṅ gaḅulan na-kel-gati-an siGot. Eriṅ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idaṅ am, ale isal suh nəyalyalan siGot. 21 AAraham inau ləboii ke aGot eləboi ḅigol natideh tokel gati. 22 Ale husur nadəlomian san, aGot eriṅ ke tovi vanuan nanoran.* 23 Natosian enan toke “aGot eriṅ ke tovi vanuan nanoran” səpat m̄os aAraham ṅai. 24 Natosian enan ipat m̄os gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datḅeriṅ nəlodato lan, dereh teriṅ ke dattonor len nəhon. 25 AGot idaṁ hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datḅinor len nəhon aGot.*

5

Nəvit nadəlomian

1 Len nadəlomian sidato, aGot eriṅ ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. 2 Bathut nəsa aYesu togole, len nadəlomian sidato, datobis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. 3 Savi natenan ṅai. Datikemkem habat len na-ləṅon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke na-ləṅon-isa-vəsa-an iṽan hən nə-daṅ-ḅuri-an. 4 Nə-daṅ-ḅuri-an igol aGot ehəhaṽur hən nəvide sidato. Ale datḅeləboi aGot tohəhaṽur hən nəvide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idaṅ am. 5 Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoḅ. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san topul len nəlodato.

6 Husur aKristo, nəboṅ datsaləboi datḅigol navoian sal, len nəboṅ tonor həni, aKristo imat m̄os gidat datsənaṽ aGot. 7 Nəvanuan evis ṅai ludam̄ hən ləḅimat m̄os nəvanuan tile, be ludam̄ hən ləḅimat m̄os nəvanuan nanoran ṅai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅimat m̄os nəvanuan tovoi. 8 Be len nəsa togole, aGot igol iḅarḅar ke toləmas masuṽ hən gidato maiegai ke: nəboṅ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat m̄os gidato. 9 Len nəda hiYesu, aGot eriṅ ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paṅpaṅ siGot. 10 A

* 4:18: Gen 15.5

* 4:19: Gen 17.1, 15-22

* 4:22: Gen 15.6

* 4:25: Isa 53.4-5

m̄o, n̄əbɔŋ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulum̄an hən bimat gel gidato. Nəbɔŋ togol tomaienān, aGot igol datukad natəm̄at mai navoivoian maii. Ale datbikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlɔl paŋpaŋ siGot. ¹¹ Savi natenan ŋai, be datukemkem husur datsəkad nəsasaan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəm̄at mai aGot, gol datohehəv̄ur masuŋ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəbɔŋ aAtam togol nəsaaan, nəsaaan ebis len navile a pan, ale naŋit nəsaaan evi nəmātan. Imaienan len nəsaaan siAtam, nəpasusan san p̄isi logəm vi vanuan nəsaaan, lugol nəsaaan, ale nəmātan ibar nəvanuan p̄isi.* ¹³ Sutuai, nəbɔŋ nalo siMoses tōbuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaaan galenan ke tovi nəkabut salito. ¹⁴ Be len nəbɔŋ siAtam vəbar aMoses, nəmātan iwol hən nəvanuan p̄isi. Naut kəmas ləsəb̄ur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam tōbur kotovi, naut kəmas natenan, lumat suŋan aAtam.

Datoləboi datbenənoŋ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuŋ len nəsaaan siAtam. Husur len nəsaaan siAtam nəvanuan isōbur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narub̄atian dan nəsaaan mai nəvanuan isōbur. ¹⁶ Ale naŋit na-viol-kəmas-an etile masuŋ hən naŋit nəsaaan siAtam. Nəsaaan siAtam iŋan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iŋan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaaan tosōbur. ¹⁷ Len nəsaaan sitenan, aAtam, nəmātan iwol hən nəvanuan p̄isi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuŋ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot eriŋi ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləb̄inor len nəhon maienan, dereh likad nədaŋjan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naŋit nəsaaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan p̄isi. Len naŋide tomagenan, naŋit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan p̄isi loləboi ləb̄inor len nəhon aGot mai ləb̄ikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəbɔŋ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isōbur logəm vi vanuan nəsaaan. Ale nəbɔŋ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisōbur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaaan b̄egəm tibau len na-ləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəbɔŋ nəsaaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuŋ am səhori, ²¹ hən navoian b̄esəhor nəsaaan. A m̄o, nəsaaan mai nəmātan aruwol hən nəvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol kəmas

* 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19

həni, iwol hən gidato. Imaiənan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nəhon, ale datukad nəmauran vi sutuai.

6

Nəsaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

¹ Ale datekəməbe? Ivoi hən datb̄igol nəsaan tabtab hən navoian aGot toviol kəmas həni b̄etibau am a? * ² Aoa! Satimagenan! Nəmauran hən nəsaan dattokade a m̄o imat ebun. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat p̄isi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, nəb̄oŋ dattobaptais, datumat b̄onb̄on maii len nəmatan san. Mətsaləboi natenan a? ⁴ Nəb̄oŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len nəbur nəmatan hən datb̄ikad nəmauran veveu hən datb̄itohtoh lan. Imaiənan hən datb̄esum̄an aKristo tole məhat dan nəmatan len nədaŋan seTəman toyalyal.*

⁵ Husur, datb̄ib̄on mai aKristo maiənan len nəmatan san, dereh datib̄on maii len na-le-məhat-an dan nəmatan san. ⁶ Datoləboii ke, nəmauran sidato ta m̄o itahətah maii len nəhai balbal. Ehum nəlodato itahətah ei, imat maii. Imagenan, nədaŋan nəsaan tokade hən towol hən nəmauran sidato imasig. Datsavi slev am hən nəsaan. ⁷ Husur nəb̄oŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan nədaŋan hən nəsaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodəlomi ke len natohan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, edədas b̄imat tətəs am. Nəmatan asike iwol həni b̄oŋ ideh am. ¹⁰ Nəb̄oŋ aKristo tomat, imat vəha-vis? Imat vəha-sua ŋai hən tobur kotov nədaŋan hən nəmatan. Be ile məhat, imaur. Ale gagai len nəmauran enan, itoh m̄os nəyalyalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimas-nau ləboii ke, nəmauran hən nəsaan samit ta m̄o, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh m̄os nəyalyalan siGot len nəmauran veveu məttokade.

¹² Imagenan, nəsaan satiwol hən nibemito. Samtigol husur naləŋonian hən nibemito lotosa. ¹³ Samtidam̄ kas nahudhubem-it ideh hum natesua tosa hən b̄igol nəsaan. Aoa! Məteviol hən gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan nəmatan. Məteviol hən nahudhubem-it gail p̄isi mai aGot hən ləb̄igol navide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur nəsaan asike iwol hən gamit am, husur mətsatoh len navəlan nalo be mətutoh len navoian aGot toviol kəmas həni.

Datovi slev hən nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol kəmas həni. Imabe? Namilen ke inor hən datb̄igol nəsaan a? Satimagenan! ¹⁶ Nəb̄oŋ məttodaŋ hən mətb̄igol natit p̄isi avan

* 6:1: Rom 3.8 * 6:4: Kol 2.12

ideh tokele, mätogəm vi slev san. Mətsaləboii a? Mətbilekis hən mətbigol nəsaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan nəmatan. Mətbilekis hən mətbigol nəsa aGot tokele, ilav gamit vi lan nəmauran hən nanoran.* 17 Be sipa vi təban aGot! A mō məttovi slev sinəsaan, be gagai, len nəlomit kavkav, mətugol husur nakitinan hən naʔusanan məttofade. 18 AGot eʔur kuv gamito dan nəsaan tia. Mətsavi slev sinəsaan am. Mətogəm vi slev sinanoran. 19 Nokəmaienan len nasoruan kəta hən mətbeləboi səhot naʔusanan sagw. A mō mətudañ hən gamit kavkav hən mətbevi slev hən naʔide tosa totaʔtaʔor mai nəsaan mōs mətbigol nəsaan van am. Gagai mitimasdamñ hən gamit kavkav hən mətbevi slev sinanoran mōs mətbigad naʔoruan siGot.

20 A mō, nəboŋ məttovi slev sinəsaan, mətsatoh len nanoran, nanoran sawol hən gamito. 21 Be naʔit nəmauran enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan məttofol gail. Naʔit natgalenan evi nəmatan! 22 Be gagai aGot eʔur kuv gamito dan nəsaan, hən asike nəsaan biwol hən gamit am. Mətovi slev siGot beti. Husur natenan, mətulav naʔoruan siGot, ale naʔit naʔoruan siGot len gamito evi nəmauran vi sutuai. 23 Husur naʔurpuran hən nəsaan evi nəmatan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-kəmas-an siGot evi nəmauran vi sutuai.

7

Nasoruan kəta togəm len nəlahan

1 Bathudud nadəlomian, gamit mətələboi nalo. Mətələboii ke nalo ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an nəboŋ nəvanuan tokad nəmauran ŋai. 2 Len nalo, naʔəhaʔut tolah itoh len navəlan nəhaʔut san nəboŋ atenan tokad nəmauran sal. Be atenan biimat, alitenan asike itoh len navəlan am, imakuv dan nalo hən nəlahan. 3 Imaienan, nəboŋ ahaʔut san tomaur sal, alitenan biilah mai togon, dereh lekis alitenan hən naʔəhaʔut tofol naitian tosa toʔur kotov nəlahan. Be ahaʔut san biimat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut kəmas biilah tətəs mai nəhaʔut tile, aliten sagol naitian tosa toʔur kotov nəlahan.

4 Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ məttoʔon mai niben aKristo len nəmatan san, mətumakuv dan nalo.* Ale gagai mətəʔon mai atenan tole məhat dan nəmatan hən gidato datbiʔan hən naʔit siGot. 5 Naʔoruan dattokade a mō evi naʔoruan hən nəsaan. Nəboŋ naʔoruan enan towol hən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datələŋon masuʔ hən

* 6:16: Jon 8.34 * 7:4: Len naut egai ehum dattovi pəhaʔut ale nəhaʔut sidat imat fol ke datumakuv dan nalo.

datbigole. Naləḡonian galen lotosa loun len nibedato ale natit pisi dattogole luḡan hən nəmatan. ⁶ Be gagai, gidat dattobon mai aKристо len nəmatan san, datumakuv dan nalo tobanjis gat gidato. Imaienan datsahusur naḡisal ta m̄o, datsagol husur na-tos-gati-an hən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur naḡisal veveu, datugol husur naləḡonian siGot.

Nalo mai nəsaan

⁷ Datekəməbe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaienan! Nalo tabuer, asike nətaləboi səhot nəsaan sagw gail. Nəsaləboi ke naləḡonian len nəlogw tovi nəsaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh.”* ⁸ Be ehum nəsaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləḡonian tiltile gail. Husur nalo tabuer, nəsaan asike təkad nədaḡan tomaienan. ⁹ A m̄o, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəboḡ notosəsələḡ hən nakelean todaḡ toke, “Sa-nələm̄ tevənoh natideh,” numad-haləboi ke nugol nəsaan, nəsaan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len nəsaan nukad nəmatan husur nəsaan epəpəhun ginau dan aGot. Imaienan, nunau səhoti ke nakelean enan todaḡ topat hən bilav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaḡ nəsaan isab̄ naḡisal hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaḡ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaḡ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaienan! Evi nəsaan togole. Len nalo tovoi nəsaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpəhun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaan len nəlogw iḡarḡar, ale noləboi ke nəsaan isa batbat.

Nəbalan len nalo

¹⁴ Datoləboi ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad naḡoruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan. ¹⁵ Nəsaləboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləḡon nəbigole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətahun bun nəbigole. ¹⁶ Be nəsa notogole bevi nəsa notomətahun nəbigole, nudam̄ ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboi ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len naḡoruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi. ¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətahun nəbigol nəsaan, be enan evi nəsa notogol tabtab həni. ²⁰ Avil nəbigol nəsa

* **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21 * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13 † **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətahun beḡur kotovi, namilen ke eləḡon bigol husuri.

notomətahun nəb̄igole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusaḅ natesua tomaiegai tabtab ke: nəboŋ notoləŋon nəb̄igol navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədaŋan[‡] tile am len ginau toḅal mai nalo nənauan sagw toləŋoni. Ale nədaŋan enan igol nəsaan topat len ginau, iban̄is gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhaṽuran eḅuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai tosəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səḅon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaienan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len nəḅoruan sagw hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh m̄os alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaŋan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas ḅilav kuv gidato dan nəsaan, husur len nədaŋan sidat səḅodato, datsaləboi datḅigol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNatun ulum̄an matmat san hən ḅegəm vi vanuan. Ikad niben mai nəḅoruan sur̄an gidat dattovi vanuan nəsaan gail. Ale aGot eriŋ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan m̄os nəsaan sadit gail. Igol nədaŋan hən nəsaan inoŋ. ⁴ AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləḅisarpoh len gidato m̄au, hən datḅeləboi datḅigol p̄is naṽide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləŋonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur naləŋonian seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur nəḅoruan nəsaan salito, lunau tabtab hən nəsa nəḅoruan nəsaan toləŋoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsa aNunun aGot toləŋoni. ⁶ Husur nəboŋ nəḅoruan nəsaan towol hən nənauan, naṽite evi nəmatan. Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nənauan, naṽite evi nəmauran mai natəḅmat. ⁷ Bathut nəboŋ nəḅoruan nəsaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edədas ḅigol husuri. ⁸ Husur enan, alat lotogol husur nəḅoruan nəsaan salito ləsaləboi ləḅigol aGot ḅehəhaṽur.

⁹ Be gamito, mətsagol husur nəḅoruan nəsaan, mətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito.

[‡] 7:23: Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaŋan. * 8:2: Natosian galevis ta sutuai luke, aYesu igol numakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.

Be natsua, avan ideh asike bikad aNunun aKристо lan, gai savi seKристо. ¹⁰ Be aKристо bitoh len gamito, naut kemas nibemito dereh limat sil nesaan, aNunun aGot evi nemaauran veveu mos gamito husur nanoran, navoivoian mettokade mai aGot.† ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole mehata dan nematan bitoh len gamito, namilen ke, naut kemas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nelomito, atenan togol aKристо tole mehata dan nematan dereh tilav nemaauran mai nibemito.

¹² Imagenan bathudud nadelomian, datimasgol nesa aGot toləŋoni. Sadatehusur naləŋonian hən nabəruan nesaan sidato.

¹³ Husur mətbehusur naləŋonian hən nabəruan nesaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mətbigol navide samit tosa gail ləbimat eburn, dereh mitikad nemaauran. ¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hən galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵ Husur aGot səlav aNunun mai gamito hən mətbevi slev hən namətahwan hən namətahwan biwol hən gamit tetas am. Aoa! Ilavi hən mətbegəm vi natun san gail. Ale gagai datukai van hən ke, “Appa, Tata.”‡ ¹⁶ Nabənan hən aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. ¹⁷ Ale datbevi anatun san gail, ekitin ke dereh datikad naviolan aGot toutaut hən mos anatun gail suman aKристо tokade. Imaienan, datbihan katəpol mai aKристо len na-ləŋon-isa-vəsa-an san, dereh datikatəpol mai len nəyalyalan san.*

Nəyalyalan ta tahw

¹⁸ Len nabunusian sagw, datbenənoŋ hən na-ləŋon-isa-vəsa-an dattokade gagai mai namənas hən nəyalyalan aGot bevəhoti mai gidato balai, na-ləŋon-isa-vəsa-an savi natideh. ¹⁹ Len nasigariran, natit pisi aGot togole, nəmav, nətan mai nətas mai natit pisi lotosuh lan, natgalen pisi losuh vir aGot bevəhot anatun gail ləbipərpar. ²⁰ Husur natgalen losuh kemas, ləsalekis hən lotomaianan be aGot igol lumaienan. § Igole len nə-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail pisi limakuv dan nəbəŋisian hən nematan mai namoman mai nabənan, hən ləbikad nəmakuvan toyalyal anatun aGot gail lotokade. ²² Husur datoləboii ke natit pisi aGot togole lokilob vəbar daməŋai, lois bonbon len napəŋasan, hum napəhaŋut topasus. ²³ Savi natenan ŋai, be gidat am datokilob naut kemas dattokad aNunun aGot hum navit nametəkav hən natit pisi aGot beviol hən mai gidat

† **8:10:** Len naut egai namilen səmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nesa topat tubat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nemaauran husur aGot erinji ke mətunor len nəhon. ‡ **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan

ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit 4.13 § **8:20:** Nəboŋ aGot togol navile a pan, igol natit pisi hən ləbigole nesa toləŋoni, hən ləbikad navite. Be nəboŋ aAtam togol nesaan, aGot igol natgalenan asike luvan am hum ta mo, ale losuh kemas maienan.

balai. Datoſigarir, datutoh vir nəboŋ aGot ʒigol datʒevi anatan san gail, nəboŋ ʒigol nibedat ləbimakuv dan natit ʒisi tosa hən ləbegəm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nə-vatvat-*vir*-an enan nəboŋ aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Be datʒikad nəsa datʒivatvat viri, savi nə-vatvat-*vir*-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nəsa tokade tia? ²⁵ Be datʒivatvat vir nəsa datsəkade sal, len nə-daŋ-*ʒuri*-an datutoh mədau viri.

²⁶ Len naʒide tomaienən, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədaŋ. Husur datsaləboi nəsa tonor hən datʒisor tuʒ məsi. Be len nakiloban nasoruan todədas ʒikel namilen, aNunun aGot isor tuʒ sidato. ²⁷ Ale aGot tokəta kitev nəsa topat len nəlodato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəvanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləŋonian siGot.

²⁸ Ale datoləboii ke len natit ʒisi tovisi hən galito, aGot eum məs navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nau-*utaut*-an san.** ²⁹ Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləbevi esan gail. Len nənauan san eriŋi ke legəm suŋan aNatun, hən ke aYesu ʒevi hai a mə tokad aʒan mai aʒavinen tosoʒur. ³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legəm suŋan aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, eriŋi ke lunor len nəhon. Ale alat gai toriŋi ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləʒiyalyal maii.

Na-ləmas-masu-ʒəni-an siGot

³¹ Natgalenan ləbimaienan, datekəmabe am? AGot ʒitah mai gidato, ʒevi sidato, aʒan ideh saləboi ʒewin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol hən hən ʒimat məs gadit ʒisi. Imagenən, husur toviol hən aNatun mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit ʒisi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi ʒeil hirhir ke alaʒ aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot toriŋi ke lotonor len nəhon! ³⁴ Ase eləboi ʒikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot məs gidato. Evi aKristo tomat məs gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo toʒətah len nətarhət nəmatu siGot. ³⁵ Imagenən, ase eləboi ʒepəpəhun gidato dan na-ləmas-*buni*-an seKristo enan? Naut kəmas aʒan ideh ʒigol nasənahən len gidato, naut kəmas nəmauran sidat ʒidaŋ, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmədas tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian ʒəʒuer, naut kəmas datʒimalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpaɗan hən ʒipət len nəmatan, naut kəmas nəʒu nəʒalan ʒigol

* **8:23:** 2Kor 5.2-4 ** **8:28:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datoləboii ke natit ʒisi loum ʒonʒon hən navoian məs alat lotoləmas bun aGot.

datbimat, səkad natideh toləboi b̃epəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an seKřisto! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinamito

pəpadaŋ tipat len nəmatan tabtab

m̃os gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKřisto toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen p̃isi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi b̃epəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aŋel mai natəmat arodədasi, nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ b̃egəmai arodədasi, nədaŋan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit p̃isi tosu hən toləboi b̃epəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKřisto aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKřisto nukel nakitinan, nəsaliboŋ. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Nələŋon isa masu ṽ be sasib. Nəlogw itaŋis nəbathudud sagw, naJu lotomətahun aKřisto. ³ Nohəhəvur hən aKřisto tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, m̃os nəbathudud sagw gail, hən lətarin̄ nəlolit len aKřisto. ⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-kel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsan. Ilav nalo mai galito. Idam̃ hən lotolotu həni. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaŋan san tosehəhor natit p̃isi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

⁶ Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol nəsa tokel mai alat a Israel.” Sadatekəmaianan! Husur len nəpasusan seIsrael p̃isi, iso b̃ur ləsavi alat a Israel kitin. Ləsavi vanuan siGot. ⁷ Naut kəmas lotovi len nəpasusan siApraham, ləsavi anatun kitin gail. Husur aGot ikel mai aApraham ke, “Len alsak dereh gikad nəpasusan notokel gati mai gaiug.”* ⁸ Namilen ke, nəpasusan lotovisi len niben aApraham ləsavi anatun aGot, be len nabunusian siGot, nəpasusan lotovisi husur na-kel-gati-an

* 8:36: Psa 44.22

* 9:4: Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1

* 9:7: Gen 21.12

san ηai, galit lovi anatun aAraham kitin.* 9 Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len nəboη han, dereh netəlmam, ale aSarah tikad anatun ulumān.”*

10 Savi natenan ηai. Anatun aRepekah gəlaru artovi mələv arukad atəmalaru esua ηai, tovi aIsak, atəmanamit ta sutuai. 11-12 Be nəboη namələv arsavisi sal, arsaḡol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a mō dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ekəmaienan hən bimasil ke nəboη tolekis hən nəvanuan, salekis həni bathut nəsa tovoi o tosa togole. Ilekis hən nəvanuan husur nənauan san ηai mōs nəsa toləηoni.* 13 Hum natosian siGot toke, “Noləmas bun aJakop

be nomətahun aEsau.”*

14 Datekəməbe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatekəmaienan! 15 Husur aGot ikel mai aMoses ke, “Dereh nilolosa hən avan ideh nəbilolosa həni.

Dereh ginau nəlogw titaηis avan ideh nəlogw bītaηisi.”*

16 Imagenan, aGot ilekis hən nəvanuan, savi husur lotoləηoni, savi husur lotoum todaη mōsi, ipat len nalolosaan siGot. 17 Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug hən gəbēvi kiη hən nədaηan saḡw bīpārpar, naut kəmas nəkadum̄ tohaihai, hən nəvanuan ləbikel ur nahəsagw len navile a pan kavkav.”* 18 Imaienan aGot ilolosa hən avan ideh aGot toləηon bīlolosa həni. Ale nəkadun avan ideh aGot toləηon bīhaihai, aGot igol ihaihai.

19 Hum ma gəbēus ginau ke, “AGot bīgol nəkadun nəvanuan bīhaihai, limasmagenan. Nə imabe aGot toke lugol nəsaan?”

20 Be gaiug ase? Savi hən gaiug hən gəbisor tas aGot! Nau nategai. Nəbīlikoro saus nəvanuan toum həni hən nətan b̄ulau ke, “Imab gotoum hən ginau hən nəbīmagegai?”* 21 Nəvanuan toum hən nəbīlikoro len nətan b̄ulau, nəboη tolav nakobhutan b̄ulau sua, eləboi b̄eum hən nəbīlikoro sua həni topəhas mai nəbīliwai sual am hən b̄eriη nəpəhsaḡo lan. Ipat len gai.*

22 Ale aGot eləboi bīgol bīmaienan hən nəvanuan. Naut kəmas inor hən aGot bīgol nələl paηpaη mai nədaηan san bīpārpar, len nə-daη-b̄uri-an itoh mədaui mai galit lotogol nəlon topaηpaη, alat gai toutaut hən galit mōs ləbīmasig, nəpanismen ipat vir galito. 23 Igol tomaienān hən natibauan hən nəyalyalan san bīpārpar hən alat gai tololosa hən galito, alat gai toutaut hən galit tia mōs ləbīb̄on maii len nəyalyalan

* 9:8: Kal 4.22-23 * 9:9: Gen 18.10, 14. Len naləbulat Natubatan, nəboη aGot tokele, ikel ke tetəlmam len nəboη enan len nasihau togəmai. * 9:11-12: Gen 25.23

* 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Exo 33.19 * 9:17: Exo 9.16 * 9:20:

Isa 29.16, 45.9 * 9:21: Jer 18.6

san. ²⁴ Ale alatenan gai tolekis hən galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis hən gidato dan naJu gail mai alat ləsavi Ju.

²⁵ Ekəmaiegai len natosian siHosea, ike,

“Alat ləsavi vanuan sagw

dereh nekis galit hən nəvanuan sagw gail.

Ale alat ləsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hən nəvanuan notoləmas bun galito.”*

²⁶ “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hən

‘anatun aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’ ”*

²⁷ Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,

“Naut kəmas alat a Israel lusəbur

hum nabion bitas,

evis ŋai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

²⁸ Bathut, husur nə-səb-səhoti-an san len nakotan,

Nasub aGot dereh tetutut hən bīpansem pīs alat navile a pan.”*

²⁹ Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,

“AMasta hən navəshəsoltia hən nəmav

asike tariŋ nəpasusan sidat galevis tasuh,

dattasumian naut a Sotom,

dattasumian naut a Komorrhah

artomasig pīsi.”*

Israel ipar dəlomian

³⁰ Beti datekəməbe? Nekəmaiegai ke, alat ləsavi Ju ləsaum sədaŋ hən ləbikad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. ³¹ Avil alat a Israel lotoum todaŋ hən

ləbīgol husur nalo hən ləbīnor, ləbīkad navoivoian mai aGot,

lodədasi. ³² Lodədasi husur nəsa? Husur ləsariŋ nəlolit len aGot,

loriŋ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes həbetw len “nəvat

hən na-pes-həbetw-an.” ³³ Hum natosian siGot toke,

“Məteris! Len naut a Sion noriŋ nəvat

togol nəvanuan lotopes həbetw,

nəbiltivat enan togol nəvanuan lototeh,

ale alat lotoriŋ nəlon lan

asike loləŋon isa sil lotoriŋ nəlolit lan.”†

10

¹ Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləŋon masuŋ hən aGot bilav kuv alat seIsrael dan nəsaan salito, ale nusor tuŋ mōs

* 9:25: Hos 2.23 * 9:26: Hos 1.10 * 9:28: Isa 10.22-23 * 9:29: Isa 1.9; Gen 19.23-28 † 9:33: Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo.

natenan vi tēban aGot. ² Ginau noləboi nēbikel koti ke, ludan len na-lotu-hən-aGot-an, be naṣisal lotohusuri savi len naləboian kitin. ³ Lotətan hən naṣisal aGot togole hən ləbikad navoivoian maii, ale ludas ṣisal salito. Bathut natenan lomətahun naṣisal siGot, lotəgau gat naṣisal hən na-gol-husur-nalo-an. ⁴ Be aKristo igol nalo inoŋ.* Imaienan nəvanuan ṣisi lotoriŋ nəlolit len aKristo, lukad navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol həni evi sinəvanuan ṣisi

⁵ AMoses itos husur naṣisal hən na-gol-husur-nalo-an hən nəvanuan ḅinor len nəhon aGot, ike, “Nəvanuan togol ṣis nəsa nalo tokele, dereh tikad nəmauran.”* ⁶ Be naṣisal hən nadəlomian hən nəvanuan ḅinor len nəhon aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nəloŋ ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’”† (hən ḅesəhar aKristo vi pan hən ḅevi tarhət sam). ⁷ Ikele am ke, “Sagikele len nəloŋ ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’” (hən ḅigol aKristo ḅile məhat dan nəmatan). ⁸ Be savi hən gəḅimasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋoŋ, ipat len nəloŋ.” Enan boh nasoruan hən nadəlomian namttokel uri. ⁹ Nasoruan imaiegai ke: Gəḅikel koti len nabuŋoŋ ke, aYesu evi Masta, mai gəḅedəlomi len nəloŋ ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan sam. ¹⁰ Husur len nadəlomian enan dattokade len nəlodato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹¹ Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriŋ nəlon lan asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”* ¹² Nasoruan enan ipat mōs nəvanuan ṣisi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit ṣisi, ale ivoi masuṽ hən galit ṣisi lotousi hən ḅevi tarhət salito. ¹³ Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan ṣisi lotous Nasuḅ aGot hən ḅevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”*

¹⁴ Be asike ləbikad nadəlomian len aGot, leus mab hən ḅilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləḅesəsoləŋ hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadəlomian lan mabe? Ale asike avan ideh ḅikel ur aGot, lesəsəsoləŋ hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵ Ale asike aGot ḅesəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuṽ nəboŋ nəvanuan togəḅ hən ḅikel na-kel-uri-an tovoi!”* ¹⁶ Be savi nəvanuan ṣisi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuḅ aGot, nəvanuan evis ŋai lodəlom na-kel-uri-an

* **10:4:** Namilen ke aKristo evurvur nəsa nalo topat mōsi.

* **10:5:** Lev 18.5

† **10:6:** Hən naves 6-8, Deu 30.12-14

* **10:11:** Isa 28.16

* **10:13:** Jol 2.32

* **10:15:** Isa 52.7

sinamito!”* 17 Imagenan, nasəsəlonjan evi nəkadun nədəlomian, ale nəvanuan gail loləboi ləbesəsəlonj ŋai nəboŋ avan ideh bikel na-kel-uri-an husur aKristo.

18 Be nous nategai, losəsəlonj m̄au a? Evoi! Losəsəlonj boh! Hum natosian siGot toke,
“Nadololito ibar
naut p̄isi len navile a pan,
nasoruan salito ibar
navile a pan kavkav.”*

19 Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsaləboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a m̄o len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,
“Len navoian sagw
van hən naluṽoh naut tiltile gail,
dereh nigol mititaḅulol bulos galito;
len navoian sagw
van hən naluṽoh hən nəvanuan lototətan
dereh nigol nəlomit tipaŋpaŋ.”*

20 Ale aIsaiah ikad na-il-ḅuri-an, isor siGot, ike,
“Alat ləsadoŋ ginau lusaḅ ginau,
novisi hən alat ləsaus kitev ginau.”*

21 Be isor husur alat a Israel ke,
“Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboŋ kavkav
nosəsah hən navəlagw gəlaru
van hən nəvanuan ləsagol husur nəsa notokele,
nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

1 Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siApraham.* 2 Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboŋ tokoblen mai aGot sil alat a Israel. 3 Ike, “Nasuḅ aGot, lugol ahai kelkel ur sam̄ gail lumat. Lulaḅuḅul nəmel tutumavan sam̄ gail lumasirsir. Ginau səḅogw ŋai nutoh, ale gagai ludon ginau hən ləḅigol nəḅimat.”* 4 Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notəgau gat alalum̄an sagw lotovi 7,000 ləsalotu hən aPaal tovi got gəgəras, boŋ ideh.”* 5 Imaienən len nəboŋ ta daməŋai. Len navoian aGot toviol kəmas hən, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito. 6 Ale aGot ḅilekis hən galito len navoian gai toviol kəmas hən, namilen ke salekis

* 10:16: Isa 53.1 * 10:18: Psa 19.4 * 10:19: Deu 32.21 * 10:20: Isa 65.1

* 10:21: Isa 65.2 * 11:1: Flp 3.5 * 11:2: Psa 94.14 * 11:3: 1Ki 19.10, 14

* 11:4: 1Ki 19.18

hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nəsa lotogole, navoian gai toviol kəmas həni asike tavi na-viol-kəmas-an, be tavi naḡurḡuran hən nəsa lotogole.

⁷ Ale imabe? Alat a Israel ləsəsab̃ nəsa lotodoṅi, ləsəkad nəsa lotoləṅoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit ḡisi am nəkadulit iṽonṽon. ⁸ Hum natosian siGot toke,

“AGot igol nənauan salit ipat buṅbuṅol,
igol namətalit ləsəkəta,
nədariṅalit ləsəsəsəlonḡ,

van vəbar nəboṅ daməṅai.”*

⁹ Ale aTevit tovi kiṅ ike,

“Nəhanian halit len natev tegəm vi hai tata,

nalevlev ləb̃ibat lan,
nəvat hən na-pes-həbetw-an
mai nəpanismen salito.

¹⁰ Namətalit timotmot

hən asike ləb̃ekəta,

letəmadehw tabtab

len naməlasan hən nəsaan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg həni ke, alat a Israel, lupes həbetw hən ləb̃iteh vəmasig māu a? Aoa! Be bathut nəsaan salito, aGot igol naḡisal hən tolav kuv alat ləsavi Ju dan nəsaan salito, hən alat seIsrael ləb̃itaḡulol bulos galito husur lotoləṅon nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan. ¹² Len nəsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuṽ hən alat ləsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nəboṅ galit ḡisi ləb̃eriṅ nəlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul səsəhov!*

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit mətsavi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat ləsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole mōs gamito. ¹⁴ Nuke nigol nəbathudud sagw gail a Israel nəlolit tevənoh nəsa məttokade, hən aGot ḡilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. ¹⁵ Nəboṅ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi ləb̃ikad navoivoian maii. Be nəboṅ ḡilav təlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lehum ləb̃ikad nəmauran dan nəmatan!

¹⁶ Datinau nabəta. Nəvanuan gail ləb̃eriṅ nahudhubəta hum nəhanian metəkav ḡevi siGot, namilen ke nabəta kavkav evi

* **11:8:** Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lomətahun aGot ale len namətahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale ləb̃eriṅ nəlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua ḡivoi masuṽ səhori am.

siGot.† Ale dat̃binau n̄hai, n̄harh̄ete ðevi siGot, namilen ke n̄pash̄ete gail am lovi siGot. ¹⁷ Be n̄hai oliv aGot tomabule len n̄hol, tolaḅur n̄pash̄ete galevis dani, lohūm alat seIsrael. Ale gamit m̄tsavi Ju, m̄tohum n̄hai oliv lototov lilihai. AGot es̄ehud h̄en gamit mai n̄hai tomabule h̄en m̄t̃bigel n̄pash̄et lotomaḅur. Ale gagai m̄tūmaur len n̄bathuhai oliv enan. Ehum m̄tukad n̄mauran kitin aGot tokel gati mai aAraham mai n̄pasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samt̃patpat gamit m̄hat husur m̄ttogel n̄pash̄ehai len naut lotomaḅur lan. M̄tovi n̄pash̄ehai ŋai. N̄kaduhai s̄maur len gamito, gamit m̄tūmaur len n̄kaduhai. ¹⁹ Hum ma g̃bike, “N̄pash̄ehai gail, aGot ilaḅuḅur gail h̄en n̄bigel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilaḅuḅur galit husur l̄s̄ekad nad̄lomian lan, ale gūmaur husur gotokad nad̄lomian lan. Sagipatpat gaiug m̄hat, be gem̄t̃ahw. ²¹ Husur aGot ḅilaḅuḅur n̄pash̄et gail lototov len n̄hai husur l̄s̄ekad nad̄lomian lan, asike g̃bikad nad̄lomian lan, dereh tilaḅur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai n̄daŋan aGot togole h̄en n̄vanuan. Igol idan̄ h̄en alat lototeh, be g̃berin̄ n̄loḿ tabtab len n̄gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian h̄en gaiug. Asike g̃bimaianan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael l̄ḅipair dan n̄-par-d̄lomi-an salito, dereh aGot tesuhud h̄en galit len n̄hai. Husur aGot el̄boi ḅes̄ehud t̄lmam h̄en galito len n̄hai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum n̄pash̄et n̄hai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale tosuhud h̄eni len n̄hai gai tomabule len n̄hol san. Savi naḅide kitin h̄en n̄hai h̄en n̄pash̄ehai sua ḅitov len n̄hai tile am. Be n̄hai oliv aGot tomabule len n̄hol san, alat seIsrael lohūm n̄pash̄ete gail. Ale em̄dm̄dau ŋai h̄en aGot ḅesuhud t̄lmam h̄en n̄pash̄et gail len n̄hai lototov matmat lan.

N̄lon aGot itaŋis n̄vanuan ḅisi

²⁵ Bathudud nad̄lomian, nom̄tahun m̄t̃bet̄etan h̄en nakitinan sua tosusuah, be nuke m̄tel̄boii h̄en asike m̄t̃ḅipatpat gamit m̄hat len namitisau samito. Alat seIsrael, n̄kadulit ihaihai, ale dereh t̃haihai van v̄bar galit ḅisi aGot tolekis h̄en galit l̄s̄avi Ju, l̄berin̄ n̄lolit lan. ²⁶ Len naḅide tomaien an aGot dereh tilav kuv aIsrael ḅisi dan n̄saan salito. Hum natosian siGot toke, “Atesua ḅilav kuv n̄vanuan san gail,

† **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai n̄boŋ tosor husur nab̄eta, isor husur naḅide aGot tokel mai alat seIsrael ke, n̄boŋ lotomabul n̄hol, len n̄matuan, n̄hanian met̄kav evi siGot, mai nab̄eta met̄kav lotopani evi siGot. Ale nab̄eta met̄kav ðevi siGot, namilen ke nab̄eta ḅisi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatum mai am̄haib̄en l̄bevi siGot, ale n̄pasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

dereh tegəm len naut aSion,
dereh tipair hən nəpasusan siJakop,
nəlolit toβov hən ginau, aGot,
dan nəsaan salito.

27 Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito
notota gati len nahəsagw, ke,

dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”*

28 Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomətahuni, lovi
enemi siGot. Be gamit mətšavi Ju, mətukab hən natenan,
mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun
galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siApraham,
aIsak mai aJakop. 29 Husur nəboŋ aGot tolekis hən nəvanuan
toviol maii, nənauan san sagəgel boŋ ideh. 30 A mō gamit
mətšavi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləŋoni. Be gagai ilolosa
hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsrael lotomətahun
nəsa toləŋoni. 31 Len naŋide tomaienən, gagai alat seIsrael
lomətahun nəsa aGot toləŋoni, gol ke, len naŋide aGot tololosa
hən gamito, dereh tilolosa hən galit tətəs am. 32 Husur
nəvanuan p̄isi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale iban̄jis gat galit
len naŋide enən, hən bilolosa hən galit p̄isi.

Nə-sal-suh-aGot-an

33 O numan̄man̄ len namitisau mai naləboian siGot artotibau
masūv, artoyalal habat! Datodədas datβeləboi nə-sab̄-səhoti-
an mai naŋisal san gail.* 34 Hum natosian siGot toke,
“Ase eləboi nənauan siNasuβ aGot?

Nasoran sise eləboi βevi tarhət san?*

35 Ase ilav natideh mai aGot
tonor hən aGot βisar gele?”*

36 Husur aGot igol natit p̄isi, ale len nədan̄an san natit p̄isi
losuh hən ləβevi esan. Mitisal suh nəyalyalan san vi sutuai!
Ganan.

12

Naviolan hən natutumavan tomaur

1 Imagenan, bathudud nadəlomian, husur nəlon aGot totan̄is
gidato, noŋjir gamito ke: Viol hən nibemito mai aGot hum
naviolan hən natutumavan tomaur, hən βevi esan səβon,
hən gai βehəhaŋur masūv həni. Enən evi naŋisal kitin hən
məβilotu hən aGot. 2 Samtigol tətəv̄ hən naŋide gail hən navile
eg a pan. Be aGot tegəgel hən gamito; tegəgel hən naŋisal hən
nənauan samito hən βiveveu. Bimaienən, dereh mitinau kitev
nəsa aGot toləŋoni, mətələboi səhoti, hən mətβigol nəsa tovoi,
nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhaŋur həni.*

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9

* 11:35: Job 41.11

* 11:33: Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6

* 12:2: 1Pit 1.14

* 11:34: Isa

³ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hən gamit v̄isusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hən nadəlomian aGot tolav mai gamit v̄isusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səbomito. ⁴ Niben nəvanuan ikad nahudhute isoḅur, ale nahudhut v̄isusua ikad nauman san totile. ⁵ Imaienan hən alat lotoriᅇ nəlolit len aYesu. Gidat dattosoḅur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat v̄isusua datovi sidat gabag. ⁶ Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəḅikad naviolan hən gəḅikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadəlomian sam̄. ⁷ Gəḅikad naviolan hən gəḅevi tarhət sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəḅikad naviolan hən gəḅepusan, gepusan. ⁸ Gəḅikad naviolan hən gəḅigol nəvanuan gail ləḅeləᅇon ḅivoi am len nəlolito, gigol leləᅇon tivoi am len nəlolito. Gəḅikad naviolan hən gəḅeviol, geviol habat. Gəḅikad naviolan hən na-il-a-m̄o-an, len na-il-a-m̄o-an sam̄ geum tivoi. Ale gəḅikad naviolan hən nələm̄ ḅitanᅇis nəvanuan gail, gigole len nahəhaᅇuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuᅇ hən gamit gabag hum məttovi alatmiᅇan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətam̄ hum aNunun aGot toᅇuy vivi məhat len nələm̄. ¹² Bathut nə-vatvat-iri-an gotokade len aGot, gehəhaᅇur. Nəboᅇ na-ləᅇon-isa-vəsa-an ḅibar gaiug, gidanᅇ ḅuri len na-toh-məᅇau-an sam̄. Gidanᅇ len na-sor-tuᅇ-an. ¹³ Nəboᅇ nəvanuan siGot ləḅem̄idol, gevi tarhət salito. Gehəhaᅇur hən nametᅇos gail ləḅebis lohoim sam̄.

¹⁴ Geus aGot hən ḅivoi hən alat lotoməᅇas gaiug gol gotoləᅇon tosa vəsa. Geusi hən ḅivoi hən galito, sageusi hən ḅeməᅇas galito.* ¹⁵ Gehəhaᅇur mai alat lotohəhaᅇur. Geləᅇon tisa, gitanᅇ mai alat lotoləᅇon tosa, lototaᅇ. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum məttoᅇitoᅇ ᅇai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam̄, be gehəhaᅇur hən gəḅitah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam̄ səḅom̄ saginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəḅigole, gol husur naᅇisal nəvanuan ᅇisi lotoləḅoi ləḅəkəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len

* 12:8: Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * 12:14: Mat 5.44; Luk 6.28 * 12:16: Isa 5.21; Pro 3.7

gaiug, gæbelæboi gæbigole, gikad natæmat mai nævanuan þisi. ¹⁹ Gamit notolæmas bun gamit þisi, samtigol nasisilan. Riŋi hæn nælol paŋpaŋ tonor siGot bigole. Bathut len natosian, Nasuþ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipanssem alat lotogol tosa hæn gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̄ bimalkækat, gevəŋani. Bimaduh, lav natideh maii hæn þemuni. Nəboŋ gæbigol natenan, nahurun dereh tisa masuŋ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hæn navoian.

13

Riŋ gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan þisi lerin galit sæbolito len navəlan nəgavmen lotoil a m̄o. Husur nədaŋan hæn na-il-a-m̄o-an ideh topat, aGot idam̄ hæni. Ale alat lotoil a m̄o, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomətahun alat lotoil a m̄o, emətahun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hæn gai gabag. ³ Husur alat lotoil a m̄o læsagol namətahwan len alat lotogol tonor be len alat læsagol sanor. Gæbeləŋon ke asike gæbemətahw len nabiltivanuan hæn nəgavmen, gigol nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nəvanuan nauman siGot m̄os navoian þivan hæn gaiug. Be gæbigol bisa, gemətahw! Husur ikad nədaŋan hæn þipanssem gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hæn þipanssem alat lotogol tosa. ⁵ Imagenan, gerin gaiug gabag len navəlan nəgavmen hæn asike gæþipanis. Ale natsual am, gole hæn næloŋ bimasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, geŋur nətaks sam̄. Husur alat lotoil a m̄o, loum siGot nəboŋ lotogol tabtab hæn nauman salito len nəgavmen. ⁷ Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hæn gæbilavi. Bevi nətaks o nəlaisens, ŋur nətaks, ŋur nəlaisens. Binor hæn gæberin avan ideh a məhat len nənauan sam̄, riŋi a məhat. Binor hæn gæbeputsani len nənauan sam̄, putsani.*

Mætəlæmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gæbeləmas bun nəvanuan, gugol þis nəsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian toþur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sa-nəloŋ tevənvənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur þis gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun

* **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22 * **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17;

Luk 20.25 * **13:9:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nælol paŋpaŋ sam̄ o naləŋonian sam̄ ŋai.

nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suñan gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an sagol səsa hən avan ideh. Image-nan, na-ləmas-buni-an igol pīs nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mətələboi namityal ipair pīsi tia. Evi namityal hən mətibilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo bilav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egəm pəpadaŋ səhor ta mō, nəboŋ datomadhakad nadəlomian lan. ¹² Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ bevisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol len gidato nahurabat nəbalan hən namial. ¹³ Len nəmauran sidato datitoh len naŋvide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totaŋtaŋvor len nabiltihanan mai natərogan, sadatetərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol naŋvide tosa totaŋtaŋvor hum nalipah, sadateŋitvituh, sadatitaŋbulol bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah. ¹⁴ Mitilav kot nəboruan siMasta sidato, aYesu Kristo suñan tovi nahurabat dattosuni, hən gai biwol hən nəmauran sidato. Samtinau naŋisal ideh hən mətbigol nəsa nəboruan nəsaan samito beŋəŋoni.

14

Alat, nadəlomian salit sədaŋ

¹ Nəvanuan gail nadəlomian salit sədaŋ, mətəhəhaŋur hən ləbitah mai gamito. Samteŋitvituh mai galit husur nənauan salit səbolito.* ² Nəvanuan, len nadəlomian san, eləboi bihan natideh, be togon nadəlomian san sədaŋ, ihan nəhanian totov len tan ŋai. ³ Nəvanuan tohan natit pīsi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit pīsi gai satisaŋ səhoti ke togon tohan natit pīsi timaspanis, husur aGot ehəhaŋur hən atenan totah mai. ⁴ Gaiug ase hən gəbisəŋ səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ŋai, ale ipat len amasta ŋai hən bikele ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasuŋ eləboi bevi tarhət san hən bigole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboŋ sua ivoi səhor nəmariboŋ gail am, ale nəvanuan togon inau ke loŋitpitoŋ ŋai. Ipat len gamit viususua hən mətbinau səhoti len nənauan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmariboŋ sua tovoi buni, igole hən beŋeputsan Nasuŋ. Ale gai tohan naməŋod, ihani mōs Nasuŋ, husur esipa vi təban aGot həni, beti ihani. Ale gai səhan naməŋod, igole hən beŋeputsan Nasuŋ, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səboŋ ŋai, gidat ideh səmat mōs gai səboŋ ŋai. ⁸ Datbitoh, datbikad nəmauran,

* **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18

* **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33

* **14:5:** Kal 4.10; Kol 2.16

datukade hən datbeputsan Nasub̄. Datbimat, datumat hən datbeputsan Nasub̄. Imagenan, datbitoh o datbimat, datovi siNasub̄. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlmam hən bevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməḡod, imabe gotosaḡ səhoti ke awawa sam̄ len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməḡod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi ut kəmas? Husur gidat p̄isi dereh dateil len nəhon aGot hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasub̄ aGot ike, “Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan p̄isi dereh letəḡedur bathuriegw;

nabuḡon nəvanuan p̄isi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaianan gidat p̄isi dereh dateil len nəhon aGot hən datbikel ur nakitinan husur natit p̄isi gidat səḡodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisaḡ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən ḡigol awawa len nadəlomian bipes habetw hən b̄iteh len nəsaan. ¹⁴ Len nabonan notokade mai aYesu Kristo, noləboii, noləboi səhoti ke nəhanian p̄isi ivoi. Avan ideh b̄ihani asike igol eḡinḡinḡal len nabunusian siGot. Be avan ideh b̄inau ke nəhanian sua tob̄inḡinḡal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḡinḡinḡal. ¹⁵ Awawa len nadəlomian b̄eləḡon b̄isa husur nəsa gotohani, len nəmauran sam̄ gəsahusur naḡisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəḡbihani sagemədas awawa sam̄, aYesu tomat m̄osi. ¹⁶ Natsua b̄ivoi len nabunusian sam̄, be b̄emədas nadəlomian siwawa sam̄, sagigole. Gəḡb̄imaienan avan ideh edədas b̄isor b̄isa hən naḡide sidato. ¹⁷ Husur natohan pipi-habəlan aGot səpat len nəsa datb̄ihani o datb̄emuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəḡmat, maḡ nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəbeum seKristo magenan, dereh aGot tehəhaḡur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəḡmat mai natit gail lotogol gidat gabag datb̄idanḡ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemədas nauman siGot sil nəhanian ḡai. Nəhanian p̄isi iveveu, be gəḡbihan natideh ḡigol awawa len nadəlomian bipes habetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike gəḡbihan naməḡod o gəḡbemun nəwain o gəḡḡigol natideh ḡigol awawa sam̄ len nadəlomian b̄iteh len nəsaan. ²² Ale nəsa gotodəlomi husur natgalenan, təgau gati len gaiug mai aGot səḡoməru. AGot ehəhaḡur hən alat lotogol nəsa lotoləboi tonor len nəlolit tomasil. ²³ Gəḡb̄ikad nə-lon-uri-an, be gəḡbihan natsua

* 14:11: Isa 45.23

gəsənau ləboii ke tovoi, gugol nəsaan. Husur nəsa gotogole sahusur nəsa gotodələmi. Gəbigol natideh gotodələmi ke sanor, gugol nəsaan.

15

Nau nəvanuan tile

¹ Gidat dattodaŋ len nadələmian, len nə-daŋ-ḅuri-an datimasbulatut dan natideh ḅigol galit ləsədaŋ len nadələmian ləḅigol nəsaan. Sadatehusur naḅide togol gidat səḅodat ŋai datohəhaḅur. ² Gidat ḅisusua datimashusur naḅide togol nəvanuan tile ḅehəhaḅur lan, hən ḅevi tarhət san, hən nadələmian san ḅidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naḅide gai səḅon tohəhaḅur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədəsi-an silat lotokele hən ləḅemədəs gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit ḅisi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naḅusanan mōs gidato hən datḅikad nəvatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ḅuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit ḅisi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḅuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad naḅonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən mətḅesua len nənauan mai nakelean, hən mətḅisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaḅur hən totah mai gamito, mətəhəhaḅur hən mətḅitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seJu gail hən ḅimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai, aKristo egəm hən ḅigol na-kel-gati-an galenan ləḅisarḅoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləḅisal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,

“Imaienan dereh nisal suh gaiug
len naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəḅe gail
hən nəḅeputsan nahəsaḅ.”*

¹⁰ Ikele am ke,

“Gamit mətḅovi naluḅoh
hən nəvanuan naut tiltile gail,

mətəhəhaḅur ḅonḅon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,

“Gamit mətḅovi naluḅoh

* 15:3: Psa 69.9 * 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49 * 15:10: Deu 32.43

hən nəvanuan naut tiltile gail,
mitisal suh Nasub aGot.

Nəvanuan gail p̄isi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,

“Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,
dereh tile məhat

hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail

ləbitoh pipihabəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman p̄isi mai natəmat husur məttoriṅ nəlomit lan. Hən ke, len nədaṅan seNunun aGot, dereh mətepul səsəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul m̄os alat ləsavi Ju

¹⁴ Bathudud sagw len nadəlomian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətopul hən navoian m̄os nəvanuan, mətopul hən naləboian p̄isi ale mətoləboi mətḃeṽusan gamit gabag.

¹⁵ Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəbeliv nənauan samit təlmam hən galenan.

Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas həni, ¹⁶ novi nəvanuan nauman seKristo, aYesu m̄os alat ləsavi Ju. Nosum̄an

ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləḃegəm vi naviolan hən natutumavan aGot ḃehəhaṽur

həni, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səḃon ḃai.

¹⁷ Imaienan, len nauman p̄isi sagw m̄os aGot, noṽiv husur evi aKristo aYesu ḃai togole. ¹⁸ Asike nusor husur natideh

am, be nukel nəsa ḃai aKristo togole nəḃoṅ notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKristo esəhar alat ləsavi Ju

hən ləḃigol husur nəsa aGot tokele. ¹⁹ Loriṅ nəlolit lan bathut

namerikel gail lotomaṅmaṅ lan, namerikel gail notogole len

nədaṅan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel p̄is na-kel-

uri-an tovoi seKristo, tuḃat len naut a Jerusalem van van van

vəbar naut a Ilirikum. ²⁰ Nəḃoṅ nototuḃat len nauman egai

van vəbar daməṅai, noləṅon masuṽ hən nəḃikel ur na-kel-uri-

an tovoi len naut ləsələboi aKristo lan ḃoṅ ideh. Nəsələṅon

nəḃikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* ²¹ Be

hum natosian siGot tokele husur aKristo, ike,

“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,

ale alat ləsasəsəloṅ,

dereh leləboii.”*

* **15:11:** Psa 117.1 * **15:12:** Isa 11.10 * **15:20:** Len nasoruan ta Kris ike,

nəsələṅon nəḃeum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile. * **15:21:** Isa 52.15

22 Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəbēgəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

23 Be gagai nunon len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosoḅur lotovan, noləḅon masuḅ hənī sal ke negəm ris gamito. 24 Nunau utaut hən nəbēvi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəḅon nəḅitoh kəkereh ḅinon len nahəhaḅuran samito, nuke mətevi tarhət sagw len naḅisal van. 25 Be nevi Jerusalem bai hən nəbēvi tarhət silat lotovi siGot ei. 26 Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhaḅur hən lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. 27 Lohəhaḅur hən lotomaianan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləḅihan katəḅol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol hənī, inor hən ləḅēvi tarhət salito len natit lotokade.† 28 Na nəḅon nəḅitariv nəvat egai mai galito, nəḅon nəḅigol nauman eg ḅinon, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. 29 Noləḅoi ke nəḅon nəḅibar naut samito, aKristo dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

30 Bathudud nadəlomian, husur dattoriḅ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kristo, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idan ke, mitiḅon mai ginau len nəḅalan sagw len na-sor-tuḅ-an samito mōs ginau van hən aGot. 31 Mitoris tuḅ hən aGot ḅilav kuv ginau dan nəvəlan alat a Jutea lotomətahun ləḅigol husur nəsa aGot tokele. Sor tuḅ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləḅehəhaḅur hən nəvat nəḅilav mai galito. 32 Beti, aGot ḅeləḅoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw ḅimaaur təlmam len natohan sagw mai gamito. 33 Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

1 Nuke nisor husur napəhaḅut sua tovoi ḅegəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aḅavinenamito len nadəlomian, nahəsan aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* 2 Nəḅon ḅegəm hən gamito, len nahəsan Nasuḅ, len naḅide tonor hən alat siGot, mətehəhaḅur hənī hum tovi pəhaḅut siNasuḅ. Bəmidol len natideh, nuke mətevi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḅur, ale ginau am, evi tarhət sagw.

* 15:22: Rom 1.13 † 15:27: Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4 * 16:1: Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpaḅan hən nabiltivile a Korint.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginau len nauman seKристо, aYesu.*

⁴ Arorin gəlar gabag pəpadaŋ hən nəmatan n̄os nəmauran sagw. Savi ginau ŋai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotoḅonḅon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia torin nəlon len aKристо.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru suŋan ginau, artotoh len naim bəbaŋis mai ginau.‡ Arovi ḅiltivanuan len ahai pispisul gail ale arorin nəlolaru len aKристо a n̄o, ginau a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatu notoləmas buni len Nasuḅ.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKристо mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKристо. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju suŋan ginau. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNar-sissus lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhaḅut eru artoum todaŋ siNasuḅ. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaŋ siNasuḅ.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasuḅ tolekis həni hən ḅevi esan səḅon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan to-suŋan tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadəlomian lotoḅonḅon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aḅavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan p̄isi siGot lotoḅonḅon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot m̄ətesuŋ nətarhomit gabag hən m̄əḅikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̄isi luke “Ivoi,” mai gamito.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, nous idaŋ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpəhw, napusanan salit togol nəvanuan ḅiteh

† 16:3: Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * 16:3: Uman 18.2 ‡ 16:7: Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi

pəhaḅut sua, hum ma tovi asoan aAdronikus. * 16:13: Mak 15.21

dan nadəlomian, naʔusanan salit gail ləsanor hən naʔusanan məttofade a mō; mətələləgau hən asike ləbēmədas gamito. Mətebulatut dan galito. ¹⁸ Nəvanuan lotomaienan ləsagol nauman seKristo, be loun mōs nabəhaʔulit ʔai. Len nasor-malumlum-an mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəlon nəvanuan ləsənau nagəgərasan.* ¹⁹ Nəvanuan ʔisi losəsəlon ʔia hən na-kel-uri-an ke məttoḡol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhaʔur masuʔ. Be nuke mitikad namitisau hən nago-na-voi-an ale nuke mitikad natətanən hən nəsa tosa. ²⁰ Bəti asike idareh aGot tovi nəkadun natəmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²¹ ATimoti toum mai ginou ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju sumən ginou, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

²² Ginou, aTertius nototos nalobulat napisulan egai siPol, ginou notovi nəvanuan siNasuʔ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

²³⁻²⁴ AKaius, ginou aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luʔonʔon len naim san. AErastus totəgau nəvat hən nabiltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

²⁵ Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi ʔigol mətʔidaŋ am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi nasor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəboŋ ta daməŋai. ²⁶ Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluʔoh ʔisi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləberin nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

²⁷ Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot səʔon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalalan san vi sutuai! Ganan!

* **16:18:** Flp 3.19 * **16:21:** Uman 16.1-3 § **16:23-24:** Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit ʔisi. Ganan.

1 Korint

Naloḅulat napolisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən bevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloḅulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboḡ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboḡ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaḡolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat eḡusan husur aYesu. Nəboḡ aPol toriḡ naut ideh, isor tuḡ mōs alat siYesu ei, ale itos naloḅulat napolisulan van hən galito hən ləbinau gat naḡusanan san ale hən aPol biḡol ləbikad nədaḡan hən ləbeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəbonan lotokade sumian alat siYesu. Naloḅulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu loḡitḡituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10-4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur nəḡide aGot toləmasi len nəḡide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len nəḡide hən naitian mai nəmauran naitian toḡuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməḡod nəvanuan gail lotoviol həni mai nələblab gail len natutumavan (8.1-11.1)

8) Nəḡide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2-14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaur len nəboḡ ta tahw balai o teḡuer? Bimagenan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

- 10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən ðeviol hənī mai galito? (16.1-4)
 11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləberis alat siYesu ei (16.5-12)
 12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudəlañian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naləbulat napisulan egai. Len naləjonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aʋadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

² Nutos naləbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətəbevi esan səbon.* Len aKristo aYesu mətəvi vanuan siGot səbon, gamit mai nəvanuan pisi len naut pisi lotorin nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan

⁴ Akis nosipa vi təban aGot hən gamito. Nosipa vi təban hən navoian san gai toviol kəmas hənī mai gamito len aKristo aYesu. ⁵ Len aKristo, len naʋisal pisi, aGot igol mətəpul hən naviolan san gail, nasoruan pisi mai naləboian pisi. ⁶ Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kristo namtokel mai gamito, iparpar. ⁷ Imaienan, nəboŋ mətətotoh vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo (nəboŋ mətətoləjon masuʋ hən natəlmaman san), mətəsañidol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidan van vəbar nagilen, hən asike mətəbikad natideh tosa len gamito tonor hən mətəbipanis sile len nəboŋ siMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan mōs gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətəbiβon mai aNatun tovi aYesu Kristo, aMasta sidato.*

Napəpəhwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadəlomian, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, nous gamito, noŋir gamit ke, mətəsua len nəsa mətəbikele, hən asike bikad napəpəhwan len gamito, be hən mətəbesua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaienan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel parpar hənī mai ginau ke mətətosor balbal. ¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siApollos,” sual am ike, “Novi

* 1:1: Uman 18.17 * 1:2: Uman 18.1 * 1:9: Deu 7.9

sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKристо.”* 13 Mätunau ke mätöləboi mätbepəpəhun aKристо maienan a? Mätunau ke ginau, aPol numat len nəhai balbal mōs gamito a? Mätubaptais len nahəsan aPol a? Aoa!

14 Nosipa vi təban aGot ke nəšəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ηai.† 15 Imaienan, avan ideh edədas bike tobaptais len nahəsagw. 16 (O nəlogw ibonʒon hən notobaptais hən alat lototoh len naim siStefanas; be nəšənuu gat ideh am notobaptais hən galito.) 17 Be noil hirhir ke, aKристо sasəvat ginau hən nəbibaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginau hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nəbikel uri len namitisau hən nasoran. Nətakəmaienan, nəmatan seKристо len nəhai balbal tagəm vi ut kəmas.

18 Husur namilen nəmatan seKристо len nəhai balbal savi natideh len alat lotohusur nəpīsal van hən nəmasigan. Be evi nədaŋan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. 19 Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kəmas, ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit tebuer.”*

20 Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməŋai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kəmas.*

21 Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləbeləboi gai. Be len na-kel-uri-an namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhaʒur hən tolav kuv alat lotoriŋ nəlolit lan, dan nəsaan salito. 22 NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludon kitev namitisau. 23 Be ginamit m̄au, namtukel ur nəmatan seKристо len nəhai balbal. NaJu, nəlolit ipaŋpaŋ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ηai.* 24 Avil aKристо evi nədaŋan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor mōs alat aGot tokis galito, naut kəmas lotovi ju o lotovi lat a Kris. 25 Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor tosəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaŋ səhor nədaŋan sinəvanuan.

26 Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəbon aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ηai len gamito lukad namitisau, evis ηai lovi vanuan totibau, nəbon lotopas gamito, evis ηai luʒat nəhes. 27 Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kəmas len nabunusian silat navile a pan, hən bigol alat

* **1:12:** Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas.

† **1:14:** Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * **1:19:** Isa 29.14 * **1:20:**

Job 12.17; Isa 19.12, 44.25 * **1:23:** Luk 2.34; Kal 5.11

lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən bigol alat lotokad nədaŋan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən bigol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas bisor patpat gai məhat len nəhən aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbənən mai aKristo aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor mōs gidato. Namilen ke, len aKristo, aGot erinji ke datunor len nəhən, igol datovi esan səbən ŋai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len naṽivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kristo ŋai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədaŋ, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoruan sagw mai na-kel-uri-an sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be norin gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, namtusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋai mai silat lotoil a mō len navile a pan gagai ləbēbuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta mō tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia mōs nəyalyalan datbikade maii, namitisau aGot togol toparpar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mō len navile eg a pan lotətan hən namitisau enan siGot hən nəmauran tonor. Lətaləboii, asike lətaṽos gat Nasuḅ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike, “Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədariŋan nəvanuan ideh sasəsəloŋ ləboii,
nənanuan sinəvanuan ideh sənau səhot
nəsa aGot toutaut həni mōs alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit pisi, eləboi natit gail siGot am,

* 1:31: Jer 9.24 * 2:3: Uman 18.9 * 2:9: Isa 52.15, 64.4

nəvanuan todədas bēləboi səhoti. ¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənauan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbōn ŋai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənauan siGot, be aNunun aGot səbōn ŋai eləboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hən datbēləboi natit p̄isi aGot toviol kəmas həni mai gidato. ¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi p̄usanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi p̄usanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi melmelan ŋai. Ale edədas bēləboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datbēbunus ləboi natit p̄isi hən datbike tovoi o tosa. Be savi hən nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hən bēbunus ləboi nəlodato hən bike tovoi o tosa. ¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke, “Ase eləboi nənauan siGot

hən bēləboi bikel na-sor-p̄usp̄usan-an maii?”*

Be gidato, datukad nənauan seKristo.

3

Napəpəhwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum məttoamatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito sur̄ian məttovi vanuan, naləŋonian hən nibemit towol hən nəmauran samit ŋai, sur̄ian məttovi tuhtətai len nəmauran məttofade len aKristo. ² Nəboŋ notoŋusan, ehum notovəhasys hən gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hən nəhanian tin, husur məttoədədas mət̄bihani. Kitin, mətodədədas mət̄bihani sal,* ³ husur naləŋonian hən nibemito iwol hən nəmauran samit ŋai. Mətutabulol bulos gamit gabag, mətovitvituh sal. Mətunau ke naləŋonian hən nibemito sawol hən gamit a? Mətunau ke mət̄sasur̄ian alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siApollos,” mətəhusur naṽide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aApollos evi sa?* APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hən mət̄bikad nadəlomian. Namrugol ŋai nauman aGot toriŋi len navəlanamər ṽisusua hən namr̄bigole. ⁶ Ehum ginau

* 2:16: Isa 40.13

* 3:2: Ipru 5.12-13

* 3:4: 1Kor 1.12

* 3:5: Uman

notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nəlomito, ale aAḗollos epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot māu togol totov, tovivi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi aroum mōs natsua ḡai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonḗurḗuran tonor hən nauman səlaru vīsusua. ⁹ Ginaməru namroum ḥonḥon siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum həni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriḡ nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən naḗide toum həni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas ḥeriḡ nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan. ¹² Avan ideh ḥeum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi ḥeum həni hən nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit. ¹³ Nəvanuan ḥeum hən naim maienan, nauman san dereh tiḗarḗar. Husur Nəboḡ siNasub dereh tigol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan ḗisi, səbi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nəsa nəvanuan toum həni asike ḥiḗarḡ len nəhab, gai dereh tikad nakonḗurḗuran san. ¹⁵ Be nəhab ḥiḗan ḗis nəsa nəvanuan toum həni, dereh asike ikad natideh. Gai ḡai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehum tilav kuvi tur len nəhab towunwun.

¹⁶ Gamit māu mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənu səhoti a? ¹⁷ Avan ideh ḥemədas bun naim siGot, aGot dereh temədas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səḥon ḡai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegəras gamit səḥomito. Gamit ideh ḥinau ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən ḥikad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmellan ḡai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasub aGot eləboii ke nənauan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ḡai.”* ²¹ Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən məḥiḗatḗat gamit məhat lan; husur natit ḗisi evi samito. ²² APol, aAḗollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməḡai mai natit gail lotogəm sal, natit ḗisi lovi samito. ²³ Ale mətovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

¹ Imaiengan, ivoi hən nəvanuan gail ləbinau ke namttovi vanuan nauman seKristo, aGot toriŋ nakitinan san tokel vəhot gail len navəlanamito. ² Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san bisabi ke todaŋ len gai. ³ Gamit mətbisabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan bisabi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəbisabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasuḅ səḅon ŋai bisabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hən mətbisab səḅoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasuḅ. Len nəboŋ enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriŋ natgalen len namial hən ləbiparpar; ale dereh tevəhot naləŋonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan visusua, dereh tegəm len aGot.

⁶ Bathudud nadələmian, nusor husur ginau mai aApollōs hən mətbləboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupatpat avan ideh məhat səhor avan togon. ⁷ Hum ma məttonau suluvi ke məttovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot beviol hən natit pisi mai gamito, imabe mətupatpat gamit məhat len nəsa məttokade?

⁸ Hum ma məttonau suluvi ke məttokad natit pisi tia məttoləŋoni. Hum ma məttonau suluvi ke məttopul hən natite tia. Hum ma məttonau suluvi ke məttovi kiŋ gail tia len natohan pipihəlan aGot ginamit namttoḅuer. Ooo noləŋon masuḅ ke mətavi kiŋ gail, hən ginamit tu namttavi kiŋ gail mai gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriŋ ginamit naməkot len nəhən nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbanisan lotoyar vi lan nəmatan. Esumian toriŋ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aŋel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel mōs aKristo. Be gamit māu, mətunau suluvi ke məttokad namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit māu mətunau suluvi ke məttodaŋ. Mətunau suluvi ke məttoḅat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mədas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtoun idaŋ hən navəlanamit səḅonamito. Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən bivoi hən galito. Nəboŋ lotomədas bun ginamit hən namttoləŋon tosa vəsa, namtudaŋ ḅuri.* ¹³ Nəboŋ lotosor mədas nahəsanamito, namtoŋir galit

* 4:12: Uman 18.3

hən ləbehusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoŋ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan p̄isi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit b̄isa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit məttosuŋan anatugw gail notoləmas bun gamito, hən asike mət̄bimagenan am. ¹⁵ Naut kəmas məttəkad nəvanuan lotovi 10,000 lotokətkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ŋai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovoi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadələmian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noŋir gamit ke mitigol tətəv̄ hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadələmian evi anatugw notoləmas buni, todaŋ len Nasub̄.* Dereh teliv nənauan samit təlmam van hən naṽide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Naṽide enan notokade, inor hən naṽusanan notokel mai alat siYesu len naut p̄isi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbēgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasub̄ b̄idam̄ həni. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ŋai, o lukad nədaŋan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihabəlan aGot savi len nasoruan ŋai be evi len nəbilitdaŋan san. ²¹ Mətələŋon nəsa? Nəboŋ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəb̄iṽas gamit həni, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len naṽide b̄emədau?

5

Mitikai hən naulum̄an togol naitian tosa hən b̄evivile

¹ Noləŋon isa masuṽ husur na-kel-uri-an sua notosəsələŋ həni. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor naṽide silat ləsəkad nadələmian: aulum̄an sual ei igol naitian mai asoan atəman.*

² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale suŋan nototoh ei, nusab̄ səhoti tia ke len nədaŋan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len nəbonbonan samito mai nanunugw mai nədaŋan siMasta sidato, aYesu, ⁵ mətəriŋ atenan len navələlan aSetan, m̄os

* **4:16:** 1Kor 11.1; Flp 3.17 * **4:17:** Uman 16.1-3; 1Tim 1.2 * **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulum̄an sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman.

naḅoruan san topul hən nəsaan ḅeḅuer buni, hən aYesu ḅilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəḅoŋ siNasub.†

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nayis a? Nayis tokəkereh igol nəflaua p̄isi len nabesin itob.‡ ⁷ Mitimasbar hən nayis tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mətḅegəm vi flaua veveu səkad nayis lan. Ekitin, mətohum nabəta səkad nayis lan. Husur aKristo imat tia hən ḅilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav həni len nəPasova.§ ⁸ Imaienan, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nayis tomatu tōḅuer, nayis hən nəsaan mai naləŋonian hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nayis lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

⁹ Len naləḅulat napisulan nototosi van hən gamit a m̄o, nuke, samtitaḅ mai alat lotogolgol naitian tosa. ¹⁰ Nəḅoŋ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotogol naitian tosa. Nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləŋon masuḅ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətake mətebulatut dan galito, gamit p̄isi məttəmasgam dan navile eg a pan. ¹¹ Be gagai nukel p̄arḅar hən namilen natosian sagw a m̄o. Imaiegai ke: samtitaḅ mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaan sal. Bigolgol naitian tosa, ḅeləŋon masuḅ hən natite, ḅilotu hən nəlablab gail, ḅisor mədas nahəsən nəvanuan gail, ḅetərog akis, o ḅevənvənah, samtitaḅ maii. Nəvanuan tomagenan, samtihan maii ḅoŋ ideh.

¹²⁻¹³ Husur səpat len ginau hən nəḅisabḅ səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit məttokad nadələmian, ipat len gamito hən məḅisabḅ səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

6

Nakotan len gamit məttokad nadələmian

¹ Ideh len gamit siYesu ḅike ḅikot hən gamit togon, imabe arous nəmatsistret səkad nadələmian len aGot hən ḅebətaḅ len nakotan səlaru? Imabe arsaus nəvanuan siGot hən ləḅikot hən gəlaru? ² Mətsaləboii ke nəvanuan gail siGot dereh leḅətaḅ len nakotan hən ləḅepəpehun navoian dan nəsaan silat navile

† 5:5: 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: m̄os naḅoruan san topul hən nəsaan ḅeḅuer buni, togon ike: m̄os na-mədas-niben-an. ‡ 5:6: Len navide tomaiengan, avan sua

togol nəsaan emədas nəvanuan gail hən galit am leḅigol nəsaan enan. § 5:7: Exo 12.3, 5, 21. Nau təlmam hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nayis lan. Ale ike libar hən nayis p̄isi dan naim salit gail, han nabəta səkad nayis lan len nəmaribəŋ toməlevru. * 5:8: Exo

13.7 * 5:12-13: Deu 13.5, 17.7

a pan a? Ale mæt̃beb̃etah hən mæt̃bep̃ep̃ehun navoian dan nəsaa silat navile a pan, imabe mət̃saləboi mət̃bisab̃ səhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kəmas? ³ Dereh dateb̃etah hən dat̃bep̃ep̃ehun navoian dan nəsaa siaŋel gail mai len natit gail hən nəmauran egai. Mət̃saləboii a? ⁴ Imagenan, mət̃bike mət̃bikad nakotan husur natideh hən nəmauran egai, savoi hən mət̃beus amatsistret savi siYesu hən beb̃etah len nakotan enan. ⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hən nəmauran tonor, hən beb̃etah sun̄ian nəmatsistret len nakotan ideh samito. ⁶ Be len gamito, nəvanuan nadələomian sua ikot hən nəvanuan nadələomian togon—be igole len nəhon nəmatsistret gail ləsəkad nadələomian len aGot!

⁷ Bathut ke mət̃tokad nakotan gail len gamit gabag, gamit p̄isi mət̃sawin kasi, mət̃sasəhor natideh! Nəvanuan togon biŋol nəsa sanor hən gamito, riŋi ŋai, samtikot həni. Ivoi am hən mət̃bidam̄ hən gai togol nəsa sanor hən gamito. Ivoi am hən mət̃bidam̄ hən gai tovənoh natit p̄isi samito! ⁸ Be gamit gabag m̄au, mət̃ugol nəsa sanor hən gamito. Mət̃ogəras gabag hən gamito hən mət̃bevənoh natit samit gail. Ale mət̃ugol natgale-nan van hən awawa samit len nadələomian! ⁹ Nəvanuan ləsanor asike asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot. Mət̃sənau səhoti a? Mitimasnau hən asike mət̃bisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hən nələblab gail, alat lotogol naitian tobur kotov nəlahan, alalum̄ian lotop̄ur hən nibelit hən naititian, alalum̄ian lotogol naitian mai alalum̄ian, ¹⁰ alat lotovənvənah, alat lotoləŋon masuṽ hən natite, alat lototərog akis, alat lotosor məd̄as nahəsən nəvanuan mai alat lotogol nasənahan hən ləbevənoh natit gail, asike lutoh len natohan pipihabəlan aGot togəm balai. ¹¹ Ale a m̄o gamit galevis lovi vanuan lotomaianan. Be aGot igol mət̃toveveu dan naṽide galen lotosa, igol mət̃tokad naḅoruan san, mət̃tovi esan səḅon, ale eriŋi ke mət̃tonor len nəhon len nahəsən Nasuḅ aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh bike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo, noləboi nəbiŋol natideh.” Be ginau nuke, naṽide galevis ləsavoi hən ginau. Hum ma avan ideh bike, “Len nəmakuvan sagw dan nalo noləboi nəbiŋol natideh.” Be ginau nuke, asike nudam̄ hən natideh biwol hən ginau hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh bike, “Nəhanian ipat m̄os natəbaŋ, ale natəbaŋ ipat m̄os nəhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natəbaŋ mai nəhanian areḅuer. Avil nibedato ləsatoh m̄os naitian tosa, lutoh m̄os Nasuḅ ale Nasuḅ evi Masta hən

nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nədaŋan san, aGot igol niben Nasuḅ ile məhat dan nəmatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile məhat dan nəmatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mətsaləboii a? Datḅeləboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nəvanuan tovi hudhuben aKristo, ḅiḅon mai napəhaṽut toḅurḅur hən niben a? Satimaienan! ¹⁶ Nəvanuan toḅon mai apəhaṽut toḅurḅur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natuḅatan ke, “gəlaru dereh aregəm sua suḅan niben tosua ḅai.”* ¹⁷ Avil nəvanuan toḅon mai Nasuḅ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail ḅisi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emədas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol həni mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mətsavi samit səḅomito,* ²⁰ husur nəsa aGot toṽur gamit həni, etibau masuṽ.* Image-nan, len nibemito, len natit ḅisi məḅbigole, mitimasputsan nəyalalan siGot.

7

Nəlahan

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len naləḅulat napisulan məttotosi van hən ginau. Mətuke, “Ivoi hən naulumān ideh hən asike ḅibar niben napəhaṽut.” ² Avil bathut nəvanuan isoḅur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulumān tolah tikad naitian mai asoan səḅon, ale napəhaṽut tolah tikad naitian mai asoan səḅon. ³ Asoan aulumān ḅeləḅon naitian, aulumān tigole maii. Asoan apəhaṽut ḅeləḅon naitian, apəhaṽut tidamḅ həni maii. ⁴ Niben apəhaṽut savi esan səḅon ḅai, be evi sisoan. Ale len naṽide tomaienən, niben aulumān savi esan səḅon ḅai, be evi sisoan. ⁵ Samretəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag. Be mərḅike mərḅisor tuṽ husur nəmariboḅ galevis, ale mərḅidamḅ mai gamər gabag, inor hən mərḅetəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag. Nəboḅ nəmariboḅ galenan ləḅinoḅ, miriḅon tətəs. Asike mərḅigole, dereh aSetan tidas ḅisal hən ḅeliv gaməru hən mərḅiteh husur mərsədaḅ. ⁶ Nəsakel nakelean todaḅ ke mirimastəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag mōs na-sor-tuṽ-an; ao nudamḅ hən ḅimaienan ḅai. ⁷ Beti noləḅon ke nəvanuan ḅisi lətasuḅan ginau. Be len nakitinan,

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nəsa aGot toṽur gidat həni evi nəmatan siYesu tovi aNaturan tosua səḅon.

gidat p̄isi datukad naviolan aGot toviol h̄an v̄isusua mai gidato. N̄evanuan sua ikad naviolan tomaiegai, n̄evanuan sual am ikad naviolan tomaienan.

⁸ Ale nukel mai alalum̄an asoalit lotomat mai n̄əbatunau p̄əhāvut gail ke, asike l̄əb̄ilah be l̄əbitoh maienan ηai, sum̄an ginau, ivoi. ⁹ Be asike l̄əbet̄əgau gat n̄əlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi h̄an l̄əb̄el̄əjon masūv̄ h̄an naitian; ivoi səh̄ori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todaη m̄os n̄evanuan nadələomian lo-tolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: nap̄əhāvut sateriη asoan. ¹¹ Be alitenan b̄eriη asoan, satilah mai naulum̄an ideh am. Alitenan titoh maienan ηai o tigol n̄əsasaan tokade mai asoan tinoη ale tibon t̄əlmam maii. Ale naulum̄an sateriη asoan.*

¹² Ale nukad nakelean m̄os n̄evanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasūb. Nekəmaiegai ke: naulum̄an ideh siYesu b̄ikad asoan səkad nadələomian, ale alitenan b̄eh̄əhāvur h̄an b̄itoh maii, aulum̄an satetīvos h̄əni. ¹³ Ale nap̄əhāvut ideh siYesu b̄ikad asoan səkad nadələomian, ale atenan b̄eh̄əhāvur h̄an b̄itoh maii, ap̄əhāvut satetīvos h̄əni. ¹⁴ Husur n̄əlahan ap̄əhāvut siYesu tokade mai asoan inor len n̄əhon aGot bathut nadələomian selitenan. Ale n̄əlahan aulum̄an siYesu tokade mai asoan inor len n̄əhon aGot bathut nadələomian sitenan. Asike t̄əmagenan, nat̄ətai samit gail l̄ətatoη len n̄əbathudud tob̄iηb̄iηal len n̄əhon aGot. Be gagai lutoη len n̄əbathudud tonor len n̄əhon. ¹⁵ Be gai səkad nadələomian b̄el̄əjon natīvosan, tehusur nal̄əjonian san. N̄əboη tomaienan, n̄əlahan enan səban̄is gat asoan tokad nadələomian. Be b̄el̄əboi b̄igole, n̄evanuan tokad nadələomian tet̄əgau gat n̄əlahan səlaru bathut aGot ekis gidato m̄os nat̄əmat. ¹⁶ Latp̄əhāvut m̄əttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit l̄əber̄iη n̄əlolit len aYesu. Ale lalum̄an m̄əttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit l̄əber̄iη n̄əlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit v̄isusua, asoam̄ b̄imat o asoam̄ b̄ikad nadələomian o asoam̄ asike b̄ikade, len natoηan ideh gototoη lan n̄əboη aGot tokis gaiug, gitoh maienan lan. Nukel nakelean enan todaη mai alat siYesu len naut p̄isi. ¹⁸ Avan ideh b̄ikad na-tiv-dalusi-an n̄əboη aGot tokisi, satesusuan nabūjon hum səkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike b̄ikad na-tiv-dalusi-an n̄əboη aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datb̄ikad na-tiv-dalusi-an o datb̄ipar tiv-dalusi-an savi natideh. Be datb̄igol husur nakelean todaη aGot tokele, enan nab̄ilitite! ²⁰ Len natideh avan ideh totoη lan n̄əboη aGot tokisi, titoh maienan lan. ²¹ Govi slev n̄əboη aGot tokis gaiug a? Bimagenan, sa-n̄əlōm̄ tetuhatuη h̄əni. Avil ḡəb̄el̄əboi ḡəb̄ikad n̄əmakuvan h̄an asike ḡəbevi slev am, ḡigole.

* 7:11: H̄an naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

²² Husur nəvanuan tovi slev nəboŋ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasuḅ. Len naṽide tomaianan, nəvanuan savi slev nəboŋ aGot tokisi, evi slev seKristo. ²³ Nəsa aGot toṽur gamit həni, etibau masuṽ. Samtehusur nəvanuan gail surŋan məttovi slev salito. Mətehusur Nasuḅ. ²⁴ Bathudud nadəlomian, len natideh məttotoh lan nəboŋ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsəlah

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasuḅ, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasuḅ igol notodaŋ len gai. ²⁶ Imaianan, bathut nəmauran todaŋ məttotoh lan, nunau maiegai ke: ivoi hən naulumŋan biŋtoh hum totoh gagai. ²⁷ Gəbilah mai napəhaṽut tia, sagidas piŋsal hən gəbimakuv dan nəlahan saməru. Asike gəbilah, sagidas pəhaṽut hən gəbilah maii. ²⁸ Be gəbilah, savi nəsaan; ale navensus biŋlah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereh lisəḅ nəmauran egai tidaŋ len nəboŋ gail, ale nomətahun mətbeləŋon biŋsa maianan.

²⁹ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: namityal emidol. Gagai van, naulumŋan tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. ³⁰ Nəvanuan totaŋ, nətaŋan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan tohəhaṽur, nahəhaṽuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan topurpur tite, natit gail gai topul həni saliwol hən nəmauran san. ³¹ Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəmasig.

³² Nələŋon ke mitimakuv dan natit gail len nəmauran egai nəlomit totuhətuḅ həni. Naulumŋan səlah eləboi biŋau masuṽ hən Nasuḅ mai naṽide biŋol Nasuḅ behəhaṽur lan. ³³ Be naulumŋan tolah inau masuṽ hən navile a pan mai naṽide biŋol asoan behəhaṽur. ³⁴ Ale sədaŋ kavkav len gəlar piŋsi, Nasuḅ mai asoan. Napəhaṽut səlah, navensus, inau masuṽ hən Nasuḅ hən gai bevi siNasuḅ səbon len niben mai nanunun. Be napəhaṽut tolah inau masuṽ hən navile a pan mai naṽide biŋol asoan behəhaṽur. ³⁵ Nokəmaianan mōs nəbevi tarhət samito, savi hən nəbiwol hən nəmauran samito. Nokəmaianan hən naṽide samit biŋor, hən mətbiŋol tabtab hən nəsa Nasuḅ toləŋoni, hən asike natideh beliv nənauan samit dani.

³⁶ Be naulumŋan ideh biŋau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke biŋlah maii, ale nəlon atenan besursuru həni

(hum bīmasmagenan), tilah maii hum toləḡoni. Savi nəsaan.†
 37 Be nauluḡan bēil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike
 bētəgau gati, be nəsa bīgole bīpat len gai səbōn, ale bīnau
 səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi.
 38 Imagenan, nauluḡan tolah mai navensus san igol natit
 tovoi, ale nauluḡan səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

39 Napəhaḡut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar
 asoan bīmat. Be asoan aliten bīmat, imakuv dan nəlahan
 enan, ale eləboi bīlah mai avan ideh bēləḡoni. Be natsua,
 nauluḡan bīlah maii timasvi siYesu. 40 Len nabunusian
 sagw, napəhaḡut asoan tomat bītoḡ səbōn maienan ḡai, dereh
 tehəhaḡur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən
 notokəmaienan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

1 Gagai nuke nisor husur naməḡod nəvanuan gail lototutu-
 mav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat
 pīsi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən
 naḡivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idan
 am. 2 Avan ideh bīnau suluḡi ke toləboi natit tosoḡur; gai
 saləboi natit lotokitin aGot toke bīkel vəhot gail maii sal. 3 Be
 avan ideh bēləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

4 Ale, nəhanan hən naməḡod lototutumav həni van hən
 nəlablab beti: Gidat pīsi datoləboii ke nəlablab savi natideh len
 navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ḡai. 5 Ikad
 nagot gəḡaras tosoḡur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke
 nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale lorin
 gail hum lotovi got mai masta salit gail.* 6 Avil naut kəmas
 natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ḡai, aTata tovi
 nəkadun natit pīsi. Ale gidat datutoḡ mōsi. Ale ikad aMasta
 tosua ḡai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit pīsi toum
 həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

7 Be savi nəvanuan pīsi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan
 nədəlomian galevis ləsənau səhoti sal ke nəlablab ləsəkad
 nədaḡan ideh. Ale nəbōḡ lotohan naməḡod tovi naviolan van

† **7:36:** Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai
 nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len nauluḡan
 egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus bīke bīlah maii.
 Ale evəlo. Nəbōḡ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasoruan
 ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəḡ vi bareab. Be naut kəmas namilen
 toru enan, aPol ike inor hən arbīlah. ‡ **7:38:** Len naut egai aPol ike,

nauluḡan tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idan len nəbōḡ
 gail (geris 7.26), nauluḡan səlah mai navensus san igol ivoi am səhori. * **8:3:**

Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh bīnau suluḡi ke tokad naləboian, gai
 səkad naləboian kitin. 3 Be nəvanuan bīkad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin.

* **8:5:** 1Kor 10.20-21

hən nələblab, lunau suluvi ke lotolotu van hən nələblab enan. Ale husur ləsail sədaŋ len aGot sal, nəsa lotogole igol nələlit ebiŋbiŋal. ⁸ Be nəhanian edədas biŋol datbiŋkad navoivoian mai aGot. Husur datbiŋhani o asike datbiŋhani, gəlar piŋi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələləgau hən gamit gabag. Nədaŋan məttokade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaŋ len nadəlomian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat bəris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaŋan sam̄ bəliv nənauan san gol bihan naməŋod lototutumav həni tia van hən nələblab. Biŋol biŋmaianan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian sam̄, gomədas awawa sədaŋ len nadəlomian, gomədas awawa len nadəlomian, aKristo tomat m̄osi. ¹² Mətbiŋol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaŋ len nadəlomian, mətugol nəsənahən len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəbiŋhani biŋol awawa len nadəlomian biŋteh, sanihan naməŋod boŋ ideh am. Husur nomətahun nəbiŋol awawa ideh len nadəlomian biŋteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəbiŋgole səpat len navələgw a? Mətunau ke nəsavı ahai pispisul a? Mətunau ke nəsarıs aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mətısavı naıvit nauman sagw len Nasuı a? Gıнау m̄au novi ahai pispisul notoris aYesu, ale gamit, naıvit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavı ahai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mətısaləboi mətbiŋkəmaianan. Husur nəmauran samit len Nasuı eıusan səhoti ke notovi ahai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavı ahai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mətbeıvəŋan gınamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətələboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadəlomian ləbitah mai gınamit sum̄an ahai pispisul tile am mai aPita mai aıvan Nasuı gail lotogole a?* Ao inor! ⁶ Gıнау mai aParnapas, mətunau ke gınamər ŋai inor hən namrtoum m̄os nəvat hən namrbımaur a? Be inor hən mətəkətəkəta təban gınamərı sum̄an ahai pispisul tile gail am. Mətısaləboii a?* ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh naıpurıuran san təbuer, eıur natit san gail hən

* **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboŋ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur təbur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməŋod lototutumav həni van hən nələblab sanor.

Ale nəlon səmasıl am. * **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aPol ekıs aPita hən aKefas tovi nahəsən len nasoruan İpru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30

nəvat san səbōn a? Ao, səmaienan boŋ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan navit nakrep han. Ale nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, emun nasus halito. Mətsaləboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ŋa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibaŋis gol nabuŋon nabuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboŋ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau nabuluk ŋa? ¹⁰ Ao. Len naut enan isor mōs ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan torumrum kuv namisurhuwit gəlar p̄isi aroum mōs nəhanian artovatvat viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomito. Beti imabe? Sanor hən mətbəkətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a? ¹² Nəvanuan galevis ləbikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən məttakətkəta təban galit maienan, inor hən mətbəkətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaŋan enan hən gamit boh məttakətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mətb̄igole. Ao namtudaŋ bur natit p̄isi hən asike namtb̄iŋon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mətoləboii ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəpol hən nəsa lototutumav həni.* ¹⁴ Len navide tomaienana, Nasuḅ isor idaŋ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləbimaaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan boŋ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən bimagenan hən ginau. Noḅiv ke nəsaus natgalenan, nəsaŋon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəbehusur naḅisal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor naḅisal tile am. ¹⁶ Husur, nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notoləboi nəbisor sal suh ginau həni. Ao, len naləŋonian siGot, aGot eriŋi len navəlagw hən nəbimasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, nəbiltipanismen təbar ginau balai! ¹⁷ Nətagole husur notoləŋoni, tanor hən nətəkad nakonḅurḅuran həni. Be aGot bəriŋi len navəlagw hən nəb̄igole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonḅurḅuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, noləboi nəb̄eviol kəmas həni. Bathut natenan, naut kəmas nədaŋan notokade hum ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

* 9:9: Deu 25.4; 1Tim 5.18 * 9:11: Rom 15.27 * 9:13: Lev 6.16, 26; Deu

18.1-3 * 9:14: Mat 10.10; Luk 10.7

19 Naut kēmas nēsavi slev sivan ideh, nugol gabag hēn ginau notovi slev sinēvanuan p̄isi hēn nēbeliv nēvanuan isob̄ur am gēm hēn aKristo. 20 Nēboŋ nototah mai naJu gail nosuñan naJu gail hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Naut kēmas nēsatoh len navēlan nalo, nēboŋ nototah mai alat len navēlan nalo seJu gail, nosuñan alat len navēlan nalo hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. 21 Nēboŋ nototah mai alat lēsēkad nalo, nosuñan alat lēsēkad nalo hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Be nēsēmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hēn ginau. 22 Nēboŋ nototah mai alat lēsēdaŋ, nogēm suñan nēsēdaŋ, numaienan hēn nēbeliv galit gēm hēn aKristo. Nogēm suñan nēvanuan gail p̄isi hēn, len naŋisal ideh nēbeliv galit gēm hēn aKristo hēn b̄ilav kuv galit galevis dan nēsaan salito. 23 Nugol natgalen p̄isi hēn na-kel-uri-an tovoi b̄ibar nēvanuan b̄isob̄ur am, hēn nēbikatēpol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

24 Mētōlēboii tia ke len nēgangaman, galit p̄isi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam sēhor galit am hēn b̄ilav nēprais. Mitigam magenan hēn mēt̄bewin, hēn mēt̄b̄ikad nēprais! 25 Nēvanuan gail p̄isi lotoke ligam len nērañrañean, loutaut idaŋ tabtab len natit p̄isi. Galit ludaŋ b̄ur nautautan enan, hēn lēb̄ikad naprais tovi ut kēmas asike idareh. Avil gidato datugole m̄os naprais topat vi sutuai. 26 Imagenan, hum nēgangaman, nēsēgam taŋtaŋvor. Hum natuhtuhan, nēsatuhtuh taŋtaŋvor hum nototuh namēsav ŋai. 27 Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut hēni, nugole evi slev sagw. Nugol tomagenan hēn ke, nēboŋ nēb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nēvanuan gail binon, nēprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta m̄o lumabe?

1 Nokəmaienan bathudud nadələmian, husur nomətahun mēt̄betətan hēn nategai. Atəmadat ta sutuai p̄isi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nēmavukasw, galit p̄isi luyar tukot len tas.* 2 Len nēmavukasw mai nētas, ehum galit p̄isi lotobaptais hēn lēb̄evi ahai susur siMoses. 3 Ale galit p̄isi luhan nēhanian tosua ŋai togēm len aGot.* 4 Ale galit p̄isi lomun nēwai tosua ŋai togēm len aGot, husur lomun nēwai hēn nēvat siGot totah mai galito, ale nēvat enan evi aKristo.* 5 Avil aGot sahəhaŋvur

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nēboŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nētas torus dani gol ke tokad naŋisal tommas rivuh be nētas ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:** Exo 16.35 * **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11

hæn galit lotosøbur, ale lumat, nabirimat halit gail losuh taŕtaŕor len naut masmas.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalølagauan hæn asike datbeløjon masuŕ hæn natit tosa gail suman galito.* ⁷ Samtilotu hæn nølablab gail suman galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nøvanuan gail løbøtah hæn løbihan, løbemun. Ale lule møhat hæn løbisav, ramramø taŕtaŕor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa suman galit galevis, togol nøvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nømaribon tosa ŕai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nødanjan siNasuŕ aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nømat gail lukat bubun galito.* ¹⁰ Sadatikoblen suman galit galevis lotokoblen, gol aŕel hæn nømatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hæn galito hæn datbeløboi søhoti, ale ipat len na-tos-gati-an hum na-sor-ŕusan-an mōs gidat dattotoh len nøbon hæn nanonjan hæn navile a pan. ¹² Avan ideh binau ke toil gøgat, telølagau hæn asike bith! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nøsaan, øŕitoŕ hæn nøsa togøm hæn nøvanuan gail ŕisi. Be aGot igol tabtab hæn nøsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nøsaan, aGot asike idam hæn ideh søhor nøsa mættoløboi mætbidan buri. Nøbon natideh bitaltal ke mætbigol nøsaan, dereh aGot tigol naŕisal dan natenan hæn mætbidan buri.

¹⁴ Imagenan gamit notolømas bun gamit ŕisi, mitigam dan nalotuan van hæn nølablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum mættokad nønauan; nøbekitin o asike nøbekitin, mitinau hæn mætbinau søhoti. ¹⁶ Len nøhanian len natev siNasuŕ, nøbon dattosipa vi tøban aGot hæn nabiliwai, datomun katøpol hæn nøda heKristo. Ale nøbon dattoŕur nabøta, datuhan katøpol hæn niben aKristo. Mætsaløboi a? ¹⁷ Naut kømas dattosøbur, gidat ŕisi datovi niben tosa ŕai, husur datuhan katøpol hæn nabøta tosa ŕai.

¹⁸ Mitinau naŕide silat a Israel. Galit ŕisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav hæni van hæn aGot, len nømel tutumavan, luhan katøpol, ale luŕon len nalotuan van hæn aGot.* ¹⁹ Namilen ke nølablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nøhanian lototutumav hæni van hæni evi natideh a? ²⁰ Ao. Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nøvanuan læsøkad nadølomian lototutumav hæni, lotutumav hæni van hæn natømat gail, savi aGot. Nomøtahun mætbikatøpol mai natømat gail.* ²¹ Mætsaløboi mætbemun len nabiliwai hiNasuŕ ale mun len nabiliwai hetømat gail am. Mætsaløboi mætbihan len

* **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4 * **10:7:** Exo 32.6 * **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6 * **10:10:** Num 16.41-49 * **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 * **10:18:** Lev 7.6, 14-15 * **10:20:** Deu 32.17

natev siNasuḅ ale han len natev setəmat gail am. ²² Datḅigol ḅimagenan, dereh datigol Nasuḅ aGot titabulol bulos gidato. Datunau ke datudaŋ səhori a? Aoa!*

²³ Gamit məḅbike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namḅigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsavi hən nəvanuan tile gail. Gamit məḅbike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namḅigol natideh,” ginau nuke, naḅide galevis ləsagol nəvanuan togon sədaŋ am len nadələmian san.*

²⁴ Samteləŋon nəsa tovoi hən gamit səḅomit ŋai, be məteləŋon nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail.

²⁵ Mətoləboi məḅbihan natideh lotoḅur həni len nəmaket hən naməŋod. Ləḅetutumav həni van hən nəlablab gail o asike ləḅigole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuḅ həni. ²⁶ Naḅide enan inor husur nasoruan siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit ḅisi toplu lan lovi siNasuḅ aGot.”*

²⁷ Nəvanuan səkad nadələmian ḅeus gaiug hən gəḅihan maii, ale gəḅeləŋon gəḅivan, gihan nəhanian ideh gai ḅilavi mai gaiug. Ləḅetutumav həni van hən nəlablab o asike ləḅigole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuḅ həni. ²⁸ Be avan ideh ḅikel mai gaiug ke, “Naməŋod egai, lotutumav həni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan samḅ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəḅihani, hum ma gəḅetunus nəlon. ²⁹ Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nəvanuan togon isaḅi ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nəḅesipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəḅihani, imabe avan ideh isor mədas ginau bathut nəsa notosipa həni tia?

³¹ Imaianan, məḅbihan o məḅḅemun o natideh məḅḅigole, gol natit ḅisi hən nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hən məḅḅiḅon gol na-kel-uri-an tovoi hən naJu gail o alat ləsavi Ju asike ləḅikad nadələmian. Samtigol natideh hən məḅḅemədas nadələmian silat siYesu. ³³ Məteḅusur naḅide sagw. Len natit ḅisi notogole, nohisi hən nəḅigol nəvanuan ḅisi ləḅehəhaḅur lan. Nəsədas ḅisal hən nəḅikad na-vi-tarhəte-an mōs ginau səḅogw ŋai, nudas ḅisal hən nəvanuan ḅisobur ləḅikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot ḅilav kuv galit dan nəsaan salito.

* 10:22: Deu 32.21 * 10:23: 1Kor 6.12 * 10:26: Psa 24.1 † 10:29: Len naves 28 nəḅoŋ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəḅoŋ tosor husur nəvanuan togon, len naut galenan, isor husur nəvanuan səkad nadələmian.

11

1 Mitigol tətōv hən ginau suṃṃan notogol tətōv hən aKристо.*

Len nalotuan

2 Nusor sal suh gamit bathut məttonau gat ginau len natit p̄isi. Ale mətōtəgau gat naṃide hən nalotuan, suṃṃan ṃai notolav gail mai gamito. 3 Be noləṃon ke mətələboii ke aKристо evi kadun nəmauran sinəvanuan p̄isi, nauluṃṃan evi kadun nəmauran sinapəhaṃut, ale aGot evi nəkadun aKристо. 4 Nauluṃṃan ideh tokabut gol nəkadun nəboṃ tosor tuṃ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKристо. 5 Be napəhaṃut ideh səkabut gol nəkadun nəboṃ tosor tuṃ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Esuṃṃan apəhaṃut tosir nəkadun toṃarṃar. 6 Napəhaṃut ḃemətahun ḃikabut gol nəkadun, ep̄itōv ṃai hum togut kotov p̄is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən ḃegut navurun o hən nəkadun ḃiṃar, tikabut gol nəkadun ṃau! 7 Nauluṃṃan satikabut gol nəkadun husur nəboṃ aGot togol nauluṃṃan, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsan aGot ḃiyalyal. Be napəhaṃut igol nahəsan nauluṃṃan iyalyal.* 8 Husur nauluṃṃan metəkav sagəm len napəhaṃut, be napəhaṃut metəkav egəm len nauluṃṃan. 9 Husur aGot sagol nauluṃṃan ṃios napəhaṃut, be igol napəhaṃut ṃios nauluṃṃan.* 10 Husur natenan, bathut aṃel gail, napəhaṃut tikad nədaṃan hən na-il-a-ṃo-an len nəkadun.* 11 Avil len Nasuḃ, napəhaṃut satoh səḃon hum asoan toḃuer, mai nauluṃṃan satoh səḃon hum asoan toḃuer. Nauluṃṃan ikad asoan hən ḃevi tarhət san ale napəhaṃut ikad asoan hən ḃevi tarhət san. 12 Husur naut kəmas napəhaṃut metəkav togəm len nauluṃṃan, alaluṃṃan lukad nəpasian salito len napəhaṃut. Avil natit p̄isi logəm len aGot.

13 Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hən napəhaṃut ḃisor tuṃ van hən aGot be səkabut gol nəkadun a? 14 Len naṃide ta daməṃai, navurun nauluṃṃan ḃebəlav, nəvanuan p̄isi loləboii ke sanor kasi. Navurun emədas gai. 15 Be navurun napəhaṃut ḃebəlav, igol napəhaṃut ikab masuṃ. Husur navurun toḃəlav, aGot eviol həni mai napəhaṃut hən ḃikabut gole. 16 Be avan ideh ḃike ḃevitv̄ituh husur natenan, namtohusur naṃide

* 11:1: 1Kor 4.16; Flp 3.17 * 11:7: Gen 1.26-27 * 11:9: Gen

2.18-23 * 11:10: Galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lokəmaiegai ke: Napəhaṃut ikad nədaṃan hən ḃigol nəsa beləṃoni hən nəkadun, be datḃehusur napusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napəhaṃut timasnau asoan hən asike ḃemədas. Namilen ke ivoi hən napəhaṃut tikabut gol nəkadun, husur asike ḃigole, dereh temədas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsaləboi namilen nasoruan gegai toke bathut aṃel gail.

enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut p̄isi, galit am lohusur nāvide enan.

Natev siNasub̄

(*Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20*)

¹⁷ Len n̄esa n̄abikel mai gamit gagai, n̄esator sal suh gamito, husur nabon̄bonan samit gail l̄esavi tarh̄et samito be lom̄edas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nos̄esal̄on̄ h̄en nasoruan sua toke, n̄abon̄ m̄ettokad nabon̄bonan hum alat siYesu, m̄etop̄ep̄ehw gail. Ale nod̄elom̄ k̄ekereh h̄en nasoruan enan, ¹⁹ husur nap̄ep̄ehwan gail limasvisi len gamito h̄en alat aGot toh̄ahāv̄ur h̄en galito l̄eb̄ip̄ar̄par̄. ²⁰ N̄abon̄ m̄ettob̄on̄bon len naut sua h̄en m̄et̄bihan len natev siNasub̄, savi n̄ehanan siNasub̄ m̄ettohan lan. ²¹ Husur n̄abon̄ m̄ettoḡem h̄en n̄ehanan, gamit galevis m̄etotub̄at v̄elaut s̄eb̄omito. Namilen ke galevis lumalk̄ekat, galevis lot̄erog. ²² M̄ets̄ekad naim samit h̄en m̄et̄bihan mai m̄et̄bemun lan a? M̄etom̄etahun alat siYesu a? M̄etuke mitigol nam̄esal gail nahurulit tisa a? Nek̄emabe h̄en gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit h̄en nāvide enan.

²³ Husur n̄esa Nasub̄ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasub̄ aYesu, len nalenmariug aJutas torin̄i len nav̄elan aenemi san gail, aYesu ilav nab̄eta, ²⁴ esipa vi t̄eban aGot h̄eni, ale ēburi. Ike, “Egai nibegw notoviol h̄eni n̄os gamito. Mitigol nategai h̄en m̄et̄binaunau gat ginau.” ²⁵ Len nāvide tomainen, n̄abon̄ lotohan tonon̄, aYesu ilav nab̄iliwai topul h̄en n̄ewain. Ike, “Nab̄iliwai egai evi na-kelgati-an veveu aGot tota gati len n̄eda hagw; mitigol nategai h̄en m̄et̄binaunau gat ginau len n̄abon̄ p̄isi m̄et̄bemuni.”* ²⁶ Husur len n̄abon̄ p̄isi m̄et̄bihan nab̄eta egai mai mun len nab̄iliwai h̄en n̄ewain; m̄etokel ur n̄ematan siNasub̄ van v̄ebar n̄abon̄ b̄eḡamai.

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nab̄eta o tomun len nab̄iliwai hiNasub̄ len nāvide tom̄edas nah̄esan Nasub̄, inor h̄en b̄ipanis sil niben Nasub̄ mai n̄eda han; ehum avan enan togol n̄ematan siNasub̄. ²⁸ Imagenan, n̄evanuan timasbunus vahvatur n̄emauran san a tahw h̄en b̄ihan nab̄eta mai mun len nab̄iliwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be s̄enau s̄ehot niben aYesu tovi alat siYesu, len n̄ehanan mai namunian gai togole, ilav n̄epanisen vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isob̄ur l̄esad̄an̄ savoi, lom̄esah, ale galevis lupat len n̄ematan. ³¹ Imagenan, dattabunus vahvatur n̄emauran sidat s̄eb̄odato len alat siYesu lotovi niben, asike datt̄elav n̄epanisen galenan siGot vi lan gidato. ³² Be n̄abon̄ Nasub̄ tobunus vahvatur n̄emauran sidato; igol n̄epanisen ta dam̄erjai

* 11:25: Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

hən bigol datbinor, hən asike bisab səhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nəmatan vi sutuai.

³³ Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nəboŋ mətbibonbon hən mətbihan len natev siNasuḅ, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh bimalkəkat, tihan a im bai, hən asike nəbonbonan samit magenan bilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəbikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw boŋ ideh.

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan. ² Mətoləboii ke a mō, nəboŋ mətsəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotoḅut. ³ Imagenan nuke məteləboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi bisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ŋai nəvanuan eləboi bike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ŋai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datbigole mōs aMasta, be aMasta tosua ŋai. ⁶ Ikad naṽit totiltile gail, be aGot tosua ŋai, igol nəvanuan p̄isi san luṽan hən naṽit galen p̄isi. ⁷ AGot eviol mai galit v̄isusua hən aNunun, hən nəsa aNunun bigole len galito bevi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ŋai, eviol mai galit sua am hən nasoruan hən naləboian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nabiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ŋai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən bigol alat lotoməsah ləbimaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən bigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən bikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən beləboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən bisor len nasoruan tiltile gail, ale mai togon am eviol hən nədaŋan hən beləboi bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen p̄isi. Epəpəhun natgalenan mai nəvanuan v̄isusua husur naləŋonian san.*

Niben aKristo ikad nahudhut isobur

¹² Niben nəvanuan ikad nahudhuben isobur, be nahudhuben galen lotosobur lovi niben tosua ŋai. Niben aKristo

* 12:11: Hən naves 4-11, ris Rom 12.6-8

imagenan.* ¹³ Gidat p̄isi datubaptais len aNunun aGot tosua ηai hən datβegəm vi niben aKристо tosua ηai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hən aNunun tosua ηai mai gidat p̄isi hən datβepul həni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nəvanuan səkad nahudhuben sasua ηai, ikad nahudhuben isoβur lan. ¹⁵ Narien nəvanuan b̄ike, “Husur ke nəsavı vəlan, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədariηan nəvanuan b̄ike, “Husur ke nəsavı mətān, nəsavı hudhuben ideh,” naut kəmas nəsa tokele, nədariηan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətān səlani, nasəsəloηan han gai be? Niben kavkav tavi dariηan səlani, namūnusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben p̄isi, etuan p̄is gail husur niben, len naut v̄isusua toləηon ləβ̄ipāt lan. ¹⁹ Nahudhuben galen p̄isi lətavi hudhut sua səlani ηai, asike lətabon len niben tosua, niben taβuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoβur, be niben tosua ηai.

²¹ Namətān saləboi b̄ikel mai navəlan ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səβogw noləboi nəβ̄igol natit p̄isi.” Ale nəkadun saləboi b̄ikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səβogw noləboi nəβ̄igol natit p̄isi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluvi ke ləsədaη, datumaskad gail hən nibedat b̄imaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təban gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hən nəvanuan ləberis gail, datususuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsa hən nəvanuan ləberis gail, losuh p̄arp̄ar maien ηai.

Be aGot esuhud p̄is nahudhubedat gail, hən nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien həni hən asike b̄ikad napəpəhwan len nibedato, hən nahudhubedat p̄isi ləβ̄ekətkəta təban galit gabag β̄epitp̄itov̄. ²⁶ Nahudhubedat ideh β̄eləηon b̄isa masuṽ, nahudhubedat p̄isi loləηon isa masuṽ maii. Bikad na-sor-sal-suhi-an vi təban nahudhubedat ideh, nahudhubedat p̄isi lohəhaṽur maii.

²⁷ Gamit māu mətovi niben aKристо, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai p̄isp̄isul gail a m̄o; na-vəha-ru-an, ahai kelkel ur gail; na-vəhatōr-an, ahai p̄usan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hən ləβ̄igol alat lotoməsah ləβ̄imaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hən alat siYesu hən ləβ̄ehusur nap̄isal tonor, mai alat lotosor len nasoruan

* **12:12:** Rom 12.4-5 † **12:13:** Namilen ke datukatəp̄ol len aNunun aGot tosua ηai

tiltile gail.* ²⁹ Mætunau ke gidat þisi dattovi ahai pispisul a? Mætunau ke gidat þisi dattovi ahai kelkel ur a? Mætunau ke gidat þisi dattovi ahai þusan a? Mætunau ke gidat þisi dattogol namerikel a? ³⁰ Mætunau ke gidat þisi dattokad naviolan gail hæn datþigol alat lotoməsah læbimaaur a? Mætunau ke gidat þisi dattolæboi datþisor len nasoruan tiltile gail a? Mætunau ke gidat þisi dattolæboi datþikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit n̄au, mæteləŋon masuŵ hæn naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil naþisal notoke næþisor husuri, ivoi habat səhor naþisal ideh datolæboi datþenənoŵ hæni maii.

13

Naþisal hæn na-ləmas-buni-an

¹ Ginau nətəsor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aŋel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ŋai hum nəþe o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaŋan hæn næþikel napisulan siGot, mai nətalæboi səhot natit þisi aGot tosusuan gail mai naləboian þisi, ale nətəkad nəþiltidəlomian hæn næþigol naŵehuh læberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ŋai.* ³ Nətaviol hæn natit þisi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hæn nibegw hæn næþisor sal suh ginou len Nəboŋ siNasub,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴ Naŵide hæn na-ləmas-buni-an imaiegai: Gəbeləmas bun avan ideh, len nə-daŋ-þuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian bevi tarhət san, gəsətəbulol bulosi sil natit san gotoləŋoni. Gəbeləmas bun avan enan gəsasor sal suh masuŵ hæn gaiug, gəsapul hæn naŵivan, ⁵ gəsagol natideh þigol nahurun avan en bisa, gəsənaug gaiug gabag n̄os naləŋonian sam̄ ŋai, nəloŋ səpaŋpaŋ tutut, len nəloŋ gəsətəgau gat nəsaan avan enan togole hæn gaiug. ⁶ Gəþikad na-ləmas-buni-an gəsahəhaŵur hæn nəsaan, be guþon mai alat lotohəhaŵur hæn nakitinan. ⁷ Gəþikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəgau gat nadəlomian tabtab, nə-vatvat-viri-an sam̄ səmasig boŋ ideh, gukad nə-daŋ-þuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoŋ boŋ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hæn napisulan siGot dereh teþuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinəŋ. Naləboian hæn nəsa aGot

* **12:28:** Efe 4.11 * **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hæn nibegw hæn þipaŋ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

tosusuan gail, dereh tebuer. ⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. ¹⁰ Be nəboŋ aYesu bəgəmai hən aGot bigol vurvur natit p̄isi, navi-olan aNunun aGot toviol hən gail gagai dereh lebuer.

¹¹ Nəboŋ notovi tətai, nusor suŋan natətai, nabunusian sagw esuŋan nabunusian setətai, nunau suŋan natətai. Nəboŋ nototibau, notogəm vi haʋut, noriŋ gaʋulan naʋide galenan setətai. ¹² Gagai datokəta suŋan nəvanuan tokəta tur len nakəlas tobanubanw. Be len nəboŋ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboŋ enan naləboian sagw dereh tikavkav suŋan aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasgol tabtab hən natgalegai lototor: datimasriŋ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləbisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an m̄au tiwol hən nəmauran samito, ale mətələŋon masuʋ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələŋon masuʋ hən mət̄bikel napisulan siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sator mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ŋai, husur avan ideh sasəsəloŋ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludan am len nəmauran salito, igol loləŋon ivoi am len nəlolito, mai etəŋov nəlolit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludan am len nəmauran salito.

⁵ Noləŋon ke gamit p̄isi mətələboi mət̄bisor len nasoruan tiltile gail, be noləŋon masuʋ səhori am hən mət̄bikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egai bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan hən alat siYesu ləbeləboii səhoti, igol galit ludan am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nadəlomian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəbikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəbikel naləboian, nəbikel ur nəsa aGot tokel mai ginau, nəbikel naʋusanan seNunun aGot, natgalen p̄isi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau naʋuvimal mai navus beltan; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datbiraŋraŋe hən gəlar binor, avan

ideh teləboi mab hən nəbe dattoram̃ram̃e həni? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan bəvuv suluvi, nasoltia teləboi mab həni ke timasutaut hən gai m̃os nabiltibalan? ⁹ Imaienan hən gamito. Mətbisor len nasoruan nəvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mətbisor maienan, ehum məttosor kəmas len naməsav ηai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isobur, ale gail p̃isi lukad namilelito. ¹¹ Imagenan, avan ideh bisor mai ginau, asike nəbeləboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi metbos, ale len nabunusian san, ginau novi metbos. ¹² Imaienan hən gamito. Husur ke məttoləηon masuʋ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mətbidaη am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləbidaη am len nəmauran salito.

¹³ Imagenan, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədaηan hən bikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəbisor tuʋ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuʋ, be nənauan sagw ipat kəmas ηai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuʋ. Ale dereh nisor tuʋ am hən nəvanuan ləbeləboi səhot na-sor-tuʋ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləbeləboi səhot nəsa notokəkai həni. ¹⁶ Asike b̃imagenan, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunuñ totoh len nələm̃ b̃isor len nasoruan tile hən gəb̃isal suh aGot, nəvanuan totətan həni, saləboi b̃ike “Ganan” hən nasipaan sam̃, husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Naut kəmas nasipaan sam̃ b̃ivoi, asike igol avan enan idaη am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit p̃isi məttogole. ¹⁹ Be len nabonbonan silat siYesu, len naləboian sagw, nəbisor b̃em̃idol ηai len nasoruan lotoləboii, hən ləbesəsələη səhot naṗusanan sagw, ivoi masuʋ səhor nəbisor b̃ebəlav len nasoruan tile lototətan həni.

²⁰ Bathudud nadələmian, samtesuṃan alahutai len nənauan samito. Mətesuṃan atuhlahutai ləsaləboi naʋide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesuṃan nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasuḅ aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,
 len nabuηon nametbos gail,
 dereh nisor mai alategai,
 be naut kəmas notogol tomagenan,

asike losəsəlonj hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma məttonau suluvi ke nasoruan tiltile gail igol p̄ar̄p̄ar hənı ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləsəpat mōs alat lotokad nadəlomian, be hən alat ləsəkad nadəlomian ləbipes habetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsə aGot tokele, igol p̄ar̄p̄ar hənı ke aGot itoh mai alat lotokad nadəlomian lan. İpat mōs alat lotokad nadəlomian, savi mōs alat ləsəkad nadəlomian.

²³ İmaienan, gamit siYesu p̄isi mət̄b̄ı̄bon̄bon, gamit p̄isi mət̄b̄isor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadəlomian o ləsəkade, ləbēb̄ıs lohoim, dereh like mət̄tovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mət̄b̄ikel ur nəsə aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadəlomian o səkade bēb̄ıs lohoim, len natgalen p̄isi, dereh nəlon timabur, teləboi səhot nəsaan san tosobur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon lip̄ar̄p̄ar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən b̄ilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Nap̄ısal hən nabon̄bonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadəlomian, nekəmabe? Nimaris kotov nəsə notokele maiegai. Nəboj mət̄b̄ı̄bon̄bon hən mət̄b̄ilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh tēpusan, gamit ideh tikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi mət̄b̄ı̄gole limasgol gamit p̄isi siYesu mət̄b̄ı̄dan am len nəmauran samito. ²⁷ Gamit ideh b̄eləjon̄ b̄ikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ηai lisor, salesəhor totor. Limassor v̄ı̄susua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mət̄b̄ıkad avan ideh toləboi b̄ikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, sator len nabon̄bonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ηai. ²⁹ Gamit ideh b̄eləjon̄ b̄ikel ur nəsə aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəlonj, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləb̄eləboi səhoti ke togəm len aNunun aGot o ebuer. ³⁰ Ale avan ideh am tobətah, na-kel-vəhoti-an seNunun aGot b̄egəm hənı, nəvanuan tosor tesib hən tobətah b̄isor. ³¹ Len navide tomagenan, galit p̄isi ləb̄ı̄kel ur nəsə aGot tokel mai galito, lisor v̄ı̄susua hən gamit p̄isi mət̄b̄eləboi səhot nap̄ısan, ale hən gamit p̄isi mət̄b̄eləjon̄ b̄ı̄voi am len nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsə aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, gol ke toləboi b̄isor o b̄esib len nasoran san hən avan ideh

* **14:21:** İsa 28.11-12. Nəboj aİsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

am b̄isor. ³³ Len nalotuan, aGot em̄ətahun gamit p̄isi m̄ətb̄isor taṽtaṽor b̄onb̄on len namityal tosua ŋai. AGot savi aGot h̄ən n̄ətaṽtaṽoran, ao, evi aGot h̄ən nat̄əmat. Timagenan len nab̄onb̄onan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len nab̄onb̄onan gail silat siYesu latp̄əhaṽut lem̄ədausur sanor h̄ən l̄əb̄isor, be lith m̄ədaus, s̄əsəlōŋ husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ L̄əb̄əlōŋon ke l̄əb̄ələboi s̄əhot natideh, leus asoalit a im s̄əbolito. Evi hur sasa h̄ən nap̄əhaṽut b̄isor len nab̄onb̄onan silat siYesu.†

³⁶ M̄ətunau ke gamit m̄ətovi n̄əkadun nasoruan siGot a? M̄ətunau ke ibar gamit s̄əb̄omito ŋa? ³⁷ Gamit ideh b̄inau ke tovi ahai kelkel ur o n̄əvanuan aNunun aGot totoh lan, tel̄əboi s̄əhoti, ke, n̄əs̄a nototosi van h̄ən gamit gagai evi nakelean todan̄ siNasub̄. ³⁸ Be avan ideh b̄em̄ətahun b̄əl̄əboi natenan, aGot dereh tem̄ətahun b̄əl̄əboi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sagw len nad̄əlomian, m̄ətəlōŋon masuṽ h̄ən m̄ətb̄ikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len nab̄onb̄onan, mitigol natit p̄isi len naṽide tovoi, m̄ətəhusur n̄əyah h̄ən nalotuan notomad-hakele, samtilotu b̄ular.

15

Na-le-m̄əhat-an seKristo dan n̄əmatan

¹ Bathudud nad̄əlomian, nuke mitinau t̄əlmam h̄ən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi m̄əttokade, na-kel-uri-an tovoi m̄əttoil ḡəgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan n̄əs̄aan samito, m̄ətb̄ət̄əgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike t̄əmagenan, nad̄əlomian samit tavi nad̄əlomian k̄əmas ŋai.

³ Husur n̄əs̄a Nasub̄ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nab̄ilititit s̄əh̄or natit p̄isi am imaiegai ke: aKristo imat m̄os gidato h̄ən b̄ilav kuv gidat dan n̄əs̄aan sidato mai n̄əpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.* ⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole m̄əhat dan n̄əmatan len n̄əmaribōŋ na-v̄əha-toran. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi h̄ən aPita torisi, beti evisi h̄ən alat lotos̄əŋavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natenan, evisi h̄ən n̄əbathudud nad̄əlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ŋai. Galit galevis lupat

† **14:35:** N̄əvanuan namitisau galevis h̄ən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40. * **15:3:** Isa

53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2 * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19

len nĕmatan, be isobur lumaaur sal vĕbar damĕŋai. ⁷ Ale evisi hĕn aJemes torisi, beti evisi hĕn ahai pispisul gail p̄isi lotorisi.

⁸ Namĕkot hĕn galit p̄isi, aKris̄to evisi hĕn ginau am no-torisi, naut kĕmas tohum lotopas ginau len nĕboŋ sanor hĕni.*

⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nĕsĕnav hĕn lĕbĕkis ginau hĕn ahai pispisul, husur notomĕdas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kĕmas hĕni, nogĕm surĕan ginau gagai notoŵat nĕhes enan. Ale navoian san van hĕn ginau sĕpat kĕmas. Ao, noum habat sĕhor ahai pispisul gail p̄isi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kĕmas hĕni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kĕmas ginau o galito, ginamit p̄isi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit mĕttodĕlomi.

Na-le-mĕhat-an dan nĕmatan

¹² Ale ginamit p̄isi namtbikel uri ke, aGot togol aKris̄to tole mĕhat dan nĕmatan, imabe gamit galevis luke na-le-mĕhat-an dan nĕmatan eĕbuer? ¹³ Na-le-mĕhat-an dan nĕmatan taĕbuer, namilen ke, na-le-mĕhat-an dan nĕmatan seKris̄to am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-mĕhat-an seKris̄to dan nĕmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut kĕmas, ale nadĕlomian samit am tavi ut kĕmas. ¹⁵ A mĕhat hĕn natenan, namilen ke, ginamit ahai pispisul, namttalibibon husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKris̄to ile mĕhat dan nĕmatan. Be na-le-mĕhat-an dan nĕmatan taĕbuer, aGot asike tagol aKris̄to tale mĕhat dan nĕmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat lĕtale mĕhat dan nĕmatan, namilen ke, na-le-mĕhat-an dan nĕmatan seKris̄to am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKris̄to tale mĕhat dan nĕmatan, nĕbathudĕlomian samit taĕbuer, mĕttatoh len nĕsaan samit sal. ¹⁸ Tĕmaienan, alat lotokad nadĕlomian len aKris̄to, lotopatmari len nĕmatan, galit am lĕtĕmasig. ¹⁹ Husur dattĕkad nĕ-vatvat-viri-an len aKris̄to len nĕmauran egai ŋai, na-le-mĕhat-an sidato dan nĕmatan taĕbuer, tanor hĕn nĕvanuan gail lĕtalolosa masuŵ hĕn gidato sĕhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be sĕmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu mĕau, nĕboŋ aGot togol tole mĕhat dan nĕmatan, igol tovi metĕkav hĕn tole mĕhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nadĕlomian lotopatmari len nĕmatan, galit tu dereh lile mĕhat.* ²¹ Bathut ke nĕvanuan sua tovi p̄isal hĕn nĕmatan togĕmai, nĕvanuan sual am evi p̄isal hĕn

* **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3 * **15:20:** Len naves egai, nĕboŋ toke aKris̄to tovi metĕkav hĕn tole mĕhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKris̄to tole mĕhat metĕkav, esurĕan na-kel-gati-an siGot ke, nĕvanuan p̄isi lotokad nadĕlomian dereh lile mĕhat dan nĕmatan.

na-le-məhat-an dan nəmatan togəmai. ²² Surñan nəvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, nəvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad nəmauran dan nəmatan.† ²³ Be dereh lile məhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKристо; husuri, nəboŋ aKристо бегəmai, alat seKристо dereh lile məhat. ²⁴ Beti nanonjan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, aKристо dereh tigol levi ut kəmas p̄isi.‡ Ale nədaŋan san hən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKристо teil a m̄o m̄au hum aKiŋ van vəbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut kəmas.* ²⁶ Ale nəmatan evi naenemi naməkot aKристо б̄igol б̄imasig. Dereh nəmatan teβuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “eriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо, hum aKристо tovəlas gail vi pan.” Ale nəboŋ natosian toke, eriŋ “natit p̄isi” len navəlan aKристо, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot toriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо.* ²⁸ Be nəboŋ aGot б̄eriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо б̄inoŋ, beti aNatun aGot dereh teriŋ gai gabag len navəlan aTəman toriŋ natit p̄isi len navəlan aNatun, hən aGot m̄au б̄iyalyal səhor natit p̄isi, hən naləŋonian san səb̄on б̄evisi.

²⁹ Na-le-məhat-an dan nəmatan taβuer, nəvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh lətagol nəsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol lətale məhat dan nəmatan, nəvanuan lotobaptais salito, lubaptais m̄os nəsa?§ ³⁰ Ale ginamit, asike namttale məhat dan nəmatan, ginamit namtutoh tabtab pəpadaŋ hən nəmatan m̄os nəsa? ³¹ Akis nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notov̄iv masuŋ hən gamito len nəmauran məttokade len aYesu Kристо, aMasta sidato. ³² ANunun aGot taβuer len ginau surñan nəvanuan navile a pan ŋai, nuβal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat m̄os nəsa? Savi m̄os natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lətale məhat dan nəmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokəmaienan salegəras gamito. Nasoruan toke, “Nətahan mai nəvanuan tosa, emədas nab̄oruan tovoi,” evi kitinan. ³⁴ Samtevinvinu am, təlmam van hən nənauan tovoi

† **15:22:** Hən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ **15:24:** Nəboŋ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai nədaŋan p̄isi, isor husur natəmat gail mai nədaŋan lotokade hən lotoil a m̄o hən natite. * **15:25:** Psa 110.1 * **15:27:** Psa 8.6 § **15:29:** Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naŋide enan savi naŋide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsaləboi nadələmian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todam̄ hən naŋide enan, husur aPol isor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, sasor husur nəbaptaisan enan. * **15:32:** Isa 22.13

hum tonor hən mət̃bigole. Mitinoŋ dan nəsaan. Husur gamit galevis lotətan hən aGot—nokəmaienan hən nahurumit bisa lan.

Len na-le-məhat-an dan nəmatan niben nəvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol məb hən alat lotomat lile məhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hoŋon! Namisurhut natideh gotodaŋdaŋi imasmat hən b̃imaur, hən b̃itov vi məhat. ³⁷ Nəsa gotodaŋdaŋi səkad niben b̃egəmai, savi nəhai b̃itov vi məhat, be gudaŋ namisurhut kəmas ŋai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸ Be aGot beŋi eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai toləŋon ləbikade. Ale ŋisusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben səb̃on ŋai.

³⁹ Len nəvide tomaienana, niben natit p̃isi lotokad nəmauran ləsaŋit̃p̃itoŋ. Niben nəvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nəman naməsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nəmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nəyalyalan hən niben natit gail len nəmav etile dan nəyalyalan hən natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad nam̃ialan san, nahəbati ikad nam̃ialan san, mai nam̃eso gail lukad nam̃ialan tile am. Ale len nam̃eso gail, nam̃ialan hən nam̃eso sua etile, nam̃ialan hən nam̃eso tile am etile.

⁴² Imaienan ŋai len na-le-məhat-an dan nəmatan. Gagai niben nəvanuan imat, iḃo len tan, be nəboŋ aGot b̃igol b̃ile məhat, dereh niben nəvanuan tikad nəmauran vi sutuai. Asike iḃos nətan boŋ ideh. ⁴³ Gagai niben nəvanuan evi ut kəmas, be nəboŋ b̃ile məhat dereh tiyalyal. Gagai sədaŋ, be nəboŋ b̃ile məhat, dereh tidaŋ. ⁴⁴ Gagai niben nəvanuan evi natit hən navile eg a pan, be nəboŋ b̃ile məhat, dereh tevi natit hən nəmav, niben veveu tonor hən b̃itoh len nəmav. Husur tokad niben hən navile eg a pan, ale ikad niben hən nəmav am. ⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nəvanuan nametəkav, aAtam, egəm vi titsua tokad nəmauran.” Be aAtam naməkot, tovi aKristo, egəm vi Nunun Nəmauran toviol hən nəmauran vi sutuai.* ⁴⁶ Avil nəmauran vi sutuai togəm len aNunun Nəmauran sagəm a m̃o, ao, nəmauran len navile eg a pan egəm a m̃o, ale husuri, nəmauran vi sutuai len nəmav. ⁴⁷ AAtam, nəvanuan nametəkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hən nətan. Ikad nəmauran hən navile a pan. AKristo, nəvanuan na-vəha-ru-an, evi vanuan nəmav. Ikad nəmauran hən nəmav.* ⁴⁸ Alat navile a pan lotokad nəmauran hən navile a pan, losum̃an nəvanuan tokad nəmauran hən navile a pan aGot togole hən nətan. Alat lotokad nəmauran hən nəmav, losum̃an nəvanuan

* 15:45: Gen 2.7 * 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31

nəməv tokad nəmauran hən nəməv. ⁴⁹ Surmian gidat dattolav kot aAtam, nəvanuan navile a pan aGot togole hən nətan, len naŋide tomaienən, datimaslav kot aKristo, nəvanuan nəməv.

⁵⁰ Bathudud nadəlomian, nekəmaiegai ke: nibedat tokad naməŋod mai nəda saləboi bıkad nəmauran mai aGot len natan pipihəlan. Bathut nibedat bıbos nətan, saləboi bıkad nəmauran vi sutuai lan.

⁵¹ Mitinau. Nikel vəhot natsua maiegai ke: savi gidat pısi datbıpatmari len nəmatan. Be gidat pısi, aGot dereh tegəgel hən gidat pısi ⁵² vəha-sua ŋai, len namityal topitol ŋai hum nəmet tokavəmat, len nəwalan hən nətrampet hən nanoŋan. Husur nətrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile məhat hən ləbımaur vi sutuai. Gidat datsəmat sal, aGot dereh tegəgel hən gidat maienən.** ⁵³ Husur nibedat dattokade gagai bıbo, timasgəm vi bedat togon asike bıbo boŋ ideh. Ale nibedat dattokade gagai bımat, timasgəm vi bedat togon bımaur vi sutuai. ⁵⁴ Nibedat bıbo, nəboŋ ləbegəm vi bedat tile asike bıbo, ale, nibedat bımat, nəboŋ ləbegəm vi bedat tile bımaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke,

“Nəmatan imasig, ebuer, aGot ibal maii ale esəhor buni.”*

⁵⁵ “Eee, Matan, nasəhorian samŋ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nədaŋan samŋ gai be? Godədas gəbevin ginamit am.”*

⁵⁶ Nəwei hınəmatan evi saan—nəvanuan timasmat sil nəsaan, ale nədaŋan nəsaan tokade, egəm len nalo—nəvanuan togol nəsaan ebuer kotov nalo, ale timaspanis sile. ⁵⁷ Be sipa vi təban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan mai nəmatan, igol datowin səhor gəlar pısi.

⁵⁸ İmaienən bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit pısi, məteıl gəgat. Samterus dan nadəlomian məttokade len na-kel-uri-an tovoi. Akis nələomit tidaŋ masuŋ len nauman siNasuŋ, husur mətoləboii ke nauman samit len Nasuŋ evi mōs natite, savi ut kəmas.

16

Na-bubulah-vat-an mōs alat siYesu a Jerusalem

¹ Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an mōs alat siGot. Nuke mitigol husur nəsa notokel mai alat siYesu len naut tıtile gail len naprovens Kalatia.* ² Len nəmariboŋ metəkav hən nawik, gamit vısusua məteriŋ nəvat ideh gail tıpat, nahudhuvat hən napurpıuran samito. Ale sahsah tuan nəvat enən hən beutaut vır nagəman sagw, savi hən nəboŋ en beti

** 15:52: Hən naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * 15:54: İsa 25.8 * 15:55: Hos 13.14 * 16:1: Rom 15.25-26

mæt̃bebulah vat. ³Ale nəboŋ nəb̃egəmai, mitilekis hən gamit galevis məttonau ke lotovoi. Dereh nilav nalobulat napisulan mai galito, ale nesəvat galito hən ləb̃itariy naviolan samito vi Jerusalem. ⁴Ale b̃inor hən ginau am nəb̃ivan ei, dereh galit litah mai ginau len nəyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

⁵Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nəboŋ nəb̃iyar tur len naprovens Masetonia b̃inoŋ, dereh negəm hən gamito.* ⁶Hum ma nəb̃itoh mai gamit b̃ebəlav kəkereh, o vəbar nahəbati naut susus ləb̃inoŋ hən mət̃bevi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nəb̃evi lan. ⁷Husur nomətahun nəb̃iyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot b̃idan̄ hən̄i, nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

⁸Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən nəmatuan.* ⁹Husur aGot esəŋav hən nabiltipisal hən nəb̃igol nabiltiuman b̃iv̄an hən navit b̃isobur, naut kəmas nəvanuan tosobur lotomətahun nauman sagw.†

¹⁰Nəboŋ aTimoti b̃egəmai, samtigol natideh hən b̃emətahw lan, len natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasub̄ sum̄an ŋai ginau notogole.* ¹¹Gamit ideh sateŋit nəhon van hən̄i, satinau ke tovi ut kəmas. Be mət̃evi tarhət san len nəyaran san hən b̃etəlmam gəm hən ginau, nəlon topul hən natəmat. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadələmian galevis am.

¹²Nuke nisor husur awawa sidat len nadələmian, aApollos. Nukel buni ke timastah mai awawa nadələmian gail am ləb̃ivan hən gamito, be savi naləŋonian san hən b̃ivan gagai. Nəboŋ b̃ikad napisal, dereh tivan hən gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

¹³Mət̃ehulahul. Mət̃eil gəgat len nadələmian. Mət̃eil b̄ur namətahwan. Mitidaŋ. ¹⁴Nəsa mət̃b̃igole, mitigol galen p̄isi len na-ləmas-buni-an.

¹⁵Bathudud nadələmian, mət̃oləboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit nametəkav lotokad nadələmian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito hən ləb̃evi tarhət silat siGot.* Nous gamit, noŋir gamit ke, ¹⁶len na-ləmas-buni-an mət̃eriŋ gamit len navəlalito, galit mai nəvanuan p̄isi lotobon mai galito len nauman, lotoum habat m̄os na-kel-uri-an tovoi.

¹⁷Nohəhəv̄ur masūv̄ len nagəman siStefanas, aFortunatus mai aAkaikus, husur alalum̄an galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mət̃saləboi mət̃b̃igole. ¹⁸Lugol noləŋon ivoi am

* **16:5:** Uman 19.21 * **16:8:** NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmaribon̄ tovi 50 husur naPasova. † **16:9:** Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10

* **16:10:** 1Kor 4.17 * **16:12:** Uman 18.24 * **16:15:** 1Kor 1.16

len nəlogw, hum lotogole hən gamit tia. Husur enan nuke, məteputsan nəvanuan lotomaienan len nənauan samito.

¹⁹ Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. A Akwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotobonbon len naim səlaru lohəhəvur hən lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasub.* ²⁰ Gegai nəbathudud pisi len nadəlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mətesuñ gabag hən nətarhomit gail hən mətbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

²¹ Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səbogw ηai.

²² Avan ideh asike bələmas bun Nasub—tipanis sile! Masta sidato, gegəmai!‡

²³ Nasub aYesu teviol kəmas hən navoian mai gamito.

²⁴ Len aKristo aYesu, na-ləmas-buni-an sagw tipat len gamit pisi.

* **16:19:** Uman 18.2 ‡ **16:22:** KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegəmai.

2 Korint

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loṗəpehw dani. APol eləṗon isa be eləmas bun galito, eləṗon masuṽ hən bıkad navoivoian mai galito. Ale nəboṗ lototəlmam, us navoivoian maii tətəs, aPol ikel nahəhaṽuran san.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ṗais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadəṗ hən nasihau tovi A.D. 58 nəboṗ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)

2) APol isor husur nəsa togole a mō (1.12-2.4)

3) APol eṗir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5-2.17)

4) APol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1-6.13)

5) APol ikai tas nəṗonan mai alat ləsəkad nadəlomian len aYesu (6.14-7.1)

6) APol isor husur nakemkeman san (7.2-7.16)

7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1-9.15)

8) APol isor husur na-il-a-mō-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1-13.10)

9) Nə-marıs-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloʻbulat napisulan egai. Len naləṗonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aṽadato len nadəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səṗon len naut pisi len naprovens Akaia. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arıgol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. AGot evi aTəmadato nəlon totaṗis gidato, evi nəkadun navoian pisi togol nəlon nəvanuan toləṗon tovoi am.* ⁴ Igol nəlonamit eləṗon ivoi am len na-ləṗon-isa-vəsa-an pisi sinamito.

* 1:1: Uman 18.1-18 * 1:3: Psa 94.19; Isa 40.1

Igole hən namtbələboi namtbıgöl alat lotoləjon tosa vəsa, ləbeləjon bivoi am len nəlölito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtigole hən galito. ⁵ Hum namttoləjon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəpol hən na-ləjon-isa-vəsa-an san, len navide tomaienən, len aKristo, aGot igöl namtoləjon ivoi am len nəlonamito, igöl na-ləjon-ivoi-an len nəlonamito epul səsəhov. ⁶ Namtbələjon bİsa vəsa, nəmauran sinamit bİdan, imagenən hən namtbıgöl mətbeləjon bivoi am len nəlomit, imagenən hən mətbiCAD nə-lav-kuv-gamit-an dan nəsaan samito. AGot bıgöl namtbələjon bivoi am len nəlonamito, imagenən hən namtbıgöl mətbeləjon bivoi am len nəlomit. Ale na vit natenən evi nə-dan-buri-an len gamito, hən mətbeləboi mətbiDan bur na-ləjon-isa-vəsa-an tořitoŭ hən namttoləjon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudaŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum məttokatəpol hən na-ləjon-isa-vəsa-an sinamito, len na vide tomaienən dereh aGot tigöl mətələjon tivoi am len nəlomit, hum togole len nəlonamito.

⁸ Bathudud nadəlomian, namtomətahun mətbetətan hən na-ləjon-isa-vəsa-an tovisi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləjon isa vəsa batbat səhor masuŭ hən nədaŋan namttokade hən namtbİdan buri. Nəlonamit İbov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namtbimat. Naten evisi hən asike namtbəriŋ nəlonamit len ginamit səbonamito, be hən namtbəriŋ nəlonamit len aGot togolğöl alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ İlav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən tobar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tətəs am. Namtorin nəlonamit lan hən bilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tuŭ-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Na nəvanuan bİsobur ləbİsor tuŭ mōs ginamito, dereh aGot tivoi masuŭ hən ginamito, ale nəvanuan tİsobur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namtoŭiv len nategai ke: nəlonamito tomasil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len na vide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləjonian siGot. Na vide sinamit sagəm len namitİsau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot toviol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədas mətbeləboii. Namtutos nəsa məttoleboi mətbeŭuruŋ ləboii, mətbeləboi səhoti. Ale naut kəmas məttoleboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mətələboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasuŭ,

* 1:8: 1Kor 15.32

aYesu, dereh mæteiv len ginamito len navide toþitov hum namttoiv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau læboi natgalen tia, a mo nunau utaut hæn næbegam ris vøha-ru hæn gamito, hæn næbevi tarhæt samit vøha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nøyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negam ris gamito. Ale næboj næbetælmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tetas, hæn mæbevi tarhæt sagw len nøyaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma mættosor isa hæn ginau husur notogægel hæn næ-nau-utaut-an sagw. Næboj notonau utaut maienan, mætunau ke nælogw emælala hæni a? Mætunau ke len nænauan sagw nohusur navide silat navile a pan lotogægæras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be sumian aGot togol tabtab hæn næsa tokele, nasoruan sinamit van hæn gamito sagægel, sakel bonbon hæn “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatun aGot. Ale aYesu sagægel boj ideh, savi “Evoi” mai “Ao” bonbon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol næsa tokele, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an þisi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit þisi tokel gati ke tigole. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hæn datþisal suh nøyalyalan san. ²¹ Be evi aGot mau togol gidat datudanj am, gamit mai ginamito, hæn datþeil gægat len aKristo. Itabtabuh len gidato hæn datþevi esan sæbon. ²² Evi aGot mau tota gat nahæsan len gidato, ke dattovi esan sæbon, eriñ aNunun len nælodato hum toririñ gol gidato, hæn datþelæboii ke, natit þisi tokel gati, dereh timagenan.

²³ Nous aGot hæn bisor vi tarhæt sagw ke notokitin. Næsatælmam vi Korint husur nomætahun næbetunus gamit am. ²⁴ Namtomætahun namtþipatpat ginamit mæhat len na-il-a-mo-an hum nadælomian samit topat len navælanamito. Husur ipat mau len gamito. Ale len nadælomian samito, mætoil gægat tia. Be namtuke namteum bonbon mai gamito mos nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nænauan sagw, nunau sæhoti ke, asike nogam hæn gamito, husur nomætahun næbigol mæþbeləjon bisa tetas. ² Husur ginau mau nətagol mættaləjon tesa tetas, təkad ase am tagol nətahəhəvur? Gamit ŋai notogol mættoləjon tosa tia. ³ Husur natenan, nutos nalobulat ta mo van hæn gamito. Nutosi hæn ke, næboj næbegəmai, asike næbeləjon bisa len natit mættogol tosa gail, husur sanor hæn mæþbigol næbeləjon bisa,

* **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumian sua ŋai. * **1:19:** Uman 18.5

inor hæn mætbigol næbehæhævur. Næsækad næ-lon-uri-an ideh len gamito, nolæboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴ Husur, næboŋ nototos nalobulat enan van hæn gamito, nolæŋon isa væsa masuŵ, nælogw etuhatuh, namætarur sagw isel habat. Be næsatosi hæn mætbelæŋon bisa, nutosi hæn mætbelæboi səhoti ke notolæmas masuŵ hæn gamito.

Mæterubāt næsaan dan nævanuan næsaan

⁵ Mitinau nævanuan togol tosa, atenan igol nolæŋon isa, be savi ginou ŋai, nomætahun næbisor væhas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̄isi mætolæŋon isa.

⁶ Næpanismen gamit mættosobur mættogol atenan topanis lan, inav tia. ⁷ Gagai satipanis am. Mæterubāt næsa togole dani, gol telæŋon tivoi am len nælon, hæn næ-læŋon-isa-an san asike bigol nælon b̄ibov hæn næmauran san. ⁸ Nous taltal hæn gamit ke, mætælæmas buni hæn b̄elæboii len nælon ke mættolæmas buni. ⁹ Nutos nalobulat van hæn gamito hæn næbisab̄ nakitinan len gamito, ke mættogol natit p̄isi notokel mai gamito, o mætsagole. ¹⁰ Gamit mætberubāt natideh dan avan ideh, ginou am nugole. Ale b̄ikad natideh hæn næberubati, næsa næberubati dan avan enan, norubati m̄os gamito, len næhon aKristo, ¹¹ hæn aSetan asike b̄egeras gidato. Husur datsatetan hæn nænauan gail siSetan.

¹² Næboŋ notovi lan nabiltivile Troas hæn næbikel ur nækel-uri-an seKristo, nusabi ke Nasub̄ tosəŋav hæn næp̄isal hæn næbeum ei. ¹³ Avil nælogw etuhatuh sal husur nodædas næbisab̄ aTitus, aŵagw len nadælomian ei. Imaienan, nukel nasudələmian sagw mai galit ei, ale noriŋ naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKristo

¹⁴ Be sipa vi tæban aGot! Husur len aKristo, aGot esəhar ginamit namttovi enemi san a m̄o, hæn nævanuan gail p̄isi læberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nævanuan lolæboi aKristo, ale nalæboian enan ehum næbon susau tobar naut p̄isi. ¹⁵ Husur namttovi næbon aKristo tosusau vi tæban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan næsaan salito mai alat lotovan hæn næmasigan, galit p̄isi lom̄unus næbon enan. ¹⁶ Næboŋ alat lotovan hæn næmasigan lotom̄unus ginamito, namttovi næbon næmatan togol lotomat. Næboŋ alat aGot tolav kuv galit dan næsaan salito lotom̄unus ginamito, namttovi næbon susau hæn næmauran togol lotokad næmauran. Ale, ase elæboi bigol nau-man tomaienān? ¹⁷ Namtsasum̄ian nævanuan tosobur lotopur hæn nasoruan siGot m̄os nævat. Be aGot esəvat ginamito, ale

* 2:13: Uman 20.1

len aKристо, len nәlonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi len nәhon aGot.

3

Nalobulat napisulan tomaur

¹ Mәtunau ke namtotubәt sal suh ginamit gabag a? Mәtunau ke namtimaskad nalobulat napisulan tivan hән gamito o togәм len gamito tokel ur navoian sinamit a? ² Gamit mәu mәtovi nalobulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nәmauran samit mәu lovi nalobulat napisulan aKристо to-tos gati len nәlonamito, hән nәvanuan p̄isi lәbевurun lәboii, lәbelәboi sәhoti. ³ Imasil ke mәttovi nalobulat napisulan togәм len aKристо, mәttovi navit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Nalobulat enan, aKристо satosi hән napen, be itosi hән aNunun aGot nәkadun nәmauran. Satosi len nәvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nәlon nәvanuan gail.*

⁴ Namtokәmaienan, namtolәboi bun natgalenan, husur, len aKристо, namtorin gәt nәlonamit len aGot. ⁵ Namtsәnau ke namttolәboi namtbigol natideh len ginamit sәbonamito, avil nalәboian hән namtbigol nәsa namttogole, egәм len aGot. ⁶ AGot igol namttolәboi namtbevi tarhәt san, hән namtbikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nәkadun na-kel-gati-an san toveveu savi na-tos-gati-an tovi nalo, be nәkadun evi aNunun aGot. Datbinau ke dattonor len nәhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodәdas datbigol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nәmatan. Be aNunun aGot eviol hән nәmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinau nategai. Nәboj aGot totos nalo ta sutuai, nәboj tota gati len nәvat ale lavi mai aMoses, nәhon aMoses ikad namәnas hән nәyalyalan siGot. Nәpasusan gail seIsrael lodәdas lәberis nәhon, husur emial habat, naut kәmas namialan han totubәt hән бевuer. Ale, nalo togol nәmatan бегәм mai namәnas hән nәyalyalan maienan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nәlodato, dereh tiyalyal habat sәhor namәnas enan. ⁹ Ale nalo ta mō biyalyal, nalo tosab sәhoti ke nәvanuan tobur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat sәhori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nәhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a mō, be gagai ehum sәyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat sәhor masuṽ hәni. ¹¹ Husur nalo ta mō totubәt hән бевuer, naut kәmas togәм mai nәyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal sәhor masuṽ hәni.

* 3:3: Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26
34.29

* 3:6: Jer 31.31

* 3:7: Exo

12 Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. 13 Namtsasum̃an aMoses, tokabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləbəkəta mətaltal hən namənas hən nəyalyalan han, naut kəmas togəm bəbuer balai.* 14 Be nəkadulit iʋonʋon. Ale van vəbar daməŋjai, nəboŋ lotoʋuruj na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hən asike ləbələboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ŋai imakuv. 15 Ekitin, van vəbar daməŋjai, nəboŋ lotoʋuruj nalo siMoses, lukad nəkabut-gole-an len nəlolit sal. 16 Avil nəboŋ galit ideh topair van hən Nasuḅ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* 17 Ale Nasuḅ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuḅ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit piŋi topəpehuni dan aGot. 18 Imagenan, gidat piŋi datsəkad nəkabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hən nəyalyalan siNasuḅ, ale nəvanuan gail loris Nasuḅ len gidato. Ale Nasuḅ, aNunun aGot, egəgel tabtab hən gidato hən datbəsum̃an gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hən nətan bulau

1 Imaienan, namtudaŋ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito. 2 Namtomətahun naʋide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hən avan ideh, namtsagəgel hən nasoruan siGot hən asike bəkutin. Aoa! Be len nakitinan namtukel pəpəpə həni. Namtukel maien həni len nəhon aGot hən nəvanuan piŋi ləbələboi səhoti ke savi liboŋan ideh. 3 Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri bəsusuah, esusuah dan alat lotohusur naʋisal van hən nəmasigan ŋai. 4 ASetan, nagot sasa hən navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadələomian evisivis hən asike ləbədələom na-kel-uri-an tovoi. Namial han samias nəlolito, imaienan ləsaləboi na-kel-uri-an tovoi hən nəyalyalan seKristo, aKristo topitoʋ hən aGot.* 5 Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail mōs aYesu. 6 Husur aGot toke, “Namial teŋial len nəmargobut!” igol namial san eŋial len nəlonamito, hən namtbələboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kristo.*

7 Nakontit enan, naləboian hən nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namttohum nabilikoro tan bulau, hən bimasil ke, nəyalyalan hən nabiltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito.

* 3:13: Exo 34.33 * 3:16: Exo 34.34 * 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3

⁸ Naṗisal ṗisi hən nəmauran sinamit idan, namtoləḡon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarḡabu be nəlonamit sabov hən nəmauran sinamito. ⁹ Naenemi sinamit gail lomədas tabtab hən ginamito, be aGot sariḡ gaḡulan ginamito. Luparu ḡubur ginamit van namtuteh, be lodədas ləḡigol namtbimat. ¹⁰ Len naut ṗisi namttovi lan, akis ehum namttokatəḡol hən nəmatan siYesu len nibenamito, hən nəvanuan gail ləḡeris nəmauran siYesu ḡiṗarṗar len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hən ginamit van hən nəmatan sil nahəsən aYesu. Imaienan hən nəmauran san ḡiṗarṗar len nibenamit ləḡimat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naṗit na-ləḡon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

¹³ Natosian ike, “Norin nəlogw len aGot, imaienan nusor.”* Len aNunun nadəlomian enan ḡai, ginamit am, namtusor husur namtorin nəlonamit len aGot. ¹⁴ Namtusor husur namtoləboii ke, aGot togol Nasuḡ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən ḡesəhar gidat ṗisi, ginamit mai gamito, hən datḡeil len nəhon. ¹⁵ Namtudaḡ ḡur natgalen ṗisi mōs gamito, hən navoian aGot toviol kəmas həni ḡeliv nəvanuan ḡisobur van vasobur am gəm hən aKristo. Ale len galito, nasipaan dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləḡisal suh nəyalyalan siGot.

¹⁶ Imaienan, namtudaḡ tabtab hən namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən ḡimat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboḡ gail ṗisi. ¹⁷ Husur na-ləḡon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoḡ. Be naṗit na-ləḡon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol naḡiltiyalyalan mōs ginamito topat vi sutuai. ¹⁸ Imagenan namtsənau masuḡ hən nəsa namttoləboi namtḡerisi gagai, husur asike idareh tinəḡ. Be namtunau masuḡ hən nəsa namttodədas nəmtḡerisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

¹ Husur namtoləboii ke, nəboḡ naim nətaḡolen egai namttotohtoh lan ḡemətartar, nəboḡ namtbimat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni mōs ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit ḡitoh vi sutuai. ² Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləḡon masuḡ hən namtḡesun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* ³ Husur nəboḡ namtḡesun nibenamit hən nəmav ḡinoḡ, asike namtumalmal hum nibenamit toḡuer. ⁴ Husur nəboḡ namttotoh

* 4:13: Psa 116.10 * 5:2: Rom 8.23

len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləḡon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan bəbuer, ale namtbikad nibenamit toveveu hən nəmav. ⁵ AGot boh igol ginamit mōs natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririḡ gol ginamito, hən namtbələboii ke natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

⁶ Imagenan namtoil b̄ur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboḡ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. ⁷ Husur, naḡisal hən nəmauran sinamito ipat len nadələmian, savi len nəsa namttorisi. ⁸ Evoi, namtopul tabtab hən na-il-b̄uri-an, ale namtoləḡon ke, namteriḡ nibenamito, hən namtbivan hən namtb̄itoh a im mai Nasuḅ. ⁹ Imagenan, namtb̄itoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtb̄imat, a məhat hən natit p̄isi am, namtuke Nasuḅ tehəhaṽur hən ginamito. ¹⁰ Husur gadit p̄isi dateil māu len nəhon aKristo hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit p̄isi dereh datikad naḡurḡuran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKristo mitikad navoivoian mai aGot

¹¹ Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasuḅ, namtoḡisi hihi hən nəvanuan gail ləḅeləboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsa topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am məteləboi kitin hən ginamit maienan. ¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtb̄isor sal suh ginamit tətəs, be hən mətḅeviv len ginamito, hən mətḅeləboi mətḅisor var alat lotoviv len nəsa nəvanuan toləboi b̄erisi, be nəsa topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluṽi ke namttovinvinu. Namtḅevinvinu, namtumaienan mōs nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit b̄ivoi, namtumaienan hən namtḅevi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKristo iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKristo imat sivanuan p̄isi, imat salit p̄isi; imagenan, ehum gidat p̄isi dattomat. ¹⁵ Ale aKristo imat sivanuan p̄isi. Imat salit p̄isi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləḅehusur naləḡonian salit səḅolito, be hən ləḅehusur naləḡonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A mō namtohusur naṽide enan. Namtunau ke aKristo tovi vanuan tin ḡai surian gidato. Be gagai namtsənaṽu səmaienan am. ¹⁷ Imaienan,

* 5:10: Rom 14.10

avan ideh tovi seKристо, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta mō ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot m̄au igol natgalen p̄isi. A mō datukad nəsaasan mai aGot, be len aKристо, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtb̄eliv alat lotokad nəsaasan maii, gəm həni, hən ləb̄ikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKристо, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit b̄evi nəkabut salit am hən ləb̄ipanis sile, be hən ləb̄ikad navoivoian maii. Ale eriŋ napisulan enan len navəlanamito hən namtb̄ikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsən aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsən aKристо, namtous gamit hən mətb̄egəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au! ²¹ AKристо səkad nəsaan ideh. Avil aGot eriŋ nəsaan sadit p̄isi lan hən b̄ipanis sadito. AKристо egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datb̄egəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idaŋ ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike,

“Len namityal tonor həni,
nosəsəlōŋ hən gaiug.

Ale len nəboŋ hən nəb̄ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄,
novi tarhət sam̄.”*

Mətesəsəlōŋ! Gagai evi namityal tonor. Daməŋjai evi nəboŋ hən aGot b̄ilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh b̄ipes habet lan, teh dan nadəlomian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike b̄isor mədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit p̄isi namttogole, nəvanuan loləboi ləb̄erisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-vəsa-an nəboŋ nəvanuan lotomədas ginamito. Namtudaŋ b̄ur natit gail lotogol na-ləŋon-isa-an, mai namtudaŋ b̄ur nəmauran todaŋ. ⁵ Nəvanuan gail luʋas habat hən ginamito, lorin ginamit len naim bəbaŋjis, loluʋoh hən ləb̄emədas bun ginamito. Namttoum idaŋ habat, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.*

⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mədau naut kəmas nəmauran todaŋ. Namtugol navoian hən namtb̄evi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len

* 6:2: Isa 49.8 * 6:5: Uman 16.23

nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum naβu nəbalan len navəlanamit nəmatu hən namtbībal həni, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtbəsusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mədas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be məteris, namtumaaur sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsal, be namtugol nəvanuan isobur lopul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit m̄au namtukad natit p̄isi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuŋ hən gamito len nəlonamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən na-ləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit na-ləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttovi anatugw gail. Mitivar na-ləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit suŋan namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nadəlomian suŋan məttopitp̄itov̄ mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas b̄ibon mai nəsaan boŋ ideh, mai nam̄ial edədas b̄ikad nabonan mai nəmargobut. ¹⁵ Mətunau ke aKristo mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadəlomian mai nəvanuan səkad nədəlomian aroləboi arbesua mabe? Arodədas! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan b̄ilotu hən nəlablab gail lohoim. Be gidat m̄au datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke, “Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaienan, Nasuβ aGot ikele am ke, “Mətepəpəhw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh tob̄in̄j̄in̄jal len nabunusian sagw.

Mətb̄igol b̄imagenan,

dereh nehəhəv̄ur hən mətb̄itoh mai ginau.*

* **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o nametəlai topospos gototəgau len navəlam̄ nəmair hən gəbesusuah lan len nabiltibalān. Asike gəbesusuah lan, naenemi gail dereh lita bun gaiug o dereh lita bun gaiug. † **6:15:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial. * **6:16:** 1Kor

18 Beti ginau dereh nevi atəmamito,
ale gamit mətēvi anaturgw gail mai anaturvavigw gail.”
Nasub aBiltidaŋan ekəmaianan.*

7

1 Bathudud nadələmian notoləmas bun gamit pisi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit pisi tobijbijal dan nibedat mai nanunudato hən datbiveveu buni. Len namətahwan len nəyalyalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən nəboruan san bikavkav len gidato.

Nahəhaṽuran siPol

2 Sa-nələmit temətahun ginamito, be mətələmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtbikad nəsa tovi esan. 3 Ginau nəsakəmaianan hum notoke mitipanis. Hum notokele a mō, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuṽ. Naut kəmas namtbikad nəmauran o namtbimat, namtoləmas bun gamito vəsa. 4 Nukad na-il-ḅuri-an hən nəḅesəman nakitinan len gamito, ale noṽiv masuṽ len gamito. Naut kəmas na-ləŋon-isa-ṽəsa-an pisi namttokade, mətugol noləŋon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

5 Nəboŋ namttobar naprovens Masetonia, namtsəkad nəŋavŋavan ideh. Len naṽide pisi nəvanuan lugol namtoləŋon isa vəsa. Naṽitvituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhathuh.* 6 Be aGot, togol alat lotoləŋon tosa lotoləŋon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləŋon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai. 7 Namtoḅəhaṽur hən nagəmaian san, be savi enan ŋai, namtoḅəhaṽur masuṽ am nəboŋ tokel uri ke gamit məttogol toləŋon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoləŋon masuṽ hən mətberis ginau, hən mətḅikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoləŋon masuṽ hən mətḅevi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboŋ tokəmaianan, nukemkem habat am.

8 Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta mō togol məttoləŋon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A mō nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. 9 Be gagai noḅəhaṽur. Nəsahəhaṽur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naṽide samito. Natunusian samito igol məttololosa hum aGot toləŋoni, hən asike natideh namttogole ḅemədas gamito. 10 Husur nalolosaan togəm len aGot iṽan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat

* 6:18: 2Sam 7.14; Isa 43.6 * 7:5: 2Kor 2.13

mai nēpanismen tonor hēni. Sa-nēlodat tisa husur nalolosaan tomaianan. Be nalolosaan togēm len nēvanuan navile a pan ŋai, iŋan hən nēmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togēm len aGot, iŋan masuŋ. Mitinau naŋite len gamito. Mətoləŋon masuŋ hən mətbigol nēsa tonor. Mətoləŋon masuŋ hən asike mətbigad natideh hən bigol nahurumit bisa. Nēlomit epēŋas gamit gabag bathut nēsaan totov len gamito. Mətomətahw len nēyalyalan siGot, mətoləŋon masuŋ hən mətberis ginau, hən mətbigad navoivoian mai ginau tētas. Mətoləŋon masuŋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətbigpansem avan ideh togol tosa, hən behusur naŋide tovoi. Mətugol natit pisi hən tomasil ke mətogol tonor len naten tovisi.

¹² Imaianan, naut kēmas nototos nalobulat napisulan enan, nēsatosi mōs atenan togol tosa, nēsatosi mōs nēvanuan atenan togol tosa hēni. Nutosi hən ke, len nēhon aGot, nēbigol pārpār hən gamit ke, mətoləŋon masuŋ hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw.* ¹³ Imagenan namtoləŋon ivoi habat am len nēlonamito. Be savi enan ŋai. Namtohəhəŋur masuŋ len nakemkeman seTitus, husur gamit pisi mətugol nēnauan san satuhatu am, mətugol nēlon evi pan, ikad natēmāt.

¹⁴ Nəboŋ notosor mai aTitus a mō husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isaŋi ke notokitin, gol nahurugw sēsa len gamito. Be hum natit pisi namttokel mai gamit tia tokitin, len naŋide tomaianan, na-sor-sal-suh-gamit-an namtukel mai aTitus egēm vi kitinan. ¹⁵ Inau tēlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nēsa tokel buni mai gamito. Ale naut kēmas mətomətahw lan, ninemit epil, mətəhəhəŋur hən totoh mai gamito. Nəboŋ tonau tēlmam hən natgalenan, elēmas masuŋ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuŋ. Noləboi buni ke, dereh mitigol nēsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadələmian, namtuke mətələboi naŋit navoian, aGot toviol kēmas hēni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kēmas na-ləŋon-isa-vēsa-an togol kitev nadələmian salito, nakemkeman epul sēsəhov len galito. Naut kēmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat. ³ Nukel nakitinan, nēsa lotələboi ləbeviol hēni, loviol habat am səhori. Be avan ideh sətaltal hən galito. Lugole len naləŋonian salit səbolit ŋai. ⁴ Lous taltal hən ginamito hən namtbidaŋ hən

* 7:12: 2Kor 2.5

læbikatəþol hæn na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttonau ke lotoləboi læbīgole, lugol habat hæni am səhori. Galit māu, loviol metəkav hæn galit səbolito mai aGot, ale len naləŋonian siGot, loriŋ galit len navəlanamito. ⁶ Ale husur aTitus totuþat vi tarhət samit a Korint hæn mətbeubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hæn gamito hæn ðevi tarhət samito, hæn mətþigol nauman enan togəm len navoian samito, ðinoŋ. ⁷ Gamit mətəpul səsəhov hæn natit þisi tia. Mətəpul hæn nadəlomian, nasoruan, naləboian, naləŋonian hæn mətþigol nəsa tonor, mai naləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəpul hæn natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todaŋ. Be nuke neləboi nakitinan husur naləmas-buni-an samito. Imaienan nonənoŋ hæni mai naləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləŋon masuŋ hæn læbīgol na-vi-tarhəte-an. ⁹ Husur mətəpul navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas hæni. Naut kəmas topul hæn natite, gamit māu, aYesu egəm vi məsəl mōs gamito, hæn ke, len nə-par-tite-an san, mətþepul hæn nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaienan, nabunusian sagw imaiegai ke: Nəsa mətətotuþat hæni, ivoi ke mitigol tinoŋ. Len nasihau tovan tia, gamit mətətotuþat bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəhəhəvur hæn mətþigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Imagenan, hum mətətoləŋon masuŋ hæn mətətotuþat hæni, ivoi ke mətələŋon masuŋ hæn mətþevurvuri. Ale mətəviol len nəsa mətətokade. ¹² Husur, mətþələŋon masuŋ hæn mətþəviol, aGot ehəhəvur hæn naviolan samito. Husur aGot saus nəsa datsəkade, eus gidat hæn datþəviol len nəsa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hæn nəmauran samit ðidaŋ o hæn mətþemīdol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail ðimalunlunī. Ao noləŋon ke tikad naþitþitoŋan. ¹⁴ Gagai nəsa mətətopul hæni eləboi ðevi tarhət silatenan lotomīdol. Ale nəboŋ mətþemīdol be læþepul hæn natite, dereh leləboi læþevi tarhət samito. Ale ðimaienan, ikad naþitþitoŋan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke, “Nəvanuan topisan nəmanna tosəþur, nəhanian han səmasuŋ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasəþur, nəhanian han samīdol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tətəs

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləŋonian toþitoŋ hæn naləŋonian notokade—naləŋonian hæn ðevi tarhət samito,

* **8:4:** Hæn naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29 * **8:9:** Mat 8.20; Flp 2.6-8

* **8:15:** Exo 16.18

17 husur aTitus ehəhaʋur hən todan̄ hən ʔigol nəsa namt-tokel maii. Ale husur toləŋon masuʋ hən ʔevi tarhət samito, len naləŋonian san gabag, eriŋ naut egai, ivan hən gamito. 18 Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadəlomian, ale alat siYesu len naut ʔisi lusor sal suhi hən nau-man san m̄os na-kel-uri-an tovoi. 19 Savi enan ʔai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən ʔiyar mai ginamito, hən namtʔipat naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ipat len navəlanamito hən namtʔekətkəta təban, hən nəvanuan gail ləʔisal suh nəyalyalan siGot, ale hən ʔimasil ke, namttoləŋon masuʋ hən namtʔevi tarhət salito.

20 Namtomətahun avan ideh ʔisor ʔisa hən ginamito sil na-kətkəta-təban-an hən nabiltiviolan enan topat len navəlanamito. 21 Husur namtuke namtigol nəsa tonor səlan, savi len nəhon aGot ʔai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

22 Ale namtosəvat avan sual am hən ʔitah mai gəlaru. Ate-nan evi awawa nadəlomian sinamito. Len navide isoʔur nam-tobunusi ke tovoi. Namtusaʔ vəha-sobsoʔur həni ke toləŋon masuʋ hən ʔigol nəsa tonor. Ale gagai eləŋon masuʋ hən ʔevi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito.

23 ʔikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iʔon mai ginau, namroum ʔonʔon hən namrʔevi tarhət samito. Ale awawa nadəlomian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəsən aKristo iyalyal am. 24 Imagenan, nuke mitigol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut ʔisi ləʔeləʔoi səhoti ke, nəʔoŋ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan m̄os alat a Jutea

1 Naloʔulat napisulan egai nototosi husur naviolan m̄os alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ʔai,*

2 husur noləʔoii ke mət̄toləŋon masuʋ hən mət̄ʔevi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləŋonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləʔeviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləŋon-masuʋ-həni-an samito hən na-vi-tarhəte-an eʔur nəlolito, gol isoʔur len galit lotuʔat viol. 3 Ale alatmiʋan len nadəlomian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləʔevi tarhət samito, hən naviolan samit ʔeutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito ʔevi libli-ʔoŋan. Be nuke mət̄eutaut hum notokele tia ke mət̄tomaienan.

4 Husur, gamit asike mət̄ʔigole, ale nəʔoŋ nəʔegəmai, nəvanuan

* 8:21: Pro 3.4; Rom 12.17 * 9:1: 2Kor 8.1-7

galevis ta Masetonia læbitah mai ginau, ale læbisab̃ na-utaut-hæni-an samit bæþuer, nahurunamito dereh tisa husur namtoriñ nælomamit len gamito, be mætsautaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassævat awawa lototor enan van hæn gamito a tahw hæn næbegæmai, hæn læbigol naviolan mættokel gati þeutaut. Nolænon ke naviolan enan, egæm len nahæhaʋuran, sagæm len næ-tabulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nævanuan tomabul kinit namisurhute, len næmatuan dereh tikad kinit næhanian. Nævanuan tomabul tosoþur, len næmatuan dereh tibarj hanian.

⁷ Gamit þisi mæteviol hæn næsa gamit ʋisusua mættodañ hæni tia len nælomito. Samteviol len namætahusian o len næ-taltal-hæni-an ke mitimasgole. Husur aGot elæmas bun nævanuan tohæhaʋur hæn bæviol. ⁸ Ale aGot elæboi bæviol habat mai gamito, hæn mæþepul sæsæhov, hæn asike mæþbermidol hæn natideh boj ideh. Ale len næsa mættopul hæni, mætolæboi mæþbevi tarhæt sinævanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke, "Len nahæhaʋuran san, akis eviol hæn natit isoþur mai namæsal gail.

Nanoran san ipat vi sutuai."*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nævanuan tobubulani, hæn þegæm vi bæta hæn nævanuan bihani. Len naʋide tomaienana, aGot dereh tilav namisurhut gail þisoþur am hæn mæþbevi tarhæt sinævanuan hæni. Ale dereh titov hæn biʋan masuʋ hæn naʋit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mæþepul sæsæhov hæn natit þisi tovoi, hæn mæþbeviol habat akis. Ale næboj namtþilav naviolan samito mai alat lotomidol, dereh lesipa vi tæban aGot. ¹² Husur naviolan samit hæn na-ʋi-tarhæte-an dereh tikad naʋit teru. Alat siGot a Jerusalem lotomidol, asike lomidol am, ale len nahæhaʋuran, dereh lesipa væha-sobsoþur vi tæban aGot.

¹³ Len naʋit na-ʋi-tarhæte-an eru enan, dereh lisal suh næyalyalan siGot bathut mættogol næsa tokele, ale len næhon nævanuan gail mættokel ke na-kel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh næyalyalan siGot bathut mættoviol masuʋ hæn nævat mai galito mai nævanuan þisi. ¹⁴ Ale len nalæmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuʋ mōs gamito, husur nabiltivoian aGot toviol kæmas hæni mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi tæban aGot hæn naviolan san dattodædas datþikel væsvæsii.

10

Nædanjan siPol hæn na-il-a-mo-an

* 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

¹ Ginau n̄au, aPol, nous gamit h̄en natsua. Hum ma m̄ettoke n̄eboŋ nototoh mai gamito n̄elogw em̄edau, n̄esavi natideh, be n̄eboŋ nototoh a tut naŋide sagw idan van h̄en gamito, nitos nalobulat todan van h̄en gamito. Be len AKristo, n̄elon tom̄edau, togol tom̄edau h̄en n̄evanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naŋide samit tinor, h̄en asike naŋide sagw bidan van h̄en gamit galevis lotonau ke, namttohusur naŋide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut k̄emas namttotoh len navile a pan, len nabiltibalan namttoḅal lan, namts̄eḅal suḅan alat navile a pan. ⁴ Ao, natit n̄eḅalan namttoḅal h̄en gail lukad n̄edaŋan siGot, h̄en l̄ebitohtoh naut ideh aSetan toum h̄eni len n̄emaوران sin̄evanuan topat k̄ekol h̄eni dan aGot. Namtoḅipitas naḡeḡerasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale n̄e-patpat-n̄evanuan-an ideh m̄ehat toil gol n̄evanuan dan aGot, h̄en asike l̄eḅel̄eḅoii, namtoḅipitasi. N̄evanuan ḅisi, namtuban̄is gat gail h̄en l̄ebigol n̄esa aKristo tokele. ⁶ Ale n̄eboŋ m̄et̄bigol kavkav h̄en nal̄eŋonian seKristo, dereh namteutaut h̄en namt̄bipansem n̄evanuan ḅisi lotom̄etahun l̄ebigol husuri.

⁷ Gamit m̄etoris n̄esa topat vivile ŋai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh ḅinau l̄eḅoii ke tovi seKristo, tinau len gai gabag t̄etas am ke, ginamit am namtovi seKristo suḅan gai. ⁸ Hum ma m̄ettonau suluḅi ke, notosor sal suh habat h̄en na-il-a-m̄o-an Nasuḅ toriŋi len nav̄elanamito. Be eriŋi len nav̄elanamito h̄en namt̄bigol m̄et̄bidan am len n̄emaوران samito, savi h̄en namt̄bem̄edas nad̄elomian samito. Imagenan nahurunamito s̄esa lan. ⁹ Nom̄etahun m̄et̄binau ke, notol̄eŋon ke, m̄et̄bem̄etahw len nalobulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len nalobulat napisulan san gail nasoruan siPol em̄elas, idan, be n̄eboŋ totoh mai gidato, gai s̄edaŋ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ N̄evanuan lotom̄aienan limasnau s̄ehoti ke, n̄esa namttokele len nalobulat napisulan gail n̄eboŋ namttotoh a tut, eḅitoḅ h̄en n̄esa namt̄bigole n̄eboŋ namt̄beḡemai.

¹² Namtom̄etahun namt̄eḅitoḅ hum n̄evanuan galevis lotosor sal suh galit s̄eḅolito. Namtom̄etahun namt̄ben̄enoḅ h̄en ginamit mai galito. N̄eboŋ loton̄enoḅ h̄en galit mai galit gabag ŋai, hum lotovi natesua tonor h̄en l̄eḅel̄eḅoi s̄ehot galit gabag lan, lumelmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito s̄ehor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriŋi len nav̄elanamito ŋai. AGot eriŋ navilah h̄en nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van v̄eḅar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsas̄ehor navilah h̄en nauman aGot toriŋi. Husur naut samito ipat len navi-

lah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint metəkav hən namtokel na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namtbipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namtbigol nauman betibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namtbikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namtbisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am təumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor sal suh natideh, tisor patpat Nasuβ aGot məhat.”* ¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhaʋur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhaʋur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

¹ Nələŋon ke mitidaŋ hən nəbisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notomelmel, be nous gamit hən mətbesəsələŋ husur ginau. ² Nulekol hən gamito len nalekolan siGot. Gamit mətosuŋan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai nauluŋan tosua ŋai, aKristo. ³ Be nomətahw ke mətosuŋan aIv, nəŋmat togərası len naʋide hən na-sor-hehe-an. Ginau nomətahw ke, hum ma avan ideh bəgəras gamit, hən bəmədās nənauan samito, liv gamit dan aKristo, hən asike mətbidaŋ lan am len nəlomit toveveu.*

⁴ Husur mətohəhaʋur hən məttodaŋ hən avan ideh togəm hən gamito, naut kəmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kəmas məttokad nanunun nagəgərasan ideh totile dan aNunun aGot məttokade a ŋo, naut kəmas məttodəlom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi məttokad nadəlomian lan a ŋo.

⁵ Be alat məttonau suluʋi ke lotovi “biltihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma nəsekad namitisau hən nasoran, be nukad na-ləboi-buni-an. Len naʋide piŋi namtugol natenan imasil buni hən gamito.

⁷ Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nəsaus nəvat o natideh am hən gamito. Nugol nəlogw emədaυ hən nəbeputsan gamito. Nəboŋ notogol tomaienən, mətunau ke notogol nəsaan a? ⁸ Noum kəmas ŋos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat ŋos ginau. Ehum notovənvənah dan galito hən nəbevi tarhət samito. ⁹ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəboŋ notomidol, nəsaus natideh ben gamit ideh. Husur nəbathudud nadəlomian lotogəm len naut

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21

* **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31

* **11:3:** Gen 3.1-5, 13

a Masetonia, loviol þis nesa notomīdol hēni. Nomētahun na-kētkēta-tēban-ginau-an tovi nauman ideh todaŋ len gamito. Nēsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boŋ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKrišto topat len ginau, sēkad avan ideh len naprovens Akaia þigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw þinoŋ. ¹¹ Mētunau ke notokēmaienan husur nēsalēmas bun gamito a? Aoa! AGot elēboii ke, notolēmas masuŋ hēn gamito!

¹² Naŋide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab hēni, hēn ke, alat lotonau ke lotovi þiltihai pispisul seKrišto, asike lēþikad naþisal ideh hēn lēþisor sal suh galito hum lotoþitoŋ hēn ginamito len natideh. ¹³ Nēvanuan lotomaienan lovi hai pispisul gēgēras. Len nauman salit lolibliboŋ, ale len naŋide salito, logēgēras ke lotovi hai pispisul seKrišto, be lēsēmaienan.* ¹⁴ Nēsasēhoŋut len naŋide enan! Husur aSe-tan māu egēgēras ke tovi aŋel hēn namīal. ¹⁵ Imaiēnan, sadatesēhoŋut len nēvanuan nauman san gail lotogēgēras ke lotovi vanuan nauman hēn nanoran. Len nēboŋ namēkot dereh lipanis sil nesa lotogole.

Na-ləŋon-isa-an siPol mōs aKrišto

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mēþinau ke notomaiēnan, mētesēsēloŋ husur ginau bai, hum notomelmel, hēn nēþisor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nēsakel nesa Nasuþ toləŋoni, be nusor suŋan nahōŋon. ¹⁸ Ale husur ke nēvanuan gail lotosor patpat galit mēhat len naŋide silat navile a pan, ginau am dereh nimaiēnan. ¹⁹ Gamit mētunau ke mētukad nēkadumito, be mētohēhaŋur sal hēn mētōsēsēloŋ husur nahōŋon gail! ²⁰ Husur avan ideh þigol gai þeil a mō hēn gamito hum mētōvi slev san, mētudaŋ hēni! Avan ideh þēgēras gamito hēn þihan þis nēvat samito, þipatpat gai mēhat hum mētōvi ut kēmas, o þiŋos nētarhomito, gamit māu mētudaŋ hēni! ²¹ Mētunau ke nahurugw timassa husur namtsēdaŋ sēnav hēn namttohusur naŋide en salito a? Aoa!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit lēþikad na-il-þuri-an hēn lēþisal suh galit hēni, ginau am nukad na-il-þuri-an hēn nēþisal suh ginau hēni. ²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siApraham a? Ginau am novi pasusan siApraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhēte-an seKrišto a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhēt san habat am sēhor galito. Noum idaŋ habat sēhor galito, nutoh len naim

* **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2 * **11:22:** Flp 3.5

bəbaŋis vəha-sobur səhor galito, nosəsəlonj hən nabus hən nabilbilas-masuŭ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpədaŋ hən ginau vəha-sobur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luvas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan iməburbur. Len nalenmariug esua mai nalennəyal esua nusal len naliliŭol mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isobur, ale nəmatan ipat pəpədaŋ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənvnənah lotohəhəvur hən ləbigol nasənahan. NaJu gail luke nimat, alat ləsavi Ju luke nimat. Pəpədaŋ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas toḃəbesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadəlomian.* ²⁷ Noum idaŋ nŋos Nasuḃ, noum habat len nədaŋan sagw pisi, nəsepət savoi vəha-sobsobur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-sobur. Naut esusus habat hən ginau, nomidol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau sobuer hən naḃisal hən nəbekətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike biḃaŋ, ginau am nəsədaŋ. Nəvanuan bəliv galit ideh hən bipes həbet, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

³⁰ Nəmətahun nəbiŋsor patpat ginau məhat, be nəbimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsədaŋ. ³¹ Nokitin, nəsaliboŋ. AGot, aTəman Nasuḃ aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A nŋo, nəboŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləbitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis loriŋ ginau vi pan, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Nə nugam yav dan nəvəlan nəgavna enan.*

12

Nəboŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idaŋ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuḃ mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi naulunian sua seKristo.* Len nasihau tovi 14 tia, aGot isaḃul

* **11:24:** Deu 25.3 * **11:25:** Uman 16.22, 14.19 * **11:26:** Uman 9.23, 14.5

* **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

atenan vi məhat vi lan nəməv.† Nəsaləboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ɲai eləboi natenan. ³ Evoi, aGot ɲai eləboii ke totoh len niben o tovivile dan niben. Be noləboii ke, ⁴ aGot isaḅul atenan vi məhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esəsəloŋ hən nasoruan, nəvanuan səkad nasoruan hən bīkele; nasoruan aGot sədaḿ hən avan ideh bīkele. ⁵ Dereh nisor sal suh nəvanuan tomaiənan. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nə sədaŋ ɲai. ⁶ Nətake nətasor sal suh ginau, asike nətaməlmel husur nətakel nakitinan ɲai. Be asike nusor patpat ginau məhat, husur nomətahun avan ideh bīpatpat ginau məhat. Be nuke nəbunusian sivan enan tipat ɲai len nəsa toris notogole mai nəsa tosəsəloŋ hən notokele.

⁷ AGot emətahun nəbīpatpat ginau məhat len na-kəta-risi-an mai na-kel-vəhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaiənan eriŋ natesua todaŋ masuṽ len nəmauran sagw. Natenan ehum nasunit nəhai tosar tabtab hən nibegw, ehum napisulan togəm len aSetan hən ḅemədas ginau. ⁸ Noŋir Nasuḅ vəha-tor, nousi hən ḅilav kuvi dan ginau. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kəmas həni mai gaiug eləboi ḅetəgau gat gaiug, husur nəboŋ gəsədaŋ, nədaŋan sagw epul masuṽ len gaiug.” Husur tokəmaiənan, nohəhaṽur hən nəḅisor sal suh nədaŋan sagw toḅuer, husur nəboŋ nə sədaŋ, nədaŋan seKris to ipat len ginau. ¹⁰ Husur natenan, nohəhaṽur hən nə sədaŋ; nəboŋ nəvanuan lotosəvar ginau, nohəhaṽur; nohəhaṽur hən natit lotogol notoləŋon tosa; nəboŋ nəvanuan lotomədas tabtab hən ginau, nohəhaṽur; nəboŋ nototoh len nəmauran todaŋ, nohəhaṽur. Nohəhaṽur hən natgalen pisi mōs aKris to, husur nəboŋ nə sədaŋ, len aKris to, nudaŋ.

APol inau masuṽ hən alat a Korint

¹¹ Nusor maiənan hum ahoṽon, be gamit məau mətugol notomaiənan. Gamit məau, inor hən mitisor sal suh ginau; husur naut kəmas notovi ut kəmas, alat məttou nau suluṽi ke lotovi “ḅiltihai pispisul gail” ləsəyalyal səhor ginau len natideh. ¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai pispisul kitin. Len na-toh-mədau-an nudaŋ ḅur nəmauran sagw todaŋ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit məttomaŋmaŋ len gail, mai natit lotogol nədaŋan siGot tomasil. ¹³ Nəsa notogole len gamito eḅitoṽ hən nəsa notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ɲai nə sagole len gamito. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito. Hum ma məttou nau ke naten tovi nəsaan, məteruḅati dan ginau bai!

† **12:2:** Len nasoruan ta Kris ike nəməv na-vəha-tor-an, be nəvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nəməv aGot totohtoht lan. Len nənauan salito datukad nəməv dattoləboi datḅerisi, datukad nəməv nanḅeso gail lotopat lan, mai datukad nəməv aGot totohtoht lan. * **12:4:** Luk 23.43

¹⁴ Gagai noutaut hən nəbegəm hən gamito. Dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Ale na-kətkəta-təban-ginau-an asike evi nauman ideh todaŋ len gamito, husur nəsaləŋon natit samit gail, be noləŋon gamito. Nokəmaienan husur savi hən natətai beum hən bəkətkəta təban anan mai atəman bivoi, be ipat len anan mai atəman hən arbəkətkəta təban natətai bivoi.* ¹⁵ Imaienan, nohəhəvur hən nəbeviol hən ginau gabag mai natit pisi notokade mōs gamit. Ginau nəbeləmas masuŋ hən gamito, gamit dereh mətələmas kinit ginau a? Naten sanor!

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh todaŋ len gamito, be gamit galevis luke, len naŋide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail. ¹⁷ Mətbinau ke tomaienan, kel mai ginau naŋide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəbikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idaŋ hən bivān hən gamito, ale nosəvat awawa nadələomian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit mōs nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua ŋai, ale naŋide sinaməru epitpitoŋ ŋai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsan aKristo len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit pisi, natit pisi namttogole, namtugole hən mətbidaŋ am. ²⁰ Husur nomətahw ke nəboŋ nəbegəmai asike nəbisəb gamit hum noləŋoni, ale gamit am asike mətbisəb ginau hum məttoleŋoni. Nomətahw ke mətbikad naŋitvituhan, nə-təbulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səbomito-an, nasoruan tomədəs nəboruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaŋtaŋoran. ²¹ Nomətahw ke, nəboŋ nəbegəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhatuh ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isoŋur lotogol nəsaan a mō tia, be ləsəpair dan nəbiŋbiŋjalan salito, naitian tosa, mai naŋide hən naitian taŋtaŋor.

13

Nalələgauan naməkot siPol

¹ Nəboŋ nəbegəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh bikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele teil pəpəpəp len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* ² Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw,

* **12:14:** Uman 18; 2Kor 13.2 * **12:18:** 2Kor 8.6, 16, 18 * **13:1:** Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

nukel nalələgauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaan a m̄o, mai gamit p̄isi am məttoğol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. ³ Husur məttołəɲon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKris̄to tosor, ale dereh nigol t̄p̄ar̄p̄ar hən gamito len nəpanismen galenan. AKris̄to səpar daɲan len nəsa togole van hən gamito, be nədaɲan san etibau len gamito. ⁴ Ekitin ke tokul nəboɲ lototahətah həni len nəhai balbal, be len nədaɲan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit maii, ginamit am namtsədaɲ, be len nədaɲan siGot, namtukad nəmauran mai aKris̄to. Ale nəboɲ namtbegəmai, dereh məteris nədaɲan enan.

⁵ Mətebunus kitev nadələomian len gamit səbomito. Mətukad nadələomian kitin o eɓuer? Mətsənau səhoti ke aYesu Kris̄to totoh len gamito a? Asike b̄imaienan, mətsəkad nadələomian kitin. ⁶ Be nuke mitisaɓ ləboii ke namttovi ahai pispisul kitin seKris̄to. ⁷ Ale gagai namtusor tuɓ van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuɓ maienan hən nəvanuan gail ləbələboii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətb̄igol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbēmətahun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. ⁸ Husur namtsaləboi namtb̄igol natideh b̄emədəs nakitinan, avil natit p̄isi namttogole, namtugole m̄os nakitinan. ⁹ Nəboɲ məttoɲaɲ, namtohəhaɓur, naut kəmas namtsədaɲ. Namtusor tuɓ am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. ¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nəboɲ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəb̄idaɲ taltal hən gamito nəboɲ nəb̄egəmai. Husur, len nədaɲan hən na-il-a-m̄o-an Nasuɓ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaɲ am len nəmauran samito, nomətahun nəb̄emədəs nadələomian samito.

¹¹ Bathudud nadələomian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətehəhaɓur. Mitimatmatu len aKris̄to. Məteləɲon tivoi am len nələomito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nələomito, mətesuɓ gabag hən nətarhomit gail hən mətb̄ikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³ Alat siGot p̄isi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasuɓ aYesu Kris̄to teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi, aGot teləmas bun gamit p̄isi, mai aNunun aGot tigol mətesua maii len nələomit p̄isi.

Kalatia

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia læberin nəlolit bidan len aYesu ŋai, savi nahusurian hən nalo.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 49 nəboŋ totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəlon hən naŋusanan tosa (1.6-9)

3) Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10-2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboŋ məttogəm vi natun aGot gail (3.26-4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8-5.1)

7) Mətbigol mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbevi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur nəvide tosa samit gail (5.13-6.5)

9) Nakelean todaŋ naməkot: nəvit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, bəbuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudəlaŋian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigol nəlomit tikad natəmat. ⁴ AKristo erin gai len nəmatan mōs bilav kuv gidat dan nəsaan sidato hən bilav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməŋai. Igole husur naləŋonian siGot

* 1:2: Uman 16.6

aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyalyalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ɲai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətəbimaaur len navoian aKристо toviol kəmas həni, wake mətəpaur tutut dani van hən naɲusanan totile. Nosəhoʋut len gamito! ⁷ Naɲusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhatur, lotoləɲon ləbəmədas na-kel-uri-an tovoi seKристо. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aɲel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot m̄au tibar həni len nəhab nəmatan! ⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan məttodəlomi tia, aGot m̄au tibar həni len nəhab nəmatan!

¹⁰ Ginau nəsahisi ke nəvanuan gail ləbəhəhəʋur hən ginau. Nələɲoni ɲai ke aGot bəhəhəʋur hən ginau! Nətahishisi ke nəvanuan gail lətəhəhəʋur hən ginau, asike nətavi aslev seKристо.

AGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nədəlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, nəkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len nəvanuan. ¹² Husur avan ideh səlavı mai ginau, saʋusani hən ginau. Ao, aYesu Kристо səbən, ikel vəhoti mai ginau.

¹³ Nəkəmaianan husur mətosəsələɲ ləboi tia nəvide hən nəmauran sagw nəboɲ notohusur nəvide hən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nəmədas tabtab hən alat siGot hən ləbimasig. ¹⁴ Len nəvide hən nalotuan seJu gail, ginau nosəhor naJu isoɓur len naur hagw. Nudaɲ habat len nəvide setəmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol kəmas həni, aGot ilekis hən ginau, ekis ginau nəboɲ notopat len nəbəhəʋun anagw sal. Beti aGot ehəhəʋur hən togol ke noləboi ɲarɲar hən aNatun san hən nəbikel uri mai alat ləsavi Ju. Nəboɲ togol tomaianan, nəsəsəʋsaʋut hən nəbisor kitevi mai avan ideh,† ¹⁷ nəsavi məhat vi Jerusalem hən nəberis alat lotovi ahai pispisul gail a m̄o hən ginau. Aoa, novi tut vi Arapia, beti notəlmam vi lan naut a Tamaskus. ¹⁸ Husur nasiɲau totor notəlmam vi Jerusalem hən nəbeləboi aPita mai nəbinau səhot nəsa bikel mai ginau. Ale nutoh maii len nəmariboɲ tovi 15.‡ ¹⁹ Nəsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aʋan Nasub ɲai.*

* **1:14:** Hən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** Hən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsən aPita len nasoruan ta Aram.

* **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55

²⁰ Nəsa nototosi van hən gamito ekitin. Len nəhon aGot nukele, nəsaliboŋ.

²¹ Beti husur nəboŋ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seKris̄to len naut a Jutea ləsabubur mai ginau, ləsələboi ginau. ²³ Losəsəlōŋ hən na-kel-uri-an ŋai toke, "Atenan toməd̄as tabtab hən ginamit a m̄o, gagai ikel ur nadəlomian egaii toməd̄asi a m̄o." ²⁴ Imaienan lusal suh aGot bathut nəsa togole len ginau.

2

Ahai pispisul gail lohəhəvur hən aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi məhat tət̄as vi Jerusalem mai aParnapas. Len nəboŋ enan namrosəhar aTitus am.*

² Novi Jerusalem husur aGot toŋusan ginau hən̄i ke nimasvan. Len nəbōnḅonan mai nəvanuan totibau gail səbōlit ŋai, nukel vəsvəsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat ləsavi Ju. Nugol tomaienan husur nuke lidan̄ hən nauman sagw. Nomətahw ke notoum kəmas ŋai, hum nauman p̄isi sagw savi natideh. Be ludan̄ hən̄i. ³ Ale natsual am, ləsətaltal hən aTitus, totah mai ginau, hən b̄ikad na-tiv-dalusi-an, naut kəmas tovi uleKris̄. ⁴ Ikad na-sor-levlev-an enan husur nəvanuan galevis len naut tiltile gail logəgəras ke lotokad nadəlomian. Ale loliligis hən galito len ginamito, hən ləb̄isab̄ ləboi nəmakuvan dattokade dan nalo, len nəbōnan sidato mai aKris̄to aYesu. Luke lisaḅ ləboii hən ləb̄igol gidat datḅevi slev hən nalo enan.* ⁵ Be namtoil gəgat, namtsasəsəlōŋ hən nahudhusoruan ideh salito. Ao, namtotəgau gat nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi m̄os gamito.

⁶ Ale nəboŋ notokel nəsa notokel uri tonōŋ, alat lotoil a m̄o ləsasuhud hən nasoruan ideh maii am. (Tarhət hən na-il-a-m̄o-an salito, nəhes totibau lotoḅati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nəvanuan p̄isi loḅitḅitoḅ. Riŋ naten tipat.)* ⁷ Alat lotoil a m̄o ləsakel natideh am husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju sur̄nan gai totabtabuh len aPita hən aPita b̄ikel uri mai naJu gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hən naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hən alat ləsavi Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luḅat nəhes hum lotoil a m̄o hən alat siYesu len naut a Jerusalem.* Nəboŋ lotokəta ləboi navoian aGot toviol kəmas hən̄i, topat len nauman sagw, galit lolələv mai ginau mai aParnapas hən ginamit p̄isi

* 2:1: Uman 11.30, 15.2 * 2:4: Kal 1.7; Jut 4 * 2:6: Deu 10.17 * 2:9: Len nasoruan ta Kris̄ ike aKefas, tovi nahəs̄an aPita len nasoruan ta Aram.

namtbikad nabonan len aYesu. Ludam̄ ke ipat len ginaməru hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, ale ipat len galit hən ləbikel uri sal mai naJu gail. ¹⁰ Lous ginamər ɲai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noləɲon buni hən nəb̄igole.*

APol ikel nəsaban sePita maii

¹¹ Avil nəboɲ aPita togəm hən ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len nəhon nusor tasi husur isab len nəsa togolgole. ¹² A mo ihanhan mai alat lotokad nadəlomian ləsavi Ju. Galit ləsəkad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes esəvat galevis gəmai. Nəboɲ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat ləsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətəhw len alat lotoil gəgat len na-tiv-dalusi-an.* ¹³ Beti naJu gail lotokad nadəlomian am luḅon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehusur naḅide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be nəboɲ notoris ke ləsahusur nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len nəholito ke, “Gaiug govi Ju, be len nəmauran sam̄ gutoh sum̄an alat ləsavi Ju, gəsatoh len nalo sum̄an naJu gail. Imabe gudaɲ len alat ləsavi Ju hən ləbitoh sum̄an naJu lotohusur nalo? Sagimagenan!

¹⁵ “Gidaru, nəboɲ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan nəsaan len nabunusian seJu gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadəlomian, datoləboii ke nəvanuan togol husur nalo, aGot sariɲi ke tonor len nəhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadəlomian len aYesu Kristo ɲai aGot toriɲi ke nəvanuan inor len nəhon.† Imagenan, gidat am datoriɲ nəlodato len aYesu Kristo, hən aGot ḅeriɲi ke datḅinor len nəhon, len nadəlomian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, toləboi ḅinor len nəhon aGot. ¹⁷ Ale datḅeləɲon ke len aKristo datinor len nəhon aGot, be datḅisabi ke datovi vanuan nəsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan nəsaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Nəḅeum təlmam hən nalo notogol tomasig, noḅusan səhoti ke ginau gabag noḅur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hən nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ɲa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot ḅiwol hən nəmauran sagw. Esuḅan notomat len nəhai bal-bal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginau am, aKristo m̄au itoh len ginau. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadəlomian len aNatun aGot, gai toləmas bun ginau, toviol

* **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadəlomian nəvanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totəgau gat aGot mai nəsa aGot toriɲi hən bigole.

hən nəmauran san hən bimat, mōs ginau. ²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas həni, savi ut kəmas. Evi nabiltitit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKристо təmat mōs naut kəmas ηai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadəlomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mətumelmel! Ehum avan sua todəlañ gamito hən mətβətətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehum gamit mətorisi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ηai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətohusur nalo seJu gail a? Ao mətukade husur mətorij nəlomito len na-kel-uri-an tovoi məttosəsəlon həni. ³ Mətumelmel o mətumabe? Nəboη məttotubət, mətohusur aGot len nədaηan seNunun, be gagai mətunau ke mətevvurvvur nəmauran toveveu enan len nədaηan samit ηai. Mitimabe? ⁴ Len nadəlomian samito, mətoləηon isa vəsa len natit isəbur. Savi mōs natideh a? Ao! Evi mōs natite! ⁵ Nəboη aGot tolav aNunun mai gamito, nəboη togol namerikel gail len gamito, igole husur mətohusur nalo seJu gail a? Ao! Igole husur mətorij nəlomito len na-kel-uri-an tovoi məttosəsəlon həni.

⁶ Mitinau aApraham ke: “Gai eriη nəlon len aGot, ale aGot eriη gat aApraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti məteləboii ke, alat lotorij nəlolit len aGot, galit lovi anatun aApraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriηi ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləberij nəlolit lan. Natenan ipat a mō nəboη aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aApraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluṽoh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile.”*

⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotorij nəlolit lan, sumān aApraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nokəmaianan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit p̄isi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotorij nəlolit len aGot.”* ¹² Naṽisal hən nadəlomian enan etile len naṽisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit p̄isi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eṽur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriηi len gadito. Eṽur nəmakuvan sidato nəboη tolav namiledato,

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:**

Hab 2.4; Rom 1.17 * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5

topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh to-tahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”* ¹⁴ AYesu Kristo eʋur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol hənı tia mai aAraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datbikade lan, datoləboi datbikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

¹⁵ Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməŋai ima-iegai: Nəboŋ nəvanuan ʋeru arbıke, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arbıtos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi ʋəbur kotovi o riŋ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len nəvide tomaianan, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aAraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosəbur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ŋai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aAraham ipat husuri van nasıhau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən ʋəbuer.* ¹⁸ Husur nalo ʋevi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avıl len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aAraham.

¹⁹ Ale, aGot erıŋ nalo mai aMoses mōs nəsa? Eriŋi mōs ʋəʋusan nəvanuan gail pısi hən nəsaan salıt gail. Eriŋi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siAraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aŋel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, tıum siGot, ale tıum sınəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eıl rivuh len nəvanuan eru hən arbıta gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaianan saum mōs nətarhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avıl aGot səbōn ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aAraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, eʋuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhōn aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanıis gat gadıt pısi, gol ke ikad nəpısal sua ŋai hən datbikad naviolan aGot tokel gati. Nəpısal imaiegai ke: datʋeriŋ nəlodato len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboŋ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətəkəta kəkōl hən gidato. İpōn gol gidato vəbar aGot tovəhot nəpısal hən nadəlomian. ²⁴ İmaianan, nalo ehıum ahai pısan sidato tokətəkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datʋeriŋ nəlodat lan, ale hən aGot ʋeriŋi ke datunor len

* 3:13: Deu 21.23 * 3:16: Gen 12.7 * 3:17: Exo 12.40 * 3:19: Uman

7.53 * 3:20: Deu 6.4

nəhon. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorin̄ nəlodat len aKris̄to tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaianan gamit p̄isi, len nadəlomian mət̄tokade len aYesu Kris̄to, mət̄ovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit p̄isi mət̄tobaptais hən mət̄totoh len aKris̄to, ehum mət̄tokol nahurabat len gamito tovi nəmauran seKris̄to. Len nəhon aGot mət̄osum̄an aKris̄to. ²⁸ Səkad nəju, səkad auleKris̄ o namet̄bəs am; naslev mai alat ləsavi slev, səkad natilean len galito; səkad napəhaṽut, səkad naulum̄an. Səkad natideh am togol mət̄topəpəhw, husur gamit p̄isi mət̄osua len aKris̄to aYesu. ²⁹ Mət̄bevi seKris̄to, mət̄ovi anatun siApraham kitin. Ale nəsa aGot tokel gati mai aApraham, gamit am mət̄ukade.*

4

¹ Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit p̄isi san, eriñi hən anatun. Be naut kəmas natit p̄isi evi sinatun, nəboñ tovi tuhtətai sal, esum̄an naslev ŋai van vəbar totibau. ² Nəboñ tokəkereh sal, ikad nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədañ han binor hən nəsa atəman toriñi. ³ Len nəvide tomaienan, gidat am, nəboñ datokəkereh, nəboñ datsaləboi aKris̄to sal, datovi slev sinədañjan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədañjan galenan.* ⁴ Be len nəboñ tonor həni, aGot esəvat aNatun ulum̄an. Apəhaṽut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən bəṽur nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke dat̄bevi anatun aGot kitin gail. ⁶ Husur mət̄tovi anatun gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNatun aGot, vi lan nəlodato tokai ke, “Appa! Tata!”* ⁷ Imaianan gəsavi slev am, govi anatun aGot, ale husur govi anatun, dereh gikad natit p̄isi aGot tokel gati hən bəviol həni mai anatun gail.

APol inau masuṽ hən alat a Kalatia

⁸ Nəboñ mət̄saləboi aGot sal, mət̄ovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.* ⁹ Be gagai, nəboñ mət̄toləboi səhot aGot, (aoa, ivoi am notoke, gagai nəboñ aGot toləboi səhot gamito), imabe mət̄upair təlmam van hən nəkadun nədañjan gail ləsavi natideh, ləsədañ, lotovi ut kəmas? Imabe mət̄uke mət̄evi slev salit tətəs am? ¹⁰ Mət̄udañ len nəboñ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nasihau. Mət̄unau ke aGot ehəhaṽur həni natəlmaman samit van hən nalo a?* ¹¹ Nunau tuhatuh hən gamito. Nomət̄ahw n̄os gamito. Hum ma notoum sobuer

* **3:29:** Rom 4.13 * **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20 * **4:6:** Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23

samito. ¹² Bathudud nadəlomian, mətəsurnan ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboŋ nototoh mai gamito, mətəsamədas ginau boŋ ideh. ¹³ Be husur ke notoməzah, natoŋan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito. ¹⁴ Naut kəmas naməzah sagw igol idaŋ len gamito, mətəsaŋit nəhomit van hən ginau, mətəsamətəhun ginau. Wake mətəhəhaʋur hən ginau. Mətəkətkəta təban ginau surnan notovi aŋel sua siGot o surnan notovi aYesu Kristo gabag. ¹⁵ Be nakemkeman samito, nəsa evisi həni? Imabe? Nukel koti ke nəboŋ nototoh ei, mətəhəhaʋur hən mətəbigol natideh n̄os ginau. Nətausi, mətəkis kuv namətəamito hən mətətaviol hən gail mai ginau. ¹⁶ Nəsa evisi togol ke gagai nəboŋ notokel nakitinan mai gamito, mətunau ke notomətəhun gamito?

¹⁷ A n̄o, nusor husur alat lotopusan hən naʋusanan totile. Galito ludaŋ hən ləbeliv gamito hən mətəbitah mai galito, be savi n̄os navoian. Luke leliv gamito dan ginamito hən mətəbidaŋ len galito. ¹⁸ Ivoi hən mətəbidaŋ len natsua, bevi n̄os nəsa tovoi. Ivoi hən mətəbimagenan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito. ¹⁹ Anatugw gail, ehum notoləŋon tosa len napəŋasan hən nəpasian sil gamito, vir nəboruan seKristo beŋəm kavkav len gamito. ²⁰ Noləŋon masuʋ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəgel hən nasoruan sagw todaŋ. Be len na-toh-a-tut-an sagw, nəlogw etuhathuh hən gamito, nənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹ Gamit mətətoləŋon ke mətəbitoh len navəlan nalo, mətəsəsələŋ husuri n̄au a? ²² Husur len natosian ike aAraham ikad anatun ulurnan eru. Napəhaʋut tovi slev, nahəsan aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aAraham ipas togon.* ²³ Naslev ipas anatun aAraham len naʋide sinəvanuan ŋai, be asoan aAraham ipas anatun tovi nəsarpoŋan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aAraham.* ²⁴ Natenan ehum nasoruan kəta. Napəhaʋut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat gəlaru len nahəsan. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Naʋehuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəbike aHakar ehum naʋehuh Sinai. ²⁵ Ale naut a Jerusalem ta daməŋai ehum Naʋehuh Sinai len naut a Arapia. Surnan aHakar mai anatun gail lotovi slev, Jerusalem ta daməŋai mai alat lototoh lan lovi slev.† ²⁶ Be aSarah tovi asoan kitin,

* 4:22: Gen 16.15, 21.2 * 4:23: Gen 17.16; Rom 9.7-9 † 4:25: Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboŋ aPol toke Jerusalem, namilen ke naʋu gail lotohusur nalo siMoses.

savi slev, ehum a Jerusalem a məhat, ale evi anana sidato.

²⁷ Hum natosian seIsaiah toke,

“Pəhañut gotobutoh, gəsəpasus, gikemkem,

gaiug gəsəkad napəjasan hən nəpasusan, getuəbat kəkai habat;

husur napəhañut tobutoh, dereh tikad anatun isobur

səhor napəhañut tokad asoan.”*

²⁸ Be bathudud nadəlomian, mətosuñan əlsak; mətovi

anatun na-kel-gati-an aGot tokel mai aAraham. ²⁹ Sutuai,

aIsmael, anatun naslev, emədas tabtab hən əlsak, anatun na-

kel-gati-an. Imaien sal daməñai. Alat lotoke datəbevi slev

hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dattokad nəpasian len

aNunun aGot. Lugol datoləñon isa vəsa.* ³⁰ Avil natosian siGot

ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pəhañut mai anatun uluñan

dan gaiug hən arəbeməsev, husur anatun naslev pəhañut asike

ikad nahudhutan setəman, be anatun napəhañut savi slev

dereh tikade.”* ³¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mitinau

gat nategai ke, gidat datsavi anatun napəhañut tovi slev,

datovi anatun napəhañut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKristo

¹ Nəmakuvan, aKristo isah rubat nəsa tobanjıs gat gidato hən

datəbikad nəmakuvan enan. Imagenan, məteıl gəgat hən asike

mətovi slev tətəs am hən nalo tobanjıs gat gamito a mō.

² Səsələñ! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke:

mətbikad na-tiv-dalusi-an hən mətəbinor len nəhən aGot, nəsa

aKristo togole mōs gamito savi natideh. ³ Nukel pūli hən

gamit tətəs. Nauluñan ideh todamñ hən bıkad na-tiv-dalusi-

an hən bınor len nəhən aGot, atenan timasgol husur natit pısi

nalo siMoses kavkav tokele. ⁴ Gamit məttoke mətəbinor len

nəhən aGot ale məttohusur nalo mōsi, mətugol gamit səbomito

mətoməsev dan aKristo. Mətuteh dan navoian aGot toviol

kəmas həni. ⁵ Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot,

datuvatvat viri ke dereh aGot tisaə səhot gidato, suñan dat-

tonor, bathut dattoriñ nələdat len aKristo. ⁶ Husur nəboñ

dattoriñ nələdat len aYesu Kristo, datəbikad na-tiv-dalusi-an o

asike datəbikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua mñau evi

nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

⁷ A mō mətugam ivoi len nəgamgaman. Ase eil gol gamito hən

asike mətəbehusur nakitinan? ⁸ Nagəgelan hən nənauan samito,

sagəm len aGot tokis gamito. ⁹ Napusanan gəgərəs emədas

nəvanuan isobur, ehum nasoruan kəta toke, “Nayis tokəkereh

igol nabəta kavkav len nabesin itob.”* ¹⁰ Bathut nadəlomian

* 4:27: Isa 54.1

* 4:29: Gen 21.9

* 4:30: Gen 21.10

* 5:9: 1Kor 5.6

dattokade len Nasuḅ, nunau læboii ke asike mætukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol mættodədarḅabu, mættonau tuhatuh hən naḅusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalunian limaskad na-tiv-dalusi-an, naḅu gail lomədas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be lomədas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəhai balbal ḅai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naḅu gail lomətahuni. ¹² Be galit lotogol mættonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləḅon ke letiv kotov ḅisi, hən asike læḅevi ulunian am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit mōs asike mætḅevi slev am. Mətesəsəloḅ! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mætḅehusur naləḅonian samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mətəvi tarhət samito sunian mættovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ḅai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaḅ hən gaiug sunian gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁵ Be mætḅesunian nalipah nalililai tohat gamit gabag, tosaḅ pəpas gamito, mətələḅgau hən gamito hən asike mætḅemədas masuḅ hən gamit gabag hən mætḅimasig.

Nəmauran len nədaḅan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaienan, asike mətəhusur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷ Husur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito lomətahun naləḅonian seNunun aGot; ale naləḅonian gail seNunun aGot lomətahun naləḅonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artəḅal, gol ke mətodədas mætḅigol nəsa mətḅeləḅoni.* ¹⁸ Avil aNunun aGot ḅiwol hən gamito, mətsatoh len navəlan nalo.

¹⁹ Nəḅoḅ məttohusur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan toḅiḅiḅiḅal, naḅide tosa totaḅtaḅor hum nalipah, ²⁰ nalotuan hən nəlablab, na-gol-nabehi-an, nəḅalḅalan, naḅitḅituhan, nəḅulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləḅoni, nəlol paḅpaḅ, naləḅonian hən nə-patpat-gaiug-səḅonḅ-məhat-an, naḅəpəhwan, naluḅoh gail lotopəpəhw husur nənauan totitile, ²¹ nəloḅ tovənvənah, natərogan, naitian totaḅtaḅor len naḅiltihanan mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel naləḅəguan mai gamito hum notokele a mō tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihəḅəlan aGot.

²² Be nəḅoḅ aNunun aGot towol hən nəmauran sidato, iḅan hən naḅit tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nakemkeman,

* 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

natēmat, nə-darj-ḥuri-an hən na-toh-mədau-an len na-ləḡon-isa-
vəsa-an, na-gol-na-voi-an mōs nəvanuan, navoian, nadəlomian,
23 nəboruan tomədau, na-təḡau-gati-an hən nəlon gabag. Səkad
nalo ideh tokai tas natgalenan. 24 Alat lotovi siYesu Kristo,
luḡos bun nəboruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal
san, hən naləḡonian nəsaan hən nibelito mai na-ləḡon-buni-
an tosa gail ḡisi ləḡimat ei. 25 Bathut aNunun aGot tolav
nəmauran veveu mai gidato, datimashusur gat naləḡonian
seNunun aGot tosəhar gidato. 26 Sadatipatpat kəmas hən gidat
məhat, sadatigol natideh hən nəlodat ḥitabulol bulos gidat
gabag, sadatitabulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləḡoni
be datsəkade.

6

Dereh datilav nəvit nəsa dattomabule

1 Bathudud nadəlomian, mətbisaḥ gamit ideh togol nəsaan
ideh, gamit məttomatmatu len aNunun aGot, len nəvide
tomədau, vi tarhət san hən ḥetəlmam van hən nəḡisal tonor.
Be mətelələḡau hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke
mətehusuri. 2 Mətesusupah mai gamit gabag len natideh
məḥinau tuhatuh həni o məḥisaḥi len nəmauran samito ke
todarj o toməlas habat hən məḥbevusi. Len nəvide tomaienān,
dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni. 3 Avan ideh ḥinau ke
totibau, egəras gai gabag, sakitin, evi ut kəmas. 4 Nəvanuan
tebunus kitev nakitinan husur nauman san səḥon. Bisah
ke ḥivoi, satenənoḥ hən gai gabag mai avan ideh am, be
eləboi ḥəviv len gai gabag. 5 Husur nəvanuan ḥisusua timasgol
nauman san səḥon ale satipatpat gai məhat husuri.

6 Alat lotosəsəloḡ hən nəḡusanan hən nasoruan siGot, li-
maskatəḡol hən natit ḡisi tovoi lotokade mai ahai ḡusan
salito.

7 Samtegəras gamit səḥomito. Mətsaləboi məḥbegəras aGot,
ḡit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan nəvit nəhai
səlani ḡai, gai tomabule.* 8 Nəvanuan tomabul nəsaan niben
toləḡoni, tohusur naləḡonian tosa san gabag, dereh tisah tuan
nəvit nəmatan han. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun
aGot toləḡoni, dereh tisah tuan nəvit nəmauran vi sutuai lan.
9 Sadatipetəmas hən datḥigol natit tovoi, husur datḥidarj hən
datḥivan am, len nəḥon tonor həni, dereh datisah tuan nəvit
navoian dattogole. 10 Imaienān, nəḥon dattoləboi datḥigole,
datigol tivoi van hən nəvanuan ḡisi, be a məhat hən galito,
datigol tivoi van hən nəbathudud nadəlomian.

Nalələḡauan naməkot mai nasudələmian

* 6:7: Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7

¹¹ Mæteris nabiltosian nototosi gegai nəboŋ nototos van hən gamito len navəlagw səb̃ogw! ¹² Alat lototaltal ke mət̃bikad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləberisi ŋai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləb̃emədas bun galito sil nadələmian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitikad na-tiv-dalusi-an hən ləb̃isor patpat galit məhat hum məttavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an məttəkade. ¹⁴ Be ginau n̄au, sanəv̄iv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ŋai. Bathut nəmatan san maienan, natit p̄isi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsav̄i natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Dat̃bikad na-tiv-dalusi-an o asike dat̃bikade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan n̄au, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tigol nəlolit tikad natə̄mat, mai nəlon aGot titan̄jis galito. AGot ilekis hən galito hən ləb̃evi esan.*

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nəlogw tetuhatuh am. Husur namel̄bol notokad gail len nibegw, lov̄usan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadələmian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai nanunumito. Ganan.

* **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, alsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsaləboii ke alsrael siGot evi naluv̄oh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

Efesus

Naloʔulat napisulan aPol totosi van hən alat a Efesus

Ase itos naloʔulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʔulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən beʋusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsa tokele.

Itos naloʔulat egai mōs ase?

Naloʔulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Efesus.

APol itos naloʔulat egai ʔais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) AYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum həni len alat siYesu (1.3-3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1-6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau nutos naloʔulat napisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttokad nadələmian len aKristo aYesu.* ² AGot aTəmadato mai Nasuʔ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nələmit tikad natəmat.

Navoian aGot togole mōs gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nəbonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi masuʋ hən gidato len navoian pisi togəm len aNunun, navoian pisi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A mō buni, nəboŋ aGot satuʔat gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datuʔon mai aKristo hən datʔevi esan səʔon. Ilekis hən gidato hən datʔinor len nəhon, nəsaan bəbuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke ʔipat kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsa aYesu Kristo ʔigole, ale gagai aYesu igole tia. AGot igol tomaienən husur eləŋon togole, igol gai ehəhaʋur. ⁶ Igol natgalen pisi hən datʔisal suhi hən nəyalalan hən navoian toviol kəmas həni mai gidato len aNaturan gai toləmas buni.

* 1:1: Uman 18.19-21, 19.1-40

⁷ Len nēda hēn nēmatan siNatun, aGot igol datukad nēmakuvan. AGot eruḅat nēsaan sidat gail dan gidato husur topul masuḅ hēn navoian. ⁸Na-viol-kēmas-an san hēn navoian mai gidato epul sēsēhov. Len namitisau hēn nēmauran tonor mai na-lēboi-sēhoti-an san p̄isi, ⁹aGot ehēhāvur hēn tokel vēhot nē-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nē-nau-utaut-an gai toke tigole len nēsa aKristo ḅigole. Ale aGot ikel vēhot nē-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰Nē-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nēboḅ ḅinor hēni balai, aGot dereh tigol natit p̄isi len nēmav mai natit p̄isi len navile a pan libonḅon pipihabēlan aKristo. AKristo dereh tikad nēdaḅan hēn na-il-a-mō-an hēn natgalen p̄isi. ¹¹Len aKristo, aGot ilekis hēn dattovi esan gail. Ilekis hēn gidato sutuai tia tonor hēn nē-nau-utaut-an san. Ale igol natit p̄isi ehusur nē-nau-utaut-an hēn nalēḅonian san ¹²hēn ke, ginamit, namttovi nametēkav hēn namttoriḅ nēlonamito len aKristo, namtb̄itoh hēn namtb̄isal suh nēyalyalan siGot.*

¹³Gagai gamit am mētsavi Ju mēttosēsēloḅ hēn nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nēsaan samito. Ale nēboḅ mēttoriḅ nēlomit len aKristo, aGot eviol hēn aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahēsan len gamito hēn mēttovi esan. ¹⁴ANunun aGot evi nē-ta-gati-an ke natit p̄isi aGot tokel gati ke, teviol hēni mai gidato, datikade balai, nēboḅ nēmakuvan silat lotovi esan ḅihav. Datisal suh nēyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuḅ-an

¹⁵Imagenan, nēboḅ notosēsēloḅ hēni ke mēttokad nadēlomian len Nasuḅ aYesu, mai mēttolēmas bun alat siGot p̄isi, len nēboḅ enan vēbar damējai, ¹⁶nosipa vi tēban aGot tabtab hēn gamito, nanonḅan eḅuer. Nusor tuḅ mōs gamit akis ¹⁷van hēn aGot Tata toyalyal, aTēman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol hēn namitisau hēn nēmauran tonor, mai tikel vēhot aGot mai gamito, hēn na-lēboi-bun-gai-an ḅetibau am len gamito. ¹⁸Nousi am ke, tigol mētelēboi buni len nēlomito hēn nē-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hēn mētb̄ikade. Nuke mētelēboi sēhot na-pul-masuḅ-an hēn navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol hēni mai nēvanuan san gail. ¹⁹Nusor tuḅ ke mētelēboi nēyalyalan hēn nēdaḅan san tosēhor bun natideh dattolēboi datḅinau sēhoti, nēdaḅan enan san tovi tarhēt sidat dattoriḅ nēlodat len aKristo. Evi nab̄iltidaḅan gai toum lan ²⁰nēboḅ togol aKristo tole mēhat dan nēmatan, nēboḅ toriḅi tobētah len navēlan nēmatu len nēmav.* ²¹Len naut enan, aKristo eil a mō sēhor

* **1:12:** Gegai aPol isor husur gai mai naḅu gail. * **1:20:** Psa 110.1

aŋel o natəmat ideh toil a m̄o tokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an. Iṽat nəhes tosəhor masuṽ hən nəhes ideh lotoləboi ləbikade, savi gagai ŋai, be evi vi sutuai.* ²² AGot eriŋ natit p̄isi len navəlan aKристо, ale itabtabuh lan hən beil a m̄o hən natit p̄isi m̄os nəvanuan san gail.† Esum̄an gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKристо epul len nəvanuan san gail, gai togol natit p̄isi len naut p̄isi topul p̄isi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKристо

¹ A m̄o mətumat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləŋoni, mai nəsaan samit gail. ² A m̄o mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur nəp̄isal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləŋoni. Evi aSetan toil a m̄o hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlon alat lotomətahun ləb̄igol nəsa aGot toləŋoni. ³ A m̄o gidat p̄isi datutoh maienan. Datohusur naləŋonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləŋoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboŋ lotopas gidato ale datosum̄an nəvanuan gail p̄isi am; datunor hən nəlol paŋpaŋ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut na-b̄iltiləmas-buni-an san toləmas masuṽ hən gidat həni, ⁵ naut kəmas dattomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKристо. (Evi navoian aGot toviol kəmas həni ŋai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.) ⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKристо hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKристо ale eriŋ gidat datobətah mai len nəmav. ⁷ Igole hən beṽusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosəhor bun natideh dattoləboi datb̄inau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit p̄isi togole m̄os gidato len aKристо aYesu. ⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋiŋ nəlomit len aYesu. Gamit mətəsgol natideh hən mətb̄imakuv, evi naviolan siGot. ⁹ Datodədas datb̄igol natideh hən datb̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaianan hən asike datb̄eləboi datb̄ipatpat gidat məhat lan. ¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kристо aGot igol gidato hən datb̄igol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datb̄igole.

Datosua len aKристо

* **1:21:** Kol 1.16 † **1:22:** Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot eriŋ natit p̄isi pipit narien aKристо. * **1:23:** Kol 1.18-19

¹¹ Sa-nəlomit tibonʒon hən nategai ke, nəbon lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad nativ-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəbon ta mo enan. ¹² Len nəbon enan mətutoh, aKristo ebuer len gamito. Mətovi metbos gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nahəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ebuer len nəmauran samit gail. ¹³ A mo mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴ A mo ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Namətahun-buni-an tohum napsibile topəpehun gidato, igol ebuer. ¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seJu gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienan hən biŋol naluvoḥ toru enan arukad natəmat, arosua, naluvoḥ veveu sua len gai. ¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluvoḥ eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluvoḥ eru enan arsamətahun gəlar gabag am. ¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju məttoŋuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.* ¹⁸ Len nəsa aKristo togole, gidat piŋi, naJu mai nametbos gail, datoləboi datbgegəm hən aTata Got len aNunun tosua ŋai.

¹⁹ Imaienan, mətsavi metbos am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot. ²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toum həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor. ²¹ Nasuḥ esuhud hən gidato hən datbiḥon maii len naim, hən naim enan bevi məhat hən bgegəm vi naim siNasuḥ tolo. ²² Len aKristo, gamit am mətsavi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mətbiḥon maii len naim toum həni, hən bgegəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol mos alat ləsvi Ju

¹ Bathut natenan, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKristo, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mətsavi Ju.

* 2:17: Isa 57.19

² Surñan mätösəsəlon̄ hēni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nēbeum mōs gamito. ³ Hum nototos kəkereh hēni a mō tia, aGot ikel vəhot nē-nau-utaut-an san to-susuah mai ginau. ⁴ Nəbōŋ mətbeŋurūŋ nəsə notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nē-nau-utaut-an enan husur aKристо. ⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nē-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəlomi, alat ləsavi Ju mai naJu gail loptipitoŋ. Galit pisi lukad natit pisi aGot totəgau gati mōs anatun gail. Naluŋoh eru en pisi losua hum niben aKристо, lukad bōnbōn hən nē-lav-kuvi-an dan nəsaaan aGot tokel gati a mō, ale tosarpoŋ len aKристо aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas hēni mai ginau len nədaŋan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mōsi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan pisi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas hēni, ilekis hən ginau hən nəbikel mai gamit mətšavi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datbələboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit pisi, ilekis hən ginau hən nəbigoŋ nəvanuan pisi ləbələboi husur nē-nau-utaut-an egaii san, nē-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natuŋatan. ¹⁰ Gagai aGot igol tomaienān hən beŋusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a mō mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris ləboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəbōŋ ləberis alat siYesu. ¹¹ Enan evi nē-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoŋ len aKристо aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKристо mai nadəlomian dattokade lan, datoləboi datbėgəm tabtab, il len nəhon aGot, namətahwan eŋuer. ¹³ Imaienān, nukel mai gamit ke sa-nəlomit tetuhatuh hən na-ləŋon-isa-vəsaaan sagw mōs gamito. Ao, ivoi hən mətbeŋiv hēni husur evi tarhət samito.

Na-sor-tuŋ-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen pisi, notəjedur, sor tuŋ vi təban aGot Tata, ¹⁵ nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsaliŋ lan. ¹⁶ Nusor tuŋ ke, len nəyalyalan aGot topul hēni, mai len aNunun, aGot dereh

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nəbōŋ toke alat lotoil a mō mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aŋel mai abiltiŋel lotoil a mō o lotokad nədaŋan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a mō o lotokad nədaŋan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar pisi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natəmat o gəlar pisi.

teviol hən nədaŋan hən mət̃bidaŋ habat am len nəlomito. ¹⁷ Nusor tũ ke, bathut məttoriŋ nəlomit lan, dereh aKriſto titoh tin len nəlomito. Nusor tũ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mət̃beləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tũ ke, gamit mai nəvanuan p̃isi siGot, dereh mitikad nədaŋan hən mət̃beləboi səhot nãp̃os̃p̃osan, nabəlawan, nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKriſto. ¹⁹ Nuke məteləboi na-ləmas-buni-an seKriſto toseh̃or bun na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboii, hən mət̃bepul səsəhov hən nãboruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nədaŋan san toum len gidato, aGot eləboi biŋol natit gail səhor masũ hən natideh dattoləboi dat̃beusi həni o dat̃binau hən biŋole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalyalan siGot, naur p̃isi lisal suh nəyalyalan san len aKriſto aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Nəbonan len niben aKriſto

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaŋis gat ginau sil nauman notogole m̃os Nasũb, ginau nous gamit ke, nãp̃isal hən nəmauran samit gail tinor hən nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ² Nəlomit temədau, samtinau gamit səb̃omit ŋai; len natideh mət̃biŋole hən nəvanuan gail, mətemədau lan; len nə-daŋ-̃buri-an samito, mititoh mədau tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaŋ bur nãvide tiltile mai nãboruan tiltile samit gabag.* ³ ANunun aGot igol mət̃osua. Len nədaŋan samit p̃isi, mət̃etəgau gat nəbonan en məttokade len natəmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKriſto tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat m̃os dat̃bikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ŋai, nadəlomian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a m̃o hən gidat p̃isi, toum len gidat p̃isi, totoh tin len gidat p̃isi.

⁷ Be aKriſto eviol kəmas hən naviolan mai gidat ṽisusua. Epəpehun naviolan galenan tonor hən naləŋonian san.

⁸ Bathut enan, natosian siGot ike,

“Nəboŋ tovi məhat vəbar naut a məhat buni,

alat gai toseh̃or galit len nabiltibalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”*

⁹ Nəboŋ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a m̃o aKriſto evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKriſto tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhor nəmav hən b̃epul len natit p̃isi.

¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKriſto “eviol hən naviolan gail

* 4:2: Kol 3.12-13 * 4:8: Psa 68.18

mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a mō, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai pusan gail.* ¹² Igol natenan hən ləbeutaut hən nəvanuan san gail mōs nauman hən navi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləbidaŋ am len aKристо. ¹³ Timaienan vəbar gidat pisi datbikad naβonan len nadəlomian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datbēgəm matmatu am vəbar datbesumian aKристо len naβoruan san tonor buni. ¹⁴ Imaienan asike datosumian atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur naβusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləbēgəras gidato len nalibliboŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datbesumian aKристо len natit pisi datbigole, husur aKристо tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-mō-an san igol nəvanuan san gail luβon gəm sua, hum nənau pisi lotoudud mai nahudhut niben gail pisi.* Nəboŋ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləbigole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləbigol niben kavkav bimaŋ, βetibau am.

Nəboruan veveu len aKристо

¹⁷ Imagenan, len nahəsan Nasuβ nusor idaŋ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am sumian alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail. Lodədarŋabu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmarginobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanən topat len galito, bathut nəkadulit iβonβon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludam hən navide naitian taŋtaŋor biwol hən nəmauran salito, lohusur təməhav hən navide tiltile lotoβiŋβiŋal.

²⁰ Be enan savi naβisal seKристо tohum məttoleboi səhoti. ²¹ Nəboŋ gamit məttoşəşəloŋ hən nakelean husur aKристо, mətorij nəlomit lan, ale loβusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²² Na vide hən nəmauran məttoke ta mō, naləŋonian lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* ²³ Mitidaŋ hən aNunun aGot bigol mətbiveveu len nənauan samito mai nəlomito. ²⁴ Mitimasgəm vi vanuan veveu gail mətbikad naβoruan veveu aGot toum həni hən mətbəsumian gai. Imagenan,

* **4:11:** 1Kor 12.28 * **4:16:** Nənau evi nastriŋ gail len niben nəvanuan. Galevis

lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri. * **4:22:** Kol 3.9

mitinor kitin, toh a tut dan nəsaan len naŵide aGot tohəhaŵur həni.*

²⁵ Imaienan, mitinor hən nalibliborən, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ŵisusua nahudhuben aYesu, datosua həi.* ²⁶ Len nəlol paŵpaŵ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəloomit tipaŵpaŵ tebəlav. Namityal satimasur lan,* ²⁷ hən natəmat asike bıkad kas naut ideh len nəmauran samit gail. ²⁸ Nəvanuan vənvənah satevənah am, be ivoi ke teum tidan, teum hən natit tovoi hən nəvəlan gabag, hən bələboi bıkad natit hən bəviol həni mai alat lotomidol. ²⁹ Nasoruan ideh tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabuŵomito. Mitikel nasoruan tovoi həi, hən bəsusupah mai nəvanuan, gol nadəlomian salit bıdan am. Mitikel nasoruan tonor hən ləbələboi mai tovi tarhəte sivan ideh am bəsəsəlor həni. ³⁰ Len naŵide samito samtigol aNunun aGot nəlon tisa; husur aGot erin aNunun len gamito, hən tota gat nahəsan len gamito ke məttovi esan, van vəbar nəbor bıgol pıs nəmakuvan samito.* ³¹ Mitinor hən na-mətahun-buni-an, nə-təbulol-bulosi-an, nəlol paŵpaŵ, nə-kai-walwal-an, na-sor-mədasi-an hən nahəsan avan ideh, mai nəsaan pısi. Mitinor hən galen pısi. ³² Avil mitivoi hən gamit gabag, nəloomit titaŵis gamit gabag, məterubət nəsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot torubət nəsaan samito.*

5

Mititoh len namial

¹ Imagenan, bathut aGot toləmas bun gamit məttovi natun gail, mitigol tətəŵ hən aGot.* ² Na-ləmas-buni-an tiwol hən gamito, nəmauran samit tepul həni. Mətesuŵan aKristo toləmas bun gidato, toviol hən nəmauran san məos gidato hum naviolan, hum natit gototutumav həni nəbən tosusau van hən aGot.*

³ Be naitian tosa, naŵide tosa totaŵtaŵor pısi, mai nələŵon-masuŵ-an hən natite tebuer kaskasi len gamito. Nəsaan tomagalenan ləsanor hən nəvanuan siGot gail. ⁴ Sanor hən mətbikel nasoruan pahasago, na-sor-məlmel-an mai nasoruan sohsoh tobiŵbiŵal. Be inor hən mətbikel nasipaən vi təban aGot. ⁵ Mitinau ləboi natesua ke, nəvanuan togolgol naitian tosa, nəvanuan togolgol naŵide tosa totaŵtaŵor, mai nəvanuan toləŵon masuŵ hən natite, alat lotomaienan lodədas ləbəbis len natohan pipihəlan aKristo mai aGot. Lodədas ləbıkad naviolan tovoi aGot totəgau gati məos nəvanuan san gail.

* **4:24:** Gen 1.26-27; Kol 3.10 * **4:25:** Zec 8.16 * **4:26:** Psa 4.4 * **4:30:** Isa 63.10 * **4:32:** Mat 6.14-15 * **5:1:** Lev 19.2; Mat 5.48 * **5:2:** Exo 29.18

(Nəvanuan lotoləŋon masuŵ hən natite, lulotu hən natit lotoləŋon masuŵ həni. Egəm vi got salito, evi nagot gəgəras.)

⁶ Alat lotoke nəsaan galenan savi natideh, salegəras gamito hən nasoruan tomaienən nakitinan toβuer lan. Husur nəlol paŋpaŋ siGot dereh tibar alat ləsagol nəsa tokele sil natgale-nan. ⁷ Samtitah mai galit len nəsa lotogole. ⁸ A m̄o mətutoh len nəmargobut, be gagai mətovi siYesu ale mətutoh len nam̄ial. Mititoh hum nəvanuan hən nam̄ial.* ⁹ Husur naŵit nam̄ial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi. ¹⁰ Mitisab̄ səhot nəsa togol Nasuβ tohəhaŵur. ¹¹ Naŵide hən nəmargobut ləsəŵan hən natideh tovoi, mətēbulatut dan gail. Ivoi am hən mətβikel vəhoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatenan evi natit hən nahur sasa hən avan ideh b̄isor husuri. ¹³ Avil nəboŋ nam̄ial tom̄ias natit p̄isi, nəvanuan gail p̄isi loləboi ləberis nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit p̄isi nam̄ial tom̄ias gail lumasil len nakətaan sinəvanuan p̄isi. Bathut enan ikad nasoruan sua toke,
“Gaiug gotopatmari, gilele,
gile məhat dan nəmatan,
ale aKristo tem̄ias gaiug.”

¹⁵ Imaienən, mətələləgau hən natohan samito. Samtitoh sum̄an alat lototətan hən nəmauran tonor. Avil mititoh sum̄an alat lotokad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi mətβigole teliv nəvanuan gail van hən aYesu, husur len nəboŋ ta daməŋai nəvanuan lusa. ¹⁷ Imagenən samtimmel, avil mətələboi səhot nəsa Nasuβ toləŋoni. ¹⁸ Samtetərog hən nəwain toliv gamit van hən naŵide gail lototaŵtaŵor. Avil mətēpul hən aNunun aGot. ¹⁹ Mətekəkai hususur hən nəbe gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. Mətekəkai hususur hən nəbe hən nalotuan gail mai gamit gabag, mətekəkai maienən hən nəbe aNunun aGot togol gail. Mətekəkai, gol nəbe len nəlomito vi təban Nasuβ.* ²⁰ Mətesipa tabtab vi təban aGot aTata hən natit p̄isi, len nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo.

Alatmisoan gail

²¹ Məteriŋ gamito len navələmit gabag husur namətahwan samito len nəyalyalan seKristo.

²² Latpəhaŵut məttołah, məteriŋ gamit len navəlan asoamito hum məttořiŋ gamit len navəlan Nasuβ. ²³ Husur ahaŵut ehum nəkadun asoan, eil a m̄o həni; sum̄an ŋai aKristo tovi nəkadhute, ale nəvanuan san gail lovi niben, eil a m̄o hən galito. Ilav kuv galit dan nəsaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotoriŋ galit len navəlan aKristo; len naŵide tomaienən, len natit p̄isi, ivoi

* 5:8: Isa 60.1-3 * 5:11: Rom 13.12 * 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

hən abareab gail māu ləbēriŋ galit len navəlan ahaṽut salit gail.

²⁵ Lalumñan məttołah, mətələmləmas bun asoamito suñan ŋai aKřisto toləmas bun nəvanuan san gail, toviol hən nəmauran san mōs galito. ²⁶ Igol natenan hən biŋgol ləbēvi esan səbōn ŋai, ləbīnor buni. Len nasoruan siGot igol luveveu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKřisto tolısov galit həni hən ləbīveveu.*

²⁷ Igol natgalenan hən bəsəhar nəvanuan san gail hən ləbēvi esan səbōn len namənas. Ike linor buni, liyalyal, səkad namesian o nabiŋbiŋalan o natideh tomagenan lan, səkad natideh tosa avan ideh toləboi bikel uri. Nəvanuan san gail lohum napəhaṽut togomah topəhas hən bilah, ale tokab vəkab vəsa, səkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenan, lalumñan məttołah, mițimasləmləmas bun asoamito hum məttołəmas bun nibemit səbōmito. Naulumñan ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai səbōn. ²⁹ Husur səkad avan ideh tomətahun bun niben gabag. Ao, evəŋani, ekətkəta təban, suñan aKřisto tokətkəta təban nəvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKřisto. ³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulumñan dereh teriŋ atəman mai anan hən bəudud mai asoan, ale aregəm sua suñan niben tosua ŋai.”* ³² Ikad natetətan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan kəta tohusur aKřisto mai nəvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulumñan timasləmləmas bun asoan hum toləmas bun gai səbōn, ale napəhaṽut timasputsan ahaṽut san len nənauan san.

6

Gamit məttovi lahutai, gamit məttovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur nəsa atata mai anana artokele len Nasuḅ. Inor hən mətbiŋgol bimagenan. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmañ mai anañ len nənauan samñ.” Len nakelean todaŋ gail, enan evi nametəkav tokad na-kel-gati-an.

³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: gəbeputsan atəmañ mai anañ len nənauan samñ, “dereh natoohan samñ tivoi, mai gitoh tebəlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol naṽide tosa tabtab hən anatumit gail nəlolit bisa van vəpaŋpaŋ. Avil mətəhis galit hən ləbiyar husur naṽisal tonor, ṽusan galit mōs naṽide tonor, naṽusanan eruenan arogəm len Nasuḅ.

* 5:26: Tit 3.5 * 5:31: Gen 2.24 * 6:3: Hən naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16.

Ike: Putsan atəmañ mai anañ len nənauan samñ hən natoohan samñ bivoi, mai hən gəbitoh bebəlav len navile a pan.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur nēsa amasta sam̄ len navile a pan b̄ikele. Gemētahw lan, len nēlom̄ kitin geputsani len nēnauan sam̄. Gigol husur nēsa amasta tokele hum gotogol husur nēsa aKristo tokele. ⁶ Gigol tabtab hēni, savi hēn b̄ebunusi ŋai, hēhāv̄ur hēn gaiug, be len nēlom̄ todaŋ len aKristo, gigole hum naslev san tohusur naləŋonian siGot. ⁷ Len nēsa gotogole, timaur mētām̄ hum gotogole m̄os Nasuḅ savi hēn nēvanuan gail. ⁸ Goləboii ke Nasuḅ dereh teviol hēn nakonp̄urp̄uran mai gidat v̄isusua hēn navoian dattogole, naut kēmas datovi slev o datsavi slev.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hēn naslev sam̄ gail. Sagesəhob hēn naslev sam̄ ke asike b̄igol husur naləŋonian sam̄ gigol tisa hēni. Nau gati ke gaiug mai galito mētukad aMasta tosua ŋai totoh len nēmav, ale nāv̄ide san ep̄itoṽ van hēn nēvanuan p̄isi, ideh satile.*

Nahurabat nēbalan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuḅ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidaŋ tabtab! ¹¹ Geriŋ p̄is nahurabat nēbalan siGot len gaiug hēn gēb̄eil gəgat, naut kēmas nēhai tata setəmat gail mai nagərasian san gail. ¹² Husur datsəbal mai nēvanuan lotokad nibelito. Avil datuḅal mai alat lotoil a m̄o, mai alat lotokad nēdaŋan hēn na-il-a-m̄o-an datsaləboi datberis gail. Datuḅal mai abiltidaŋan gail hēn nēmargobut hēn navile eg a pan mai nanunun nēmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriŋ nahurabat nēbalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nēboŋ nēsaan, dereh geləboi gēb̄idaŋ b̄ur alatenan lotokad nēdaŋan hēn nēsaan nēboŋ ləb̄ib̄al mai gaiug. Ale nēboŋ nēbalan b̄inoŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nēhau tutuṽ hēn nakitinan. Ale gesun nahurabat nēbalan hēn nanoran, hum nasoltia toriŋ nahurabat metəlai len nēmabun hēn b̄ipat gol niben.* ¹⁵ Ale len nariem̄, gevəlas naributbut hēn nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hēn natəm̄at dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis gipat nadəlomian hum nasilt tovi nahudhut nətərhai topat gol gaiug hēn gēbeləboi gēb̄igol nēwei setəmat p̄isi lotopaŋ ləb̄imat.† ¹⁷ Goləboii ke aGot ilav kuv gaiug dan nēsaan sam̄, ale nē-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nēbalan gotoriŋi len nəkaduḁn. Lav nabu nēbalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hēn gēb̄ib̄al hēni.* ¹⁸ Ale

* **6:9:** Deu 10.17 * **6:14:** Isa 11.5, 59.17 * **6:15:** Isa 52.7 † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai topospos lotokabut gole len nahurhuḅuluk ale gol tomosmos. Imagenan nēboŋ gotopati eləboi b̄ipat gol gaiug ale eləboi b̄igol nəhab len nēwei ideh topaŋ, b̄imat. * **6:17:** Isa 49.2, 59.17

len aNunun aGot, gisor tuṽ tabtab hən na-sor-tuṽ-an mai nañirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuṽ tabtab mōs nəvanuan siGot gail p̄isi. ¹⁹ Ale gisor tuṽ mōs ginau am. Geus aGot ke nəboṅ nəbisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nəbēmətahw hən nəb̄ikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim bəbaṅis, lubaṅis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuṽ mōs ginau hən nəb̄igole.

Nasudəlaṁian

²¹ Nuke mətəlēboi natit p̄isi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, aṽagw notoləmas buni len nadəlomian, todaṅ len Nasuḅ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit p̄isi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mət̄bələboi natit gail husur ginamito, ale hən ḅigol mət̄bələṅon ḅivoi am len nəlomito.

²³ Wawa gail len nadəlomian, nəlomit tikad natəṁat. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadəlomian, aGot aTata mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas hən navoian mai galit p̄isi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

* 6:21: Uman 20.4

Filippi

Naloḅulat napisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

Len naloḅulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən naləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit napısal hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

APol itos naloḅulat egai van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a mō, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hənı len naim bəbaŋis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

APol itos naloḅulat egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naut a Rom len naim bəbaŋis.

Len naloḅulat egai aPol idaŋ hən nakemkeman, na-il-ḅuri-an, nəbonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuḅ hən alat siYesu len naut a Filippi. (1.1-4.23)

1) APol etuḅat hən naloḅulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuḅ mōs galito (1.1-11)

2) APol ehəhaḅur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaŋis, ivatvat viri ke nəsa tevisi dereh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12-26)

3) APol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsa tokele hən naḅide aGot toləŋoni bıpərpar len galito (1.27-2.18)

4) APol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19-30)

5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naḅide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot ḅeriŋi ke linor len nəhon. APol eləŋoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1-4.9)

6) APol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol hənı maii (4.10-20)

7) APol imaris kotov naloḅulat san van hən alat a Filippi (4.21-23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos naloḅulat napisulan egai van hən nəvanuan pısi

siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² AGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nəlomit tikad natəmat.

Nasipaan mai na-sor-tuṽ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboŋ p̄isi notonau təlmam hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuṽ-an sagw m̄os gamit p̄isi, nusor tuṽ len nakemkeman ⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav, nəmariboŋ məttoriŋ nəlomit len aYesu Kristo van vəbar daməŋai.* ⁶ Husur nunau ləboi nategai māu ke, aGot totuḅat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigołgole van van tihav len nəboŋ siYesu Kristo.* ⁷ Inor hən notonau gamit p̄isi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len naim bəbaŋis notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoṽusan koti ke tokitin, gamit p̄isi mətukatəpol len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau.*

⁸ AGot eləboi b̄ikel koti ke notoləŋon masuṽ hən nəb̄eris gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nusor tuṽ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh mətələboi mət̄bekuṽol hən na p̄isal tovoi buni, hən mət̄biveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən naṽit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləb̄eputsan mai sal suh nəyalyalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-baŋis-aPol-an

¹² Bathudud nadələomian, nuke mətələboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi. ¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəbaŋis sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen tobaŋis gat ginau, nəbathudud nadələomian isoḅur loil gəgat len Nasub. Gagai, len na-il-ḅuri-an tosəhor ta m̄o, ləsamətahw hən ləb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototaḅulol bulos ginau mai lotopul hən naṽitṽituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəb̄eil gəgat, nəb̄ikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototaḅulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləb̄ipatpat galit məhat husur

* **1:1:** Uman 16.12 * **1:5:** Uman 16.12-40 * **1:6:** 1Kor 1.8 * **1:7:** 2Kor 7.3; Flp 1.13 * **1:13:** Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

lunau ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen tobaŋis gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ŋai ke len naŋisal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nəlolito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuŋ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəb̄imakuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh biḡol nahurugw bisa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil b̄uri gagai suŋan akis, hən ke, len natit p̄isi nəb̄igole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəb̄imat, ivoi masuŋ am. ²² Be nəb̄itoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiŋan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənau ləboii. ²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuŋ həni ke nerih nəmauran egai hən nəb̄imat hən nəb̄itoh mai aKristo, husur natenan ivoi p̄isi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadəlomian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ nəb̄itoh mai gamit tətəs, dereh məteləboi mətb̄isal suh aYesu Kristo səhor ta m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, naŋide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut kəmas nəb̄egəm ris gamito o nəb̄itoh a tut dan gamito, dereh nesəsələŋ həni ke mətoil gəgat suŋan məttosua ŋai ale len nəlomit to-sua mətuḡbal tabtab m̄os nadəlomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboŋ mətb̄eil gəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol kəmas hən nadəlomian len aKristo mai gamito, wake eviol kəmas həni am ke məttoləŋon isa vəsə m̄osi, ³⁰ husur gagai mətutoh len nəb̄alan toŋitoŋ hən nəb̄alan məttorisi ke notodaŋ b̄uri a m̄o. Evi nəb̄alan məttosəsələŋ həni gagai ke notodaŋ b̄uri sal.*

2

Gol tətəŋ hən aYesu nəlon tomədaŋ, sənaŋ gai

¹ Datoləŋon ivoi am len nəlodato len nəb̄onan mai aYesu, nələmas-buni-an san etəŋov nəlodat vi pan, datukad nəb̄onan len aNunun, nəlon aYesu itaŋis gidato, ilolosa hən gidato. ² Husur

* 1:30: Uman 16.19-40

natgalen p̄isi, mitimaskad n̄anauan tesua ηai, m̄etel̄emas bun gabag h̄en gamito, mitikad n̄elomit tesua, mitikad nal̄əjonian tesua ηai. M̄ətb̄igol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul s̄əs̄əhov h̄en nakemkeman. ³ Samtehusur nal̄əjonian samit s̄əb̄omit ηai, samtapatpat gamit s̄əb̄omit m̄əhat, avil len n̄elomit tom̄ədau hum m̄əttovi ut k̄emas, gamit ideh, tinau ideh am hum totibau s̄əhor gai. ⁴ Gamit v̄isusua satinau n̄əsa tovoi h̄en gai s̄əb̄on ηai be tinau n̄əsa tovoi h̄en n̄əvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad n̄anauan tōp̄itōv̄ h̄en n̄anauan aK̄risto aYesu tokade, ke:

- ⁶ Naut k̄emas tokad nāboruan siGot, naut k̄emas tovi aGot, s̄ənau ke tonor h̄en β̄et̄əgau gat nāp̄it̄p̄itōvan mai aGot.*
- ⁷ Be erij gabulan n̄əhes tōv̄ati mai n̄əyalyalan san, ilav nāboruan sinaslev sua,* eḡəm vi vanuan sūn̄an n̄əvanuan gail, ikad n̄ənah̄ənah h̄en n̄əvanuan.
- ⁸ Igol n̄əlon em̄ədau, s̄ənau gai gabag, igol husur p̄is n̄əsa aGot tokele, naut k̄emas togol n̄əmatan san. Be savi n̄əmatan ηai, imat ebun len n̄əhai balbal.
- ⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a m̄əhat p̄isi, eviol maii h̄en n̄əhes toyalyal s̄əhor n̄əhes p̄isi,
- ¹⁰ h̄en ke nah̄əsan aYesu β̄igol natit p̄isi l̄əbet̄əjedur, len n̄əmav mai len navile a pan mai len naut n̄əmatan,
- ¹¹ mai nabūj̄olit p̄isi lisor v̄əhoti ke, aYesu K̄risto evi Masta, h̄en l̄əb̄isal suh n̄əyalyalan siGot Tata.*

Mitigol n̄əsa tonor h̄en n̄əvanuan gail l̄əbet̄ətōv̄ h̄əni

¹² Gamit notol̄emas bun gamit p̄isi, natgalen l̄əb̄imaienan, len n̄əlomito mitidañ len aGot, len nam̄ətahwan h̄en n̄əyalyalan san, m̄ətehisi h̄en m̄ətb̄igol n̄əsa tonor h̄en n̄əmauran aGot tolav kuv gamit dan n̄əsaan samito m̄osi. Mitigol natgalegai sūn̄an m̄əttogol akis h̄en n̄əsa notokele, (savi n̄əboñ nototoh mai gamit ηai, be n̄əboñ n̄əsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol nal̄əjonian samit inor h̄en esan mai igol m̄ətol̄əboi m̄ətb̄igol husur nal̄əjonian enan san.

¹⁴ Len natit p̄isi m̄ətb̄igole, mitigole, samtikoblen, samtēv̄it̄vituh, ¹⁵ h̄en asike β̄ikad natideh tosa avan ideh tol̄əboi β̄ikel husur gamito. Len n̄əmauran samito mitivevu ηai, namesian tēbūer, sūn̄an anatun aGot gail, naut k̄emas

* 2:6: Jon 1.1, 5.18

* 2:7: Isa 52.13–53.12; Mat 20.28

* 2:11: H̄en naves

10-11, ris Isa 45.23

navile a pan nēmarginobut mēttotoh lan, topul hēn nēvanuan nēlolit tokabkabus, topul hēn nēsaan.* Be gamit mitimasnial hum namial lotomial len margobut hēn navile a pan, ¹⁶ nēboŋ mēttotēgau gat nasoruan hēn nēmauran. Mētbimaienan, len nēboŋ seKris̄to dereh nelēboi nēbisor sal suh ginau ke nēsēgam soḅuer, nēsaum soḅuer.

¹⁷ Avil naut kēmas lēbigol nēbimat, naut kēmas nēda hagw bisel hum nēwain ahai tutumav toḅiri len naviolan totutumav hēni van hēn aGot, nohēhāvur. Gamito, mētukad nadēlomian len aKris̄to ale mētoviol kavkav hēn gamito mai aGot hēn mētbigol nēsa tolēḡoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hēn nabuluk totutumav hēni van hēn aGot. Husur ke notoviol kavkav hēn ginau mai aGot ale gamit mēttoviol kavkav hēn gamito mai aGot, naut kēmas lēbigol nēbimat, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahēhāvuran.† ¹⁸ Sum̄an ginau, gamit am mitimashēhāvur, ḅon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi nalēḡonian siNasuḅ, nuvatvat viri ke asike dareh nesēvat aTimoti van hēn gamito. Ale nēboŋ ḅetēlmam nēlogw tevi pan len nēsa bikel uri husur gamito. ²⁰ Nēsēkad avan ideh sum̄an aTimoti tolēmas bun gamito, tonau masuḅ hēn gamito hum ginau. ²¹ Husur galit am lumasulsul hēn natit salit gail sēbolit ḡai, savi natit gail siYesu Kris̄to. ²² Gamit mētolēboi aTimoti tia, nabōruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hēn na-kel-uri-an tovoi hum tovi natētai toum mai atēman. ²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nēboŋ nēbelēboi nēsa ḅevisi hēn ginau, len nēboŋ en ḡai dereh nesēvat aTimoti van hēn gamito. ²⁴ Avil len Nasuḅ nodēlomi ke, ginau gabag māu dereh nivan hēn gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mēttosēvati hēn ḅevi tarhēt sagw. Evi wawa nadēlomian sagw toḅon mai ginau len nauman, toḅon mai ginau len nēbalan hum nasoltia. Be len nēboŋ egai ginau māu nunau ke nēbesēvati van hēn gamit hai.* ²⁶ Husur elēḡon masuḅ hēn ḅeris gamito ale elēḡon isa husur mēttosēsēlōḡ hēni ke tomēsah. ²⁷ Nokitin ke emēsah habat, pēpadaḡ imat. Be nēlon aGot itaḡjisi, savi gai ḡai be nēlon itaḡjis ginau am hēn asike nēbikad nalolosaan vēsa batbat tomaienan. ²⁸ ḡa nēnauan sagw idaḡ am hēn nēbesēvati van hēn gamito, hēn ke, nēboŋ mētbērisi, mitikemkem ale

* **2:15:** Deu 32.5 † **2:17:** 2Tim 4.6. Datolēboi datbikel namilen len nasoruan topitol maiegai: Nēboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mētodēlomi, ale mētoviol hēn nēmauran samito mai aGot hēn mētbigol nēsa gai tolēḡoni. Imagenan, naut kēmas lēbigol nēbimat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuḅon mai gamit p̄isi len nahēhāvuran. * **2:25:** Flp 4.18

hən nəlogw asike ðetuhatuh maiegai am. ²⁹ Nəboŋ ħibar gamito, kel nahəhaʋuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasuḅ. Nəvanuan lotosumʋan gai, məteputsan galito len nənauan samito, ³⁰ husur pəpadaŋ imat mʋos nauman seKристо. Nəmauran san pəpadaŋ imasig hən ðevi tarhət sagw, gel gamit məttodədas mətḅigole.

3

Nanoran tokitin

¹ Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len naḅonan samit mai Nasuḅ. Savi natideh hən ginau hən nəḅitos nategai tətəs; be nutosi hən ħihavhav gol gamito. ² Mətelələgau. Mitinaunau nəvanuan lotosumʋan alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* ³ Husur gidato boh datukad na-tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsa aKристо aYesu togole mʋos gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan ħigole hən nibedato mai naʋide hən nalotuan. ⁴ Naʋide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh ħinau ke ħeləboi ħeil gəgat len nəsa togole, ginau nosəhori. ⁵ Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmariboŋ toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† ⁶ Tarhət nal-gəgat-an sagw, nudaŋ len nəsa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuʋ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsaḅur kotovi boŋ ideh. ⁷ Avil natgalenan, a mʋo nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nəsa aKристо togole. ⁸ A məhat hən natenan, nunau səhot natit pisi ke tovi ut kəmas nəboŋ notonənoʋ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kристо-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit pisi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit pisi tovi pahsago hən nəḅevi seKристо, ⁹ hən nəḅiḅon maii, hən nəḅevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səḅogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadəlomian len aKристо. ¹⁰ Nuke neləboi aKристо mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niḅon maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm

* **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləḅimakuv dan nəsaan salito, sumʋan naJu gail ta mʋo. * **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəboŋ aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo

seJu gail, ludaŋ len nalo galenan. * **3:6:** Uman 8.3, 22.4

suñan gai len nēmatan san ¹¹ hən nēbikad na-le-məhat-an dan nēmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsəveveu kavkav sal. Be nohisi hən nēbegəm suñan aKристо aYesu, gai totəgau gat ginau mōs natenan. ¹³ Bathudud nadəlomian gail, nəsənau ke noto-suñan aKристо kavkav sal, avil nunau mōs natesua ηai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw ibonʔbonʔ hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mōs natit gail ʔipat a mō. ¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman mōs nēbikad nasəhorian lan, nēbibar nagilen ale nēbilav naviolan, aGot tokis ginau len aKристо aYesu vi lan nəməv mōsi.

¹⁵ Imaienan, gidat ʔisi dattomatmatu len nəmauran sidat len aKристо, ivoi ke datigam maierenan. Nənauan samit ʔetile, nategai am, aGot dereh tigol ʔiʔarʔar mai gamito. ¹⁶ Avil nəmauran sidat timasnor hən nakitinan aGot togol toʔarʔar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadəlomian, mitigol tətəv̄ hən ginau, ale mətəbunus vahvahur alat lotohusur nəv̄ide hən nəmauran namttogole mōs gamito. ¹⁸ Husur ikad isoʔur lototoh suñan lotovi enemi hən na-kel-uri-an tovoi hən nēmatan seKристо len nəhai balbal. Ginau nusor vəha-sobsoʔur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutan nəbonʔ notokel tasi. ¹⁹ Nəmauran salit ivan vəmasig vi situai, nagot salit evi naləŋonian hən nibelit ηai, loʔiv hən nəsa nahurulit təsa sile, ale lunau nəmauran egai ηai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua ʔegəm len nəməv hən bilav kuv gidat dan nəpanismen topat vir alat ləsariŋ nəlolit len aGot. Atenan evi Nasuʔ aYesu Kристо. ²¹ Husur, len nədaŋan san toləboi ʔigol natit ʔisi ʔipat pipihabəlan, dereh aYesu tegəgel hən nibedat lotovi ut kəmas, hən ləbesuñan niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4

¹ Imaienan, bathudud nadəlomian, mətəil gəgat len Nasuʔ. Noləmas bun gamito, noləŋon masuʔ ke neris gamito. Mətugol nukemkem, noʔiv hən gamit məttohum naviolan notosəhori.

Nənauan məkot siPol

² Euotia mai aSintike, nonʔir gamər ke samrepəpəhw am be məregəm sua len na-ləŋon-husuri-an len aMasta saməru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotoʔon mai ginau len nauman, ke gevi tarhət səlaru.* Husur aroum idan mai ginau len na-kel-uri-an tovoi, gəlaru mai aKlement mai

* **4:3:** Len naut egai, nəbonʔ toke nəvanuan nauman kitin, nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot, lunau ke tovi nəhes sua tovi Susukos.

galit am lotoum mai ginau, nahəsalit lotopat len nalobulat hən nəmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len naβonan samit mai Nasuβ, nukel tətəs həni, mətəhəhəvur masuŵ!

⁵ Mitigol ke nəmauran samito tomədəu, tiɸarɸar hən nəvanuan ɸisi læberis læboii. Nasuβ egəm ɸəpadaŋ! ⁶ Samtinau masuŵ hən natideh, avil kel natit ɸisi mai aGot len nasipaana. Len na-sor-tuŵ-an mai naŋirian, us aGot hən nəsa məttopar.*

⁷ Ale aGot tigol nəlomit tikad natəmat tosəhor na-ləboi-səhoti-an ɸisi. Natəmat enan tekətkəta gol nəlomito mai nənauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nə-maris-kotovi-an sagw, bathudud nadələmian, mitigol nənauan samit tepul hən natgaleg tovoi: tepul hən nəsa tokitin, nəsa tonor hən nəboruan tovoi, nəsa tonor, nəsa toveveu səkad natit tosa lan, nəsa togol aGot mai nəvanuan lotohəhəvur, mai nəsa nəvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh bivoi, natideh binor hən aGot bisal suhi, mitinau natideh tomaienana. ⁹ Mitigol natit ɸisi notopusan həni, notolavi mai gamito; natit ɸisi məttoəsəloŋ hən notokele, məttoris notogole. Məbɸigole, aGot toviol hən natəmat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hən naviolan

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuβ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətəsəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit tobəŋbəŋ hən ginau, be mətodədəs mətβisab nəpisaal ideh hən mətβəkətkəta təban ginau. ¹¹ Nəsakəmaienan husur notomidol, aoa, len nəmauran sagw noləboi səhoti ke nohəhəvur hən nəsa notokade ŋai. ¹² Nutoh læboi nəmauran hən nə-par-tite-an tia, nutoh læboi nəmauran hən na-pul-hən-natite-an tia. Nusab natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusab nəmauran hən nahəhəvuran, naut kəmas natideh bevisi. Noləboi nəbitoh bivoi naut kəmas nəbepul o nəbimalkəkət, naut kəmas nəbepul hən natite o nəbipar tite. ¹³ Noləboi nəbɸigol natit ɸisi len nədaŋan seKristo togol notodaŋ am. ¹⁴ Be mətugol ivoi nəbəŋ məttovi tarhət sagw len na-ləŋon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətələboii ke, nəbəŋ notoriŋ naprovens Masetonia ei, nəbəŋ nototubət kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu ɸisi, gamit səbomit ŋai mətulav naviolan mai ginau.* ¹⁶ Husur nəbəŋ nototoh len naut a Tessonika ale notomidol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaienan

* 4:6: Mat 6.25-34 * 4:15: 2Kor 1.16 † 4:16: Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9

hən nãbeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan nãos gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit þisi, nubarj tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan mættoviol hãni mai ginau. Naviolan galenan lohüm naviolan mættotutumav hãni, nãbon tosusau van hən aGot, lotonor hən nãsa gai tohãhaãur hãni.*
¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoþur gai topul hãni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit þisi mættomïdol hãni. ²⁰ Nã-sal-suhi-an tivan hən aGot aTãmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an mækot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit þisi lotokad nadølomian len aKristo aYesu. Nãbathudud nadølomian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nãvanuan þisi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kãmas hãni tipat len nanunumito. Ganan.

* **4:18:** Exo 29.18; Flp 2.25 * **4:22:** Flp 1.13

Kolosse

Naloḅulat napisulan aPol totoni van hən alat a Kolosse

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Itosi hən ɓeʋusani ke aYesu iyalyal masuʋ səhor bun nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an gail ɓisi. Ale len aYesu datukad ɓis nə-lav-kuvi-an dan nəsaan.

APol itos naloḅulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloḅulat napisulan egai ɓais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim ɓəbaŋis len naut a Rom.

Len naut a Kolosse ikad ahai ɓusan galevis lotogəras alat siYesu ei. Ahai ɓusan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seju tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naɓusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot ɓilav kuv galit dan nəsaan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naɓusanan galenan, itos naloḅulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləɓeləboi nakitinan.

- 1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)
- 2) Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an (1.3-12)
- 3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-il-a-m̄o-an gail ɓisi. APol eum idaŋ m̄os galito (1.13-2.5)
- 4) Limastoh sun̄an lotoɓon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuʋ hən natit len nəmav. Natit ɓisi ləɓigole limasgole len naʋide aYesu ɓehəhaʋur həni (2.6-3.17)
- 5) Nəmauran lohoim timasnor hən ɓigol Nasuɓ ɓehəhaʋur. Lisor tuʋ tabtab, lisor tuʋ m̄os aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələomian leləŋoni (3.18-4.6)
- 6) Nə-maris-kotovi-an (4.7-4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aʋagw len nadələomian, ²namrutos naloḅulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələomian

len aKristo mættodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tuŋ mōs gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadəlomian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke mættoləmas bun nəvanuan p̄isi siGot. ⁵ Nadəlomian mai na-ləmas-buni-an enan, mətukade husur mətuvatvat vir nəsa aGot toutaut həni mōs gamito len nəmav, tuŋat len nəboŋ mættosəsəloŋ hən nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməŋai.* ⁶ Len naut p̄isi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, toŋan. Evivi məhat ale iŋan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan gail. Len navide tomaienən, len nəboŋ mættosəsəloŋ həni metəkav, nəboŋ mættoləboi səhot nakitinan husur navoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iŋan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKristo hum ginaməru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaŋ seKristo mōs gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginaməru husur na-ləmas-buni-an samito aNunun aGot toviol həni mai gamito.

⁹ Imagenan, nəboŋ namrtosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuŋ tabtab mōs gamito. Namrous aGot hən biŋol mətəpəl hən naləboian hən naləŋonian san, len namitisaŋ hən nəmauran tonor mai naləboian togəm len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hən nəmauran samit bəputsan nahəsən aGot, ale hən mətbiŋol bəhəhaŋur hən gamito len natit p̄isi. Namrusor tuŋ ke, len nəmauran samito mai len natit p̄isi mətbiŋole mitiŋan hən navit tovoi, ale mətələboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuŋ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hən mətbiŋidaŋ buŋ nəmauran biŋidaŋ, toh mədaŋ bəbəlav, naut kəmas nəvanuan gail ləbiŋol mətbeləŋon bisa vəsə. Be nəboŋ mətbiŋimagenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen p̄isi, akis mətəsipa vi təban aGot Tata togol məttonor, hən mətbiŋkad nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan len natohan pipihəbələn len namial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navələn nəmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihəbələn aNatun, aNatun gai toləmas buni.* ¹⁴ Len nəmatan siNatun datukad nəmakuvan sidato, eruŋat nəsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a məhat p̄isi

* 1:5: 1Kor 13.13 * 1:7: Kol 4.12 * 1:13: Luk 22.53 * 1:14: Efe 1.7

15 Datoləboi datberis aKristo tolav kot aGot datsaləboi datberisi, aKristo iʋat nəhes tosəhor natit ʋisi aGot togole.*

16 Husur len aKristo, aGot eum hən natit ʋisi len nəmav mai len navile a pan.* Eum hən natit datoləboi datberis gail mai natit datsaləboi datberis gail. Namilen ke igol alat lotoil a mō tiltile gail mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an, naut kəmas aŋel, nanunun nəmargobut, natəmat, mai abiltiŋel gail. Natit ʋisi, aGot eum hən gail len aKristo, eum hən gail mōs aKristo. 17 Nəboŋ aGot saum hən natideh sal, aKristo itoh sutuai tia, ale len gai natit ʋisi esuh husur nədaŋan san etəgau gat gail. 18 Imaienan, gai ŋai eil a mō hən nəvanuan san gail. Ale nəvanuan san gail lohum niben, aYesu evi nəkadun. Gai evi natubatan mai nametəkav hən na-le-məhat-aŋ dan nəmatan hən tokad namilen toyalyal səhor ideh am. 19 Husur aGot ehəhaʋur hən gai kavkav totoh len aNatun. 20 Ale len aNatun, aGot igol natit ʋisi lukad navoivoian maii tətəs, natit gail len navile a pan mai natit gail len nəmav. AGot igol gail ʋisi lukad natəmat maii len nəda hiNatun tomat len nəhai balbal.*

21 A mō len nəmauran samito mətutoh a tut dan aGot, len nənauan samito mətuvi enemī san gail bathut navide tosa vəsə samito. 22 Naut kəmas natgalenan, aGot igol mətukad navoivoian maii len nəmatan hən niben aNatun. Igole hən ke nəboŋ mətbeil len nəhon, dereh tisəb səhot gamit hum ke məttovevu buni, hum mətəkad nəsaan ideh ale nəvanuan gail lodədas ləbikel natideh bīsə husur gamito. 23 Be mitimasdələm nakitinan enan tabtab, il gəgat lan. Samterus dan nə-vatvat-viri-an hən na-kel-uri-an tovoi məttoşəsələŋ həni. Na-kel-uri-an tovoi enan iperŋan naut ʋisi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hən nəbikel uri.

Nauman siPol mōs alat siYesu

24 Gagai nukemkem len na-ləŋon-isa-vəsə-an sagw mōs gamito. Na-ləŋon-isa-vəsə-an aKristo toriŋi hən nəbikade len nibegw, nudan ʋuri van van hən bihav mōs alat siYesu lotosumŋan niben.* 25 Ginau nogəm vi vanuan nauman hən nəbevi tarhət silat siYesu husur aGot eriŋ nauman hən nəbevi tarhət samito len navələgw. Igole hən nəbikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. 26 Esusuan nasoruan enan san dan nəvanuan gail sutuai van vəbar nəboŋ ta daməŋai hən lototətən həni, be gagai ikel vəhoti mai nəvanuan san gail. 27 Husur aGot ehəhaʋur hən tokel vəhot nəyalyalan topul len nə-nau-utaut-an san tosusuah, nə-nau-utaut-an san bevi tarhət silat

* 1:15: 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * 1:16: Jon 1.3; Kal 4.3 * 1:20: Efe 2.16

* 1:24: Ehum na-ləŋon-isa-vəsə-an siYesu igol alat siYesu lukad nəpasian vevevu ale len navide tomaienən, na-ləŋon-isa-vəsə-an siPol igol lovivi məhat, lotibau.

læsavi Ju. Nə-nau-utaut-an siGot imagegai ke: aKristo itoh len gamit mætsavi Ju, gol ke mættovatvat vir mætbevi lan nəyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKristo mai nəvanuan p̄isi, namtukai tas naʋide tosa, namtoʋusan galit len namitisau hən nəmauran tonor hən ke, nəboŋ ləbeil len nəhən aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKristo. ²⁹ Natenan, noum idan ʋosi, noum taltal lan len nabiltidaŋan seKristo toum len ginau.

2

¹ Nuke mæteləboii ke notoum, notoʋal ʋos gamit mætsaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nəvanuan nadəlomian p̄isi ləsaris ginau sal.* ² Noum idan ma-genan hən ləbeləŋon ʋivoi am len nəlolito mai hən ləbesua len na-ləmas-buni-an. Nugole hən ləbeləboi buni, ləbeləboi kavkav hən nə-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKristo səʋon. ³ Navoi-buni-an p̄isi hən naləboian mai namitisau hən nəmauran tonor esusuah len aKristo səʋon.

⁴ Nokəmaienan mai gamito hən asike avan ideh ʋeŋəras gamito len nasoran gəlgəlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kəmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohəhaʋur hən naʋide tonor samito mai nadəlomian samit todaŋ len aKristo.

Məteriŋ nəlomit kavkav len aKristo

⁶ Imagenan, sunʋan mættoriŋ nəlomit len aKristo, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nəhai tokad nəharhəte tokir vi pan, gol nəbathute itov vi məhat, idan. Nadəlomian samit tidaŋ tabtab am hum notoʋusan həni tia. Mətepul masuʋ hən nasipaan.

⁸ Samtidaʋ hən avan ideh ʋesəhar gamit hum naslev len namitisau gəgəras toʋəbesw, togəm len naʋide sinəvanuan mai nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan, be sagəm len aKristo.*

⁹ Husur aKristo egəm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKristo, aGot igol gamit mətogəm kavkav. aKristo, gai ikad nədaŋan hən na-il-a-ʋo-an hən aŋel mai natəmat p̄isi lotokad nədaŋan mai na-il-a-ʋo-an.

¹¹ Len aKristo mətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləbetiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus nəʋoruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ mættobaptais ehum mættomat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKristo, husur mættoriŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKristo

* 2:1: Kol 1.29, 4.12-13 * 2:8: Kal 4.3

tole mēhat dan nēmatan.* ¹³ A mō mētumaur len nibemito be mētumat len nēsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən nāboruan samit ebuer sal. Naut kēmas natenan, aGot igol ke mēttomaur mai aKristo. Erubāt nēsaan sidat gail p̄isi. ¹⁴ Ikas kuv na-tos-gati-an len nalobulat tokel ur nēsa dattogole tobūr kotov nalo gol tonor hən datbipanis. Ehum aGot topos gat nalobulat enan len nēhai balbal nēboŋ lotopos gat aKristo lan. ¹⁵ Len naŋide tomagenan, len nēmatan seKristo len nēhai balbal, ilav kuv natit hən nēbalan dan natēmat gail lotodaŋ, lotoil a mō. Igol iparpar ke towin len nēhon nēvanuan gail p̄isi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seju mēttobūr kotovi, hum nēsa mēttohani, o nēsa mēttomuni, o husur mētsagol nēhanan ideh tolo, o mētsagol nabiltiboŋ hən nahēbati veveu, o nēsappat gail, hum nalo seju gail tokele.*

¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogēmai, be nēbathukitinan evi aKristo. ¹⁸ Nēvanuan galevis lohēhaŋur hən lēbēgēgēras ke lēsaviiv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samti-dan hən nēnauan salito. Mētbēhusur nēnauan salito asike mētbīnor hən naviolan aGot totēgau gati mōs gamito. Lusor-sor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol hən nēnauan salito. Imaienan, loŋiv len nēnauan kēmas salito lotogēm len nēvanuan ŋai. ¹⁹ Lēsasibētah len aKristo tohum nēkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKristo evi nēkadun. Nēkadun iwol hən niben nēvanuan hən bētibau, nēnau mai nabēlasehw gail lotēgau gat niben hən bēsua. AKristo imagenan, iwol hən nēvanuan san gail hən lēbētibau hum aGot tolēŋoni.

²⁰ Gamit mētumat mai aKristo tolav kuv gamit dan nēbathut nēdaŋan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe mētohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagētēgau!”? ²² Be nalo galenan loŋi naŋusanan sinēvanuan ŋai. Loŋusan husur natit gail lēsapat sabēlav, hum nēhanian mai natit namunian. Nēboŋ dattohani o dattomuni, lumasig. ²³ Naut kēmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisau hən nēmauran tonor, lēsēmagenan. Nalo galenan lugol nēvanuan gail ludan len gail, logēgēras ke lēsaviiv, mai ludan taltal van vamēdas nibelito hən asike lēbīnau nēsaan lotolēŋon ke lēbigole. Be nalo galenan lēsagol natideh, lēsavi tarhēt sivan ideh hən bīnor dan nēnauan mai nalēŋonian tosa gail.

3

Gol nēsa aGot tohēhaŋur hēni

* 2:12: Rom 6.4 * 2:15: 1Kor 15.24 * 2:16: Rom 14.1-6 * 2:20: Kal 4.3,

¹ Bathut ke aGot togol mættole mæhat mai aKristo, mætukad nēmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nēmav, len naut aKristo tobətah len navəlan nēmatu siGot, len nədaŋan mai nəyalyalan.* ² Samteləŋon natit hən navile a pan, samtinau, mətələŋon natit hən nēmav, mitinau tabtab həni. ³ Husur mətumat dan natit hən navile a pan, nēmauran kitin samito esusuah mai aKristo totoh len nēmav mai aGot. ⁴ Nēmauran kitin samito, nəkadun evi aKristo, ale nəboŋ bəvisi, gamit am dereh mətəvisi maii len namənas nəyalyalan san.

Nēmauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, naṽide tosa samit gail hən navile a pan, mitimasgol limat ebun. Kel “Ao,” hən naitian tosa, nagolean tobij̄biŋal, naləŋonian hən naitian towol hən nibemito, naləŋonian hən nəsaan, mai na-ləŋon-masuv̄-hən-natite-an tovi nalotuan hən natit məttoleŋoni, savi aGot. ⁶ Nəlol paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsagol nəsa aGot tokele. ⁷ A m̄o len nēmauran samito hən navile a pan, gamit am mətugol husur naṽide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriŋ gaḅulan naṽide tomagegai. Sa-nəlomit titabtabulol, sa-nəlomit tipaŋpaŋ, samtehəhaṽur hən na-ləŋon-isa-an sivan ideh məttoleŋon buni, samtisor mēdas nəboruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan tobij̄biŋal. ⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur məttoleŋon nəboruan samit ta m̄o mai naṽide han piŋi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale mətusun nəboruan veveu tia togəm veveu tabtab. Nəboŋ məttoleŋon tabtab hən aGot igol nəboruan veveu enan len gamito hən mətəgəm suman gai.* ¹¹ Len nēmauran toveveu, savi natideh hən mətəbevi Ju o mətəsav̄i Ju, savi natideh hən mətəbikad na-tiv-dalusi-an o mətəsakade, savi natideh hən mətəbevi auleut o mətəbevi auleSkitia totohtoŋ len nēmargobut, savi natideh hən mətəbevi slev o mətəsav̄i slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəhor natit piŋi, ale itoh len galit piŋi lotokad nadələmian lan.

¹² Imaianan, husur aGot tolekis hən gamito hən mətəbevi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nəlomit titaŋis gamit gabag; mitivoi hən gamit gabag; nəlomit temədau, samtinau gamito; mətəmədau len gamit gabag; mitikad natoh-mədau-an tebəlav naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an. ¹³ Sa-nəlomit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh biŋol natideh totile, be mitivoi hən gamito. Gamit ideh biŋol bisa hən gaiug, givoi həni, ruḅat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasub̄

* **3:1:** Psa 110.1 * **3:9:** Efe 4.22 * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24

erubat nəsaaan samit dan gamito, imagenan, mitimasrubat nəsaaan samit dan gamit gabag.* 14 Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hən natgalen p̄isi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luḅon hum lotosua ḡai. 15 Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hən nəlomito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hən gamit hən mətb̄ikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. 16 Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hən nəmauran tonor, məteṽusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hən nəbe gail len nasoruan siGot, nəbe hən nalotuan mai nəbe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nəlomito vi təban aGot.* 17 Natideh mətb̄igole o natideh mətb̄ikele, gole len nahəsən aYesu Nasuḅ.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

18 Bareab gail, məterin̄ gamito len navəlan asoamito hum tonor hən alat siNasuḅ.

19 Haṽut gail, məteləmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nəlomito.

20 Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit p̄isi, husur natenan igol Nasuḅ ehəhəṽur.

21 Tata gail, samtigol anatumit litabulol bulos gamito. Mətb̄igole, asike ludan̄ hən ləḅigol nəsa tonor am.

22 Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit p̄isi. Samtigole ḡai nəboḡ lotokəta ris gamito hən ləḅehəhəṽur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke məttomətahw len nəyalyalan siNasuḅ, gole len nəlomit kitin. 23 Natit p̄isi mətb̄igole, um len nəlomit todaḡ lan, hum məttoum siNasuḅ, savi sinəvanuan. 24 Məteum van, husur məttoum ləboii ke, dereh Nasuḅ tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati m̄os alat lotovi esan. Ale evi aKristo tovi aMasta samit məttoum san.* 25 Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naṽit nəsaaan san. Ale naṽide siGot inor van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.*

4

1 Masta məttokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toḡitov̄ mai naslev samit gail p̄isi. Husur məttoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

* **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20 * **3:17:** Nəboḡ toke len nahəsən Nasuḅ, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit p̄isi ləḅigole, aPol ike limasgole m̄os aYesu, limasgol tətov̄ hən aYesu, gol nəsa toləḡoni. Ləḅisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu ḅeləḡoni. Ləḅeum, leum siYesu, leum hum aYesu ḅeləḡoni. Natideh ləḅigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu ḅeləḡoni. * **3:24:**

Sor tuṽ mōs a Pol

² Mitorisor tuṽ tabtab, mitidaŋ ḅuri, ale len na-sor-tuṽ-an samito, mətēhulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəboŋ mətḅisor tuṽ, sor tuṽ mōs ginamit am, hən aGot ḅesəŋav hən nabopita mōs nasoruan san, hən namḅikel vəhot napisulan husur aKristo, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan no-totoh gegai len naim bəbaŋis. ⁴ Mitorisor tuṽ mōs nəḅikel ur p̄arḅar hən napisulan enan hum tonor hən nəḅigole.

⁵ Mitikad namitisau hən nəmauran toŋor len naṽide samito təban alat ləsəkad nadəlomian. Nəboŋ ləḅeris nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit p̄isi mətḅigole, teliv nəvanuan tomaianan van hən aYesu. ⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Mətḅigol ḅimaienan, avan ideh ḅeus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən mətḅikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadəlomian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suŋan ginaməru toḅon mai ginaməru len Nasub.* Nosəvati van hən gamito hən ḅikel ur mai gamito natit p̄isi husur ginau. Nosəvati hən mətḅeləḅoi natit p̄isi husur ginaməru mai hən ḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nəlomito. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaŋ len aYesu, evi awawa len nadəlomian namttoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suŋan gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit p̄isi len naut egai mai gamito.

¹⁰ AAristarkus totoh len naim bəbaŋis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaianan. Hum notokele mai gamit tia, aMak ḅegəm hən gamito, mətēhəhaṽur hən ḅebis lohoim samit gail.† ¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ŋai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai mōs nathan pipihəḅəlan aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuṽ-an san mōs gamit akis, ehisi hən mətḅeil gəgat len naləŋonian p̄isi siGot mai mətḅidaŋ, mətḅimatmatu, nə-lon-uri-an ḅəḅuer.* ¹³ Nukel

* **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan.

* **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15 † **4:10:** Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ **4:11:** AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNaturan aGot, be aYesu

tile am. * **4:12:** Kol 1.7

koti ke gai eum idañ m̄os gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierap̄olis. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namr-toləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito. §

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotobonbon len naim san. ¹⁶ Nəboŋ mətbeŋuruj nalobulat napisulan egai binoŋ, lavi mai alat siYesu len naut a Laotisea hən ləbeŋuruj. Ale natsual am, ivoi hən gamit mətbeŋuruj nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Nasuḅ tolavi mai gaiug hən gəb̄igole, gol p̄isi van, nauman kavkav besəsaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səb̄ogw. Mitinau gat natsen gail lotoban̄is ginau. Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamito.

§ 4:14: Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24. * 4:17: Flm 2

1 Tessalonika

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika nañide hən ləbigol aGot behəhañur.

Itos nalobulat egai ños ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai ñais mai len naut a be?

APol itosi pəpadañ hən nasihau A.D. 51 nəboñ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttodəlom na-kel-uri-an tovoi. Nohəhañur husur mətukad nadəlomian enan sal (1.2–3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhañur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasub (4.13–5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos nalobulat napisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasub, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəñmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlom na-kel-uri-an tovoi

² Nəboñ pisi namttosor husur gamito len na-sor-tuñ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəboñ namttosor tuñ len nəhon aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlomian, nauman samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-dañ-buri-an məttokade bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlomian aGot toləmas bun gamit pisi, namtoləboii ke ilekis hən gamito hən mətəbevi esan. ⁵ Namtoləboii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ñai, be egəm len nədañan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan. Mətoləboi nañoruan namttokade nəboñ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namtəbevi

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulunñan sua ñai.

† **1:1:** Silas: Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tessalonika: Uman 17.1

* **1:3:** 1Kor 13.13

tarhæt samito. ⁶ Ale mätosəsəlonj səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləŋon-isa-masuŵ-an mättokade. Len naŵide tomaianan, mätugol tətōŵ hən ginamito mai mätugol tətōŵ hən Nasuḅ.* ⁷ Husur natenan, galit p̄isi lotokad nadəlomian len navile p̄isi len naprovens Masetonia mai a Akaia, loləboi ləḅeris gamito, gol tətōŵ hən gamito.‡ ⁸ Husur nasoruan siNasuḅ evivile dan gamito, ikai van hən naut p̄isi a Masetonia mai a Akaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlomian samit vi təban aGot, ibar naut p̄isi, gol ke səkad natideh am hən namtbikel husuri. ⁹ Alat galenan lukel husur nahəhaḅuran mättokade nəboŋ namttotoh mai gamito, lukel uri ke mättopair dan nəlablab gail van hən aGot nəkadun nəmauran, van hən aGot kitin hən mətḅevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke mättotoh vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii ḅilav kuv gidato dan nabiltiḷol paŋpaŋ siGot ḅegəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mətoləboii ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŋai. Ao, ikad naŵite. ² Mətoləboii ke a m̄o, len naut a Filippi, lomədas masuŵ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-ḅuri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosobur lotomətahun ginamit len naut samito.* ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namtbēvi tarhæt samito, nagəgərasan eḅuer. ⁴ Be nəboŋ namttosor, namtusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosaḅi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale erinji len navəlanamito. Imagenan namtusor, savi hən nəvanuan gail ləḅəhəḅur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, ḅəhəhəḅur. ⁵ Mətoləboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi ḅikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit həni. ⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhian sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttoḅati, inor hən məttaum tədaŋ hən məttakətkəta təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm suḅian namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokətkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuŵ hən gamito gol ke namttokatəḷol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi

* 1:6: Uman 17.5-9 ‡ 1:7: Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1
Uman 16.19-24, 17.1-9

* 2:2:

enan ɲai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuṽ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtoun habat m̄os nəvat, hən asike natohan sinamit bəmələs len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, məttokad nadəlomian, mətoləboi mət̄bikel koti ke, naṽide sinamit van hən gamito ikad nəboruan siGot lan, naṽide sinamit inor, nəsaan eḅuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹ Mətoləboi nategai ke, naṽide namttokade mai gamito esuṁan naṽide atata ideh tokade mai anatur gail. ¹² Suṁan atata, akis namtusor hən namtbəḅur nəlomito, hən namtb̄igol mət̄beləŋon ɔivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudəŋ hən mət̄bitoh ɔinor len naṽisal aGot bəhəhaṽur həni. Husur evi aGot tokis gamito hən mət̄bevi esan len natohan pipihəbələn len nəyalalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsələŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ɲai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ɲa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit mət̄torij nəlomit lan. ¹⁴ Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mətogəm ɔ̄itov̄ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədəs bun gamito hən mət̄beləŋon isa vəsə ɔ̄itov̄ hən naJu galevis a Jutea lotomədəs bun alat siYesu ei.* ¹⁵ Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuḅ, aYesu am tomat. Lomədəs masuṽ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaṽur, ale lukad nəsaan van hən nəvanuan ɔ̄isi* ¹⁶ husur lotohisi hən ləḅiḅon gol ginamito hən asike namtb̄isor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləḅikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naṽide tomaienən, lusaḅ tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŋpaŋ siGot epəŋas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tessalonika tətəs am

¹⁷ Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəboŋ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorij gamito, avil nəlonamit sarij gamito. Len na-ləŋon-masuṽ-həni-an sinamit, namtohis, hisi, hən namtb̄eris gamito tətəs am. ¹⁸ Husur namtoləŋon ke namtb̄etəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, nohis van ale nohis tətəs həni am, be aSetan iḅon gol ginamito. ¹⁹ Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mət̄eil gəgat

* **2:14:** Uman 17.5-6 * **2:15:** Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12

len aKristo. Namtukemkem hæn gamito, mætosuñan næprais namttokade, namttoñiv hæni len næhon aMasta sidato, aYesu, næboñ begæmai. ²⁰ Kitin, mætugol namtoñiv hæn gamito, namtohæhævur masuñ hæn gamito.

3

¹ Næboñ namtsatoh mai gamito, namtoləñon isa van van namtsaləboi namtbidañ ðuri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hæn ginau mai aSilas namrðitoh sæbonaməru len nabiltivile Atens.* ² Ale namrosəvat aTimoti van hæn gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru næboñ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hæn ðigol gamit mætbidañ am, ale hæn ðigol mætbələñon ðivoi am len nəlomito mōs nadəlomian samito, ³ hæn na-ləñon-isa-vəsa-an mættokade asike ðigol gamit ideh ðipair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətoləboii ke aGot itabtabuh len gidato hæn datðikad na-ləñon-isa-vəsa-an. ⁴ Husur, næboñ namttotoh mai gamito, namtukel nalələgəuan dañir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədas bun gidato. Ale evisi maienan suñan mættoləboii. ⁵ Imaienan, næboñ nəsaləboi nəbidañ ðuri am, nosəvat aTimoti hæn ðeus kitev nadəlomian samito hæn ðələboii. Nunau masuñ hæni ke natəmat təsəb nəpīsal ideh hæn asike mættəkad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hæn mætbikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

⁶ Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikele ke mətunau təlmam hæn ginamito len nahəhəvuran, ale mətoləñon bun mætbəris ginamito suñan namttoləñon bun namtbəris gamito.* ⁷ Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləñon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədas ginamit gol namtoləñon isa vəsa, namtoləñon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito. ⁸ Gagai namtohəhəvur hæn nəmauran sinamit husur mətəoil gəgat len Nasuð. ⁹ Namtuke namtesipa masuñ vi təban aGot tinor hæn nəsa togole mōs gamito, be nasipaan sinamit enīdol. Namtosipa hæn nakemkeman namttokade len næhon aGot husur gamito. ¹⁰ Len nalennəyal mai nalenmariug namtusor tuñ habat. Namtous aGot hæn namtbəris gamit tətəs, hæn namtbigol kavkav hæn nəsa tonīdol len nadəlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, tēpul pīsal hæn namtbegəm hæn gamito. ¹² Nasuð tigol naləmas-buni-an samito mōs gamit gabag mai nəvanuan pīsi tepul

* **3:1:** Uman 17.15-16 * **3:6:** Uman 18.5

səsəhov, sunñan na-ləmas-buni-an sinamit m̄os gamito topul səsəhov. ¹³ Nasuḅ tigole hən nələomit ḅidaŋ am lan, hən asike mətḅikad nəsaan ideh len gamito, be mətḅinor kavkav len nəhon aGot, aTəmadato, nəboŋ aMasta sidato, aYesu ḅegəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohəhaṽur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtḅikele sal. Bathudud nadələomian, namtukel uri tia naṽide mətḅikade m̄au hən aGot ḅehəhaṽur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad naṽide galenan. Be len nahəsan Nasuḅ, aYesu, namtous gamito, namtoŋir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mətələboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsan Nasuḅ, aYesu. ³ Husur aGot eləŋon ke mitikad nəboruan san. Eləŋon ke asike mətugol naitian tosa ideh. ⁴ Eləŋon ke mitiwol hən nibemit tinor hən nəboruan san, hən nəvanuan gail ləḅeputsan gamito len nənauan salito. ⁵ Saləŋon ke naləŋonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsaləboi aGot. ⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadələomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansem nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a m̄o tia. ⁷ AGot eləŋon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat ḅiwol hən gidato taṽtaṽor, be ekis gidat hən datḅikad nəboruan san. ⁸ Avan ideh ḅemətahun nəpusanan enan, gai samətahun nəpusanan sinəvanuan ŋai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəḅitos natideh husur na-ləmas-buni-an mətḅokade hum nəbathudud nadələomian, bathut aGot eṽusan gamit hən mətḅoləmas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mətələmas bun nəbathudud nadələomian p̄isi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas məttomaianan, namtudaŋ ke mətələmləmas masuṽ hən galito van am. ¹¹ Mətəhisi hən mətḅitoh məḅau, mitigol nəsa topat len navələmit səḅomito, ale um m̄os natohan samito hən navələmit səḅomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadələomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike mətḅipar titideh.*

Nagəmaian siNasuḅ

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi ḅikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadələomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike ḅipat len avan ideh am hən ḅekətkəta təban gamito.

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən mət̃bələboii. Namtuke mət̃bələboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike mət̃bepul hən nalolosaan, suñan alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. ¹⁴ Husur datoləboii ke aYesu tomat, tole məhat tətəs; imagenan, datoləboii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu bəgəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasuḅ mai gamito: gidato, dattomaur sal nəboŋ aYesu bətəlmam, asike datovi məhat a m̃o len alat lotopatmari len nəmatan. ¹⁶ Husur Nasuḅ, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon abiltiŋel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadəlomian len aKristo nəboŋ lotomat, dereh lile məhat a m̃o. ¹⁷ Beti gidat, dattomaur sal, dattotoh, vəha-sua ŋai aGot tisabul gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən dat̃biḅonḅon mai Nasuḅ len naməsav. Ŋa datitah tabtab mai Nasuḅ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag mət̃ləḅon tivoi am len nəlomito.

5

¹ Bathudud nadəlomian, sanor hən nəḅitos natideh husur nəboŋ o namityal hən natgalenan ləḅvisi. ² Husur mətoləboi buni tia ke, nəboŋ siNasuḅ dereh tegəm hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug.* ³ Nəboŋ nəvanuan gail ləḅike, “Datukad natəmat, natit p̃isi ivoi, səkad natideh bəmədəs gidato,” vəha-sua ŋai na-mədəs-masuḅ-həni-an dereh tibar galito suñan napəŋasan hən nəpasusan togəm hən napəhaḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadəlomian, mətsatoh len nəmargobut, gol ke Nəboŋ siNasuḅ asike igol mətosəhoḅut hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit p̃isi mət̃ovi anatun nam̃ial gail, anatun nalennəyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinəmərgobut. ⁶ Imaienan, datelələgau, sadatipatmari suñan alat lototətan hən Nəboŋ enan ḅvisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səḅodato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səḅodato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an, suñan nasoltia tokol nametəlai len nəmabun hən ḅipat gol nəviyesyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nəvatvat-viri-an hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, suñan nasoltia

† 4:17: Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * 5:2: Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit

3.10 * 5:3: Jer 6.14, 8.11

torij nabəhad nametəlai hən bīpat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətəbtəbuh len gidato hən datbīpanis len nabīltilol paŋpaŋ san. Ao, itəbtəbuh len gidato hən datbīkad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat mōs gidato hən datbītoh bōnbon maii vi sutuai, naut kəmas datbīpatmari len nəmatan o datbīlele sal len nəmauran nəbōŋ bətəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaŋ am, hum məttoŋolgole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaŋ təban gamito, lotoil a mō hən gamito len naŋvide siNasub, lotokel nalələŋauan hən gamito hən asike mət̃bisa. Namtous gamit hən mət̃beputsan galit len nənauan samito. ¹³ Husur nauman salito, len na-ləmas-buni-an samito, mət̃beputsan galito len nənauan samito. Mititoh mədau, samtibāl mai gamit gabag. ¹⁴ Namtoŋir gamit ke mitikel nalələŋauan mai nəvanuan petəmas gail hən ləbeum; alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, mət̃esusupah mai galit hən ləbidaŋ am; mət̃evi tarhət silat ləsədaŋ; len nə-daŋ-ḅuri-an mititoh mədau mai nəvanuan p̃isi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmam hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mət̃bivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail p̃isi am.

¹⁶ Akis mət̃epul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitisor tuṽ tabtab, nanōŋan təbuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh tovisi, sipa vi təban aGot həni, husur enan evi naləŋonian siGot mōs gamito bathut mət̃tovi seKristo, aYesu.

¹⁹ Samtiŋon gol aNunun aGot hum mət̃tokabut gol nəhab hən bīmat.* ²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh. ²¹ Be mət̃ebunus kitev natit p̃isi ke imabe. Mət̃etəgau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol mət̃egəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nəlomito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan təbuer, van vəbar nagəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mət̃oləboi mət̃berij nəlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuṽ mōs ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mət̃esuṽ nətarhon nəbathudud nadəlomian p̃isi hən mət̃bikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsən Nasub, nukele hən gamito ke, mət̃əvuruŋ naləbulat napisulan egai van hən galit p̃isi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

* **5:8:** Isa 59.17 * **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi beum am, be mitidaŋ hən beum husur naləŋonian siGot.

2 Tessalonika

Nalobulat napisulan na-və^{ha}-ru-an aPol totesi van hən alat a Tessalonika

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel naləlaguan mai galito ke salesəsəlonj hən ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totesi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadan hən nasihau A.D. 52 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an ke aGot dereh tisaḅ məttonor hən nəsə toutaut həni mōs gamito (1.3-12)

3) Mətedəlom tabtab hən naḅusanan sinamito. Samtinau masuŋ hən napisulan ideh toke Nəboŋ siNasuḅ togəm tia, nəlomit satetuhathuh həni (2.1-17)

4) Mitisor tuŋ ke tisoḅur am ledəlom napisulan husur Nasuḅ aYesu. Mətoləboi mətbeil gəgat len Nasuḅ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsə (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətəbulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətahun nauman (3.6-15)

6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos nalobulat napisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtḅesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuŋ, mai na-ləmas-buni-an samit v̄isusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaianan namtusor patpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətəoil gəgat

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulum̄an sua ŋai.

mai mətudaŋ len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləŋon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an samito namtuke mətələŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san tiŋarŋar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətbitoh len natohan pipihəbələn məttoləŋon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot tipansem alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoləŋon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiŋavŋav mai ginamito, len nəboŋ Nasuḅ, aYesu ʒegəm len nəmav. Dereh tegəm mai aŋel san gail lotodaŋ ⁸ mai nəhab towunwun, hən ʒilav nəpanismen mai alat ləsələboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpehun galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigol natenan nəboŋ ʒegəmai, hən nəvanuan san gail ləbīsal suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nəlolit lan tia ləbīmaŋmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am mətəputsan nahəsən ei, husur mətodəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuṽ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisabḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigol naləŋonian samit ʒisi hən navoian, mai natit ʒisi məttoogle len nadəlomian samito, liṽan hən nəvite. ¹² Namtusor tuṽ maŋenan hən nəvanuan ʒisi ləbēputsan nahəsən aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu ʒəputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Nauluman tomətahun nalo

¹ Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot ʒigol datbībōnḅon hən datbitoh mai aYesu.* Namtoŋir gamit ke, ² samtedədarŋabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o naləbūlat napisulan lotoke namttotosi, samtedəlomi. ³ Avan ideh sategəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan ʒisəbur ʒipair dan aGot, ʒal maii. Beti dereh aGot

* 1:8: Isa 66.15 * 1:9: Isa 2.10, 19, 21 * 2:1: 1Tes 4.15-17

tevəhot Naulumān tomətahun nalo*, aGot bigol bimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səbon tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənu gati a?

⁶ Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot bəvəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot bilav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulumān tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu bəgəmai, dereh tevuv bun nəmauran sitenan hən bimasig. Ale aYesu dereh tigol nədaŋan sitenan tebuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulumān tomətahun nalo dereh təgəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigol namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləbiŋan lan, gol ləbinau ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigol natit gail pisi sanor togəras alat lotoyar len naŋisal tovi lan nəmasigan. Eləboi bəgəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan toləboi bilav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən naŋisal enan, aGot dereh tesəvat nənau-suluvi-an todaŋ van hən galito, hən ləbedəlom nagərasian galen pisi. ¹² Imaienan, dereh aGot terinji hən ləbipanis husur ləsədəlom nakitinan be lohəhaḅur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasuḅ toləmas bun gamit pisi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot mōs gamit akis. Husur len natubatan aGot ilekis hən gamito† hən bilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səbon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttokade, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel nakel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən bilav kuv gamito, hən mətbikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, məteyl gəgat, təgau gat naŋusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-

* **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke Naulumān hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36;

Eze 28.2 * **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24 † **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi naŋit nametəkav san gail.

vatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mətələḡon tovoi am len nəlomito, arigol mitidaḡ am m̄os natit p̄isi tovoi mət̄bigole mai mət̄bikele.

3

Sor tuṽ m̄os ginamito

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tuṽ m̄os ginamito. Sor tuṽ ke nasoruan siNasub̄ tipernan naut p̄isi tutut, nəvanuan gail lisaḡ suhi len naut p̄isi b̄evi lan sum̄an mət̄togole nəboḡ tobar gamito. ² Sor tuṽ am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail p̄isi lotokad nadəlomian.

³ Be Nasub̄, gamit mətələboi mət̄berinḡ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitidaḡ am mai tekətkəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasub̄ namtoləboi buni ke gagai mətugol nəsa namttokele todaḡ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasub̄ tiwol tabtab hən nəlomito, len naḡisal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daḡ-ḡuri-an hən na-toh-mədau-an seKristo.

Samtivekan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel idaḡ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mətəbulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur naḡusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mətələboii ke miti-masgol tətōṽ hən ginamito: ginamit namtutoh mai gamito be namtsavekan boḡ ideh. ⁸ Namtoṽur nəhanian p̄isi namt-tohani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtoun idaḡ len nalennəyal mai nalenmariug hən asike namt̄bihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an hən namt̄beus gamit hən mət̄bevəḡan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol naṽide sua tonor hən mət̄bigol tətōṽ həni. ¹⁰ Nəboḡ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike b̄eum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsəlōḡ həni ke gamit galevis luvekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taṽtaṽor. ¹² Namtukele idaḡ mai galito ke, len nahəsan Nasub̄, aYesu Kristo, limastoh mədau, um m̄os nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian mət̄togole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit bisa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike ḡigol nəsa namttokele len nalob̄ulat napisulan egai, mətəkəta ləboii. Ale mətəbulatut dani hən nahurun bisa.

* **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15

* **3:6:** Natosian galevis ta situai luke

gamito. * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9

* **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

¹⁵ Samtinau hum tovi enemi, be kel nalələgauan maii hum tovi wawa samit len nadələmian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəḿat teviol tabtab hən natəḿat mai gamito len napisal p̄isi. Nasuḅ titoh mai gamit p̄isi. ¹⁷ Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navəlagw səbögw, hum nototosi len naləḅulat napisulan p̄isi hən mətḅeləḅoii ke tovi ginau nototos naləḅulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo ḿau, teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi.

1 Timoti

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napisulan egai ikel mai aTimoti naḡisal hən ḡehusuri hən ḡigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos nalobulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboḡ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḡusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasvusan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naḡide seTimoti hən ləḡigol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nəloḡ tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notonḡir gaiug nəboḡ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəḡikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke salevusan naḡusanan gəgəras am. ⁴ Kel ḡuli van hən galit ke salinau masuv hən nəḡol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau soḡuer həni ḡai be ləsagol nənauan sivan ideh hən ḡehusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaianan hən datḡepusan mōs na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian toḡuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naḡisal enan, lupair van hən naholan kəmas.

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

⁷ Luke læbegəm vi hai þusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboii ke nalo ivoi, avan ideh behusur binor hən naləjonian siGot. ⁹ Datoləboii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsaləboi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsalotlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulumān togol naitian mai naulumān, napəhəvut togol naitian mai napəhəvut, alat lotovənoh nəvanuan hən beþur həni sumān naslev, nəvanuan nalibloþan gail, alat lotolibon len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusur naþusanan tokitin. ¹¹ Ale, naþusanan tokitin inor hən na-kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginou tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

¹² Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədaŋan mai ginou, husur len nənanuan san nudaŋ lan, ale gai eriŋ ginou len nauman san. ¹³ Naut kəmas a mō nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədas tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napesəvaran;* aGot, nəlon itaŋis ginou husur notətan hən nəsa notogole mai nəsəkad nadəlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuŭ-an san, aMasta sidato eruþat nəsaan sagw dan ginou, ale eviol masuŭ hən nadəlomian mai na-ləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginou. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan þisi læbedəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən bilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginou nusa vəsa səhor galit þisi. ¹⁶ Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginou, be nəlon itaŋis ginou. Imaienan hən ke, len ginou notosa səhor galit þisi, na-toh-mədau-an tobəlav siYesu Kristo biþarþar. Igole hən ke alat læbikad nadəlomian lan, læbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi læberis nəyalyalan san len nəsa togole len ginou. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan þisi limasputsan nahəsan aGot mai kel ur natit þisi toyalyal, gai togole. Evi Nakiŋ vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan þisi lodədas læberisi mai gai səbon ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən na-pəhav-utaut-an gail husur gaiug a mō, hən gəbeləjon bivoi am len nəloŋ hən gəbiþal len nəbalan tovoi. ¹⁹ Hən gəbimaienan, gimastəgau gat nadəlomian, nəloŋ timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan,

* 1:13: Uman 8.3, 9.4-5

ɲa nadəlomian salit ibat, imaburbur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gəlaru len navəlan aSetan hən arbeləboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, noləɲon masuŭ ke gigol nanjirian, nasor-tuŭ-an, gisor mai aGot mōs nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaan mōs nəvanuan p̄isi. ² Gigol timaienan mōs nakin gail mai alat lotoil a mō, hən datbitoh mədau len natəmat, mai len naboruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³ Na-sor-tuŭ-an tomaienan ivoi, igol aGot ehəhaŭur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴ Bathut eləɲon ke nəvanuan p̄isi limakuv dan nəsaan salito* mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ɲai, mai ikad gai tosua ɲai, toləboi bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, naulum̄an, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hən gai gabag hən bisar gel nəkabut hən nəsaan tobanj̄is gat nəvanuan p̄isi.* Nəboɲ togol natenan evəhot naləɲonian siGot len nəboɲ tonor həni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəbēgəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul sua, (nukel nakitinan; nəsalibon), itabtabuh len ginau hən nəbēgəm vi ahai p̄usan silat ləsavi Ju, hən nəbēp̄usan hən nadəlomian mai nakitinan.*

⁸ ɲa noləɲon ke alalum̄an len naut p̄isi limasnor masuŭ, hən ləbələboi ləbisar hən navəlalit gail vi məhat len na-sor-tuŭ-an, nəlol paɲpaɲ mai na-sor-balbal-an tebuer.*

⁹ Be alatpəhaŭut limabe? Noləɲon ke alatpəhaŭut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalum̄an hən ləbələɲon galito. Saleŭir navurulit o riɲ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.*

¹⁰ Avil ivoi hən ləbēvəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latpəhaŭut lotokel ke lotokad naboruan siGot.

¹¹ Apəhaŭut ideh timassəsəlon husur nasoruan siGot hən beləboii, toh mədau, riɲ galit len navəlan alat lotop̄usp̄usan.

¹² Nəsədam̄ hən napəhaŭut ideh hən bēp̄usan. Sateil a mō hən naulum̄an ideh, mai aulum̄an satitoh len navəlan, be apəhaŭut timasmədau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv.

¹⁴ Mai savi aAtam todəlom nalibonjan; avil napəhaŭut, bathut edəlom nalibonjan, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.* ¹⁵ Avil alatpəhaŭut, ləbitoh len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an mai

† **1:20:** 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * **2:4:** Eze 18.23

* **2:6:** Mat 20.28 * **2:7:** 2Tim 1.11 * **2:8:** Exo 9.29; 1Ki 8.22 * **2:9:** 1Pit

3.3 * **2:14:** Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6

lêbehusur masuŵ hæn naŵisal siGot len naŵide tovoi len nêhon nêvanuan gail, dereh limakuv dan nêsaan salito len nêpasusan salito.

3

Alat lotoil a n̄o mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh bêlêjon bêgêm vi vanuan na-il-a-n̄o-an sua hæn alat siYesu, elêjon nauman sua tovoi.” ² Nêvanuan na-il-a-n̄o-an imaiegai tia ke: ikad naŵoruan tonor ŵai len nêhon nêvanuan gail, etêgau gat nêmauran nêlahan tokade mai asoan tosua ŵai, sagol têmêhav hæn natideh, etêgau gat nêlon gabag, ikad nênanuan tovoi. Ehêhaŵur hæn nametb̄os gail lêbêbis lohoim san ale kêtêketa têban galito. Ikad namitisau hæn naŵusanan. ³ Satêrog, sagol nasênanahan be ikad naŵide tomêdmêdau, saŵitŵituh mai salêjon masuŵ hæn nêvat. ⁴ Iwol hæn nêbathudud san ivoi, hæn anatun gail lêbesêsêlonŵ husuri, gol nêsa tokele len nahêhaŵuran. ⁵ (Avan ideh asike bêlêboi biwol hæn nêbathudud san, gai tekêtêketa têban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhapair van hæn aGot. Bimagenan, hum ma biŵatpat gai mêhat ale aGot tipansêm gai hum natêmat. ⁷ Len nênanuan silat lêsêkad nadêlomian, ikad naŵoruan tovoi hæn asike nahurun bisa len nêholito mai asike biŵteh len nêhai tata setêmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nênanuan sinêvanuan gail, lêsasum̄an nahit togêgel hæn gai, lêsatêrog, lêsalêjon masuŵ hæn natit lotogêgêras hæn lêbikade. ⁹ Len nêlolit toŵarŵar lotêgau gat nakitinan hæn nadêlomian aGot toŵêhoti. ¹⁰ Hæn gêbitabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus lêboi galit bai, beti avan ideh asike bisaŵ natideh tosa len galito, riŵ galito hæn lêbêkêtêketa têban nêvanuan gail hum natikon gail.

¹¹ Imagenan, nêbareab salit lumaiegai tia ke: lukad naŵoruan tovoi len nêhon nêvanuan gail, lêsasor mêdas naŵoruan sivan ideh, lêsagol têmêhav hæn natideh, lutha mai aGot len natit piŵi lotogolgole.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotêgau gat nêlahan lotokade mai asoalit tosua ŵai, luwol hæn anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokêtêketa têban nêvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legêm vi vanuan tonor masuŵ len nênanuan sinêvanuan gail, ale leil gêgat tidanŵ len nadêlomian len aKristo aYesu.

Nakitinan hæn nadêlomian sidato

* **3:7:** Hæn naves 2-7, ris Tit 1.6-9 * **3:12:** 1Tim 3.2

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nuṭos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəbədədəs nəbėgəm tutut, gaiug geləboi nəvıde, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuṭaŋ len nəbathukitinan dattokad nadələmian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,

aNunun eṽusan səhoti ke inor,*

aŋel gail lori,

nəvanuan nadələmian lukel uri mai naluṭoh gail len naut totiltile,*

len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadələmian lan,

ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

4

Nalələgauan husur ahai ṽusan gəgəras gail

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbėgəmai nəvanuan galevis dereh leriŋ gabulan nadələmian len aKristo balai, ale leriŋ nəlolit len nanunun gəgəras gail mai naṽusanan setəmat gail. ² Naṽusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa surŋan natələi topud togol nəlolit totabtabu.

³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole mōs nəhanan hən nasipaan mōs alat lotokad nadələmian mai lotoləboi nakitinan ləbħani.

⁴ Bathut natit ṽisi aGot togole ivoi, ale datṽilavi len nasipaan, sadatəmətaḥun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuṽ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbəkəmaienan mai nəbathudud nadələmian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadələmian mai hən naṽusanan tovoi goto-hushusuri tia. ⁷ Wake gemətaḥun nəbəl gail ta sutuai ləsakitin mai nəbəl taṽtaṽor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbikad nəboruan siGot tabtab. ⁸ Husur na-utaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən nəboruan siGot ivoi mōs natit ṽisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəberin nələm lan, ale inor hən gəbədələmi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan māu datohisi, datoum todaŋ mōsi, bathut datorin nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi ṽilav kuv nəvanuan ṽisi dan

* **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14

* **3:16:** Kol 1.23

* **4:4:** Gen 1.31; Mat 15.11; Mak

7.19; Rom 14.6, 14-18

nəsaan salito. Be nəvanuan nadələomian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

¹¹ Gikele tidan mai geʔusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol naʋide tovoi hən alat lotokad nadələomian ləb̃erisi, ləb̃igol tətəṽ həni, gigol naʋide tomaienən len nasoran, nagolean, naləmas-buni-an, nadələomian mai naveveuan sam̃. ¹³ Geʋuruŋ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadələomian gail, kel namilen mai ʔusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sageriŋ naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboŋ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotoriŋ navəlalit len gaiug. ¹⁵ Nələm̃ tidan akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan ʔisi ləb̃eris ləboii ke nauman sam̃ ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naʔusanan sam̃ hən b̃inor, his tabtab həni. Gəb̃igole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsəloŋ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaʋut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaʋut ideh, nədam̃ han tosəhor eham̃, be nəboŋ gəb̃igole b̃inor, gisor malum̃lum̃ maii sum̃an tovi atəmañ.* Sor mai alalum̃an, nədam̃ halit səbar eham̃, sum̃an lotovi aʋam̃ gail. ² Sor mai abareab gail sum̃an lotovi anam̃ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaʋut, nədam̃ halit səbar eham̃, sum̃an lotovi aʋavinem̃ gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaʋut lotom̃idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh b̃ikad anatun gail o aməhaibən gail, galit m̃au leləboii ke limaskətkəta təban nəbathudud salito hən ləb̃isar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləb̃ehusur naʋide tomaienən, aGot ehəhaʋur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̃idol, nəbathudud san tobuer, gai eriŋ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən nanjirian van hən aGot mai na-sor-tuʋ-an m̃os na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləŋonian san səb̃on ŋai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodan mai alat siYesu hən ləb̃ikad naʔoruan tonor ŋai, hən avan ideh asike b̃ike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike b̃ekətkəta təban amahean gail, asike b̃ekətkəta təban nəbathudud san, b̃imagenan, gai emətahun nadələomian len aKristo, ipair dan nadələomian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadələomian.

* 4:13: Luk 4.16-21 * 5:1: Lev 19.32

⁹ Nəbən̄ gəb̄itos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhəv̄ut ideh, nədām̄ han tosəhor 60. Hən gəb̄itos gati, image-gai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, ¹⁰ nəmauran san ikad nəv̄ide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləb̄ikel ur nəv̄ide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; tohəhəv̄ur hən b̄ekətkəta təban nametb̄os gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləŋon tosa, len natit p̄isi todaŋ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaienən hən alat siYesu ləb̄evi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədām̄ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naulum̄an igol ke eləŋon b̄itoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaienən, dereh aGot tisəb̄ alitenən ke tosa bathut ke toriŋ gabulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a m̄o. ¹³ Sual am, dereh alitenən tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tepəpat soruan, tesulsul len nəsa savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsa sanor hən b̄isor husuri. ¹⁴ Imaienən, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləb̄isor mēdas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenən galevis lupal sob tia hən ləb̄ehusur aSetan. ¹⁶ Napəhəv̄ut nadələmian ideh b̄ikad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləb̄ekətkəta təban galito. Bimaienən, alat siYesu loləboi ləb̄evi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

¹⁷ Aelta ideh toil a m̄o hən alat siYesu, b̄eil a m̄o b̄ivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, lov̄uri inor. Timaienən hən aelta topusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuŋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhəvhəte husur nahudhuwit tohani evi nəp̄urp̄uran hən nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke nəvanuan nauman tikad nəp̄urp̄uran tonor hən nauman san.”* ¹⁹ Sagedələm avan ideh səbon tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsaan enan gol loləboi ləb̄ikel koti.* ²⁰ Be səhar alat lotoil a m̄o lotogolgol nəsaan sal leil len nəhon alat siYesu p̄isi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləb̄emətahw.

²¹ Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aŋel aGot tolekis hən galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol teṗitṗitoṽ hən nəvanuan p̄isi, sagivoi hən tesua səhor togon. ²² Sagisohotut hən gəb̄eriŋ nəvələm̄ len avan ideh hən b̄eil a m̄o. Husur b̄iteh, ehum gotobon maii len nəsaan san. Təgau gat nəmauran naveveuan sam̄.

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9

* 5:19: Deu 19.15

²³ Sagemun nēwai ŋai, be mun kəkereh hən nēwain mōs nabəhaṽurṁ tosa sil naməsahan gotokadkade.

²⁴ Nəvanuan galevis lugol nəsaan gail, gol ke nəvanuan p̄isi lotoləboi gail, loləboii am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsaan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. ²⁵ Len naṽide tomaienān, nəvanuan p̄isi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləbələboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləbəsusuah.

6

¹ Naslev gail lotokad nadələmian lukad nəmauran todaŋ, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləbeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaienān hən avan ideh asike bəmədas nahəsān aGot mai naṽusanan san. ² Naslev b̄ikad amasta tokad nadələmian, sateŋjit nəhən van həni husur evi wawa len nadələmian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadələmian, gai toləmas buni.

Naləŋonian hən nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malunlunṁ hən nəvanuan ləbəhusur gail. ³ Avan ideh tokel ur naṽusanan totile, sədaṁ hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədaṁ hən naṽusanan tonor hən naḃoruan siGot, ⁴ gai ipatpat gai məhat masuṽ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienān imalkəkāt hən b̄isor levlev, hən b̄evitvituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nə-tabulol-bulosi-an, napəpəhwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, ⁵ mai na-sor-balbal-an. Nəvanuan gail lotomaienān, nənauan salit itaṽtaṽor vavinvinu, nakitinan eḃuer lan. Lunau ke loləboi ləbəhusur naḃoruan siGot hən ləb̄ikad nəvat tosoḃur.

⁶ Avil datb̄ehəhaṽur hən nəsa datb̄ikade, datb̄ikad naḃoruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. ⁷ Husur nəbōŋ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəbōŋ datb̄imat, dereh datedədas datb̄ilav natideh van. ⁸ Be datb̄ikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehəhaṽur hən nəmauran sidato. ⁹ Avil avan toke b̄ikad natite, natəmat igol ke naləŋonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisoḃur tomelmel togol nasənahan. Naləŋonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduŋduŋ len tas. ¹⁰ Husur na-ləŋon-buni-an hən nəvat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləŋon masuṽ hən nəvat, lupal sob dan nadələmian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuŋ topəŋas masuṽ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹ Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, naboruan siGot, nadəlomian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daŋ-ḅuri-an tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəvanuan gail. ¹² Daŋ ḅur nəḅalan tovoi mōs nəsa dattokad nadəlomian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəḅikade nəḅoŋ gotokel kot nadəlomian sam̄ len aYesu Kristo len nəhon nəvanuan lotosəḅur. ¹³ Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit p̄isi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate, * nukele hən gaiug ke, ¹⁴ gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan tēḅuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo ḅevisi. ¹⁵ Dereh tevisi balai len nəḅoŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səḅon iyalyal, tonor hən nəvanuan gail lotosal suhi, naKin hən nakin gail, Nasuḅ tovi masta hən natit p̄isi.* ¹⁶ Gai səḅon edədas ḅimat, itoh len nam̄ial nəvanuan gail lotodədas ləḅegəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləḅoi ḅerisi ḅoŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel p̄uli hən alat lotopul hən natite len nəḅoŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ḅimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuḅ hən natit p̄isi hən datḅehəḅur.* ¹⁸ Kel mai galit māu ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəḅur hən ləḅeviol, len nəsa lotopul həni lehəḅur hən ləḅevi tarhət sinəvanuan gail. ¹⁹ Len naḅide tomaienən, leum mōs nəpaudesen hən nakonviolan aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətḅəta kəkol hən nəsa aGot toriŋi len navələm̄. Pair dan nasoruan totaḅtaḅor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluḅi hən naləḅoian. ²¹ Galit galevis lotonau ke lotokad naləḅoian enan lusab dan nadəlomian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* **6:13:** Jon 18.36-37 * **6:15:** Deu 10.17; Psa 136.3 * **6:16:** Exo 33.20; Psa 104.2
* **6:17:** Luk 12.20 * **6:19:** Mat 6.20

2 Timoti

Naloḅulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aPol totesi van hən aTimoti

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

APol inau ke asike idareh timat ale len naloḅulat napisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor tasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos naloḅulat napisulan egai van hən aTimoti, naulumian sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos naloḅulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 67 nəboḡ totoh len naim bəbaḡis tətəs.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuṽ ḡosi (1.1-2)

2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)

3) Susumar len aYesu Kristo nəboḡ nəmauran todaḡ (2.1-26)

4) APol isor vəsvəsai husur naṽide sinəvanuan gail len nəboḡ naməkot (3.1-9)

5) Təgau gat naṽusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)

6) Nasudəlamian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəḅevi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəḅikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo ḅeviol hən nəmauran mai nəvanuan gail. ² Nutos naloḅulat napisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadəlomian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanḡis gaiug, mai gai tigol nələm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəḡm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta sutuai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuṽ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuṽ ḡosi gaiug. ⁴ Nunau gat nətaḡan samḡ nəboḡ notoriḡ gaiug, ale noləḡon masuṽ hən nəḅeris gaiug tətəs hən nəḅepul hən nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadəlomian tokitin gotokade, topat a ḡo len aLois,

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Rom 1.8, 10

atabəm pəhaʋut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadəlomian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboŋ notoriŋ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan ɓegəm daŋ am.* ⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datɓemətahw, eviol həni hən datɓidaŋ, datɓeləmas bun nəvanuan gail, ale datɓetəgau gat nəlodat gabag ɓinor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəɓikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahurum̄ tisa len ginau husur nototoh len naim ɓəbaŋjis m̄osi.* Be len nədaŋan siGot, ɓon mai ginau len na-ləŋon-isa-vəsa-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datɓevi nəvanuan san səɓon gail ŋai. Savi len nəsa dattogole, be len naləŋonian san husur navoian toviol kəmas həni ta sutuai, natubatan toɓuer sal. Eviol həni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datɓikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Igol ke nəmatan səkad nədaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nəmauran kitin mai gidato, tovi nəmauran vi sutuai, nəmatan todədas ɓesəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nəɓegəm vi ahai pispisul sua, ahai ɓusan sua hən nəɓikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim ɓəbaŋjis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi ɓetəgau gol nəsa notoriŋi len navəlan van vəbar nəboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsələŋ tia hən naɓusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəɓigol tətəʋ həni len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nədaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navələm̄, havhav həni tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia ɓisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermokenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuʋ ke Nasuɓ tivoi hən nəbathudud siOnesiforus husur vəha-səbur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən ɓem̄ədoŋ təban ginau, naut kəmas natsen gail lotobaŋjis ginau. ¹⁷ Be nəboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaɓ ginau. ¹⁸ Nusor tuʋ m̄os aOnesiforus ke len nəboŋ totibau, Nasuɓ tilolosa həni. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len naʋide tosoɓur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

* **1:6:** 1Tim 4.14 * **1:8:** 2Tim 1.16 * **1:11:** 1Tim 2.7

¹ Imaienan, gaiug m̄au, anaturgw len nadəlomian, gidan̄ len navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni. ² Ale naʔusanan gotosəsəlon̄ hən ginau notokele len nəhon nəvanuan tosoʔur, riŋ natgalenan len navəlan nəvanuan gail gotoləboi gəʔberin̄ nəloṃ len galito, galit lotoləboi ləʔeʔusan həni mai nəvanuan tile gail am.

³ Gidan̄ ʔur na-ləŋon-isa-vəsa-an sum̄an gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nəmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienən hən nakomada tolekis həni hən ʔegəm vi soltia, ʔehəhaʔur həni. ⁵ Ale avan ideh togamgam, ʔehusur nalo hən nəgamgaman, eləboi ʔigam səhor galit lotogam hən ʔilav nəprais.* ⁶ Ale nəvanuan nəmabulan toum todaŋ, nəboŋ nəhol ʔiʔvan, ʔimatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nəsa notokelkele, ale Nasuʔ dereh tevi tarhət sam̄ hən gəʔbeləboi səhot natgalen ʔisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nəmatan, to-sua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa m̄osi, ale luban̄jis gat ginau m̄osi hum notovi nəvanuan toʔur kotov nalo. Avil səkad avan ideh toləboi ʔiban̄jis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaienan nudaŋ ʔur natit ʔisi m̄os alat, aGot tolekis hən galito, hən galit am ləʔbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹ Goləboi gəʔberin̄ nəloṃ len nasoruan egai, ke:

Datʔimat tia mai aKristo,
derek datitoh maii balai am.

¹² Datʔidan̄ ʔur na-ləŋon-isa-vəsa-an m̄osi,
derek dateil a m̄o maii sum̄an nakin̄ gail.

Datʔikele ke datsaləboi gai,
derek atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³ Datʔipair dan gai boŋ ideh,
atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,
husur naʔoruan san imagenan.
Gai edədas ʔimakuv dan naʔoruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhaʔur həni

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləʔbinau təlman hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, saleʔitʔituh husur nasoruan. Naʔitʔituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsəlon̄ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəʔbegəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san toʔusan tonor

* **2:5:** 1Kor 9.24-27 * **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19

hæn nasoruan hæn nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan to-taŕtaŕor saputsan aGot, naholan kēmas, husur eliv nēvanuan gail van van vi tut dan naŕide tonor hæn naŕoruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaianan emēdas alat siYesu hum nēmanuŕ togēm tibau van gol ke tobos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaianan.* ¹⁸ Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke na-le-mēhat-an dan nēmatan evisi tia, gol ke aromēdas nadēlomian sinēvanuan galevis. ¹⁹ Naut kēmas gēlaru, nadēlomian len aKriŕto ehum nēpaudesen todaŕ siGot toil gēgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasuŕ aGot elēboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasuŕ aGot tovi masta san, gai timaspair dan nēsaan, riŕ gabulani.”*

²⁰ Len naim sinēvanuan totibau ideh ikad nasiloŕ mai nabiliwai lotoum hēni hæn nagol mai nasilva ale lorin nēhanian tovoi len gail. Wake galevis loum hēni hæn nēhai mai nētan ŕulau, ale lorin nēpahsago len gail. ²¹ Avan ideh ŕigol gai ŕiveveu dan nēsaan, dereh tehūm nabiliwai, aGot tolēboi ŕetēgau hæn ŕigol nauman tovoi hēni. Evi siMasta sēŕon ŕai, toutaut hēni mōs nauman tovoi ŕisi san. ²² Imaianan, tah mai alat nēlolit tomasil lotolotu hæn Nasuŕ. Gam dan nalēŕonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadēlomian, na-lēmas-buni-an, mai natēmat, hæn nēloŕn ŕikade. ²³ Gam dan na-sor-ŕalŕal-an tomelmel, totētan, husur golēboi ke legēm vi ŕalŕalan. Sagitah mai nēvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototētan hēni, husur golēboi ke dereh liŕal sile. ²⁴ Avil naslev siNasuŕ māu, satibal be tisor malunlunŕ, tivoi hæn nēvanuan ŕisi, teŕusan hæn nasoruan siGot tiŕarŕar, satikad nēlol paŕpaŕ tutut van hæn alat lotosor tasi, ²⁵ be len nēlon tomēdau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma ŕegēgel hæn nēlolito hæn lēŕipair dan nēsaan salito, ale lēboi sēhot nakitinan. ²⁶ Ale dereh nēnauan tonor tetēlmam hæn galito hæn lēbigam yav dan nēhai tata setēmat tota gol galit hæn lēbigol nēsa gai tolēŕoni.

3

Nēboŕ hæn nānoŕan hæn navile a pan

¹ Nau lēboi nategai ke: len nēboŕ hæn nānoŕan hæn navile a pan, dereh tikad nēboŕ todaŕ gail, nēlon nēvanuan gail ŕetuhatuŕ len gail. ² Husur nēvanuan gail dereh lelēmas bun galit gabag mai nēvat, lisaŕ suh galit gabag, leŕiv, lisor mēdas nahēsan nēvanuan, asike lugol nēsa analit mai atēmalit lotokele,

* 2:17: 1Tim 1.20 * 2:19: Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † 2:22:

Husur aTimoti tovi uluŕn, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat lēsələh sal be lototibau, aŕiltilathutai mai aŕiltilattēbarehreh.

asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito, ³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas naḃoruan sinəvanuan gail, asike lotəgau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənan, lemətahun natit pisi tovoi, ⁴ lerin na-ke-ṽan-an gail len navəlan aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsa ləḃigole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səḃolito, leləmas bun naləḃonian salito, be asike loləmas bun aGot. ⁵ Dereh legəgəras ke lotolotu hən aGot, be lotətə gol nədaḃan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaienan. ⁶ Bathut alatenan galevis ləḃis lohoim gail hən ləḃiwol hən nəmauran silatpəḃaḃut ləsail gəgat, latpəḃaḃut nəlolit totuhatur buni hən nəsaan, naləḃonian salit tiltile towol hən galito. ⁷ Alatpəḃaḃut lotomaienan ludon naḃusanan toveveu akis, be lodədas ləḃeləḃoi səhot nakitinan. ⁸ Ahai pusan gəgəras lotomədas alatpəḃaḃut maienan, nənauan salit itaṽtaṽor vavinu, ale len nətarhət hən nadələmian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aJannes mai aJabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai pusan gəgəras galenan, asike loləḃoi ləḃivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan pisi hum namelmelan siJannes mai aJabres ta mō.

Təgau gat naḃusanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur naḃusanan sagw; nəvide hən nəmauran sagw; nəsa notoke nigole, nəmauran sagw topat mōsi; gugol husur nadələmian sagw; na-təgau-gati-an hən nəlogw; na-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləḃoi ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləḃon isa vəsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləḃoi na-ləḃon-isa-vəsa-an gail lotovisi hən ginau notodaḃ buri, be Nasuḃ ilav kuv ginau dan gail pisi.† ¹² Be savi ginau ḃai, avan ideh toke ḃikad naḃoruan siGot len nəmauran san, ḃiḃon mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni. ¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəgəras gail dereh lisa vəsa səhor ta mō, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləḃedələm nagəgərasan. ¹⁴ Avil gaiug māu, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləḃoi səhoti husur goləḃoi alat lotopusan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəḃon gotovi natətai sal goləḃoi natosian siGot tia, toləḃoi ḃilav mai gaiug naləḃoian hən gəḃehusur naḃisal tonor mōs nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sam len nadələmian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulumian nabehi eru, aJannes mai aJabres, aromətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

siGot þisi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luvoï hæn naþusanan hæn nakitinan, luvoï hæn læbesivoh len nævanuan tokad næsaban ideh, luvoï hæn læþigol naþide hæn nævanuan þinor, luvoï hæn naþusanian hæn nanoran, ¹⁷ hæn ke nævanuan siGot þikad namitisau, elæboi þigol natideh tovoï.

4

¹ Nukele mai gaiug, len næhon aGot mai aYesu Kristo þepæpahun navoian dan næsaan hæn alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiŋ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, dan þuri, naut kæmas læbelæŋoni o asike læbelæŋoni. Len na-toh-mædau-an hæn nasusumaran mai naþusanan, mitikel vøhot næsaan ideh, sivoh len nævanuan togol tosa, ale mitigol nævanuan gail lelæŋon tivoï am len nælolito. ³ Husur len næboŋ þegæmai, nævanuan gail asike lesæsæloŋ hæn naþusanan tokitin, be dereh lehusur nalæŋonian tosa salito, dereh litariv ahai þusan ideh tokel næsa galit lotomalkækat hæn læbesæsæloŋ hæni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hæn næþol gægæras gail. ⁵ Be len natit þisi, gaiug mæau, getægau gat gaiug gabag. Gidan þur na-læŋon-isa-væsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoï, gol þis nauman aGot tolavi mai gaiug hæn bihav.

⁶ Nokæmaïenan husur næmauran sagw egæm hæn nagilen, ehum næda hægw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuþal len næþalan tovoï tia, nugam len nægamgaman tonon tia, notægau gat nadæloimian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotægau næþrais hæn nanoran mōs ginau. Nasuþ topæpahun navoian dan næsaan len nanoran, dereh teviol hæni mai ginau len næboŋ totibau enan. Be savi ginau ŋai, dereh teviol hæni mai alat lotolæmas buni, toh vir natælmaman san.

Næ-maris-kotovi-an

⁹ Saŋsaŋvut hæn gæþegæm hæn ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur elæmas masuþ hæn natit gail mai naþide silat navile a þan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ŋai itoh mai ginau. Næboŋ gæþegæmai, gesæhar aMak husur elæboi þevi tarhæt sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosævat aTikikus vi Efesus tia.‡ ¹³ Noriŋ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut a Troas. Næboŋ gæþegæmai, pati gæmai ale pat naløbulat gail, nolæŋon masuþ hæn naløbulat nototuþat tos len gail.§

* **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8 § **4:13:** Troas: Uman 20.6

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosobur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sinamito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit p̄isi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaḅan mai ginau hən nəḅikel ur p̄is na-ke-uri-an tovoi, ale hən galit p̄isi ləsavi Ju ləḅesəsəloḅ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion ḅikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan p̄isi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəḅeḅis len natohan pipihəḅəlan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudəlaḅian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus. ^{**} ²⁰ AErastus itoh tin a Korint, be noriḅ aTrofimus toməsah itoh len naut a Miletus. ^{††} ²¹ Nahəḅati hən naut susus dereh tegəmai, gisaḅsaḅut gəm a n̄o. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəḅathudud nadələomian p̄isi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasuḅ titoh len nəloḅn. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

**** 4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 **†† 4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimus: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napisulan aPol totesi van hən aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat egai eʋusan aTitus hən naʋide tovoi hən na-il-a-mō-an mai naʋusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hən naulum̃an sua tovi tarhət san, nahəsan aTitus.

APol itos nalobulat egai ɲais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadaɲ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboɲ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuʋ m̃osi (1.1-4)

2) Naʋusanan hən naʋide hən na-il-a-mō-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Naʋusanan hən naʋide alat siYesu limashusuri (2.1-3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlaɲ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəbeum m̃os nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəbilav mai galito, naləboian hən nakitinan tonor hən nəboruan siGot.

² Nəbathut nadəlomian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuʋatan hən nəboɲ gail ta sutuai. ³ Be len nəboɲ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idaɲ mai ginau hən nəbikel uri.

⁴ Nutos nalobulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade.* AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nələm̃ tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəboɲ notoriɲ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəbigol tinor nahudhuuman topat sal, mai hən gəbitabtabuh len aelta gail len navile p̃isi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hən gəbitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran

* 1:4: 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10

nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, anatum gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaŋtaŋor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbitabtabuh len avan ideh hən bəkətkəta təban alat siYesu, hən aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh ŋai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol paŋpaŋ san satutut, satərog, sagol nasənahən mai saləŋon masuŋ hən natite. ⁸ Avil ehəhaŋur hən nəvanuan gail ləbēbis lohoim san, ale ekətkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoŋusani həni tia, hən bələboi bəpusan bīnor, hən bīgol nəvanuan ləbələŋon bivoi am len nəlolito, ale hən bikel vəhot nəsabən silat lotosor tas naŋusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isoŋur ei len naut a Krit, lotomətahun naŋusanan tonor, lotosor walwal kəmas ŋai mai lotogəgəras. Galit isoŋur ludəŋ len na-tiv-dalusi-an hən ləbīnor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkol gat nabuŋolito husur lomədəs nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotoŋusan hən nəsa sanor hən ləbēpusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san eŋitoŋ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləŋon ke ligol nasənahən; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel ŋuli idəŋ len galito hən ləbīmaur len nadəlomian ¹⁴ hən asike ləbēsəsələŋ am hən nəbəl sakitin seJu gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit ŋisi iveveu; wake len alat nəmauran salit tobīŋbīŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu eŋuer, nənauan salit mai nəlolit eŋiŋbīŋal. ¹⁶ Lusor idəŋ ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətəs gole. Lusa vəsə tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədəs ləbīgol natideh tovoi.

2

Naŋide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən naŋusanan nanoran tokitin. ² Vusan nəhaŋut gail hən asike ləbīgol təməhav hən natideh, hən ləbīnor hən nəvanuan gail ləbēputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len na-ləmas-buni-an, len nədaŋ-buri-an tobəlav. ³ Len naŋide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləbēhusur masuŋ hən naŋisal siGot len naŋide salito,

* 1:9: Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

hən asike lə̀belibon̄, sor mēdas nahəsan avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limaspušan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən lə̀bigol alatpəhaʋut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən lə̀beləmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən lə̀betəgau gat galit gabag, hən lə̀biveveu, hən lə̀beum a im salit gail, hən lə̀bivoi, hən lə̀bitoh len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike biŋsor biŋsa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naʋisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən lə̀betəgau gat galit biŋvoi, gol leləŋon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit piŋsi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail lə̀bigol tətəʋ hən gaiug. Len naʋusanan sam̄ geʋusan nəmauran tonor, geməlas len nauman sam̄, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail lə̀bedədas lə̀bisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit biŋsa, bathut ləsəkad natideh tosa hən lə̀bisor husur gidato.

⁹ Len natit piŋsi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaʋur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah ben galito, avil len naʋide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail lə̀beləboi lə̀berin̄ nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit piŋsi lə̀bigole, ligol naʋusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

¹¹ Nəkəmaienan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan piŋsi dan nəsaan salito. ¹² Eʋusan gidat hən datbikē “Aoa,” hən naʋoruan tosa savi siGot mai naləŋonian gail sinavile a pan. Ale eʋusan gidat hən datbitoh len nənauan tovoi, nanoran mai naʋoruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəboŋ datbitoh vir nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag m̄os gidato hən bilav kuv gidato dan nəsaan toban̄is gat gidato mai hən biŋgol datbiveveu m̄os gai gabag suŋan nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləŋon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gigol nəvanuan leləŋon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən lə̀binor. Avan ideh satinau kəmas hən nədaŋan sam̄ hən na-il-a-m̄o-an.

3

Naʋide tonor

* 2:14: Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbinau gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a m̄o mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbīgol nauman p̄isi tovoi.* ² Salisor mēdas nahəsan avan ideh, salev̄itv̄ituh, be len nəsa ləbīgole limasgol mēdau həni, lerin̄ galit a pan van hən nəvanuan p̄isi. ³ Bathut gidat am, a m̄o datovi nahov̄on gail, datsagol nəsa aGot tokele. Na-ləṅon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləṅon tovoi lan losəhar gidato len naṗisal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləṅonian hən nasənahān mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsa. ⁴ Avil nəboṅ navoian mai na-ləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avil husur ke nəlon totaṅis gidato. Elisov gidat hən nədaṅan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natuḅatan veveu.* ⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas həni, aGot erin̄ gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboṅ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datb̄ikade.

Nagugunian hən naləbūlat egai

⁸ Goləboi gəḅeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan̄ hən gəḅikel natgalenan, hən alat lotorin̄ nəlolit len aGot ləḅeməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləḅidan̄ len gail. Natgalenan luvoī buni mai lovi tarhət sinəvanuan p̄isi. ⁹ Be gebulatut dan naṗitv̄ituhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* na-sor-ḅalḅal-an mai nəḅalan husur nalo seJu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh ḅigol ḅikad nətarhəḅalan ḅeru, kel maii vəha-sua ale vəharu, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nəvanuan tomaianan, nəlon ikab̄kabur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

¹² Nəboṅ nəḅesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəḅegəm hən ginau len naut a Nikoṗolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboṅ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəḅevi tarhət siSenas, naulum̄an hən nalo, mai aAṗollos, hən asike arḅipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nəvanuan nadəlomian sidat gail salitoh kəmas, be limasdan̄ len nauman

* **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13 * **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17 * **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12 * **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

tovoi gail. Beti loləboi ləbēvi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsal.

¹⁵ Galit p̄isi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadəlomian. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat mai gamit p̄isi.

Filemton Nalobulat napisulan aPol totesi van hæn aFilemton

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hæn næsa?

Nalobulat napisulan egai eus aFilemton hæn bikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahæsan aOnesimus, egæm vi nævanuan nadælomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hæn ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hæn naKristen sua, nahæsan aFilemton.

APol itos nalobulat napisulan egai ηais mai len naut a be?

Itosi van hæn aFilemton pæpadaη hæn nasihau tovi A.D. 63 næboη totoh len naim bæbaηis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos nalobulat napisulan egai, van hæn nabubur san, aFilemton. Eus aFilemton hæn bikad tas naslev san togam yav dani, nahæsan aOnesimus. Næboη aOnesimus totoh a tut hæn aFilemton, aPol evi tarhæt san hæn bægæm vi nævanuan nadælomian len aYesu. Na aOnesimus, betælmam hæn aFilemton, dereh tevi naslev san tætas, be dereh tevi aŕvan am len nadælomian.

Golæboi gæbepæpehun nalobulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahæhaŕuran sælaru mai aFilemton (1-3)

2) APol esipa vi tæban aGot hæn aFilemton, ale isor tuŕ mōsi (4-7)

3) APol eus aFilemton hæn bilav tælmam hæn aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nævanuan galevis am lukel nahæhaŕuran salit mai aFilemton (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hæn aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai; ginau, loto-baηis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aŕadat len nadælomian. Nutosi van hæn gaiug, aFilemton, gotovi aŕvanamæru len nadælomian namrtolæmas bun gaiug mai go-toum mōs aKristo hum ginamæru.* ² Nutosi van hæn aApfia am, tovi aŕvavinenamæru len nadælomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginamæru, mai alat siYesu am len naim sanŕ. ³ AGot aTæmadat mai Nasuβ, aYesu Kristo areviol kæmas hæn navoian mai gamito, arigol nælomit tikad natæmæt tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuŕ-an

* 1:1: Flm 13, 22-23 * 1:2: Kol 4.17

⁴ Nəboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuŵ-an sagw, nosipa vi təban aGot akis, ⁵ husur nosəsəlon ke gukad nadəlomian sal len Nasuḅ, aYesu mai goləmas bun nəvanuan san p̄isi. ⁶ Nusor tuŵ ke nadəlomian gotokade mai gidato togol nəlodat togəm vi sua, dereh tevi məhat len naləboian sam̄, gol gəḅeləboi navoian p̄isi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-ləmas-buni-an sam̄ enan igole tia ke nukemkem masuŵ mai noləŋon ivoi am len nəlogw husur, len gaiug, Wawa, nəlon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemton husur aOnesimus

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKristo nukad na-il-ḅuri-an hən nəḅikel mai gaiug nəsa gəḅimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Noŋir gaiug bathut na-ləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haŵut tia mai lotobaŋis gat ginau m̄os aKristo aYesu. ¹⁰ Ginau, noŋir gaiug m̄os anatugw, aOnesimus, togəm vi natugw ulum̄an len nadəlomian nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an sal.* ¹¹ A m̄o Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savi tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi ḅigol natit p̄isi ḅivoi, evi tarhət sidar p̄isi.*

¹² Nosəvat atenan təlmam van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A m̄o, noləŋon ke netəgau gati hən ḅeum esagw len namilen̄ nəboŋ nototoh len nə-baŋis-gati-an m̄os na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləŋon nəḅigol nəsa gəḅidaḅ həni ŋai. Nomətahun gəḅigol nəsa tovoi husur notokele ŋai be noləŋon ke dereh gigole husur naləŋonian sam̄ ŋai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəḅikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesum̄an aŵam̄ gəḅeləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuŵ həni səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savi naslev ŋai, dereh geləmas buni husur evi aŵam̄ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaienan, gəḅinau ke gidaru dartoḅon len nauman, givoi hən gai sum̄an gəḅivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai ḅigol ḅisa hən gaiug o ḅikabut sam̄, geriŋi len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən navəlagw səḅogw: ginau nisar gele. Noləboi nəḅikele mai gaiug ke, gaiug səḅom̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilemton, nuke gevi tarhət sagw bathut nadəlomian dartokade len Nasuḅ aKristo; gigol neləŋon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsa notousi nəboŋ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboii ke dereh

* **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi ḅigol natit p̄isi ḅivoi.

gigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuŵ-an sam̄ gail ale tidam̄ hən ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudəlañian

²³ AFilemton, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafra totoh mai ginau len nə-baŋis-gati-an husur nauman togole m̄os aKristo aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.* ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kristo m̄au teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Nalobulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos nalobulat napisulan egai?

Datsaləboi as totesi. Len alat lotokad namitisau, ta mō galevis lunau ke aPol o aParnapas totesi, ta daməŋai galevis lunau ke aApollos totesi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləbīteh dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləbetəlmam tətəs hən navide seJu gail. Ləbīgole dereh lipanis habat sile.

Itosi mōs ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totesi mōs alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isoḅur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totesi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totesi lan.

- 1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)
- 2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4-2.18)
- 3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1-4.13)
- 4) AKristo evi biltihai tutumav səhor ahai tutumav p̄isi (4.14-7.28)
- 5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta mō tota gati len nəda herivatvat gail (8.1-9.22)
- 6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23-10.39)
- 7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)
- 8) Nəmauran timabe hən aGot bəhəhaṽur həni? (12.1-13.19)
- 9) Na-sor-tuṽ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-səḅsoḅur mai atəmadat gail ta sutuai len navide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanoŋan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit p̄isi ləḅevi esan səḅon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit p̄isi lan.* ³ ANatun evi namialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, ep̄itoṽ hən naḅoruan siGot. Len nasoruan hən nədaŋan san etəgau gat natit p̄isi hum

* 1:2: Jon 1.3

lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsaliŋ gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gaiug govi aNatugw ulumān,
daməŋjai nogəm vi Təmañ.”

Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Ginau dereh nevi Təman,
ale atenan tevi Natugw.”*

⁶ Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a mō san bəgəm vi lan navile a pan, ike,

“Aŋel p̄isi siGot lilotu həni!”*

⁷ Nəboŋ tosor husur aŋel gail, aGot ike,

“Nugol aŋel sagw gail losumān nəlan,
loum sagw hum nəhab towunwun.”*

⁸ Be nəboŋ tosor mai aNatun ike,

“O Got, nəbilitihai bətbətah sam̄ hum sekiŋ
ip̄at vi sutuai sutuai,

nanoran sam̄ ehum nəhai sekiŋ
gotowol hən esam̄ gail lan.

⁹ Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.

Imaienan, aGot tovi aGot sam̄ evəhas gaiug,

ebir naoil hən nahəhaṽuran len gaiug
səhor avan ideh gail am.”*

¹⁰ AGot ikele am ke,

“Nasub̄, len natub̄atan gorin̄ nəpaudesen hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum həni hən navələm̄ gəlaru.”*

¹¹ Dereh natgalen p̄isi limasig,

hum nahurabat tomatu van van̄om.

Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹² Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan

hum nahurabat naut susus,

ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.

Be gaiug, gəsagəgel boŋ ideh

ale nəmauran sam̄ asike inoŋ vi sutuai.”*

¹³ Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gebətah tarhət nəmatu sagw,

* **1:3:** Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19 * **1:5:** Psa 2.7; 2Sam 7.14 * **1:6:**

Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:** Len naut egai nəvanuan totos nəbe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navəlan gəlaru.

* **1:12:** Psa 102.25-27

vir nãberij naenemi sam̃ gail pipit narieñ gãlaru

hãn læbevi ut kãmas.”*

14 Be aņel gail lumabe? Lovi nanunun hãn nauman siGot ņai. Esãvat galit hãn læbevi tarhæt silat, gai tolav kuv galit dan nãsaan hãn læbikad nãmauran vi sutuai.

2

Sadatirusrus vi tut dan nakitinan

1 Husur natenan, datimastãgau gat nakitinan dattosãseloņ hãni tia, hãn asike datbirusrus vi tut dani. 2 Husur, len aņel gail aGot isor, ale nasoruan san egãm vi lo, ipat tin. Ale nãvanuan tobũr kotovi o sagol nãsa tokele, ipanis tonor hãn nãsa togole o sagole.* 3 Imagenan, asike datbinau natenan totibau aYesu togole, nã-lav-kuvi-an dan nãsaan sidato, datigam yav dan nãpanismen siGot mabe? Nasuð m̃au ikel ur metãkav hãn nã-lav-kuvi-an enan dan nãsaan, beti alat lotosãseloņ hãni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. 4 Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nãvanuan lotomaņmaņ len gail, namerikel lotogol nãdaņan san toņarņar, mai naviolan seNunun, aGot toņãpehun gail tonor hãn nalãņonian san, natgalen p̃isi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nãvanuan

5 Navile a pan ðegãmai, dattosor husuri gagai, aGot sariņi len navãlan aņel gail. 6 Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke,

“Got, nãvanuan lovi sa hãn gãbinau galito?

Anatun nãvanuan ase hãn gãbekãtkãta tãban?

7 Len namityal tom̃idol ņai gorinji a pan kãkerekh len aņel gail, ale goputsani hãn b̃ikad nãyalyalan hum nãkraun sekiņ.

8 Gorinj natit p̃isi len navãlan.”*

Nãboņ aGot toriņ natit p̃isi len navãlan, erinj natit p̃isi, natideh sãpat. Gagai datsaris natit p̃isi len navãlan sal. 9 Be nãsa dattoris imaiegai ke: datoris aYesu, len namityal tom̃idol ņai aGot “toriņi a pan kãkerekh len aņel gail,” egãm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hãn b̃ikad nãyalyalan hum nãkraun sekiņ, husur tolãņon tosa vãsa len nãmatan, hãn ke, len navoian aGot toviol kãmas hãni, ðesãseloņ hãn nabus hãn nãmatan m̃os nãvanuan p̃isi. 10 AGot igol natit p̃isi ale natit p̃isi ipat m̃osi. Inor hãn gai todam̃ hãn aYesu tolãņon tosa vãmat. Husur, len na-lãņon-isa-vãsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egãm vi vanuan tonor hãn toil a m̃o hãn nãvanuan gail. Ale egãm vi p̃isal hãn

* 1:13: Psa 110.1 * 2:2: Uman 7.53. Len naut egai ikel nadãlomian seJu gail ke, aGot ilav nalo mai aņel gail lotolavi mai a Moses. * 2:4: Mak 16.17-18, 20;

Uman 5.12 * 2:8: Psa 8.4-6

bilav kuv nəvanuan bisobur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən besəhar galito hən ləbevi natun aGot hən ləbikatəpōl hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luveveu dan nəsaan salit gail hən ləbevi siGot səbōn ηai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotoveveu, galit pisi lukad aTəmalit tosua ηai. Husur enan, nahurun aYesu səsə hən bēkis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke,

“Dereh nikel ur nahəsəñ mai awawa sagw gail

hən ləbeləboi gaiug.

Len nəhon nəbōnbonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh nerij nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadələmian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am epitoṽ, egəm vi vanuan suñan galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədañan hən nəmatan, bevi ut kəmas. ¹⁵ Len nəvide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siañel gail, be evi tarhət sinəpasusan siApraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesuñan nəbathudud nadələmian san len nəvide pisi hən bəgəm vi biltihai tutumav, nəlon bitañis nəvanuan gail, ale hən bidan len nəsa aGot toriñi len nəvəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən bətutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bərubat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləñon tosa nəboñ aSetan totaltal sōbuer ke tigol nəsaan, gai eləboi bevi tarhət salito nəboñ aSetan bitaltal ke ligol nəsaan.

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud məttovi siGot səbōn, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbevi lan nəmav. Mitinau vahvahur aYesu egaii, evi ahai pispisul siGot mai abiltihai tutumav dattokel ur nadələmian dattokade lan. ² AYesu idañ len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, suñan aMoses todañ len aGot hən bəkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.* ³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum

* **2:12:** Psa 22.22 * **2:13:** Isa 8.17-18 * **2:16:** Isa 41.8-9 * **2:17:** Flp 2.7;

Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11 * **3:2:** Num 12.7

nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴ Husur naim pisi ikad nəvanuan na-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit pisi. ⁵ AMoses idan len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot bīkele balai. ⁶ Be aKristo tovi aNatun aGot idan len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datbeil bur namətahwan, datbetəgau gat nəvatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datbeviv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

- ⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməjai, mətbesəsəlon hən nadolon aGot,
⁸ nəlomit timabur, sa-nəkadumit tihaihai
 suñan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas tohbəbesw.
⁹ Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa
 notogol gail.
¹⁰ Husur enan nəlogw epəŋas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot naŋide sagw gail.’
¹¹ Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike lobis len naut nəŋavnəvan sagw boŋ ideh.’”^{*}
¹² Bathudud nadəlomian, mətələləgau ke gamit ideh asike
 ikad nəsaan len nəlon, asike nəlon ipar dəlomian. Sa-nəlomit
 timaienan hən bīpair hən gamito dan aGot tovi nəkadun
 nəmauran. ¹³ Be mitigol mətələŋon tivoi am len nəlomit
 gabag akis, len nəboŋ pisi dattokisi hən “daməjai,” sal, hən
 nagəgərasan hən nəsaan asike biŋol gamit ideh bihaihai dan
 aGot. ¹⁴ Husur datbetəgau gat nadəlomian dattokade len
 aKristo van vəbar nagilen, hum dattogole nəboŋ dattotubat
 riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəpol mai aKristo len nəsa
 tovi esan.
¹⁵ Hum natosian siGot toke,
 “Daməjai, mətbesəsəlon hən nadolon aGot,
 nəlomit timabur, sa-nəkadumit tihaihai,
 suñan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan aGot.”^{*}

^{*} 3:11: Psa 95.7-11 ^{*} 3:15: Psa 95.7-8

¹⁶ Nəvanuan lotosəsəlon hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosəhar galit dan naut a Ijip. ¹⁷ Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epənas as galito? Nəlon epənas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toḅəbesw. ¹⁸ Ale nəboŋ aGot toke, “Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito? * Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito.* ¹⁹ Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dəlomian lan, ləsaləboi ləbēbis len naut nəŋavŋavan san.

4

¹ Na-kel-gati-an siGot hən datḅebis len naut nəŋavŋavan san ipat sal. Imagenan, datimaslələgau, datemətahw ke gamit ideh asike bēbis lan. ² Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, gidat am datosəsəlon həni suŋan galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəlon kəmas həni ŋai, ləsəsəlon həni len nadəlomian.* ³ Husur gidat dattokad nadəlomian lan datobis len naut nəŋavŋavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,

nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,

‘Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’ ”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboŋ togol navile a pan tonəŋ. ⁴ Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, aGot iŋavŋav dan nauman san pisi.”* ⁵ Ale hum tokele tia, “Asike lobis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.”* ⁶ Imaienan, naut enan ipat sal mōs nəvanuan galevis hən ləbēbis lan. Ale alat ta mō lotosəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, ləsābis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷ Ale aGot eriŋ nəboŋ sual am, ekisi hən “Daməŋai.” Len nəboŋ tohusur habat həni, len nəbē siTevit,

aGot ikel nəsa tokele a mō, ike,
“Daməŋai, mətḅesəsəlon hən nadolon aGot,

nəlomit timaḅur, sa-nəkadumit tihaihai.”*

⁸ Mitinau aJosua nəboŋ tosəhar nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəŋavŋavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboŋ tile hən nəŋavŋavan.* ⁹ Imagenan, nəŋavŋavan ipat sal

* **3:18:** Psa 95.11 * **3:18:** Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35 * **4:2:** Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadəlomian silat lotosəsəlon husur aGot. * **4:3:** Psa 95.11 * **4:4:** Gen 2.2

* **4:5:** Psa 95.11 * **4:7:** Psa 95.7-8 * **4:8:** Deu 31.7; Jos 22.4

m̄os alat siGot, hum n̄əjavn̄əvan siGot len n̄əmaribon̄ n̄ə-vəha-məlevru-an. ¹⁰ Husur n̄əvanuan tob̄is len n̄əjavn̄əvan siGot, ījavn̄əvan dan nauman san, sun̄ian aGot ton̄javn̄əvan dan nauman san n̄əbon̄ togol navile a pan tonon̄. ¹¹ Imagenan, datehisi h̄ən datb̄eb̄is len naut n̄əjavn̄əvan enan. Gidat ideh satiteh, satigol t̄ətōv̄ h̄ən at̄əmadat ta sutuai l̄əsagol husur n̄əsa aGot tokele.

¹² Husur nasoruan siGot imaur, igol n̄əsa aGot tosor m̄osi. Ikan s̄əhor nab̄u n̄əb̄alan ideh tokan naut toru. Etiv p̄əp̄əhun n̄əmauran dan nanunun, nakobkob dan n̄əsa topat burhub̄əlashw. El̄əboi b̄əp̄əp̄əhun navoian dan n̄əsaan len n̄ənauan mai natit n̄əvanuan tonaunau gail lotosusuah len n̄əlon n̄əlolito. ¹³ S̄əkad natideh tosusuah dan aGot, be natit p̄isi s̄əkad n̄ə-kabut-gole-an am, ip̄ar̄par h̄ən aGot b̄ək̄əta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit p̄isi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot tob̄is len n̄əmav, il len n̄əhon aGot, datet̄əgau gat nad̄əlomian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav tol̄ənon̄ tosa mai gidato n̄əbon̄ dats̄ədan̄. Len nap̄isal p̄isi aSetan italtal ke atenan tigol n̄əsaan, ep̄itōv̄ h̄ən totaltal ke datigol n̄əsaan. Be gai sagol n̄əsaan, eb̄uer lan. ¹⁶ Beti, len na-il-b̄uri-an, dateḡəm p̄əpadān̄ h̄ən nab̄iltihai b̄ətb̄ətah siGot. Dateḡəm p̄əpadān̄ h̄ən aGot toviol k̄əmas h̄ən navoian, h̄ən n̄əlon b̄itan̄is gidato, mai h̄ən b̄eviol h̄ən navoian mai gidato n̄əbon̄ datb̄ipar vi-tarh̄əte-an.

5

¹ AGot ilekis h̄ən abiltihai tutumav dan n̄əvanuan gail, ale itabtabuh len atenan h̄ən b̄isor salito len n̄əhon. Abiltihai tutumav evi p̄isal salito van h̄ən aGot. Abiltihai tutumav eviol h̄ən naviolan gail mai aGot, ale etutumav h̄ən narivatvat gail sil n̄əsaan sin̄əvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav el̄əboi b̄ikad nav̄ide b̄əm̄ədaū van h̄ən n̄əvanuan gail lotot̄ətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol n̄əsaban akis sun̄ian galito. ³ Husur enan etutumav m̄au sil n̄əsaan san gail mai n̄əsaan salit gail.* ⁴ Avan ideh sal̄əboi b̄iv̄at n̄əhes h̄ən b̄eḡəm vi b̄iltihai tutumav gai s̄əbon̄. Be ipat len aGot s̄əbon̄ h̄ən b̄ek̄isi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len nav̄ide tom̄aienan, aK̄risto s̄əbon̄ s̄əvat n̄əhes h̄ən b̄eḡəm vi b̄iltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke, “Govi Natugw,

dam̄əjai noḡəm vi T̄əmañ.”*

* **5:1:** N̄əbon̄ n̄əvanuan togol n̄əsaan, n̄əpanismen tonor h̄ən n̄əsaan evi matan. Ale lotutumav h̄ən narivatvat h̄ən n̄əmatan san bigel n̄əmatan tonor h̄ən n̄əvanuan sil n̄əsaan togole. * **5:3:** Lev 9.7 * **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7

⁶ Ale len naut tile am ike,
 “Govi ahai tutumav vi sutuai,

suñan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nēmauran san len navile a pan, aYesu isor tuŵ van hēn aGot toləboi bilav kuvi dan nēmatan. Enjiri hēn ðevi tarhēt san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŵ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloŵ hēni.* ⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləŵŵon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboŵ togol natit pisi aGot toriŵi hēn ðigole tonorŵ, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hēn nəsaan, nəkadun nēmauran vi sutuai mōs nəvanuan pisi lotogol husur nəsa tokele. ¹⁰ Ale aGot eriŵi hēn ðiŵat nəhes abiltihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadəlomian hēn asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isobur hēn namtbikel husur natenan, be idanŵ hēn namtbisor vəsvəsaii husur mətumanmaneh hēn mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadəlomian sutuai tia wake mətəsvi hai pusan sal. Hēn nəsa? Be mətoləŵŵon ke avan ideh teŵusan gamit tətəsv am, tuðat hēn nakitinan mətəkav lotomədmədaŵ len nasoruan siGot. Mətosuman natuhtətai ŵai tosus, saləboi ðihan nəhanian todaŵ sal. ¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ŵai, etətan hēn nəsa tonor mai nəsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴ Be nəhanian todaŵ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hēn nəsa tonor dan nəsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹ Imagenan, naŵusanan mətəkav husur aKristo, dateriŵi husur dattoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetuðat len nəpaudesen hēn naŵusanan tətəsv am. Datoləboii ke datimaspair dan nəsa dattogole lotolav gidat vi lan nēmatan. Datoləboii ke datimasriŵi nəlodato len aGot. ² Datoləboi naŵusanan husur nəbaptaisan*, mai navide hēn dattoriŵi navələdato len nəvanuan hēn ðikad aNunun aGot. Datoləboi naŵusanan husur na-le-məhat-an dan nēmatan, mai nəboŵ aGot ðepəpəhəhun navoian dan nəsaan.* ³ Naŵusanan galenan lipat. Ale aGot ðidaŵ hēni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriŵi nəlolit len aYesu Kristo tia, ləðberin gaŵulani, naŵisal hēn ləbetəlmam, hēn ləðipair dan nəsaan salit

* 5:6: Psa 110.4 * 5:7: Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46 † 5:13:

Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * 6:2: Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptaisan ale nakəkasian mōs naveveuan evi navide seju gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisən hēn gəlar pisi. * 6:2: Uman 18.25, 19.3-6

tətas am, eḅuer. Nəboŋ namñial siYesu tohut nəmargobut dan nəlolito, nəboŋ lototubət ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboŋ lotokatəpəl mai aNunun aGot, ⁵ nəboŋ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboŋ lotosəsəloŋ hən nədaŋan hən nəboŋ ḅegəmai len natohan pipihəbəlan aGot, ⁶ galit lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləḅeriŋ gabulani, naḅisal hən ləḅetəlmam, hən ləḅipair dan nəsaan salit tətas am, eḅuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotoḅos gat aNatun aGot len nəhai balbal tətas, ale riŋ nahur sasa len gai len nəhon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboŋ naus tous daŋir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luḅan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləḅihan. Nətan enan aGot ivoi həni, ehəhaḅur həni. ⁸ Be nətan ḅisa, hən natit tohum nəhau mai nəhai lotokad nasunite ŋai ləḅitov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot ḅisemale həni. Len nagilen, nəhab dereh tihani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit ḅisi, naut kəmas namtokəmaienan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, məttokad naḅit gail lotovoi am: nadələomian samit mai naḅide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nəsaan salito. ¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboŋboŋ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsan. Arumasil nəboŋ məttovi tarhət sinəvanuan san gail, hum məttogole tia, ale hum məttogol tabtab həni sal. ¹¹ Be namtoləŋon masuḅ ke, gamit ḅisi mitidaŋ len aGot magenan van vəbar nagilen hən mətḅeləboi buni ke, dereh mitikad ḅis nəsa məttovatvat viri. ¹² Samtipetəmas, be mitigol tətəḅ hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadələomian mai na-toh-mədau-an, ludaŋ ḅur nəmauran todaŋ vir ləḅikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datḅeil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aAraham, husur səkad nəhes ideh toyalyal səhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan gabag. ¹⁴ Ikel mai aAraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləḅegəm vi bathudud ḅisəḅur vəha-soḅsoḅur am”* ¹⁵ Beti len nə-daŋ-ḅuri-an san aAraham itoh mədau eḅəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.* ¹⁶ Nəboŋ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsan nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii

* 6:6: Ipru 10.26
17.1-2, 18.10, 21.5

* 6:8: Gen 3.17-18

* 6:14: Gen 22.16-17

* 6:15: Gen

ke tovi kitinan, ale læsalæboi læbisor ðalþal husuri am. ¹⁷ Len naðide tomaianan, aGot ita gat na-kel-gati-an san hæn alat læbikad næsa tokel gati læbelæboi buni ke, næ-nau-utaut-an san asike egægel boŋ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahæsan. Nateru enan arsalæboi arðegægel boŋ ideh husur aGot salæboi þelibliboŋ boŋ ideh. Imaianan, len eru enan, gidat dattosað naut nasusuahan len gai, datoløŋon ivoi habat am len nælodato hæn datþetægau gat næ-vatvat-viri-an len næsa aGot tokel gati ke, datþikade balai.* ¹⁹ Datukad næ-vatvat-viri-an enan hum naga hæn næmauran sidat gail, ekir gægat, ale datolæboi datþeriŋ nælodat lan. Ta mō len naim siGot, ikad naþiltikaliko totahætah kækol hæn naut tolo dan nævanuan gail. Be len næ-vatvat-viri-an enan, sækad natideh totahætah gol gidato dan aGot,* ²⁰ husur aYesu eil a mō, eþisutur sidato tia. Egæm vi þiltihai tutumav sidato vi sutuai sumān aMelkisetek ta sutuai.*

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiŋ hæn naþiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aAraham næboŋ aAraham totælmam dan naþiltiþalan tosehør nakiŋ tovat lan, ale eus aGot hæn þivoi hæn aAraham. ² Ale aAraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosehjavur hæn natit þisi totariv kuv gail dan alat toþal mai galito.* (Nahæsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiŋ hæn nanoran,” ale husur tovi kiŋ hæn naut a Salem, namilen ke, “aKiŋ hæn natæmat.”) ³ Sækad na-tos-gati-an hæn atæman, anan, nævanuan ideh len næbathuyah san, næboŋ hæn næpasian san o næmatan san.† Esumān aNatun aGot; evi þiltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau næyalyalan siMelkisetek. Bathut næyalyalan siMelkisetek, aAraham, aþiltitæmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosehjavur hæn natit þisi tokade dan naþiltiþalan. ⁵ Ale ahai tutumav gail len næpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut tosua dan tosehjavur hæn natit þisi nævanuan gail lotokade, naut kæmas lotoþitþitoŋ, lotovi wawa salit gail lotopat len næpasusan siAraham.* ⁶ Be aMelkisetek savi len næpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosehjavur tovi siAraham. Ale aAraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriŋ navoian siGot lan. ⁷ Sækad næ-lon-uri-an ideh ke, nævanuan toriŋ navoian siGot len nævanuan tile, gai ikad næyalyalan

* 6:18: Num 23.19 * 6:19: Lev 16.2 * 6:20: Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4

* 7:2: Hæn naves 1-2, ris Gen 14.17-20 † 7:3: Nasoruan siGot sakel ur atæman

mai anan aMelkisetek, gol ke esumān sækade. * 7:5: Num 18.21

səhor enan gai toriŋ navoian siGot lan. ⁸ Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, lovi vanuan ŋai lotoləboi ləbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, lukele ke tomaur sal. ⁹ Nəboŋ aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəŋavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datbike, nahəmar aLevi len nəpasusan siApraham lototariv nahudhut tosua dan tosəŋavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. ¹⁰ Husur nəboŋ aMelkisetek tobubur mai aApraham, ləsəpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siApraham, ale evi aApraham tolav nahudhut tosua dan tosəŋavur mai aMelkisetek.‡

¹¹ Nəboŋ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a mō hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən biŋol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən biŋel galito, ahai tutumav tosumān aMelkisetek be sasumān aAron len nahəmar aLevi? ¹² Husur nəboŋ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. ¹³ Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəmel tutumavan boŋ ideh. ¹⁴ Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboŋ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esumān aMelkisetek

¹⁵ Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosumān aMelkisetek egəm tia. ¹⁶ AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi biimasig boŋ ideh, ipat vi sutuai. ¹⁷ Husur natosian siGot ikel husuri ke,

“Govi hai tutumav vi sutuai,

sumān aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”*

¹⁸ Imaienan datoləboii ke, nalo ta mō husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh. ¹⁹ Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi biŋol datbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol nəpīsal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datbegəm pəpadaŋ hən aGot.

‡ **7:10:** Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit piŋi. * **7:14:** Mat 1.1-3; Luk 3.33 * **7:17:** Psa 110.4

²⁰ Nəboŋ aGot togol naŋisal veveu enan, ita gati len nahəsan. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsan. ²¹ Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsan, ike,

“Nasuḅ ita gat na-kel-gati-an len nahəsan,
ale asike egəgel hən nənauan san boŋ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut nə-ta-gati-an hən na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navəlan aYesu māu hən biŋol piŋ na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi səhor ta mō aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mō. A mō ikad ahai tutumav galenan lotosobur tia, husur nəmatan salito igol nauman salit gail inoŋ. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogəm hən aGot len aYesu, eləboi bilav kuv kavkav hən galito dan nəpanismen tonor hən nəsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hən biŋor salito len nəhon aGot.

²⁶ AYesu māu evi abiltihai tutumav tonor hən gidato, husur itoh a tut dan nəsaan hum aGot tohəhaḅur həni, səkad natideh tosa lan, iveveu, nəsaan ideh sagol səbiŋbiŋal. Etile dan nəvanuan nəsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi məhat səhor nəmav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hən narivatvat sil nəsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nəsaan sinəvanuan gail. Be aYesu etutumav hən gai hən bilav kuv nəvanuan gail piŋi dan nəpanismen sil nəsaan salito. Igol vəha-sua həni ŋai. Ale nəboŋ totutumav hən gai gabag natutumavan enan ikabut gol piŋi nəsaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail ləsədaŋ husur lotovi vanuan tin, lugol nəsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahəsan egəm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNatun, nəsaan tobuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hən na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nəsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebətah tia len nətarhət nəmatu hən nabiltihai bətbətah seKiŋ len nəmav.* ² Eum ei len naut tolo len nəmav, naim nətaḅolen kitin hən nalotuan Nasuḅ aGot toum həni, nəvanuan saum həni.

³ Ahai tutumav piŋi, aGot itabtabuh len galito hən ləbeviol hən naviolan gail maii, ale hən ləbetutumav van həni. Len naḅide tomaienən, imasil ke abiltihai tutumav sidat māu, gai am ikad natsua hən bətetutumav həni. ⁴ Gai tatoh gegai len

* 7:21: Psa 110.4 * 7:27: Ipru 5.3; Lev 9.7 * 8:1: Psa 110.1

navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nəvanuan gail tia lototutumav hən naviolan gail van hən aGot hum nalo tokel buni. ⁵ Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natətoʋan mai nənahənah hən nəsa tohum topat len nəmav. Husur enan, nəboŋ aMoses pəpadaŋ hən beum hən naim nətaʋolen, aGot ikel nalələgauan maii ke, “Gigol vahvahur natit pisi tinor husur nəplan notoʋusan gaiug həni tia len naʋehuh.”* ⁶ Be gagai, aYesu, aʔiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni səhor nauman sihai tutumav gail ta m̃o. Len naʋide tomaienən, na-kel-gati-an toil gəgat len aYesu, ivoi buni səhor na-kel-gati-an tovi nalo ta m̃o. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gəgat len nasoruan tovoi səhor ta m̃o.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta m̃o təhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.* ⁸ Be aGot ikel ur nəsaban len nəvanuan seIsrael gail ike,

“Len nəboŋ beŋəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an veveu
notokel mai nəvanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an
notokel gati mai atəmalit ta sutuai,
nəboŋ nototəgau navələlito,
hən nəbesəhar galito dan naut a Ijip.

Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta m̃o,
imaienən nəlogw iʔov hən galito.”

¹⁰ Ale ginau Nasuʔ aGot nekəmaiegai ke,

“Len nəboŋ beŋəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai
nikele mai nəvanuan naut a Israel ke:
Dereh nerin̄ nalo sagw gail len nənauan salito,
ale nitos gat gail len nəlolito.

Dereh nevi aGot salito,
ale levi vanuan sagw gail.

¹¹ Ale asike lupar ləboian len ginau,
hən nəvanuan beʋusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,
o hən nəvanuan beʋusan aʋan am ke,
‘Geləboi Nasuʔ aGot!’

Husur nəvanuan pisi dereh leləboi ginau,
alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit pisi.

¹² Husur dereh neruʔat galit dan nəsaan salito,
ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh
am.”*

* 8:5: Exo 25.40 * 8:7: Exo 24.3-8 * 8:12: Jer 31.31-34

13 Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel na-kel-gati-an ta mō gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, tebuer.

9

Navide hən nalotuan ta mō

1 Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. 2 Loum hən naim nətaṗolen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən togol narum̄ toru. Len narum̄ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, nam̄ial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Narum̄ enan lokisi hən Naut Tolo.* 3 Beti narum̄ tarhəbiltikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuṽ.* 4 Len narum̄ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotoṗos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosuh lan, mai nəhai nəyaran siAron todum̄oh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* 5 A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlaru lotosəsaḡ gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruḡat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namṡisor vəsvəsai p̄is natgalen gagai.*

6 Na nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan maienan, ahai tutumav gail ləbis akis len narum̄ bopita hən ləḡigol nauman salito mōs nalotuan.* 7 Be abiltihai tutumav səḡon eḡis len Naut Tolo Masuṽ vəha-sua ŋai len nasihau p̄isi. Len nəboŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətanen salito.* 8 Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəboŋ naim nətaṗolen topat sal, naṗisal hən avan ideh ḡeḡis vi lohoim len Naut Tolo Masuṽ səkamis. 9 Natenan ehum nasoruan kəta mōs nəboŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləḡigol nəlon nəvanuan lotolotu ḡimasil. 10 Husur nəkadun navide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasian mōs naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəboŋ aGot togol navide veveu.

11 Nəboŋ aKristo togəm vi ḡiltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, eḡis len naim nətaṗolen toyalyal mai tonor səhor ta mō. Naim nətaṗolen enan, avan ideh saum həni hən

* 9:2: Exo 26.1-30, 25.23-40 * 9:3: Exo 26.31-33 * 9:4: Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * 9:5: Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabəlan toru. * 9:5: Exo 25.17-22 * 9:6: Num 18.2-6 * 9:7: Lev 16.2-34

navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəboŋ aKристо tobis len Naut Tolo Masuŵ, sabis len nasihau p̄isi hum abiltihai tutumav ta m̄o lotogole. Ao, eḅis vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuḅbuluk vi lohoim hən ḅekəkas kuv nəsaan, be ilav nəda han səbon, evi lohoim. Ale len nəda han eḅur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A m̄o, ahai tutumav ebul hən nəda hinani mai nəda heḅuluk mai nəmasiav hən natuḅbuluk pəhaŵut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotoḅiŋḅiŋal len nalo hən nibelit ḅiveveu dan nab̄iŋḅiŋalan salito.* ¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuŵ hən natgalenan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKристо, natit tosa toḅuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datḅilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKристо evi p̄isal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləḅikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKристо imat hən ləḅimakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogole len na-kel-gati-an ta m̄o.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timasḅarḅar. ¹⁷ Husur nəboŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəboŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ŋai na-kel-gati-an ta m̄o aGot tolav mai aMoses etuḅat um. ¹⁹ Nəboŋ aMoses tokel ur p̄is nakelean todaŋ gail mai nəvanuan p̄isi, ilav navurun nasipsip lotogol tobisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur həni len nəda heḅuluk mai nəda hinani mai nəwai, ale eḅil həni hən nəda ḅegiris nalobulat mai nəvanuan gail p̄isi. ²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”‡ ²¹ Len navide tomaienən, igol nəda egiris naim nətaḅolen mai natit p̄isi hən nalotuan lotosuh ei.* ²² Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail lueveu len nəda, pəpadaŋ natit p̄isi. Husur asike nəda ḅisel, imabe? AGot asike eruḅat nəsaan dan nəvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nətaḅolen len navile eg a pan mai natit p̄isi lotosuh lan lueveu ŋai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohūm nəgarutian hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən ḅigol ləḅiveveu, be naviolan tovoi masuŵ səhori ŋai inor həni. ²⁴ Husur aKристо

† 9:13: Natuḅbuluk pəhaŵut enan, lopəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat. * 9:13: Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19 ‡ 9:20: Exo 24.8. Nəboŋ aMoses tokəmaienən, esəŋav hən na-kel-gati-an siGot ta m̄o. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11

sabis len Naut Tolo Masuŵ nēvanuan toum hēni len navēlalito. Naut enan ehum nēgarutian ŋai hēn Naut Tolo Masuŵ len nēmav. Be aKris̄to eŋis len nēmav kitin, ale gagai isor sidato len nēhon aGot. ²⁵ Gai etile dan aŋiltihai tutumav tolav nēda savi ehan, ale tobis len Naut Tolo Masuŵ len nasihau p̄isi. aKris̄to sabis len nēmav hēn βetutumav danjir hēn gai. ²⁶ Tēmaienan, aKris̄to tēmasmat vēha-sobsoβur van, tuβat len natuβatan hēn navile a pan. Be gagai, len nēboŋ hēn nanoŋan hēn navile a pan, evisi vēha-sua tovi namēkot hēn βetutumav hēn gai hēn βilav kuv nēsaan. ²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot eriŋ nēboŋ tonor hēn gidat v̄isusua datβimat. Len nēboŋ enan dereh dateil len nēhon aGot len nakotan san. ²⁸ Len navide tomaienān, aKris̄to am imat, etutumav vēha-sua tovi namēkot hēn gai, hēn βilav kuv nēsaan sinēvanuan lotosobur. Dereh tegēm tētas, be savi m̄os nēsaan sidato. Dereh tegēm hēn βilav nēmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotolēŋon masuŵ hēn lēberisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehum nēmōl hēn natit gail lotovoi lēbēgēmai, be nēmōl savi natgalenan kitin. Naut kēmas ahai tutumav totutumav len nasihau p̄isi, natutumavan galenan lodēdas lēbigol alat lotogēm hēn lēbilotu, lēbinor len nēhon aGot. ² Natutumavan galenan lētālēboi lētāgol nēvanuan gail lētānor len nēhon aGot, natutumavan lētānoŋ. Husur alat lotolotu lētānor vēha-sua tovi namēkot len nēhon aGot, asike lētālēŋon tēsa len nēlolit sil nēsaan am. ³ Be nēlolit sēmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol ŋai ke, lotonau tēlmam hēn nēsaan salito len nasihau p̄isi. ⁴ Husur nēda heβuluk mai hinani edēdas βilav kuv nēsaan boŋ ideh.

⁵ Imagenan, nēboŋ aKris̄to togēm vi lan navile a pan, ike, “Gomētahun natutumavan hēn narivatvat mai naviolan, be goutaut hēn nibegw hēn nēbeviol hēni.

⁶ Lopēŋas kavkav hēn narivatvat gail len natutumavan, loviol hēn natit gail hēn lēbekēkas kuv nēsaan salito, wake gēsahēhaŵur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogēm hēn nēbigol nēsa gotolēŋoni, hum lototos husur ginau len nalōβulat tobul.’ ”*

⁸ Metēkav aKris̄to ike, “Natutumavan hēn narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopēŋas kavkav hēni, mai natit lotoviol hēn gail hēn lēbekēkas kuv nēsaan, gomētahun gail, gēsahēhaŵur hēn gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses).

⁹ Beti aKris̄to ike, “Ginau bogai, nogēm hēn nēbigol nēsa

* 9:28: Isa 53.12 * 10:7: Psa 40.6-8

gotoləŋoni.” Len nasoruan enan ikas kuv na-kel-gati-an ta m̄o hən besəŋav hən na-kel-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsə aGot toləŋoni nəboŋ totutumav hən niben gabag, len na-tutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səbon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalotuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotop̄itp̄itov̄. Be natutumavan hən natgalenan saləboi b̄ekəkas kuv nəsəan boŋ ideh.* ¹² Be aKristo, ahai tutumav enan sidato, etutumav hən natesua ŋai. Etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai hən b̄ikas kuv nəsəan vi sutuai. Beti ebətah len navəlan nəmatu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot b̄igol naenemi san gail ləb̄evi ut kəmas, hum nakes toriŋ narien gəlar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKristo igol nəvanuan san gail lunor len nəhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hən ləb̄evi esan səbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaianan. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasub̄ aGot nekəmaiegai ke,
Len nəboŋ b̄egəmai,
dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.
Dereh nerin̄ nalo sagw gail len nəlolito,
ale nitos gat gail len nənauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,
“Nəsəan salito mai natit lotogol gail tobur kotov nalo,
asike nunau təlmam hən gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaianan, nəboŋ aGot torub̄at nəsəan galenan dan galito, səkad natutumavan ideh am sil nəsəan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəda hiYesu datukad na-il-b̄uri-an hən datb̄eb̄is len Naut Tolo Masuŋ len nəmav. ²⁰ Len nəmatan san aYesu esəŋav hən naŋisal veveu, naŋisal nəmauran tolavutur len nab̄iltikaliko vəbar Naut Tolo Masuŋ. ²¹ Ale husur dattokad ab̄iltihai tutumav toyalyal toil a m̄o hən naim siGot, ²² dategəm vi təban aGot, datsamətahw husur nəlodat topul hən nadəlomian kitin. Husur aKristo igol nəda han egiris nəlodato hən datb̄iveveu, asike datoləŋon isa len nəlodat sil nəsəan am. Ale ekəkas nibedato hən nəwai toveveu.* ²³ Datetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoləboi datberin̄ nəlodat len aGot hən b̄igol nəsə tokel gati. ²⁴ Datinau naŋisal

* **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hən naves 12-13, ris Psa 110.1 † **10:16:** Jer 31.33. Ipru 8.10. A m̄o aGot itos gat nalo len nəvat, be gagai itos gati len nəlon nəvanuan. * **10:17:** Jer 31.34 * **10:22:** Eze 36.25

gail hən datbēvi tarhət sidat gabag hən datbēlomas bun gidat gabag mai hən datbigol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nəlodat tibov hən nəbonbōnan hən gidat gabag hum nəvanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateləŋon tivoi am len nəlodato. Ale datigol tabtab həni bathut tomasil ke Nəbōŋ siNasuḅ bēgəm pəpadaŋ.

²⁶ Datbēlōboi nakitinan tia, ale datbēlekis hən datbigol tabtab hən nəsaan, səkad naviolan hən natutumavan ideh am toləboi bēkəkas kuv nəsaan. ²⁷ Be ikad namətahwan ŋai mai nəvatvat-viri-an hən nəpanismen mai nəhab towunwun hən bihan piis naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomətahun bigol husur nalo siMoses, ale nəvanuan toru o totor ləbikel koti ke tomaianan, imat sile, nalolosaan ebuer.* ²⁹ Be mitinau nəvanuan lotomətahun aNatun aGot, lotonjit nəholit van həni; lotonau ke nəda togol lotoveveu dan nəsaan tovi ut kəmas ŋai, savi natideh; ale lotosor mēdas aNunun aGot toviol kəmas hən navoian, nəpanismen silatenan imabe? Nəvanuan lotomaienan, inor hən ləbipanis vəsa tibatbat. ³⁰ Husur datoləboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav nəpurpuran mai gaiug hən nəsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasuḅ aGot dereh tisaḅ səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o tebuer.”* ³¹ Nəvanuan bitoh len navəlan aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hən avan enan bēmətahw habat lan.

³² Be mitinau təlmam hən nəbōŋ ta mō gail, nəbōŋ namial hən na-kel-uri-an tovoi totuḅat mias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəbōŋ məttođaŋ buŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³³ Len nəbōŋ galevis nəvanuan losəvar gamito, lomədas tabtab hən gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəbōŋ tile am mətovi tarhət silat alaten lotomədas masuḅ hən galito. ³⁴ Mətukatəpōl hən na-ləŋon-isa-an silat lototoh len naim bəbaŋis. Nəbōŋ alat lotoil a mō lototariv kukuv piis natit samit dan gamito, mətudaḿ həni len nakemkeman, husur mətoləboii tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-buri-an len nadələmian samit satimasig husur nakonpurpuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nə-daŋ-buri-an hən ke, nəbōŋ məttoŋol nəsa aGot toləŋon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan togəmgəmai dereh tevisi
ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan sagw tonor dereh tikad nəmauran tokitin,
husur eriŋ nəlon len ginau.

Ale bērus təlmam, asike nohəhaḅur həni.”*

* 10:27: Isa 26.11
Hab 2.3-4

* 10:28: Deu 19.15

* 10:30: Deu 32.35-36

* 10:38:

39 Be gidato, datsavi silat lotorusrus təlmam vəmasig. Datovi silat lotokad nadəlomian len aGot, lotokad nəmauran.

11

Nadəlomian

¹ Be nadəlomian evi sa? Nadəlomian evi nə-ləboi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləboian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nə-lon-uri-an ebuer. ² Bathut nadəlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadəlomian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit p̄isi am. Imaienan, len nəsa datsaləboi datb̄erisi, aGot igol natit p̄isi dattoləboi datb̄erisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aʋan. Len nadəlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhaʋur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsab̄ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaʋur həni.* ⁶ Ale nadəlomian b̄ebuer len nəvanuan, edədas b̄igol aGot b̄ehəhaʋur həni. Husur avan ideh togəm hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonp̄urp̄uran mai alat lotop̄usp̄us kitevi hən ləbələboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəak hən b̄esusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian san, aNoah isaḅ səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot eriŋi ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aAraham igol husur nəsa aGot tokisi hən b̄igole. Nəboŋ aGot tokisi hən b̄eriŋ naut totohtoh lan hən b̄evi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aAraham ivan, naut kəmas saləboi naut b̄evi lan! ⁹ Len nadəlomian aAraham itoh len naim nətaḗolen hum ametḅos, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anatun aAraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad na-kel-gati-an siAraham.* ¹⁰ Husur aAraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siAraham, aGot igol aAraham eləboi b̄egəm vi tata, naut kəmas tovi haʋut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siAraham, gai eləboi

* 11:3: Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 * 11:4: Gen 4.3-10 * 11:5: Gen 5.24

* 11:7: Gen 6.13-22 * 11:9: Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27 * 11:10: Ipru 11.16, 12.22

berij nelson len aGot tokel na-kel-gati-an maii.* ¹² Naut kemas aApraham tovi haʋut buni tia, be sēmat sal, gai evi nēkadun nēpasusan tosoʋur. Lusōʋur hum namēso gail len nēmav, ale hum nabion bitas, nēvanuan edēdas ʃeʋuruj gail.*

¹³ Nēvanuan galen ʃisi loil gēgat len nadələmian salito van vēbar lotomat. Lēsēkad natit aGot tokel gati ke lēbikad gail balai; be losuh sutuai hēn lotoris natgalenan ta tahw buni lēbegēmai, ale lohēhaʋur. Ale lukel koti ke lotovi metʃos lototoh len navile a ʃan, be savi naut a im salito.* ¹⁴ Nēvanuan lotokēmaienan, imasil ke lotokēta doŋ naut hēn ʃegēm vi naut a im salito. ¹⁵ Lētēnaunau naut matmat salit lotorinji, lētaləboi lētatəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləŋon masuʋ hēn naut ideh tovoi sēhori, naut a im len nēmav. Imaienan aGot nahurun sēsa hēn lotokisi hēn aGot salito, ehēhaʋur hēni, husur eutaut hēn nabiltivile sua mōs galit tia.

¹⁷ Nēboŋ aGot toke ʃebunus tas nadələmian siApraham ke ʃimabe, aApraham, len nadələmian san, eviol hēn alsak hēn ʃetutumav hēni.* AApraham, aGot tokel gati maii ke tikad nēpasusan tisōʋur, gai eutaut hēn ʃetutumav hēn anatan tosua ŋai, ¹⁸ naut kemas aGot tokel maii ke, “Nēpasusan sam̄ dereh levi len nēpasusan seIsak.”* ¹⁹ Len nabunusian siApraham, inau ke aGot toləboi ʃigol nēvanuan ʃile mēhat dan nēmatan. Ale datoləboi datʃike, ehum aApraham tokad tētas hēn alsak totəlmam dan nēmatan.

²⁰ Len nadələmian, alsak eus aGot hēn ʃivoi hēn anatan gəlaru, aJakop mai aEsau len nēboŋ gail lēbegēmai.*

²¹ Nēboŋ ʃəpadəŋ hēn aJakop ʃimat, len nadələmian, eus aGot hēn ʃivoi hēn anatan aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai tēbatehw, ilotu hēn aGot.*

²² Nēboŋ ʃəpadəŋ hēn aJosef ʃimat, len nadələmian, isor husur nēboŋ alat a Israel lēbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nēboŋ lēbivan lipat nabəlasun gail van.*

²³ Nēboŋ lotopas aMoses, len nadələmian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vēbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hēn arʃeʋur kotov nalo sekiŋ.*

²⁴ Nēboŋ aMoses totibau, len nadələmian, emətahun nēvanuan gail lēbekisi hēn anatan anatvavin aFero.† ²⁵ Emətahun nēsaan husur togol nahēhaʋuran tom̄idol ŋai, be ilekis hēn ʃikatəʃol hēn nēmauran today nēvanuan siGot

* **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12 * **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20 * **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19
* **11:23:** Exo 1.22, 2.2 † **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hēn aFero.

lotoləŋon tosa vəsa lan. ²⁶ Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləbesəvari, ehəhəvur hən bələŋon bīsa mōs Kristo bēgəmai, səhor hən bīkad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtab hən nakonpūrpuran aGot bēviol həni maii balai.

²⁷ Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naŋisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləbəri.‡ ²⁸ Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike bībar ahai a mō salit gail.*

²⁹ Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləbəhusur galito, lomun, lumat pisi.*

³⁰ Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlvru, len nadəlomian, nəvōd hən nabiltivile enan iteh.* ³¹ Mitinau aRahap toŋur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit pisi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhəvur hən artotoh maii. Nə len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

³² İkad isoŋur am hən nəbīkele, be namityal ebuer hən nəbisor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJeftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail. § ³³ Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoŋur. Luŋal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a mō hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbīkade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən naŋu nəbalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltibalan, luŋal mai navəshəsoltia hən nametbōs gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadəlomian, alatpəhəvut lukad tətəs hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

İkad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləbipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas bun galit van lumat sile. Ludam hən ləbimat maienan hən ləbīkad

‡ **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpru gail lomətahun ləbəhusuri hum nəvanuan na-il-a-ŋō-an. * **11:28:**

Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31 * **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos

2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jeftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1.

* **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37

na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta mō husur iʋan hən nəmauran vi situai.³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsəloŋ hən na-sor-vilesi-an mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbanjisan hən natsen len naim bəbanjis.*³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən naβu nəβalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupar tite, nəmauran salit idaŋ, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.*³⁸ Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləb̃itoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas toβəbesw mai len naʋehuh gail, losusuah len nəburhuvat mai nəbur gail len tan.

³⁹ Alatenan ta mō, Got isor sal suh galit p̃isi husur nadəlomian salito, be nəsa aGot tokel gati ke ləb̃ikade balai galit ideh səkade.**⁴⁰ Husur aGot eutaut hən natsua tovoi səhor ta mō mōs gadit p̃isi, hən ke, len nəbonan mai gidato ŋai, galit loləboi ləb̃ikad naʋit na-kel-gati-an p̃isi san.

12

AGot igol datupanis hən bəʋusan gidato

¹ Alatenan ta mō, nəmauran salit ikel kot nadəlomian salito len aGot, ale nəmauran salito igol nadəlomian sidat idaŋ am. Imagenan, husur dattokad nəbilituʋoh enan tahum lotodar vis gidato len nəgamgaman hən nəmauran, datebubulan natit p̃isi toməlas gat gidato, mai nəsaan tomədmədau hən datto-visivis lan. Ale len nə-daŋ-βuri-an datigam len nəgamgaman aGot toriŋ gidat lan. ² Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadəlomian sidato. Evi gai tovurvur nadəlomian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idaŋ βur nəmatan len nəhai balbal, nahur sasa hən nəmatan enan savi natideh lan. Ale ebətah len nətarhət nəmatu hən nəbilitihai bətbətah siGot.*

³ Mitinau aYesu todaŋ βur nahur sasa len navəlan nəvanuan nəsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hən asike mətβikad na-ləŋon-isa-an len nəlomito, asike nəlomit biβov hən nəmauran samito. ⁴ Mətuβal hən nəsaan βinoŋ len nəmauran samit gail, be gamit ideh səmat sal len nəβalan enan. ⁵ Ale nəlomit iboŋboŋ hən nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatan gail hən biŋol mətβeləŋon bivoi am len nəlomito. Ike, “Natugw, saginau naβusanan hən nəpanismen siNasuβ aGot

* **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6 * **11:37:** 2Chr 24.21

** **11:39:** Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta mō lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke ləb̃ikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəboŋ aGot bəsəvat aKristo gəmai, be ləsarisi len nəmauran salit gail. * **12:2:** Psa 110.1

hum tovi ut kēmas.
Nəboŋ ʔesivoh len gaiug,
sa-nələm̄ tisa.

⁶ Husur len nəpanismen,
Nasub̄ aGot eʔusan alat gai tolēmas bun galito,
ipanssem galit ʔisi

gai todaŋ hən lotovi natun gail.”*

⁷ Mitidaŋ ʔur naʔusanan hən nəpanismen, husur naʔide aGot tokade len gamito esun̄an məttovi anatun gail. Mətunau ke tokad natətai ideh atəman səpansem hən ʔeʔusani a? Ao!

⁸ Anatun aGot gail ʔisi lukad naʔusanan hən nəpanismen. Be ʔebuer len gamito, mətovi natətai naʔisal, mətəsav̄i natun kitin.

⁹ Gidat ʔisi datukad atəmadat gail hən navile a pan. Lupanssem gidat hən ləʔeʔusan gidato, ale datoputsan galito len nənauan sidato. Ale datimabe hən aTata senunudato totoh len nəmav?

Dateriŋ gidat len navəlan hən datʔimaaur! ¹⁰ Atəmadat gail lupanssem gidato len namityal galevis ŋai m̄os nanoran hum tovoi len nənauan salito. Be aGot ipanssem gidato m̄os nanoran hən ʔevi tarhət sidato hən datʔikatəʔol hən nəboruan san.

¹¹ Nəboŋ nəpanismen m̄os nanoran tobar gidato, naut kēmas toʔusan gidat o tovi tarhət sidato, datsahəhaʔur həni, husur epəŋas! Be a tahw, iʔvan hən natəmat m̄os alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol nəsa tonor aGot toləŋoni.

¹² Imagenan, navəlamit lotomərav sədaŋ, nakobkob nar-iemit lotogau, lidaŋ! ¹³ “Mitigol naʔisal gail linor m̄os nalohriemito,” hən alat lotogau asike narielit ʔetiles, be hən ləʔimaaur.*

Səsələŋ husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴ Mətəhisi hən mətʔitoh len natəmat mai nəvanuan ʔisi; mətəhisi hən mətʔidaŋ len aGot, mai hən mətʔevi esan səʔon ŋai. Avan ideh asike ʔidaŋ len aGot, asike ʔevi siGot, mətunau ke ʔeris Nasub̄ a? Ao, asike erisi boŋ ideh. ¹⁵ Mətələləgau hən gamit ideh asike ʔetəgau suluʔ navoian aGot toviol kēmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboŋ totov, igol nəmauran samit idaŋ, ale eməd̄as masuʔ hən isoʔur.* ¹⁶ Gamit ideh satigol naitian tosa, satesun̄an aEsau tonau ke aGot tovi ut kēmas. Esau evi ahai a m̄o, be idaŋ hən na-il-a-m̄o-an san hum ahai a m̄o, hən ʔihan nasiloh nəhanian sua. ¹⁷ Mətələboii ke, a tahw aEsau eləŋon ke atəman teus aGot hən ʔeriŋ navoian lan hum ahai a m̄o, be ikad namətahusian ŋai. Naut kēmas aEsau totaŋisi, edəd̄as ʔegəgel hən naʔit nəsa togole tia.†

* **12:6:** Pro 3.11-12 * **12:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26
Deu 29.18 † **12:17:** Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40

* **12:15:**

18 Mətsagəm vi lan naṽehuh məttoləboi mətbibari hum alat seİsrael ta m̄o. Galit lovi lan Naṽehuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iṽas galito. 19 Losəsələḡ hən nəwalan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsələḡ həni loḡir aGot hən asike bikel nasoruan ideh am.‡ 20 Lomətahw habat len nəsa aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh b̄ibar naṽehuh egai, miti-mastubuni.”* 21 Nəboḡ aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətsagəm vi lan naṽehuh enan. 22 Be gamit mətogəm vi lan Naṽehuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei aḡel lotosəbur vəsa luḡonḡon len nabiltikemkeman. 23 Mətogəm vi lan nəḡonḡonan silat lotovi natun aGot, aḡai a m̄o san gail, gai totos gat nahəsəlito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan p̄isi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. 24 Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel. §

25 Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ḡai, ale alat seİsrael lotomətahun nalələḡauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datḡipair dan aGot len nəmav, mai nalələḡauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen boḡ ideh.* 26 Len nəboḡ enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vəḡa-sual am, savi navile a pan ḡai, be nəmav am.”* 27 Len nasoruan “vəḡa-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̄isi ta m̄o aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ḡai ləḡipat tin.

28 Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihabəlan todədas ḡekur, husur natenan, datepul hən nasi-paan, ale datilotu hən aGot len naṽide gai ḡehəḡaḡur həni, datilotu həni len namətahwan mai nəmaḡmaḡan hən nəyalalan san. 29 Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puḡpuḡ natit p̄isi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

‡ 12:19: Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27

* 12:20: Exo 19.12-13 * 12:21: Deu 9.19 § 12:24: Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * 12:25: Exo 20.22 * 12:26: Hag 2.6 * 12:29: Deu 4.24

¹ M̄etel̄em̄l̄emas bun gamit gabag tabtab sum̄an m̄ettovi latmīvan. ² Sa-n̄elomit tibon̄bon̄ h̄en m̄etb̄eh̄eh̄av̄ur h̄en namet̄bos bitoh lohoim samito. N̄evanuan galevis lotogol tomaien̄an h̄en namet̄bos gail, lukad ānel gail lototoh lohoim salito be l̄esal̄eboi.* ³ Sa-n̄elomit tibon̄bon̄ h̄en alat lototoh len naim b̄ebar̄jis. Mitinau galito, n̄elomit titājis galito hum m̄ettotoh mai galit len naim b̄ebar̄jis. Ale alat n̄evanuan gail lotom̄edas galito van van lotol̄on̄on tosa v̄esa, mitinau gat galito hum nap̄ējasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit p̄isi m̄eterīn̄ n̄elahan a m̄ehat len n̄evanuan samito. Sa-n̄emel h̄en n̄elahan teb̄īn̄bīnal, namilen ke, alarmisoan ari-dan̄ len n̄elahan s̄elaru. Husur aGot dereh tisāb̄ s̄ehoti ke, n̄evanuan togol naitian tōbur kotov n̄elahan, mai n̄evanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len n̄emauran samito samtel̄on̄on masūv̄ h̄en n̄evat, be m̄eteh̄eh̄av̄ur h̄en n̄esa m̄ettokade. Husur aGot ike, "Asike norīn̄ gamit bon̄ ideh,

asike norīn̄ gabulan gamito."*

⁶ Imaien̄an asike nom̄etahw h̄en n̄eb̄ike, "Nasūb̄ evi na-vi-tarh̄ete-an sagw, asike nom̄etahw.

Asike nom̄etahw len n̄esa n̄evanuan ŋai tol̄eboi bīgole h̄en ginau."*

⁷ Mitinau t̄elmam h̄en alat lotoil a m̄o h̄en gamito, lotōusan gamit h̄en nasoruan siGot. Mitinau nav̄it n̄emauran salit gail, ale nad̄elomian samito tesum̄an nad̄elomian salito.

⁸ AYesu Kristo saḡegel bon̄ ideh, imaien̄an ŋai nino, dam̄ēnai, vi sutuai. ⁹ Imaien̄an nap̄usan̄an tiltile lotovin̄vinu, m̄ettot̄etan h̄en gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi h̄en m̄etb̄ikad n̄edājan len n̄elomito, n̄edājan toḡem len navoian aGot toviol k̄emas h̄eni, saḡem len n̄ehanian h̄en nalotuan savi tarh̄et silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail loum len naim n̄etāpolen len navile a pan. N̄emel tutumavan sidat ipat, be galit l̄esal̄eboi l̄eb̄ihan ei.* ¹¹ A m̄o ab̄iltihai tutumav ipat n̄eda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masūv̄ hum naviolan h̄en b̄ek̄akas kuv n̄esaan sin̄evanuan gail. Be lop̄ējas p̄is niben narivatvat gail a tut dan naut naim n̄etāpolen gail lotokir lan.* ¹² Len nav̄ide

* **13:2:** Gen 18.1-8, 19.1-3 * **13:5:** Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * **13:6:** Psa 118.6 * **13:9:** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3

* **13:10:** Ipru 9.11-14. A m̄o ahai tutumav gail luhan nahudhutit lototutumav h̄eni. Be "n̄ehanian" h̄en natutumavan len n̄emel tutumavan sidato evi aKristo ale lod̄edas l̄eb̄ihani. Namilen ke, alat lotohusur nav̄ide h̄en nalo ta m̄o h̄en l̄eb̄iveveu, o h̄en l̄eb̄inor len n̄ehon aGot, lod̄edas l̄eb̄ikad n̄emauran kitin aKristo tomat h̄en dat̄bikade. * **13:11:** Lev 16.27

tomaianan, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləŋon isa habat, imat hən nəda han b̄ikas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləb̄evi siGot səb̄on ŋai.* ¹³ Imaianan datevivile dan naut naim nətaʔolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datb̄ikatəʔol hən na-ləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nələdat len aYesu ŋai, naut kəmas nəvanuan gail lebisor mədas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datb̄itoh tin lan vi sutuai; be datudon kitev naut a im b̄egəm balai.* ¹⁵ Imaianan, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, navit nabuʔodato tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶ Ale sa-nələomit tibonʔon hən mətb̄igol navoian, mai hən mətb̄evi tarhət silat lotom̄idol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhəvur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a m̄o hən gamito len Nasub̄ lotokele, məteriŋ gamit len navələlito. Lokətkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləb̄eum len nahəhəvuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitorisor tuv̄ tabtab m̄os ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuv̄ hən namtb̄ikad navide tonor ŋai, len natit p̄isi namtb̄igole. ¹⁹ Noləŋon masuv̄ hən mətb̄isor tuv̄ ke, aGot tidam̄ hən natəlmaman sagw hən nəb̄egəm tutut hən gamito.

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta təban nasipsip, ile məhat dan nəmatan. AGot hən natəm̄at tigol mətepul hən natit p̄isi tovoi tonor hən mətb̄igol nəsa toləŋoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nəmauran sidato, tigol natit p̄isi b̄ehəhəvur həni. Nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan san tevi təban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadələmian noləŋon masuv̄ hən mətb̄esəsələn husur nasoruan sagw hən b̄igol mətb̄ələŋon b̄ivoi am len nələmito, husur naləbulat napisulan egai nototosi van hən gamito, eʔitol ŋai. ²³ Nuke məteləboii ke, awawa sidat len nadələmian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəbaŋis. Gai b̄egəm tutut, dereh nitah maii hən namrb̄egəm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nəvanuan p̄isi lotoil a m̄o hən gamito, mai nəvanuan p̄isi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

* **13:12:** Jon 19.17, 20 * **13:14:** Ipru 11.10, 16 * **13:23:** Uman 16.1

25 Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamit ʃisi.

Jemes

Nalobulat napisulan aJemes totoni

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJemes, aʋan aYesu matmat, toil a mo hən alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən bikel mai naKristen gail naʋide tovoi hən ləbikade hən ləbidaŋ len nadəlomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napisulan egai mo's ase?

Itosi mo's naKristen gail len naut pi'si.

AJemes itosi ŋais?

Hum ma totoni pəpadaŋ hən nasihau A.D. 48.

1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naJu gail (1.1)

2) Nəboŋ nəmauran bi'daŋ, daŋ bu'ri. Gəb'ike gəb'igol nəsaan, savi aGot totaltal hən gaiug, naləŋonian sam' igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)

3) Nasəsələŋan mai nagolean (1.19-27)

4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəbilolosa hən nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug (2.1-13)

5) Nəsə gotogole eʋusani ke gukad nadəlomian len aGot o ebu'er (2.14-26)

6) Alat lotokad nadəlomian mai namealito. Naʋide avan ideh tokade eʋusani ke namitisau hən nəmauran san togəm len aGot o ebu'er (3.1-18)

7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan naʋide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mətbələboi nəsa tovoi be asike mətb'igole, mətugol nəsaan (4.1-17)

8) Alat lotopul hən natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot hən bi'gole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, daŋ bu'ri na-ləŋon-isa-vəsə-an (5.1-5.11)

9) Kel nakitinan. Kel kot nəsaan samit mai gamit gabag. Sor tuʋ mo's gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)

10) Gamit ideh bi'pal sob dan nakitinan, vireh təlmam həni hən aGot bu'ru'bat nəsaan san dani (5.19-20)

¹ Ginau aJames notovi naslev siGot mai siNasub aYesu Kristo, nuke, “Ivoi,” van hən nahəmar tosəjavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh v̄isusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran todaŋ

² Bathudud nadəlomian sagw, nəboŋ mət̄betut len natit tiltile ləb̄igol kitev nadəlomian samito ke timabe, mitikemkem həni ŋai. ³ Bathut mət̄oləboii ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadəlomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-daŋ-ḥ̄uri-an len gamito. ⁴ Nauman hən nə-daŋ-ḥ̄uri-an timasvan van vəhav, hən ke nəboruan samit binor buni, asike nədaŋan hən nəboruan samito beḥ̄idol boŋ ideh. ⁵ Gamit ideh b̄ipar mitisau hən nəmauran tonor mai naḥ̄ide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuḥ̄ mai nəvanuan p̄isi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa hən gaiug sile. ⁶ Nəboŋ gəḥ̄eusi, usi len nadəlomian, nəloḥ̄ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətas tokud tabtab, səpat mədau. Nəlan eḥ̄uvi vi məhat, epus, evi pan.* ⁷ Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasub bilav natideh maii, ⁸ ikad nənauan toru, edədas behusur naḥ̄isal tosua ŋai, nəmauran san ipat lavəlav.

Naməsal mai nəvanuan topul hən natite

⁹ Nəvanuan nadəlomian ideh bevi ut kəmas o bevi məsal len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhaḥ̄ur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nəvanuan tokad natite; aGot b̄igol gai bevi ut kəmas, ivoi ke tehəhaḥ̄ur həni, husur dereh nəmauran san teḥ̄idol hum napusit naliol. ¹¹ Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, tehis sōbuer həni van vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaan

¹² AGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləb̄igol kitev nadəlomian san ke imabe. Nəboŋ b̄idaŋ ḥ̄ur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lo-toləmas buni. ¹³ Avan ideh, natit b̄italtal ke tigol nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas b̄italtal ke aGot tigol nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləḥ̄isa boŋ ideh. ¹⁴ Avil nəvanuan v̄isusua, naləŋonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nəboŋ naləŋonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboŋ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

* **1:1:** Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19 * **1:5:** Pro 2.3-6 * **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han. † **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7

16 Bathudud sagw notolomas bun gamit p̄isi, samtedalom nagəgərasan husur aGot! 17 Naviolan p̄isi lotovoi, naviolan p̄isi lotonor buni, logəm len aGot a məhat togol narñial p̄isi len nəmav. AGot sagəgel hun nəm̄ol torusərus. 18 Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datbehum nañit metəkav len natit p̄isi gai toum həni.

Nasəsəlonjan mai nagolean

19 Bathudud sagw notolomas bun gamit p̄isi, mətələboi səhot nategai: Gamit p̄isi mətəutaut tabtab hən mətbesəsəlonj, samtisaṽsaṽut hən mət̄bisor, samtisaṽsaṽut hən nəlomit b̄ipan̄pan̄* 20 bathut nəlol pan̄pan̄ sinəvanuan edədas b̄igol səhot nanoran aGot toləñoni. 21 Imagenan, bubulan nab̄iñb̄iñalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nəlomit temədau ale səsəlonj husur nasoruan aGot toriñj len nəlomito, husur eləboi b̄ilav kuv gamito dan nəsaan samito.

22 Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsəlonj kəmas həni ηai. Mətbesəsəlonj həni be asike mət̄bigol husuri, mətogəras səb̄omit hən gamito. 23 Avan ideh tosəsəlonj hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esum̄an nəvanuan toleleduñ, ris nəhon len nakəlas. 24 Nəboñ toris nəhon tononj, ipair dani: vəhasua ηai nəlon iboñboñ hən nənahənah han. 25 Avil nəvanuan tobunus vahvahur nalo tonor buni siGot, nalo togol ke nəsaan satəgau gat nəlon am, atenan b̄ebunus tabtab həni, asike nəlon b̄iboñboñ hən nəsa tobunusi, tosəsəlonj həni, be b̄igol nəsa nalo tokele, dereh aGot tivol buni hən atenan, len nəsa togole.‡

26 Avan ideh b̄inau ke aGot tohəhəṽur hən nalotuan san, avil asike b̄iwol hən nasoran san b̄ivoi, egəras gai gabag ale nadəlomian san evi naut kəmas. 27 Naṽide hən nalotuan aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuṽ, imaiegai: Kətkəta təban nəbatunau pəhəṽut gail mai namilesw gail lotoləñon tosa. Ale gelələgau hən gaiug, hən nəmauran navile a pan satidos nəmauran sam̄.*

2

Gigol teṽitoṽ van hən nəvanuan p̄isi

1 Bathudud sagw, husur mət̄tokad nadəlomian len aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasuḅ toyalyal, naṽide samit gail teṽitoṽ van hən nəvanuan p̄isi, ideh satile.* 2 Nəboñ mət̄tokad nabonbonan, avan ideh tosun nahurabat bilbil, totav nariñ

* **1:19:** Ecc 7.9 ‡ **1:25:** Nalo aJames tosor husuri savi nalo p̄isi siMoses, be isor husur nalo hən na-ləmas-buni-an aYesu today ke datimashusur tabtab həni.

* **1:27:** Isa 1.17, 23 * **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15

nagol gail len navəlan ðegəmai, ale togon tovi məsal to-sun nahurabat tomatu tia, ðegəmai, mitimab hən gəlaru? ³ Mətbəkəta təban gai tosun nahurabat bilbil, mətbīkel maii ke, “Naut tovoi egai, gebətah gegai,” avil mətbīkel mai naməsal ke, “Geil ei o gebətah len tan bathuriegw.” ⁴ Mətbīgol ðimaienan, mətopəpəhw husur natilean məttogole len gamit gabag. Na-nənoŵ-həni-an samito isa husur nənauan hən nəsaan məttokade. ⁵ Bathudud notoləmas bun gamit pīsi, səsəlōj! AGot ilekis hən alat lotovi məsal len nabunusian sinavile a pan, hən ləbepul hən nadəlomian, ale hən ləbīkad natohan pipihəbələn balai, hum tokel gati ke alat lotoləmas buni likade. ⁶ Wake gamito, mətomədas naməsal gail, riŋ galit a pan. Imabe? Ase lomədas gamito, liv gargar gamito vi lan nakotan? Evi alat lotokad natite boh! ⁷ Galit lusor mədas nahəsan aYesu Kristo tovoi, nahəsan məttoŵati husur məttovi esan.

⁸ Mətbīgol nəsa aKristo tovi kiŋ sidato tokel buni, mətugol ivoi. Ikel bun nalo natosian siGot tokele ke, “Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadəŋ hən gaiug suŋian gotoləmas bun gaiug gabag.”* ⁹ Avil mətbeputsan avan ideh məhat hum tovoi səhor nəvanuan tile, mətugol nəsaan. Ale evi nalo enan tosað səhoti ke məttovi nəvanuan na-ður-kotov-nalo-an. ¹⁰ Husur avan ideh togol natit pīsi nalo kavkav tokele, be toteh len nakelean tosua ŋai, gai eður kotov nalo kavkav, ale inor hən ðipanis sile. ¹¹ Bathut aGot toke, “Sagigol naitian toður kotov nəlahan,” ikele am ke, “Sagigol avan ideh timat.”* Asike gəbīgol naitian toður kotov nəlahan, be gəbīgol nəvanuan ðimat husur naləŋonian samŋ ŋai, gaiug boh, goður kotov nalo.* ¹² Len nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginau gat nategai ke, aGot dereh tenənoŵ hən nəmauran samŋ mai nalo hən na-ləmas-buni-an, nalo togol nəsaan satəgau gat nələm am. ¹³ Husur asike nələm ðitanjīs nəvanuan gail, asike aGot ilolosa hən gaiug nəboŋ ðəkəta bunus nəsa gotogole. Be nələm ðitanjīs nəvanuan gail, nəlon aGot dereh titanjīs gaiug nəboŋ ðepəpəhun navoian dan nəsaan.

Nadəlomian mai nagolean

¹⁴ Bathudud sagw, gəbīkel ke gotokad nadəlomian be gəsagol natideh hən ðeŵusani, nadəlomian samŋ evi tarhət samŋ mabe? Nadəlomian tomaienan edədas ðilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵ Aŵamŋ o aŵavinemŋ len nadəlomian ðipar hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh bīkel maii ke, “Ivoi, natəmat tipat len nələm, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəbīlav nəsa tomīdol həni maii, govi tarhət san mabe?

* **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nələl paŋpaŋ samŋ o naləŋonian samŋ ŋai. * **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

17 Len naŵide tomaienān, nadələomian bīpat səbōn, asike bīgol natideh, nadələomian enān imat, savi natideh.

18 Avil avan ideh bīke, “Gaiug gukad nadələomian, gināu nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisori vari ke, “Gəbēvusan nadələomian samī səkad nagolean ideh tovoi lan, ale gināu, len nəsa tovoi notogole, dereh nevusan nadələomian sagw.”

19 Gəbədələomi ke aGot esua ŋai, ivoi! Be natəmat gail am lodələm natenān, ale lomətahw, lupab lan.* 20 Gumelmel! Gəsələboi səhoti sal a? Nəbōŋ nagolean sətah mai nadələomian,

nadələomian enān savi natideh. 21 Atəmadat ta sutuai, aAraham igol nəsa hən aGot toriŋi ke tonor len nəhōn? AGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn nəbōŋ aAraham toviol hən aIsak, anatun, len nəmel tutumavan.* 22 Imaiegai: Nadələomian san mai nəsa togole aroum bōnbon. Nəsa togole evurvur nadələomian san. 23 Ale natosian siGot isarpoh toke, “AAraham edələm nəsa aGot tokele, ale aGot eriŋi ke aAraham inor len nəhōn husur nadələomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.* 24 Imasil ke aGot eriŋi ke nəvanuan inor len nəhōn husur nəsa nəvanuan togole, savi husur nadələomian nəvanuan tokade lan ŋai. 25 Imaienān am hən aRahap, napəhəvut ta Jeriko ta mō toḡur hən niben. AGot eriŋi ke inor len nəhōn husur nəsa alitenān togole nəbōŋ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naḡisal tile sua.* 26 Nəbōŋ nanunun toḡuer len nəvanuan, niben imat. Len naŵide tomaienān, nəbōŋ nagolean sətah mai nadələomian, nadələomian enān imat.

3

Nawolan hən nameanī

1 Bathudud nadələomian, gamit isoḡur samtegəm vi hai ḡusan. Mətevis ŋai. Husur mətoləboi ke dereh aGot tebusus kitev nəsaan len nəmauran mai naḡusanan sinamit namttovi hai ḡusan, səhōr nəvanuan tile gail. 2 Len naŵide tosoḡur gadit ḡisi datusab van. Avan ideh asike bīsori bīsa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləŋoni, eləboi bīwol hən gai gabag kavkav. 3 Nəbōŋ datḡeriŋ natuhmetəlai len nabuŋon nahos hən bīgol nəsa datḡeləŋoni, datoləboi datḡiwol hən niben kavkav. 4 Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi bīwol hən nəwag enān hən natuhvōs wolwol ŋai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləŋoni, naut kəmas nəlan toḡaŋ. 5 Len naŵide tomaienān namean nəvanuan evi natuhtit ŋai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

* 2:19: 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * 2:21: Gen 22.1-14

* 2:23: Gen 15.6 * 2:23: 2Chr 20.7; Isa 41.8 * 2:25: Jos 2.1-21

Mitinau nakumashəhab toləboi ɬepəŋas nabiltilihahi. ⁶ Namean nəvanuan tosor ehum nəhab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut nəvide hən nəmauran tiltile ɬisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuŋ namean nəvanuan hən nəhab nəmatan ale namean nəvanuan epəŋas ɬis naɬisal hən nəmauran san kavkav. ⁷ Nəvanuan eləboi ɬigol narivatəvat mai nəman mai natit tokəlah mai natit tomaur len tas lototiltile ləbehusur nəsa toləŋoni. ⁸ Be səkad avan ideh toləboi ɬigol namean ɬehusur nəsa toləŋoni. Evi natit nəsaan sua, nə-wol-həni-an toɬuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan. ⁹ Nameadato isal suh Nasuɬ, aTəmadato, ale nameadat enan ŋai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosuŋan gai.* ¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gəlar ɬisi arovivile len nabuŋon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimaienan. ¹¹ Nabəko tosua ŋai eŋuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao! ¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iŋan hən nəoliv a? Ao! Nəhau nakrep iŋan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas ɬeŋuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiɬarɬar len nəvide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit ɬis togole, igol gail len nəlon tomədau, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlomito mətɬikad nə-təbulol-bulosi-an, mətɬinau masuɬ hən gamit səbomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboŋ hən mətɬisor mədas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomaienən sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gail. ¹⁶ Husur naut ideh nəlon nəvanuan topul hən nə-təbulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuɬ hən galit səbolito, naut enan ikad nətaŋtaŋoran mai nəvide hən nəsaan tiltile ɬisi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən ɬesəsəloŋ hən nəvanuan tile. Nəlon itaŋis masuɬ hən nəvanuan tile, ale len natit ɬisi togole iŋan hən nəvit tovoi. Igol epitoŋ van hən nəvanuan ɬisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol nəbonan ke səkad nəbalan am, ehum galit lumabul namisurhut totov, toŋan hən nəvite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləŋoni

¹ Nəbalkabaŋan mai nəbalan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləŋonian samit səbomit gail lotoliv

* 3:9: Gen 1.26-27

gamito. Naləŋonian galenan lubal len nibemito mai nəlomito. ² Mətoləŋon nəsa mətəkade; nəlomit evənohi be mətədədas mət̃bikade; imaienan mətəṽit̃vituh, mətubal, mətugol nəmatan m̃osi. Mətəkade husur mətəsaus aGot həni. ³ Ale nəbəŋ mət̃tousi həni, mətəkade husur mətəsaus m̃os navoian; mətoləŋoni ŋai m̃os bigol na-ləŋon-ivoi-an len gamit səb̃omito. ⁴ Mətəsil gəgat len aGot, mətəhum abareab toriŋ asoan hən bitoh mai naulum̃an tile! Nəbəŋ mət̃togəm vi bubur sinavile a pan, mətogəm vi enemi siGot. Mətəsaləboii a? Imaienan, avan ideh tolekis hən b̃evi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriŋi len gidato, ilekol masũṽ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imaienan, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədaυ, ləsənaυ galito.”* ⁷ Imaienan, riŋ gamito len navəlan aGot. Mitidaŋ b̃ur natəmat ale dereh tigam dan gamito. ⁸ Mətəgəm pəpadaŋ təban aGot ale dereh aGot tēgəm pəpadaŋ təban gamito. Gamit mət̃tovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit mət̃tokad nənaυan toru, mitigol nəlomit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaŋ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tēgəm vi taŋan, nakemkeman samit tēgəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlomit temədaυ len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mədəs gamit gabag. Avan ideh b̃isor mədəs nəbathudud nadəlomian ideh, b̃isab̃ səhoti ke b̃isa, gai isab̃ səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navələm̃ hən gəb̃ike ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ŋai. ¹² AGot səb̃on ŋai toviol hən nalo, gai ŋai eləboi b̃epəpəhun navoian dan nəsaan. Gai səb̃on ŋai eləboi b̃ilav kuv gidato hən dat̃b̃imaur, gai səb̃on eləboi b̃igol dat̃b̃imasig. Be gaiug savi hən gəb̃ike nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətəsəsəloŋ, gamit mət̃toke, “Daməŋai o pelan dat̃-
evi lan nab̃iltivile ea. Ale dateum ei len nasihaυ tesua,
dateṽur natit gail, p̃ur həni, ale dereh datesəhor nəvat ti-
səbur.” ¹⁴ Samtekəmaianan husur mətəsaləboi nəsa b̃evisi
pelan.* Mətəsaləboi nəmauran samit timabe. Mətəhum
nəmaυkasw togol naut tobanũbanw, ale sədareh toməkaskas.

* **4:6:** Pro 3.34 * **4:8:** Zec 1.3; Mal 3.7 * **4:14:** Hən naves 13-14, ris Pro 27.1

15 Ivoi am hən mət̃bīke, “Nasuḅ ḅeləḅoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” 16 Be gagai len nənauan ke mət̃tovoi səhor nəvanuan tile gail, mət̃usor patpat gamit məhat. Na-sor-sal-suhi-an p̃isi tomagenan isa vəsa! 17 Imaienan, nəboḅ mət̃toləboi nəsa tonor hən mət̃bīgole be mət̃sagole, mət̃ugol nəsaan.

5

Nalələgauan van hən alat lotopul hən natite

1 Mət̃esəsəloḅ, gamit mət̃topul hən natite! Mititan, mət̃eis husur na-ləḅon-isa-vəsa-an gail lotogəm hən gamito. 2 Nasugurtit mət̃topul həni in̄om tia, nahurabat samit gail, nəbar̄m̄om ikat tət̄ar gail gol ke lumadurdur tia. 3 Nagol mai nasilva mət̃tosah tuani itaḅ tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboḅ hən nanonjan hən navile a pan egəmai be mət̃usah tuan natit samito sal.* 4 Nau nəsa mət̃togole! Mət̃saṽur nəvanuan nauman gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito, gol ke naḅurḅuran salito mət̃saṽuri ikel ur nəsaan samito. Ale nəkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinab̄iltivəshəḅel gail len nəmav, esəsəloḅ həni.* 5 Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mət̃ugol natideh mət̃toləḅoni. Hum naḅuluk tokənoh hən naliol sənau nəmatan san, gamito mət̃ugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboḅ hən nəmatan. 6 Mət̃usaḅ səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mət̃ugol imat, be gai sagol natideh hən mət̃binoḅ dani.

Toh mədau husur na-ləḅon-isa-vəsa-an

7 Imaienan bathudud nadələomian, susumar len na-toh-mədau-an vir nagəman siNasuḅ. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mədau vir naus ḅeus len nəboḅ han, hən natit p̃isi lototov len tan ləb̄iṽan hən naṽit tovoi.* 8 Gamit am mititoh mədau tebəlav, mət̃eil gəgat len Nasuḅ husur nagəman san egəm pəpadaḅ.

9 Bathudud nadələomian, samtikoblen məd̄as gamit gabag, hən asike Nasuḅ ḅisaḅ səhoti ke mitimaspanis. Mət̄eris! Gai ḅepəpəhun navoian dan nəsaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

10 Bathudud nadələomian, hən mət̃bələboi na-toh-mədau-an tobəlav len na-ləḅon-isa-vəsa-an, mitinau aḅai kelkel ur gail lotosor len nahəs̄an Nasuḅ. Ale mitigol tət̄oṽ hən galito. 11 Datunau alat lotodaḅ ḅur na-ləḅon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mət̄osəsəloḅ ləboi nə-daḅ-ḅuri-an siḅop, ale mət̄oris ləboii ke husur na-ləḅon-isa-vəsa-an

* 5:3: Hən naves 2-3, ris Mat 6.19
Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23

* 5:4: Lev 19.13; Deu 24.14-15

* 5:7:

tobəlav, Nasuḅ aGot ivoi masuṽ həni.* Husur nəlon Nasuḅ itaŋis masuṽ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

¹² Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit p̄isi, samtikel nəhes ideh hən b̄ita gat na-kel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot b̄isab səhoti ke mitimaspanis.*

Mitoris tuṽ len nadəlomian, mətevi tarhət gamit gabag

¹³ Gamit ideh b̄eləŋon b̄isa masuṽ, timassor tuṽ. Gamit ideh b̄ehəhaṽur, timassal suh aGot len nəḃe gail. ¹⁴ Gamit ideh b̄eməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuṽ m̄osi, vəhasi hən naoil len nahəsən Nasuḅ.* ¹⁵ Ale na-sor-tuṽ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan b̄igolgol nəsaan, Nasuḅ dereh teruḃati dani. ¹⁶ Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuṽ m̄os gamit gabag hən mətb̄imaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuṽ, na-sor-tuṽ-an san ikad nədaŋan totibau, len Nasuḅ eləboi b̄igol natit b̄isobur. ¹⁷ AEljah evi nəvanuan sun̄an gidato, ale isor tuṽ idan hən naus asike b̄eus. Ale naus səhan nətan len nasihau totor mai nahəbati toməlevtes! ¹⁸ Beti isor tuṽ hən naus b̄eus, ale nab̄iltius eus, nətan igol nəhanian itov, iṽan.†

¹⁹⁻²⁰ Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh b̄ipal sob dan nakitinan, ale avan ideh b̄evireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh b̄evireh nəvanuan nəsaan təlmam dan naḃisal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot b̄erubət nalilisaan san.*

* **5:11:** Job 1.20-22, 2.10 * **5:11:** Psa 103.8 * **5:12:** Mat 5.34-37 * **5:14:** Mak 6.13 † **5:18:** Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * **5:19-20:** Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Nalobulat napolisulan na-vəha-sual-an aPita totesi

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu behəhaṽur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an ideh.

Itos nalobulat napolisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos nalobulat napolisulan egai ḡais?

Itosi pəpadaḡ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuṽ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13-2.10)

4) Naṽide alat siYesu ləbimashusuri (2.11-3.22)

5) Na-ləḡon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vitarhəte-an (4.1-4.19)

6) Nakelean todaḡ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudələmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos nalobulat napolisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametḡos gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.*

² Len naləboian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke məttokad nəḡoruan siGot mōs mətḡigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətḡiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas həni mai natəmat tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaḡis masuṽ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur. ⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuṽ len nəmav mōs anatun gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel boḡ ideh, asike luḡom, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaḡan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadələmian samito van vəbar nəsarpoḡan hən

* **1:1:** Nəboḡ toke metḡos len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metḡos len navile a pan. Uman 8.1, 4, 11.19. * **1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuʔat nəboŋ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoan enan gai toutaut hən ʔevəhoti len nəboŋ naməkot.

⁶ Mətohəhaʔur masuʔ təban natgalenan, naut kəmas nə-ləŋon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linəŋ. ⁷ Imaienan hən nə-ləŋon-isa-an galenan ləb̃igol ris nadələmian samito ke lotovi nadələmian gəgəras o kitin. Nə-ləŋon-isa-an galenan lugol kitev nadələmian samito hum nəhab tolatlat kitev namətəlai nagol van tovi wai hən ʔisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadələmian samito esəhor masuʔ hən nagol tomasmasig. Ale nadələmian samit ʔekitin, dereh aGot tilav nə-sal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo. ⁸ Mətələmas bun aYesu naut kəmas mətsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətsarisi, mətorij nəlomit idan lan, gol ke məttopul hən nakemkeman. Nahəhaʔuran məttokade, nasoruan edədas ʔikel ləboii.* ⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum naʔit nadələmian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan ʔeti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta m̃o lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan ʔegəm hən gamito, aGot ʔeviol kəmas həni mai gamito. Galit ludəŋ vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbeləboii. ¹¹ Len nəboŋ ta m̃o lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot nə-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa ʔehusuri: naputsanian hən nahəsən mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləb̃evisi mai ləb̃imabe.* ¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta m̃o ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttomadhasəsələŋ həni. Ale gagai alat lotokel ur nə-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədan seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbeləboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, məteutaut hən nənauan samito, mətehulahul, təgau gat nəlomito. Ale mətorij ʔis nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot ʔeviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo ʔevisi. ¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatun gail. Nələŋonian gail lotosa məttokade nəboŋ məttotətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail. ¹⁵ Avil len natit ʔisi məb̃igole, mətesuʔan aGot tokis gamito

* 1:8: Jon 20.29 * 1:11: Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26

ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nēsaan gail, mitikad nāboruan san. ¹⁶Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nēsaan sumān gināu notovoi buni, nototoh a tut dan nēsaan.”*

¹⁷Ale aGot, mēttokisi hēn aTēmamito, ebunus nēvanuan gail len nāvide toṽitoṽ van hēn nēvanuan ṽisi, nēboṽ topērehun navoian dan nēsaan len natit ṽisi lotogole. Imagenan, len nāvide samito, len nēmauran kavkav samito hum nametḃos gail len navile a pan, mētētēṽedur bathurien, mētemētahw len nēyalyalan san. ¹⁸Husur mētōlōboi tia ke aGot toṽur nēmakuvan samito hēn ḃilav kuv gamit dan nāvide kēmas hēn nēmauran samito togēm len atēmamit ta sutuai. AGot saṽur nēmakuvan samito hēn nagol o nasilva arbisa vēmāsig. ¹⁹Ao, eṽuri hēn nēda nēmauran seKris̄to tosēhor natit ṽisi,* aKris̄to tohum natuhsipsip tonor hēn natutumavan, sēkad naut ideh len niben tosa, sēkad natideh tosa lan.† ²⁰AGot itabtabuh lan tia nēboṽ satuḃat hēn ḃigol navile a pan sal, be aGot esāvati hēn ḃevisi len nēboṽ namēkot galegai mōs gamito. ²¹Len aKris̄to mētorij nēlomit len aGot. Evi aGot togol aKris̄to tole mēhat dan nēmatan, toputsan nahēsan, torij̄i toyalyal. Imagenan, mētorij̄ gat nadēlomian mai nē-vatvat-viri-an samito len aGot.

²²Nēboṽ mēttogol tabtab hēn nēsa nakitinan tokele, mētugol nēlomit gabag iveveu hēn mētḃelēmas bun nēbathudud nadēlomian len nakitinan. Len nēlomit tomasil habat, mitidanṽ hēn mētḃelēmas masuṽ hēn gamit gabag, ²³husur mētukad nēpasian veveu. Nēmauran veveu mēttokade sagēm len nēpasusan sitata mai sinana husur nēmauran artoviol hēni mai gamito dereh tesib len nēmatan. Avil nēmauran veveu mēttokade dereh tipat vi sutuai bathut ke togēm len nasoruan siGot, nasoruan nēmauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike,

“Nēvanuan ṽisi lohūm naliol,

nēyalyalan ṽisi lotokade ehun napushēt naliol;

naliol imāsmas, napushēte imayoh, erus vi pan,

²⁵avil nasoruan siNasuḃ aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹Imaienan, samtigol nēsaan ideh am, mitinōṽ dan nēsaan ṽisi togol nasēnahan. Samteliblibōṽ am; samtegēgēras; nēlomit satevēnoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahēsan. ²Hum amas mai alikob artomaduh

* **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:** Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur

natuhsipsip hēn natutumavan. * **1:25:** Isa 40.6-8

tabtab hæn nasus, gamito mitimaslæŋon masuŵ hæn nasus nakitinan togæm ben aGot, hæn mæt̃bemuni hæn mæt̃betibau len nəmauran kitin topat vi sutuai. ³ Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusab̃ læboi navoian siNasub̃, ke nabus han ivoi.”*

Nəvat nəmauran mai alat aGot tolekis hæn galito

⁴⁻⁵ Nasub̃ aKristo ehum nəvat nəmauran sua m̃os naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hæn naim be aGot tolekis hæn husur ivoi səhor natit p̃isi. Mətegæm hæn aKristo hum gamit gabag mət̃tovi nəvat nəmauran gail hæn aGot beum hæn naim san hæn nəvat galenan hæn mæt̃begæm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hæn gamito m̃osi. Len aYesu Kristo, mət̃etutumav hæn naviolan aGot tohəhəvur hæn gail: len aNunun aGot, lotu hæn aGot.* ⁶ Husur len natosian siGot ike, “Səsəlŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion, toləboi b̃igol naim b̃ihav mai b̃inor, nulekis hæn husur ivoi səhor natit p̃isi, ale avan ideh toriŋ nəlon lan, asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit mət̃tokad nadələmian, nəvat enan ivoi səhor natit p̃isi, wake len alat səkad nadələmian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egæm vi vat sua ŋai b̃eləboi b̃igol naim b̃ihav mai b̃inor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nəvat togol nəvanuan gail læb̃ipes hăbetw, nəvat totibau togol læb̃iteh.”*

Lupes hăbetw husur læsagol nəsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hæn læb̃imagenan.

⁹ Be gamito mət̃ovi vanuan aGot tolekis hæn gamit səlani; mət̃ovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mət̃ovi luŵoh hæn nəvanuan gai toriŋ nahəsən lan, naluŵoh san səb̃on. Mətumagenan hæn mæt̃bikel ur nab̃oruan san tovoi mai natit p̃isi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nəmargobut vi lan nañial namənas san.* ¹⁰ A m̃o mət̃savi alat siGot, be gagai mət̃ovi alat siGot. A m̃o aGot salolosa hæn gamito, be gagai aGot ilolosa hæn gamito.*

* **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhəvur hæn lovi naviolan hæn nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuŵ-an, na-ləŋon-isa-an m̃os aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hæn naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlolito.

† **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nəhes sual am hæn naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:**

Isa 8.14-15 * **2:9:** Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21 * **2:10:** Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25

¹¹ Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, navile a pan egai savi naut samit am. Mətosuñan nametbos gail, mətosuñan alat lototoh len naut savi salito. Imaienan noñir gamito ke, bulatut dan naləñonian gail hən nibemito lotobal mai nəmauran kitin len nəlomit gail. ¹² Nañide hən nəmauran samito len nəhon alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit suñan məttogol natit tosa gail, nəboñ ləberis navoian gəb̄igole, dereh lisal suh nəyalyalan siGot len nəboñ hən navisian san.

Gol nəsa alat lotoil a m̄o lotokele

¹³ Hən mətəhusur Nasuḅ, məteriñ gamit len navəlan alat lotoil a m̄o len navile a pan, naut kəmas tovi akiñ toil a m̄o, ¹⁴ o agavna san gail. Husur akiñ eriñ galito hum agavna gail hən ləb̄ipansəm alat lotogol nəsa tosa, be sal suh alat lotogol nəsa tovoi.‡ ¹⁵ Gol nəsa tovoi, husur aGot eləñon ke navoian mət̄bigole tekəkol hən nabuñon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai. ¹⁶ Mətsavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan məttokade, samtinau ke tigoł mətoləboi mət̄bigol nəsaan ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̄bitoh hum naslev siGot. Nəsaan səbar̄is gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan məttokade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mətoləboi mət̄bigol nəsaan tətəs. Ao, mətukad nəmakuvan hən mət̄bitoh hum naslev siGot. ¹⁷ Məteputsan nəvanuan gail p̄isi len nənauan samito. Məteləmas bun nəbathudud nadəlomian. Len nalotuan, mətemətahw len nəyalyalan siGot. Putsan nakiñ hən nəkantri samito len nənauan samito.

Naslev gail

¹⁸ Gamit məttovi slev gail, len nə-nau-məhat-həni-an, mitidam̄ hən na-il-a-m̄o-an simasta samit gail, mitigoł nəsa lotokele. Mitimagenan hən amasta gail lotovoi, lotomədau, ale mitimagenan hən galit am lotodañ taltal, lotosa. ¹⁹ Husur, len nəlomit toləboi naləñonian siGot, mət̄bidañ bur napəñasan hən na-ləñon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhəvur hən gamito. ²⁰ Mət̄bidañ bur nabilasian tonor hən nəsaan məttogole, mətosəhor nəsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mət̄bidañ bur na-ləñon-isa-an sil navoian məttogole, dereh aGot tehəhəvur hən gamito. ²¹ Husur aGot ekis gamit hən mət̄bivoi, naut kəmas na-ləñon-isa-an enan. Igoł aKristo eləñon isa vəsa m̄os gamito hən mət̄bigol tətəv̄ hən, husur nəmel rien. ²² Gai sagol nəsaan ideh, nabuñon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.* ²³ Nəboñ nəvanuan gail lotosəvari, gai

‡ 2:14: Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7 * 2:22: Isa 53.9

sapesəvar təlman; nəboŋ toləŋon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriŋ gai len navəlan aGot topəpəhw tonor hən navoian dan nəsaan. ²⁴ AKristo evus nəsaan sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən datbimakuv dan nədaŋan hən nəsaan sadito, hum dattomat, be hən datbimaur mios nanoran. Evi niben tomətartar togol məttomaur! ²⁵ Husur a mō mətohum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mətupair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mətəbhusuri, gai tokətkəta gol nəlomito mai nəmauran kitin topat lan. §

3

Alarmisoan

¹ Imaienan, gamit məttovi pəhaṽut məttolah, geriŋ gaiug len navəlan asoam̃. Gəbigol bimagenan, naut kəmas ahaṽut sam̃ asike b̃igol nəsa nasoruan siGot tokele, naṽide sam̃ dereh tesəhor atenan hən b̃eriŋ nəlon len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* ² dereh atenan tebunus naṽide sam̃ togəm len nəlom̃ toveveu, dereh tebunus nalotuan sam̃ van hən aGot ke eməlas. ³ Napəhasan sam̃, natideh sam̃ tokab, satipat len navurum̃ gotoviri, o nagol gotovəhas nibem̃ həni, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləb̃eris gaiug ŋai.* ⁴ Ao, napəhasan sam̃, nəsa tokab len gaiug, tegəm len gaiug kitin gotosusuah len nəlom̃, tevi napəhasan hən nanunum̃ mai nəlom̃ tomədau, natəmat topat lan. Napəhasan enan asike iwav boŋ ideh. Napəhasan enan səlani ŋai, aGot ehəhaṽur masuṽ həni. ⁵ Alatpəhaṽut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaienan. Galito lulotu hən aGot ale lugol husur nəsa asoalit lotokele. ⁶ Nau təlman hən aSarah togol nəsa aAraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mətogəm vi natun aSarah gail nəboŋ məttodaŋ b̃ur namətahwan hən mətb̃igol natit tovoi gail.

⁷ Imaienan, gamit məttovi ulum̃an məttolah, gitoh mai asoam̃ len naləboian ke, sədaŋ səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̃, husur asoam̃ am ikad naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas həni. Gigole hən asike natideh b̃ipon gol na-sor-tuṽ-an sam̃.*

Na-ləŋon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəb̃imaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit p̃isi mətegəm sua ŋai len nənauan samito mai nəlomito; len nəlomit totaŋis gabag hən gamito, ləmas bun gamit gabag; nəlomit

§ 2:25: Hən naves 24-25, Isa 53.4-6 * 3:1: Efe 5.22; Kol 3.18 * 3:3: 1Tim

2.9 * 3:6: Gen 18.12 * 3:7: Efe 5.25; Kol 3.19

temədau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlmam van hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian məttous aGot hən ħigole həni. Enan evi naləjonian siGot tokis gamito, hən mətbikad naviolan tovoi, gai totəgau gati mōs gamito.* ¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəbələjon nəmauran gəbēhəhaʋur lan, hən ke nəboŋ sam̄ gail
 ħivoi,
 nameam̄ sator tisa,
 nabuŋom̄ satelibliboŋ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidon natəmat, gam kitevi hən gəbikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuḅ aGot ekətkəta təban alat lotonor,
 nədariŋan esəsəlon hən na-sor-tuḅ-an salito,

avil nəhon Nasuḅ ipair dan alat lotogol tosa.”*

¹³ Ale, mətbidaŋ mōs mətbigol navoian ŋai, as tigol nasənahən hən gamito? ¹⁴ Be naut kəmas mətbələjon ħisa vəsa mōs nanoran, aGot dereh tigol navoian van hən gamito,* ale nəkadumito sateḅurḅur, sagemətahw len avan ideh, nəlomito satetuhətuḅ.* ¹⁵ Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalyalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh ħeus gamit hən mətbisor husur nə-vatvat-viri-an məttokade, məteutaut tabtab hən mətbisor vahvah həni. ¹⁶ Sor mədau sur̄nan atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil. Mətbimagenan, nəboŋ alat lotosor tas nəboruan samit tovoi, lotoris nəvide tovoi məttokade husur məttovi seKristo, dereh tigol nahurulit tisa. ¹⁷ Husur na-ləjon-isa-an samito ħevi naləjonian siGot, ivoi am hən mətbələjon ħisa sil navoian məttogole, səhor mətbələjon ħisa sil nəsaan məttogole. ¹⁸ Husur aKristo eləjon isa vəmat vəha-sua ŋai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni imat mōs alat ləsanor hən ħesəhar gamito van hən aGot. Nəvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tətəs.* ¹⁹ Len aNunun aGot ivan vakel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nəbəbaŋisan len naut nəmatan. ²⁰ Lovi alat ta sutuai ləsagol nəsa aGot tokelkele nəboŋ totoh ebəlav vir aNoah toum hən nəbiltiḅot. Len nəḅot enan, nəvanuan evis ŋai, məlevtor p̄isi, ləsəmat, lumaaur len nəwəi.* ²¹ Enan evi nasoruan kəta hən nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboŋ ta daməŋai. Nəbaptaisan savi nalilosan

* 3:9: Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * 3:12: Psa 34.12-16 * 3:14: Mat 5.10

* 3:14: Isa 8.12-13 * 3:18: Kol 1.22; Rom 1.4 * 3:20: Gen 6.1-7.24

hæn mætbekækas kuv nabĩñbĩñalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hæn aGot len nələomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo. ²² Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebətah len nətarhət nəmatu siGot, ale aņel gail mai alat lotoil a mō mai alat lotokad nədaņan; galit p̄isi lotəjedur bathurien.

4

Toh mōs nəyalyalan siGot

¹ Imagenan, husur aKristo eləņon isa vəsa len niben, gamit am, mətəutaut hæn gamit gabag len nañide hæn nənauan top̄itoṽ hum esan. Husur avan ideh toləņon tosa vəsa len niben tia, gai sagol nəsaan am, ipair dani.* ² Nəmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləņonian siGot ŋai, sahusur naləņonian tosa seniben am. ³ Namityal em̄idol! A mō mətəhusur ebəlav habat hæn naləņonian silat ləsəkad nadələomian. Galit lohusur nañide naitian taṽtaṽor; nəlolit evənvənah; lomun təməhav van vatərog; len nabiltihanan mai natərogan salito lugol naitian tosa; luḅonḅon vamun taṽtaṽor; lulotu van hæn nəlablab gail tovi nañide tosa vəsa batbat. ⁴ Imaienan losəhoṽut len gamito husur mətəsatutut hæn mət̄bitah mai galit am len nañide tosa vəsa hun top̄ahas hæn niten, igol losəvar gamito. ⁵ Be galit limassor vəsvəσαι nañide salito len nəhon atenan toutaut tia hæn ḅepəpəhun navoian dan nəsaan silat lotomaur mai lotomat. ⁶ Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hæn ke naut kəmas lotokad nəpanismen hæn nəmatan len nibelito sur̄ian nəvanuan p̄isi, len aNunun aGot lukad nəmauran kitin, to-sur̄ian nəmauran aGot tokade.

⁷ Nanoņan hæn natit p̄isi egəm pəpadaņ. Imagenan, mətətagau gat nəlomito, mətəhulahul hæn mət̄bisor tuṽ. ⁸ A məhat hæn natit p̄isi, ləmas bun gamit gabag len nəlomit kavkav, gol tabtab həni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nəsaan isəbur.* ⁹ Mətəhəhəṽur hæn gamit gabag mət̄bēbis lohoim samit gail, ale kətkəta təban galito, nakoblenan təbuer. ¹⁰ AGot eviol kəmas hæn naviolan lototiltile mai gamit ṽisusua. Gamit p̄isi mətəkətkəta təban na-viol-kəmas-an galenan hæn ləḅevi tarhət samit gabag. ¹¹ Gəḅisor, tesur̄ian m̄au aGot tosor len nabuņom̄. Gəḅevi tarhət sivan ideh, gole len nədaņan aGot toviol həni. Hæn ke, len aYesu Kristo, natit p̄isi gəḅigole tigol nə-sal-suhi-an tivan hæn aGot. Gol nə-sal-suhi-an hæn nəyalyalan mai nədaņan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

* **4:1:** Rom 6.7 * **4:8:** Pro 10.12 * **4:11:** Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23

Na-ləŋon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit pisi, samtesəhoŭut len na-ləŋon-isa-vəsa-an toprəŋas, togol kitev gamito ke məttomabe, samtesəhoŭut lan hum tovi natsua totile masuŭ tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhaŭur hən mətbihan katəpol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboŋ nəyalyalan san bevisi, dereh mitikemkem, mətehəhaŭur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləbisor viles gamito sil məttohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətbeləŋon bisa vəsa, satesil natideh tosa məttohole. Samtimagenan husur mətugolgol nəmatan, mətovənvənah, mətugolgol tosa o mətosulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətbi kad na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut məttovi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsan aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot beprəpəhun navoian dan nəsaan egəm tia. Ale na-ləŋon-isa-vəsa-an evi natuβatan han tobar nəbathudud san a mō. Ale be tuβat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi siGot tokele? Nəsa tevisi hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele, “Bidaŋ habat hən nəvanuan tonor bikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan san, nəsa tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevisi hən nəvanuan nəsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mətbeləŋon isa vəsa husur evi naləŋonian siGot mōs gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riŋ gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəgau gat gamit hən asike mətbi teh dan navəlan.

5*Alat siYesu limabe?*

¹ Ginau notovi elta suŋan gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəpol maii len nəyalyalan san bevisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttoke tkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot suŋan nəvanuan tokətkəta təban navəshəsip, husur evi aGot toriŋ galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh bitaltal hən gaiug; be gole len nələm tohəhaŭur. Sagigole husur goləŋon masuŭ hən natite; be gole husur goləŋon masuŭ hən naləŋonian siGot.* ³ Len nədaŋan sam, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriŋ galit len navəlam; be len navide tovoi sam, səhar navəshəvanuan hən ləbigol tətov hən gaiug. ⁴ Beti,

* **4:18:** Pro 11.31 * **5:2:** Jon 21.15-17

nəboŋ aβiltivanuan tokətkəta təban nasipsip βegəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətəmatmatu, mitigol nəsa ahaʋut gail lotokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an lotokele. Gamit p̄isi, mətəsun nahurabat hən namədauan len nəlomito, nəlomit temədau hən mətβevi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədau, ləsəna galito.”* ⁶ Imaienan, gol nəlomit temədau len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan aGot todaŋ habat, hum məttovi naut kəmas, hən gai βeputsan gamito len nəboŋ tonor həni.* ⁷ Riŋ gaβulan nənauan samit totuhatuh mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətətəgau gat gamit səbomito, mətəhulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion toʋun, toyar mətmetan, das vanuan hən bikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Mətēil βur atenan, il gəgat len nadəlomian samito, husur mətələboii ke, nəbathudud nadəlomian len navile a pan kavkav ludaŋ βur na-ləŋon-isa-vəsa-an gail lotopitoʋ hən gail məttofade. ¹⁰ Ale, nəboŋ mətβeləŋon βisa vəsa βebəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol mətēil gəgat am, tigol mitidaŋ am, tigol nadəlomian samit tidaŋ hən asike mətβerus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədaŋan tipat len navəlan māu vi sutuai! Ganan!

Nasudəlaʋian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-ʋan-an nadəlomian todaŋ len aKristo, evi tarhət sagw nəboŋ nototos natuhloβulat napisulan egai topitol. Notosi hən nəβigol mətβeləŋon βivoi am len nəlomito, ale hən nəβikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin həni, hən mətβeil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Pabilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadəlomian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mətəsuʋ nətərhomit gabag hən mətβike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit məttovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* 5:5: Pro 3.34; Jem 4.6 * 5:6: Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * 5:7: Psa 55.22

* 5:12: Uman 15.22-40. Nəboŋ aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus. † 5:13: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Pabilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhaʋut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Pabilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Nalobulat napisulan na-v^{ha}-ru-an aPita totesi

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

APita itosi hən bikel nalələgauan mai alat siYesu ke salesəsəlonj husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos nalobulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos nalobulat napisulan egai n̄ais?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaŋan kavkav sam̄ mətesum̄an aKristo len naboruan san. Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mət̄bigol nəsə tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3-2.22)

3) Mitidaŋ hən mətbikad naboruan siGot, husur Nasuḅ aYesu dereh tetəlmam hən bəpəpəhun navoian dan nəsaaan. Len nəboŋ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav biveveu mai navile a pan biveveu, naut alat lotonor n̄ai ləb̄eləboi ləb̄itoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kristo, ginau nutos nalobulat napisulan egai. Nutosi van hən gamit məttokad nakondəlomian toḗpitov̄ hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaaan sidato, datukad nadəlomian enan.

² Nous aGot hən bilav mai gamito navoian toviol kəmas hən̄i, nousi hən natəmat̄ b̄ipat len nəlomitō. Len naləboian samit len aGot mai aYesu Kristo, aMasta sidato, nous aGot hən bilav tabtab hən gəlar p̄isi mai gamito.

Naboruan samit timasgəm sum̄an seKristo

³ Len nədaŋan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit p̄isi dattom̄idol hən̄i, hən datbikad naboruan siGot len nəmauran sidato. Datoləboi datbikade husur datoləboi atenan tokis gidato len nəyaljalan mai naboruan san tovoi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-kel-gati-an lototibau masuḅ lotoyalyal. Igol tomaienən hən ke len natgalenan

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris ike aSimon, be isoḅur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

mætöləboi mætbitah maii len naþoruan siGot ale gam yav dan nabiñalan gail hæn navile a pan, naləñonian gail lotomədas nəlön nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədañan kavkav samito, mətəhisi hæn mətþikad na-voi-buni-an hæn mətþesuhud hæni mai nadəlomian samito. Mətəhisi hæn mətþikad naləboian hæn mətþesuhud hæni mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mətəhisi hæn mətþikad na-təgau-gati-an hæn nəlomit gabag hæn mətþesuhud hæni mai naləboian. Mətəhisi hæn mətþikad nə-dañ-þuri-an þebəlav hæn mətþesuhud hæni mai na-təgau-gati-an hæn nəlomit gabag. Mətəhisi hæn mətþikad naþoruan siGot hæn mətþesuhud hæni mai nə-dañ-þuri-an þebəlav. ⁷ Mətəhisi hæn mətþeləmas alat siYesu, mitivoi hæn galito hum lotovi bathudud samito hæn mətþesuhud hæni mai naþoruan siGot mətþokade. Ale mətəhisi hæn mətþikad naləmas-buni-an hæn mətþesuhud hæni mai naləmasian mətþokade van hæn alat siYesu.† ⁸ Natgalenan ləbitov tabtab len nəmauran samito maienan, igol asike mətutoh kəmas be dereh mitiñan len naləboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh asike þikad natgalenan len nəmauran san, namətan iþanubənw, egəm vi metþesw. Nəlön iþoñboñ hæni ke aGot toruþat nəsaan san gail ta ño tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadəlomian, len nəmauran samito, mitidañ hæn mətþeñusan səhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hæn gamito. Husur mətþigol maien hæni asike mətuteh len nəsaan boñ ideh. ¹¹ Beti aGot dereh tidam, tehəhañur hæn mətþebis len na-toh-vi-sutuai-an pipihəlan Nasuþ sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato.

Səsəloñ husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau təlmam husur natgalenan, naut kəmas mətöləboi gail tia, naut kəmas mətəoil gəgat len nakitinan mətþokade tia. ¹³ Nəboñ nəþikad nəmauran len nibegw sal, nunau ke inor hæn nəþeliv təlmam hæn nənauan samito van hæn natgalenan. ¹⁴ Husur noləboii ke asike idareh nimat hum Nasuþ sidato, aYesu Kristo tosor vəhoti mai ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hæn nəþigol mətþinau gat natgalenan. Len nəboñ lotohusur nəmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal tebəlav.

¹⁶ Nəboñ namttosor husur nədañan mai natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo, namtsahusur nəþol gəgəras avan ideh toþol hæni len namitisau san. Ao, ginamit boh namtoris

† **1:7:** Len naut egai, gəþikad naləmas-buni-an, namilen ke goləmas bun nəvanuan tile, gəsənuu gaiug be gunau nəsa þevi tarhət san.

nəyalyalan san hən namətanamit səḃonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Nəḃonj namt-totoh maii len naṽehuh siGot, aGot Tata eriṅ nəyalyalan tovi məhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal məhat masuṽ ike, “ANatugw notoləmas buni bogai; nohəhaṽur masuṽ həni!” Ginamit māu namtosəsəlonj hən nadoldol enan togəm len nəmav.*

¹⁹ Datukad nəsa namttorisi, namttosəsəlonj həni; datukad nəsa ahai kelkel ur lototosi, ale datoləboi datḃeil gəgat len gəlar p̄isi. Gamit māu mətəsəsəlonj husur nəsa lototosi hun tovi nam̄ial tom̄ial len nəmargobut van vəbar nəmav ḃepitau ale nam̄oso lalan (tovi aKristo) ḃevisi len nəlomito. ²⁰ Mitimasləboi nategai ke: səkad na-pəhav-utaut-an ideh len natosian siGot togəm len ahai kelkel ur səḃon.‡ ²¹ Husur na-pəhav-utaut-an ideh səkad nəkadun len naləṅonion sinəvanuan, ao, evi aNunun aGot towol hən nəvanuan gail hən aGot ḃisor len nabuṅolito.

2

Ahai p̄usan gəgəras gail (Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gəgəras gail len nəvanuan gail ta sutuai hum dereh ḃikad ahai p̄usan gəgəras len gamito. Len naṽusanan salito lotosusuani gəmai loṽusan gəgəras, mədas gamit galevis, luke nəmasta toṽur kuv galit dan nəsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut.

² Nəvanuan isəḃur dereh lehusur naṽide tosa sihai p̄usan gəgəras galenan, naṽide selipah totaṽtaṽor. Husur enan nəvanuan gail am dereh lisor mədas naṽisal hən nakitinan.

³ Len na-ləṅon-masuṽ-hən-natite-an ahai p̄usan gəgəras galenan dereh legəras gamito hən ləḃilav kuv nəvat samito. Avil aGot ikel səhot nəpanismen salit sutuai tia, ale gai səpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau təlmam hən nəsa aGot togole hən galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariṅ aṅel gail lotogol nəsaan hən ləḃitoh kəmas, ao, eriṅ galit len naḃur nəmargobut, baṅis gat galit hən ləḃeləṅon ḃisa vəsa vir nəḃonj gai ḃepəpehun navoian dan nəsaan. ⁵ AGot sariṅ alat navile a pan ta sutuai hən ləḃitoh kəmas, ao, eriṅ nilev tokabut gol navile a pan silat ləsaləboii. Avil ilav kuv aNoah ṅai tokelkel ur nanoran, gai mai nəvanuan eməlevru am.* ⁶ AGot isaḃ səhoti ke naut a

* **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 ‡ **1:20:** Len nasoruan ta Kris eləboi ḃikad namilen soal am toke, Mitimasləboi nategai: nəḃonj avan ideh ḃeṽuruṅ na-pəhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale ḃisor vəsvəsaii len nənauan san səḃon, gai sagol savoi. * **2:5:** Gen 6.1-7.24

Sotom mai a Komorra arimasmasirsir ale epənas gəlaru van arogəm vi masiav. Nəboŋ togol tomaianan, eṽusan nəvanuan gail nəsa ðevisi hən alat læbemətahuni.* 7 Len nəboŋ enan aGot ilav kuv aLot, tovi nəvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetəmas hən nəvide silat læsahusur nalo ideh, nəvide selipah totavtaṽor.* 8 (Husur nəvanuan nanoran enan itoh mai galito, ale len nəboŋ pisi eləŋon isa vəsa nəboŋ toris, tosəsələŋ hən nagolean tosa salito.) 9 Husur ke Nasuḅ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad nəboruan san dan na-ləŋon-isa-vəsa-an salito. Dereh tetəgau gat alat læsanor len nəpanismen vir nəboŋ ðepəpəhun navoian dan nəsaan. 10 Mətunau ke galit lotohusur naləŋonian senibelito togol nəsaan, lotomətahun bun natohan pipihəbələn Nasuḅ læbigam yav dan nəpanismen a? Ao asike lugam yav dani boŋ ideh!

Nəkadulit ihaihai, loil ḅuri hən læbesəvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hən læbigole. 11 Be aŋel gail, naut kəmas ludəŋ, lukad nədaŋan səhor galito, aŋel gail læsasəvar galit nəboŋ lotokel ur nəsaan salito len nəhəŋ Nasuḅ. 12 Be ahai pusan galenan læsəkad nənauan len nəsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai læsəkad nənauan be lototoh ŋai hən nəvanuan bisah hən gail læbimat; alatenan losəvar natideh lototətan həni. Dereh aGot tigol galit limasig hum narivatvat lilihai nəvanuan togol lotomat. 13 Dereh tigol likad nasənahən ḅinor hən nasənahən lotogole. Nahurulit səsa hən læbəhusur naləŋonian təməhav salito; lohəhaṽur hən læbigol nəvide tosa len nalənnəyal. Len nəvide tomaianan, nəboŋ lotohan mai gamit len nəhanan samito, lomədəs gamito gol nəbiŋḅiŋalan len nahəsamito hum nəḅal tomes nahurabat.* 14 Lokətkəta husur napəhaṽut læsələh maii, hən læbigol naitian maii. Naləŋonian salito hən nəsaan asike inoŋ. Logəgəras hən læbeliv alat lotopat lavəlav. AGot dereh tigol nəmauran salito tisa vəsa husur na-ləŋon-masuṽ-hən-natite-an salito ivan van am. 15 Nəboŋ lotogam dan naḅisal tonor, lusab, lohūsur naḅisal siPalaam anatun aPeor, toləŋon bun nəvat tolavi len nəsaan togole.* 16 Be natəŋki san toḅutḅut, len nadolon nəvanuan esivoh len aPalaam hən asike aPalaam behusur naḅisal san tovinvinu am.

17 Ahai pusan gəgəras galenan lohūm nabəko tomas; alat lotoke læbemun lan lumaduh sal. Lohūm nəmavukasw, nəlan toṽuvi vi tut; naḅusanan salito səpat sabəlav. AGot etəgau gat naut sua vir galito topat len nəmargobut tomotmot. 18 Husur

* 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1-16 * 2:13: Jud 12 * 2:15: Hən naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hən aPosor.

len namitisau hən nasoruan, lusor pat galit məhat hən ləbeliv nəvanuan gail, sah hən galito. Loliv galito len naləjonian tosa hən nibelito. Loliv galit təlmam hən nəsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nəsaban salito. ¹⁹ Ahai pusan gəgəras gail lukel gati mai nəvanuan gail ke ləsavi slev am gol loləboi ləbigol nəsa ləbeləjoni. Wake ahai pusan galenan gabag lotogol nəsa lotoləjoni, galit lovi slev gail tia hən nəsaan mai nəvide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hən natideh towol hən nəmauran sidato. ²⁰ Nəboj lotoləboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nəlolit tobiŋbiŋal. Be ləbevisivis təlmam lan, natit gail len navile a pan esəhor galito, ale nəmauran salito isa vəsa səhor ta mō van vəbar nəpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hən galito hən asike lətaləboi naŋisal hən nanoran, səhor lotoləboii ale lotopair dan nakelean todaŋ siGot togəm hən galito. ²² Nəsa tovisi hən galito eŋusani ke nasoruan hən namitisau hən nəmauran ekitin toke, “Nalipah etəlmam van hən naru san gabag,”* mai, “Nəbatbat tomadhalilos, etəlmam, etəbtəbah len nəbal.”

3

Natəlmaman seKristo

¹ Gamit notoləmas bun gamit pisi, egai evi naləbulat napisulan na-vəha-ru-an nototosi van hən gamito. Nutos gəlaru hum nə-nau-təlmam-həni-an hən mətətuβat nau bivoi binor. ² Nuke mitinau təlmam hən nəsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau təlmam hən nakelean todaŋ siNasub tolav kuv gidato dan nəsaan sidato, nakelean todaŋ gai tokele len nabuŋon ahai pispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekəmagegai. Ikad natsua. Mitimasləboii ke, len nəboj hən nanonjan hən navile a pan dereh tikad nəvanuan na-sor-vilesian ləbisor viles gamito mai ləbehusur naləjonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natəlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nəboj atəmadit ta sutuai lotomat, len nəboj ta sutuai van vəbar ta daməŋai natit pisi lupat hun lotopat len natuβatan nəboj aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nənauan salito lugol nəlolit ibonjboj hən nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nəmav mai nətan, len nəwai igol nətan evisi dan nəwai.* ⁶ Beti len nəwai igol nilev tokabut gol navile a pan vəmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŋai, aGot etəgau gat nəmav mai navile a pan hən nəhab bihani len nəboj gai bəpəpəhun navoian dan nəsaan ale alat ləsaləboi aGot ləbimasig buni.

* **2:22:** Pro 26.11 * **3:5:** Gen 1.6-9. Nəboj toke len nəwai igol nətan evisi dan nəwai, hum ma namilen toke len nəwai topəpəhuni, igol nətan evisi dan nəwai.

* **3:6:** Gen 7.11

⁸ Be natesua ηai: Gamit notolomas bun gamit p̄isi, n̄elomit satibon̄bon̄ h̄en nategai. Len Nasuḅ, n̄emaribon̄ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohūm n̄emaribon̄ tosua ηai.* ⁹ N̄evanuan galevis lunau ke Nasuḅ imanmaneh h̄en ḅigol na-kel-gati-an san gail l̄ebisarpoh, be s̄emaienan. Itoh m̄edau eb̄elav vir gamit sal, husur em̄etahun avan ideh ḅimasig buni, avil el̄ejon ke n̄evanuan p̄isi leḡem h̄en n̄epairan dan n̄esaan salito.

¹⁰ Be n̄ebon̄ h̄en nat̄elmaman siNasuḅ dereh teḡemai hum n̄evanuan v̄en̄v̄nah, n̄evanuan gail l̄ebes̄ehoṽut lan. Len n̄ebon̄ enan, n̄emav dereh timasig p̄isi vasib len n̄ewalan tohum n̄ehab todarur. Ale natit p̄isi len n̄emav; namityal, nah̄ebati mai nam̄eso gail dereh n̄ehab tihan p̄is gail limasig. Ale navile a pan mai natit p̄isi n̄evanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liṽarṽar.* ¹¹ Bathut ke natit p̄isi dereh tesib v̄emasig magenan, gamit, nav̄ide samit timabe? Len n̄emauran samit m̄au, mitimaskad nab̄oruan siGot, mitimasgol n̄esa gai tol̄ejon̄i, ¹² n̄ebon̄ m̄et̄bitoh vir n̄ebon̄ san, gol ḅeḡem tutut. Bathut ke len n̄ebon̄ enan, aGot dereh tep̄eḅas n̄emav h̄en ḅimasig p̄isi ale len n̄ehab tohan p̄isi, namityal, nah̄ebati mai nam̄eso gail, dereh lewunwun, leḡem vi wai len nab̄iltipudan. ¹³ Avil datutoh vir n̄emav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale n̄evanuan gail p̄isi dereh ligol n̄esa tonor ηai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notolomas bun gamit p̄isi, husur ke m̄ettotoh vir natgalen p̄isi, hisi h̄en aGot ḅisab̄ ke n̄elomit ḅimasil, asike ḅisab̄ natideh tosa len gamito, be m̄et̄ḅibon̄ ηai maii len nat̄emat. ¹⁵ Nau s̄ehoti ke aGot ikad na-toh-m̄edau-an tob̄elav h̄en m̄et̄ḅimakuv dan n̄esaan samito. APol, awawa nad̄elomian notolomas buni, gai itos natgalenan van h̄en gamito len nam̄itisau h̄en n̄emauran tonor aGot toviol h̄eni maii. ¹⁶ Len nal̄obulat p̄isi san, gai itos husur natgalenan. Nal̄obulat galenan lukad natgalevis today h̄en dat̄ḅel̄eboii lan, ale n̄evanuan lotot̄etan h̄en natosian siGot, lototoh lav̄elav, lobul h̄en nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan h̄en natosian siGot tile gail am, van vagol n̄emasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notolomas bun gamit p̄isi, husur m̄etol̄eboi natgalen tia, l̄el̄egau h̄en gamit gabag h̄en m̄et̄ḅeil ḡegat len nakitinan, h̄en ke alat l̄esahusur nalo asike l̄ebes̄ehar gamit h̄en m̄et̄ḅisab. ¹⁸ Be gamito, m̄etehusur nav̄ide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan n̄esaan sidato. Len nal̄eboian mai navoian gai toviol k̄emas h̄eni, m̄etehusur tabtab h̄en

* **3:8:** Psa 90.4 * **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

* **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

naŋide san səhor ta m̃o. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai!
Ganan!

1 Jon

Nalobulat napisulan na-vəha-sual-an aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən ðeʋusan alat siYesu hən naʋide hən læb̃itoh, ðon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat m̃os ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̃isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naʋide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naʋusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi p̃isi (1.5-2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riŋ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naʋusanan sihai p̃usan gail ke evi kitinan o eʋuer. Datbigol b̃imagenan, datoləboi datbehəhəʋur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28-4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datbələboi ke datu-toh len naʋide tonor hən nəboruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datb̃ikad nəmauran vi sutuai (4.7-5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur na-Soruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Nam-tosəsəloŋ həni, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ² AGot igol ke nəmauran to- visi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totah mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.*

³ Namtukel ur nəsa namttorisi mai nəsa namttosəsəloŋ həni mai gamito, hən gamit am mətbeləboi mət̃b̃ikad naʋonan mai ginamito. Avil naʋonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən læbigol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi nam̃ial, toh len nam̃ial

* 1:1: Nəboŋ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur AYesu Kristo.

* 1:1: Jon 1.1 * 1:2: Jon 1.14

⁵ Ale egai evi napisulan namttosəsəlon hənı len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi mñial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶ Datbikele ke dattokad nəbonan maii tia be datbiyar len nəmargobut sal, datoliblibon, nəmauran sidato saʋusan nakitinan. ⁷ Avil datbiyar len namñial sumñan aGot, totoh len namñial, datukad nəbonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən bilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datbikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan ebuer len gidato. ⁹ Be datbikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot terubat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naʋide tosa pisi. Igol natgalenan husur ke akis igol nəsa tokele, akis igol nəsa tonor.* ¹⁰ Datbikele ke datsagol nəsaan, datorin nəhes len aGot ke tovi Nəvanuan Naliblibonjan, ale nasoruan san ebuer len nəlodato.

2

¹ Tuhnaturgw gail len nadəlomian, nutos natgalenan van hən gamito hən asike mətbigol nəsaan. Avil gidat ideh bigol nəsaan, datukad avan sua tosor mños gidato len nəhon aGot Tata, tous aTata hən berubat nəsaan sidato, nahəsən aYesu Kristo, gai tonor buni. ² Gai etutumav hən nəmauran san gabag hən datbikad narubatian dan nəsaan sidato. Be savi gidato ɲai, igole mños alat navile a pan kavkav.*

³ Ale dateləboii ke datoləboi aGot mabe? Gidat datbigol nəsa gai tokele, datoləboii. ⁴ Avan ideh bike, “Noləboi aGot, novi esan,” be sagol nəsa aGot tokele, atenan evi nəvanuan naliblibonjan, ale nakitinan səpat lan. ⁵ Be gidat ideh dattogol nəsa aGot tokele, len nəlodat kavkav datoləmas bun aGot. Len naʋide tomaienan datoləboi buni ke datutoh len gai. ⁶ Datbikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur naʋide aYesu tokade len nəmauran san.

Datimasləmas bun gidat gabag

⁷ Gamit notoləmas bun gamit pisi, nəsatos nakelean veveu todaɲ van hən gamito. Ao, evi nakelean todaɲ ta sutuai məttokade len natubatan. Nakelean egai todaɲ evi nasoruan məttosəsəlon hənı tia.* ⁸ Avil tarhəte, evi nakelean veveu todaɲ nototosi gagai van hən gamito husur nakitinan han evisi len nəmauran seKristo, ale len nəmauran samito. Husur nəmargobut satovan vəmasig ale namñial kitin etubat tia hən tomñial.

* 1:9: Psa 32.1-5 * 2:2: Rom 3.25-26 * 2:7: Jon 13.34

⁹ Gidat ideh b̄ikele ke totoh len nam̄ial, avil b̄em̄etahun bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh sal len n̄emargobut.*

¹⁰ Avil gidat ideh b̄el̄emas bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh tin len nam̄ial, ale s̄ekad natideh len n̄elon togol avan ideh b̄ipes hab̄etw, teh len n̄esaan. ¹¹ Be gidat ideh b̄em̄etahun bun n̄ebathudud nad̄elomian ideh san, gai itoh len n̄emargobut, iyar len n̄emargobut, ale et̄etan h̄en naut tovi lan, husur n̄emargobut igol nam̄etan ībesw.

¹² Nutos nategai van h̄en gamit atuhn̄atugw gail, husur n̄esaan samit gail lumarūbat bathut n̄esa aYesu togole m̄os gamito.

¹³ Nutos nategai van h̄en gamit atata gail, husur ke m̄ettol̄eboi tia aK̄risto totoh tia len natūbatan.* Nutos nategai van h̄en gamit n̄emantuhmar gail, husur ke len n̄əbalan mai atenan tosa v̄esa tovi t̄emat, m̄etowin tia.

¹⁴ Nutosi van h̄en gamit atuhn̄atugw gail husur m̄etol̄eboi aTata.

Nutosi van h̄en gamit atata gail

husur m̄etol̄eboi tia ategaii totoh tia len natūbatan.

Nutosi van h̄en gamit n̄emantuhmar gail,

husur m̄etudaŋ, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len n̄əbalan mai atenan tosa v̄esa tovi t̄emat, m̄etowin tia.

¹⁵ Samtel̄emas bun nāvide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur m̄ətb̄el̄emas bun nāvide mai natit gail sinavile a pan, m̄ətsal̄emas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit p̄isi len navile a pan, na-l̄əŋon-masūv̄-h̄eni-an h̄en nibemito, na-l̄əŋon-masūv̄-h̄eni-an h̄en nam̄etamito, nāvivan len na-pul-h̄en-natite-an, natgalen p̄isi l̄əsaḡem len aTata, ao loḡem len navile a pan egai tosa. ¹⁷ Ale navile a pan mai nal̄əŋonian san gail lotosa, gagai ivan van v̄emasig; avil avan ideh togol nal̄əŋonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seK̄risto gail

¹⁸ Anatugw gail, namityal nam̄əkot h̄en navile a pan eḡem p̄əpadaŋ. M̄ətos̄əs̄əl̄əŋ h̄eni tia ke avan sua tovi enemi seK̄risto d̄ereh teḡəmai, ale gagai n̄əvanuan tosobur lotovi enemi seK̄risto lovisi tia. Husur natgalenan, datol̄eboii ke gagai evi namityal nam̄əkot h̄en navile a pan.* ¹⁹ N̄əvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be l̄əsavi gidat ideh; husur

* **2:9:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag h̄en aK̄risten, be l̄əb̄em̄etahun naK̄risten gail am, loḡeras galit gabag ke lotovi Kristen * **2:13:** Jon 1.1 * **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22

lētavi gidat ideh, lētətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eṽusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKristo eviol hən aNunun mai gamito ale gamit pisi mətöləboi nakitinan. ²¹ Məṽunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətəsaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətöləboi nakitinan, mətöləboii ke naliboṽan pisi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan nalibliboṽan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun bīke aYesu tovi aKristo, ikele ke aYesu savi aKristo, aGot sətəbtəbuh lan. Nəvanuan enan evi enemi seKristo, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar pisi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətəh mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəloṽ hən len natuḅatan hən nəmauran mətətokade len aKristo, mitimastəgau gati len nəlomito. Məḅbetəgau gat nəsa mətətosəsəloṽ hən len natuḅatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lo-toke ləḅegəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətəsaṽidol len naḅusanan ideh hən avan ideh am ḅeṽusan gamito. Evi aNunun aGot toṽusan gamito hən nakitinan husur natit pisi; nəsa toḅusan hən evi nakitinan, savi naliboṽan. Sumān ke toṽusan gamito, toh tin len aKristo.

²⁸ Evoi, anatugw gail len nadəlomian, mititoh tin len aKristo, hən ke nəḅoṽ ḅetəlmam asike datḅikad nə-lon-uri-an, asike datḅikad namətahwan, asike nahurudat ḅisa len nəhon. ²⁹ Məḅləboii ke aGot tonor, mətöləboii am ke nəvanuan pisi lotogol nanoran, nəḅasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuṽ hən mai gidato, hən gai ḅekis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsaləboi gidato, bathut ke ləsaləboi aGot. ² Gamit notoləmas bun gamit pisi, gidato datovi anatun aGot gail tia, be dereh dategəm sumān nəsa? Datsaləboi, savisi sal. Avil datöləboii ke nəḅoṽ aKristo ḅevisi, dereh datesumān gai husur dereh

* **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23 * **3:1:** Jon 1.12

dateris p̄arp̄ar h̄ani hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad n̄avvat-viri-an h̄an l̄aberis maien h̄ani, lot̄əgau gat tabtab h̄an naveveuan h̄an n̄əlolit gabag suñan ɲai aKris̄to toveveu.

⁴ Avan ideh togol n̄esaan ebur kotov nalo siGot husur n̄esaan evi na-ḅur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale m̄ətol̄əboii ke aKris̄to evisi h̄an ḅilav kuv n̄esaan gail. M̄ətol̄əboi gai s̄əkad n̄esaan ideh lan.

⁶ N̄əvanuan p̄isi lototoh tin len gai l̄əsagol̄gol n̄esaan; n̄əvanuan p̄isi lotogol̄gol n̄esaan, l̄əsarisi boŋ ideh, l̄əsal̄əboii.

⁷ Tuhnatugw gail, avan ideh sateḡeras gamito. N̄əvanuan togol̄gol n̄esa tonor, inor, hum aKris̄to tonor; ⁸ avan ideh togol̄gol n̄esaan, gai evi set̄əmat husur nat̄əmat igol̄gol n̄esaan len natub̄atan van v̄əbar dam̄əɲai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi m̄os ḅem̄ədas nauman gail set̄əmat h̄an l̄əḅimasig.

⁹ N̄əvanuan p̄isi lotokad n̄əpasian salito len aGot, l̄əsagol̄gol n̄esaan am husur n̄əboruan siGot ipat len n̄əlolito, iḅan hum namisurhuhai toḅan, gol lod̄ədas l̄əḅigol̄ n̄esaan bathut lukad n̄əpasian len aGot tolav n̄əmauran mai galito. ¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun nat̄əmat gail maiegai ke: n̄əvanuan p̄isi l̄əsagol̄gol nanoran, mai n̄əvanuan p̄isi l̄əsal̄əmas bun n̄əbathudud nad̄əlomian ideh salito, lovi set̄əmat, l̄əsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan m̄əttos̄əsəloŋ h̄ani len natub̄atan ke: datimasl̄əmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesuñan aKen tovi sitenan tosa v̄əsa masuḅ tovi t̄əmat. Sadatesuñan aKen, gai togol Apel, aḅan, tomat.* Ale aKen igole imat sil n̄əsa? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa v̄əsa, be natgalenan aḅan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nad̄əlomian, alat navile a pan l̄əḅem̄ətahun bun gamito, samtesəhoḅut len na-m̄ətahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datol̄əboii ke dattomakuv dan n̄əmatan v̄əḅis len n̄əmauran tia bathut ke dattol̄əmas bun n̄əbathudud nad̄əlomian.* Avan ideh sal̄əmas bun galito, gai s̄əmakuv dan n̄əmatan sal. ¹⁵ Galit ideh tom̄ətahun bun n̄əbathudud nad̄əlomian ideh evi n̄əvanuan na-gol-n̄əmatan, ale hum m̄əttol̄əboii, n̄əvanuan na-gol-n̄əmatan s̄əkad n̄əmauran vi sutuai lan. ¹⁶ Datol̄əboii tia ke na-l̄əmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kris̄to eviol k̄əmas h̄an n̄əmauran san m̄os gidato; imaienan, gidat m̄au, dateh̄əhaḅur h̄an datḅeviol h̄an n̄əmauran sidato m̄os n̄əbathudud nad̄əlomian. ¹⁷ Avan ideh topul h̄an natite sinavile a pan, toris n̄əbathudud nad̄əlomian ideh topar tit h̄an ḅimaur lan, ale asike n̄əlon ḅitan̄isi, imabe? Gai ikad na-l̄əmas-buni-an siGot len n̄əlon a? Aoa!*

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag h̄an aKris̄ten, be asike l̄əḅel̄əmas bun naKris̄ten gail am, loḡeras galit gabag ke lotovi Kris̄ten. * **3:11:** Jon 13.34

* **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24

* **3:17:** Deu 15.7-8

18 Tuhnatugw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datbikēle ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datbigole. 19 Datbeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, 20 naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səbodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuŋ hən nəlodato, gai eləboi natit pisi. 21 Gamit, notoləmas bun gamit pisi, asike nəlodato səbodat bikel mai gidat ke datbipanis, be nəlodat bimasil, datukad na-il-ḥuri-an hən datbeil len nəhon aGot. 22 Ale dereh aGot teviol hən natideh datbeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhaŋur. 23 Ale nakelean todaŋ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadəlomian len nahəsan aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datbehusur nakelean todaŋ gai tokel mai gidato.* 24 Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol həni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

1 Gamit, notoləmas bun gamit pisi, samtedəlom nanunun pisi, be mətebunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gəgəras isoḥur lovi lan naut pisi len navile a pan.* 2 Mətoləboi mətbeləboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, 3 wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətosəsəloŋ həni ke atenan tovi enemi seKristo begəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

4 Tuhnatugw gail, mətovi siGot ale mətosəhor ahai kelkel ur gəgəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* 5 Ahai kelkel ur gəgəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənauan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsəloŋ hən galito. 6 Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotoləboi aGot losəsəloŋ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəloŋ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datoləboi datbeləboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nagəgərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

* 3:23: Jon 13.34, 15.12, 17 * 4:1: Deu 13.2-6 * 4:4: Len naut egai, nəboŋ toke, mətosəhor ahai kelkel ur gəgəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan.

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuṽ hən gidato. Eṽusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun ulum̄an tosua səḅon vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətunau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəboṽ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bəruḅat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, aGot bələmas bun gidato len naṽide tomaienən, gidat m̄au datimasləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot boṽ ideh. Be datbələmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləṽoni.*

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato.

¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun ulum̄an hən b̄ilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.*

¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhon nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datoləboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat həni. Datorin̄ nəlodata len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenən, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sum̄an toləṽoni, hən ke datbikad na-il-buri-an len nəhon nəboṽ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan. Imaienən husur len natoḅan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot sum̄an aYesu totoh tin len aGot.

¹⁸ Namətəhwan eḅuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətəhwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətəhwan. Avan ideh tomətəhw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoḅ sum̄an aGot toləṽoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a m̄o aGot eləmas masuṽ hən gidato. ²⁰ Avan ideh b̄ike, “Noləmas bun aGot,” be emətəhun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan nalibliboṽan. Husur asike bələmas bun nəbathudud nadələmian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi?

* **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18 * **4:14:** Jon 3.17, 4.42

Salæboi bigole. ²¹ Ale aGot ikel nategai hæn gidato ke, avan ideh tolêmas bun aGot, timaslêmas bun nêbathudud nadêlomian san tu.*

5

Nadêlomian len aYesu, aNatun aGot

¹ Nêvanuan pîsi lotodêlomi ke aYesu evi aKристо, aGot totabtabuh lan, galit lukad nêpasian salito len aGot. Ale galit pîsi lotolêmas bun gai topasus, lolêmas bun ideh tokad nêpasian lan am. ² Datolêboii ke dattolêmas bun anatum aGot gail nêboŋ dattolêmas bun aGot, dattogol nêsa tokele. ³ Bathut datbêlêmas bun aGot, dereh datigol nêsa tokele. Ale natgalen tokel gail, lêsedaŋ hæn datbigol gail.* ⁴ Husur galit pîsi lotokad nêpasian len aGot, loil gêgat dan naŋide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadêlomian sidato evi nêdaŋan hæn dattoil gêgat dan naŋide silat navile a pan. ⁵ Ase elæboi bheil gêgat dan naŋide silat navile a pan? Nêvanuan todêlomi ŋai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kристо evi gai togêm hæn bîbaptais len nêwai mai hæn nêda han bîsel len nêmatan san. Len nêwai mai nêda egêmai.* Savi nêwai hæn nêbaptaisan san ŋai be nêwai enan mai nêda hæn nêmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷ Husur itor enan lukel kot nakitinan,* ⁸ aNunun aGot mai nêwai mai nêda; ale lototor lukel kot natit toŋitoŋ ŋai. ⁹ Len nakotan datodêlom na-kel-koti-an sinêvanuan, be nakitinan hæn na-kel-koti-an siGot esêhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun ulumân. ¹⁰ Imaienan, alat lotoriŋ nêlolit len aNatun aGot lodêlom nêsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadêlomian enan len nêlolito. Avil alat lêsadêlom aGot ehum lotoke aGot tolibliboŋ husur lêsadêlom na-kel-koti-an aGot tokele husur aNatun ulumân. ¹¹ Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hæn nêmauran vi sutuai mai gidat tia ale nêkadun nêmauran enan evi aNatun ulumân. ¹² Alat lotokad aNatun aGot len nêlolito, lukad nêmauran enan; ale alat lêsêkad aNatun ulumân aGot len nêlolito, lumabe? Lêsêkad nêmauran enan.*

¹³ Nutos natgalenan van hæn gamit mêttoŋiŋ nêlomit len nahêsan aNatun aGot hæn mêtbelêboii ke mêttoŋiad nêmauran vi sutuai. ¹⁴ Gidato, datsêkad nê-lon-uri-an len nêhon aGot ke, datbêusi hæn natideh tonor hæn nalêŋonian san, dereh gai tesêsêloŋ hæn gidato. ¹⁵ Ale datbêlêboii ke tosêsêloŋ hæn natideh datousi hêni, beti datolêboii ke eviol hæn nêsa dattousi hêni.

* **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15 * **5:6:** Len nasuruan ta Kris, baptais sêpat, ike nêwai ŋai ale nêvanuan namitisau hæn nasuruan siGot lunau ke nêwai evi nêwai hæn nêbaptaisan. * **5:7:** Deu 19.15

* **5:12:** Jon 3.36

¹⁶ Gæberis nēbathudud nadəlomian ideh togol nēsaan, be savi nēsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuv̄ mōsi, ale dereh aGot teviol hən nēmauran kitin maii.† Nusor husur nēsaan savi nēsaan togol nēvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nēsaan sua togol nēvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuv̄ mōs galit lotogol enan. ¹⁷ Natit p̄isi ləsanor lovi nēsaan, be ikad nēsaan galevis ləsagol nēmatan, ləsagol ke nēvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nēvanuan p̄isi lotokad nēpasian salit len aGot, ləsagolgol nēsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa vəsa masuv̄ tovi təmat bēdədas b̄ibar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togəm tia ale eviol hən naləboian hən datbēləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun ulum̄an, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nēmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anaturgw gail len nadəlomian, mətələlagau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

† **5:16:** Nēsaan togol nēvanuan tomakuv dan aGot evi nēsaan togol nēvanuan tomat vi sutuai.

2 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-ru-an} aJon totesi van hən alat siYesu

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən navide hən ləbitoh, bon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat ŋais?

Hum ma totesi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuṽ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, Levet*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anaturm̄ gail. Nələmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ŋai, galit p̄isi am lotoləboi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titaŋis gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen p̄isi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuṽ nəboŋ notosaḅ ləboii ke anaturm̄ galevis lohusur nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaianan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaŋ, be datukade len natuḅatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaŋ məttoşəsəloŋ həni len natuḅatan, ale mitimashusuri. Məteləmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isoḅur lupernan navile a pan tia, galit lomətahun ləbikel ləboii ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras,

* **1:1:** Levet evi nasoruan sua sidato namilen napəhaṽut toṽat nəhes hum nasuḅ. Len naut egai, nəboŋ toke Levet mai anaturm̄ gail, evi nasoruan toşusuah namilen toke naluṽoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len navide tomaienən, len naut vişusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

aenemi seKristo. ⁸ Mätelələgau hən gamito hən asike nəsə dat-toum mōsi ħimasig be hən mətġikad nakonġurġuran kavkav aGot totəgau gati mōs gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ħitoh tabtab len naġusanan seKristo, avil ħivan masuġ am, atenan, aGot satoh len nəlōn. Avan ideh totoh tabtab len naġusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar ġisi len nəlōn. ¹⁰ Imagenan, avan ideh ħegəm hən gamito, be asike ħilav naġusanan seKristo gəm hən gamito, samtehəħaġur hən ħeħis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹ husur avan ideh ħike, “Ivoi,” maii, gai iġon mai atenan len nəsəan togolgole.

Nə-maris-kotovi-an

¹² Nukad natit isoġur hən nəġitosi van hən gamito, be nomətahun nəġitosi hən napen len nalōbulat. Avil nuvatvat viri ke nəġitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hən datġepul hən nakemkeman.

¹³ Levet, aġanġ, aGot totabtabuh lan, anatun gail, lukel nake-ivoi-an vi təban gaiug.

3 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-tor-an} aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən naṽide hən ləbith, bən mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos nalobulat ηais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətōṽ hən naṽide tosa seTiotrefes, be gigol naṽide tivoi, gevi tarhət sihai pusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos nalobulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaṅan mai gaiug hən natit pisi len nəmauran sam̄ bivoi ηai ale hən gəbimaur, hum notoləboi tia ke nələm̄ tomaienən.

³ Nokəmaienən husur nəboṅ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuṽ nəboṅ lotokel kot nələm̄ todaṅ len aGot, mai naṽide sam̄ tohusur nakitinan ηai.

⁴ Anatugw, nəboṅ notosəsəloṅ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit pisi am.

Igol aKaius eləṅon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian sam̄ goil gəgat nəboṅ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metbəs. ⁶ Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an sam̄ vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naṽide tonor hən nəsa aGot toləṅoni. ⁷ Husur len natubatan hən nəyaran salit m̄os nahəsən Nasuḅ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaienən, gidat māu datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaienən hən datbeum bənbon mai galito m̄os nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

⁹ Ginau nutos natuhlobulat van hæn alat siYesu tia hæn læbevi tarhæt sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləŋon bun hæn beil a m̃o, gai emətahun ginamito.

¹⁰ Imaianan, nəboŋ nəbegəmai, dereh nikel urur nəsa gai togolgole: len nasoruan sasa elibliboŋ, kel nəmadunamito. Be savi natenan ŋai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar læbitoh maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhəvur hæn alat lotoyar læbitoh mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətəṽ hæn nəsa tosa, be gol tətəṽ hæn nəsa tovoi. Gai togol nəsa tovoi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan hæn aGot. ¹² Ivoi hæn mətbevi tarhæt siTemetrius. Nəvanuan p̃isi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mətələboii ke namtokitin ŋai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hæn nəbitosi van hæn gamito, be nomətahun nəbitosi hæn napen len nalobulat. ¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hæn gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̃isi ei.

Jut

Nalobulat napisulan aJut totoni

Ase itos nalobulat napisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Nalobulat napisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai pusan gəgəras gail ləbēmədas nadəlomian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut gail pisi.

AJut itos nalobulat napisulan egai nəsai?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos nalobulat hən bikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot eriŋ nəpanismen len nəvanuan mai aŋel lotogol tosa sutuai ale dereh teriŋ nəpanismen len alat lotogol tosa daməŋai (5-16)

4) Il gəgat len nadəlomian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aŋan aJemes, ginau nutos nalobulat napisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətbevi esan. AGot Tata eləmas masuŋ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mət̃bimakuv dani.*

² AGot, nəlon titanis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai pusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit pisi, noləŋon masuŋ hən nəbitos nalobulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat pisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mət̃behisi habat hən mət̃betəgau gat naŋusanan hən nadəlomian sidato. Naŋusanan gale-nan, aGot eviol vəha-sua həni ŋai mai nəvanuan san gail.

⁴ Nəkəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadəlomian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubatian siGot idan̄ həni ke lalurnan mai latpəhaŋut loləboi

* 1:1: Mat 13.55; Mak 6.3

læbêhusur naŵide taŵtaŵor, naŵide selipah. Nəvanuan galenan læsəkad nadələomian, lupair dan aMasta sidato tosua səbən űai, Nasuḅ aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam həni ke, naut kəmas Nasuḅ tosəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəboű lotohusur nəboű galenan, galit galevis læsəkad nadələomian lan. Sil natenan igol galit p̱isi læsəkad nadələomian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən aűel gail læsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibaűis gat galito vir nəboű totibau bəpəpəhun navoian dan nəsaan lan. ⁷ Ale nəlomit satiboűboű hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Komorrahan mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur naŵide hən naitian tosa, naŵide hən naitian tiltile læsanor. Alat nabiltivile galenan lumasig buni len nəhab hum nalələgauan husur nəhab topaű vi sutuai bəvi nəpanismen silat lotosa.*

⁸ Len naŵide tomagenan, ahai p̱usan gəgəras galenan, lohusur naḅəber salito, gol ke lotogol nibelit toḅiűbiűal len naŵide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh bəil a m̱o hən galito, ale losəvar alat lotoyalyal len nəmav. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas toŵat nəhes hum abiltiűel, gai sasəvar Natəmat. Nəboű aMikael tosor ḅalḅal mai Natəmat, toŵitv̱ituh maii husur niben aMoses, len nəboű enan, aMikael sator vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən ḇisaḅ səhoti hən ḇipanis, savi esan hən ḇisor ḇisa lan, ale ikel maii űai ke, “Nasuḇ m̱au tesivoh len gaiugl!”* ¹⁰ Be ahai p̱usan gəgəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan həni. Lohum narivatvat, lohusur naləűonian hən nibelit űai gol loməḏas galit səbolit vəmasig. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur naḅisal siKen togol aŵan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab suṟian aPalaam toləűon masuḅ hən nəvat. Ale suṟian aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau məttoləboi mətbibat lan, nəvanuan galenan loməḏas naḅonan samito nəboű məttohan ḅonḅon len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənuu avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit űai, lohum nəmarigw nəlan toŵuvi be saləboi ḇeus, lukele ke lukad isobur be læsaləboi læbigol natideh. Losuṟian nəhai topar v̱ite len nəboű hən nəmatuan, nəvanuan gail lotoput kuvi, imat ebuḅ ¹³ Lohum nətas kudkud

* **1:4:** Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1 * **1:5:** Exo 12.51; Num 14.29-30 * **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** Abiltiűel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35

topus, nabubus han tosel vahut, tolav nēpahsago hēn nagolean salito tomēdas nahēsalito. Lohum namēso lotorus dan naḡisal salit gail. Na aGot etēgau gat naut len nēmargobut tomotmot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi namēlevruan len nēpasusan aAtam toil a mō hēni, evi namēlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epēhav utaut husur ahai ḡusan gēgēras galenan, ike, “Māteris! Nasuḡ aGot satogēmai mai nabiltiḡoh hēn aḡel san gail,* ¹⁵ hēn ḡenēnoḡ hēn nēvanuan gail ḡisi mai nēbathut nakitinan. Dereh tepēpehun navoian dan nēsaan, tikel vēhot nēpanismen tosil nēsaan gail ḡisi silat lotomētahuni. Dereh teriḡ nēpanismen len nēvanuan nēsaan galenan sil na-sor-mētahuni-an ḡisi lotokele nēboḡ lotosor tasi.”† ¹⁶ Ahai ḡusan gēgēras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur nalēḡonian tosa salit sēbolit ḡai. Lusor patpat galit mēhat, lusor hehe hēn nēvanuan gail hēn ke nēvanuan gail lēḡehusur galito mai viol hēn natit mai galito.

Nalēḡauan gail

¹⁷ Be gamit notolēmas bun gamit ḡisi, nuke mitinau tēlmam hēn nasoruan ahai ḡispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a mō mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nēboḡ hēn nanōḡan hēn navile a pan, dereh tikad nēvanuan gail lēḡisor viles nakitinan aGot tokel vēhoti mai lēḡehusur nalēḡonian salit gail tosa.”* ¹⁹ Ahai ḡusan gēgēras galenan dereh lepēpehun gamito, nalēḡonian salit gail luwol hēn nēmauran salito husur aNunun aGot eḡuer len galito. ²⁰ Be gamit notolēmas buni gamit ḡisi, mēteil gēgat am akis len nakitinan, hēn nadēlomian samit toḡem len aGot ḡidanḡ am. Sor tuḡ len aNunun aGot, ²¹ tēgau gat tabtab hēn nēmauran toḡusan na-lēmas-buni-an siGot. Vatvat vir nēmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo ḡeviol hēni mai gamito len nēlon totaḡis gamit tia.

²² Nēlomit titaḡis alat nēlolit tour nadēlomian salito. ²³ Lav kuv nēvanuan tile gail, sabul galit dan nēhab hēn nēpanismen. Ikad nēvanuan tile gail am, nēlomit titaḡis galito, be mētelēḡau hēn gamit hēn asike nēsaan salit lēḡidos gamito, mētemētahw hēn asike mēḡbēlis gamit len nēsaan salito. §

Nē-sal-suhi-an

²⁴⁻²⁵ Nē-sal-suhi-an vi tēban aGot tolēboi ḡetēgau gat gamito hēn asike mēḡpipes ḡabētw, asike mēḡbiteh. Elēboi ḡeriḡ gamit mēteil len nēhōn tokad namēnas, natideh tosa toḡuer len

* **1:14:** Gen 5.18, 21-24 † **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi nalōḡulat seḡu gail. Nalōḡulat lotokisi hēn aEnok sēpat len nasoruan siGot. * **1:18:** 2Pit 3.3 § **1:23:** Len nasoruan ta Kris ike, Mētemētahw hēn nahurabat salito, nēsaan salit todos gail, mētemētahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kēta.

gamito, mätukemkem. Gai evi aGot sãbon tosua ηai, sãkad ideh am. AGot, len nãsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole m̃os gidato, aGot ilav kuv gidato dan nãpanismen tonor hãn gidato. Namãnas, nãyalyalan, nãdanjan mai na-il-a-m̃o-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi situai. Ganan!

Na-kel-vəhoti-an **Na-kel-vəhoti-an van hən ajon**

Ase itos nalobulat egai?

Ajon tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Ajon itos nalobulat egai hən bikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eṽusan nəsa bevisi len nəboŋ ləbēgəmai.

Ajon itos nalobulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut piŋi.

Itos nalobulat egai ŋais?

Ajon itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

Ajon anatan aSepeti evi ahai pispisul siYesu. Ajon itos nalobulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuṽ ale eil a mō hən nəvanuan naut tilitile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsan aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsan aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esuñan nagot, be alat siYesu lomətahun ləbilotu həni, lulotu hən aGot mai Nasuḅ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luṽabun nəvanuan isoḅur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat ajon ale loriŋi len natuhholoul Patmōs tohum naim bəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən ajon len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləbevisi a tahw. Ajon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuṽ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋ nəlolit len aYesu leil gəgat mōau, limassusumar, limasdaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləbimat (12.11). Ajon ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh leḅis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) Ajon isor husur nalobulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) Nalobulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

- 5) Naloḅulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1–6.17)
- 6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)
- 7) Aṅel lotoməlevru loṽuv nətrampet lotoməlevru (8.1–11.19)
- 8) Napəhaṽut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1–13.18)
- 9) Naṽehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1–15.8)
- 10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)
- 11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1–20.10)
- 12) Napəpehunan hən navoian dan nəsaan (20.11-15)
- 13) Nənav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)
- 14) Naut a Jerusalem veveu (21.9–22.5)
- 15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

Ajon isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat aṅel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san. ² Nukel ur natit pisi notorisi, natit pisi tovi nasoruan siGot, mai natit pisi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³ Avan ideh beṽuruṅ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat ləbesəsəloṅ həni mai ləbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboṅ hən natgalenan ləbevisi egəm pəpadaṅ.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴ Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nələmit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai beḡəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a mō len nabiltihai bətbətah siGot.‡ ⁵ Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaṅ hən bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a mō, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a mō hən nakiṅ gail hən navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato.§ ⁶ Igol datovi vanuan dattotoh pipihabəlan aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan hən

* **1:4:** Len naut egai nənoṽ həni mai nahəsən aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai beḡəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todaṅ hən bikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a mō: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20.

nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail p̄isi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nəhəmar gail p̄isi len navile a pan dereh litaŋ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸ Nasuḅ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai ḅegəm sal, novi Got notodaŋ masuḅ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan

⁹ Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihəlan aGot, nutah mai gamit dattodaŋ ḅur naləŋon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginau len naholoul lotokisi hən a Patm̄os sil notokel ur nasoruən siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbaŋis gegai.

¹⁰ Len nəboŋ sua siNasuḅ, aNunun aGot iwol hən ginau. Vəhasua ŋai nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat hum nətrampet.‡‡

¹¹ Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginau, noris nam̄ial toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³ Avan sua suŋan anatun nəvanuan eil len naut nametəlai nam̄ial galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale nəhau tutuḅ nagol iban̄is garu həni len nəmabun. ¹⁴ Len nəkadun, navurun epəhw hum navurun nasipsip, epəhw yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵ Narien arobbilbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud vaŋial, ale nadolon ehun nəwəlan hən nabiltiwai tosel vi pan len naut tosoḅur.§§ ¹⁶ Len navəlan nəmatu etəgau nam̄eso toməlevru, ale nabu nəbəlan tokan naut toru evivile dan nabuŋon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natuḅlial.

¹⁷ Nəboŋ notorisi, nuteh bathurien suŋan notomat. Be eriŋ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot.”*** ¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki

* **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5 ** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruən ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** Nəboŋ siNasuḅ evi nəmariboŋ nametəkav hən nawik, nəmariboŋ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nədəlomian lulotlotu həni len nəboŋ enan. Nətrampet evi natsua lotoum həni hən nametəlai ale nəboŋ lotovuv lan, iwəl səhor nəwəlan hən nahəmadu. §§ **1:15:** Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6

*** **1:17:** Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12

hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an səhor gəlar p̄isi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləbēvisi a tahw. ²⁰ Nam̄eso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən nam̄ial toməlevru lotoil, namilelit tosusuah imaie-gai ke: nam̄eso toməlevru lovi aŋel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai nam̄ial toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau nam̄eso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən nam̄ial lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləboi natit p̄isi məttoḡole. Noris nauman todaŋ samito mai nə-daŋ-b̄uri-an samito tobəlav. Noləboii ke mət̄saləboi mət̄bitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoḡusḡus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavi ahai pispisul, ale mətusabi ke lotogəgəras. ³ Mət̄osusumar, mət̄udaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mət̄sapetəmas, nibemit saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mət̄saləmas bun ginau hum məttoḡole a m̄o, mət̄saləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttoḡokade a m̄o. Mətuteh masuḡ dani. Mitipair təlmam gəm hən ginau ale um sum̄an məttoḡole a m̄o. Asike mət̄bipair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai nam̄ial samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun nav̄ide silat seNikolaus, ginau am̄ nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədariŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nidaḡ hən bihan nav̄it nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

* 2:6: Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur naḡusanan seNikolaus, savi siYesu. † 2:7: Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən nav̄it nəhai.

⁹ “Noləboi na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətəpəl hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləbēmədas nahəsamito. NaJu gale-nan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur nəbənbonan salito evi nəbənbonan siSetan. ¹⁰ Samtemətahw len na-ləŋon-isa-vəsa-an ideh pəpadəŋ hən bəgəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbəŋis hən bitaltal husur nədələmian samito ke timabe, ale dereh mətələŋon tisa vəsa len nəmaribəŋ tesəŋavur. Mitidəŋ len ginau, naut kəmas nəmatan bībar gamito, ale dereh nilav nəprais hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədərjan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nəsənanan lan.‡

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad nəbu nəbalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboii ke mətutoh len naut nəbiltihai bətbətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətətəgəu gat nahəsəgwsal, mətudəŋ len ginau. Mətəmətahun mətbigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idəŋ hən bikel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoh lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur nəvide siPalaam toʋusan aPalak hən nəvide hən bīgol alat a Israel ləbisa. Etəŋov nəlolit hən ləbīhan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləbīgol naitian tosa.*

¹⁵ Len nəvide tomaianan ikad gamit galevis lotohusur nəpusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətbigole, vəha-sua ŋai dereh negəm, bəl mai gamit məttohusur aNikolaus hən nəbu nəbalan hən nəbuŋogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsələŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədərjan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna togəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat topəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu

* **2:10:** Gen 24.55; Dan 1.12, 14 ‡ **2:11:** KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi situai, ale nəmatan enan saləboi bīgol natideh len alat lotowin səhor nədərjan hən nəsaan. * **2:14:** Num 25.1-2, 31.16 * **2:15:** KelV 2.6

lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəbilavi maii ŋai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatira

18 “Gitos gat napisulan egai van hən anjel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNatun aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

19 “Noləboi natit p̄isi məttoḡole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadələmian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nədaŋ-ḡuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta m̄o. 20 Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaḡ hən ḡepusan ei. Len naḡusanan egəras naslev sagw gail hən ləḡigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.* 21 Nulav mai alitenan, namityal hən ḡipair dan naitian san tosa, be emətahun ḡipair dani. 22 Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləḡon tisa vəsa tibatbat. Asike ləḡipair dan naḡide hən nəsaan san, dereh timaienan. 23 Ale dereh nigol anatun gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut p̄isi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsa topat len nənauan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit p̄isi, nəsa tonor hən nagolean samit v̄isusua.*

24 “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mətəsatəḡau naḡusanan enan, gamit mətəsaləboi nəsa lotokisi hən naḡusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriḡ natideh am len gamito ḡigol nəmauran samit ḡidaŋ, 25 be nategai ŋai: nəsa məttoḡade, mətətagau gati vir nagəmaian sagw. 26 Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləḡonian sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an maii hən ḡeil a m̄o hən naluvoh hən nəvanuan gail;

27 ‘Dereh teil a m̄o hən galito hən nəbatw nametəlai, nalolosaan teḡuer,

ale tigol limasirsir hun nəbilikoro tan ḡulau.’*

28 “Dereh likad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an tohun nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an notokade len aTəmagw, ale nilav nan̄oso lalan am mai galito!§

* 2:17: Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15 * 2:20: 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22,

30 * 2:23: Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * 2:27: Psa 2.8-9 § 2:28: Num 24.17; KelV 22.16. Nan̄oso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaŋan hən nəsaan mai togol naləḡonian san tabtab vəbar nagilen.

29 “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

1 “Gitos gat napisulan egai van hən aņel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai naməso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit pisi məttoğole, noləboii ke məttovat nəhes ke məttomaur, wake mətumat. ² Mitilele, mətəhulahul! Navide samit lotovoi sal pəpadan ləbimasig, mitigol li-dan am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsa məttoğole, mətsagol səhav. ³ Mitinau təlmam hən naṣusanan məttoşəsəlonj həni mai məttodəlomi a m̃o. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mətibilele, asike mətbehulahul, dereh negəm sunan nəvanuan vənvnənah, ale asike mətələboi namityal nəbegəm lan hən nəbilav nəpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit topəhw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləbiyar mai ginau. ⁵ Avan ideh towin səhor nədanjan hən nəsaan, len navide tomaienən, dereh tesun nahurabat topəhw. Asike nukaskas nahəsən dan naləbulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsən len nəhon aTəmagw mai aņel san gail.

⁶ “Avan ideh tokad nədarijan tesəsəlonj hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

⁷ “Gitos gat napisulan egai van hən aņel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiņ. Nəsa notosəņav həni, avan ideh edədas bəkəköl həni. Nəsa notokəköl həni, avan ideh edədas bəsəņav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

⁸ “Ginau noləboi natit pisi məttoğole, ale nosəņav hən nabopita m̃os gamito avan ideh edədas bəkəköl həni. Bathut noləboii ke mətukad natuhdanjan, be mətugol nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətsakel na-kel-mətəhun-ginau-an boņ ideh. ⁹ Alat len nəbonbonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboņ, dereh nigol galit

* **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10 * **3:7:** Isa 22.22; Job 12.14

letəṇedur bathuriemito, hən ləbələboi səhoti ke notoləmas bun gamito.* 10 Bathut məttoḡol husur nakelean sagw todaṇ ke, mitikad nə-daṇ-ḡuri-an ḡebəlav, dereh ginau netəḡau ḡol gamito dan namityal hən na-ləḡon-isa-vəsa-an pəpadaṇ hən ḡegəm bar navile a pan kavkav, hən ḡitaltal kitev nadələmian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. 11 Ginau dereh nəḡəm tutut. Mətətəḡau gat nadələmian məttoḡade, hən avan ideh asike ḡilav kuv nəprais samito. 12 Avan ideh towin səhor nədaṇan hən nəsaan, dereh nigol tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boṇ ideh am. Dereh nitos gat nahəsan aGot sagw lan, mai nahəsan nəḡiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu ḡegəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəstagw veveu lan.*

13 “Avan ideh tokad nədaraṇan tesəsəloṇ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

14 “Gitos gat napisulan egai van hən aṇel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaṇ hən nəḡikel kot nakitinan hən natit ḡisi tovisi, ginau notovi nəkadun natit ḡisi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

15 “Ginau noləboi natit ḡisi məttoḡole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləḡon masuṽ ke mətəpud buni o mətəsususus buni! 16 Be husur məttopat rivuh, mətəpud kəkereh ḡai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua ḡai dereh nəpulai hən gamito dan nabuṇogw, nemətahun gamito!* 17 Gamit mətuke, ‘Nəpul hən natite, nukad natit ḡisi notoləḡoni, natideh nəsəpar.’ Be mətsənaυ səhoti ke məttoḡmərəv sədaṇ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətəvi məsal, mətəvi mətḡesw mai mətəḡurmalmal.

18 Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətḡəvur nagol len ginau hən mətḡepul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətḡəvur nahurabat toḡəhw, hən mətḡesun gail, hən asike nahurumit bisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətḡəvur nəmərsin nəmet, hən mətḡikas namətəmit həni, hən mətḡəkəta. 19 Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəḡəvusani. Imaienan, mətəpud, mitidaṇ len nakitinan ale pair dan

* 3:9: Isa 43.4, 49.23, 60.14 * 3:12: Isa 62.2 * 3:14: 2Kor 1.20 * 3:14: Pro

8.22 * 3:16: Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadələmian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadələmian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətahun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an.

nəsaan samit gail!* ²⁰ Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh bəsəsəloŋ hən nadologw, bəsəŋav hən nabopita, dereh nəbis van həni, ale namrihan katəpəl. ²¹ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigol tebətah mai ginau len nabiltihai bətbətah sagw, suŋian notowin səhor nədaŋan hən nəsaan, ale notobətah mai aTəmagw len nabiltihai bətbətah san.

²² “Avan ideh tokad nədaŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboŋ tokəmaianan tonoŋ, nokəta, noris nabopita tosəŋav len nəmav, ale nadoldol notosəsəloŋ həni a mō, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh nəvusan gaiug hən natit gail ləbimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ŋai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai bətbətah sua topat len nəmav, noris avan sua tobətah lan! ³ Atenan tobətah ei, nənahənah han ebilbil hum nəvat jaspa mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomial kəsən, garu len nəhai bətbətah hum nəvat emeralt.* ⁴ Nəhai bətbətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haṽut lotoil a mō lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiŋ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətbətah rivuh. Ikad namial toməlevru lotopaŋ wunwun a mō len nabiltihai bətbətah enan. Namial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.* ⁶ A mō len nabiltihai bətbətah ehum tokad nabiltimetduŋduŋ hən nakələs tobilbil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai bətbətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaŋ mətalito a mō mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esuŋian nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esuŋian natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esuŋian nəhon nəvanuan, ale na-vəhavat-an hən natit lotomaur esuŋian naikel tomələh.‡ ⁸ Natgalen vīsusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalennəyug luke,

* **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6 * **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspa: evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsən o toyəŋŋaŋ; karnelian: evi nəvat tobisibis; emeralt: evi nəvat tokəsən be tomasil. KelV 21.19-20.

* **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakələs səkad nətau ideh. ‡ **4:7:** Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori.

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,
 Nasuḅ aGot aBiltidaŋan,
 ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,
 mai tovi gai ɸegəm sal.”*

⁹ Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalyalan sitenan
 tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsan,
 nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai,
¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah
 len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai
 vi sutuai. Loriŋ nəkraun nagol salito a mō len nabiltihai
 bətbətah, luke,

¹¹ “O Nasuḅ, aGot sinamito! Inor hən gəḅikad nə-sal-suhi-an
 hən nəyalyalan saḿ.

Inor hən gəḅikad na-putsan-nahəsaḿ-an mai
 nabiltidaŋan.

Husur gaiug goum hən natit p̄isi,
 ale bathut naləŋonian saḿ, goum hən gail, gugol losuh,
 lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

¹ Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nabiltihai
 bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru
 lotobul həni, burut gati vəha-məlevru.* ² Ale noris aŋel todaŋ
 tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhən aGot, ase
 inor hən ɸekin kotov nabuburutan, hən ɸevuh nalobulat eg
 tobul?” ³ Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a
 pan, o buthəvile a pan toləboi ɸevuh nalobulat tobul o hən
 ɸəvuruŋi.*

⁴ Beti nutaŋ habat, husur ləsaləboi ləḅisaḅ avan ideh tonor
 hən ɸevuh nalobulat tobul ale hən ɸəvuruŋi. ⁵ Be len nəvanuan
 totibau lotovi 24 lotovi haḅut lotoil a mō, sua ikel mai ginau
 ke, “Sagitaŋ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len
 nahəmar seJutah, gai ewin səhor p̄isi aenemi san gail. Gai
 eləboi ɸekin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən ɸevuh
 nalobulat tobul.”*

⁶ Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat,
 avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat
 lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuh-
 sipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru
 lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosəvat galit vi lan navile

* **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboŋ lotobul hən
 nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboŋ nəwaks tomədmədau sal luḅos
 gat nənahənah hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile
 saləboi ɸevuhe. * **5:3:** Flp 2.10 * **5:5:** Gen 49.9; Isa 11.1, 10

a pan kavkav.* ⁷ Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah,⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad navus beltaŋ v̄isusua, ale lotəgau nasiloŋ nagol lotopul hən nəhai p̄əhas nəb̄on tosusau tovi na-sor-tuṽ-an silat siGot.* ⁹ Lokəkai hən nəb̄e veveu ke,*

“Gaiug gunor hən gəb̄ilav nalobulat tobul

ale kin kotov nabuburutan gail hən gəb̄evuhe.

Nəvanuan gail lugol gumat,

be len nəda hən nəmatan saŋ,

goṽur nəvanuan gail hən ləb̄evi siGot,*

goṽur galit dan nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi,

nabi tiltile p̄isi mai naluṽoh hən nəvanuan gail p̄isi.

¹⁰ Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,

nəvanuan gail lototoh pipihabəlan.*

Dereh leil a m̄o hən nəvanuan gail len navile a pan.”

¹¹ Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloŋ hən nadolon aŋel gail tosoḅur masuṽ notodədəs nəb̄əvuruŋ gail.* Aŋel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. ¹² Len nabiltidoldol luke,

“ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot hən b̄ikad nabiltidaŋan, b̄epul hən natite, b̄ikad namiti-sau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən b̄igol natite.

Inor hən natit p̄isi ləb̄eputsan nahəsən. Inor hən b̄ikad nəyalyalan hən nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

¹³ Beti nosəsəloŋ hən natit p̄isi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai buthəvile a pan mai len tas, natit p̄isi luke, “Datisal suh atenan tobətah len nabiltihai bətbətah mai aTuh-sipsip,

dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

¹⁴ Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haṽut lotoil a m̄o, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlevtes

¹ Nəboŋ notokəta, noris aTuhsipsip tokad nalobulat tobul, ekin kotov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlevru lotoburut gat nalobulat tobul.* Ale nosəsəloŋ hən esua len

* 5:6: Isa 53.7; Zec 4.10 * 5:8: Psa 141.2 * 5:9: Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10

* 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; KelV 1.6 * 5:11: Dan 7.10 * 6:1: KelV

natit tovat lotomaur tosor len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” ² Nokəta, ale noris nahos topəhapəhw togəmai. Atesua tosaḥ lan etəgau navus mai nəwei han. Ikad nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosunī, ale hum nəvanuan towin səhor naenemi san gail len nəbalan tosoḅur, igam van hən ḅewin səhor p̄is naenemi san gail.

³ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloḅ hən na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁴ Nahos togon egəmai, nahos tobisibis. Atesua tosaḥ lan, aGot ilav nabiltiḅu nəḅalan maii, hən ḅikad nədaḅan hən na-il-a-mo-an, hən ḅilav kuv natəmat dan navile a pan, hən nəvanuan gail ləḅimat len nəḅalḅalan mai galit gabag.

⁵ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloḅ hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta, noris nahos mermer togəmai, ale atesua tosaḥ lan, len navəlan etəgau nasəkel tonənoḅ hən naməlasan.*

⁶ Ale nosəsəloḅ hən nəwalan hum nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosaḥ hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh teḅitḅitoḅ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloḅ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wawwaw. Atesua tosaḥ lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaḅan mai gəlaru hən arḅigol ḅesua ḅimat dan tovat len nəvanuan p̄isi len navile a pan. Ilav nədaḅan mai gəlaru hən arḅigol nəmatan len nəḅalan o nə-par-hanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalilihai.‡

⁹ Nəḅoḅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaḅ hən ləḅikel koti. ¹⁰ Lukai habat van hən Nasuḅ. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh teḅəlav mabe vir gəḅenənoḅ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləḅipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ḅais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəhapəhw mai galit p̄isi. Ale ikel mai galit ke liḅavḅav kəkereh vir naslev

* **6:5:** Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkel, nəvanuan enənoḅ hən naməlasan nametəlai gai toləḅoii mai naməlasan hən natit gai saləḅoi, hən ḅeləḅoi naməlasan han. † **6:6:** Natenarius evi nəvat naḅurḅuran hən nauman hən nəmariboḅ tosaḥ. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereh ḅai. Nawit mai nəpali lovi hanian seju gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuḅ. ‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləḅoi ḅevi navilesir.

siYesu gail surman galito, mai awawa salit len nadəlomian bisobur ləbimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar na-ṗuruṅ-gati-an bīhau hən alat ləbimat.

¹² Nəboṅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəhaməlevtes-an, noris nabiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəbati kavkav togəm bisibis hum nəda. ¹³ Beti naməso gail len nəmav luteh len tan, hum naṽit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum naləbūlat lotobul həni, ale naṽehuh mai naholoul ṗisi lorus dan namilelito. § ¹⁵ Beti nakiṅ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nabiltisoltia lotoil a mō hən nasoltia tosobur, alat lotopul hən natite, nəvanuan bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit ṗisi losusuah len naburhuvat gail mai napipivat hən naṽehuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən naṽehuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəhən atenan tobətah len nabiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paṅpaṅ seTuhsipsip!”* ¹⁷ Husur nəboṅ totibau hən nəlol paṅpaṅ səlaru egəm tia, ale as teləboi bēil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aṅel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike bəvuv nətan o nətas o nəhai ideh.* ² Ale noris aṅel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən bīṗos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aṅel tovat galenan, aGot tolav mai galito nədaṅan hən ləbemədas nətan mai nətas. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətas o nəhai gail vəbar namtbīṗos gat nəstam len nabunəhən naslev siGot sidat gail binonṅ.”* ⁴ Ale nosəsəlonṅ hən naṗuruṅan salit aṅel toṗos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Iṗos gat nəstam len 144,000 dan nahəmar ṗisi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,

12,000 dan nahəmar Reupen,

12,000 dan nahəmar Kat,

⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,

12,000 dan nahəmar Naftali,

12,000 dan nahəmar Manasseh,

⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,

§ 6:14: Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13 * 6:16: Hos 10.8; Luk 23.30 * 6:17: Jol 2.11; Zep 2.2-3 * 7:1: Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5 * 7:3: Eze 9.4-6

12,000 dan nahəmar Levi,
 12,000 dan nahəmar Issakar,
 8 12,000 dan nahəmar Sepulun,
 12,000 dan nahəmar Josef,
 12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an səbilitiluvoh

⁹ Husur natgalenan noris nabilitiluvoh, avan ideh edədas beʋuruŋi. Logəm len naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ʋisi, logəm len nahəmar ʋisi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail ʋisi mai nasoruan ʋisi. Ale loil a mō len nabiltihai bətbətah mai len nəhon aTuhsipsip. Losun nahurabat topəhapəhw ale len navəlalito lutariv nəpashət nadet.* ¹⁰ Ale len nabiltidoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləŋon-isa-vəsa-an egəm len aGot sidato tobətah len nabiltihai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aŋel gail ʋisi loil dar vis nabiltihai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, ʋov kəta vi pan, a mō len nabiltihai bətbətah hən ləbilotu hən aGot ke,

¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an, nəyalalan hən nəbathumənas, namitisau hən nəmauran tonor, nasipaan, na-putsan-nahəsan-an, nabiltidaŋan, mai na-ləboi-buni-an hən ʋigol natite; tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai. Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhapəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsələboi. Nasuʋ, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən na-bilitiləŋon-isa-vəsa-an gail. Lokəkas nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mō len nabiltihai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkat, asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuʋ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah dereh tekətkəta təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail

* **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad nəvite lotohanhani. Len naut a Israel lobilbil həni hən ləbeʋusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəbalan o hən beʋusan nahəhaʋuran salito. * **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19

hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail p̄isi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

1 Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut ebut len nahudhut nəhaua. 2 Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

3 Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən biḡol biḡon mai na-sor-tuṽ-an gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a m̄o len nabiltihai bətbətah. 4 Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuṽ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. 5 Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

6 Beti aŋel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləbēvuv gail.*

7 Aŋel metəkav eṽuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab ar-toḅon mai nəda, aGot idaŋi vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsan p̄isi.*

8 Beti aŋel na-vəha-ru-an eṽuv nətrampet san, ale natit hum nabiltiṽehuh topaŋ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. 9 Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

10 Beti aŋel na-vəha-tor-an eṽuv nətrampet san. Nabiltim̄eso topaŋ hum nam̄ial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* 11 (Ale lokis nam̄eso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

† 7:17: Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * 8:2: Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metəlai gotoṽuv lan hən biwal * 8:3: Exo 30.1-3 * 8:5: Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * 8:6: 1Tes 4.16 † 8:7: Nəais evi nəwai todaŋ nəboŋ tosusus buni. * 8:7: Exo 9.23-25; Eze 38.22 * 8:10: Isa 14.12 * 8:11: Jer 9.15

¹² Beti aņel na-vəha-vat-an eṽuv nətrampet san. Natsua iṽas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai naməso gail, hən nəmargobut bəsusuan nahudhut tosua dan totor hən namialan halito. Namial eḅuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua toməlah len naməsav, nosəsəloņ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa bəvisi bogai, nəboņ aņel naməkot lototor ləbēṽuv nətrampet salit gail!”

9

¹ Beti aņel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Nəris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən naḅur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboņ aMeso tosəņav hən naḅur enan, ibasw vi məhat dan naḅur hum nəbasuhab hən nabiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len naḅur ikabut gol namityal mai naməsav.* ³ Beti nalokust* gail loməlah dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaņan hum naskopion mai gail hən ləbēvin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləbēmədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləbigol ləbələņon bisa vəsa len nahəbati bərim. Na-ləņon-isa-vəsa-an salit dereh tehun napəņasan sinəvanuan nəboņ naskopion tovine. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidon nəmatan, be asike lusabi, leləņon masuṽ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nabiltibal. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esunian nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun napəhaṽut toləbləbah, nariṽolito ehum nariṽon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehum nəwalan hən nahos mai nəkat nəbalan lotosoḅur lotomur vi lan nabiltibal.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləbēvin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaņan hən ləbələboi ləbigol nasənahen len nəvanuan gail len nahəbati bərim. ¹¹ Lukad nakiņ toil a mō hən galito, tovi aņel hən naḅur

* **8:12:** Exo 10.21-23 ‡ **8:13:** Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal.

* **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nabiltivəshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 † **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5

nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seİpru gail nahəsan aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsan aAḫollyon.‡

¹² Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inon, be geris, ikad natit teru am arḫegəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³ Beti aḫel na-vəha-məlevtes-an eṽuv nətrampet san. Nosəsəlon ḫən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat ḫən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.* ¹⁴ Beti nadoldol ikel mai aḫel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruḫat nəhau tobaḫis gat aḫel tovat len naut ḫən nəbiltiwisel Eufrates.” ¹⁵ Ale isah ruḫat aḫel lotovat aGot toutaut ḫən galito vir nəhaua, nəmariboḫ, nahəbati mai nasihau enan, ḫən ləḫigol ḫesua ḫimat dan totor len nəvanuan ḫisi len navile a pan. ¹⁶ Nosəsəlon ḫən naḫuruḫan ḫən nəvanuan nəḫalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 ḫisi. ¹⁷ Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboḫboḫ, mai toyaḫyaḫ hum nəsalfa. § Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəḫalito. ¹⁸ Nahudhut tosua dan totor ḫən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəḫalito. ¹⁹ Nədaḫan ḫən nahos galenan ipat len nəḫalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohūm nəḫmat lotokad nəkadulito lotoləboi ləḫigol nasənahān.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len naḫəḫasan galenan, galit ləsəpair dan naṽide sasa salito ḫən ləḫipair van ḫən aGot. Ao, lulotu sal ḫən natəmat gail mai nəlablab lotoum ḫəni ḫən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsələboi ləḫəkəta, ləsələboi ləḫəsəlon, ləsələboi ləḫiyar be nəvanuan lulotu ḫən gail sal!* ²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole ḫən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nəbehi-an salito o naṽide salit ḫən naitian taṽtaṽor o navənvənahān lotogolgole.

10

Aḫel mai natuḫləḫulat təbul

¹ Beti noris aḫel togon todaḫ, togəm vi pan len nəmav. Nəmavkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehūm namityal mai narien gəlaru, ehūm artovi ḫab. ² Natuḫləḫulat təbul esəḫav len navəlan. Eriḫ

‡ 9:11: Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * 9:13:

Exo 30.1-3; KelV 8.3 § 9:17: Nəsalfa evi nəvat toyaḫyaḫ. Goləboi gəḫisabi pəpadan

ḫən nəhab a Bu. * 9:20: Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1

narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan. ³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toʋun. Nəboŋ tokai, nadolon nabiliurur lotoməlevru luwal, lokurut. ⁴ Nəboŋ nabiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəbitos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

⁵ Beti aŋel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. ⁶ Len nahəsan atenan totoh vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit ʋisi tosh lan, navile a pan mai natit ʋisi tosh lan mai nətəs mai natit ʋisi tosh lan; len nahəsan atenan, aŋel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboŋ aŋel na-vəha-məlevru-an pəpadaŋ hən ʃevuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, ahai kelkel ur gail.”†

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsəloŋ həni, isor tətəs mai ginau, ike, “Givan, lav nalobulat tobul, tosəŋav dan navəlan aŋel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aŋel egaii, nukel maii ke tilav natuhlobulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəʃam̄ dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaŋ ham̄, dereh tikon!” ¹⁰ Nə nulav natuhlobulat dan navəlan aŋel, nuhani. Len nəʃagw ihehe hum nəhani, be nəboŋ notohani tonon, egəm kon len natəbaŋ hagw.§

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimaspəhav utaut tətəs husur nəsa aGot tosor utaut həni mōs nəvanuan nabi tiltile gail, naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiŋ lotosobur.”

11

Eru artokel kot aGot

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisab̄ səhot nabəlayan hən naim siGot mai nəmel tutumavan, ale geʋuruŋ alat lotolotu ei.* ² Sagisab̄ səhot nabəlayan hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh

* **10:4:** Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nabiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi. † **10:7:** Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuʋ topat len naim sesukapak gail.

§ **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboŋ toke natəbaŋ tokon, hum ma tohum nabəhaʋun tomaluelu. * **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24

aresun nahurabat toharharo* , arikel ur napolisulan sagw len nəmariboŋ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasub, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avan ideh b̄ike b̄emədas gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuŋolaru, tihan puŋpuŋ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke b̄emədas gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaŋan hən arbəkəkol gat nəmav, hən naus asike b̄eus nəboŋ arbikelkel ur napolisulan siGot. Arukad nədaŋan hən arb̄igol nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaŋan hən arb̄iṽas vəha-sōbsoḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləŋonian səlaru.†

⁷ Nəboŋ na-kel-koti-an səlaru tohav, narivatəvat katkat togəm vi məhat dan naḅur nəpanismen səkad nabutite, dereh tibal mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigol arimat.* ⁸ Ale nibelaru aripat metp̄isal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A m̄o, luḅos gat Nasub, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡ ⁹ Ale len nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədaṁ hən avan ideh b̄itavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaṽur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogol lotoləŋon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboŋ nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am lotonoŋ, aGot esuŋavṽav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit p̄isi lotoris gəlaru lomətahw, lom̄inm̄inikot.* ¹² Ale arosəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboŋ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len namityal enan ŋai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan tosəŋavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit p̄isi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

* **11:3:** Nahurabat toharharo ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboŋ alat a Israel o naJu gail lotosuni, eṽusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboŋ ahai kelkel ur toṽuni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləb̄igole, dereh limasig o natsua tosa masuṽ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboŋ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi bevi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11

14 Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

15 Beti aŋel na-vəha-məlevru-an eŋuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō həni hum akiŋ vi sutuai vi sutuai!”*

16 Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, bəv kəta vi pan, lulotu hən aGot. 17 Luke, “Namtosipa vi təban gaiug Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan, gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai.

Namtosipa husur gulav namilem̄ hən nədaŋan sam̄ totibau, gotuḅat il a mō hum akiŋ.

18 Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ, avil nəlol paŋpaŋ sam̄ egəmai,

hən gəbənənoṽ hən alat lotomat mai nanoran sam̄.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonḅurḅuran mai naslev sam̄ lotovi hai kelkel ur gail,

mai nəvanuan sam̄ gail,

galit ḅisi lotomətahw len nəyalalan hən nahəsam̄, nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləḅimasig.”*

19 Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaṽut mai nətrakon

1 Beti noris nəbilitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaṽut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən naməso tovi 12. 2 Etian. Ale nəboŋ toləŋon nabəhaṽun, itaŋ, ikai len nəpasusan toḅəŋas vəsa habat.

3 Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nəbilititrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toḅəŋavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.* 4 Nəgilen eliv kuv tosua dan totor hən naməso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaṽut enan toḅasus, hən ḅihan kavkav hən anatun nəboŋ ḅevisi.* 5 Ale aliten ipas anatun, aulunān ḅeil a mō hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail

* 11:15: Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * 11:18: Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13

* 11:19: Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 * 12:3: Dan 7.7 * 12:4: Dan 8.10

hən nəbatw nametəlai sekiŋ. Aŋel isaḅul anatan, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nabiltihai bətbətah san.* ⁶ Napəhaḅut enan igam yav van hən naut masmas toḅəḅesw, naut aGot toutaut həni məsi, hən ḅekətkəta təban len nəmaribəŋ tovi 1,260 ei.

⁷ Bəti ikad nabiltibalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua ḅal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luḅal təlmam.* ⁸ Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəḅalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. ⁹ Ale nabiltitrakon egaii, nəmāt ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, togəras alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar həni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*

¹⁰ Bəti nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat len nəmav toke, “Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, nədaŋan, natoħan pipihəḅalan aGot, mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an seKristo san, egəmai! AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eḅusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

Gagai aKristo san eḅusan nədaŋan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,

atenan tokel ke lotosa len nəħon aGot len nalennəyal mai nalenmariug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lotokele, lowin səħori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləḅimat, ləsamətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoħ len nəmav!

Mətehəhaḅur!

Be nabiltimətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,

husur natəmat evi pan van hən gamito len nabiltitol paŋpaŋ,

bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəbəŋ nətrakon tonau səħoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut napəhaḅut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan eru hum nabiltiikel, hən ḅeləboi ḅeməlah vi lan naut masmas toḅəḅesw, naut aGot toutaut həni məsi, hən ḅekətkəta təban ei a tuḅ dan nəmāt tovi trakon len nasiħau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Bəti nəmāt eru hən nəwai, isav

* **12:5:** Isa 66.7; Psa 2.9 * **12:7:** Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9 * **12:9:** Gen 3.1;

Luk 10.18 * **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. Naikel evi nəman naməsav toħum nəḅal be totibau səħori. Len nasoruan ta Kris sake nasiħau totor mai nahudhusihau, be ike mityal, mityal gail mai nahudhumityal, pitoḅ hən Dan 7.25.

dan nabuḵon hum nawisel, hən b̄isel husur napəhaḿut hən b̄elivi van. ¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəḵav hən nabuḵon, edəlom nawisel tosav dan nabuḵon nətrakon hən b̄imasur len tan. ¹⁷ Ale nəlon nətrakon epəḵas napəhaḿut, ale ivan hən b̄igol nabiltibalan mai nəpasusan san gail am, alat lotogolgol nəsa aGot tokel buni, lotodaḵ len nakitinan aYesu tokel vəhoti. ¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Beti noris narivatəvat katkat tovisei dan nətas. Ikad nəbalbal esəḵavur mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun tosəḵavur len nəbalbal gail. Len nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsan. ² Narivatəvat katkat notorisei ehum nalepat be nalohrien lohūm nalohrien nabea ale nabuḵon ehūm nabuḵon nalion. Ale nətrakon ilav nədaḵan, mai nabiltihai bətbətah hum sekiḵ, mai nədaḵan hən na-il-a-mō-an san maii.* ³ Noris narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan toḡol nəmatan, be nasənahan enan toḡol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan lumaḵmaḵ lan, ale lohusur narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən nətrakon husur tolav nədaḵan hən na-il-a-mō-an mai narivatəvat katkat, ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esumān narivatəvat katkat egaii? Ase eləboi b̄igol nabiltibalan maii?”

⁵ AGot idam̄ hən narivatəvat katkat b̄isor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsan. Ale aGot idam̄ hən b̄ikad nədaḵan hən na-il-a-mō-an hən b̄igol natideh toləḵoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəḵav hən nabuḵon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsan, ale isor mədas naut aGot totohtoh lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷ AGot idam̄ hən b̄igol nabiltibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən b̄eil a mō hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail p̄isei lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsəlito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəb̄ikad nədariḵam̄, gesəsələḵ! ¹⁰ Avan ideh aGot toriḵi hən galit ləb̄ibaḵisei ale səhari van, avan enan dereh libaḵisei ale səhari van. Avan ideh aGot toriḵi hən b̄imat len

* **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6. Nalepat evi nabiltipus toḡəḡəris. Nabea evi narivatəvat katkat tobəlav səhor nəvanuan. † **13:7:** Hən naves 5-7, ris Dan 7.8,

21, 25, 11.36 * **13:8:** Psa 69.28; KelV 3.5

nəbilitibu nəbalan, dereh timat len nəbilitibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-dan-ḅuri-an, limasdan len nadəlomian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. Ikad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulumān, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədanjan hən na-il-a-mō-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan p̄isi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənahan hən nəmatan tomav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nəbilitimerikel gail, igol nəhab topan len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todam̄ hən narivatəvat katkat hən nətan ḅigole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. Ikel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənahan hən nəbilitibu nəbalan tomaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idam̄ hən narivatəvat katkat hən nətan ḅilav nasuḅavḅavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən ḅisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləḅilotu həni limasmat. ¹⁶ Igol ke nəvanuan gail p̄isi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavı slev, limaskad nəmak sua len navəlalito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi ḅigol naḅurian o na-ḅur-həni-an. Bike ḅəvur natideh o ḅur həni, timaskad nəmak tovi nahəsən narivatəvat katkat o naḅuruḅan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datḅikad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisaḅ səhot namilen naḅuruḅan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naḅuruḅan sivan sua. Ale naḅuruḅan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naḅehuh Sion. Ikad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsən mai nahəsən aTəman.* ² Ale nosəsəloḅ hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kud-kud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboḅ lotoram̄ram̄e ḅonḅon hən navus beltan tosoḅur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəḅe veveu a mō len nəbilitihai bətbətah, mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləḅekəkai səhot nəḅe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toḅur galit dan nəvanuan p̄isi len navile a pan, galit ḅai lokəkai səhoti.

* **13:10:** Jer 15.2, 43.11 * **14:1:** Eze 9.4; KelV 7.3

⁴ Lotəgau gat naveveuan salito, ləsəbar niben apəhaʋut ideh, be lohushusur aTuhsipsip len naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toʋur galit dan nəvanuan gail ʋisi hən ləbevi esan mai seTuhsipsip. Lohum naʋit metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliboŋan sagəm len nabuŋolit boŋ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Aŋel itor

⁶ Beti noris aŋel togon tomələh len naməsav. Ikad na-kel-uri-an tovoi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ʋisi, nəvanuan len nahəmar ʋisi, nasoruan ʋisi mai nabi tiltile gail ʋisi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaŋ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəko gail ʋisi.”*

⁸ Ale aŋel na-vəha-ru-an ehusur aŋel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile ʋisi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiləŋonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aŋel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltilol paŋpaŋ siGot, nəwain aGot toʋir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paŋpaŋ san. Ale avan enan dereh teləŋon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aŋel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləŋon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəŋavŋavan len nalennəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsən.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-daŋ-ʋuri-an.*

¹³ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasuʋ, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavŋav dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad naʋit nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

* **14:5:** Zep 3.13 * **14:7:** KelV 10.6 * **14:8:** Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2
 * **14:10:** Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * **14:11:** Isa 34.10
 * **14:12:** Egai nəbathusoruan hən naləʋulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ ʋur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datbimat sil nadələmian dattokade len aYesu.

¹⁴ Beti noris nəməvukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəməvukasw tosumñan anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau nəbu tohaḅ tokan len nəlon. ¹⁵ Beti aṅel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəməvukasw, ike, “Gilav nəbu sañ tohaḅ, tuḅat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* ¹⁶ Nə atenan tobətah len nəməvukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

¹⁷ Beti aṅel sual am evivile len naim siGot len nəməv. Gai am etəgau nəbu tohaḅ tokan.

¹⁸ Ale aṅel tile am tokad nədaṅan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aṅel tokad nəbu tohaḅ, ike, “Gilav nəbu sañ tohaḅ, tuḅat ta kokotov nəhəvhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail naṅit nakrep lumen.” ¹⁹ Nə aṅel ita kokotov nəhəvhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhəvhət nakrep gail len nabiltibur lotopal dasdas naṅit nakrep lan. Evi nabiltibur hən nəlol paṅpaṅ siGot. ²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltibur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltibur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstata tovi 1,600.‡

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

¹ Beti len nəməv noris navisian toyalyal notomaṅmaṅ lan. Ikad aṅel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbegəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paṅpaṅ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nabiltimetduṅduṅ hən nəkəlas toḅon mai nəhab. Ale tarhəmetduṅduṅ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai napuruṅan hən nahəsan. Lukad navus beltan aGot tolav gail mai galito, ³ ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,

“Nasub aGot gotoyalyal buni,

nəsa gotogole iyalyal, numanmaṅ lan.

Govi Kiṅ hən naluṅoh hən nəvanuan naut tiltile,

naṅide sañ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

⁴ Nasub, nəvanuan gail piṣi dereh lemətahw len nəyalyalan sañ; dereh leputsan nahəsañ

† **14:14:** Dan 7.13. Vəha-sobsoḅur aYesu ekis gai gabag aNatun Nəvanuan.

* **14:15:** Jol 3.13 ‡ **14:20:** Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan

hən nəstata evi namita tovi 185. * **15:3:** Exo 15.1

husur gaiug govi aGot səbom̃ gototoh a tut dan
 nəsaaan.
 Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm
 hən ləbilotu hən gaiug,
 husur nəvanuan gail p̃isi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nokəta, noris naim siGot len
 nəmav, naim nətaṽolen siGot tolo, esəŋav.* ⁶ Aŋel eməlevru
 lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun
 nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuṽ
 nagol iban̄jis garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat
 lotomaur, ilav mai aŋel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru
 lotopul hən nəlol paŋpaŋ siGot, aGot totoh vi sutuai vi sutuai.
⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab togəm len nəyalyalan hən
 nəbathumənas siGot mai nədaŋan san. Ale avan ideh edədas
 bəbis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaŋel gail
 ləbinon̄j.*

16

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəlon̄ hən nadoldol len naim siGot, tokai ha-
 bat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh
 toməlevru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan.
 Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad
 nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab
 han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm
 hum nəda vatuvatw hən nəbirimat ale natit p̃isi lotosuh len
 tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai
 nabəko gail, ale logəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəlon̄ hən aŋel tokad
 nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,

gaiug gotovi gaiug gagai,

gaiug gotovi aGot səbom̃ gototoh a tut dan nəsaaan,

⁶ husur galit ləbir nəda hinəvanuan sam̄ gail mai hihai kelkel
 ur gail,

ale gulav nəda mai galit hən ləbəmuni.

* **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko
 pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan
 gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən
 nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4 * **16:2:** Exo
 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44

Nəpanismen enan inor hən galito!”

⁷ Ale nosəsəloŋ hən nəmel tutumavan toke,
“Evoi, Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan,

nə-saḅ-səhoti-an mai nəpanismen saŋ gail,
lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸ Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹ Napudan en totibau eḅulaŋ nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsən aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləḅipair dan nəsaan salito hən ləḅisal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloh san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋi. Napəŋasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.* ¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəŋasan mai nəmanuŋ salit gail. Be lomətahun ləḅipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləḅipair van hən aGot.

¹² Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an idaŋ nasiloh san len nabiltiwisel Eufates. Ale nəwai han imas gorgor, hən naḅisal ḅeutaut mōs nakiŋ gail ləḅegəm len naist.* ¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrok gail. Esua evivile dan nabuŋon nətrakon, esua dan nabuŋon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuŋon ahai kelkel ur gəgəras. ¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləḅesəhar ḅonḅon hən nakiŋ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltiḅalan len nəḅoŋ totibau siGot aBiltidaŋan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəloŋ! Dereh negəm suŋan nəvanuan vənvnəh. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləḅiyar ḅurmalmal gol nahurulit bisa.”*

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiŋ galenan van vaḅonḅon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seIpru gail.*

¹⁷ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an idaŋ nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Ihav tia bolai!” ¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwəlan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaienən. Edu habat səhor nadu ḅisi lotodu nəḅoŋ nəvanuan lototoh len navile a pan. ¹⁹ Nabiltivile imaḅul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail

* **16:10:** Exo 10.21-22 * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * **16:14:** 1Tim 4.1 * **16:15:** KelV 3.3

* **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11

am sinaluṽoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Pəpilon toyalyal, ale ilav nəbiliwai hən nəwain hən nəbītilol paṅpaṅ san maii.* ²⁰ Naholoul p̄isi loməkaskas, nəvəhuh p̄isi lumasig. ²¹ Nəais eus habat. Nəais v̄isusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi paṅ, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nəbīltiais enan tous isa vəsa masuṽ.*

17

Napəhaṽut nahəsan tosa vəsa toṽur hən niben

¹ Esua len aṅel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaṽut toṽur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoḅur. ² Nakinj gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaṅan seNunun aGot, aṅel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḅəbesw. Noris napəhaṽut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoḅavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mēdas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəhaṽut esun nahurabat toboṅboṅ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən nagol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanənes gail. Len navəlan etəgau nəbiliwai nagol toṽul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai nəbiṅbiṅalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Pəpilon toyalyal, nana silatpəhaṽut lotoṽur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.” ⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboṅ notorisi nuṽaṅ, numanṅmaṅ. ⁷ Ale aṅel eus ginau ke, “Guṽaṅ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaṽut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoḅavur, aliten tosaḅ lan. ⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a m̄o ikade, gagai eḅuer. Dereh tevivile tia bogai dan nəbur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail p̄isi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limanṅmaṅ nəboṅ ləḅeris narivatəvat katkat tomaur a m̄o, toḅuer gagai, ale ḅevisi tətəs.*

* **16:19:** Isa 51.17 * **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17;

Jer 51.7 * **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5

⁹ “Len naut egai ivoi hən datbikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi navehuh toməlevru napəhaʔut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad namilen sual am. Lovi nakiŋ toməlevru. ¹⁰ Nakiŋ erim lunonʔ tia. Sual iʔat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboŋ ʔegəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mō, tobuer gagai, gai evi kiŋ na-vəha-məlevtor-an. A mō evi kiŋ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal tosəŋavur gotorisi lovi nakiŋ tosəŋavur ləsəkad nədaŋan hum nakiŋ sal. Be dereh likad nədaŋan hən na-il-a-mō-an len nəhaua ʔesua, hən ləbeil a mō mai narivatəvat katkat hum nakiŋ gail.* ¹³ Galit ʔisi lutoh mōs natsua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədaŋan salito mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an salito. ¹⁴ Dereh ligol nabiltiḅalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail ʔisi, evi Kiŋ hən nakiŋ gail ʔisi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nabiltiḅalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodaŋ lan.”

¹⁵ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosəbur gotorisi, napəhaʔut toʔur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluʔoh gail, naluʔoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal tosəŋavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaʔut toʔur hən niben. Dereh lemədasi hən ʔitoh səbon, ʔimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəŋas niben hən nəhab ʔihan ʔisi. ¹⁷ Husur aGot erin naləŋonian san len nəlolito hən ləbiŋol ʔisi. Dereh lidam hən ləbiḅlav nədaŋan hən na-il-a-mō-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləbisarpoh.

¹⁸ “Napəhaʔut enan gotorisi, evi nabiltivile toyalyal tokad na-il-a-mō-an hən nakiŋ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Papilon imasirsir

¹ Nəboŋ notoris natgalenan tononʔ, noris aŋel sual am toŋəm len nəmav vi pan. Ikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa. ² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut ʔisi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman ʔisi ləsəveveu, mai narivatəvat ʔisi ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.*

* **17:12:** Dan 7.24 * **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsəveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.

³ Napəhaʋut tovi naut a Papilon imasirsir maienan husur nəwain todaŋ hən naitian san tosa ekuḅ hən naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiŋ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotoʋur natit gail, ɸur hən gail, logəm pul hən natite husur alitenan eləŋon masuʋ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

⁴ Beti nosəsələŋ hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətevivile dani hən asike mətbitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito!”^{*} ⁵ Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.”^{*} ⁶ Mitigol tesisil həni natit ɸisi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru hən natit ɸisi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, mətebīr vəha-ru həni len nabiliwai han mōsi. Mitigol temuni hən bəsisil.”^{*} ⁷ Mitilav napəŋasan mai na-ləŋon-isa-an maii, areɸitoʋ hən nəsal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an aliten toviol həni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nabiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaŋ hum nəbatunau boŋ ideh!’⁸ Imagenan, len nəmariboŋ tesua ŋai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkətan tobəlav, mai nəhab bihan puŋpuŋi husur Nasuḅ aGot, toɸəpehun navoian dan nəsaan, ikad nabiltidaŋan.”^{*}

⁹ “Beti nakiŋ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəɸol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboŋ nakiŋ galenan ləberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaŋ, leləŋon tisa husuri.”[†] ¹⁰ Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləŋon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi biltivile hən nədaŋan! Wee, len nəhaua tosua ŋai nəpanismen sam̄ egəm hən gaiug!’

¹¹ “Ale nəvanuan hən navile a pan lotoʋur natit gail, ɸur hən gail, dereh litaŋ, leləŋon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən bəʋur nəkako salito gail. ¹² A mō eʋur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eʋur nəkaliko hən nalinen toɸəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau toboŋboŋ mai tobisibis. Eʋur nəhai tiltile gail nəbolit tosusau. Eʋur natit isoḅur lotoum hən gail hən nabiltiriʋon naelefant. Eʋur natit isoḅur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau,

* **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45

* **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9 * **18:6:** Psa 137.8; Jer 50.29 * **18:8:** Isa 47.7-9 † **18:9:** Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17

mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡
 13 Eṽur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas to-
 susau, namər mai nafranĵinsens.§ Eṽur nəwain mai naoil
 naoliv, nəflaua mai nawit, nəbuluk mai nasipsip, nahos mai
 nəkat. Ale eṽur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləḃevi
 slev. 14 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel
 mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləḃon masuṽ hən gail,
 luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal
 lumasig dan gaiug. Asike gusaḃ gail am boḃ ideh.’ 15 Ale alat
 lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur
 loḃur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat
 len na-ləḃon-isa-vəsa-an san. Dereh litaḃ, leləḃon tisa husuri.**
 16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun
 nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko toboḃboḃ mai tobis-
 ibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes
 gail! 17 Wee! len nəhaua tosua ŋai, natit gail alitenan topul
 masuṽ hən gail lumasig p̄arḃar.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len
 gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut.
 18 Nəboḃ ləḃeris nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee!
 nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaianan.’ 19 Dereh
 litaḃ habat, leləḃon tisa. Ale len na-ləḃon-isa-an salito dereh
 leububulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat
 ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad
 nabiltiwag wol len tas, len natit gail selitenan lotousani,
 loḃəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ŋai, natit p̄isi san
 nəhab ihan puḃpuḃi!’ ”††

20 Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav
 mətehəhaṽur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail,
 ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhaṽur! Husur
 aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

21 Beti aḃel todaḃ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat
 nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike,
 “Len naṽide tomaiegai, Papilon, nabiltivile gotoyalyal, dereh
 gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug
 boḃ ideh am! 22 Nəwalan hən navus beltaḃ, nəvanuan lotokəkai,
 nəḃuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloḃ həni
 len gaiug boḃ ideh am. Asike lusaḃ nəvanuan tokad namitisau

‡ **18:12:** Nabrons evi nametəlai lotoum həni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab
 lokisi hən nəmapol. § **18:13:** Nasinamon evi nahurhuhai sua nəḃon tosusau
 lotoriḃi len nəhanian hən ləḃigol nabus han bivoi. Nafraḃinsens evi nəda hən
 nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale evi hudhut nalotuan
 sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale
 nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** **18:15:** Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13,

22, 31, 36 †† **18:19:** Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34 * **18:20:** Jer 51.48

hən nauman len gaiug am. Asike losəsəlon hən nəwalan hən năbilitivat tobul dasdas nawit boŋ ideh am. ²³ Nəvanuan asike loris nămial tomial len gaiug boŋ ideh am. Asike losəsəlon hən nadolon naulumian mai napəhaʋut len nəlahan səlaru boŋ ideh am. Husur nəvanuan sam lotoʋur natit gail, ʋur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ʋisi.##
²⁴ Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan ʋisi hən navile a pan lotomat len navələm.”

19

Sal suh aGot!

¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nosəsəlon hən nadoldol hən năbilitiʋoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaŋan arovi esan,

² bathut nə-sab-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.
 Gai ipansəm napəhaʋut toyalyal toʋur hən niben,
 tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriŋi lan,
 aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toʋəŋas alitenan

dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi ²⁴ mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len năbilitihai bətbətah. Luke, “Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len năbilitihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,

gamit ʋisi məttovi slev san gail,

gamit ʋisi məttomətahw len nəyalyalan san,

gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəlon hən nəwalan tohum nəwalan hən năbilitiʋoh o tohum nətəs kudkud topus o năbiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasub aGot sidato,

aBiltidaŋan eil a mō!*

⁷ Datikemkem! Datehəhaʋur!

Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai

ale asoan bilih maii, eutaut hən gai gabag tia.

18:23: Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

* 19:6: Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24

8 AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii hən bəsuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

9 Beti aηel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhəvur.’ ”* Aηel isor am, ike, “Natenan evi nasoruan kitin siGot.”

10 Nəboη tokəmaienan tonoη nuteh bathurien hən nəbilotu həni, avil ikel mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev suñan gaiug mai nəbathudud nədəlomian sañ lotodaη hən lotokel kot aYesu hum aMasta salito. Gilotu hən aGot ηai! Husur nədaηan hən avan ideh bikel kot aYesu, egəm len aNunun aGot.”*

Atesua tosah len nahos topəhapəhw

11 Beti noris nəmav toseηav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua tosah lan, nəhəsan aDaη-len-aGot, mai aKiti-nan, husur len nanoran isaβ səhoti ke nəvanuan limaspanis o teβuer, ale len nanoran igol nəbilitiβalan.* 12 Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun ikad nəkraun isoβur. Ikad nəhəsan sua aGot totesi lan, be səkad avan ideh toləboi nəhes enan, gai səβon eləboii. 13 Nahurabat tosuni imosmos hən nəda. Ale nəhəsan atenan, Nasoruan siGot. 14 Navəshəsoltia gail len nəmav lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit p̄isi losun nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. 15 Nəbu nəβalan tokan evivile dan nabuηon atenan hən biβal həni, win səhor naluvoη hən nəvanuan naut tiltile. Dereh teil a m̄o hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal dasdas nəv̄it nakrep len nəbilitiβur hən nəlol paηpaη siGot, aBiltidaηan, hən bišel hum nəwain.* 16 Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes egai: “Kiη hən nakiη gail mai Masta hən nəmasta gail.”

17 Beti noris aηel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nəbilitidoldol, van hən nəman naməsav p̄isi lotoməlməlah ke, “Mətegəmai! Mitibonβon len nəbilitihanen siGot! 18 Mətegəm hən mətβihan naməηod hən niben nakiη gail mai naməηod hən niben nakomada gail, naməηod hən niben nəbəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməηod hən niben nəvanuan p̄isi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat lotovi vanuan totibau.”†

19 Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiη hən navile a pan gail, mai navəshəsoltia salit gail lotogəm βonβon, hən ləbigol

* 19:9: Mat 22.1-14; Luk 14.15-24 * 19:10: KelV 22.8-9 * 19:11: Eze 1.1;

Psa 96.13; Isa 11.4 * 19:15: Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 † 19:18: Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20

nəbilitəbalan, mai atenan tosaḥ len nahos toḗəpəḗəhw mai navəshəsoltia san. ²⁰ Ale lutah gat narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel gail len nəhon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan tosaḥ len nahos ebulan gəlaru nəboḗ lotomaur sal len nəbilitimetduḗduḗ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaḗ lan.*
²¹ Ale atenan tosaḥ len nahos ita bun nakiḗ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit ḗisi hən nəbu nəḗbalan tovivile dan nabuḗon. Ale nəman naməsav lovəlaut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

¹ Beti noris aḗel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen toməlas habat. ² Itah gat nətrakon tovi nəmāt ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.* Ale aḗel ibanḗisi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000. ³ Aḗel ibar həni len nəbur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni aḗel ekəkol gat nəbur enan, eburut gati hən asike ḗesəḗav vir nanonḗan hən nasihau ḗevi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi ḗegəras naluḗoh hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aḗel dereh tisaḥ ruḗati hən ḗevivile len nəboḗ ḗepitol ḗai.)

⁴ Ale noris nəbilitihai bəḗbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaḗan hən na-il-a-mo-an mai galito hən ləbigol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoruan siGot lotokel uri. Ləsəlotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navəlalito. Lumaḗur təlmam, loil a mo mai aKristo hum nakiḗ gail len nasihau tovi 1,000.*

⁵ Egai evi na-le-məhat-an nametəkav dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaḗur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tononḗ.) ⁶ Alat lotomaur təlmam len na-le-məhat-an nametəkav enan, lohəhaḗur, ludanḗ len aGot, len nəmaḗuran kavkav salito lovi esan səḗon ḗai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mo maii, hum nakiḗ gail len nasihau ḗevi 1,000.*

Nəmasigan siSetan

* 19:20: KelV 13.1-18; Luk 17.29 * 20:2: Gen 3.1; KelV 12.3, 9 * 20:4: Dan

7.9, 22 * 20:6: KelV 2.11

⁷ Nəboŋ nasihau tovi 1,000 binon, aŋel dereh tisah ruḅat aSetan dan nabur nabəbaŋisan totoh lan. ⁸ Ale aSetan dereh tivan hən begəras naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail pisi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tibonḅon hən galito mōs nabiltibalan, naḅuruŋan halito isoḅur hum nabion bitas.* ⁹ Noris lotovan, lumaḅiḅiriah, siriv len naut pisi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan pis galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaŋ lan. Dereh leləŋon tisa vəsa tibatbat ei len nalennəyal mai nalenmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Naḅəpəhunian hən navoian dan nəsaan

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, aroḅuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idam hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudam hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit pisi loil a mō len nabiltihai bətbətah. Aŋel gail losəŋav hən naləḅulat gail. Losəŋav hən naləḅulat togon, naləḅulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan pisi lotomat. Epəpəhun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai to-tos gati tia len naləḅulat galenan.† ¹⁴ Beti aŋel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduŋduŋ nəhab. Nametduŋduŋ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsən asike ḅipat len naləḅulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduŋduŋ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am eḅuer.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu togəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni mōs naulumān ḅilah maii.* ³ Nosəsəloŋ hən nabiltidoldol togəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot māu dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag

* **20:8:** Kok mai aMakok: Eze 38.1-39.20.

* **20:10:** Luk 17.29 † **20:12-13:**

Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5

* **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13

* **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12

dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* ⁴ Dereh tigar kuv namətarur p̄isi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaŋan o napəŋasan am. Husur natit gail ta m̄o, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit p̄isi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəbeil gəgat len gail.”

⁶ Ale ikel mai ginau ke, “Natit p̄isi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natuβatan mai nanoŋan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toʋuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* ⁷ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* ⁸ Be alat ləsəkad na-il-βuri-an, alat ləsəkad nadələmian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotolibliboŋ, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len aŋel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh nəʋusan gaiug hən navensus tomadhah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədaŋan seNunun aGot, aŋel enan ilav ginau vi lan nabiltivəhuh tosaŋsaŋ vi məhat. Ale eʋusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem togəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Eñial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† ¹² Nəʋod nəvat hən nabiltivile emətortor, isahsaŋ vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12, aŋel lotovi 12 loil husur nametləkau galen v̄isusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsən nahəmar tovi 12 seIsrael. Nəhes esua len nametləkau esua. ¹³ Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasaut ikad itor ale len nawes ikad itor.‡ ¹⁴ Nəʋod hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsən ahai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

* **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10, 65.19 * **21:6:** Isa 55.1; KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** Salfa: ris Luk 17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11. * **21:10:** Eze 40.2 † **21:11:** Jaspa evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsən o toyarjaŋ. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakələs ale səkad nətau ideh. ‡ **21:13:** Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35

¹⁵ Aŋel tosor mai ginau ikad namita nagol hən bisab̄ namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəv̄od han.*

¹⁶ Nabəlavan hən nabiltivile epitoṽ hən naṗosṗosan han. Ale aŋel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isabi ke nabəlavan han evi nəstatia tovi 12,000.Š (Nabəlavan mai naṗosṗosan mai nəsahsahan han loṗitṗitoṽ). ¹⁷ Ale enənoṽ hən nəv̄od hən nabiltivile, isab̄ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaŋel enan epitoṽ hum sinəvanuan.

¹⁸ Nəvat hən nəv̄od hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. ¹⁹ Nəvat gəlgəlan ṗisi lovəhas nəpaudesen hən nəv̄od hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkav evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaiia, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəha-vat-an evi emeralt, ²⁰ na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-mələpat-an evi topas, na-vəha-səŋavur-an evi krisopres, na-vəha-səŋavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səŋavur-pisan-eru-an evi ametist.†† ²¹ Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetṗisal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

²² Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasuḅ aGot, aBiltidaŋan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ ²³ Namial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot enias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi namial han. ²⁴ Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len namial han, ale nəboŋ nakiŋ gail hən navile a pan ləḃəbis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. ²⁵ Nametləkau han gail losəŋav len nəmariboŋ kavkav, asike lokəkol boŋ ideh, husur nalenmariug dereh təbuer ei. ²⁶ Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail ṗisi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. ²⁷ Natideh tobiŋbiŋal o tosa asike eḃis ei boŋ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboŋ, asike eḃis ei boŋ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len

* 21:15: Eze 40.3 § 21:16: Nəstatia evi namita tovi 185. ** 21:17:

Nakupit evi nabəlavan hən navəlan nəvanuan, tuḃat len nakokbov han vəbar nagilen nəŋarhuvəlan. Nabəlavan han pəpadaŋ hən nahudhumita. †† 21:20: Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jaspa emial o ekəsan o iyaŋyən, safaiia iboŋboŋ ale imasil, akat epəhapəhw o imasiav be goləboi gəḃəkəta vi lohoim kəkereh, emeralt ekəskəsan ale imasil, oniks nətau han etiltile be gəsələboi gəḃəkəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyaŋyən ale imasil, peril ekəskəsan ale imasil, topas iyaŋyən ale imasil, krisopres ekəskəsan ale imasil, jasint ebisibis ale eləboi ḃimasil, ametist iboŋboŋ ale imasil. ‡‡ 21:22: Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboŋ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləliblotu həni len naut ṗisi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh.

nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ŋai dereh ləbis len nabiltivile enan. §§

22

¹ Beti aŋel egai eṽusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran, tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametp̄isal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruṽan vəha-sua husur nahəbati ṽisusua. Aruṽan hən naṽite vəha-səŋavur pisan eru len nasihau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən b̄irer hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləbimaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipansem len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsan tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh temial, temias galito. Ale dereh lesuṁan nakiŋ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəbeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai ahai kelkel ur gail, gai esəvat aŋel san hən beṽusan naslev san gail hən natit p̄isi b̄imasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh biŋgol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhaṽur!”

⁸ Ginau novi aJon notosəsəloŋ hən natgalenan, notoris p̄isi. Ale nəboŋ notosəsəloŋ, nəboŋ notoris natgalenan, nuteh bathurien aŋel toṽusan ginau hən natgalenan hən nəbilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev suṁan gaiug mai aṽam̄ gail, ahai kelkel ur gail, mai alat ləbiŋgol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboŋ egəm pəpadaŋ. ¹¹ Avan ideh toŋol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh tobiŋbiŋal taṽtaṽor, tebiŋbiŋal taṽtaṽor

§§ 21:27: Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5. * 22:1: Eze 47.1; Zec 14.8 * 22:2: Gen 2.9-10 * 22:3: Gen 3.17; Zec 14.11 * 22:5: Isa 60.19; Dan 7.18 * 22:9: Hən naves 8-9, ris KelV 19.10

tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəloŋ! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naṗurṗuran sagw hən nəbilav nakonṗurṗuran o nəpanismen mai nəvanuan ṗisi ḅinor hən nagolean salit gail. ¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natuḅatan mai nanoŋan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhaṽur.* Loləboi ləḅəḅisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han naṽit nəhai hən nəmauran.* ¹⁵ Avil vivile dan nabiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabehi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aŋel sagw hən ḅikel kot natgalenan mōs alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi namōso lalan toŋial habat.”*

¹⁷ ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsəloŋ səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləŋoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, naṽurian han toḅuer.*

Nasoruan naməkot

¹⁸ Ginau nukel nalələgauan mai nəvanuan ṗisi lotosəsəloŋ hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len naləḅulat egai: avan ideh ḅesuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir naləḅulat egai tosor ḅusur gail, mai atenan. ¹⁹ Ale avan ideh ḅilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len naləḅulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len naləḅulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan naṽit nəhai hən nəmauran, asike eḅis len nabiltivile siGot.‡

²⁰ Ale atenan tokel kot natgalen ṗisi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasuḅ aYesu gegəmai!*

²¹ Nasuḅ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan ṗisi siGot.§

* **22:11:** Dan 12.10 † **22:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * **22:14:** KelV 7.14 * **22:14:** Gen 2.9, 3.22 * **22:16:** Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5 * **22:17:** Isa 55.1 ‡ **22:19:** Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * **22:20:** 1Kor 16.22 § **22:21:** Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuḅ aYesu m̄au teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan ṗisi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganan len nagilen